VETERUM ANALECTORUM TOMUS 1. [-4.] COMPLECTENS VARIA...

Jean Mabillon, Michel Germain, Deodato : da#Roma, ...

VETERUM ANALECTORUM

TOMUS IV.

COMPLECTENS ITER GERMANICUM Domni JOHANNIS MABILLON & Domni MICHAELIS GERMAIN è Congregatione sancti Mauri, cum monumentis in eo repertis.

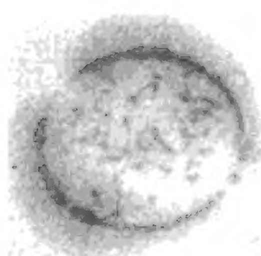
LUTECIÆ PARISIORUM,

Apud Viduam EDMUNDI MARTIN, & JOHANNEM BOUDOT, in vico Jacobeo ad Solem aureum.

M DC LXXXV.

Cum Privilegio Regis, & Superiorum permissu.

Ex Libris Rndi Patris Di Odet a Roma Adscriptus ad Conventum S. Francisci ad Ripas 172[illegible]

LECTORI.

BREVEM tantum admonitionem postulat hic locus, cùm Præfationis vice habenda sit nostri ITINERIS *Germanici Descriptio*, quam in hujusce tomi limine exhibemus, non sine aliquo sane pudore. Neque enim ii sumus, quorum facta vel itinera rei publicæ litterariæ scire intersit: & vitæ nostræ rationi magis latebræ & solitudo, quàm peregrinationes & discursus conveniunt. Sed nimirum quod pudor quodam modo vetat, id omnino à nobis exigit officium; & minùs pudentes esse cogimur, ne ingrati esse videamur. Immo verò non jam in vitium, sed in laudem vertit parum alioqui modesta oratio, cùm Magni Regis beneficia celebrantur:

nec impune tacere licet, quod ſub ejus auſpiciis & commeatu, litterarum causâ ſuſceptum, confectumque eſt. Porro non penitus inutilis erit fortaſſis hujus Itineris deſcriptio ad ea monumenta illuſtranda, quæ ex illo itinere collecta partim huc referimus, partim in aliud volumen reſervamus.

Hanc deſcriptionem ſubſequuntur ACTA MAMMARII MARTYRIS, de quo altum ubique ſilentium apud eccleſiaſticos ſcriptores. Id fuit in cauſa, ut ejus Acta ederemus in lucem, tametſi ea ex omni parte ſincere præſtare non auſim. Non enim placet (ne quid diſſimulem) Anulini Proconſulis mortis genus, tempuſque; non *Pagani* nomen ab ipſis etiam paganis ſenſu noſtro uſurpatum; non denique ſententiæ in Martyres prolatæ ſumma. Cetera fere genuina videntur (ſi quaſdam veteris codicis mendas excipias) non parum conducentia ad hiſtoriam Africanam. Haud ſcio an

recta sit lectio, quæ habet *Alexandrium Comitem* sub Anulino. Ante Constantini tempora hi dicebantur *Comites*, qui Proconsules Præsidesque in provincias persequebantur officii gratiâ, ut probat Alteserra in cap. 2 de Ducibus & Comitibus. Itaque Alexander (sic enim legendum puto) Comes erat sub Proconsule Anulino. Anulinus verò alius est ab Anulino illo, qui Prætorio præfectus erat eo tempore, id est anno CCC VII. quo tempore Zosimus Severum Cæsarem à Maximiano Herculio necatum tradit. At si idem est Anulinus Proconsul in his actis, qui Miltiade Pontifice sub annum CCC XI causam Cæciliani Episcopi Carthaginensis detulit ad Constantinum Imperatorem, probari non potest id, quod de ejus interitu in his Mammarii actis legitur. Denique in passione sancti Maximiliani, quam in hujusce libri Appendicem retulimus, Anulinus nominatur Consul unà cum Tusco, nimirum ad annum Christi

CC XCV. qui si idem est (ut quidem videtur) cum Anulino Proconsule; dicendum est unum eumdemque Anulinum ab anno sequente (nam *quo quique anno Consules fuissent, sequenti Proconsules remanebant*, ex Fenestella) ad annum minimum CCC XI Proconsulem fuisse. Ceterum Mammarium presbyterum Donatistam cum nostro confundere non licet: cùm noster passus sit sub Anulino Proconsule anno Christi CCC IV, eodem anno quo Felix Episcopus Tubyzacensis: ille verò ad annum minimùm CCC XIV pervenerit, ut docet epistola tractatoria apud Baronium relata ad ipsum annum, num. LXX.

Mammarium excipit *Passio benedicti martyris* MARCULI. quem titulum ex veteri codice retinuimus, tametsi forsan satius fuisset alium substituere, nempe *de Marculo Donatista*, ne verus Martyr primo conspectu censeatur. Ejus historiam, adeoque Macrobii Donatistæ epistolam de nece Maxi-

miani & Isaaci ejusdem sectæ hominum, retulimus ad illustrandam illius temporis historiam Africanam, non ad affingendam ejusmodi actis omnimodam auctoritatem: quæ si quis attente perlegerit, næ ille in eis Christianam simplicitatem, pias brevesque, sed caritatis igniculo ferventes responsiones, aliaque id genus, quæ in sinceris catholicorum Martyrum gestis relucent, indicia desiderabit. Porro qui de Isaaco & Maximiano scripsit Macrobius Donatista, idem esse videtur Macrobius ille Episcopus, cujus meminit Optatus in lib. 2, & post eum Gennadius in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 5, & ipse *Martyr* perperam dictus in fine epistolæ suæ.

Digniora sunt quæ legantur ACTA THEODORITI *martyris*, itidemque PHILIPPI Hadrianopoleos in Thracia Episcopi: etsi hujus gesta præferenda videntur, quæ tamen medica manu quibusdam in locis indigent,

id est ſubſidio alterius codicis paullo emendatioris.

De reliquis quæ ſubſequuntur Opuſculis pauca hîc obſervanda ſuperſunt præter ea, quæ ſuis locis adnotavimus. Apud Baronium ſeriùs deprehendimus editam AVITI *Presbyteri epiſtolam ad Palconium*, qui in ante excuſis *Falconius* appellatur; & *Confeſſionem* ARMENII & HONORII *Monachorum* fere integram invenimus ſub Ambroſii nomine apud Vigilium Tapſenſem in lib. 2 contra Palladium cap. 6. Sed hæc leviora fortaſſe, quàm ut obſervari hoc loco debuiſſent.

Poſt Hieronymi Vitam, quæ in editis miſere deformata, atque indignis fabulis reſperſa eſt, ſequitur de AREDII ABBATIS geſtis libellus, quem Gregorio Turonenſi Epiſcopo tribuit veterrimus codex monaſterii ſancti Galli. Quædam tamen locutiones à Gregorio Magno & ſancto Benedicto acceptæ in eo reperiuntur:

quod ut ad elevandam veteris codicis inſcriptionem non ſufficit, ſic omnino diſſimulandum non erat.

His ſuccedunt VETERES FORMULÆ ANDEGAVENSES, principatu Childeberti Regis in unum corpus digeſtæ. Id de Childeberto, non tertio, ſed de primo vel ſecundo interpretandum eſſe oſtendimus ſuo loco. Verùm eas ad Childeberti primi tempus revocandas eſſe illud argumento eſt, quòd nulla fuerit Childeberti ſecundi apud Andegavos auctoritas, ſed apud Auſtraſios. Cùm ergo Formulæ illæ annis Childeberti Regis inſigniantur, nec ad Childebertum ſecundum tertiumve referri poſſint; conſequens eſt eas Childeberti primi tempori & principatui eſſe aſſignandas. Itaque hæ Formulæ antiquitate præſtant Marculfianis, quas nonniſi ſubſequenti ſæculo conditas fuiſſe compertum eſt. An verò noſtræ in Marculfi notitiam venerint, incertum. Etſi enim pleroſque titulos Marculfus conſimiles habeat;

quædam tamen formulæ ſingulares in noſtra collectione occurrunt, quales apud Marculfum deſiderantur. Hujus generis ſunt *forma judicii* ab ipſo ſtatim exordio deſcripta: formula *de ſanguinolentis*; quo nomine ſignificantur infantes recens ex utero fuſi: qui cùm ad eccleſiam expoſiti fuiſſent, in matriculariorum poteſtatem ita redigebantur, ut eos venumdare ipſis liceret. Ejuſmodi autem formulæ deſunt apud Marculfum, uti & illa, quæ eſt *de matrimonio diſſolvendo* ex mutua conjugum voluntate, cùm non bene inter ſeſe convenirent. quod Chriſtianis nefas eſſe poſt canones Africanos merito aſſerit Pirminius Abbas in libello, quem in Appendicem hujuſce libri retulimus. Has formulas rei Francicæ ſtudioſis non ingratas fore ſperamus, quantumvis inculto ſermone ſcriptas: immo ex hoc fortaſſe jucundiores futuras, cùm & id ad priſcum gentis noſtræ genium pertineat; & condimenti quædam portio ſit ſtudio-

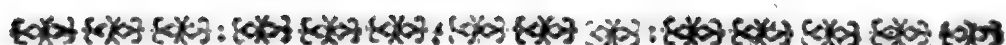
ſis hæc ipſa, quæ ad vulgi captum accommodata erat, ſemilatina barbaries.

Non hîc ex ordine referimus alterius generis ſcripta quæ ſequuntur, Alcuini epiſtolas numero viginti ſex, aliaſque aliorum auctorum: in quibus epiſtolæ duæ inſignes contra Berengarii perverſam doctrinam; & poſt aliqua, BREVIS NARRATIO *de ſancti Benedicti corporis tranſlatione in Galliam*, ab æquali auctore Germano litteris conſignata: cui Paulus Diaconus, & ipſe monachus Caſinenſis; ac ſcriptor Italus, qui vitam ſancti Adalberti Pragenſis Epiſcopi ab annis fere ſeptingentis ſcripſit, diſertè adſtipulantur.

Sed in primis Romanæ hiſtoriæ ſtudioſis placebit, ni fallor, vetus collectio INSCRIPTIONUM ROMANARUM: ex quibus non parum lucis accedet nonnullis rebus in Romana antiquitate etiam nunc obſcuris. Hinc enim diſcimus nomina liberorum Marci Aurelii Imperatoris; hinc nomen Veſtinii Myſtæ Alexandrini, ejuſdemque urbis Muſeo præfecti, quem Ha-

drianus Imperator, ille *curiositatum omnium* (ut cum Tertulliano loquar) *explorator*, aut certè Trajanus, Romam acciverat ad curandas Bibliothecas librorum, cùm Latinorum, tum Græcorum. Erant illæ Bibliothecæ Ulpianæ, à Trajano Romæ, teste Dione, exstructæ: quas forsan libris græcis auxerit Hadrianus, & ipse *græcis studiis impensiùs imbutus*, inquit Spartianus, *ingenio ejus sic ad ea declinante, ut à nonnullis Græculus diceretur*.

Post alia opuscula, quibus percensendis non immoramur, librum hunc claudent VARIÆ OBSERVATIONES, ex mss. codicibus Germanicis erutæ, ex quibus non parum lucis vetustis quibusdam auctoribus accessurum speramus. Quid vero de Liturgia seu Missa Gallicana in itinere nostro invenerimus, propediem palam faciet Commentarius hoc de argumento singularis. Nobis porro præclarum laboris atque itineris nostri fructum retulisse videbimur, si hæc rei publicæ Christianæ tantisper utilia esse intellexerimus.

INDICULUS
VETERUM ANALECTORUM
TOMI QUARTI.

ANALECTA POETICA.

APPENDIX.

VETERUM

VETERUM ANALECTORUM

TOMUS IV.

ITINERIS GERMANICI DESCRIPTIO.

ITER Germanicum, quod ego sociusque meus Michael Germanus nuper confecimus, ita publici juris haberi cœpit, ut ejus descriptionem flagitantibus denegare pæne improbum ac iniquum videatur. Nil juvat quod contra obtendimus, itinera nostra tanti non esse, quæ publicam lucem mereantur: ceterum in illo Germanico vix quidquam reperiri, quod tanta exspectatione dignum censeri possit. Reponunt quippe illi, hoc qualecumque est, publica auctoritate publicosque in usus susceptum, id postulare, ut ejus rationes reipublicæ litterariæ aliquando reddamus: ne plus apud nos valere credatur inurbanus pudor, quàm ejus, qui nos ad hoc iter induxit, gratia & auctoritas. Regiam ipsi interponere non dubitant, quasi ii simus,

qui possimus tanti Principis vultum & oculos vel tantisper morari.

Quamquam ita dici, ita prædicari volebat istius itineris proxeneta ille munificus, qui nihil ad Ludovici Magni gloriam non agebat. Is sive ex libris, quos identidem ipsi offerebamus, sive ex amicorum, qui propiùs ei adhærebant, relatu, cùm non nihil utilitatis in rem litterariam ex aliis itineribus nostris provenisse crederet; in animum induxit pro sua in litteras caritate, ut Germaniæ bibliothecas perlustraremus, non alio sanè consilio, quàm ut inde aliqua monumenta in publicam utilitatem erueremus. Nemo non intelligit hunc esse illustrissimum Johannem Baptistam Colbertum, quem mors inopinata è vivis eripuit cùm adhuc in itinere Germanico versaremur. Hujus itineris seriem dum jussi exponimus, nullus alia præter litteras ac libros quærat in hac narratione: quæ si jejuna & ingrata videbitur, fortasse litterarum amore, aut certè grati in tantum virum ac memoris animi professione approbata erit.

Anno 1683. PROFECTURIS in Germaniam seu Alamanniam, quia totam percurrere non licebat, eas partes adire visum est, in quibus superessent bibliothecæ insigniores. In primis excitavit nos ad videndum Sancti-Gallensis,

Augienſis, Auguſtanæ duæ, nempe biblioteca ſancti Udalrici, & publica; Ratiſponenſis ſancti Emmerammi, & Tergernſenſis in Bajoaria, de quibus quamdam antea notitiam habueramus. Itaque ad Helvetos, Suevos & Bajoarios iter inſtituimus tum maximè, cùm intempeſtiva omnia videbantur: multus undique bellicus fragor & apparatus, Germanorum iræ de Argentorato expugnato, & ſuper his Turcici exercitus in Pannoniam debacchatio: ne quid dicam de obſidione Viennenſi, quæ accidit nobis jam in itinere conſtitutis. Hæc cùm ita ſe haberent, intimus quidam amicus è noſtris, Prior ſancti Georgii Villingæ ad Silvam-nigram, itineris noſtri accepto conſilio, litteras ad me dedit die nona Junii ſcriptas, in quibus hæc inter alia. *De itinere tuo quid? Olim ubique exſpectatiſſimus adveniſſes: nunc aliter, non propter te, ſed propter tempora. Si tempeſtas aliquando deferbeat, ingredere in gaudium, in brachia ſodalium tuorum. Omnibus ſolatium erit vel conſpexiſſe tantum virum.* Sic ille ſentiebat, plus amicitiæ tribuens, quàm me deceret vel referre. Inſuper remoram adjiciebant non ſatis integra utriuſque noſtrum valetudo, linguæ Germanicæ ignoratio, & aliæ res, quas commemorare ſingillatim parum intereſt.

Nihilominus iter ingreſſi ſumus die ultima

Junii, Vesontionem rhedâ publicâ vecti intra novem dies, consortio interim usi Divionem usque humanissimi viri domini Girardi, cui Ludovicus Granatensis hoc debet, quod Gallis non minùs placeat quàm Hispanis. Vesontione per biduum moram egimus, in sancti Vincentii monasterium hospitio humanissimè accepti à R. P. Hieronymo Coquelino Priore ex Benedictina Congregatione sancti Vitoni. Altera quàm accessimus die omnibus honoris ac benevolentiæ officiis nos prævenit ejusdem loci Abbas Johannes Baptista Boisotus, ex illustri istius urbis familia, qui non solum museum ac bibliothecam suam nobis reseravit, sed etiam quæque in ea civitate visu digna erant, nobis commonstrari curavit.

Est hæc Sequanorum metropolis ad Dubim * fluvium sita, undique prope obsita montium jugis: quorum in uno, cui Cælio nomen est, arx urbi imminet, loci positu atque arte munitissima, præaltæ rupis abrupta latera pro muris, fluvii alveum pro vallo habens. Ibi nobiles adolescentes, quos regios pueros vocant, instituuntur ad virtutem & bellicas artes: quarum egregium specimen sub Regis oculis dederant ante paucos quàm illuc accederemus dies. In hujus montis declivi constructa erat sancti Stephani ecclesia major, ab Hispanis subrui cœpta ad præ-

* *le Doux.*

ſidium loci, nunc penitus exciſa: cujus vicem præſtat, quæ ſecunda Canonicorum ſedes erat, ſancti Johannis Evangeliſtæ eccleſia, ubi modò ſacrum linteum, quo Chriſti mortui involutum corpus traditur, religioſè aſſervatur. Urbs ipſa in Regis Chriſtianiſſimi poteſtatem venit anno M DC LXXIV, ſanè perquam elegans, antiquis Romanorum monumentis inſignis, quæ in Veſontione Chifletii obſervari poſſunt. In eo tamen libro deſiderantur duplicis marmoris nuper effoſſi inſcriptiones, quarum una præcipua ſic habet:

DEO. MERCURIO. CISSO
NIO. DUBTERATIA. CASTULA
NATIONE. SYRIA. TEMPLUM
CONLABSUM. DENUO. DE. SUO
RESTITUIT.

Hoc marmor, quod prope amphitheatrum Veſontionenſe erutum eſt, nunc in Muſeo Boiſoti jam laudati Abbatis viſitur cum alio item marmore, variiſque cimeliis & numiſmatibus, quæ hîc recenſere non vacat. Inter ejuſdem libros multi ſunt ex bibliotheca Granvellana, quidam etiam codices elegantiſſime ſcripti, ex Budenſi bibliotheca Mathiæ Corvini Hungariæ Regis in Granvellanam tranſportati. In editis libris inſcriptiones non dorſo librorum, ut fit apud nos, ſed

compressis, qua parte explicantur, foliis appositæ sunt: quem morem in plerisque Germaniæ bibliothecis deprehendimus. Ex Budensibus insignes sunt membranei codices *Lactantii de Religione*, *Titi Livii* secundum volumen ex tribus, quorum alia duo ex Florentino exemplari descripta sunt anno M CCCC XXV. Omitto libros variis linguis scriptos, in quibus *Christinæ Pisanæ de Politia* Gallici libri tres, olim impressi. Vivebat apud Gallos regnante Carolo V Christina, cujus Marotus in quodam epigrammate ad Johannam Gaillardam Lugdunensem meminit. Præclara admodum fuit ista Granvellanæ bibliothecæ libraria supellex: quam sanè præferrem magnifico ejus nominis palatio, in cujus hortis Jovis effigies insignis visitur, ex Vinea Mediceorum eo translata. Vidimus etiam apud quemdam bibliopolam plurimos, sed levioris momenti, libros olim cathedralis ecclesiæ, missales (ut vocant) & chorales, qui ad librorum compactores damnati sunt. Eamdem fortunam Pontificalis ejusdem ecclesiæ liber, jussu Caroli à Novo-castro Archiepiscopi ante annos ducentos eleganter scriptus, jam subiisset, nisi medicus, quem penes est, has membranas cariùs vendere vellet: quas ne quidem duorum aureorum pretio (nam quatuor postulabat) ex ejus manibus eripere potuimus. Hæc fortuna fuisset

veterum librorum omnium, nisi Deus aliam mentem in quorumdam Studiosorum mentes hoc ævo inspirasset.

Die 12 Julii humanissimis hospitibus nostris actis ex animo gratiis, Basileam versus iter instituimus, paullulum à recta via declinantes, ut Luxoviense monasterium, fama & religione celeberrimum, adiremus. Eo deduxit nos R. P. Fulgentius, qui res Congregationis sancti Vitoni tunc procurabat in Senatu Vesontionensi. Hujus suasu tantisper deflexinus ad Faverniacense * monasterium, olim feminarum, quarum Abbatissæ litteras Bernardus Abbas Claraevallensis scripsit, postea virorum ab annis quingentis: quo tempore monachis Casæ-Dei ab Anserico Pontifice is locus traditus est, modò sub Congregatione sancti Vitoni. In eo monasterio nihil fere singulare, præter unam ex duabus hostiis sacris, quæ, cùm anno 1608 in festis Pentecostes altare ex cereorum accensorum flamma totum arsisset, in sublime divinitus elatæ perhibentur, eoque pacto ab igne penitus intactæ: quarum una Faverniaci reservata, altera Dolam translata est. Hoc de miraculo quidam hoc distichon cecinit.

Impie, quid dubitas hominemque Deumque fateri?
Se probat esse hominem sanguine, & igne Deum.

* Favernay.

Hoc in disticho mentio injicitur de alio miraculo Divione patrato, cùm, Judæo quodam sacram hostiam nefariè lancinante, hostia sanguinem reddidit. Ineunte sæculo octavo, ut perhibent, Godolia Faverniaci Abbatissa erat, cujus tempore Bertharius & Attila martyrio affecti sunt in proximo vico Menulfi *. Johannes de Burgundia domicellus, frater Ottonis Burgundiæ Comitis, sepultus est in ecclesia monachorum anno 1373. Faverniacum alluit Lantena * fluviolus, qui in Ararim unâ leucâ inferiùs devolvitur.

* *Menoul.*

* *le Lanterne.*

Julii die 14 Luxovium * pervenimus, Columbani ejusque discipulorum sanctitate insigne. Ibi omnem humanitatem experti sumus à R. P. Priore domno Hieronymo Pichone, jam pridem nobis noto & amico. Monasterii ecclesia & claustrum aliquam antiquitatem præferunt: cetera ædificia recentiora. Situm est ad Bruscionem * amnem, in loco satis amœno, aëre salubri, ubi thermæ hactenus habentur, ab antiquis etiam celebratæ. In ecclesia principe exstat absque inscriptione tumulus, super quatuor lapides erectus ad navis dextram partem, in quo Angelomus monachus jacere traditur, commentario in libros Regum notus. Cernitur prope majorem ecclesiæ portam pharus, quam Laternam vocant, cujus omnino consimilem vidi aliquando in Bonævallensi mo-

* *Luxeu.*

* *la Brusse.*

nasterio apud Carnutas. Ea usui fuisse videtur in gratiam eorum, qui noctu ecclesiam frequentabant. Sanctus Vvaldebertus Abbas loci tertius sepultus fuit in oratorio sancti Martini, quod quondam unum ex monasticis oratoriis, nunc Luxovii opido continetur. In sacrario asservatur egregius codex Evangelia complectens, tempore Gerardi Abbatis, cujus nudum in indicibus nomen sine temporis nota occurrit, eleganter exaratus, uti fidem faciunt hi versus ad Evangelium sancti Marci.

Auxilio cujus pius auctor codicis hujus
Abba GERART *vivat, anima & de morte resurgat.*

Tum in fine adduntur alii, quibus hunc librum sancto Petro Luxovii Patrono vovet.

Luxovii pastor GERARDUS, *lucis amator,*
Dando Petro librum, lumen mihi posco supernum.

In Capitulari Evangeliorum, quod eidem codici de more subjicitur, nulla mentio de Annunciatione, Nativitate beatæ Mariæ, & festo omnium sanctorum. Feria verò secunda post Dominicam secundam Quadragesimæ *in Vestina*, rectiùs quam in Kalendario Frontonis, *inter Vestina*, ad exprimendum ecclesiæ titulum, ubi ipsa die statio erat. Dominica quarta Quadragesimæ *in Susurio*, quæ aliis *in sancto Laurentio*. Inter paucos bibliothecæ

reliquos codices insignis est præ ceteris unus, litteris Franco-gallicis ante annos mille conscriptus: in quo Epistolæ & Evangelia per annum, secundum priscum Ordinem Gallicanum, integra referuntur. De hoc codice alibi dicendum uberius, uti & de alio qui Clemangii opera complectitur.

Luxovio discedentes, adjuncto nobis reverendo Patre loci Priore, primo excepit Lutrense * monasterium (quod ante paucos dies Rex hospitio suo dignatus fuerat) nobile quondam, nunc Murbacensis Appendix, ubi quinque monachi Germanici versantur ex cœtu Murbacensi. Locus aquis circumductis, validis muris, & propugnaculis munitus; ecclesia vetustatem præferens, in qua duo ingentis molis tumuli visuntur, unus sancti Deicoli Abbatis primi, alter Columbini ejus discipuli; ambo nuper illuc cum utriusque sancti reliquiis allati ex proxima sancti Deicoli ecclesia destructa.

* *Lure.*

Lutrâ relictâ ingressi sumus superioris Alsatiæ pagum Suntgoviensem: tuncque primum mores ac linguam Germanicam in subditis Gallicis offendimus. Occurrit nobis in itinere opidum *Befort*, tum *Altkirk*, quod veterem ecclesiam sonat: ubi residet Vicarius Generalis Episcopi Basileensis, qui ipse Bruntruti * versari solet, cujus loci dominium ad ipsum spectat, ecclesiastica ditio ad

* *Porentruy.*

Archiepiſcopum Veſontionenſem. Poſt opidum *Befort* occurrit etiam eccleſia beatæ Mariæ de Vallibus, olim Ordinis noſtri Prioratus, qui Patribus Societatis Jeſu ex Alſatiæ opido Einſemio modò attributus eſt.

Julii 17 Huningam * pervenimus, & relictis in meritorio hoſpitio ſarcinulis, clariſſimum arcis gubernatorem ſalutaturi convenimus. Ille verò nos familiari ſua comitate exceptos, triduo apud ſe remanere juſſit. Paruimus non inviti, ut ſpatium videndæ Baſileæ haberemus. Quid verò humanitatis atque honoris per illud tempus ab illuſtri Marchione experti ſimus, nemo credat, niſi cordatum optimi ac generoſi animi pectus noverit. Huninga, priùs exiguus vicus, nunc opidum munitiſſimum, Rheno in æquabili planitie impoſitum, Baſilea vix mille paſſibus diſtans, Ludovico Magno auctore gloriatur, qui, non ſine vicinorum invidia, illud ad Alſatiæ præſidium conſtructum voluit. Primum loco Rectorem præfecit Marchionem Puteolenſem, ex Sileriaco Brulartiorum genere perilluſtri: quoniam eum eſſe noverat, qui Baſileenſium ſuſpicione curata, ab omnibus amaretur, & pro ſua virtute ac fide locum ab hoſtibus tutum præſtaret.

* *Huningue.*

Poſtridie quàm iſtuc acceſſimus, commodatis equis (nam conducticios remiſeramus) Marchio nobis auctor fuit, ut monaſterium

beatæ Mariæ de Petra, quod ante paucos annos à noſtris excultum, nobis prorſus ignotum erat, religionis cauſâ adiremus, ejus loci Abbatem de inſtituendo itinere conſulturi. Id ſitum eſt inter excelſas alpes, duabus leucis à Baſilea civitate, uno lapide ab arce Lanſcronia *. Illuc ſummo mane contendimus, Dominica die ſacra facturi in frequenti peregrinantium aſylo: ubi Gallicana prorſus humanitate excepti ſumus à reverendiſſimo domino Auguſtino, Beinvillenſis prope Solodorum * monaſterii Abbate, qui hunc locum à multis expetitum ad monaſticos uſus compoſuit, ornavit, & xenodochio præclaro inſtruxit. Poſtquam Miſſas privatas peregimus, ſacrum ſollemne muſicâ perpetuâ celebratum eſt, inſtrumentis muſicis cum vocibus & minori (quod vocant) organo ſimul concinentibus. Prandio facto, bibliothecam luſtravimus, ſed nullos ſcriptos codices invenimus, præter unum aut alterum, in quo multi ſermones in Concilio Baſileenſi habiti referuntur, omnes fere inediti, ſed planè luce non digni. Unus inter alios eſt Prioris ſancti Benigni apud Divionem, alii privatarum perſonarum. Colloquio de itineris noſtri ratione habito cum humaniſſimo Abbate, litteriſque ad Helvetica monaſteria commendaticiis ab eodem acceptis, cum multa gratiarum actione Huningam revertimur.

* *Lanſcron.*

* *Soleure.*

Postera die Basileam ingressi, primo bibliothecam publicam adivimus sub auspiciis illustris Marchionis, qui à Basileensibus non secus colitur, quàm proprius eorum Præfectus. Omnia nobis humanissimè propalavit eruditus Buxtorfius, Johannis filius, ipsius bibliothecæ curator. In ea servantur plurimi codices scripti, cùm Græci, tum Latini: in his *quatuor Evangelia græcè* ab annis circiter mille exarata; *Gregorii Nazianzeni opera græcè* cum commentariis Eliæ Cretensis & egregiis picturis, quæ priscos habitus episcopalem, sacerdotalem, & sæcularem exhibent. *Chrysostomi* varia item opera, ac *Petri Blesensis epistolas* non semel habet hæc bibliotheca, in cujus exedra amplissima habitus est primus conventus Concilii Basileensis. Ibi etiam legimus holographum Erasmi testamentum, cujus Erasmi sepulcrum cum epitaphio cernitur in navi majoris ecclesiæ ad ambonis sinistram partem; secus eum locum, ubi Calvinistæ sacra sua faciunt, nempe ad vestibulum, quo ex navi aditus erat in chorum. Integra sunt in choro & sanctuario omnia, quod in Ultrajectina ecclesia maximè probavit magnus Peireskius, teste Gassendo. Oecolampadius tumulum habet in peristylio seu claustro (quod vocant) majoris item ecclesiæ, intolerandæ impudentiæ titulo donatus, cùm *primus in eadem urbe evangelica doctrina auc-*

tor, & *templi iſtius verus Epiſcopus* appellatur. Ex cathedrali eccleſia in ædes divertimus elegantiſſimas domini Faſchii Senatoris Reipublicæ Baſileenſis, qui nos multa humanitate excepit, comitante ſemper erudito Buxtorfio. In inferiori ædium parte viſitur bibliotheca optimis referta libris, cùm editis, tum ſcriptis: quos inter alii ſunt Iſidori, alii Bedæ, plerique veterrimi. In ſuperiori parte cimeliarchium omni rerum curioſarum genere locuples. In urbe id ſingulare, quod horologiorum horæ ſingulæ ſingulas noſtras unâ prævertant, ita ut Baſileenſium prima ſit noſtra duodecima, & ſic de aliis conſequentibus, nulla certa ejus diverſitatis ratione. Paulus Hentznerus in Itinerario ſuo anni 1597 meminit hujus rei ſingularis. Matresfamilias in publico raræ, numquam in conviviis, tantum-non ancillantur. In minori Baſilea, quæ majori jungitur ponte Rheni ſublicio, ante motus Helveticos inſignis Cartuſia exſtabat, ex qua multi codices in publicam illam, quam ſuperiùs deſcripſimus, bibliothecam tranſpoſiti ſunt. Duos tantum notare juvat, unum qui Guigonis ſtatuta continet, alterum qui vitam ſancti Brunonis, incipientem ab his verbis: *Quod Sapiens exhortationis gratia dicit*, &c. In fine hæc leguntur: *Frater Ludovicus Moſer, monachus profeſſus hujus vallis beatæ Margaretæ*

Baſileæ

Basileæ Ordinis, hunc transsumpsit ex chalcographo patris Henrici de Alveldia, ejusdem domus quondam Prioris anno 1486, 18 *die Aprilis, anno præfati patris Henrici in Ordine Cartusiensium* 50. Hæc idcirco notare visum est, quod in eo libello agatur de funere famoso illius Doctoris Parisiensis. Duabus supra Basileam leucis ad Rhenum olim stabat Augusta * Rauracorum, antiqua Episcopi sedes. * *Augst*,

Julii 21 illustrissimi Marchionis & reverendissimi Abbatis Augustini litteris muniti, comparatis equis, Huningâ discessimus, & Basileam transgressi, Germanicum solum terere cœpimus, in posterum ad tres fere menses moribus nostris & linguæ nativæ valedicturi, Germanicis Helveticisque assuefaciendi, quorum hæc summa est. Ubi in aliquod diversorium venitur, hospes & hospita, data salutantis dextera, hospites sibi gratissimos advenisse testantur. Tum subeundum triclinium, in quo tanta passim in æstate muscarum propter hypocaustum, ubi per hiemem latitant, copia & importunitas, ut flabello sint abigendæ. Nec minùs molestus tabaci graveolentis fœtor. Hîc sæpius quod nolint, quàm quod velint refecturis ingeritur. Panis ingratè cervisia & feniculo conditus: obsonia pro more gentis pipere aliisque ejusmodi salsamentis infarta. Omnia accuratè in tabella describuntur. Lecto-

rum forma Gallis insolens, corpore quidem brevior, multis cervicalibus congestis, ut sedenti quàm jacenti similior videare. Nec commodior lectorum apparatus: cùm etiam æstate pro levi stragulo gravis culcitra plumis fœta sustinenda sit. De cetero omnia satis nitida & munda, & in quovis Catholicorum triclinio semper eminet exstans Crucifixi effigies. Ad singulas domorum & cubiculorum januas affigitur titulus, quo mentem sanam & puram, honorem Deo, & patriæ liberationem precantur, sanctam Agatham appellando, quam contra incendia patronam agnoscunt. Exituris hospes qui adventantibus ministrare solet, expensarum tabulam offert cretâ descriptam: tum singula in rationes immurmurando redigens, summam conficit, à qua ne scrupulo quidem dissidere impune licet. Tanta est gentis religio & æquitas. Discessuris *in amorem sancti Iohannis* propinari mos est.

Hæc præmittenda fuere ad novum iter, quod nobis prima die non planè jucundum fuit. Nam cùm Basileæ ponte (quod nobis male vertit) transmisso, Rheni oram sursum legentes, ad Rhinfeldæ * urbis Cæsari addictæ portam venissemus; rogata transmeandi facultate, itum sæpius & reditum ad Gubernatorem, à quo nullo pacto, nullis precibus hanc facultatem extorquere licuit

* *Rhinfeld.*

nobis, interim fervente ſole per duas horas ad primas urbis excubias ſubſiſtentibus. Sic nos pœnas dedimus aſſultus urbi illi nuper à noſtris facti, Gubernatoris memores iras coacti ad ſolem devorare. Alio itaque tentandus Rheni tranſitus, (nam Badam Helvetiorum cogitabamus) & Sekingas * uſque procedendum, opidum extremo bello valde afflictum, cujus pons igne Gallicano conflagravit. Ibi collegium eſt nobilium domicellarum ſeu Canonicarum octo cum Abbatiſſa, Principis titulo inſigni, & quatuor Canonicis, in eccleſia ſancti Fridolini Abbatis, qui ibi præcipua religione colitur. Inde Rheni tranſitu à trucibus nautis vix impetrato, poſt arduum montem ſuperatum, hoſpitium nobis præbuit Calviniſtarum opidum *Brouc* dictum, ſub pago ſeu cantone Bernenſi, ad Arolam * fluvium.

* *Sechingen.*

* *l'Ar.*

Sequenti die trajecto Ruſa * fluvio, acceſſimus Badenam * ſeu Badam, Diætâ cantonum calidiſque thermis celebre opidum ad Limagum, ubi Helvetiorum comitia tunc habebantur. Mox audientiæ gratiâ ab excellentiſſimo Regis Legato domino Gravellio impetratâ, litteras ipſi à Marchione Puteolenſi porreximus, & ex ejus favorabili reſponſo intelleximus, nos etiam aliunde ipſi fuiſſe commendatos. Id verò probavit maxima ejus in nos humanitas, quos non ſolùm

* *la Ruſe.*

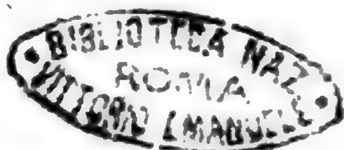
* *Baden.*

in mensã privatã secum admittere dignatus est, sed etiam in publico hospitio liberaliter excipi jussit. Istius opidi ædificia elegantia sunt, præsertim ædes cantonis Bernensis, omnes albicante gypso passim cum picturis, ut in aliis Germaniæ opidis, decoratæ. Ecclesia præcipua beatissimæ Virgini assumtæ sacra est. In eam convenimus die festo sanctæ Magdalenæ ad concionem, tametsi linguæ prorsus ignorantes, ut ritus patriæ observaremus. In primis concionator Capucinus integrum festi Evangelium idiomate vulgari ex libro perlegit, omnibus auditoribus in pedes stantibus cum magna reverentia, non promiscuo sexu, sed discreto. Deinde sedentibus post lectum evangelium omnibus, concionem sollemni more instituit, nisi quòd angelica salutatio à sedentibus recitata est. Aliud item in illa ecclesia observavimus, nempe Baptisterium in superiori navis parte ad aquilonem positum sub effigie columbæ suspensæ, exemplo ducto à Christi Domini baptismo, in quo Spiritus-sanctus sub forma columbæ spectabilem se præbuit.

Eodem die ad vesperam à nobis lustratum est Ordinis Cisterciensis cœnobium, Marisstella primitus appellatum, aliàs Vvettingense à proximo vico, vix mille passibus à Bada, anno 1227 erectum ad Limagum fluvium. Salutato reverendissimo Abbate, inter

iſtius aſceterii viros religioſos unum vidimus Joſephum Meglingerum, virum doctum & modeſtum, qui nobis duos libellos à ſe ſcriptos editoſque amicè conceſſit, ipſe auctor & typographus. *Annus Ciſterciensis* eſt, in quo geſta præcipua ſanctorum ac piorum Ciſterciensium monachorum elegantiſſimè referuntur. Ejuſdem eſt *Iter Ciſterciense*, quod compoſuit occaſione Capituli generalis Ciſterciensis anni 1667, ad quod ipſe profectus eſt. In exteriori eccleſiæ ſiniſtro latere viſitur ſepulcrum Alberti I Romanorum Imperatoris, cujus corpus poſtea Spiram juſſu Henrici VII delatum eſt.

In eccleſia eximium nitorem & decorem omnia ſpirant, longè certè majorem quàm baſilicæ noſtrates. Hoc diſcrimen in ſuo Itinere advertit Joſephus mox laudatus, ſcribens ſe Divione grandia quidem templa « vidiſſe, ſed parum expolita. Summum alta- « re, inquit, fere omnem totius templi deco- « rem continet : reliquarum partium obſcuri- « tas, aranearum telæ, & neglectus ubique « cultus has ſacras ædes longe infra Germanæ « pietatis ſedulitatem ponunt, quorum templa « ad quamdam cæleſtium manſionum invi- « diam Numinis honori parantur. Quippe « Germani maximè in hac elegantia & in multiplici vocum & inſtrumentorum variorum concentu pietatem locánt, quæ nos pietatis

impedimenta Galli reputamus. De musica musicisque instrumentis loquor. nam optandum esset, ut ille ecclesiarum nitor ita apud nos vigeret, ut apud Helvetos & Germanos musices amor.

Badam ipsa die reversi, crastina inde discessimus, instructi litteris excellentissimi Oratoris ad varias Germaniæ personas illustres, & ex ejus mandato deducente nos domino *le Baron* Diætæ Secretario, in Murense Ordinis nostri monasterium pervenimus, quod à Vvernhero Argentinensi Episcopo constructum est anno 1072. Distat hic locus à Bada sex horarum itinere, in quo Mulinga, & Brimaguardia opida ad Rusam occurrunt. Ab hoc amne uno horario milliari dissitum est monasterium, *Moury* vulgo dictum, in diœcesi Constantiensi, loco pro regione satis amœno & jucundo, ubi degunt monachi quinquaginta sub Congregationis Helveticæ accurata disciplina. Eximia fuit in nos optimi Abbatis Hieronymi benevolentia & humanitas, cui omnium religiosorum sollicita & sedula caritas accessit. Ex ejus cœnobii monumentis anno 1618 vulgatæ sunt *Origines Murensis monasterii* cum genealogia Principum fundatorum: & anno 1651 prodiit vera *Origo & genealogia Comitum Habsburgensium*, auctore Dominico erudito istius loci Abbate, contra recentium aucto-

rum fabulas. Priorem libellum tanti fecit eximius Peireskius, ut magna contentione repetitisque ad Vicum Regis in has partes Legatum litteris obtinuerit authenticâ formâ actorum exemplum, quod posset inferri in chartophylacium regium. adeo verebatur, inquit Gassendus, ne autographo sinistri quidpiam contingeret. Quin etiam, re jam in tuto collocata, procuravit sollicitè iteratam editionem tum actorum omnium, tum maximè ejus genealogiæ, quam ne unâ quidem syllabâ additâ vel demtâ, redegit in perspicuum schema. Plura vide sis apud eumdem Gassendum de istorum actorum utilitate ad refellendum Verneri, Guillimanni, & Piespordii commentum de stemmate domus Austriacæ; probandumque Principes Austriacos serie dumtaxat feminea, non virili, ut illi fingunt, ad Habsburgicam familiam, mascula verò ad Tiersteinicam pertinere. Integra hæc acta vidimus in Murensi bibliotheca, & quosdam alios codices mss. quos inter unus est pervetustus, continens post Bedæ librum de tempore Chronicon Reginonis, cum continuatione Hermanni Contracti & Berchtoldi ejus discipuli. Reginonis Chronicón desinit ut in editis, annosque Christi adscriptos habet, contra quàm nonnulli de hoc Chronico opinantur, existimantes annorum calculum adjecticium

esse. Idem olim, quod in Murensi, advertimus in optimæ notæ codice Gemblacensi. Alius Murensis codex ante annos fere sexcentos exaratus, continet Martyrologium, & Regulam sancti Benedicti feminis accommodatam. Pingitur initio sanctus Benedictus sedens, cum pedo in manu, atram habens brevem cucullam, togam seu tunicam albam, & calceos subnigros. In Necrologio, quod in sanctorum Kalendario permistum est, multarum illustrium personarum obitus recensentur. In alio necrologio Murensi notantur etiam Habsburgensis familiæ insigniores personæ. Inter codices recentiores habetur *liber de antiquitatibus monasterii Fabariensis*, Ordinis nostri in Rhucantia, finibus Helvetiæ siti, auctore Augustino Stoxlino Murensi primùm, dein Fabariensi Decano, postmodum Abbate, qui opus illud composuit anno 1628, ubi multa scitu digna refert. Plura alia scripsit eleganter & accuratè Abbas ille dignissimus.

Muræ illud primum observavimus, quod in omnibus ferme Germaniæ locis observatur, ut unus famulorum propter incendii periculum noctu excubias agat, & singulis ab ignitegio horis, id est ab hora octava in hieme, nona in æstate, quædam verba variis in locis proclamet, ut se vigilem probet. *Audite quid dicturus sim*, inquit ille in æstate

hora nona, *insonat hora nona, exstinguite lumen & ignem, ut nos Deus cum Maria tutetur.* In aliis horis significat talem insonuisse horam. Id fit, inquam, propter incendii periculum, quod in Germaniæ partibus maximum est, quoniam abietinis lignis fere omnia constant, ut etiam in plerisque locis pro tegulis sint asseres abiegni. Quod in memoriam revocat Taciti locum ex libro de moribus Germaniæ. *Vicos colunt,* ait, *non in nostrum morem connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus. Materiâ utuntur ad omnia uniformi, & citra speciem aut delectationem.* Hanc materiam esse puto abiegnam, ex qua etiam hodierni Germani stratas publicas sternunt, pontes tegunt, & quid non faciunt? quòd in eorum silvis hoc unum ligni genus abundet. Sed eorum ædificiis probè convenit quod Tacitus subdit: *Quadam loca diligentiùs illinunt terra, ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta imitetur.* Illud maximè apud Helvetos itinerantibus molestissimum, quod non solum singuli singula sua prædia sæptis circumdant, quæ nemini violare impune licet; sed etiam publicas vias frequentibus repagulis impediunt. Hoc autem vice versa jucundum simul & commo-

dum, quod frequentes occurrunt fontes, per abietinos tubos & canales diducti, seu in subjectos aquarios truncos, seu in prata irrigua.

Conducto in reliquum iter interprete, Julii 26 Murâ discessimus Einsidlam versus, quæ novem inde horarum itinere distat, ducem habentes R. P. Carolum, juvenum institutorem. Inter eundum vidimus parthenona Cisterciensem, vocabulo *Fravvental*, id est Vallis-Virginis, ad Lorsam; qui amnis defluit ex lacu Tugiensi. Adjacet isti lacui, valde piscoso & amplo, urbs Tugium *, caput Helvetici cantonis cognominis, locus sane amœnissimus. Ibi sacra celebravimus in æde sancti Osvvaldi Anglorum Regis: alia ecclesia sancto Michaëli nuncupata. Inde recreati Abbatis Murensis liberalitate, subiimus arduum montem, ex quo descensus est in subjectam vallem, ubi lacus Aquæregiæ * dictus. In ea valle aliisque circumpositis plurima hinc inde cernuntur tuguriola, in quæ rustici fœna sua comportant, cùm ad unum locum propter difficultatem viarum convehere non possint. Singuli rustici plures habent ejusmodi casas, atque in eis stationes vicissim hieme faciunt, cum pecoribus suis promiscuè degentes. Cibus per id tempus caseus, lac concretum, & alia id genus: rarus panis, quòd in ea valle segetes

* *Zug.*

* *Aigré.*

haud naſcantur, nec per hiemem facilis ſit ex illis latibulis egreſſus. Hanc vallem præcelſi hinc inde montes cingunt, inter quos Mons *Gubel*, in quo Catholici circiter trecenti hæreticorum millia circiter ſex fuderunt. Nec longe à Tugio in pago Tigurino inſignis fuit pugna ad Capellenſe Ciſtercienſium monaſterium, qua in pugna Zuinglius interfectus, ac poſtea ejus cadaver flammis crematum eſt.

Tandem multis montium jugis & ſcopulis ſuperatis, ipſa die acceſſimus ad Einſidlenſe * monaſterium, quod latino nomine Beatæ Mariæ Eremus appellatur. Locus eſt Fidelium concurſu percelebris ac religione monachorum, qui ibi numero centum degunt. His præeſt reverendiſſimus & illuſtriſſimus Abbas Auguſtinus Redingus, Congregationis Helveticæ Viſitator primus, modeſtia & religione non minùs, quàm libris editis clarus, ex quibus volumina duo ad refellenda Miniſtri Tigurini in Baronium objecta, tria de rebus Theologicis in lucem emiſit Einſidlenſibus typis. Is non modò omnimodam nobis humanitatem & caritatem exhiberi juſſit, ſed etiam communicari omnia vetera monumenta, quæ in rem noſtram facere poterant. Et hoc certè cum multa ſedulitate exſecutus eſt R. P. Placidus, ipſius germanus frater, idemque Theologiæ

* *Enſidlen.*

prælector, qui in ætate non admodum provecta egregios in omni fere ſcientiarum genere progreſſus fecit. Majori templo incluſum eſt primarium beatæ Mariæ ſacellum, ſanctum Meginradum auctorem habens, quod voti causâ undique frequentatur. Altare majus eccleſiæ ex marmore magnificentiſſimè nunc primum abſolutum. Inſignis eſt locus ad ſacra aſſervanda ſupra capellam beatæ Magdalenæ elegantiſſimam, in qua pænitentes ſeſe confeſſionis remedio expiare ſolent. In ſacra ſupellectile omne pretium ſuperat Oſtenſorium, in quo Chriſti Domini corpus exponitur, totum ex auro, gemmis & lapillis pretioſiſſimis ornatum. Crux eſt etiam valde antiqua & procera, in qua Chriſti effigies quatuor clavis pro more veterum affixa eſt, adhibitis utrimque in crucis ramis variis reliquiis, cum variis etiam inſcriptionibus, quarum hæc una eſt: *Adalbero & Vto pro Domino de ſe ſimul hoc inſtituerunt.* In bibliotheca multi ſunt exquiſiti codices, ex quibus non pauca excerpſimus in conſequentibus referenda. quales ſunt inſcriptiones Romanæ inſignes, acta Martyrum authentica, Frovvini in Monte Angelorum Abbatis egregium opus de gratia & libero arbitrio, qui auctor vivebat ante annos fere ſexcentos.

Einſidlâ egreſſi die 30 Julii ad lacum

Tigurinum * tendimus, conſcenſo prius arduo monte, ubi ſancti Meginradi eremitæ primaria ſedes & ædicula viſitur. Ex eo loco proſpectus eſt in ſubjectum lacum Tigurinum & adjacentem regionem, adeoque in Ufnaugiam laci parvam inſulam, in qua beatus Adalricus, ſimulque Regulinda Comitiſſa mater ipſius habitavit. Trajecto lacu per pontem ſublicium uno lapide porrectum, cujus mobiles aſſeres nullis clavis affixi ſunt, Raperſchvvilam opidum ex adverſa laci parte ſitum pertranſivimus; & facto per duas horas montis excelſiſſimi aſcenſu & deſcenſu, ſub veſperam devenimus ad Fiſchingenſe Ordinis noſtri monaſterium, comitante nos domno Placido mox laudato: ubi piiſſimum Abbatem & religioſos monachos, ſed nulla fere monumenta invenimus. Locus iſte primitus *Piſcina*, vulgo *Fiſchingen*, itemque *Augia ſancti Petri* appellatus, ſanctam Ittam ſeptimo ſæculo monaſterii conditricem agnoſcit. Situs eſt ad radicem montis Hoërlini, in Comitatu Toggenburgenſi, non procul ab antiqua arce cognomine. *Anno* M C XXXVIII *venerabilis Presbyter Vvaltrammus Petrishuſenſis monachus in Patrem & Abbatem electus eſt, atque conſecratus ab* UDALRICO *reverendo Conſtantienſi Epiſcopo ſecundo ad locum Augiæ ſanctæ Mariæ, Fiskine dictum. Ipſum ergo novum atque tenuem locum, ſed habilem, uti-*

* *de Zurich.*

lem, & ſpiritualibus hominibus ſatis congruum adiens, Dei fretus adminiculo, baſilicam ſanctæ Mariæ à fundamentis cœpit ædificare, & ſex annis piè conſummans fecit dedicare. Domicilia tria, Fratribus, ſororibus, ac hoſpitalem ædificavit. Libros verò Miſſalem, Evangeliarium, Lectionarium, Officialem, Benedictionalem, Antiphonarium, Pſalterium, Regulam patravit, &c. Iſta omnia infra octo annos regiminis ſui patravit & acquiſivit. Multi pia ejus admonitione ad converſionem venerunt, ex quorum dationibus multipliciter pæne viginti manſibus locum locupletavit. Hæc carptim ex veteri inſtrumento.

Inſequenti die Turgoiam ingreſſi, reliquimus ad ſiniſtram opidum Villam, ubi Præpoſitura eſt monaſterii ſancti Galli, ad quod ipſa die acceſſimus. Ex omnibus Helveticis cœnobiis hoc priorem locum tenet, cujus Abbas Princeps eſt, uti & Einſidlenſis, ſed ætate & dignitate ſuperior, totiuſque Congregationis Helveto-Benedictinæ veluti caput. Aberat tunc à loco reverendiſſimus ſenex, verſatus in monaſterio ſancti Johannis ſibi ſubjecto: ſed comperto adventu noſtro proximo, mandatum dederat, ſua ut bibliotheca & omnia nobis commonſtrarentur. quod magna cum humanitate & ſedulitate præſtiterunt R. P. Subprior, & Pater Hermannus bibliothecarius vir doctus, & lin-

guarum ſciens. Ante aditum monaſterii opidum eſt pervium, modò liberum, ſatis elegans, totum Calviniſtarum, in valle ſatis amœna, ſed anguſta, unius muri intervallo ſejunctum à monaſterio. Urbem claudit ex parte meridiana monaſterium, monte ex ea parte conſtrictum. Porta major duplex: aliam opidani extrinſecus contra religioſos, aliam religioſi intrinſecus contra opidanos occludunt. Sequitur area in longum ſatis ampla, cui adjacent ædes Abbatis & hoſpitum, eccleſiæ & dormitorio contiguæ. Eccleſia elegans & nitida, cujus chorus fornicem habet, navis laquear, ut pleræque illarum partium baſilicæ. Sub altari majori eſt crypta Notkeri pietate celebrata. In occidentali baſilicæ parte, ubi porta nulla eſt (quod in multis monaſteriis obſervavimus) ſed à latere, viſitur alia crypta, in qua ſanctus Otmarus primùm ſepulturâ donatus eſt. Ibi exſtructum nuper elegans oratorium, cum ſacris corporibus Roma recens advectis: quorum oſſa, ut fit in illis partibus, continuè diſpoſita, & vittis pretioſis religata, medio vitro ſpectantium oculis objecto, totam oſſeam compagem conſpicuam reddunt. Ad meridiem locatæ ſunt regulares officinæ, adeoque bibliotheca optimis libris referta, cum typographica officina. Omnia modeſtiam, elegantiam & nitorem ſpirant, maximè eccleſia,

in qua quæcumque ad ſacra pertinent, accuratiſſimè & religioſiſſimè præſtantur. In omnibus porro Germanicis monaſteriis unum habetur Muſeum, quod vocant, id eſt amplum ædificium, duplicem habens fornacem, diſtinctaſque ſolis aſſeribus cellulas pro religioſorum numero, ubi per totum ferme diem extra officia divina hieme verſantur. In refectoriis etiam, quæ humilia & laqueari ornata ſunt affabre elaborato & ſplendido, habentur fornaces ad calorem excitandum. In hoc denique monaſterio degunt religioſi centum, præter juvenes religioſæ vitæ candidatos, qui in omnibus Helveticis monaſteriis rectè inſtituuntur ſub habitu fere monaſtico, præter cucullam. Fratres laïci barbam promittunt, ut olim, idcirco dicti quondam *Fratres Barbati*. Primus poſt Abbatem vocatur Decanus, quod nomen in ſolis monaſteriis obtinet, ubi Abbas princeps eſt, ut Fuldæ, Campidonæ, ad ſanctum Gallum, Einſidlæ, & Corbeiæ novæ: alibi vocantur Priores; tertius ubique Subprior. Apud S. Gallum ſtudia litterarum vigent pro religioſis, quorum multi præter Latinam linguas Græcam & Hebraicam callent. Unus ex eis doctiſſimus Pater Cæleſtinus ex familia Sfondratenſi, in Liguribus clariſſima, opus quoddam philoſophicum condit, in rebus etiam theologicis & jure canonico verſatiſſimus.

versatissimus. Domnus Hermannus bibliothecarius historiam monasteriorum Helveticorum meditatur. Altera quàm istuc accessimus die , Dominica prima Augusti , facta est supplicatio, ad quam magna Fidelium multitudo ex vicinis pagis confluxit. Litaniæ aliæque preces vulgari idiomate à promiscuo sexu cantatæ, sed vocibus ac modulis optimè compositis distinctisque. Sic in Missa cum sacra communio porrigitur , *Domine non sum dignus* à Sacerdote germanicè dicitur, uti & pleræque publicæ in ecclesia extra divinum Officium preces.

Redeo ad bibliothecam, in qua, præter editos, magna est veterum optimæ notæ librorum copia , ex quibus multa in nostros usus collegimus, adjutante Hermanno. Quosdam alios insigniores noto in gratiam studiosorum. *Orosii historia* eleganter scripta cum hac clausula in fine : *Plura in hoc libro fatuitate cujusdam, ut sibi videbatur [scioli] male scripta domnus Notkerus jussit in locis asscribi. Assumptis ergo duobus exemplaribus, quæ Deo dante valuimus, tanti viri judicio fecimus.* Alius est codex, *Alcimi Aviti poëmata* continens ab editione Coloniensi planè diversa. Ibidem *Ferrandi Diaconi liber ad Reginum Comitem : Prosperi opera* fere omnia : *Ruricii Lemovicensis epistolæ.* Rabani *epistola ad Heribaldum episcopum Alcedronensem*, id est Autisiodorensem,

& alia ejuſdem. Item *Quintiliani inſtitutiones* in codice perantiquo, quem Poggius exſcribendum accepit ex ipſa ſancti Galli bibliotheca, non *apud ſalſamentarium* reperit, ut Paulus Jovius affirmavit, & ex eo alii. In fine quorumdam Alcuini operum hæc leguntur. *Anno* DCCC VI *ab Incarnatione Domini Indictione* XIV, *anno* XXVIII *regnante Karolo Imperatore*, VIII *Idus Februarii*, *die Veneris*, *diviſum eſt regnum illius inter filiis ſuis*, *quantum unuſquiſque poſt illum habet*: *& ego alio die hoc opus* [*perfeci.*] Et in fine prognoſtici auctore Juliano: *Vtere feliciter* SPASSANDE *Papa jugiter per ſacula longa.* Ad hæc Trithemii hiſtoria Hirſaugienſis triplo auctior quàm in editis: ne quid dicam de revelationibus ſanctæ Gertrudis, quæ item à vulgatis multum differunt. Denique in alio codice hæc de Hildegarda Ludovici Germaniæ Regis primi filia adjecta ſunt. X *Kal. Ianuarii* HILDEGARDA *virgo Chriſti*, *& domni Hludovvici Regis filia*, *de hoc ſaculo migravit ad Chriſtum*, *& humata eſt in eccleſia ſancta Regula & Felicis martyrum Chriſti in caſtello Turego* *.

* Zurich.

Hoc jacet in tumulo Chriſti digniſſima virgo
HILDEGARDA, *nitens moribus egregiis.*
Hæc fuit eximii HLUDOVVICI *filia Regis*:
Mentem ſponte ſuam voverat illa Deo.
Bis denos octo vitæ compleverat annos,

Migrans ad sponsum virgo beata suum.

In brevi Chronico Vveingartensi de ea sic legitur : *Anno* DCCC LVII *Serenissimi Hludovici Regis filia* HILTIGART *obiit.* Asservatur in eadem bibliotheca vetus monasterii sancti Galli delineatio, ante annos octingentos depicta , omnes loci officinas adjunctis versibus accuratè exhibens : cujus exemplum Hermanni beneficio accepimus. Idem etiam nobis ostendit omnes monasterii sui chartas, omnia diplomata & instrumenta in unum corpus nuper typis domesticis redacta : cujus collectionis unum exemplum in archivo ecclesiæ Romanæ ; alia quædam in celebrioribus aliquot Helvetiæ monasteriis reposita sunt : cetera privatim in ipso monasterio sancti Galli reservantur ad documentum posterorum. Idem præstiterunt Einsidlenses nostri : ut si quo incendii vel belli casu ipsa primaria instrumenta perire contingat, jacturam utcumque sarciat hæc collectio.

Lustrato sancti Galli monasterio, adjuncti etiam opidi bibliothecam adivimus , quæ unà cum collegio publico exstat eo in loco, ubi tempore ejuratæ religionis Dominicanæ sanctimoniales degebant, quæ eximium catholicæ Fidei specimen dederunt. Ostensi sunt in ea bibliotheca inediti quidam libri Vadiani, multæque ejusdem & variorum ad ipsum epistolæ idiographæ : cetera non sunt

magni momenti. In omnibus antiquis codicibus Germanicis, etiam germanico idiomate ſcriptis, eadem eſt litterarum forma atque in Gallicanis.

Ipſo tempore nuntium de Viennenſi per Turcos obſidione accepimus, quod nos de proſequendo itinere aliquantum ſuſpenſos reddidit, animo reputantes, an tuta futura eſſet via in Bajoariam uſque, quo armorum Turcicorum terror indubiè penetraverat. Accedebant etiam aliæ rationes, quæ nos fortaſſe ſuſpectos redderent in tam difficili temporis articulo; aut certè à bibliothecis luſtrandis, qui unus erat noſtræ profectionis ſcopus, excluderent. Sed tandem animum obfirmavimus, accepto conſilio adeundi ſaltem Campidonam, ex quo certiora de rerum ſtatu nuntia habere poſſemus. Sic itaque ex ſancti Galli monaſterio diſceſſimus, quod poſtremum vidimus ex Congregatione Helveto-Benedictina.

Hæc anno 1602 inſtituta eſt: quo tempore reverendiſſimi Abbates Bernardus ſancti Galli, Auguſtinus Einſidlenſis, Johannes Jodocus Murenſis, Benedictus Fiſchingenſis, ſe in unum aliquod communis Congregationis corpus coadunare decreverunt. Id verò litteris ſuis approbavit Clemens VIII, ceteroſque Abbates ad æmulationem provocavit. His animati Abbates duo, Michaël

Fabarienſis, & Geroldus Rhenovienſis, ejuſdem ſe Congregationis corpori adjunxerunt, aliis aliiſque deinceps ad duodecim monaſteriorum numerum ſuccedentibus. Gregorius XV & Urbanus VIII privilegiis & immunitatibus auxerunt hanc Congregationem, quæ excepto carnium ad certos dies uſu, nihil minus habet ab aliis Congregationibus ſtrictioris diſciplinæ. Hæc didicimus ex reverendo Patre Placido Zurlaubeno, religioſo Murenſi, Congregationis ejuſdem tunc Secretario, quem reverendiſſimo Abbati Auguſtino recens mortuo ſucceſſiſſe inaudio. Ad itineris lineas regredior.

Poſt quinque dierum ad ſanctum Gallum moram, inde profecti die 5 Auguſti cum P. Hermanno bibliothecario, Roſchati * ad lacum Potamicum pranſi ſumus, excepti à religioſis ex cœtu ſancti Galli. Conditum eſt eo in loco monaſterium ſatis amplum tempore motuum illorum, qui occaſione religionis exorti ſunt, monachis è ſancti Galli opido & monaſterio exturbatis, & occupato ab hæreticis monaſterio. Cùm enim ſpes fere nulla monachis affulgeret recuperandæ priſtinæ ſtationis, Abbas alteri ibidem conſtruendæ adjecit animum. Quin etiam novis hujus loci ædificiis per hæreticos furentes everſis, nihilo minus in parietinis denuo erigendis perſeveravit: ſed tandem prima ſede

* *Roſchat.*

monachis restituta, pauci apud Roschatum relicti sunt. Ibi tunc versabatur Cælestinus Sfondratus supra laudatus, qui nos pridie ad sanctum Gallum convenerat. Sub meridiem, cùm reflante vento lacum navigio, uti consilium erat, trajicere non possemus, longo circuitu laci ambitus, qui tribus leucis in latum, quatuordecim in longum porrigitur, partim nobis circumeundus fuit, ut ea ipsa die, Rheno transmisso, Brigantium * accederemus, sancti Galli quondam secessu illustratum: cui adjacet Augia * major, quod monasterium nobis propter breve tempus invisere non licuit.

* *Bregentz.*

* *Mehtzravv.*

Postera die, quæ Christi Domini Transfigurationi sacra erat, Lindaviam * Calvinistarum opidum prætergressi, apud Tetnangum * opidum Montisfortis Comitis Missas celebravimus: inde per Ravensburgum urbem imperialem Vveingartense Sueviæ monasterium, ubi ante paucos annos Pater Bucelinus scriptis notus obierat, admissi, absente reverendissimo domino Abbate electo, humanissime biduo recreati sumus. Hinc nova se nobis rerum facies aperuit, viæ planiores, mores diversi, paullo minus quàm Helvetici libertatem præ se ferentes, dialectus (uti ex aliis audiebamus) politior, rusticanæ domus non ita integræ & elegantes: denique in Benedictinis monasteriis alia Congregatio,

* *Lindavv.*

* *Tetnang.*

Suevica nimirum, quæ à tempore Concilii Constantiensis, id est ab anno 1416, originem ducit. Ea quondam amplissima, & in tres propagata provincias, nunc ad solam Suevicam redacta est. Illius Congregationis synopsim historicam scripsit ante paucos annos amicus noster Georgius Geisserus, Prior Villingensis religiosissimus. Habitus nostrorum ubique in illis partibus uniformis, nisi quòd Helvetici cùm in ecclesiam cucullati procedunt, circumductum brachio sinistro rosarium gestant præter morem aliorum. Vveingartense monasterium, liberum & imperiale, tunc copias submittebat in Viennæ subsidium, nempe quinquagenos pedites armatos, quibus stipendia villæ & pagi monasterio subjecti suppeditant, ceteroqui exemti ab annuis tributis. Vveingarti exstat veterum Vvelfonum conditorium, qui monasterii fundatores habentur. Eorum historia legitur in vetusto codice bibliothecæ amplissimæ, in qua etiam multi libri scripti servantur. In veteri Kalendario quod libro Evangeliorum præmittitur, fit mentio de Judita istic sepulta. III *Nonas Augusti Iudita Dux*. In alio additur, *Regina Angliæ hîc sepulta. Dedit pretiosissimum thesaurum ecclesiæ, sanguinem Domini cum reliquiis sanctorum, pallis & plenariis*, id est Missalibus integris. Idem sanguis Domini istic cum summa

veneratione colitur. Initio cujuſdam codicis, in quo Gregorii Magni expoſitio in Ezechielem continetur, hæc legimus antiquiſſimo charactere : *Oportet monacho ubicumque exierit, Euchariſtiam ſemper ſecum vehat.* Et in fine codicis :

Præſul EBERHARDUS *Chriſti famulamine tactus,*
Hunc tribuit librum Chriſti genitricis ad uſum.

Scriptus eſt liber iſte ante conditum Vveingartenſe monaſterium, cujus eccleſia ſanctum Martinum Patronum habet. Quidam optimus codex perantiquus continet *vitam ſancti Anſcharii* primi Archiepiſcopi Bremenſis : alius egregius *Iuſtini Trogi epitomen.* Habes in conſequentibus veterrimas formulas Andegavenſes ex eadem bibliotheca exceptas, atque Vvillelmi Hirſaugienſis Prologum in conſuetudines monaſterii ſui, quæ duobus libris ibidem continentur. Omnes fere libri etiam editi corio cervino, ut paſſim in Germanicis bibliothecis, operti ſunt, ob cervorum venationem frequentem, quorum capita cum ramis ſeu cornibus, aut certe eorum exſtantes effigies in ſuis habitaculis affigere ſolent.

Auguſti nona Vveingarto per Algoïenſem pagum, comitante domno Maximiliano, venimus Campidonam, quæ celebris eſt

nobilium Suevorum Abbatia ſeſqui-milliario horario à montibus Tirolenſibus ad Hilaram fluviolum, à quo inditum pago ſeu tractui nomen Hilergovæ. Prope urbis Campidonæ muros (quæ urbs tota hæreticis modò paret) ſitum eſt monaſterium, ædificiis novis & ornatiſſima eccleſia magnificè exſtructum. Id duplici quadro ampliſſimo conſtat, præter atria & habitacula miniſtrorum. Unum quadrum Abbatis ædibus, aliud Religioſorum cellis aſſignatum, cum gemina utrumque contignatione. Inferiori ex æquo reſpondet ſolum eccleſiæ, quæ ad occidentalem cœnobii plagam in aggere poſita eſt. Loco nunc præeſt magno cum ſplendore illuſtriſſimus Abbas & Princeps D. Rupertus, Cardinalis Badenſis ſucceſſor, is quem olim apud nos in monaſterio ſancti Dionyſii prope Pariſios morantem noveramus. Quanta verò humanitate & facilitate nos exceperit optimus Abbas, verbis explicari non poteſt. Ibi exſtat conventus quatuor & viginti nobilium cum ſex nobilibus pueris vitæ religioſæ candidatis, qui rubeas togas gerunt. In Germania quatuor erant præcipua ejuſmodi monaſteria, in quæ ſoli probatæ nobilitatis juvenes admittebantur, nempe Abbatia Fuldenſis, Campidonenſis, ſancti Galli, & Einſidlenſis. In duabus prioribus, non in poſterioribus hactenus perſeverat iſte ritus,

uti etiam in Murbacensi Alsatiæ monasterio: quem ritum non ab ipsis Abbatiarum primordiis, sed tempore procedente receptum fuisse constat. Campidonæ habetur typographica officina omnibus numeris absoluta. Haud procul à monasterio, id est non unius horæ intervallo, visitur locus, in quo versabantur ante viginti annos Religiosi, quos Capitulares vocant, dum novi monasterii ædificia construerentur. Loco vocabulum est *Suavesberg*, ubi sub Romano Abbate monasterii instauratore viguit severissima per aliquot annos monasticæ vitæ disciplina, abstinentia perpetua, juge silentium, nudipedium, labor manuum durissimus: sed intercedente nobilium vicinorum & postmodum Nuntii Apostolici auctoritate, remissa est pro ritu aliorum ejusdem regionis monasteriorum, quibus hæc severitas hoc cælo & solo, illis corporibus intolerabilis visa est. Hunc locum adivimus in comitatu illustrissimi Abbatis, ibique vidimus domnum Bonifacium, nobis aliunde jam probè notum, qui ibidem ab omni hominum consortio remotus, in summa vitæ austeritate per annos tres perstiterat, primo illo vitæ perfectioris proposito numquam remisso. Campidonense monasterium sub veneratione beatæ Mariæ, & sanctorum Gordiani & Epimachi primitus conditum est ab Hildegarde

Caroli Magni uxore, quæ ibidem ſepulta creditur à Campidonenſibus, (tametſi Mettis ad ſanctum Arnulfum alii ſepultam perhibent) & pro ſancta habetur. Pleraque vidimus Abbatiæ diplomata, etiam authentica, quorum aliqua in conſequentibus referemus. Inde ſuppetiæ centum militum Viennam ſubmiſſæ ſunt eo tempore, quo ibi moram egimus.

Poſt biduum diſceſſuros non priùs ſivit abire illuſtriſſimus Abbas, quàm promiſſione facta, ut ex Bajoaria iterum ad ſe reverteremus. Fide accepta, novos equos, atque inſignem nobis comitatum præberi juſſit, dato nobis duce uſque Auguſtam Vindelicorum domno Corbiniano, ſancti Udalrici conventuali, tunc verò apud Campidonam Philoſophiæ profeſſore. Et primo quidem ipſa die Auguſti 12 venimus in monaſterium Uttemburanum *, quò litteris Campidonæ acceptis jam invitati fueramus. Illuſtris eſt hæc Abbatia, ſex horarum itinere à Campidona, ad Gunzium * amnem. Eccleſia dedicata eſt ſanctis Alexandro & Theodoro Martyribus, quorum reliquiæ in ea ſervantur. Eorumdem thecæ *Mariæ Comitiſſæ ſigillum* ex agathe appoſitum eſt. Bibliotheca ibidem multis libris referta etiam mſſ. ex quibus nonnulla in noſtros uſus excerpſimus, in his duas homilias ſancti Fauſtini ex

* *Ottenbour.*

* *Gnutz.*

Homiliario perantiquo. In veteri Necrologio de Totone seu Tottone primo loci Abbate hæc legimus. XIII *Kal. Decemb. Toto noster Abbas, qui corpus sancti Alexandri huc attulit, & cujus parentes locum istum fundaverunt.* Tottonis parentes Silachus & Ermisvvinda sub annum 764 monasterium condiderunt. De Totone iterum in brevibus annalibus ad cyclos Paschales: *Anno* M C LXIII *Toto sepelitur*, id est novo tumulo reconditur. Anniversarium quotannis pro eo celebratur. Ab hinc uno lapide distat egregium beatæ Mariæ oratorium, Elderense appellatum, quod magno Fidelium concursu honoratur. Nulla humanitatis in nos Officia prætermisit reverendissimus Abbas Benedictus, cooperante etiam R. P. Alberto Priore, qui studiis nostris favet. Ibidem superiori sæculo floruit Nicolaus Ellembogius, vir bonarum litterarum amantissimus. qui postquam patris exemplo Medicos apud Montem-pessulanum audisset, reversus in patriam, Ottemburanorum monachorum numero adscriptus est anno 1505 ubi reluctante Abbate suo, Latinis litteris Græcas & Hebraicas conjunxit, ac tandem Gymnasio trilingui Ottemburæ instituto ludum aperuit anno 1543, favente in primis Vvolfgango Abbate & Principe Campidonensi. Commercium litterarum habuit cum Erasmo, Reudelino,

Eckio, & aliis ejusdem temporis hominibus litteratis. Ex novem libris ejus epistolarum restant libri dumtaxat septem, in bibliothecam Colbertinam advecti curâ eruditissimi Stephani Baluzii, à quo hæc didicimus. Ellembogii institutum etiam nunc viget apud Ottemburanos, ubi quidam monachorum pueros litteras docent.

In pervigilio assumtæ Virginis Ursinium * accessimus, quo in loco subsequens festum à nobis celebratum. Monasterium est Ordinis nostri sex leucis ab Uttemburà dissitum, ubi etiam codices mss. habentur non pauci, sed omnes recentioris ætatis. Deinde adito beatæ Mariæ oratorio celeberrimo, quod in campo Lycio situm est, postero die Augustam * Vindelicorum tendimus per eumdem campum Lycium, à Lyco * fluvio ita dictum, qua nulla jucundior aut amœnior planities videri potest, æquabili solo, saluberrimo cælo, ad decem horarum intervallum porrecta.

* Irsin.

* Ausbourg.

* le Lec.

Ad portam Augustanam datis publicæ fidei litteris, quas in posterum per totam Bajoariam passim exhibere necesse fuit, in sancti Udalrici * Abbatiam accessimus, ad ejus januam, quoad religiosorum prandium finiretur (nam tempore prandii monasterii aditus non patet) subsistere coacti. Deinde illuc admissi cum magna comitate reveren-

* S. Ulric.

dissimi Abbatis Romani, tridui moram egimus in illo monasterio, quo nullum ad religiosam disciplinam accommodatius aut elegantius in illis partibus videre memini; sicut nullam urbem in iisdem Augustanâ præclariorem, si civium frequentiam excipias. Horum plusquam media pars Lutheranis constat. Multæ in urbe sunt Catholicorum ecclesiæ, multique conventus. Cathedralis beatæ Mariæ sacra est: sancti Udalrici basilica eximia, thesaurus insignis, peristylium, Capitulum basilicæ dignitati respondens, bibliotheca Capitulo proxima, itidem ornatissima, & libris cum novis, tum antiquis, si qua alia, maximè referta; Dormitorium commodum, ædes Abbatis & hospitum amplissimæ, omnia præter basilicam nova, & à Gregorio Abbate LI, qui anno 1664 vivere desiit, elegantissimè constructa. In ecclesia tunc appendebat imago beatæ Mariæ assumtæ, in serico panno depicta. Causam sciscitanti responsum est, hunc esse morem in totos triginta à festo dies, quibus per totam provinciam citra dispensationem nuptias celebrare non licet. Quantum ex bibliotheca profecerimus, testabuntur ea quæ in consequentibus referemus: in quibus est Candidi Arriani epistola non integra ad Victorinum Rhetorem, ejusdemque Victorini ad eumdem responsio. In peristylio ad

Capituli januam, tumulus cernitur Caroli Stengelii, ſcriptis editis clari, qui ex monacho ejus loci Abbas Anhuſanus, illic obiit anno 1663, ætatis LXXXII, poſt annos regiminis XXXIII.

Publicam urbis Auguſtanæ bibliothecam etiam inviſimus, quam vir ſummus Marcus Velſerus, Auguſtanus Duumvir, egregiè amplificavit. Latini codices in ea non tam magni momenti ſunt quàm Græci, in quibus eximii ſunt novi Teſtamenti venerandæ antiquitatis, Johannis Chryſoſtomi, Photii, Procopii, Gazæi Sophiſtæ, cujus commentarios in Octateuchum Conradus Clauſerus Tigurinus ex eodem codice latinè vertit, ediditque Tiguri anno 1505. Indidem etiam Peireskius quædam Cyrilli, & Libanii orationes nonnullas à Velſero accepit. Ibidem exſtat exemplar octavi Concilii generalis. Ex codicibus Latinis hiſtoria miſcella Paulo Diacono tribui ſolita, abſque auctoris nomine in pervetuſtis membranis ſcripta eſt.

Auguſti die 19 trajecto Lyco fluvio, Bajoariam ingreſſi ſumus, deducente nos R. P. Amando ſancti Udalrici Subpriore. Jucunda fuit nobis in illa provincia peregrinatio per unum fere menſem; in qua prata, nemora, fluvii inſignes, aliaque omnia ad vitæ uſum & voluptatem accommoda abunde reperiuntur, præter vites, quæ in interioribus

ejus partibus desunt. Exacta disciplina per totum hunc principatum viget, ubi nullus hæreticis locus permittitur. Hinc etiam res novas scribendi libido arcetur, quando hæc licentia Germanos falsis subinde rumoribus per diversa trahit. Ita quippe ambagibus perplexa sunt omnia, dum ex partium studiis nova cuduntur, ut vix ullum nuntium, cui fidem dare possis, ventiletur. De viatoribus etiam & advenis Bajoarii severè inquirunt. In patibulis sanè frequentibus signum exhibetur manus cultro præcisæ, quæ pœna est hominis, locum unde profectus sit alium à vero fingentis, cum tempore pestis id ab eo exigitur. Cetera humani Bajoarii, & ad pietatem compositi. quod innumera templa & oratoria, præsertim in honorem beatissimæ Virginis, testantur, quæ ad triginta millia apud eos erecta videntur, omnia cum accurato decore & cultu. Primum ex illis lustravimus Kebacense * monasterium, in quo sanctimoniales Ordinis nostri versantur. Ad Veronicam hujus parthenonis Abbatissam scripsit Nicolaus Ellembogius monachus Ottemburanus, superiùs laudatus: cujus soror, Barbara nomine, ibidem Abbatissæ officium gessit. Deinde ad Scheyrense virorum pervenimus ipsa die, quo Augustâ discessimus. Locus sic dictus à Cruce, in diœcesi Frisingensi. Ibi degit venerabilis senex

* *Kebach.*

ſenex P. Ægidius *Cranbeck*, qui *Calendarium Benedictinum* quatuor tomis, alioſque libros compoſuit vulgavitque. Gregorius loci nunc Abbas, in theologicis & mathematicis apprime verſatus, novis ædibus cœnobium exornavit; idemque monaſterii ſui Chronicon editum nobis liberaliter conceſſit. Conradus monachus Chronicon illud ab anno M XCVI inchoavit, atque ad ſuum tempus, id eſt ad ſæculum XIII, deduxit: Stephanus Abbas ad noſtrum ſæculum produxit, & in lucem emitti curavit anno 1623. Hic Conradus manu ſua varios exaravit membraneos codices, ab Aventino laudatos: quorum unus magiſtri Petri, cognomento Comeſtoris, ſcholaſticam hiſtoriam continens, in quinque primis foliis artium liberalium imagines repræſentat, præmiſſa beatæ Mariæ effigie cum his aliiſque ſcriptoris verbis: CHONRADUS PECCATOR AUCTOR ET SCRIPTOR HUJUS OPERIS. Deinde in ſecundo folio picto Muſica; & in tertio Aſtronomia exhibetur, adjunctam habens à dextris Ptolemæi effigiem, ſidera contemplantis ope inſtrumenti longioris, quod inſtar tubi optici quatuor ductus habentis concinnatum eſt in hunc modum.

Ptolomæus

CONRADUM hujus codicis ſcriptorem ante annum M CC XLI vixiſſe affirmat Stephanus Abbas in limine prædicti Chronici, ubi quæ de illo tubo vidimus & ſcribimus obſervat, conjicitque Conradum hoc inſtrumenti genere uſum fuiſſe.

Sequenti die Geiſenfeldam acceſſimus, deducente nos R. P. Priore Scheyrenſi, hoſpitio accepti à ſanctimonialibus noſtris, quæ ibi perquam laudabiliter vivunt. In eccleſia ad latus aquilonare deprehendimus tumulum primæ loci Abbatiſſæ Gerbirgis, cujus effigies ad parietem hos verſus perantiquos, quantum expiſcari potuimus, præfert, Hundio ignotos.

Hic jacet in tumba GERBIRGIS *filia Regis*
Græci Stertoris, Eberhardique fuit
Neptis, hujus loci prima fertur Prælata fuiſſe.

Inde, relicto ad lævam Monaſterio * olim è noſtris, venimus Ratiſbonam, quæ civitas Geiſenfeldâ diſtat decem horarum intervallo; hoſpitati in monaſterio ſancti Emmerammi, ubi magna eſt veterum librorum ſupellex. In ſacrario eccleſiæ oſtenſa nobis eſt caſula ſancti Volfgangi illius urbis Epiſcopi, cujus primarius tumulus in navi ad latus epiſtolæ: ſed corpus in cryptam occidentalem tranſlatum eſt. Sancti Emmerammi ſepulcrum cernitur ad latus meridionale majoris altaris in ſancti Georgii ſacello: quod primum loci

* *Munſter.*

horatorium est. In thesauro (ut vocant) habetur insignis Evangeliorum liber, quo nullum pretiosiorem aut elegantiorem umquam vidimus, litteris aureis majusculis optimè scriptus anno 870 mandato Caroli Calvi: deinde sancti Emmerammi ecclesiæ concessus ab Arnulfo Imperatore, uti Arnolfus ejusdem loci monachus tradit. In primo folio Ramvoldi Abbatis, qui codicis operculum ante annos fere septingentos renovari curavit, exstat effigies sub his verbis & versibus, RAMVOLDUS INDIGNUS ABBAS.

Hunc librum Carolus quondam perfecit honorus,
Quem mox Emrammo RAMVOLD *renovaverat almo.*

In secundo folio verso imago Caroli Calvi, omnino similis ei, quæ habetur in codice Mettensi, modò Colbertino, cernitur cum his versibus.

Hîc residet CAROLUS *divino munere fultus,*
Ornat quem pietas & bonitatis amor.
HLUDVVIC *justus erat, quo Rex non justior alter,*
Qui genuit prolem hanc tribuente Deo.
Alma viro peperit JUDITH *de sanguine claro,*
Cum genitor regnis jura dabat propriis.
Hic nomen magni Caroli de nomine sumpsit,
Nomen & indicium sceptra tenendo sua.

Hic David vario fulgescit stemmate Regis,
Atque Salomonicæ jura docentis habet.
Istius imperio hic codex resplendet & auro,
Qui bona construxit multa favente Deo.

A dextris minister ensem manu gestat cum hoc versu.

Arma tibi faveant Christi stabilita per ævum.

A sinistris alter lanceam cum clypeo:

Muniat & clypeus semper ab hoste suus.

A latere prioris illius ministri Francia pingitur cum cornucopia:

Francia grata tibi, Rex inclite, munera defert.

A latere posterioris Gothia cum simili cornu:

Gotia te pariter cum regnis inchoat almis.

Porro in fine codicis scriptores codicis hæc de se scribunt.

Bis quadringenti volitant & septuaginta
Anni, quo Deus est Virgine natus homo.
Ter denis annis Karolus regnabat & uno,
Cum codex actus illius imperio.
Hactenus undosum calamo descripsimus æquor,
Litoris ad finem nostra carina manet.
Sanguine nos uno patris matrisque creati,
Atque sacerdotis servat uterque gradum.
En Beringarius, Liuthardus nomine dicti,
Queis fuerat sudor difficilisque nimis.

Hic tibimet, lector, succedant verba precantis,
Ut dicas, capiant regna beata poli.

Hunc librum ex Parisiensi sancti Dionysii monasterio unà cum sancti Martyris corpore furtim sublatum; donoque Arnulfo Imperatori, atque ab eodem ecclesiæ S. Emmerammi traditum asserunt. At mirum est, inquiebam, Arnolfum ejusdem cœnobii ex Comite monachum, qui sub annum millesimum scribebat, meminisse istius codicis ab Arnulfo concessi, nulla corporis sancti Dionysii mentione facta. Rogavimus deinde nobis ostendi ejus corpus seu reliquias: illi abstruso loco reconditas dicentes, duos nobis lapides doni testes protulerunt, in quorum uno antiquis litteris uncialibus hoc exaratum legitur: *Sub Ebulone Abbate sancti Dionysii Gisalbertus furavit.* In alio: *Furatus est* v *Non. Iunii, huc venit prid. Nonas Decembris tempore Tutonis Episcopi.* absque ulla corporis aut libri mentione. Præter hæc ibidem asservatur parvum altare mobile, quod Arnulfus Imperator in castris gestari curabat, aureis laminis opertum, quadratæ figuræ, uno pede latum, altum duobus, præter turriculam, quæ in crucem desinit. Hi versus turriculæ adscripti sunt.

Rex Arnulfus amore Dei perfecerat istud,
Ut fiat ornatus se . . . . tibus istis.

Ad portam clauſtri, qua in eccleſiam aditus patet, viſitur tumulus ſatis elegans, ſuper quem exſtat effigies cujuſdam Aureliæ, quam Hugonis Capeti filiam putant, ſuper quatuor lapides erecta. In margine lapidis ſuperioris hæc leguntur.

Hîc pia floreſcit Aurelia virgo ſepulta,
Quæ pœnas neſcit cæli dulcedine fulta.

Lieutvvinus Camer⁹. forte Camerarius, *Canonicus & Scholaſticus majoris eccleſiæ.*

Appenſa eſt à capite una tabella, in qua hi verſus haud inelegantes, ſed recentiùs deſcripti.

Contegor hoc tumulo ſoboles clariſſima Regum,
Gallia quam genuit, nunc tenet Imbripolis.
Huc profuga adveni fugiens conſortia ſponſi,
Servarem ut caſtum, Chriſte, cubile tibi.
Præſtat hinc Ramvvoldus opem, dum vita manebat,
Ut pia libarem thura preceſque Deo.
Vin tempus vitæ? uſa fui vitalibus auris
Luſtra decem, his annos inſuper adde duos.
Hîc expecto tuum diſtrictum, Chriſte, tribunal,
A dextris ſedeam tunc dabis inter oves.

In his verſibus etſi *Regum ſoboles*, id eſt ex genere regio, dicatur, non tamen filia Regis,

Hugonis aut alterius. In inferiori lapide, qui huic superiori substernitur, operculi instar tumulum contegente, Romanis, id est antiquissimis litteris, hæc apposita sunt in margine lapidis.

.... O. M. ET. PERPETUÆ. SECURITATI. ET. MEMORIÆ. DULCISSIMÆ. AURELIÆ. M. AUR. FILIÆ P. AEL. SILVANUS. CONJUGI. INCOMPARABILI.

Ex hac inscriptione colligimus, vel duplicem fuisse Aureliam, quarum una conjugata antiquis Romanorum temporibus vixerit, alia virgo & quidem recentior: vel certè unam, quæ primis illis temporibus vixerit, cujus epitaphium cùm posteri legere non potuissent, illud cuidam Aureliæ posteriori affinxerint.

Ad hæc in eadem sancti Emmerammi ecclesia jacet Arnulfus Imperator ad latus epistolæ, quem tamen alii apud Ottingas sepultum dicunt; Ludovicus ejus filius in medio chori, Henricus Dux Bajoariæ sancti Henrici Pater, in aquilonari chori ambitu, cum hoc epitaphio.

Heinricus Regis Pater & defensio legis,
Bavariæ cultus, pius est hîc Duxque sepultus.

Prope eum Vvermundus nobilis Comes; & in eodem latere, ad portam qûa patet aditus in chorum, Arnoldus Bajoariæ Dux

pessimus, qui sæculo x vixit. Pone altare visitur crypta, in qua sepultus Ramvoldus, quem primum restitutæ ad sanctum Emmerammum disciplinę Abbatem instituit Vvolfgangus, arcessitum è Trevirensi monasterio sancti Maximini. Hujus anniversarium quotannis recolunt, tametsi in privatis orationibus ut sanctus invocatur. Ad vestibulum cryptæ hi versus leguntur.

Consecrat ædiculam mandrita Lupambulus istam,
Abbas Ramvoldus quam tibi, Christe, struit.

Lupambulus latina est interpretatio nominis Vvolfgangi.

Præter monasterium sancti Emmerammi aliud est sancti Jacobi ad Scotos, ubi residet excellentissimus D. Verjutius Comes Creciacensis, Christianissimi Regis Legatus, & summus rerum Francicarum in Diæta Ratisponensi moderator, qui nos omni gratiarum genere cumulavit. Nos enim ad mensam suam admisit non semel, atque præsentiâ suâ ad sanctum Emmerammum dignatus est. Præterea curru suo nos vehi jussit in suburbanum Ordinis nostri cœnobium Pruveningense *, conditum à sancto Ottone Bambergensi Episcopo. Primus loci Abbas beatus Erminoldus, cujus sepulcrum paullulum è terræ planitie erectum in navi ecclesiæ exstat

* *Privilingi*

cum hoc epitaphio. *Anno Domini* M C XXI *in festo Epiphaniæ Domini obiit beatus Erminoldus hîc sepultus, vir sacris in vita & morte præclarus, justorum memoria dignus. Oret pro grege ovium.* Monasterii hujus historiola typis vulgata est Ingolstadii anno 1626. Inde eodem cursu perreximus ad Cartusiam Prulensem vicinam, quæ olim Ordinis nostri Abbatia erat.

Præter hæc, tria quondam in urbe fuerunt Ordinis nostri sanctimonialium cœnobia: quorum unum Patribus Societatis Jesu cessit: duo alia, nempe Superius & Inferius, modò Canonicas habent. In urbe, præter ecclesias multas Catholicorum, octo tantùm familiæ Catholicæ permittuntur. Suburbium soli Catholici occupant. Interfluit Danubius, qui ponte lapideo ad insulam, ligneo ad suburbium jungitur. Lapideus undecim fornicibus constat.

Redeo ad sanctum Emmerammum, in cujus bibliotheca codices ampliùs mille habentur, multi optimæ notæ. Unus continet varias virorum doctorum epistolas tempore Alcuini scriptas, quas nobis describi rogavimus. Multa etiam nos ipsi, quantum per quatuor dierum otia licuit, descripsimus, quæ inferiùs ex parte edita sunt. Alia quædam hîc notare juvat. Exstat in uno codice *Expositio passionis Christi per Candidum Pres-*

byterum Alcuini diſcipulum, inedita. In alio *Rhoſvvita Gandershemenſis* in Saxonia ſanctimonialis opera omnia. Tum in alio *Petri Abælardi, qui à plerisque Bajolardus dicitur.* In hoc codice ſunt ejus *Sententiæ* capitulis triginta ſeptem comprehenſæ (ea eſt Introductio ad Theologiam :) deinde liber ineditus, *qui dicitur* SCITO TEIPSUM, de quo ſanctus Bernardus. Præclarus eſt *codex Traditionum* ſcriptus ab Anomoto, dicatuſque Ambriconi Epiſcopo. In fine codicis qui expoſitionem ſancti Auguſtini in epiſtolam canonicam ſancti Johannis continet, hæc leguntur. *Librum hunc pro remedio animæ meæ ego in Dei nomine Baturicus Epiſcopus ad Frankhonefurth ſcribere præcepi. Scriptus eſt autem diebus ſeptem, & in octavo correctus in loco eodem, anno* VII *regiminis epiſcopatus mei, & octingenteſimo vigeſimo tertio Dominicæ Incarnationis. Scriptus autem per Ellenhardum & Dignum, Hildoino orthographiam præſtante*, id eſt (ſi bene interpretor) dictante. In alio codice ab annis fere nongentis ſcripto leguntur *Canones ſancti Gregorii Papæ urbis Romæ*, ubi quæ de Abbatis & monachorum ordinatione Theodoro Cantuarienſi Epiſcopo vulgo tribuuntur, ſub nomine Gregorii Magni habentur. *Vita ſancti Chriſtophori*, auctore VVALTHERO *Nemetenſi Subdiacono*, nuncupata eſt Balderico Epiſcopo, at-

que HAZECHÆ *ſanctimoniali urbis Quidilinæ*, id eſt Quindelinburgenſis, *Cimiliarchæ, cum primum regno succeſſit tertius Otto.* Neſcio an aliquod operæ pretium ſit notare fabuloſam illam de ſancti Hieronymi morte epiſtolam Joſephi ad Damaſum & Theodoſium, aliaſque Auguſtini ad Cyrillum, & Cyrilli ad Auguſtinum ſimilis farinæ epiſtolas, ſcriptas eſſe *in codice ſub anno Domini* M CCCC LXXI *per Henricum Thuener.* Intereſt aliquando noſſe etiam fabularum antiquitatem & originem. Neque porro gravitate ſua indignum judicavit vir ſummus Petrus de Marca agere de origine ſuppoſiticiæ Turpini fabulæ in Hiſtoria Benearnenſi. Appoſitè Plinius junior in libri VIII epiſtola XXIV. *Sit apud te honor antiquitati, ſit fabulis quoque.* Majoris momenti eſt quod in Gloſſis mſſ. ſuper Canones Apoſtolorum & Decretales Pontificum legitur de Fermento in epiſtola Innocentii Papæ I ad Decentium: cujus vocis interpretatio viros eruditos in diverſas traxit ſententias, aliis de Euchariſtia, aliis de eulogiis interpretantibus. Sic autem legitur in codice perantiquo. *De fermento quod dicit, mos eſt Romanis, ut de Miſſa quæ cantatur in Cœna Domini, & in Sabbato ſancto, & in die ſancto Paſchæ, & in Pentecoſten, & in Natali Domini die ſancto per totum annum ſervatur, & ubicumque per ſtationes, ſi ipſe Papa ad*

Missam præsens non fuerit, de ipsa Missa mittitur in calicem, cum dicit Pax Domini sit semper vobiscum. *Et hoc dicitur Fermentum. Tamen Sabbato sancto Paschæ nullus Presbyter per ecclesias baptismales neminem communicat, antequam mittatur ei de ipsa sancta, quam obtulit dominus Papa.* Ex quibus nemini dubium in posterum relinqui debet, hunc Innocentii locum aliosque similes de Eucharistia esse interpretandos. Inter ceteros codices unus est, qui de variis operibus ex auro & argento fabrefaciendis tractat. Opus haudquaquam spernendum. Sed hæc morosiora sunt.

Die 25 Augusti festum sancti Ludovici sollemni pompa in monasterio Scotorum coram excellentissimo Legato celebratum est, tympanis tymbalisve cum buccinis ad musicorum voces & musica instrumenta respondentibus. Post prandium, actis excellentissimo Oratori maximis gratiis, Ratisbonâ discessimus, ipso jubente ad quatuor horaria milliaria ejus carpento vecti Salisburgum versus, quod iter quatuor ampliùs diebus ægre confecimus. Eodem die in quodam vico beatæ Mariæ sacro hospitati sumus, ubi rustici ludis sollemnibus, quasi in alta pace, propositis præmiis festivè vacabant, dum interim Vienna extremo expugnationis periculo defungeretur. Mirati sumus tantam istorum hominum, quibus suprema clades

imminebat, ſecuritatem. Sub veſperam publicis pro hac re ſupplicationibus interfuimus per unam ferme horam, quo intervallo roſarium, aliaſque preces promiſcuum vulgus præeunte Sacerdote (qui etiam concionem de impendenti calamitate habuit) communi voce ac vernacula lingua; feminæ expanſis in crucis formam manibus, recitabant. Inter ipſas preces is qui loci ſpectabilior videbatur, neſcio quid ſuſpicatus, litteras noſtras ſibi exhiberi poſtulavit. Reverſi in hoſpitiolum, omnia cænacula, triclinia, & atria promiſcui vulgi conferta multitudine (qui religionis causâ, neſcio an etiam ludi, convenerat) plena invenimus: ut vix potuerimus ſecretum nobis angulum impetrare.

Inde monaſterio Malleſtorfenſi Ordinis noſtri ad Laberam amnem (quod etiam *Johannesberg* à ſancto Johanne Evangeliſta Patrono dicitur) obiter luſtrato, venimus in opidum *Abhauſen* ad Iſeram fluvium, deinde in urbem Oetingam ad Oenum, ubi inſignis eſt baſilica in honorem beatæ Virginis. In platea municipii duas obſervavimus feminas lapidi inſidentes, aſſere biforato in collum utriuſque injecto. Miſſus à nobis interpres qui cauſam percontetur. It, redit, & narrat, eas ſimul rixando depugnaſſe: hoc pœnæ genus rixoſis mulierculis imponi ſolitum. Uno abhinc milliari com-

muni exſiſtit ſacellum ejuſdem Deiparæ, non modò Germanorum, ſed etiam exterarum gentium frequentiâ maximè celebratum, Altoëtinga, ad alterius Oetingæ diſcrimen, id eſt vetus Oetinga, appellatum. Raitenhaſlacenſe deinde Ciſtercienſium monaſterium ad Salam ſitum adivimus, de quo quia poſt ſolis occaſum eò ingreſſi, atque prima luce inde egreſſi ſumus, nihil obſervare potuimus. In urbem *Laufen* cum imbre continuo madefacti ad prandium veniſſemus, apparari ignem in hoſpitio juſſimus, non advertentes inuſitatos eſſe in Germania parabiles more noſtro ignes in focis apertis humique ſtratis, ſed tantùm fornaces & hypocauſta æſtate frigida, quæ etiam tepefacta madidos per breve prandii ſpatium non exſiccaſſent; aut certè focos in elata lapidum ſtructura ad culinarium uſum. Poſt meridiem tempèſtas melior, via pejor. Saltzburgum pervenimus ipſa die 28 Auguſti, hoſpitati in percelebri Abbatia ſancti Petri, ubi omnis nobis humanitas exhibita eſt à religioſiſſimo Abbate ceteriſque cœnobitis, præcipuè R. P. Joſepho Mezgero Priore atque Univerſitatis Procancellario, quem litteris antea noveramus.

Saltzburgum civitas eſt ad Salam haud ignobile flumen, à quo nomen traxit, olim Juvavum appellata. Sita eſt in angulo Bajoa-

riæ, accessu difficilis, nec minus valida prominentium montium excelsis jugis, quibus veluti muris cingitur. Ædes habet amplissimas & elegantes, quibus longè præcellit palatium Principis, id est Archiepiscopi. nam ab aliquot sæculis Saltzburgum est caput Principatus, cujus ditio milliaribus Germanicis fere viginti octo in longum, quatuordecim in latum porrigitur. Eximia est basilica sancti Rudperti (Domum appellant) marmore & lapidibus quadratis magnificè exstructa, ac tabulis cupreis cooperta. Insignis etiam ecclesia monasterii sancti Petri, quæ sancti Rudperti quondam sede ac tumulo illustrata est. Urbem vel suo situ validissimam munit arx in prærupto monte posita, ad quam calle nonnisi angusto & supino itur. Duplex murorum ambitus, munitissimæ turres, aliaque præsidia eam inexpugnabilem reddunt. Postridie quàm eo accessimus, Principem salutavimus, datis litteris ab excellentissimo Christianissimi Regis Legato Gravellio, cui is inter amicos est. Mirati sumus ingens Principis satellitium & aulicorum comitatum insignem. Nempe apud Germanos Principes, uti quondam, teste Tacito, sic etiam nunc *hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum juvenum globo circumdari; in pace decus, in bello præsidium.* Inde illustrissimum Guillelmum Furstembergensem,

Furſtembergenſem, magni Fernandi Monaſterienſis germanum fratrem, majorem eccleſiæ Decanum convenimus, virum, in quo modeſtia & humanitas cum aliis virtutibus certant. Ille nos latinè primùm, deinde gallicè affatus, gratiſſimas habuit litteras, quas nomine illuſtriſſimi D. Verjutii ipſi porreximus. De majoris eccleſiæ monumentis & libris ſciſcitantibus reſpondit, nihil ſuperaſſe à nuperis incendiis: ſi quid ex ea urbe ſperandum, id in monaſterio ſancti Petri reliquum eſſe. Et quidem ibi ampliſſimam novorum librorum copiam invenimus, & aliquot mſſ. quorum unus eſt Hieronymi expoſitionem in Proverbia, Eccleſiaſten, alioſque ſacros libros continens, ex dono Arnonis Archiepiſcopi. Hoc monaſterium non minùs pietate, quàm ſcriptis ſuis tunc ornabat D. Joſephus Mezgerus Prior mox laudatus, & ipſe Univerſitatis Saltzburgenſis præcipuum ornamentum: quicum amicam diſputationem habuimus de ætate ſancti Rudperti Epiſcopi & Apoſtoli ſui, quam integro ſæculo ſeriùs retuli contra vulgatam opinionem. Sententiam hac de re meam expoſui in tomo tertio de Actis ſanctorum noſtrorum, quam ille in hiſtoria Saliſburgenſi, quæ ſub prelo tunc verſabatur, amicè impugnavit. Sunt ipſi trini fratres Mezgeri, omnes religioſi ad ſanctum

Petrum, hic quidem Prior & Universitatis Procancellarius (nam Cancellarii titulum Princeps retinet) alter Decani, tertius Prorectoris dignitatem habet.

Animæ quales neque candidiores
Terra tulit.

Sed ille triplex nodus nuper heu! solutus est, Josepho amico nostro sub finem Octobris mortuo ad sanctum Gallum, ubi ex pulmonis vitio decubuit, dum sacram Eremum, nempe Einsidlensem, voti causa peteret.

Prorectoris visitatione præventi, atque in ædes Universitatis, ubi tres Theologiæ Doctores sæculares sollemni ritu admittendi erant, invitati, totum illius Universitatis splendorem non sine magna voluptate vidimus. Primus elegantem orationem habuit Procancellarius, alteram Decanus, tertiam unus ex candidatis, vir eloquens & bonus Orator. Anulus, epomis, fax, pileus sacer pro Doctoratus insignibus tradita fuere., dum interim buccinæ & tymbala ad singulos ritus concreparent. Peractis omnibus, sollemni pompa Universitas, Magnifico Rectore primas obtinente, ad sancti Petri ecclesiam processit, ubi canticum sacrum in gratiarum actionem musicis modulis, concinentibus organis decantatum est. Hoc officio Abbatiæ sancti Petri se gratam exhibet

pia Universitas, quæ illam uti alteram parentem agnoscit. Præcipuum habet fundatorem Marcum Archiepiscopum. Hæc ab anno 1622 instituta jam tribus facultatibus constat. Theologiam, Jus Canonicum, Philosophiam artesque humaniores soli docent Benedictini, qui ex certis provinciis Saltzburgensi, Bavarica, Suevica, Austriaca & Stiriaca assumuntur. Jus civile docent Doctores sæculares: Medicinæ facultas ibi adhuc nulla.

Pridie illius diei in parthenone Nunbergensi, quem beata Erentrudis sancti Rudperti neptis in vicino colle instituit, sacra fecimus, ubi religiosissimæ virgines Benedictinæ degunt: deinde pretiosa quæque & reliquias sacras vidimus: à meridie profecti ad sacram ædem beatæ Mariæ in Plana, qui locus est in colle situs uno milliari germanico ab urbe, piorum concursu celebris, ubi ex concessu Principis Maximiliani modò Benedictini versantur. Montes ipsa die Augusti 29 recenti nive consperi erant, cùm totis quinque diebus terra imbre continuo compluta fuisset.

Post tres dies cùm discedere gestiremus, Princeps nobis significavit optare se, ut sequenti interessemus publico spectaculo, in quo Nabuchodonosoris historia versibus senariis in collegio exhibenda erat. Paruimus,

interfuimus. Festiva omnia, theatrum elegans, machinæ sæpius mutatæ, tubicines, fidicines, multa spectantium frequentia, præmia studiosis in fine distributa. Interfuit spectaculo illustrissimus Princeps, cum magna nobilium virorum ac feminarum corona, ex quibus multi Viennæ atque Austriæ Proceres utriusque sexus, omnes fere Gallicano more induti, assistebant, Turcorum metu eò refugere coacti.

Septembris die 22, antequam ex urbe discederemus, mandavit iterum Princeps nos curru suo deduci in hortos suos Helbronenses, à claro fonte sic dictos, qui unius horæ spatio ab urbe distant. Vallis est angusta, fertilis, nec inamœna, inter horridos montes perpetuis nivibus tectos. Ædes Principis modestæ, horti sunt elegantissimi, floribus, arboribus, aquis irriguis ac subsilientibus instructi. Lacus exquisitis piscibus referti, aves diversi generis, speluncæ denique cavatæ, incrustatæ, conchyliatæ, & quid non ad voluptatem & usum? quæ omnia non sine aquæ superfusione spectavimus. Reversi in urbem, post prandium cum multa gratiarum actione à sancti Petri monasterio discessimus, onusti libellis & munusculis, quæ nobis Mezgeri fratres contulerunt.

Saltzburgo duodecim horarum itinere

distat Seonense * cœnobium ex nostris, sic dictum à circumfluo lacu. Adalbertus loci Abbas humanissimus nos benignè excepit, veteres inscriptiones Romanas, aliaque monumenta nobis ostendit, sui monasterii historiam à Stengelio editam dedit, in qua prædictæ inscriptiones referuntur, uti etiam in Metropoli Salisburgensi. * *Seon.*

Mensis die 4 Vvasserburgum opidum prætergressi (qua die serenissimus Bavariæ Princeps Elector celeribus equis illac transiit voti causâ Altœtingam, deinde ad castra Cæsariana profecturus) venimus ad Atlense * sancti Michaëlis monasterium ad Oenum, mox ad Rottense * Ordinis nostri, quod Apostolis Petro & Paulo atque sancto Marino dicatum est. * *Atll.* * *Rot.*

Proxima die in Tegernsense *, tum in Benedictoburanum longo circa Tirolenses alpes flexu diversuri, noctem duximus in vico *Vvair*, ubi est collegium Canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini. Eadem via pridie Marcus de Aviano, Capucinus pietatis famâ celebratissimus, ad castra Cæsaris in extremo Viennæ discrimine properaverat. Nos contrario itinere contendimus in Tegernsense monasterium, sic dictum à lacu, qui unius horarii milliaris longus intervallo, inter Alpium juga valle angusta fluit. In ecclesia visuntur pone altare * *Tegernsée*

majus tres loculi ex marmore ad parietem ordinati, quorum unus est sancti Quirini ecclesiæ patroni, alter Chrysogoni martyris, tertius Castorii itidem martyris, unius ex quatuor Coronatis. In media navi exstat tumulus Otkarii & Adalberti, sed ab annis tantùm ducentis ex marmore compositus. Hi loci conditores fuerunt, & quidem Franci, qui ex aula Pippini Regis illuc sese receperant. In eadem navi ad altare sancti Viti apparet sepulcrum Ellingeri Abbatis, quem beatum appellant, tametsi nullo publico cultu honoratum. Is monasterium Benedictoburanum ad rectiorem normam revocavit sæculo XI. In medio choro jacet Caspar Abbas, reformationis (ut vocant) Tegernsensis auctor ante annos ducentos. In bibliotheca plurimi sunt codices mss. quos inter *Cypriani opera* eleganter scripta, sed ab annis circiter trecentis. *Dionysii libri* de cælesti hierarchia, de divinis nominibus, de mystica theologia, *quos de novo transtulit frater Ambrosius Ordinis Camaldulensium, & emendavit. Vita sancti Ruperti* Episcopi Saltzburgensis cum veteri nota marginali, quæ sententiam nostram de ejus ætate confirmat. *Quantum elici potest ex successione Regum Francorum sanctus Rupertus floruit anno Domini* DCC IIII. Hæc nota tantùm ab annis 250 scripta, codex ante sexcentos. Amplissimum Martyro-

logium, in quo Sanctorum acta fusè referuntur cum præfatione ad unumquemque mensem. Auctor ait se jussu patris Erchanpoldi id operis suscepisse. Ad hæc variæ Abbatum Tegernsensium epistolæ, ex quibus præcipuas descripsimus; & varii in Regulam nostram Commentatores, plerique Tegernsenses ascetæ.

In vigilia Nativitatis beatæ Mariæ sub vesperam ad Benedicto-buranum * cœnobium accessimus, boni ominis nomen: sed res nec nomini, nec festo respondit. Sollemnis erat ipsa die translatio sanctæ Anastasiæ, cui ecclesia loci dedicata est. Cùm diu in vestibulo monasterii constitissemus, circumstante nos famulorum turba, qui nos avidè prospectabant, quasi ex novo orbe advectos; dictum est tandem nobis non superesse locum in diversorio, propter hospitum, qui eo die illuc convenerant, multitudinem. Hospitii præfectus, vir sanè honestus, visus est id gravatè ferre; obtulitque vadem schedulam ad comparandum noctis insequentis hospitium. Actis gratiis, nulla viatici necessitate nos eò deflexisse reposuimus: sed ad videndum ea, quæ ad historiam monasterii atque Ordinis in suis monumentis pertinere possent. Hoc unum rogare, ut per breve quod ad noctem super erat temporis spatium, liceret monasterium & bibliothecam lustrare.

* *Benedictbayrn.*

Non potuit negare vir bonus. Itaque vidimus cœnobium novis & præclaris ædificiis instructum, ecclesiam nondum absolutam, bibliothecam elegantem cum pergula ad libros superiores. Vocatus è cænaculo bibliothecarius adfuit, incoctam bilem in Francos despumans. Multa jactantem comiter excipiebat Michaël noster, evolvendis libris aliàs intentus, patienterque ferebat pro tempore: sed cùm iræ longius irent, modestè cum eo pugnabat, non quidem tunc Germanus, sed, ut res exigebat, ex animo Gallus. Ille nihilo placatior, duriora reponere, falsos rumores pro veris in os ingerere. Venit in Michaëlis auxilium Helvetus interpres noster, etiam latinè sciens, qui multa apte de Rege ac de regno, deque tota gente (& is quondam ex regiis excubitoribus fuerat) honorificè dixit. Hic vix pedem ex bibliothecæ aditu nescio quid visurus extulerat, cùm bibliothecarius fores ipsi cum multo fragore occlusit. Hæc non sine fremitu senserunt in suo regno Musæ humaniores. Interim libros revolvere pergimus, atque inter editos sparsim etiam scriptos invenimus. In illis feliciter unus occurrit, primorum fundatorum Abbatum epitaphia versibus continens, ex quibus constat, eos Francos fuisse. Ergo, inquam, non tam malè de vobis meriti sunt Franci, quibus vestram debetis originem. Et

quidem eo titulo nobis jus hoſpitii vindicare licebat. Sub hæc, dum illi neſcio quid muſſitant, epitaphia deſcribimus, quorum hæc ſumma eſt: Francos germanos, ſcilicet Lantfridum, Vvaldramnum, & Gundramnum, ex aula Pippini eò receſſiſſe, atque unum poſt alterum conditi ab ſe loci Abbates fuiſſe. In alio codice homiliis per annum præmittitur Caroli Magni epiſtola à nobis edita in lib. I Analectorum. In alio Acta ſancti Fotini & ſanctæ Balbinæ martyrum Lugdunenſium. Hæc curſim tantùm delibare nobis licuit, cùm inſtantis noctis tempus cogeret nos in viculum aliquantiſper diſſitum divertere, ubi duæ tantùm domunculæ erant in regia ad Tirolenſes via, ſed honeſtius hoſpitium, quàm ut in agreſti loco nobis ſperandum foret.

Die feſto beatæ Mariæ, propter loci incommodum (nam ibi nulla eccleſia erat) relictis ad tempus Alpibus, reductoque ad Bajoariæ interiora itinere, Monachium * contendimus, Miſſâ ad Bolferzhauſenum opidum celebratâ. Monachium feſſi pervenimus ad veſperam, quæ civitas ſereniſſimi Principis Electoris ſedes ad Iſaram * fluvium ſita eſt, in hoſpitio Galli cujuſdam Abbavillenſis gallicano more excepti. Quippe ea in urbe nullum eſt Ordinis noſtri cœnobium. Propiùs olim aberat Abbatia

* *Munich.*

* *l'Iſere.*

Eberſpergenſis, quinque horarum itinere inde diſtans, nunc unita Monachienſi collegio Patrum Soc. Jeſu. Hæc unio facta eſt tempore Vvillelmi v Bajoariæ Ducis, qui Collegium condidit, eccleſiam tanto conditore dignam erexit, ac pretioſis cimeliis ditavit. Proximo die ſalutatum imus excellentiſſimum dominum *de la Haye*, Legationibus clarum, tum extra ordinem Miſſum ad Principem. Litteras ei dedimus: ipſe verò nos ſolita ſua comitate ac benignitate complexus, menſaque dignatus eſt, in currum admiſit, omnia quæ in urbe curioſa aut viſu digna erant, nobis reſerari curavit, ædes ſacras, Principis palatium, excepta bibliotheca, in quam non facilè quiſquam admittitur citra nutum Principis, qui tunc aberat. Huic rei proviſum erat ab illuſtriſſimo Meldenſium Antiſtite, qui pro ſua in nos benevolentia litteras à ſereniſſima Delphina in noſtri gratiam impetraverat; ſed quæ debito fructu caruerunt abſente Principe. Inter ædes ſacras præcipuæ ſunt beatæ Mariæ & ſancti Petri parœciales, certè magnificæ & elegantes, nec minùs eccleſia Patrum Soc. Jeſu, cujus omnia cimelia R. P. Rector nobis ipſe demonſtrare non eſt gravatus. Idem apud Patres Teatinos præſtitit eorum Præpoſitus R. P. Veranius, qui Philoſophiam novam nuper quatuor tomis edidit, vir

humanissimus. Teatinorum domum haud longe à palatio magnificè condidit Adelaïs Sabauda, serenissimæ Delphinæ parens felicis memoriæ, quæ in Patres Teatinos magnopere propensa erat. Templum novum condidit, ecclesiæ Patrum Soc. Jesu magnificentiâ vix impar. Unius inde viculi intervallo distat Palatium, quod inter omnia Germanica præcipuum est, non tam externo ædium cultu, quàm interiori atriorum & cubiculorum apparatu. Quatuor habet partes, verius palatia dixeris, cum sua quæque area seu aula. Præcipuum est Imperatoris dictum: cujus scala ad atrium, atriumque ipsum, materiæ atque operis pretio nescio an ulli cedat. In alia porticu infinitam videas antiquarum statuarum copiam: in prospectu è fenestris palatii hortos insignes, ex alia parte armamentarium: ex omni denique gratissimum & saluberrimum cælum atque adspectum.

Feria sexta, quæ Septembris decima erat, ex castris mandavit Princeps, uti ad commendandam Deo proximam in Turcos Christiani exercitus expeditionem, sanctissimum Sacramentum ad publicum cultum exponeretur per horas quadraginta, nempe ad Dominiçam diem, quo hæc insignis actio, qua vix ulla præclarior aut celebrior, patranda erat. Interfuimus, uti decebat,

ſollemnibus illis precibus, in quibus laudabilis ſanè viget inſtitutio Nempe ſi quando divina Euchariſtia ſpectabilis exponitur, invitantur oſtiatim à Parocho ſingulæ familiæ, ut per turmas ad orationem conveniant. quod fit ſecundum cujuſque ordinem, ut viri ſeorſim, deinde feminæ conjugatæ, mox juvenes adoleſcentes, ac puellulæ item juvenes, denique tum ſervi, tum ancillæ poſt certum orationis ſpatium ſibi ipſis ex ordine ſuccedant.

Andex. Inſequenti die venimus in Andecenſe * noſtri Ordinis monaſterium, quod alio nomine Mons-ſanctus appellatur, ſex horarum itinere Monachio diſtans, in colle ſitum, ex quo gratiſſimus circumquaque proſpectus. Sed præ omnibus jucundus nobis fuit conſpectus urbaniſſimi Abbatis Mauri, viri docti, & Bajoariæ monaſteriorum Viſitatoris, qui Andecenſes ædes ex integro, cùm ante annos novem igne cæleſti deflagraſſent, elegantiſſimè reſtituit. Eccleſia beatiſſimæ Virginis cultu celebris ac reliquiis: bibliotheca optimis libris referta, ſed ingenioſis emblematibus ac picturis à Mauro Abbate ornata, quam idem auget in dies.

Vveſbrun Poſtera die Vveſbrunenſis * Benedictinæ item familiæ Abbatia, quatuor inde leucis, nobis ſeſe obtulit; antiqua quidem, ſed non ita ſplendida & elegans. In media

ecclesiæ navi prostat antiqua Crucifixi imago ad tumulum duorum Vvelfonum, qui monasterii instauratores fuerunt. In horto copiosè scaturiunt tres fontes, qui Vvèsonis dicuntur; Vveso autem filius Tassilonis, à quo Vvesone ejusque fonte inditum loco nomen ferunt. In bibliotheca non multi supersunt codices antiqui. Plerosque ante annos quingentos descripsit *Diemoth Sanctimonialis:* quo nomine exstitit sæculo decimo apud Saxones Demoth Abbatissa Vvinethusinensis.

Inde egressi rursus ad Tirolenses Alpes declinavimus, visuri Faucense * Ordinis nostri cœnobium in diœcesi Augustensi, à sancto Magno primitus conditum, quod à Vvesbrunensi tredecim leucis distat. Medio in itinere sita est Præmonstratensium Abbatia Stængadensis * anno 1147 constructa. Illic cùm ad publicum hospitium prandii causâ divertissemus, hoc intellecto Abbas loci humanissimus, & meliori quidem valetudine dignus, (quippe qui ex passione colica totus contractus est) nos vini honorarii & piscium munere, homines exteros, nec aliunde sibi notos, recreavit. Fauces occidente sole advenimus, opidum ad Lycum fluvium, cui opido monasterium originem dedit. Hîc modica librorum supellex, tametsi mss. non desunt, plerique recentio-

* *Fuessen.*

* *Staingaden.*

res; tenues facultates, Abbas modestus, qui historiolam monasterii sui nobis concessit. In folio cujusdam codicis inter alia invenimus instrumentum nobilis matronæ Azilæ *de Musteren*, quæ pro remedio animæ suæ & conjugis sui Otilonis dat ecclesiam de *Rodevateshoven anno Incarnationis Domini* DCCCC XVIIII *sub Papa* MARINO, *sub Rege* HEINRICO, *qui tertius post Ludevvicum fuit*, *sub Duce Alamannorum* BURCHARDO, *sub Antistite Augustense* HILTINO, *sub Abbate* GISELONE. Subscribit inter alios DIEPOLDUS *provinciæ Comes*. Hunc locum refero propter nomen Marini Papæ, quo nomine Pontifex ad Romanæ ecclesiæ clavum tunc non sedebat, sed Johannes x. An is & Marinus dictus? Similis difficultas occurrit in actis sancti Udalrici Episcopi Augustensis, qui Romam adiisse anno 909 dicitur Marino Pontifice. An Marinus quidam per illa tempora, quibus indigni plerique Pontifices sanctam illam sedem occupabant, pro Pontifice habebatur à Germanis? Fateor me hærere. At hæc itineris diverticula prætereo.

Die festo Exaltationis sanctæ Crucis, proximo post Idus Septembris, iterum Campidonam ex condicto revertimur, non minori quàm primùm humanitate ab illustrissimo Abbate accepti. Postridie, quæ feria quinta

erat hebdomadæ, in quam incidebant quatuor tempora, ex annuo more sollemnes habitæ sunt preces pro benefactoribus; & quidem duæ Missæ celebratæ, una de defunctis, altera de beata Maria. Hujus rei causâ convenerunt omnes parochi ecclesiarum, quæ à Campidonensi Abbatia pendent, numero triginta quinque, atque Missas singuli pro defunctis persolverunt. Idem fit ad singulas quatuor temporum vices, feriis quintis, cum antea in ipsis jejunii diebus fieret. sed propter insequens epulum, religionis causâ in vacantem feriam hic ritus differendus visus est. Iisdem quatuor temporibus subditi quique in Germania persolvunt census suos, quos *Angarias* vocant. Hinc quatuor tempora vulgari nomine *Angariæ* appellantur.

Ipsa die sub vesperam Oeniponte * perlata sunt felicia nuntia, nempe solutam esse tandem obsidionem Viennensem, Turcorum castra perfracta; cæsa ex eis octo millia, reliquos cum magno Viziro fugatos; impedimenta & pretiosam supellectilem in Christianorum potestate relicta; denique diem Dominicam, Septembris duodecimam, hoc insigni facinore consecratam fuisse. Timidior fuit primum de hoc faustissimo nuntio lætitia. Neque enim satis tutum videbatur, re nondum confirmata,

* *Inspruc.*

animum permittere gaudio tam ingenti, tamque insperato : cùm huc usque mali ominis plena fuissent omnia. Sanitati nihilo minus Christianorum heroüm, qui Turcos debellasse ferebantur, propinatum est, sed modestè, ut in tanta festivitate.

Die 17 cum plurima gratiarum actione Campidonâ discedentes, iterum redimus ad Vveingartense monasterium, ac sequenti die reverendissimus Abbas, recens ordinatus, per domnum Maximilianum nobis amicissimum curavit nos deduci in Salemense * Ordinis Cisterciensis cœnobium, vivente sancto Bernardo anno 1137 constructum. Huic præsidet eximius Abbas, Germaniæ superioris monasteriorum Commissarius Generalis, eruditus vir & ingenii elimati, qui nos magna comitate sequenti die detinuit. In bibliotheca invenimus codicem unum inter alios, in quo Ratramni liber de corpore & sanguine Domini continetur sub hoc titulo : *Incipit liber Ratramni de perceptione corporis & sanguinis Domini ad Karolum Magnum*, id est Calvum, qui *Magnus* non semel appellatus est. *Iubes gloriose Princeps*, &c. In fine, *Explicit liber Ratramni de corpore & sanguine Domini*. Tum, *Incipit secundus de prædestinatione ad eumdem*. Codex ante annos septingentos scriptus videtur, & quidem ante Salemium conditum. Ad hæc ibidem habentur

* Salem. Vveiler.

historia

historia expeditionis Ierosolymitanæ sub Frederico Ænobarbo, quam alibi etiam reperimus. *Statuta alterius Friderici* contra constitutiones Pontificias: *Bernonis Abbatis Augiensis opuscula* inedita, de quibus inferius suo loco: *Acta Concilii Constantiensis* in maximo folio cum egregiis figuris & symbolis gentilitiis eorum omnium, qui Concilio interfuerunt. Initio hæc præmittitur inscriptio: *Hic sequuntur tituli cæremoniarum depictarum in libro Concilii Constantiensis, quem cives composuerunt anno Domini* 1414. *Extractum anno* 1491.

Die 21 Septembris Salemio discessimus Constantiam adituri, quæ à Salemio non ampliùs quinque horarum intervallo distat. Erat sancti Matthæi Apostoli festus dies, quo die Uberlingæ * opidi, quà transeundum erat, portas clausas offendimus (is ob hostium metum mos est in plerisque locis munitis) tempore divinorum. Portis urbis nihilo minus reseratis, atque lacu transmisso, pervenimus tandem ad priores portas suburbii Constantiensis, in quo situm est Petroburgense * Ordinis nostri monasterium, Rheno fluvio & ponte sublicio divisum ab urbe, quæ Cæsareis addicta est. Sciebamus morosos istic esse adventantium exquisitores. quod in causa fuerat, ut ne à Constantia (quod itineris consequentia

* *Uberlingen.*

* *Petershausen.*

exigere videbatur) inciperemus. Ad interrogata respondit dux noster Maximilianus, Vveingarto nos venire affirmans. Ingredimur, Petroburgenses nostros invisimus, animo inde recedendi visa ecclesia cathedrali, in qua celebre illud habitum est Concilium: cùm nulla nobis spes esset quidquam reportandi ex illa urbe, cui nos ob innatam de Francis suspicionem non admodum acceptos fore sciebamus. Post prandium socio nostro clam me suggestum est, Consiliarium quemdam Cæsareum à Cæsareo ministro accepisse litteras, quibus significabatur, Benedictinos duos Gallos cum interprete totam peragrare Germaniam, incertum qua causa: profecturos demum Constantiam, ubi accuratè investigari & interrogari eos per Consiliarium oporteret: Abbati Petroburgensi rem delatam per Consiliarium, postulato, si eo diverteremus, se ut moneret. Conspiratione hac detecta, egressum invisa urbe maturavimus, Augiense monasterium adituri. Ita Cæsareorum insidias declinavimus.

Richenouv.

Augia *, cognomento Dives, ab antiquis appellata, in exigua Rheni insula posita est duabus infra Constantiam leucis. Locus quondam non minùs litterarum studiis, quàm religione insignis, à ducentis pæne annis Abbatem non alium habet quàm Constantien-

ſem Epiſcopum, qui Religioſos iſtic alit numero tredecim. Biduum nos cordatiſſimo affectu detinuit R.P. Prior. Eccleſia non admodum elegans, ſed antiqua. Ibi exſtat Caroli Imperatoris, cognomento Craſſi, lapis ſepulcralis vetus, cui ejus epitaphium inſcriptum eſt. Verſus ad parietem recenti ſcriptura in commodum lectorum depicti ſunt, quos hîc appono.

Pannonas & Cimbros diverſo marte ſubegit,
Carolus à craſſo corpore nomen habens.
Sed bene quas juvenis regni tractavit habenas,
His iterum ſenior diſpoliatus obit.

In bibliotheca reliqui ſunt codices permulti venerandæ antiquitatis : tantùm quoſdam hîc notare juvat. Liber in majori folio inſignis, in quo habentur omnes *Patrum expoſitiones in Orationem Dominicam*, atque etiam *varia fidei Confeſſiones*. In alio *Relatio Symmachi præfecti urbis Romæ ad Theodoſium.* Tum *Vigilii libri quinque adverſus hæreſes* ; ad hæc *epiſtola Vitalis & Tonantii ad Capreolum Epiſcopum* , & ad conſulta *reſponſio.* Gregorius Turonenſis *de gloria Martyrum* antiquiſſimus. *Homiliæ à Paulo Diacono digeſtæ* in duobus magnis voluminibus, ſcriptæ ab annis octingentis. Sirmundi PRÆDESTINATUS cum hoc titulo , qui dilutiori tantiſper atramento ſcriptus eſt , ſed antiqua manu : OPUS SANCTI PRIMASII DISCIPULI AUGUSTINI DE

HÆRESIBUS NUMERO XC. Habetur alius in bibliotheca metropolitanæ ecclesiæ Remensis absque nomine auctoris ex dono Hincmari, is, quo Sirmundus usus est in sua editione adornanda. Augiensis codex scriptus est ante annos octingentos. Isidorus Hispalensis Episcopus in cap. 9 de Scriptoribus ecclesiasticis mentionem facit de Primasio Episcopo, qui *composuit sermone scholastico de hæresibus libros tres, directos ad Fortunatum Episcopum: explicans in eis quod olim beatus Augustinus in libro hæreseon imperfectum, morte interveniente, reliquerat: in primo ostendens quid hæreticum faciat: in secundo & tertio digerens, quid hæreticum demonstret.* Isidorus addit, eum claruisse *Iuliano regnante.* Hoc Primasii specimen non malè convenit Prædestinato vulgato, qui distinctus est in libros tres, sed absque Fortunati Episcopi appellatione; recensetque octoginta octo hæreses ab Augustino assignatas in libro ad Quodvultdeum: quibus duas alias addit Nestorianorum & Prædestinatorum, nulla Eutychianorum facta mentione. Sed hæc non sunt hujus loci.

Septembris die 23 trajecto lacu, in opidum quod Ratolfi-cella appellatur, appulimus, cujus loci ecclesia sancto Ratolfo Abbati dedicata est. De ea cecinit Georgius Tibianus apud Goldastum.

Urbs antiqua viget Ratolfi-cella vocata,
Florigeri hîc colles, pictaque prata virent.
Hîc numerosa juga & scopulosi vertice colles,
Udaque perpetuo gramine terra viret.

Sequenti die Villingam accessimus, salutato inter eundum monte* Duellio, ubi olim Ordinis nostri monasterium, cujus Abbas sæculo nono Vvaldfredus, ibidem sepultus non sine opinione sanctitatis: nunc arx Ducis Vvirtembergensis. Medio in itinere Danubium tribus aut quatuor ab origine leucis angusto ponte ligneo transivimus. Villinga* opidum est Austriacæ domus hereditarium ad Brigam* fluviolum, ubi refugium habuerunt cœnobitæ Benedictini sancti Georgii, quod cœnobium, duabus inde leucis situm, non ita pridem invasit Dux ipse Vvirtembergensis. Itaque Villingæ degunt Religiosi numero duodecim, quorum Abbas septuagenarius, historiæ nostræ studiosissimus, & Prior D. Georgius Geysserus studiorum nostrorum fautor singularis, omni nos humanitatis & caritatis officio exceperunt.

** Dvvil, nunc Hachendvvil.*

** Villingen.*

** la Brige.*

O qui complexus & gaudia quanta fuere.

In ea urbe apud Minoritas, Observantinos vocant, multi habentur codices scripti, sed nullius momenti.

Postridie dum abitum paramus, dum optimus Abbas in procumbentium colla ruit, ille sacculum nummis plenum in manus

meas injecit, multis obtestatus, suo ut de paupere censu tantillum hoc in viatici supplementum acciperemus. Ego verò, quasi receptâ prunâ, protinus manum excutiens, gratiis dictis, cùm ille donum urgere perseveraret: Et nos, inquam, omnium hominum ignavissimos, si tam liberaliter à vobis excepti, etiam pecuniam hanc, nullius indigi, acciperemus. Abbas contra instare ardentiùs, favente Geyssero. Sed tandem illi cedere coacti, nos haud sine lacrymis dimiserunt, dato honesto comite, qui nos per Herciniam silvam deduceret. Horrescit animus ad solum Herciniæ nomen, ubi horrida omnia, loca invia: ubi nullus fere vicus, præter opidum Erenbachum, quod quasi Herciniæ gentis caput est, nobis occurrit. In convallibus angustissimis prata sunt sat pinguia ad pastum pecorum, montium & collium declivia ferendis segetibus ingrata, immo & alendis ovibus, ob nimiam herbarum (uti aiunt) pinguedinem. Variæ hinc inde casæ cum suo pleræque molendino, in quod aquæ derivantur per canaliculos ex tubis abiegnis. Abietes annosi passim, sponte in truncum cadunt, & putrescunt, cum convehendis impares sint multis in locis viæ. Ex illis viis inviis, immo præcipitiis non evasissemus, nisi ducem nobis dedissent boni nostri Villingenses. Ipsa die tandem accessimus

ad monasterium sancti Petri, quod tribus à Friburgo Brisgoviæ leucis distat, in extrema silva Hercinia, ubi paullo liberius cælum esse incipit. Monasterii ædes instaurabantur, quæ à Cæsarianis nuper, cùm Galli milites istic præsidium statuissent, subjecto igne consumtæ sunt, nostris tamen ab igne & hostium manu intactis.

Inde Friburgo, Brisaco, & Columbario * permeatis, venimus in monasterium Vallis-Gregorianæ * è Congregatione sancti Vitoni: ubi nobis humanitas omnis exhibita est. Locus olim etiam *Confluens* dicebatur, ob confluxum duorum rivulorum, quorum unus nomine *Bertiembach*, in alium influit, qui *Fachina* dicitur, uti nos docuit Ludovici Pii diploma Gottefrido Abbati concessum.

* *Colmar.*

* *Munster* seu *Gregoriental.*

Die 30 Septembris per Alsatiæ amœnissimam plagam, qua nullam jucundiorem aut fertiliorem vidisse memini, Argentoratum tendimus per vallem Leporinam, in qua Cella, vocabulo Lebraha, olim condita est à Fulrado Abbate: cui etiam originem suam debet vicina sancti Hippolyti Præpositura, quam obiter salutavimus. Opidum in declivi montis positum, hactenus sancti Hippolyti * nomen retinet. Tribus inde leucis abest Schelestadium, ubi Prioratus sanctæ Fidis, Cluniaco quondam, nunc Patribus Soc. Jesu

* *S. Bilt.*

addictus, qui ibi Collegium habent. Schelestadium prætergressi, venimus ipsa die in monasterium Ebersheimense *, quod nomen Apri locum significat, dictum olim *Novientum*, regnante Theoderico Chlodovei junioris filio conditum ad fluvium Illam. Atticus, sanctæ Othiliæ pater, monasterii auctor fuisse traditur. Antea eodem in loco Dianæ fanum fuisse ab Julio Cæsare erectum ferunt. Secundus loci Abbas Columbus Cellæ ecclesiam à se conditam per sanctum Pirminium dedicari curavit. Deodatus regnante Carolo Magno ibidem Abbas pro sancto habetur. Templum & officinæ regulares, à milite Suecico violatæ, modò instaurantur à Bernardo Abbate humanissimo. Ab eo loco duabus tantùm leucis abest Andelagense * cœnobium, à Richarda Imperatrice, Caroli Crassi uxore, conditum, ejusdemque secessu illustratum, quod modò Canonicarum est.

* *Ebersmunster.*

* *Andlavv.*

Die 1 Octobris Argentoratum venimus, urbem maximam, situ & civium frequentiâ nulli in illis partibus secundam, munimentis Regis Christianissimi jussu recens exstructis incomparabilem & inexpugnabilem. Ea in urbe bis sacra fecimus in principe beatæ Mariæ ecclesia, cujus rotundus fornix Orientem versus ævo Caroli Magni constructus dicitur, cetera recentiorum sunt

temporum. Porta ecclesiæ major elegantissimè fabricata, altissimam habet turrim, quantam nusquam vidimus, exquisito opere concinnatam, cui aliæ duæ adjiciendæ erant, sed infectæ. Publicam urbis bibliothecam vidimus auspiciis clarissimi & eruditissimi Ulrici Obrechti, urbis Advocati generalis & Archivarii, qui nos honorario vino non semel, librisque ab se editis donavit, & suam ipsius bibliothecam librosque varios, doctis observationibus ad marginem sua manu distinctos nobis ostendit.

Post duos dies ex urbe profecti, in Vogesi saltus secundùm longos & asperos montes, qui Alsatiam à Lotharingia dirimunt, contendimus, pertransito primum Molsheimio, quinque ab Argentorato leucis, ubi ante subactam à Rege urbem Capituli Argentoratensis sedes erat. Post Alsatiæ montes superatos, primum nobis occurrit Senoniense * monasterium, aptissimè ad regularem disciplinam concinnatum à reverendissimo Joachimo Vivino, Congregationis sancti Vitoni Abbate regulari, qui nos cum magna benevolentia excepit. Duplex ibi ecclesia, una beatæ Mariæ rotundo opere, à sancto Gundelberto Episcopo ac primo conditore exstructa: altera sancti Petri, qua nunc Religiosi utuntur. Postea lustratâ sancti Deodati * ecclesiâ, cujus majorem Præpositum

* Senone.

* S. Dié.

venerabilem ac doctum D. Riguetum salutavimus, ad Medianum * monasterium divertimus, ubi absente reverendissimo Abbate nihilo minùs accepti sumus ea humanitate, quæ reverendis Patribus Congregationis sancti Vitoni familiaris est. Eamdem experti sumus in aliis Lotharingiæ & Campaniæ monasteriis, præcipuè apud sanctum Michaëlem ad Mosam; cujus loci Abbas clarissimus D. Henricus Heneso, amicus noster, nos solitâ benevolentiâ complexus est. Eadem Virduni, eadem Mosomi humanitas.

* Moyen-montier.

Sedanum cum pervenissemus, audito illustrissimum Remorum Archiepiscopum Ducem ipsa die Carolopolim advenire, eum adivimus, tum ut obsequia ipsi nostra exhiberemus, tum ut itineris nostri, cujus approbator fuerat, rationem eidem redderemus. Quanta verò nos bonitatis significatione exceperit, nec reticere decet, nec licet nobis exprimere. Demum lustratis Remis, beatissimæ Virginis Lætitiensis ecclesiam, convenimus: ubi actis Deo opt. max. pro felici itineris successu gratiis, Laudunum, deinde Suessionas, ac postmodum Meldas, ubi illustrissimum Antistitem, qui nostro etiam itineri faverat, salutavimus, profecti, tandem Parisios sani & incolumes nos recepimus.

Vix domum appuleramus, cùm ab uno è noſtris, amico meo, litteris mihi ſignificatum eſt, apud Sueſſiones inter rudera everſi torcularis inventam eſſe ſequentem inſcriptionem, lapidi antiquo inciſam.

I S I
M Y R I O N Y M A E
.ET. S E R A P I
E X S P E C T A .....
METIS. AUG. D...
V. S. L.

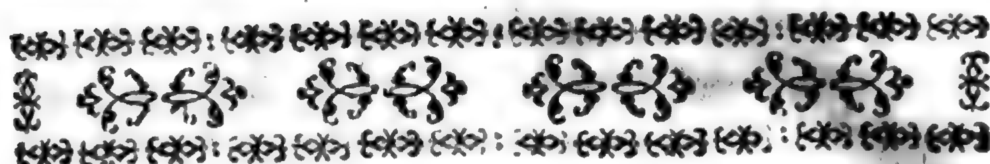
Similis eſt inſcriptio apud Gruterum de Iſide *myrionyma*, pag. LXXXIII. cujus tituli rationem affert Johannes Marshamus in chronico Canone Ægyptiaco pag. 132. nempe quod variis nominibus Iſis afficeretur. Altera pars noſtræ inſcriptionis, *Serapi exſpectato* ſeu *exſpectatiſſimo*. Auctor, METIS, fortè *Augur Deorum*, *vota ſolvit libens*. Quæ ſtudioſis examinanda relinquimus.

Hactenus longum iter, Lector, brevi ſtilo deſcripſi, tametſi longiorem fecit haud dubiè ſermonis & obſervationum jejuna exilitas. Multa de moribus variarum gentium, quas vidimus, adnotare nobis fuiſſet in promtu, ſi ita convenire exiſtimaſſem. At ne aut laudando quibuſdam adulari, aut improbando aliis detrahere viderer, multa ſup-

pressi. Quod si in nonnullis præter modestiæ leges quædam retulisse de nobis honorificentius, quàm par erat, quidam existimet; reputet apud se quisquis ejusmodi est, id me eo animo fecisse, ne eorum beneficiis, qui nos obstrinxerant, ingrati videremur. Et porro præcipuus hujusce descriptionis scopus est, ut omnes agnoscant, quantum publica res litteraria illustrissimo Colberto debeat, qui post alia longè majoris momenti itinera, ex Regis munificentia in artium & scientiarum gratiam ab ipso procurata, etiam hoc qualecumque fieri curavit. Hic inquam est hujus itinerarii scopus. *Maximum* enim *existimo quæstum, memorem gratumque agnosci.* Porro etsi aliis non proderit, nobis certè profuerit satisfecisse officio, implesse quod debemus.

FINIS.

Pag. 38 lin. 22. admissi, *lege* adeuntes.

ACTA MARTYRUM.

INCIPIT PASSIO S. MAMMARII MARTYRIS IN AFRICA.

SUB MAXIMIANO, & GALLIENO* Imperatoribus talis exstitit persecutio per regiones & civitates, *ut qui Christianus fuisset inventus, ignibus traderetur. Tunc ANULINUS Proconsul ALEXANDRIUM Comitem cum militibus Numidiæ direxit, ut nomen Christi colentes ferro vinctos ante tribunal Præsidis adduceret. Cumque venisset in civitatem Vagensem, nuntiabatur ei de venerabili Mammario quod esset Christianus, & jubet eum sibi ferro vinctum præsentari. Qui cum adduceretur, dixit ad eum: Tu es Mammarius, sceleratorum malorum auctor, qui homines aggregasti, & à sacrificiis deorum prohibuisti? tamen quod nomen habes, aut quot annorum es primitus dic? Sanctus Mammarius dixit: Quod primum nomen est, Christianus sum. si cupis ætatem meam scire, ego annorum sum circiter nonaginta trium. Comes dixit: Quare insanis, & non obedis Imperatori offerre sacrificium diis nostris? Sanctus Mammarius dixit: Numquam sacrifico dæmoniis, sed uni Deo, qui fecit cælum & terram.

*l. Galerio.

Comes dixit: Habes tecum alios? Sanctus Mam-

ACTA MAMMARII.

marius dixit : Sunt viri Christiani , qui mecum baptizati sunt in civitate Lambese , unde & ego natus sum. Comes dixit : Jubeo ut nomina eorum mihi in foro scriptis dicas. Sanctus Mammarius dixit : In domibus suis eos invenies , non sunt occultati. Tunc jubet Comes militibus triginta in civitatem Lambesem. Qui venientes in locum , qui dicitur nomine Ad-centum-arbores,& ibi eos invenerunt, FELICEM diaconum , ALBINUM , VIVUM , DONATUM , & ligaverunt eos ferro. Et ingressis in civitatem Lambesem , invenerunt alios nomine VICTORIANUM diaconum in sancta ecclesia Dei , unà cum LIBASO Priore civitatis , & ligaverunt eos ferro , & ante Comitem adduxerunt eos. Tum Comes interrogans eos dixit : Christiani estis , aut pagani Deos colentes ? Felix diaconus dixit : Omnes enim quos vides ferro vinctos , una voce respondemus , quia Christiani sumus. Comes dixit : Quis est auctor inter vos ? Sancti Dei dixerunt : Primo Dominus : secundùm verò creaturam carnis , est qui tibi pro nobis respondeat Mammarius Papa noster , qui nos redemit ex aqua & Spiritu-sancto. Comes dixit : Ergo mori vultis, quàm vivere ? Sancti Dei dixerunt : Non mori , sed vivere in vita æterna.

Comes dixit : Sunt aliqui qui vestram religionem colant ? Sancti Dei dixerunt : Sunt in Tamugadi. Comes dixit : Quid sunt nomina eorum ? Sanctus Mammarius dixit : Ibi invenies eos. Sanctus Felix Diaconus dixit : Noli , Pater bone , occultare oves de thesauro Christi. dic nomina eorum. Sanctus Victorianus dixit : LAURENTIUS , FAUSTINIANUS , ZIDDINUS, CRISPINUS, LEUCIUS. respondit ita ut diximus : In domibus suis eos invenies. Tunc Comes jubet milites viginti ad eos dirigi. Qui venientes , in eodem loco ab eis comprehensi sunt. Et cùm ducerentur, in Tigisi ingressi sunt. Et invenerunt beatam

FAUSTINAM, quæ & se offerebat dicens : Christiana sum. Et ipsam ligaverunt cum eis qui Christum confitebantur. Et venientes in civitatem Vagam, repræsentati sunt ad Comitem. Comes autem dixit eis : Cujus religionis estis ? Christiani, aut diis servientes ? Sancti Dei dixerunt : Religio nostra à Patre nostro Mammario inquiratur. Comes dixit : Ergo cum eo cupitis perire ? Sancti Dei dixerunt : Non perire, sed vivere in æternum. Comes dixit : Miseri, nolite in vana istius hominis mala sperare, quia ex multo tempore vitæ ipsius jam delirat. Sancti autem Dei quasi ex uno ore responderunt : Tu deliras. nam iste semper bonum nos docuit, & docet in domino Jesu-Christo, & in ipsius arbitrio pendet quid de nobis agi debeat. Comes dixit : Ergo parastis vos magis ad mortem, quàm ad vitam? Sancti Dei dixerunt : Fac quod vis. Nos jam olim parati fuimus tua supplicia sustinere. ACTA MAMMARII.

Comes dixit : Ergo dirigo vos ad Anulinum proconsulem, ut ipse de vobis consultum ferat. Sancti Dei dixerunt : Festina. quid nos detines ? & nos tamen festinamus ad coronam illam pervenire. Tunc jubet Comes gestis scriptis eos ad Anulinum proconsulem, cum multitudine militum, vinctos ferro ad Vagam civitatem deducere. Et ecce beata FAUSTA unà cum sponso suo FAUSTINO clamantes atque dicentes : Et nos Christiani sumus. Tunc milites tenuerunt eos, & alligaverunt ferro unà cum sanctis ; recluseruntque in carcere Vagæ civitatis, usquedum audirent de eo in civitate *Boseth* Anforaria esse. Deduxerunt eos ad eamdem civitatem. Tunc nuntiatur Anulino proconsuli, & jussit eos in ima carceris recludi.

Post dies autem aliquot, jubet præcones per regiones & civitates, ut ad spectaculum sanctorum venirent. Audientes autem universi populi præ timore

ACTA MAMMARII.

pœnarum undique ad ſpectacula veniebant ; & qui venire nolebant, ab Officialibus urgebantur. Die autem quinto Idus Maïas, luceſcente quinta feria, jubet Anulinus ſibi tribunal præparari. Cumque ſediſſet, ſtatim jubet ſibi ſanctos præſentari. quibus dixit: Quid eſtis, aut quo genere orimini, aut quam colitis religionem ? Sancti Dei dixerunt : Quod ſumus audi, vel quo genere orimur agnoſce. Religionem colimus cum Patre noſtro Mammario, unum Deum, quia nos non poſſumus tibi loqui ante eum. Anulinus proconſul dixit: De quo dicitis ? Sanctus Mammarius dixit : Ego ſum de quo dicunt. Anulinus proconſul dixit : Quot es annorum ? Sanctus Mammarius dixit : Annorum ſum circiter nonaginta trium, menſium ſex. Anulinus proconſul dixit : Hodie complentur, niſi ſacrificaveris. Sanctus Mammarius dixit : Nos omnes Chriſtiani ſumus. multam ſubſtantiam hujus ſæculi derelinquentes, ſubſtantiam quærimus in cælo. nam genus noſtrum ut quid tibi inquirere ? Anulinus proconſul dixit : Cui vos miſeri ſpopondiſtis ſacrificare ? diis noſtris ? aut in religione veſtra permanere videmini ? Sanctus Mammarius dixit: DOMINO JESU-CHRISTO SACRIFICAMUS, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt : huic Deo credimus & ſervimus.

Anulinus proconſul juſſit eos equuleo ſuſpendi, & lampades ad latera eorum applicari, & corpora eorum unguibus diſſipari, ut vel ſic poſſint ad deorum converti culturam. Cumque hæc paterentur, una voce clamabant : Domine Jeſu-Chriſte, miſerere nobis in tribulatione, quam pati nos vides & cruciari. quia tuâ operâ ſumus fabricati, imaginem & veritatem tuam portamus : ſed ſecundum noſtram, talia tormenta patimur, quia numquam bonum egimus in hoc ſæculo terreno. Statimque audita eſt vox eorum, &

& equulei comminuti sunt, & lampades exstinctæ: manus militum duratæ sunt & sancti Dei sine læsione in medio paruerunt. Anulinus dixit: O maleficiorum articula, ut talia in conspectu meo faciatis. Sanctus Mammarius dixit: Nos non hæc fecimus, sed Dominus noster Jesus-Christus, qui te supplantavit cum patre tuo diabolo & angelis ejus in igne devorationis, ubi est fletus & stridor dentium. Anulinus proconsul dixit: Ergo nobis est ista pœna præparata? Sanctus Mammarius respondit: Vobis & qui idolis sacrificant. Anulinus proconsul dixit: Jubeo sceleratos capitis cute excoriari, & super plagas eorum cassides reponi, & dentes eorum evellere. Cumque jussa Præsidis implerentur, sancti Dei cum gemitu & dolore exclamabant, dicentes: Intende Domine vulnera nostra, quia male torquemur in pœnis his.

Anulinus verò proconsul jubet eos in carcere recludi, & eis tormenta in quo deficerent præparari. Cumque recluderentur in ima carceris, Angelus Dei visitavit eos, & ubi erant tenebræ, facta est lux immensa: & ubi odor miserrimus, odor suavitatis inventus est. Et psallebant Domino dicentes: Deus laudem nostram ne tacueris, quoniam os peccatoris & dolosi super nos apertum est, & debellaverunt nos gratis, pro eo ut nos diligerent detrahebant nobis. Tu Domine spes nostra, ne confundas nos, quia in te speravimus. Tu es adjutor noster & refugium nostrum, miserere nobis Deus in die necessitatis. Post dies autem multos, jussit Anulinus proconsul tribunal iterum præparari, & sanctos Dei educére de carcere. Cumque adducerentur, dixit ad eos: Quid circa vos cogitastis, ut salutem à me recipiatis, & indulgentiam Imperatorum? Sancti Dei dixerunt: Indulgentiam nos petimus à Domino, ut accipiamus in futuro vitam æternam. Anulinus proconsul dixit:

ACTA MAMMARII.

Videtis qualia vobis tormenta præparantur, in quibus male deficiatis? Sancti Dei dixerunt: Fac quod nobis præparasti. noli nos verbis intimidare. Anulinus proconsul dixit: Quanti estis? Sancti Dei dixerunt: Sedecim sumus in uno collecti, Dominum nostrum Jesum-Christum colentes. Anulinus proconsul dixit: Ergo mori magis cupitis, quàm vivere? Sanctus Mammarius respondit: Si vitam non exquireremus à Deo, non ei essemus consecrati.

Anulinus proconsul dixit: Jubeo sceleratos istos in ima carceris iterum recludi, donec iterum nova eis tormenta præparentur. Et jussit thermas septies succendi quàm solebant. Cumque jussa implerentur, jussit eos de carcere educi. quibus ait: Cupitis vivere, aut non vultis? Responderunt: Si mori non cuperemus, olim tibi adquiesceremus, & non corpus nostrum dilaniares tormentis. Tunc Anulinus proconsul jussit eos ad thermas educi, ut ibidem igni cremarentur. Georgius autem & Menas Priores Officiorum, dum aperirent vas thermarum, igni exsiliente spiritum emiserunt. Et Sancti Dei cum triumpho ingressi psallebant in medio ignis. Anulinus autem fremens in eos jussit obcludi, ut ab igne consumerentur. Cumque hoc factum esset, Sancti Dei evaserunt ab igne, per triduum psallentes. Cum autem audiret Anulinus eos psallentes, jubet eos iterum sibi præsentari. Milites autem qui venerant invenerunt eos orantes, & lumen magnum circumfulserat illos; & ubi erat candor, factum est magnum refrigerium. Et milites videntes mirabilia quæ facta sunt, & ipsi crediderunt.

Audiens autem Anulinus quod hi essent seducti, direxit alios, & jussit Sanctos adduci. Cumque adducti fuissent, sedente eo pro tribunali, dixit ad eos: Quod articulum scitis maleficiorum, ut hos seduceretis? Sancti dixerunt: Nos malefici non sumus, tu

potius seductor malorum es. Audiens autem Anulinus, ira repletus jussit eos in craticula assari. Cum ergo hoc actum esset, Sancti una voce responderunt: Gratias tibi agimus Domine Jesu-Christe, quia in nobis impletum est, quod in libro Psalmorum scriptum est: *Transivimus per ignem & aquam, & i duxisti nos in refrigerium.* Mortuus autem quidam 'ucebatur per plateam, & jussit Anulinus ut corpus ad se adducerent. Et dixit ad Sanctos: Si verum Dei Filium confiditis, quem vos dicitis magnum esse, in nomine ipsius mortuum resuscitate. Sancti Dei dixerunt: Ipse Dominus dixit, *Petite & accipietis, quærite & invenietis. pulsate & aperietur vobis* Et nos petimus & oramus, & quodcumque voluerimus statim exaudiet servos suos. Anulinus proconsul dixit: Quid verbis mecum loquimini? manifestate mihi, & probabo sermones vestros. Tunc Sancti genua flectentes, orationem faciebant dicentes: Domine Jesu-Christe exaudi nos orantes, ut in tuo nomine adolescens resurgat, & videant omnes & mirentur, quia tu es Deus solus permanens in sæcula sæculorum. Et completa oratione omnes dixerunt, Amen. Et statim commotus est locus, & mortuus resurrexit. Et dixit ad Sanctos: Orate pro me, quia magnus est Deus Christianorum, & non despicit quærentes se.

ACTA MAMMARII.

Tunc Anulinus hæc audiens dicit: O malorum articula, quis vos docuit ut tanta faciatis? Dii nostri nihil vobis possunt nocere. Sancti dixerunt: Dii vestri lapidei manu hominum sunt facti, unde & cum eis peribitis in æterno igne sine fine. Hæc cùm dicerent Sancti, diabolus in aëre clamabat: O, inquit, Sancti, per vos hinc ejicior de hac civitate; & contra eos qui Christo credunt prævalere non possum. Anulinus autem in ipso momento turbationis diaboli exspiravit, & corpus ejus à volucribus comestum est.

Acta Mammarii.

Tunc assessor ejus jussit Sanctos in carcerem trudi, & Imperatoribus gesta eorum intimavit, eo quod essent Christiani, & religionem eorum non colerent. Audiens hæc Maximianus, jussit Maximum ordinari in eodem loco. Sedente autem eo pro tribunali loco *Boseth* civitatis, jussit Sanctos sibi præsentari dicens: Quid cogitatis? cupitis vivere juxta Imperatorum præcepta, ut indulgentiam habeatis? Ecce mors & vita præparata sunt vobis. quod vultis eligite. Sancti dixerunt: Fac quod tibi præceptum est: nos tamen nullo modo seducere potes. Maximus præses dixit: Videte quantum vos patior, & in quantis sustineo, & inludere me non potestis. Sancti responderunt: Fac quod tibi videtur in nobis. Noli adversus servos Dei dubitare. Tunc Præses jussit eos tundi, & nervis crudis cædi, quousque viscera eorum effunderentur. Et cum hoc factum esset, nihil eos potuit nocere. Et jussit eos in carcerem recludi. Sancti verò cum recluderentur, orabant dicentes: Ad auxilium nostrum tu intende Domine, ut liberes nos de his tormentis.

Post aliquantos autem dies, jussit Præses sibi tribunal præparari, & Martyres Dei suis conspectibus præsentari. quibus ita dixit: Quid cogitastis apud vos? Sancti verò una voce responderunt: Multa dæmonia in te apparent. Nam nullo modo nos seducere poteris. Per nos enim Deus benedicitur; per te autem & ministros tuos diabolus colitur. Maximus dixit: Jam enim sacrificate diis nostris, & nolite Deum vestrum nominare, sed deos nostros. Sancti dixerunt: Numquam tibi sit bene, qui putas nos posse immutari à cultura Christi. Maximus præses dixit: Nescitis quia tormenta pejora vobis præparantur, in quibus deficiatis? Sancti responderunt: Noli nos verbis illudere. Præpara quod vis, parati sumus magis sustinere pœnas, quàm sacrificare idolis

tuis. Maximus autem jubet digitos abſcidi à corpore eorum, & maxillas contundi lapide. Illi autem orantes una voce dicebant: Gratias tibi agimus Domine Jeſu-Chriſte, qui nos lætificare dignatus es, ut portemus ſupplicia inimici.

Maximus præſes dixit: Quare non eſtis ſenſati de animabus veſtris ut non cruciemini? Sancti dixerunt: Nos non cruciamur, ſed corpus noſtrum, quia ſcriptum eſt: *Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed potius eum timete, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam.* Ipſe eſt qui mortificat & vivificat Deus noſter. Præſes dixit: Quid proſunt vobis verba? ſacrificate diis. Sancti dixerunt: Uni & vero Deo ſacrificamus, qui te, impie & ſcelerate & omnis malitiæ princeps, perdet. quid nos dæmoniis cogis ſacrificare? Præſes autem juſſit in carcerem recludi, & aculeos in pedibus eorum infigi, quouſque eis tormenta præpararet.

Poſtera autem die juſſit eos ſibi applicari, quibus & dixit: O auctores maleficiorum, ſufficere enim jam vobis debet tantam facere nequitiam. Sancti Dei dixerunt: Nos iniquitatis auctores non ſumus, unum habemus Deum & Filium ejus Jeſum-Chriſtum natum de Spiritu-ſancto. nam vos dæmones colitis, & principem dæmoniorum: Principem verò veſtrum deſpicitis, qui vobis ſpiritum & animam plaſmavit, & poteſtatem honoris dedit, & adhuc eum blaſphematis. Præſes dixit: Ergo Deus veſter iſta omnia fecit quæ dicitis? Sancti dixerunt: Non intelligis, inimice, quia Deus cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt fundavit, & terminum eis poſuit? nam dæmonia quæ colitis, nec cælum, nec terram fundaverunt, aut mortuum ſuſcitaverunt, aut cæcum illuminaverunt, aut abyſſum plaſmaverunt, aut ſtellas firmaverunt. Quod enim colitis, ſunt lapi-

ACTA MAMMARII.

des & figmenta à manibus hominum fabricata. Præses dixit : Nolite jam multum delirare, quia non proderunt vobis verba illa. Sancti dixerunt : In isto sæculo non prosunt, in futuro autem proderunt nobis ad vitam æternam. Præses dixit : Si non sacrificaveritis, morte moriemini. Sancti verò dixerunt : Non est mors, sed vita æterna & corona perpetua, ad quam desideramus nos omnes venire.

Tunc Præses jussit eos equuleo suspendi, & exungulari & super plagas eorum sal & calcem & acetum superaddici, ut in pœnis deficerent, & per eos metum haberent alii, & nomen Christi non colerent, sed præceptis Imperatorum obedirent. Cumque hæc Sancti paterentur, & eis omnia supplicia applicarent, una voce exclamaverunt dicentes : Domine Jesu-Christe Fili Dei vivi, exaudi nos orantes in oratione quam expetimus à te, & da nobis fortitudinem contra tyrannicam & diabolicam potestatem : quia tu es misericors, & exaudi nos in tribulatione quam patimur ab impio isto scelerato, quia non agnoscit nomen tuum, Rex regum & Dominus dominorum! Tu es in cælo sursum, & in terra deorsum. Tunc jussit eos deponi & dixit : Jam isti incipiunt sentire tormenta, quæramus & alia in quibus plus deficiant. Sancti Dei inquiunt : Petimus à Domino ut numquam deficiamus, sed fortes in pœnis, quas nobis præparas esse valeamus. Maximus præses fremens dixit : Si istos non perdidero ex hac urbe, multos separabunt à sacrificio deorum nostrorum. Et cum hoc dixisset, jussit ex tabella recitari sententiam, dicens : Qui Imperatorum præcepta contemserunt, gladio animas eorum interfici placet. Sancti dixerunt : Deo gratias, quia hodie in cælis coronamur Tunc Sancti ducti foris civitatem *Boseth* Amphoriaria, ad milliarium semis ; in media enim segete cecidit

beatus Mammarius, & ibi eadem hora decollatus est Tunc FELIX diaconus, FAUSTINUS, ALBINUS, VIVUS, DONATUS, LIBOSUS, ZIDDINUS, VICTORIANUS diaconus, LAURENTIUS, FAUSTINUS, FAUSTINA, CRISPINA decollati sunt in loco montuoso, hora sexta, IIII Id. Junias. Tunc MAXIMILLA senatrix & LUCIANUS presbyter occulte sepelierunt eos, unà cum Mammario beato in pace, in cimiterio uno, benedicentes Dominum, cui est honor & imperium in sæcula sæculorum, amen.

ACTA MAMMARII.

ADNOTATIONES.

Illustris fuit in primis Africana Ecclesia, tum præstantium Episcoporum religione, doctrina & sanctitate: tum eximiorum Martyrum constantia, & numero pene infinito. Verùm exciderunt, magno sanè detrimento, acta plurimorum Martyrum, qui in eadem provincia passi sunt: propterea quod nulla provincia, inquit Baronius ad annum 302, adeo externorum incursionibus, perinde atque Africa, patuit. Hinc est quod non solum acta, sed etiam nomina ipsa multorum ejusdem Ecclesiæ Martyrum in tabulis ecclesiasticis desiderentur: quos inter censendus est Mammarius, cujus ne nomen quidem hactenus scriptoribus ecclesiasticis notum fuit. Hanc verò notitiam nobis suppeditavit codex bona nota ex bibliotheca sancti Galli, quo ex codice hac Acta rogatu nostro descripsit Hermannus Bibliothecarius, vir si quis alius, ad ejusmodi bona officia natus. Mammarius ejusque socii, ab Anulino Proconsule interrogari cœperunt die quinto Idus Maias, lucescente feria quinta. *ac proinde eo anno, quo littera Dominicalis A currebat; fortasse anno* CCCIV. *Anulinus Proconsul notissimus ex Optato Milevitano, Augustino, & ex actis sanctæ Crispi-*

na, Martyrum Alutinensium, & aliorum. Optatus Milevitanus in lib. 3 scribit, judicem contra Christianos in Proconsulari ante annos LX & quod excurrit Anulinum fuisse, in Numidia Florum. Haud scio an probaturi sint viri docti, quod de Anulini mortis genere hic narratur. Vuaga, Lambesa, Tamugada, Boseth, *quæ Anforaria seu Anforiaria his in actis semel & iterum appellatur, urbes erant in Africa episcopales. In Collatione Carthaginensi* Palatinus Episcopus Bosetensis *in cap.* 126, *& in cap.* 202 Felix Episcopus Vosetanus *laudatur. Bosetum eruditi quidam in Proconsulari locant. Episcopi Lambesæ, Vagæ, Tamugadæ interfuerunt Synodo Carthaginensi sub Cypriano. quæ Synodus ex Episcopis Africæ propriè dictæ, id est Proconsularis, Numidiæ, & Mauritaniæ conflata erat. Bagain à Vaga diversam esse constat.*

Quærat forsan aliquis, an Mammarius Episcopus fuerit, qui *Papa* his in actis appellatur. Deinde an probandum sit, quod Christianos occultos Proconsuli Martyres nostri prodiderint: cùm Cyprianus magnus id nefas esse judici suo responderit. Tertio an genuina Martyrum nostrorum verba sint, *Domino Jesu-Christo sacrificamus*, quæ verba fidem de Christi divinitate ante Arrii hæresim probant.

Ad primum, non videtur Episcopus fuisse Mammarius, quem titulum passionis scriptor haud omissurus fuisset. *Papæ* seu *Papatis* nomen tribuitur quidem Cypriano in ipsius actis: sed ad significandam Patris ac Doctoris, non Episcopi (ut quidem existimo) dignitatem. Certè in actis sanctorum Juliani & Basilissæ antiquissimis Antonius Presbyter hoc nomine afficitur, sic enim ad eum Præses: *Tu es Antonius, quem Papam suum isti testantur? Constat ergo te hujus magicæ artis esse auctorem. Beatus Antonius Presbyter respondit, &c. Papatem* habet vetustissimum lectionarium Luxoviense, non *Papam*, ut apud Bollan-

dum. quæ prior lectio etiam actis Cypriani adhibenda videtur.

Jam verò quòd Mammarii socii Christianos prodiderint contra factum Cypriani; id oritur ex diverso agendi modo Confessorum: quorum alii id sibi interdictum credebant, ne delatoris culpam incurrerent: alii id licere arbitrabantur ex zelo profitendæ religionis. Quemadmodum alii se ipsi judicibus offerebant. cùm Cyprianus ipse in suis actis dicat, *disciplinâ prohiberi, ut quis se ultro offerat.* Et Mammarius quidem nolebat Christianos indicare: sed socii ejus id præstiterunt.

Denique verba illa, quibus Martyres nostri se Christo sacrificare profitentur, genuina esse probant similia verba sanctæ Crispinæ in superiori tomo. Favet Pontius in Cypriani vita, ubi eum *Christi & Dei Pontificem* vocat Pontificis verò est, teste Apostolo, offerre sacrificium, quod uni Deo debetur.

INCIPIT PASSIO

BENEDICTI MARTYRIS MARCULI III * *Kal. Decembris.*

* *al.* die VIII Kal.

QUoniam multorum Martyrum passiones & gloriæ in sublimem memoriam eximio olim sermone digestæ ad magnam utilitatem proficiunt populorum, dum ad incentiuum virtutis & laudis Ecclesiæ semper auribus recitantur; idcirco me quoque & honor Martyris tanti, & communis omnium devotionis profectus accendit, ut passionem MARCULI gloriosi, sacerdotali etiam honore fulgentem *, Traditorum nuper scelere consummatam, indigna licet, sed plena amoris oratione decurrerem. Justum enim ac satis dignum est, ut antiquorum testium

* *al.* fulgentis.

ACTA MARCULI.

laudibus recentium quoque martyrum virtus adjuncta glutinetur. Sicut enim illos gentilis sævitia diabolo parens destinavit ad regnum; sic & hos Traditorum rabies antichristo serviens misit ad cælum. Et quia prætermittendus non est superioris vitæ memorabilis cursus; de virtutibus Marculi gloriosis, etsi propter multitudinem nequeunt omnia, propter testimonium tamen vel pauca dicenda sunt.

Ille namque olim prælectus & prædestinatus à Domino, mox ubi primùm beatæ Fidei rudimenta suscepit, statim mundanas litteras respuens, forense exercitium & falsam sæcularis scientiæ dignitatem suspensa ad cælum mente calcavit, & à calumniosis tribunalium sæptis ad sanctissimam Ecclesiæ transiens scholam, dum verum magistrum elegit Christum, sic inter principales Christi discipulos meruit honorari. Quæ verò in illo fuerit probitas conscientiæ, quæ inlustrium morum innata verecundia, quæ gratia spiritalis in vultu; non arbitror diu multumque laborandum, cùm superiorem ejus vitam illa res probet, quòd meruit sacerdotium. Sacerdotium verò qualiter gesserit inde fit clarum, cui pro præmio Dominus dignatus est præstare martyrium.

Igitur dum in his officiis cælestium præceptorum laudabiliter conversatur, dum summus Pontifex constitutus cum ceteris sanctis bono & sacerdotio suo fruitur; ecce subito de CONSTANTIS Regis tyrannica domo & de palatii ejus arce pollutum Macarianæ persecutionis murmur increpuit: & duabus bestiis ad Africam missis, eodem scilicet MACARIO & PAULO, execrandum prorsus ac dirum Ecclesiæ certamen indictum est; ut populus Christianus ad unionem cum Traditoribus faciendam nudatis militum gladiis, & draconum præsentibus signis, & tubarum vocibus cogeretur. Sed Macarius qui ex his duabus bestiis tætrior fuit, cùm hoc negotium sanguinis in

reliquis provinciis per ſubtilitatem diu attentaſſet, in Numidia tamen, & erga Marculum glorioſum aperta crudelitatis barbaræ & inauditæ feritatis indicia publicavit. Nam cùm ad eum antiquiſſimorum patrum ſanctiſſimus chorus, & adunatum concilium ſacerdotum decem è numero ſuo probatos Epiſcopos legationis cauſa miſiſſet, qui eum ſalutaribus monitis aut à tanto ſcelere revocarent, aut certe (quod contigit) priores ipſi ad devotiſſimi certaminis campum & ad fidei aciem proſilirent; ſic divinitus gubernata eſt nobilium cura paſtorum, ut quæcumque illa erat crudelitas quæ ovibus impendebat, ante ipſorum membra laniaret.

Inter hos igitur & ſanctiſſimus Marculus venit: qui cùm eum in quadam poſſeſſione reperiſſent, cui Vægeſſelæ nomen eſt, ſtatim hac ejus qui ſacrilegæ unitati præerat humanitate ſuſcepti ſunt, ut ad columnas ſingulas vincti, nudatis publicè ſacerdotalibus membris, acerbis funium ictibus cæderentur. Hic jam conſtantiam Marculi glorioſi quis enarrare ſufficiat? quis eloquentiæ viribus explicare prævaleat, aut inauditam perſecutoris inſaniam, aut Chriſti Domini circa martyrem ſuum præſentem ſtupendamque tutelam? Inde enim contra eum acriori ſævitia immitis feritas concitata eſt, quòd & diabolum futuri jam martyris invidia ſtimularet, & Spiritum-ſanctum præcurſoris antichriſti nequitia non lateret. Qui cùm animum divina conſtantia roboratum ſuſtinere non poſſet, fragilitati corporis certamen doloris indixit. Circumdant igitur Chriſti fortiſſimum bellatorem cruentæ latronum manus, & barbaræ militum claſſes in carnifices repente mutatæ. Cumque eum ad columnam duris nexibus conarentur adſtringere; promtè ille continuo occaſionem tantam oſtentandæ Dei virtutis adripuit. nam in columnam ipſam ita ultro vinculis brachiorum

& digitorum nodis instrinxit, ut eum inde nulla valeret pœna divellere, nulla posset crudelitas separare. Quo facto intelligere potuit persecutor, Dei servum pro ejus nomine exoptare potius quàm timere tormenta; nec dolorem corporis posse sentire quorum Spiritus complectitur Christum, & spes jam possidet regnum.

Sæviebat itaque contra unum multiplex carnificum numerus, & sacratos confitentis artus dura fustium pœna laniabat, ac reciprocante tormento, in quantum supplicii ictus infligebat à tergo, in tantum pectus columnæ duritia retundebat. Pulsabat corpus ex omni parte crudelitas, nec quicquam, nisi Dei laudem, inlustris lingua proferebat. Anhelabat rabies: jam lassitudine tortorum, & perseverantiâ patientis feritas victa languebat. Tale denique illic tunc miraculum Christus Martyris sui membris indutus ostendit, ut ad eum non solum dolorem adire non sineret; verum etiam ab ejus corpore universas sævitiæ notas atque omnia carnificinæ signa tergeret. Quo prœlio victus ac subactus inimicus, nulla jam pœnarum crudelitate * contentus, atrocissimæ, quantum sibi videbatur, sententiæ, & passioni eum manifestissimæ destinant. Tunc eum secum per aliquas Numidiæ civitates quasi quoddam crudelitatis suæ spectaculum ducens, nesciens feritas & gentilibus * stuporem, & Christi hostibus confusionem, & fidelibus Dei servis incentivum gloriosi certaminis exhibebat.

* *al.* carnificii.

* *al.* gentibus.

At verò postquam exquisitum atque truculentum genus mortis invenit, statim eum secum ad castellum Novæ-petræ, quod ardui montis præcipitio & nomine & vicinitate conjunctum est, sub artissima militum prosecutione perduxit. Quo in loco tantam martyri suo Dominus lætitiam præstitit, tantum gaudium de vicina passione concessit; ut quatriduum

illud, quod illic à corona impendente dilatus eſt, jam non inter ærumnas ſæcularium preſſurarum, ſed inter triumphos regnorum cæleſtium debeat numerari. Quantum enim exſultare poterat, qui poſt laborioſam peregrinationem carnis & mundi ad videndum Deum & Chriſtum completo itinere feſtinabat, qui proficiſcens ad Angelorum conſortium, Sanctorum quoque complexum pæne jam Paradiſi limen intrabat?

Erat illi aſſidua ac jugis oratio, erat continua de devotione meditatio; habebat in ſermone Evangelium, in cogitatione * Martyrium; & tam voce quàm ſenſu divinis virtutibus deditus, hoc proferebat ore quod incluſum geſtabat in pectore. Adhuc etiam ſpiritalem juſtitiam ſitiens, & promerendo Deo totus inſerviens, ultimum quatridui illius diem jejunio terminavit, ſcilicet ut inluceſcente Dominico, in quo erat & ipſius paſſio conſummanda, ad offerendum geminum ſacrificium acceptior Deo fieret devota anima Sacerdotis: ut ſummus Pontifex non ſolum ab inlecebris ſæculi, verum etiam à cibis ejus alienus, ad imponendas Chriſti altaribus hoſtias tam purus accederet, ut fieri pro Chriſto hoſtia ipſe mereretur. Denique tantum apud Dominum illo jejunio potuit, tantum purificatione illa Chriſti in ſe præſentiam provocavit; ut ei revelatione cæleſti ante paſſionem ſuam præmium fuerit paſſionis oſtenſum. Nam ubi majora noctis ſpatia exacta ſunt, & vicinum luci tempus advenit, cujus oportunitas inde ſemper orationibus atque omnibus divinis rebus accepta eſt, quod jam & naſcenti adſcribitur diei, tamen adhuc humana opera & negotia conquieſcunt. In hoc igitur tempore ad celebranda Sacramenta Sacerdos exſurgens, non tam à ſomno expergefactus, quàm ad orandum Deum gaudio recentis viſionis incenſus, prius tamen quàm ad ipſa

* al. contradictione.

ACTA MARCULI.

mysteria veniretur, quid ei divinitus esset ostensum, in gaudium præsentium fratrum fideli sermone patefecit. Videbam, inquit, tria hæc mihi munera de æternis thesauris Domini largientis oblata, ex nitidissimo argento poculum factum, & coronam auro rutilo refulgentem, & sublimissimam palmam, quæ plena lætitia antecedentium numerum triumphorum expleret. Magnam, fratres, Martyri suo Dominus imminentis gloriæ fiduciam præstitit, magnam veritatem futuræ circa ipsum suæ dignationis expressit. Neque enim aliquid est quod obscurum, aut ambiguum in hac revelatione videatur, in qua accepit calicem, quem fuerat in passione bibiturus; in qua sumsit coronam, quæ ei peracto martyrio debebatur; in qua meruit & palmam, per quam victoriam sperans, esset jam de congressione securus.

Post hæc peractis ex more sollemnibus, dum adhuc aliqua noctis momenta superessent, subito cum Macarii feralibus jussis pervigilis nequitiæ nuntius supervenit, qui crudelissimæ mortis manifestam sententiam gestans, & innumeras Martyris glorias, & execrandum persecutorum facinus consummaret. Qui cùm clausas adhuc fores custodum cura reserasset, agnovissetque quid ejus tam immaturus pertulisset adventus, continuò in planctum eorum corda conversa sunt. O quanta fuit illius viri gratia, quàm generalis circa ipsum amor omnium, quàm commune desiderium, ut in passione ejus ad pias lacrymas etiam custodum immanitas & militaris duritia flecteretur In quo quidem fletu ac perturbatione cunctorum solus ipse perseverabat intrepidus, qui consummationis suæ horam adpropinquasse gaudebat. Neque enim vel conturbatus poterat esse vel tristis, quem gaudentem fides, & pacatum fecerat divina revelatio.

Illic tunc unus ex ipsorum militum numero tæter-

Acta Marculi.

rimus carnifex, & qui timentibus ceteris ad perficiendam illustris viri mortem solus esset à diabolo præparatus, factum suum sermone præcurrens, enarrare martyrium audientibus cunctis * cœpit, cujusmodi somnium etiam ipse vidisset. Cùm nocturna, inquit, quiete detinerer, videbam subito apparuisse te mihi durissimis veluti nexibus vinctum, ac gravibus omnino vinculis oneratum, atque eadem postmodum vincula mea manu esse resoluta. propter quod spera veniam & indulgentiam secuturam. Non incongrua igitur visione absurdum somnium quod carnifex vidit, nec sine causa utique quod viderat retulit, Caiphæ scilicet sacrilegi secutus exemplum; ut qui ipse interfecturus fuerat Dominum, ipse de ejus passione prophetaret. Nam alligatum rectè viderat martyrem eum, qui adhuc in habitatione corporea constitutus, & gemino carcere mundi & carnis inclusus, temporalis vitæ angustiis stringebatur. Ille enim corporis vinculum, ille mundi carcerem sentit, qui ejus tentationibus agitatur. Resolutum quoque à se esse non irrationabiliter somniaverat, cujus crudelibus manibus oportebat eum interventu mortis à corpore separari; qui ei post gravissimos nexus sæcularium pressurarum ad regnorum cælestium libertatem iter fuerat in passione facturus. Magnis enim nos vinculis relaxari, cum liberati de hoc mundo ad Dominum properamus, Apostolus probat dicens: Dissolvi & cum Christo esse multo melius est. Quod simili ratione etiam Symeon ille justissimus demonstravit, qui securitate vicinæ mortis accensus, evasurum se vitæ hujus molestias lætabatur. Nunc dimittis, inquit, Domine servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Qui numquam utique dimittendum se cum omni gaudio testaretur, nisi qui conditione corporis, quasi quibusdam vinculis tenebatur.

* *al.* omnibus.

ACTA MARCULI.

Nulla denique mora, nullum ſpatium temporis interceſſit, quin ſtatim crudeliſſimus carnifex antelucano latrocinio adgrederetur implere quod viderat. Nam continuo infeſtus urgebat, ut productus de cuſtodia Dei teſtis, ad præruptam naturalis petræ celſitudinem atque aſperrimæ rupis præcipitium duceretur. Hoc enim immitiſſimum genus mortis elegerat & cruentus ac barbarus profanæ unitatis exactor, & deteſtanda omnibus ſæculis ſævitia Traditorum. Egrediebatur itaque de domo Marculus glorioſus, cuſtodum excubiis ac militum claſſe circumdatus, atque ab ipſis perſequentibus honoratus. Egrediebatur conſtantiâ Chriſtiani vigoris erectus, hoſpitia jam humana relinquens, & ad manſiones properans Angelorum. Egrediebatur vultu lætus, feſtinus inceſſu, non tam præſentem pœnam, quàm futuram cogitans gloriam. Iter quoque ipſum quo ad ſupplicium ducebatur, tale illi fuerat procuratum, ut exſtructis undique verſum terræ molibus, ac paulatim in altum aggeribus elevatis, ad paſſionis ſuæ inſigne faſtigium perveniret, ipſa montis famulante natura: ut primò humilia collis juga, dehinc arduos vertices calcans, velut per gradus quoſdam in ſublime conſcendens, etiam cum ipſo corpore cælo ac ſideribus propinquaret: ut adhuc in mundo poſitus eſſet celſior mundo; & quicquid pretioſum, quicquid electum videtur in ſæculo, ſub plantis ſuis jacere gauderet. Mox ubi verò ad ipſum Petræ culmen acceſſum eſt, inde univerſi milites partim metu, partim dolore ſecedentes, tam inaudito facinori etſi conſcientiâ intererant, vel opere intereſſe noluerunt.

Tunc immaniſſimus carnifex, qui duplici crudelitate, & præcipitio armatus & ferro, geminam mortem geſtabat in manibus, crudeli dextera in præceps impulit martyrem, & eum in tætrum chaos demerſiſſe credidit,

credidit, cui cælorum sublimitas debebatur. Sed enim sacrosanctum corpus terræ soliditate subducta à celsitudine alma descendens, per vacua liquidi aëris spatia ferebatur, neque quicquam offensionis in illa inanitate reperiens, velocitatem sui cursus ipso impetu duplicabat. Qua pernicitate itineris spatia * vertigo nutrita est inter commoti aëris concitos strepitus tanta divinitus moderatio procurata est, ut immunia cunctis asperitatibus membra supra ipsam saxorum duritiam, velut super mollissimos thoros ac sinus placidissimos ponerentur. Tunc victrix anima naturali cursu velocius cælum petit, quàm descenderat corpus ad terram; ut scilicet passione perfecta utraque substantia antiquissimis originis suæ principiis redderetur omnipotentis Dei manibus, circa totum martyrem suum clementer operantibus: qui & spiritum ejus adjuvantibus Angelis ad æternas sedes jussit imponi, & corpus intactum auris blandientibus cinctum, à famulantibus ventis leniter subportatum, in media petrarum crepidine collocari.

ACTA MARCULI.

Confusa sunt igitur virtutibus Christi persecutorum exquisita ingenia, & Traditorum iniqua consilia, quia ad hoc tale supplicium cogitaverant, ne umquam in testimonium eorum à populis Dei memoria Martyris posset honorari. Putaverant enim in illo præcipitio corpus per frusta discerpi, & acutis cautibus laniari, ut cui ademerant vitam, nec sepultura superesset. Putaverant nihil pervenire usque ad terram posse, quod collectum pia fraternitas sepeliret. Cum per illa montis ardui confragosa singulæ rupes singula sibi membra tenuissent, vel certe cum semel integrum corpus inter fissuras petrarum aut rimosas latebras scopulorum hiatu aliquo fuisset absorptum: ecce consecratis artubus dura saxa & rupes asperæ pepercerunt; & quem Traditores occidere non timuerunt, montes lædere timuerunt. Exceptis enim

ipsis, Creatorem suum omnis creatura veneratur; nec in hac causa ad promerendum Deum deesse poterat montibus sensus, quibus ad ejus laudem etiam vocem Scriptura concessit.

Interea Marculum gloriosum beatam certaminis sui perfecisse victoriam intra solas militum conscientias celabatur. Ita enim nocturno silentio furtivum consummaverant scelus, ut nec vel in castello, in quo fuerat adservatus, tam de extraneis quàm de fratribus sciri potuisset, nisi rem gestam divinæ virtutes & cælestia signa prodidissent. Nam ubi primum diei albescentis ingressus pallorem globi noctis infudit, & discolorem cæli faciem tenebrarum ac lucis discordia variavit, continuò sub ejusdem montis gremio splendida nubes apparuit, quæ interdum fulgure promicante consciam se de martyris corpore blando lumine testabatur. Neque enim illa matutinis roribus gravida fusco tegmine vividos * obumbraverat colles; sed candido vellere tota præfulgens sic membra felicia contegebat, ut cessantibus paullisper humanis officiis amictum quodammodo sepulturæ ipsa interim exhibere videretur; quæ ad hoc interdum tumulo fine disscissa, per fluxuosos hiatus corusco igne vibrabat, ut aut tantæ passionis ignaros stupendis magnalibus admoneret, aut quia adhuc erat aliqua de vicinitate noctis obscuritas, inveniendi corporis viam devotè quærentibus demonstraret.

* *al.* subitos.

His igitur admirabilibus Dei admonitus fraternitatis fervor * exarsit, totusque ille subito locus exultanti clamore completus est, ac religioso discursu vota invicem communia nuntiaverunt. Tunc derelictis domibus raptim omnis sexus atque ætas egressa ad montem pariter ac nubes desiderio martyris convolabat: nec ullam illic animam poterat aut senectutis debilitas, aut pueritiæ infirmitas, aut sexus

* *al.* ardor.

fragilitas retardare. Omnes enim unius fidei ardor accenderat. Cùm verò ad illa loca quæ præcipitio subjacebant, festinans turba venisset; quos conglobatos fecerat intentio, una currendi mox per totum montem quærendi corporis cura dispersit. Erat illic cernere divisa per singulos officia pietatis. Alii enim condensos duris stirpibus sentes manu celeri pertractabant, alii tortuosis petrarum dehiscentium foveis testes oculos inserebant: alii, ne fortè festinatio esset inlusa, sollicitis luminibus etiam quæ jam respexerant saxa lustrabant. Postremo, quia & hoc sine Domino esse non poterat, desideratum ab omnibus locum quæ ad hoc missa fuerant fulgura prodiderunt, & exoptatum fratribus corpus index nubis candor ostendit. Qui tunc illic fuit omnium mixtus cum gaudiis fletus, qui circa inlustria membra complexus? Vix denique à cunctis satietate percepta, suprema ingenti obsequia fratrum lætitia celebrata sunt, & religiosus * sepulturæ honor cum triumphis maximis restitutus est. Totum enim in gloriam nominis sui repræsentaverat Dominus, quidquid fraudare temtaverat inimicus. O memorabile beati Marculi atque insigne martyrium! ô ad petendum devotis omnibus inconcussæ virtutis exemplum! ô necessarium universis ecclesiasticis gradibus documentum, quo ejus laudabilis vitæ meritum pervenit ad palmam, in primordiis fidei renuncians mundo, in tirociniis dignam se exhibens Sacerdotio, in Sacerdotio munera honorata martyrii, in martyrio divinarum virtutum testimonium. *Explicit.*

ACTA MARCULI.

* *al.* gloriosus.

ADNOTATIONES.

UT suos Ecclesia Catholica Martyres, sic Donatistæ & suos se habere gloriabantur. Hos inter insigniores fuerunt Donatus Bagajensis Episcopus,

ACTA MARCULI.

& Marculus Presbyter, quem à Macarianis seu Traditoribus (sic illi Catholicos appellabant) ex abrupti montis supercilio actum in præceps, necatumque jactabant. Res ita se habet. Constans Imperator super deploratissimo Africanæ ecclesiæ statu à Grato Carthaginensi Episcopo pulsatus, Paulum & Macarium primitus non ad faciendam unitatem misit, *teste Optato Milevitano in lib.* 3, sed cum eleemosynis, quibus sublevata per ecclesias singulas posset respirare, vestiri, pasci, gaudere paupertas. *Hi duo dum munere suo egregiè fungerentur*, & pauperes ubique dispungerent, & ad unitatem singulos hortarentur: *restitêre in primis Donati duo, alter Carthaginensis, Bagaiensis alter, Donatistarum factionis Antistites. Et ille quidem ipsi Imperatori contumelias ingessit: hic* Agonisticos (*quos vocabat*) *seu Circumcelliones adversus Paulum & Macarium armavit. Legati verò à Taurino Comite militem armatum, qui eorum furorem comprimeret, impetrarunt.* Occisi plurimi, detruncati multi, *quos pro Martyribus Donatistæ habuerunt. Ex his unus est Marculus, de quo Dativus Episcopus Novapetrensis Donatista in Collectione Carthaginensi, cap.* 188. Adversarium non habeo, *inquit*, quia illic est domnus Marculus, cujus sanguinem Deus exiget in die judicii.

Catholici apud Augustinum sub finem tractatus 11 *in Johannem negant Marculum à se præcipitatum: Sed se ipsum præcipitem egisse dicunt.* Proferunt *Donatistæ* nobis nescio quos in persecutione suos Martyres. Ecce Marculus de petra præcipitatus est: ecce Donatus Bagaïensis in puteum missus est. Quando potestates Romanæ talia supplicia decreverunt, ut præcipitarentur homines? Quid autem respondent nostri? Quid gestum sit nescio. Tamen quid tradunt nostri? Quia ipsi se præcipitaverunt, & potestates infamaverunt... Sed illi qui se mortuos coli volue-

runt, famosiorem mortem non invenerunt. *Optatus in lib. 3 id ipsum significare videtur his verbis.* Sic invenit Donatus Bagaïensis unde contra Macarium furiosam conduceret turbam : ex ipso genere fuerunt qui sibi percussores sub cupiditate falsi martyrii in suam perniciem conducebant. Inde etiam illi, qui ex altorum montium cacuminibus viles animas projicientes, se præcipites dabant. *quibus verbis Marculum indicare videtur Optatus. Attamen in consequentibus idem auctor non inficiatur, Marculum & Donatum à militibus Macarianis occisos.* Invitus cogor hoc loco etiam illorum, quorum nolo, hominum facere mentionem, quos vos inter Martyres ponitis : per quos, tamquam per unicam religionem, vestræ communionis homines jurant. quos quidem vellem silentio præterire, sed ratio veritatis se sileri non patitur. Et ex ipsis nominibus contra unitatem inconsideratè latrat invidia, & aspernantes aliqui accusandam aut fugiendam æstimant unitatem, quòd Marculus & Donatus dicantur occisi & mortui. Quasi omnino in vindictam Dei nullus mereatur occidi, *&c. Denique idem martyris titulum prædictis abrogat, quòd* Christianorum nullum senserint bellum : *quòd non amaverint pacem*, in qua prima sunt fundamenta martyrii : *quòd nullam habuerint caritatem, sine qua inane est martyrium.*

ACTA MARCULI.

Nihilo minùs cùm hæc acta in bibliotheca sancti Galli reperissemus, ea in lucem dare amicorum consilio statuimus ad illustrandam antiquitatem. Alium codicem, in quo eadem acta continentur, nobis pro sua benevolentia utendum commodavit vir doctrina & eruditione clarus, idemque antiquitatis ecclesiasticæ, maximè Africanæ, studiosissimus Antonius Faurus, Doctor Sorbonicus : qui codex ab Adelelmo Episcopo ecclesiæ Laudunensi concessus est anno DCCCC XXI. *In eodem codice exstat Macrobii epistolæ fragmentum de*

Isaac & Maximiano martyribus Donatistis, his actis mox subjiciendum. Ceterum Marculi acta legerat Rabanus, qui Martyrologio suo eum adscripsit ad diem VII Kal. Decembris *cum horum actorum brevi compendio. Variat dies in codicibus mss. Sancti-Gallensis habet*, III Kal. *Laudunensis* VIII Kal. *ejusdem mensis. Annum* CCC XLVIII *his Macarianis turbis Baronius assignat.*

In additionibus Molani ad Usuardum ex notho Bedæ Martyrologio, fit mentio de quodam Marculo ad VI Kal. *Decembris his verbis.* In Nicomædia beati Marculi sacerdotis & martyris, qui temporibus Constantis * tyranni persecutiones maximas pertulit: ad extremum ab alta rupe præcipitatus est. *Idem auctor in Appendice Usuardi secundo editi suspicatur, hunc esse Marculum pseudomartyrem Donatistam. Baronius id negat in notis ad Martyrologium Romanum, in quo ad eumdem diem hæc leguntur.* Nicomediæ sancti Marcelli presbyteri, qui Constantii tempore ab Arianis è rupe præcipitatus martyr occubuit. *Quidam vir doctus Molani conjectura favens opinatur, pro* Nicomediæ *legendum*, In Numidia; *deinde* Marculi *nomen retinendum: & pro* ab Arrianis, *scribendum*, à Macarianis. *quod veri simillimum est. Attamen in additionibus ad Bedæ Martyrologium apud Bollandi socios, fit mentio non semel de Marcello martyre in Nicomedia ad* V Kal. Decembris. *Primùm quidem ex duobus codicibus in hæc verba:* In Nicomedia Marcelli, Petri, Serenæ, Victorini. *Deinde ex duobus aliis*, Nicomediâ natale sanctorum Petri, Marcelli, & Sereni, quorum alter pro fide Christi crucifixus, alter fuit capite plexus. *ubi in uno è duobus mss. deest* Marcelli *nomen. At in duobus aliis tres omnino leguntur his verbis:* Nicomediâ Petri Marcellini & Sereni. *Veri simile est, Marcellum quemdam Nicomediæ passum*

esse. Sed cùm Marculum Donatistam eodem fere die necatum quidam legerent, eumdem cum Marcello esse putaverunt: adeoque Marculi genus mortis Marcello tribuerunt.

FRAGMENTUM

EPISTOLÆ MACROBII DONATISTÆ de passione MAXIMIANI & ISAAC Donatistarum ad plebem Carthaginensem.

.... tamen cessit, qui velut alienus sui corporis de omnibus triumphavit. Sic illic bellum gestum est inter corpus & pœnas, inter sacrilegos & devotum, inter animi vires & laniantes, inter militem Christi & militem diaboli, inter patientem & judicem, & unus sufficit afflictus contra tantam dimicare suppliciorum hostiumque gloriosius multitudinem, ut in uno certamine non unam victoriam reportasset. Posset illic adipisci supremi cruciatûs examen qui cum triumpho mittit ad mortem, sed oportebat ut interim retardasset ad eum quem Christus illi delegarat comitem. Nam tunc illic inlustris ISAAC de luctamine sui socii non retinens gaudium, inter fraternos populos publica exultatione sancti Spiritus ferebatur, qui plenus cælesti constantia liberius proclamabat: Traditores, Venite, salvate vestræ unitatis insaniam. Cujus ad vocem Proconsul furibundus auctorem clamoris instanter Officium conturbabat inquirere.

Sed non deerant Traditores qui milites præcessissent: ex quibus statim ministri ipsi sacrilegi de uno minime satiati, & alterum tradiderunt propriis manibus similiter victimari; ut Patrum illorum mensura super illos manifestius posset impleri. Continuò judex vehementer incensus, remoto illo, quem

Acta Maximiani & Isaac.

paullo ante torquebat, in hunc contorsit acriùs quod furebat. quasi qui unam necdum digesserat, & alteram conciperet iracundiam. Repetebant iterum furiariam defatigati tortores, quorum lassa jam brachia faciebat sola crudelitas fortiora. Liciebat identidem classis illa carnivorum violentiam plumbatarum, & totus vires imponderans egestis nisibus gementi rabie grassabatur, quasi ipsa quod irrogaverat pateretur. Qualis fuerat sustinentia patientis, ubi gemebat grassatio sævientis! Sed nec in secundo permissus est diabolus superare, quia victoriam Christi quæ fervebat fas non erat in aliquo posse succumbere. Denique sic rursus postquam plumbatis nihil valuere, tormenta similiter admovit immanitas furiosa, ut in nullo dispari genere tolerantiæ discreparent cælestes armigeri, & in nullo videretur hostis leniori supplicio mitigari.

Laniabatur Isaac, nomen scilicet victimæ, virgis rumpentibus, patientiam sui nominis imitatus, & cæsoribus iterum atque iterum repetitis, inconcussa permanebat devotio confitentis. Patuerant omnes compagines ruptis conjunctionibus madidatæ; & quasi per tot vulnera exitum reperiret, vox illa videbatur confessionis præconia resonare. Nemo enim putet pro levi castigatione plagas tunc fuisse virgarum, quæ pro certo lanienam vicerant ungularum. adeo ab ipso judice ungulæ fastiditæ sunt. Jam non erant vulnera, sed secreta corporis denudata; nec ab ullo dici poterat cæsus, qui madentibus frustis fuerat enervatus. Jam virgarum cesserant fasces, obtunderentur pæne si tantos comminuerent bipennes aut falces. Jam truces ministri ægris ductibus victæ feritatis hiatus languidos anhelabant, & adhuc esurientia membra mandendis ac devorandis pœnis omnibus inhiabant. Tunc illic insultavit cruciatibus corpus, mens læta sævientibus tot torquentibus

unus & tortus ac judici judicatus nulla protinus mora ſententiam retardavit, ſed ambos judex pari ſorte conjungens ad exilium religavit: quibus in carcerem truſis, Iſaac ſtatim martyrii conſummavit effectum; &, quod plus eſt, ſemel omnes carceres & corpus dimiſit & mundum, ne in aliquo viſionis ejus revelatio falleretur. Sic enim cuncta per ordinem percucurrit, ut & in ipſa revelatione propemodum quod paſſus ejus fuerat ante jam paſſus ſit. Nam cùm quietis ſopore paullulum teneretur, videbatur ſibimet cum miniſtris Imperatoris habere certamen, non aliunde ſcilicet, quàm unde ſuſtinuit paſſionem. Et hoc planè non fuerat aliud niſi devotionis indicium, ut quod vigilans deſiderio retractabat etiam dormiens pateretur. ut quod propheta de ſe profeſſus eſt in eodem compleretur. *Ego*, inquit, *dormio*, *& cor meum vigilat.*

Vigilabat ergo devotio illa jam conamina virtutis exercens, & miniſtros nequitiæ cum juſſionibus Regis conſtantiùs repellebat audacius repugnantes. Quos cùm diuturno certamine ſuperaret, ipſum quoque Imperatorem reſpexit ſubito venientem: qui cum ad complendam juſſionem ab eodem cogeretur, fortior refutabat ſacrilegæ juſſionis imperium, & minantis ſæva ſupplicia. Ipſe quoque oculum ſe illi pariter eruturum frequenti comminatione terribilis promittebat. Cùm his diu certationibus inter ſemetipſos ferociùs dimicarent, non paſſus eſt tantum ſe differri victorem: ſed injecta fortiter manu moram ſuæ comminationis inrupit, & oculum violenter eliciens, viduata facie ſedem luminis evacuavit. De cujus victoria protinus juvenis miræ claritudinis viſus eſt triumphare, & coronam ſubinde radiatam capiti ejus imponere: quibus radiis multæ fratrum atque ſororum facies ejus videbantur infixæ, quam cum illi pro præmio traderet gaudens, adverſarium

ACTA MAXIMIANI & ISAAC.

quoque magnis exprobrationibus ludificabat irridens. Tunc hostis vehementi dolore compulsus jussit eum pœnis sævientibus laniari, ut quasi pœnam suam posset ulcisci. Sed ille jam victor cernebat se gestantium manibus ad superiora subduci, & volantem celerius ad cælorum sublimia sublevari: quo cum lætus ascenderet, senis cujusdam vociferantis audiebat vocem desuper dicentem: Væ tibi sæcule quia peristi. Hoc clamore ter iterato, visionis pervenit ad metam, & iteravit postmodum faciendo quod viderat.

Quid igitur hac visione manifestius? quid agi per dies posset expressius, quando in actibus digestus est visus? Nunc oppugnasse se contra ministros Regis sic in nocte sibi soli conspexit, sicut per diem nobis postmodum demonstravit: sic lumen Imperatoris eruisse, sic eum habebat vincendo cæcasse, sic præmia coronæ sortitus est, sic & publicè coronatus est; sic coronæ radiis plurimos inhærere viderat vultus, sicut passioni ejus universus populus fuerat excubaturus: sic volavit ad cælum, sicut propere meruit adipisci martyrium. Hoc solum plane de dictis ejus adhuc usque restitisse cognoscitur, quod mundo prophetavit interitum, quod eum, omnes siquidem scimus non fuisse mentitum, aliquis fortasse de fratribus expavescat, & MAXIMIANUM imparem dicat, quia prior confessus, superstes est modico tempore reservatus. Absit fratres videantur, quia æquali prælio pugnaverunt. nam si per diversas horas venientes ad vineam Dominus de pacto mercedis æquavit, quomodo dispares judicat quos uno tempore laborantes invenit. Sed quod Isaac prior videtur excedere, inde magis eos dico Dominum comparasse: ut sicut ille huic confessionis incitamento suggesserat, sic eum & hic provocaret pariter ad coronam. Ambos voluit Dominus sibimetipsos esse Doctores,

ut de vicissitudine documenti fecisset æquales; ne unus in omnibus antecederet, & unus in omnibus videretur se ipse sequentem. Nunc verò ambo se invicem præcesserunt, & ambo se invicem consecuti sunt.

Sed reclusis interim custodiis carceris, navis scilicet ad exilium præparatur. quod non humano consilio credo fuisse dispositum, quia claruit superna dignatione provisum. Ad hoc enim si voluit eos Dominus sibimet unius diei dilatione concludi, ut secundum visum martyris sui faceret populorum excubationibus honorari, non consummato Isaac perfecti martyrii nuntius cunctorum aures impleverat. Ad cujus corpus universa continuò fraternitas lætis cursibus properaverat, quibus cùm sepultura corporis à carnificibus negaretur, excubias omnes, ne inhumatum corpus abjiceretur, cum magna exsultatione tenuerunt, illic tota die cum nocte populi triumphantes, psalmis, hymnis, canticis in testimonium cunctis gloriæ Domini decantabant: & omnis ætas ac sexus interesse tantis gratulationibus ardenti cupiditate gaudebant. Quale fuit illud, fratres, quod Dominus suis martyribus ad honorem dignatus est procurare, ut XVIII Kal. Sept. die sabbato ad instar Paschæ permitteretur populus vigilias celebrare. Sic ergo peractus est dies, & nox ita consumta est. Mox ubi dies alter exortus est, exspectabatur Proconsul quid de corporis humatione jussisset, quid forsitan concederet miser, quod negasse nec homicidis nec adulteris ullus judicum solet, nisi è contra Traditorum sæva pernicies ad crudelitatis capienda consilia vigilarent! quorum suggestione Proconsul tunc coactus protinus à carcere jussit expelli vivum pariter cum defuncto, & marinis fluctibus mergi, ne quasi permitteret eos dignitatem Martyrum venerari.

ACTA MAXIMIANI & ISAAC.

Quàm ſtulta crudelitas, quæ corpora voluit noſtris manibus abnegare, quaſi venerationem nobis de mente poſſet auferre: aut ſi illi non ſepelirentur in terra, non poſſent aliter regna intrare cæleſtia? Sed acceſſit illis ad felicitatis augmentum, ut & defuncti poſt terrena ſupplicia pro Chriſto marinis quoque vexationibus quaterentur, ne ullus locus remaneret in mundo, ubi non inriſerant inimicum. Hoc illis ad cumulos triumphorum providerat Dominus, ut & in majori odio ſæculi laboraſſent, & in defunctis corporibus poſſet ſicut & in vivis exhibere virtutem. Venerant ergo ad carcerem militum * cuncti & trivarii fuſtibus onerati, & via cædis populos repellentes, cunctos pæne fecerant vulneratos. Tantum enim debuit Martyrum dignitati concedi, ut pro ſepultura eorum mererentur & alteri confiteri. Poſtea quia vix valuerunt univerſos excludere defunctum pariter & ſuperſtitem, ex utroque latere non paris militum numerus deducebat. Deluſit ſe neſciens immanitas vana, ut ipſa illis præbuiſſet obſequia, quibus negavit aliena. Jam litus acceſſerat maris, jam navis acceptos martyres vehebat ut mergeret. Aſt ubi profundi æquoris altitudinem perniciter introivit, non ſegnius ſatellites ſatanæ celerabant juſſa complere, devinctos ſcilicet funibus, & binas orcas arenâ contectas ſingulorum cervicibus pedibuſque nectentes, intervallo non modico ab invicem ſeparatos demergente pondere dimiſerunt. Quos ſinu pelagus projectos ut agnovit, continuò quaſi flammis totum cæleſtibus ureretur, ſacroſanctos artus tenere non potuit: ſed convolutis deorſum deſuper fluctibus, ad ejicienda corpora detruſas arenas funditu subradebat, & ab imo fundo ad ſuperiora terga ſubvertens undis reſilientibus removebat. Mergebantur ſcrutantes fluctus de ſummis cumulis ad inferiora rapienda vaſto impetu deſcendentes ad fun-

* *f.* cunei.

dum, & tempestivum mare de inferioribus repulsum egesto potiori iterum citabatur parturiens membra sanctorum, donec impulsibus rapidis undarum turbo depressos artus excussit, & immensum pondus eliciens, corporibus raptis victor tandem fluctus evasit. Erigebantur proinde violentius cumuli solidatis aquarum montibus elevati, ut congeries conglobata securiùs onerosa membra subveheret, ne victa iterum laborassent, & sub adunatis undique molibus pelagi facta testudine pugnabat unda cum pondere, ne oneri violento valida maris terga contigere aperiret.

Sed adhuc restabat alterius laboris opus scilicet & conamen, ut intervallo infinito discretos, in quo quinquies unum celeri congregatione colligeret, ne alienum sacrilegium ejus negligentiæ remaneret. Ducebant hinc aquæ, hinc geminis cornibus volumina sinuantia, & pari sibimet coïtione subvecta corpora comminus inhiabat. Jam venientis occursus ex utraque cornuum brevi æquiperant medium, & utraque per partes propinquante, conventu intervalli longitudo decrescens venerat in angustum: cùm semel utrique plenus spatiis exemptis tota intercapedo consumpta est, & redactis omnibus simul & undarum corporumque celebrata concordia est. Obsidebantur hæc igitur à fratribus litora, quasi jam certius adventantes Martyres ulla præcederet fama, & diebus noctibusque sollicitè præmonita, defixis oppantibus * sperabatur quod credebant quandoque de Dei solita virtute venturum. Cum subito post bis ternos dies ad exemplum umere * scilicet geminatum templa Christi venire gaudebant, & occurrentes cuncti, quomodo poterant, oculis exsultante alacritate pendebant: quorum extensis manibus optata membra cum tropæis suis unda festinans velut in gaudium resonans tradidit, & compoti desiderio devota fraternitas cum amplexibus lætis accepit.

Acta Maximiani & Isaac.

Sic beati Martyres ſepulturam debitam recepe-runt, & optatum reddiderunt fratribus obſequium, & fruſtrata Chriſtus exhibuit conſilia Traditorum, ne aut inſepulta tantorum corpora remanere permitteret, aut devotionem populi ex parte ulla fraudaſſet, aut nefandos vota crudelitatis implere cum blaſphemia ſui nominis immotus adſpiceret.

Lugeat nunc demenſa ſævitia perfidorum, quæ Dominicarum noluit recordari virtutum: non timuit eum poſſe de mari corpora liberare, quem novit ab inferis etiam animas poſſe eruere: aut ſi nihil aliud vel nec cetus qui ſe vomiſſet acciperet, perdidit miſera crudelitas quo credebat magnum ſe comperiſſe conſilium, cui nec mare voluit ferre conſenſum. Male commendavit deſideria ſua, quæ contra creatorem ſuum pelagus negare non potuit. Quid agit humana jam rabies, ubi mare non perſequitur mortes? Quid agit ſceleratorum feritas, ſæva ubi maria revocant ad ſepulturam? aut quales à perſecutoribus judicantur, quos & ipſa elementa violare timuerunt? ô beatæ paſſionis memorabilis gloria, in qua dignatus eſt Chriſtus tot exhibere magnalia! ô felix exitus, qui talibus contigit, quem pro illorum meritis tantis virtutibus decoravit! In devotione conſtantia, in paſſione tolerantia, in morte victoria, magnalibus in ſepultura.

Ad vos nunc, fratres, cuncta jam redeunt, quæ vos ad regna cæleſtia deduxerunt. Vos exempla iſta compellunt, quæ illos primo per vos ad has glorias compulerunt. Magiſtros vos illis confeſſionum frequentia crebris opinionibus fecerat, & ipſi nunc vobis de martyrio ſuggerunt. Similiter documenta veſtra vos adhortantur quæ alios adhortata ſunt. Tendunt ad vos è cælo jam brachia, operientes tempus quo vobis occurrant. Properate naviter, concurrite pertinaciter: exſpectant vobiſcum ſimul

capere dignitatem. Eia agite, fratres, accelerate quantocius, ut & de vobis non aliter gaudeamus. Inveniat apud vos reditus noster unde glorietur, sicut & de his secessio nostra sortita est gaudia gloriarum. Sed euntes ad tropæa vestra veniamus: ut sicut vobis horum victorias nuntiavimus, sic postmodum vestras huc ad Kartaginem secuturis ceteris nuntiemus.

Explicit epistola beatissimi Martyris Macrobi ad plebem Kartaginis de passione Martyrum Isaac & Maximiani. Deo gratias, amen.

INCIPIT PASSIO

THEODORITI PRESBYTERI ANTIOCHIÆ.

TEmpore bonæ memoriæ Constantini Imperatoris, JULIANUS cum esset adolescens, & ejus odio viveret; confugiens ad ecclesiam Antiochensem lectoris fungebatur officio. Recepto verò de corpore Constantino, Julianus transgressus est Fidem, & prævaricator effectus, idola colens imperii regnum suscepit. sicque omnes Christianos non vi, nec minis, sed præmia & dignitates promittens persuadebat ad sacrilegam legem. Cumque avunculus ejus JULIANUS & ipse devians immolasset, accepto jure gladii, Comes factus est Orientis. qui statim restituit idola. Audiens verò ecclesiam Antiochensem multitudinem auri & argenti habere, quædam opponens, clericos effugans, clausit ecclesiam Dei. qui verò dispersi erant, unusquisque Deo ubi poterat serviebat.

Sanctus vero THEODORITUS, supra memoratæ ecclesiæ presbyter, non discedens de civitate, sed congregans sibi quosdam fratres, sine cessatione collectam faciens, acceptabiles Deo fundebat orationes.

Audiens verò Julianus hunc facere collectam, volens placere Imperatori, sedens in secretario, eum sibi jussit exhiberi. Introducto ergo Theodorito, ligatis de post manibus, Julianus dixit: Tu es Theodoritus qui tempore Constantini Imperatoris prohibebas deos coli, & aras & templa destruebas; & ecclesias ædificabas & sepulcra mortuorum? Theodoritus dixit: Ego, in quantum potui ecclesias & basilicas ædificavi Martyrum: idola verò & aras dæmoniorum destruxi, ut animas errantium liberarem. Julianus dixit. Da ergo diis honorem, quia ista confessus es. Theodoritus respondit: Tempore Constantini Imperatoris me ista fecisse cognoscas, nec ab eo umquam fuisse aliquando prohibitum. De te nunc miror prævaricatore, dæmoniorum vindicem apparuisse. Julianus dixit. Cædatur in plantis, quo modo idola deos negat esse. Theodoritus respondit: Peccas Juliane, transgressus Fidem; & acquiris tibi perpetuam mortem. Julianus dixit: Cædatur & in faciem palmis insipiens, ut non blasphemet. Theodoritus respondit: Noli errare, & me vera dicentem injuriis agere. Julianus dixit: Nunc vapulans indignaris? Subsequentur verò te tormenta quæ non speras, si non sacrificaveris. Theodoritus respondit: Et paullo ante dixi tibi, & nunc dico, noli peccare dicendo deos qui sunt opera manuum hominum, sed depone hanc temporalem superbiam, & recole quid amiseris. Julianus dixit: Nolo mihi verba composita & emeditata loquaris, quibus miseris hominibus persuades. Theodoritus respondit: Quando Deum colebas, confitebaris veritatem, & mendacium abominabaris! nunc verò elatus superbia, idola deos dicis, & veritatem mendacium putas esse. Julianus dixit: Disertaris, sacrilege, tamquam ab Athenis nuper adveneris. Theodoritus respondit: Ego neque ab Athenis neque ab Oratore, sed divinæ

scripturæ

ſcripturæ initiatus, Spiritu-ſancto tuis reſpondeo interrogationibus, optans te iterum ad meliora reverti.

Acta Theodoriti.

Iratus Julianus, juſſit eum in contis fortius tendi. Cumque funibus quibuſdam & trochleis fuiſſet extenſus, in tantum tendebantur nervi ejus, ut octo pedum videretur ſanctus Dei Martyr. Julianus dixit: ſentis tormenta, Theodorite? recede ergo à mortui doctrina, & ſacrifica, & vive. Theodoritus verò ingenti voce & hilari vultu reſpondit: Oblitus es quia dixi tibi opera manuum hominum dixeris deos? ſed recognoſce Deum qui fecit cælum & terram, & Jeſum-Chriſtum Filium ejus, cujus precioſo ſanguine fueras liberatus, crucifixum, mortuum & ſepultum pro noſtra ſalute. Ipſum prædico reſurrexiſſe à mortuis, per quem facta ſunt omnia, qui eſt Verbum & ſapientia Patris, quem tu quando ſapiebas, recte cognoſcens adorabas, ſi tamen aliquando ſapere potuiſti. Julianus dixit: Vel nunc time deos, & fac quæ ab Imperatore ſunt juſſa, quia ſcriptum eſt, *cor Regis in manu Dei.* Theodoritus reſpondit: Cor Regis cognoſcentis Deum ſcriptum eſt eſſe in manu Dei, non cor Tyranni adorantis idola. Julianus dixit. Stulte tyrannum vocas Imperatorem? Theodoritus reſpondit. Si talia jubet, ut dicis, & talis eſt; non ſolùm tyrannus dicendus eſt, ſed miſerrimus omnium hominum.

Repletus ira Julianus, juſſit eum torqueri. Cumque diu torqueretur, ut nimius ſanguis de ejus flueret lateribus; vultus ejus ridebat. Julianus dixit: Vel nunc cognoſcens deos ſacrifica. Theodoritus reſpondit: Ego non cognoſco deos manufactos, niſi unum Deum qui fecit cælum & terram. Tu verò qui ſperas in eos, eorum particeps inveniaris. Julianus dixit: Necdum, ut video, ſentis tormenta. Theodoritus reſpondit: Non ſentio, quia Dominus me-

ACTA THEODORITI.

cum eſt. Julianus rurſus juſſit eum vexari, dixitque ad eum: Audivi te fiſci eſſe debitorem, & ideo mori deſideras, ne reddas quod debes. Sacrifica ergo & noli vereri. ego ſuggeram Imperatori, & omnia tibi donabuntur. Theodoritus reſpondit: Argentum & aurum veſtrum vobiſcum ſit in perditionem. ego nullius ſum debitor, niſi ſoli Deo, cui puram exhibens conſcientiam, oro ut promiſſionibus ſuis me copulare dignetur.

Julianus dixit: Convertere ab ſtultitia, & lucrare animam tuam. Theodoritus reſpondit: Tu magis convertere ad Deum vivum à quo receſſiſti, ut ſalves animam tuam quam perdidiſti. Iterum juſſit eum vexari, dixitque ad eum: Infatuaſti cor tuum magis obedire mortuo Crucifixo quàm Regi. Theodoritus reſpondit: Infeliciſſime! & te, & tyrannum tuum Crucifixus quem dicis, in die judicii, ut ipſe optime noſti, habet mittere in gehennam. Julianus dixit: Interim ego igni te tradam, poſtea verò quid fuerit? Sic juſſit duas lampadas ardentes ejus apponi lateribus. Appoſitis verò lampadibus, elevans oculos ſuos ad cælum dixit: Domine Deus omnipotens qui feciſti cælum & terram & omnia quæ in eis ſunt, ſalvator mundi repromiſſam ſpem famulo tuo qui propter nomen tuum hæc patitur, dare dignare, & iniquis oſtende tuam virtutem, ut cognoſcant omnes quomodo gratiam timentibus te præſtas, & tormenta denegantibus te: ut glorificetur nomen tuum quod eſt benedictum in ſæcula. Et ſubito ceciderunt carnifices in faciem ſuam cum lampadibus.

Turbatus eſt verò Julianus cum adſtantibus militibus, & juſſit carnifices elevari, dixitque ad eos: Applicate iterum lampadas ejus lateribus. At illi reſponderunt: Alios jubeat nobilitas tua, nos verò hoc facere non poſſumus, quia vidimus quatuor Angelos in veſte candida adſtantes, & loquentes cum

ACTA THEODORITI.

eo. & ideo in faciem nostram cecidimus. Julianus verò iratus, jussit eos in pelagum mitti. Et cùm ducerentur, Theodoritus dixit: Præcedite fratres. ego verò superans inimicum sequar vos ad Dominum, qui mihi palmam victoriæ dare dignatus est. Julianus dixit: Quis est inimicus? vel quis dabit victoriam? Theodoritus dixit: Inimicus est diabolus qui per vos operatur: victoriæ verò palmam dat Dominus Jesus-Christus Salvator mundi. Julianus dixit: Miserrime hominum, quem omnes norunt, ante trecentos plus minus annos ex muliere natum, tu creatorem & remuneratorem dicis esse. Theodoritus respondit: Quamvis indignus sis ad audiendum verbum Dei, propter adstantes autem servos Dei ne me putes superatum, audi quod amisisti. Deus qui fecit omnia per Verbum suum, misertus est generi humano, quos transgressos à fide idolis videbat servire, mittens Verbum suum super Virginem carnem suscepit humanam, quia Divinitas videri non poterat & sic sponte passus, salutem quam amisisti dare nobis dignatus est.

Julianus dixit: Perseverantem te video in argumentis verborum tuorum. audi me & sacrifica, ne gladio te percuti jubeam, quia tormenta contemnis. Theodoritus respondit: Ego renuntiavi diabolo patri tuo. Oro autem ut cursum consummem in conspectu Domini, nec inveniam gratiam ante tyrannum. Julianus dixit: Quanta vis dic, ego verò te non interficiam. Theodoritus respondit: Tu quidem Juliane malis cruciatibus in lecto tuo morieris: nam tyrannus tuus qui sperat in paganos victoriam facere, non poterit vincere; sed ita occidetur, ut ne quis cognoscat à quo fuerit interfectus, & nec in terram Romanorum revertetur.

Timens vero Julianus ne alia graviora diceret, data sententia eum gladio percuti præcepit. Theodoritus

ACTA THEODORITI.

dixit : Deo meo gratias ago, qui mihi tolerantiæ finem dare dignatus est. Cum fuisset percussus, & se Julianus recepisset, inquietam habuit noctem. Alia verò die procedens ad palatium, & adorans secundo Imperatorem dixit : Quantus modus auri & argenti inventus in ecclesia, illatusque tuis thesauris fuerit, ostensis ratiociniis pervideat tua clementia. Nam & hoc cognosce quod impiissimum Theodoritum presbyterum, quem propter ministeria ecclesiæ inquirebas, comprehensum adhibitis tormentis gladio percuti jussi. Audiens verò hæc Julianus Imperator contra suum propositum esse factum, exclamavit dicens : Quod mihi erat contrarium, hoc egisti. Ego enim multis argumentis legem Galilæi conabar destruere, ut neque sui facta* aliquem eorum interficerem. Tu verò male fecisti. dedisti enim occasionem Galilæis, ut multa adversum me conscribant, sicut & præcessoribus meis fecerunt, qui interfectos maleficos Martyres vocant. Vide enim neminem eorum occidas, & aliis manda ne faciant.

Videns hæc Imperator, quia confusus & velut mortuus factus est Julianus, volens eum animare, dixit ei : Nunc euntes sacrificemus diis, ut adspersus sacrificiis sanus efficiaris. Euntibus verò eis, cor Juliani tristitia erat repletum. Offerentibus verò Sacerdotibus idolorum volatilia & alia multa, extrahentes se de igne obtulerunt Juliano Imperatori : & cùm manducasset, dedit avunculo suo Juliano. Ille autem verecundia faciente vel timore, parum gustavit, & recessit in prætorio suo, pænitens in malis quæ gesserat, nec se gratiam apud Imperatorem invenisse cognovit, nihilque accipere voluit. Vespere ergo facto comprehendit eum dolor ventris, & acriter torquebatur. Nam sacrificium quod acceperat particulatim disrumpebat ejus ficotum*, & ejiciebat per os foras : ille verò masticans parum projiciebat,

* id est Jecur.

Acta Theodoriti.

parum verò deglutiebat. Et cùm jam sufferre non posset, intuens rogabat Imperatorem ut ecclesias aperire juberet. Mandans verò Imperator, ego nec claudi, nec aperire præcipio. Iterum mandavit ei. Propter te inquit Imperator ista patior, & male consumor. Iterum remandans ei Imperator dicit: Incredulus inquit fuisti diis: ob hoc ista pateris tormenta multis diebus. Infelix quidem Julianus multis diebus cruciatus, diversas accipiens escas, suo tantum pastus est ficoto; secundum prophetiam beatissimi Martyris totus à vermibus comestus mortuus est. Audiens verò Julianus Imperator dixit: Quia non fuit fidelis diis, ideo ista perpessus est.

Nam post paucum tempus Julianus profectus ad bellum adversus Persas, non valuit superare eos. Et cùm omnia se obtinuisse putasset, subito ei irruit multitudo exercitus Angelorum. Et timore perterritus, suum exercitum armari præcepit, nesciens infelix, quod cælestis militia apparuerat ei. Et subito veniens sagitta de aëre percussit eum in mamilla. Cumque sanguis influeret, aspiciens putavit se Dominum Jesum videre, implens manum suam de sanguine, jactavit in aëra dicens: Usque in agonem Galilæe persequeris? etiam hîc denegabo. Satia te de cetero Christe, quia superasti me. Et sic veniens in quamdam civitatem, crudeliter mortuus est. Et tota prophetia beati martyris Theodoriti impleta est. Nos qui Antiochiæ in palatio eramus, & cum ipso in Persida fuimus, licet peccatores servi Dei, hæc quæ gesta sunt circa famulum Dei Theodoritum decima Kalendas Aprilis vera conscripsimus: ut legentes nos memores esse dignentur, & ejus edocti exemplis, passionique participes inveniamini in laudem & gloriam Domini nostri Jesu-Christi, cui gloria & potestas in sæcula sæculorum, amen.

ADNOTATIONES.

APud Socios Bollandianos ad diem 23 Martii notatur inter prætermissos Theodoritus Antiochiæ Presbyter, cujus acta mox retulimus ex membraneo codice Einsidlensi, ex quo ea rogatu nostro descripsit religiosus & eruditus vir Placidus Redingus. Hæc auctoritatem habent ex Iohannis Chrysostomi oratione contra gentes, in qua Juliani Orientis Præfecti infestatio in Dominicum aureum (sic Antiochena ecclesia vocabatur) & in Theodoritum Presbyterum ejus custodem describitur; simulque cælestis de Juliano vindicta, qualis à Theodorito prædicta fuerat. Quod verò de Juliani Imperatoris interitu hîc legitur, narrat Theodoritus in historia ecclesiastica lib. 3 cap. 20. tametsi Ammianus aliique auctores, etiam Christiani, rem aliter commemorant.

INCIPIT PASSIO SANCTI PHILIPPI EPISCOPI, in Adrianopoli Thraciæ, quod est XI *Kal. Novembris.*

BEatus itaque PHILIPPUS diaconus primùm, mox presbyter, aliquot laboribus probatus ecclesiæ, & stipendiorum suorum devotione laudabilis, conscientiæ bonis lætus, & vitæ honestate securus, consensu omnium tandem decus episcopale suscepit, nullo mirante, quòd dignus: aliquantis stupentibus fortè, quod seriùs. Statim Apostolum Paulum prædicationis ornavit eloquium in epistulata * est, in qua inter cetera illud adjectum est: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Tunc discipulos suos

* *f.* in epistola ad Timotheum.

SEVERUM Presbyterum, & HERMEN Diaconum frequenti ad doctrinam disputatione confirmans, similes non solùm animo, sed etiam passione sibi fecit: ut quos habuerat in gloriosi illius mysterii traditione consortes, haberet etiam in confessione collegas.

ACTA PHILIPPI.

Diligens itaque divina præcepta talem gloriosissimus senex agebat ætatem, victimam se offerens Deo in Adrianopolitana civitate passurus: qui ut peritus & optimus gubernator, fluctibus navem frequenter opponens, resistendo aliquotiens, aliquotiens & cedendo, omnem procellam moderaturus magister excludit: aut quasi peritus auriga, nunc relaxando habenas, nunc retinacula stricta cohibendo, nec plus justo vagari equos patitur, nec segnes nimio torpore retineri.

Ad hujus similitudinis modum beatus PHILIPPUS populum cælesti gubernavit imperio, & episcopali amore servabat. Sed cùm duræ persecutionis immineret excidium, non est mente turbatus, ac suadentibus multis, ut à civitate proficiscens pœnam tantæ crudelitatis effugeret, exire detrectans, docuit hæc expetenda esse potiùs quàm cavenda, dicens: Compleatur cæleste mandatum. Itaque de ecclesia non recedens, & ad tolerandi patientiam singulos fratres docta oratione confirmans, hujusmodi verba profudit. Prædictum jam, si creditis, fratres tempus advenit. Nutantis sæculi extrema volvuntur: imminet pertinax diabolus, & potestate paullisper accepta servos Christi non venit perdere sed probare. Epiphaniæ dies sanctus incumbit: quæ res admonitionem nobis præstat ad gloriam. Nullæ ergo impiorum minæ, nulla tormenta vos terreant. nam & patientiam perferendi, & mercedem tolerandi doloris militibus suis Christus indulget. Credo enim quod incassum omnis illorum procedit intentio.

Hæc adhuc beato Philippo disserente ARISTEMA-

ACTA PHILIPPI.

chus Stationarius civitatis advenit, ut Præsidis jussu impressis cera signis ecclesiam clauderet Christianis. Homo stultæ persuasionis & frigidæ, qui habitare omnipotentem Deum in parietibus magis, quàm in hominum corda credebat, Esaiæ sancti dicta non retinens qui dixit: *Cælum mihi sedes est, terra verò scabellum pedum meorum. quam domum mihi ædificabitis?* Postero die Stationarius ministeriis* omnibus ecclesiæ inventis atque signatis, egrediebatur mærore. Tunc omnes fratres instantem luctum atque angustias civitatis agnovimus. Beatus Philippus cum Severo & Herme & ceteris cogitabat intentius, quid fieri necessitas ista mandaret, & Dominici* foribus innixus, à sede sibi credita non patiebatur abscedere: futura tractabat, ac meditabatur singulos in dolore, ut medici Doctores inutile in ægris quodcumque resecando auferunt putria, & quæ adhuc aliquid prosperitatis habent medicamine malunt curare quàm ferro: alia verò resecare solent, ne attactu inutilis carnis ac rancidæ, vicina etiam quæ sanitate non indigent, corporis membra solvantur. Itaque ne vitientur incolumia, inciduntur infirma. Sic eo tempore beatus Philippus secernens ab optimis malos, ut meliores fierent cogebat imperio; illos, ne mutarentur, dulci hortabatur eloquio, medicinam ægris, incolumibus præbendo consilium.

* *id est* sacra supellectile.

* *id est* ecclesiæ.

Postea cum in Heraclea ad Dominicum convenissent, Philippum cum ceteris ecclesiæ foribus adstantem Præses BASSUS invenit. qui cùm judicaturus solito more resedisset, inductis ad se omnibus, ait Philippo & ceteris: Quis ex vobis Christianorum magister aut est Doctor ecclesiæ? Respondit Philippus: Ego sum ille quem quæris. Ait Bassus: Legem Imperatoris audistis, jubentis nusquam colligere Christianos, prorsus ut in toto orbe terrarum hujus

sectæ homines aut ad sacrificia convertantur, aut pereant. Vasa ergo quæcumque vobiscum sunt aurea, vel argentea, vel cujuscumque metalli aut artis insignis; scripturas etiam per quas vel legitis, vel docetis, obtutibus nostræ potestatis ingerite, ne hæc eadem, si dubitandum putaveritis, post tormenta faciatis. Ad hæc Philippus sanctus eloquitur: si te nostra, ut dicis, tormenta delectant, paratus est animus ad ferendum. Corpus ergo istud infirmum, cujus potestatem habebis, qua volueris crudelitate dilacera. tantùm ne quid tibi in animam potestatis adscribas. Vasa verò ea quæ postulas, quæcumque apud nos sunt, mox accipe. Facile enim quæ à vobis petimur, ista contemnimus. Non enim pretioso metallo Deum colimus, sed timore: nec ornatus ecclesiæ Christo plus potest placere, quàm cordis. Scripturas verò nec accipere tibi, nec dare mihi convenit.

ACTA PHILIPPI.

Ad hæc sancti Martyris verba carnifices mox præses jussit adduci. Tunc ipsius naturæ expers, atque humanitatis ignarus Mucapor ingreditur. Mox SEVERUM presbyterum intromitti Præses jussit. qui cùm investigari facile non posset, Philippum affligi præcepit injuriis. Sed cùm diutino pœnæ adficeretur incommodo, propter assistens HERMES sanctus edixit: Etsi omnes scripturas nostras, dure inquisitor, acceperis, ut nulla prorsus in orbe terrarum vestigia veræ hujus traditionis appareant; posteri tamen nostri & paternæ memoriæ & suæ animæ consulentes, majora voluminum scripta conficient, & vehementius timorem qui impendendus Christo sit edocebunt. His dictis, diu ante verberatus, ingressus est ubi vasa omnia & scripturæ latebant. secutus est eum PUBLIUS Adsessor Præsidis, homo furandi avidus, & rapiendi ardore devinctus. Itaque cum vasa aliqua ab inventorum numero callidus occultator au-

ACTA PHILIPPI.

ferret, pænæ inscius imminentis, contradicentem sibi, ne id auderet, Hermen, fracta facie, effuso etiam aliquanto cruore fœdavit. Quibus cognitis Bassus, & vultu ejus aspecto, iratus est Publio, & curari præcepit Hermen. Inventa verò vasa & scripturas omnes tradi jussit Officio. Philippum & ceteros vallatos hinc inde custodibus ad forum præcepit adduci, ut & populum juvaret spectaculum, & videntes ceteros qui negassent terreret exemplo.

His itaque ad forum euntibus, Præses scripturas omnes militibus imposuit. Tunc ad palatium magna festinatione tendebat, cupiens nudare ecclesias omnibus qui essent ubique cultoribus; ipsud etiam Dominici tectum devoluto omni tegularum fraudabatur ornatu. Hi ipsi quoque qui hæc agebant, ne ad diruendum segniores essent, cogebantur verbere. Bellum itaque domesticum & seditio subita fuit ac privata confusio: igne subposito, adstantibus etiam peregrinis civibusque collectis, Scripturas omnes divinas in medium misit incendium. Tanta subito ad cælum flamma præcessit, ut stantes singulos formido ab spectaculo tanti ignis arceret.

Quidam verò circa beatum Philippum in foro sedebant, ubi venale quodcumque proponitur: ad quos cùm pervenisset hinc nuntius, præsentibus exponebant dicentes: Viri qui Heracleam incolitis, Judæi, pagani, vel cujusque religionis aut sectæ, jam nunc extremi temporis futura cognoscite, Paulo Apostolo commonente qui dixit: *Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem & injustitiam hominum.* & in Sodomis, & ideo venit ira justa propter injustitias eorum, ut excidio domorum timeant judicium, & injustitiam fugiant, & quærentes qui sit qui hoc facit judicium, ad eum convertantur ex vanis lapidibus & sint salvi. Quare his quibus per orientem in Sodomis ignis apparuit, signum judicii, & indicium

fuit iræ cælestis. Ac ne in solo oriente prius se ignis ostenderet, in Sicilia quoque atque in Italia visa est res digna miraculo. Ex Sodomis enim per Angelos cum filiabus suis Loth sanctus expulsus est, quia immunis videbatur à crimine, & longè à civitatis ejus vitiis abhorrebat. In Sicilia quoque aquarum copia divini crateris alveo clausa dissiluit; & statim peccatorum ultrix à cælo flamma descendit: ubi crematis omnibus, duæ tantùm virgines pænæ effugêre discrimen, habentes in ipsa etiam trepidatione consilium. Patrem namque senectute & debilitate confectum piis manibus abstulerunt: quem dum eripere conabantur incendio, dulci onere tardatæ, crepitantis flammæ coronâ circumdatæ, necessitatem subito desperatæ salutis habuerunt. Sed omnipotens Christus affectum tantæ clementiæ perire non passus est, filiabus Patrem, Patri filias præsenti majestatis suæ favore concessit; ut possit intelligi, illis omnibus quos flamma consumsit, non Deum defuisse, sed meritum. Statim itaque immunis à pæna via est facta virginibus; & quo ire cupiebant, sectus agger apparuit. Colludium quoddam ipsius videres incendii, sic se omnis ardoris anhelitus contrahebat, sic venientibus locum blandiens flamma faciebat, ut earum crederetur arbitrio cuncta vegetari. Tantum itaque sanctarum virginum meritum fuit, virtus tanta pietatis, ut ignem non sibi tantùm, sed ipsi etiam loco per quem evaserant mererentur innoxium. Qui locus nullo tunc vastatus ardore, vocabulum sumsit ex merito: PIORUM enim adhuc hodie nuncupatur, ut hæc posterius probet non solum lectione, sed nomine. Hic erit ignis ille divinus justus factorum omnium & optimus judex, qui ad terram defluens quodcumque inutile invenitur exurit. Hic Hercules, incensos fieri Deos putans, in amorem expetendæ mortis impegit, qui infelix in Ygiæ monte combustus

ACTA PHILIPPI.

est ; & Scolapium medicum in monte Cynasuridos fulminatum consecrationem mereri à gentibus fecit, non aliqua potestate, sed pæna, proprio infelix commendatur exitio. Minus credo putaretur valere si viveret. Hic exussit eum quem Ephesini Deum habere se credunt. Hic Romanæ urbis & capitolium incendit & templum. Hic Eliogabalim pari cremavit incendio : nec in Alexandria Serapis pepercit hospitio. Arsit namque cum templo. Quis rogo ab his speret auxilium, qui se nec possunt servare, nec facere. Fit ab illo quo colitur : & si incensus subito mane fuerit, pervigili artificis cura nocte reparatur. Numquam his itaque numen deesse poterit, si hæc ligna facientibus suggerantur aut saxa. Arsit libenter in Athenis Liberi Patris habitaculum, sciens Deum suum fulmine consecratum. Arsit & armata Minerva. Nihil illam gorgoneum pectus, nec defendit ille picturatus splendor armorum, melius infelix si pensa tractasset. Similiter Delphicum Apollinis templum primùm affecit turbo nescio quis, post ignis incendit. Nulli hic ignis gratia intercedente colludit. Sic probatur justus, ut exponitur injustus. Itaque bonis non flamma, sed lux est.

Dum hæc longo sermone meditantur, viso CATAPHRONIO Sacerdote, & ministris ceteris infelices epulas & profana sacra portantibus, sic ad circumstantes se Hermes edixit. Cœnam istam, quam cernitis, diabolica invocatione pollutam nobis constat allatam. Cui Philippus ait : Fiat illud quod Domino placet. His dictis forum Præses Bassus ingressus est cum multitudine diversi sexus & ætatis. Tunc ut se semper vulgus ostendit, alios tristes sanctorum pæna faciebat, alios major accendebat insania, ut dicerent servos Dei omnes ad sacrificium debere compelli : specialiter tamen Judæos, juxta scripturarum ordinem. Dicit enim Spiritus-sanctus per Prophetam :

Sacrificaverunt dæmoniis, & non Deo. Tandem Philippum ſic Præſes interrogat dicens : Immola victimas numini. Reſpondit Philippus : Quomodo poſſum lapides colere Chriſtianus ? Ait Baſſus : Dominis noſtris ſacrificia rite ſolvenda ſunt. Reſpondit Philippus : Docti ſumus parere majoribus, & obſequium Imperatoribus exhibere, non cultum. Ait Baſſus : Civitatis ſaltim ſacrifica fortunæ : aſpice quàm pulcra, quàm læta eſt, quàm ad obſequium ſuum omnem plebem libenter admittit ? Reſpondit Philippus : Vobis debet placere qui colitis ; me verò non poterit ars hominis ad cæleſtem honorem ſubtrahere. Ait Baſſus : Moveat te vel præſentis Herculis tam pulcrum ac tam immane ſimulacrum. Reſpondit Philippus : Heu miſeros & deflendos, qui divinitatis ſacroſanctum numen ignorant ! heu infelices vos, qui ad cæleſtia terrena transfertis, & veritatis ignari invenitis & facitis quod colatis ! Quid aurum, argentum, æs, ferrum, vel plumbum ? nonne ex terra & nutriuntur & conſtant ? Ignoratis Chriſti numen, quod nec comprehendere æſtimatio, nec quantum ſit poteſt humana mens capere ; & habere aliquid illa aſſeritis poteſtatis, quos faber oſcitans aut vinolentus effecerit ? ſi diligentius ſubito expreſſit effigiem, continuo ſimulacro illi & poteſtas adſcribitur & numen aptatur. Domuum veſtrarum ſive villarum ædificia tot ſunt numina. Cotidiana ergo vobis ſunt blaſphemia, cotidiana peccata. Nam cum ad uſus domeſticos lignum aliquod incenditur, Dei veſtri corpus exuritur. Qua te enim in hoc crimine excuſatione defendis ? Dicis enim lignum illud non erat Deus. Reſpondebo tibi ; ſed eſſe poterat ; cùm placuiſſet artifici. Ne adhuc quidem in quibus ſitis tenebris pervidetis. Bonus lapis parius, numquid ſi ſculptus eſt, bonus poterit eſſe Neptunus ? Bonum ebur, numquid pulcrius illud expreſſus in eo

ACTA PHILIPPI.

Jupiter fecit? Hæc bene cupidi artifices invenerunt, ut cuicumque metallo vultus aptatus pretium majus efficeret, non potestatis gratia, sed æstimatione mercedis. Ex terra ergo sunt omnia, quæ calcare, non adorare debemus. Nobis enim illa ad possidendum Deus fecit: vobis, ut video, deos illa generavit.

His cognitis Bassus Philippi constantiam vehementer admirans, victus à primo, ad Hermem se convertit iratus dicens: Vel tu sacrificium solve numinibus. Respondit Hermes, non sacrifico, Christianus sum. Ait Bassus: Cujus sis conditionis expone. Respondit Hermes: Decurio sum, & Doctori meo in omnibus obsecundo. Ait Bassus: Si Philippus ad sacrificium fuerit adductus, sequeris auctorem! Respondit Hermes: Nec ego sequar, nec ille vincetur. Par enim nobis & virtus & animus est. Ait Bassus: Traderis incendio, si in hoc furore permanseris. Respondit Hermes: Flammam mihi levis istius minaris ardoris, quæ deficit pæne antequam surgat, ignorans violentiam illius perennis incendii, quod sine remissione semper exæstuat, & discipulos diaboli longa tabe consumat. Ait Bassus: Sacrifica vel dominis & Imperatoribus nostris, & dic, Valete Principes magni. Respondit Hermes: Festinamus ad vitam. Ait Bassus: Sacrificate ergo si quæritis vitam, & horridas catenas ac sæva vitate tormenta. Respondit Hermes: Numquam nos, judex impie, ad ista perduces. Istæ enim minæ aliquid nobis ad fidem virtutis, non ad perfidiam timoris incutient.

Tunc Bassus truci vultu & oratione terribili recipi eos jussit in carcerem. Quibus pergentibus, protervi quidam ex assistentibus viris impulsu crudelis dexteræ Philippum solo sæpe fundebant, ut ne illo quidem tempore quo ibat ad carcerem, vacuus esset à pæna: sed quasi nihil passus sanctissimus senex erigebatur à terra, læto vultu, ut nec indignationem

ACTA PHILIPPI.

ostenderet nec dolorem. Stupor omnium corda pervaserat. mirabantur singuli tot acerba à sene contenta mente tolerari. Tunc psalmum dicentes Domino, qui eos fecerat fortiores, lætos se dedere custodiis. Paucis in carcere diebus effectis, divinæ majestatis auxilio Pancrati cujusdam vicina domus complacuit, in qua sub custodia reciperentur hospitio. In ea ut diximus, commanentes, multos ad se fratres certatim hinc inde venientes libenter exceptos divinæ legis docebant sacra mysteria. Quæ cum diabolus pervideret, dolens auferri à se omnes illorum vel traditione vel fabulis, denuo eos remitti fecit in carcerem. Erat vicinus theatro carcer circulo cameræ cohærens, & ad clausum undique theatrum ex carcere secretus ingressus. In ea spectaculi ordine sedentes suscipiebant convenientem ad se turbam. Tanta autem cupiditate currebatur à singulis, ut nec nox à salutatione cessaret: prostrati quotidie solo, Philippi vestigia sancta lambebant, scientes quantum in eo divini esset auxilii.

Dum hæc aguntur, Basso Præsidi annuus successor advenit JUSTINUS quidam nomine, sed mente perversus, qui nesciret Deum vel intelligere vel timere. Hæc res fratres vehementer adfecit. Mitior enim fuerat Bassus, & ratione sibi reddita vincebatur, eo quod uxor ejus Deo aliquanto jam tempore serviebat. Tunc ZOILUS magistratus illius civitatis populo militibusque circumdatus ad tribunal eum Præsidis jussit adduci. quo introducto, Justinus ait: Tu es Episcopus Christianus? Respondit Philippus: Ego sum, negare non possum. Justinus dixit: Domini nostri jubere dignati sunt Christianos omnes ad sacrificium, si noluerint sponte, necessitate compelli; negantes pœna affici. Parce ergo ætati tuæ, ne necesse habeas juvenibus etiam non ferenda sufferre. Respondit Philippus: Vos accepta à similibus vobis

hominibus præcepta ſervatis pænæ brevis timore: quanto magis nos Dei juſſis obtemperare debemus, qui merentibus tribuit ſine remiſſione ſupplicium? Juſtinus dixit: Imperatoribus parere nos convenit. Reſpondit Philippus: Chriſtianus ſum; ideo hoc quod dicis facere non poſſum. juſſus es punire, non cogere. Juſtinus ait: Neſcis quæ te tormenta circumſtent. Reſpondit Philippus: Poteris torquere, non vincere. nam ad ſacrificium nemo me perducet. Juſtinus ait: Per mediam urbem trahêre pedibus; & ſi vixeris, ad renovanda ſupplicia recipiêris in carcerem. Reſpondit Philippus: Utinam velles confirmare quæ dicis, & ſatisfacere impiæ voluntati.

Tunc Juſtinus trahi eum vinctum pedibus juſſit. qui acceptis tot ſilicum offenſione vulneribus, & per ſingula corporis membra laceratus, rurſus ad carcerem fratrum manibus reportatur. Sed paullo poſt admodum ſeragarentium* contulerunt. Grandi præterea inquiſitione & magnis agebatur excubiis, ut SEVERUS Preſbyter inveniretur, qui ſe occultioribus latebris ab hac inquiſitione ſubtraxerat. quem cum inveſtigare non poſſent, impulſu ſancti Spiritus in medium ipſe prorupit. Nec enim diu latere poterat quem paſſio ipſa poſcebat. Cùm ergo ad judicium fuiſſet adductus, Juſtinus ait: Jam nunc moneo te, ne ſeducaris inſania, quâ Doctor veſter Philippus irritatus, pænam proprio furore ſibi peperit: ſed magis juſſis Imperatoris obtempera, parce corpori, vitam dilige, & bona ſæculi hujus lætus amplectere. Reſpondit Severus: Me neceſſe eſt tenere quod didici, & in perpetuum ſervare quod colui. Juſtinus dixit: Omnem & pænæ & ſalutis rationem animo concipe, & intelliges ſacrificium tibi iſtud optandum. Cumque ille nomen ipſud ſacrificii iratus horreret, juſſu Præſidis etiam ipſe receptus in carcerem eſt. Tunc Hermes exhibito Juſtinus ait: Hos quos

Imperatoria

Imperatoria constat neglexisse mandata, videbis cito quæ pœna conficiat. Ne ergo cruciatibus eorum etiam ipse jungaris, memor salutis propriæ, memorque filiorum, effuge mala omnia sacrificando numinibus. Respondit Hermes: Numquam hoc poteris impetrare quod postulas. In hac fide crevi, hanc mihi ab ipsis cunabulis veritatem sanctus magister impressit: ab hac claudicare non possum, nec aliqua ratione discedere. Tu ergo, Præses, quemadmodum vis lacera confitentem. Justinus ait: Securum te facit ignorantia futuri mali. nam cùm subjacueris pœnæ, pænitentia sera torqueberis. Respondit Hermes: Quamvis graves dolores à te impositos per Angelos suos nobis pro quo patimur Christus imminuet.

ACTA PHILIPPI.

Itaque cum Justinus fidem ejus firmissimam cognovisset, etiam ipsum recipit in carcerem Duobus sanè diebus jussit eos in hospitio custodiri, paullulum à sua severitate discedens. quem statim diabolus inflammat. Jubet enim ut iterum mittantur in carcerem, & septem continuos menses in illo custodiarum pedore conficiant. Tunc Adrianopolim eos præcipit adduci. quibus egredientibus fratres mæror subito invasit, quippe qui tanti magistri doctrina fraudarentur & visu. Ut infantes vix dum adhuc cunabulis violenter abstracti, dulcibus nutricum uberibus inhærentes, auferri sine lacrymis à grato sibi lacte non possunt: sic discipuli salubrem pastum perdere se credentes, solatia capiebant fletibus, quia remedia impetrare non poterant. Sed cùm Adrianopolim pervenissent, in Sempori cujusdam suburbano usque ad præsentiam Præsidis servabantur. Tandem Præses advenit, statimque alio die publicè in thermis sedens Philippum præcepit induci, & ait illi: Quid huc usque tractasti? nam dilatio ista ad mutandum tibi fuerat permissa consilium. Sacrifica ergo si vis liber

ACTA PHILIPPI.

effugere. Respondit Philippus: Si in illo carcere in quo huc usque permansimus, voluntate non necessitate perreximus, concessum nobis breve hoc tempus adsignas. Sin verò pœna fuit potius quàm voluntas, cur ad veniam tempus imputas quod posuisti? Ego verò & ante jam dixi: Christianus sum, & hoc quotiescumque interrogaveris respondere curabo; nec simulacris umquam satisfaciam, sed æterno Deo quem cœpi exhibeo famulatum. Tunc Præses spoliari eum jussit iratus. Cumque ei etiam ipsa linea corporis fuisset ablata, ait Præses: Facis quæ jussimus, an recusas? Respondit Philippus: Numquam me sacrificaturum jam ante testatus sum. His Justinus auditis, virgis præcepit eum verberari. Qui cum omnia contentè mente toleraret, stans super Petram Christi robusta mole solidatam, ipsos quoque per quos pœna mandabatur exterruit. Erat incredibile miraculum. Nam pars lineæ, quæ honestum pectus velabat, inlæsa permansit: illa verò quæ dorsum tegebat, per partes rapta discesserat. Omnes artus virgarum ictibus vehementer incisi penetralia ipsa corporis atque intestina patefecerant. Securus tamen Christi perdurabat athleta: cujus animum Justinus expavit, & recipi eum jussit in carcerem.

Tunc vocavit Hermes. cui cùm minas judex, consilium verò Officium ejus ostenderet: nec terreri metu potuit, nec persuasione perduci. Diligebatur enim tam ab apparitoribus judicis, quàm ab omnibus viris. Nam magistratus ante jam fuerat; & obsequiis suis Officium sibi Præsidis obligarat, qui occasione redhibendæ gratiæ pro ejus salute trepidabant. Sed his omnibus victis atque prostratis, quasi ad quemdam portum quietis refugit ad carcerem: ubi gaudium inmane celebratum est. Agebant autem gratias Christo, & tropæa gloriosa ex diaboli eversione referentes, principio ipso passionis elati, majus

robur ad futura tormenta capiebant. Beatus itaque Philippus, qui tactu ipso antea corporis habebatur semper delicatus ac mollis, nulla tunc sentiebat incommoda ope tectus Angelica. Ecce post triduum Justinus solitum judicantibus tribunal asscendit, & eos jussit adduci. quibus exhibitis, ait Justinus ad Philippum: Cur tanta temeritate aptaris, ut salute contemta, Imperatoris detrectes obedire mandatis? Respondit Philippus: Ego non vitio temeritatis inflammor, sed Dei qui fecit omnia, qui judicaturus est vivos & mortuos, amore & timore compellor. Hujus mandata præterire non audeo: Imperatoribus verò per singulos annos parui, & cum justa imperant parere festino. Præcepit enim Scriptura divina: *Reddite quæ sunt Dei Deo & quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Inculpabiliter itaque huc usque servivi. Jam superest ut relictis sæcularibus blandimentis cælestia festinem præferre terrenis. Repetita itaque sæpius verba cognosce, quibus me Christianum assero, & diis vestris sacrificare detrecto.

ACTA PHILIPPI.

Tunc relicto eo Hermen Justinus adloquitur: Si hunc senectus vicina jam morti cogit bona hujus lucis horrere; tu sacrificando securiora non neglege. Respondit Hermes: Breviter tibi, & his qui adsistunt, ô Præses, dilucideque monstrabo quod ex vanitate miserabili facta est odiosa tibi pietas. Nam unde est ut veritatem falsitas, innocentiam malivolentia, postremo homo hominem festinet appetere? Quid enim simile homini Deus aliquando formavit: sed conatus est diabolus opus cæleste violare. Invenit illa quæ colitis, & servos juris sui sacrificando vos fecit. Nam ut subito equi ferventes insaniâ, non obtemperantes lupatis, auriga contemto, relicto salubri camo, mortis ignari ad præcipitia festinant: ita vos ipsos præcipitastis insania, & prætermisso Dei verbo, consilia diaboli scelesta tenuistis. Hæc est

ACTA PHILIPPI.

itaque cælestis vera sententia, ut bonos ac pios gloria, malos persequatur infamia; atque ut illis merces, ita istis pœna succedat. Sic Phropheta Zacharias eloquitur dicens: *Increpet in te Dominus Satanam, increpet in te qui elegit Jerusalem.* nonne hic torris ambustus abstractus de flamma est? Quæ ergo adhuc hominibus est cupido, qui ad lignum obtusum ac letiferum confugistis? Cumque pariter ardeatis, licet brevissimum infirmæ lucis circulum sic transigere, ut ad bona lucis æterna veniamus. Vos autem qui cum ingenti inluvie vestis & corporis, capillis sordidis ac dimissis, quibus tumulos & templa observatis & carceres, videmini mihi Deos vestros non colere, sed lugere, & ante judicium, pœnam jam sustinere peccati. Quid hæc videntes in cæcitate consistitis, nec ad Liberatoris vestri auxilium convolatis? Canes dominum odore vestigant; & audito rectoris sibilo equus quem ignarus paullo ante projecit, inquirit; præsepe agnito bos currit ad Dominum, & asinus stabulum possessorem invenit: Israël Dominum ignorat, juxta quod lectum est: *Israël non me cognovit omnium Dominum, nec timuerunt judicium justi.* Per undam pereant sicut sub Noë; aliorum verò in solitudine genua sunt soluta, alios ignis exussit, ideo quod præcepta nemo servabat.

Hæc audiens Justinus à beato Herme, iratus exclamat: Tu sic loqueris, quasi me possis facere Christianum? Respondit Hermes: Non te solum, sed circumstantes singulos opto fieri Christianos. Ceterum me sacrificaturum esse ne credas. Tunc Præses à fortissimis Dei victus athletis, communicato cum participibus & adsessore consilio, talem edidit sævo ore sententiam, & ait: Philippus & Hermes, qui præceptum Romani Imperatoris negligentes, alienos se ab ipsa etiam Romani nominis compellatione fecerunt, vivos jubemus incendi:

ut cæteri facilius agnoſcant quanto conſtet exitio Imperialia contemſiſſe mandata. Tunc egreſſi ibant gaudentes ad flammam, quaſi gregum principes gemini arietes, omnipotenti Deo quaſi ſanctum quoddam munus oblati. Beatus autem Severus ſolus in carcere, quaſi navis in pelago fluctuabat gubernatore deſerta, aut quaſi ovis relicta in ſolitudine, perdito paſtore trepidabat. Gaudio tamen attollebatur immani, quòd eos duci ad dulce & expetendum ſibi paſſionis munus audierat. Tunc inflexis genibus orabat cum gemitu magno dicens ad Dominum. Omnium fluctuantium quies, portus placidus, ſpem ſperantibus tribuens, ſalvator ægrorum, auxiliator egentium, dux cæcorum, miſericors in eos quos pœna circumſtat, fatigatorum murus, tenebrarum lumen, fundator terræ, ordinator pelagi, & totius diſtributor elementi, cujus verbo cælum, aſtra & cuncta perfecta ſunt, qui ſervaſti Noë, & Abrahæ divitias obtuliſti; qui liberaſti Iſaac, & paraſti pro eo victimam, qui cum Jacob exercitatus es palæſtra dulcedinis, & eduxiſti Loth ex Sodomis de terra maledicta, qui viſus es Moyſi, & Jeſu Nave prudentem feciſti, qui cum Joſeph iter habere dignatus es, & eduxiſti populum ejus de terra Ægypti ad terram repromiſſionis adducens, qui auxilio fuiſti tribus pueris in camino, quos ſancto majeſtatis tuæ rore perfuſos flamma non attigit, qui leonum ora clauſiſti, vitam Danieli & cibum tribuens, qui Jonam nec maris profundo, nec morſu ceti crudelis exceptum lædi paſſus es aut perire; qui Judith armaſti, qui liberaſti Suſannam à judicibus injuſtis; qui Heſter gloriam dediſti, qui Aman perire juſſiſti, qui eduxiſti nos de tenebris ad lumen æternum, Pater Domini noſtri Salvatoris Jeſu-Chriſti, qui es lumen invictum, qui donaſti mihi ſignum crucis & Chriſti, ne indignum me cenſeas Domine ab hac paſſione

quam mei obtinuere collegæ ; ſed da mihi partem coronæ, ut ſim cum illis junctus in gloria, quibus eram junctus in carcere ; habeam cum illis requiem, cum quibus nomen tuum venerabile confeſſus tormenta judicis ſæva non timui.

Hac itaque oratione completa, tantum fidelia verba potuerunt, ut poſtero die id quod poſtulabat acciperet Itaque & ipſe ut fortis Athleta cum illis cum quibus vixerat confeſſurus ingreditur, & voti compos, non ſolum quod poſcebat obtinuit, ſed etiam cito quod quærebat invenit. Beatus verò Philippus manibus portabatur ad flammam. Dolor enim pedum aliter eum ire non paſſus eſt. quem tardo paſſu beatus ſequebatur Hermes ſimili pedum dolore conſtrictus. Sed Hermes iter ſuum hoc ſermone mulcebat dicens Philippo : Doctor optime, feſtinanter pergamus ad Dominum. Nulla nos cura pedum ſollicitet, quibus jam nullus eorum futurus eſt uſus. Saturata ſunt enim miniſteria terrena, cùm ad cæleſtia fuerit regna perventum. Tunc ad multitudinem quæ ſequebatur adjicit. Hoc me paſſurum Deo ac Domino jam ante annunciante cognoveram revelatione certiſſima. Nam cum dulci ſopore devinctus jacerem, columba mihi viſa eſt niveo candore perlucida cubiculum illum ingreſſa, ſubito in medio capite conſediſſe : quæ & inde deſcendens in pectus, eſcas mihi gratiſſimi cibi offerens, ſtatim cognovi quod me Dominus vocare dignatus eſt, & dignum habuit paſſione.

Dum hæc loqueretur, ad locum illum in quo pœnæ parabantur adveniunt. Tunc ex more carnifices beati Philippi pedes humo uſque ad genua texerunt, religatas poſt tergum manus clavis in fuſte configunt. Similiter & Hermes deſcendere jubetur in foſſam. qui fuſte ſuſtinens trepida hinc inde veſtigia, riſu nimio ſic locutus eſt dicens : Neque hic

me, diabole, potes sustinere. Et statim super pedes ejus ministri congerunt terram. Ante tamen quàm supponeretur incendium, Hermes sanctus quemdam ex fratribus Christianis ibi adstantem vocavit VELOGIUM, quem magna per Dominum Jesum-Christum adjuratione constrinxit, ut ad filium meum * PHILIPPUM patris mandata perferret, diceretque ei, ut redderet omnibus quod deberet. Nam & mundi hujus Imperatoris similia sunt præcepta. Præcepit enim singulos ut si quid ab aliis susceperint sine contradictione redhiberi. Reddat itaque singulis quæ debentur, ne mihi aliquem scrupulum doloris incutiat. Hæc autem dicebat de illis quæ à multis tutè sibi credita redditurus acceperat. Addidit etiam hoc amore pietatis & ait : Juvenis es, debes victum labore tibi quærere, ita ut patrem fecisse meministi, quem scis cum omnibus bene esse versatum. Hac voce completa, ligatur & ipse post tergum. Tunc à ministris flamma subponitur : quibus ardentibus quamdiu sermo duravit, gratiæ reddebantur, & in ultima gratiarum, *amen* dulce resonavit.

Sic beati Martyres testimonium vitæ implevere, felices Christi discipuli, ejus secuti vestigia, per quem illis fuit concessa victoria, comitati etiam doctrinam Apostolorum, & eorum Martyrum qui Apostolos sunt secuti, quorum jam exutæ à labe terrena animæ ad cælestia regna properarunt. Extensæ beati Philippi manus, ut in oratione fuerant, inveniuntur : in corpore & ipse ex sene juvenis reparatus, in pœna & in agone coronandus, quasi adversarium provocans repente conspicitur. Similiter & beatus Hermes facie florens, & colore pretiosus, lividis paullisper auriculis, quasi ex certamine quodam post illud omnibus monstratur incendium. Tunc omnipotenti Deo gratiæ omnium ore funduntur, qui dat gloriam in se sperantibus & coronam.

His tamen diabolus contentus esse non potuit: mox Justino Præsidi audaciam furoris menti injecit, ut forti sanctorum corpora Hebro juberet immergi: ut quibus abstulerat injusta persecutione vitam, ipsam etiam invideat sepulturam. Quòd cùm fuisset effectum, Adrianopolitanæ civitatis veridicos Dei cultores urgebat tanta crudelitas, peraspecta apparant retia, navigia conscendunt; si cui piscanti eveniat sanctorum corporum grata captura. quibus orantibus non negatur. nam mox inlæsæ reti reliquiæ involutæ retibus extrahuntur. Tunc grata urnatio & auro pretiosior & omni decore gemmarum duodecimo ab ea urbe lapide per tres dies celabatur in villa, quæ sermone patrio *Ogetistyron*, interpretatione verò latinæ linguæ *locus possessorum* vocatur. Ea possessio & fontibus abundabat, & nemore ornata, messibus, & vineis. Tunc omnibus Dei est probata majestas, famulos ejus latere non posse quos etiam fluminum profunda restituunt; nec in trepidatione sentire pænam, sed festinare potiùs ad coronam, amen.

ADNOTATIONES.

ET hujus Philippi passionem ad principatum Juliani referunt. Id non satis exprimunt acta, quæ exstant in veteri codice, qui olim fuit ecclesiæ Laudunensis. Martyrium pertulit Philippus eo tempore, quo Bassus Præsidis officio in Thracia fungebatur: cùm Christianorum ecclesias claudi, sacramque supellectilem expilari ab Imperatore mandatum est. quod Iuliani temporibus rectè quadrat tum ex superioribus actis, tum ex aliis historicis etiam profanis.

INCIPIT PASSIO

SANCTORUM SCILLITANORUM, quod est XVI *Kal. Augusti.*

IN diebus illis præsidente bis Claudiano Consule, XVI Kal. Aug. Kartagine in Secretario impositis SPERATO, NARTHALO, & CATTINO; DONATA, SECUNDA, VESTIA; SATURNINUS Proconsul dixit: Potestis indulgentiam Domini nostri Imperatoris promereri, si ad bonam mentem redeatis. Speratus dixit: Numquam male fecimus; iniquitati nullam operam præbemus; numquam maledIximus, sed male accepti gratias egimus. Propter quod Imperium nostrum* observamus. Saturninus Proconsul dixit: Et nos religiosi sumus, & simplex est religio nostra: & juramus per ingenium Domini nostri Imperatoris, & pro ejus salute supplicamus. quod & vos quoque facere debetis. Speratus dixit: Si tranquillas præbueris aures tuas, dico mysterium....

* *f.* vestram.

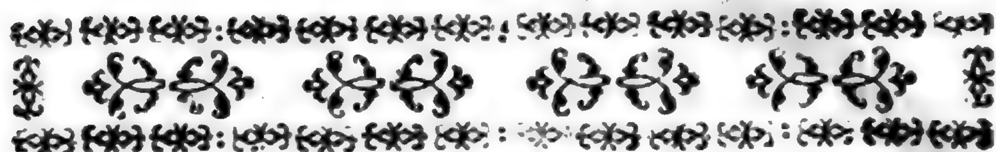
ADNOTATIONES.

OPtandum esset, ut hæc acta Sanctorum Scillitanorum integra essent in codice Augiensi, ex quo superiora descripsimus. Sed nescio quis folium sequens detrahendo, præclarum hoc monumentum nobis invidit. Exstant quidem acta integra apud Baronium ad annum 202. *at cum non levi discrimine ab hoc fragmento. sic apud Baronium.* Exsistente Claudio consule, quarto decimo Kalendas Augustas, Carthagine metropoli, statuto forensi conventu, præceperunt magistratus adstare sibi Speratum, Narzalem, Cittinum, Donatam, & Vestinam. Et adstantibus eis

ACTA PHILIPPI.

Saturninus Proconſul dixit: Poteſtis veniam à Dominis noſtris Imperatoribus Severo & Antonino promereri, ſi bono animo converſi fueritis ad Deos noſtros. Speratus dixit: Nos minime aliquando malum fecimus; neque iniquitatem ſequentes, in peccatis egimus operationem; nec aliquando cuiquam maledicimus: ſed malè ſuſcepti à vobis, gratias egimus ſemper. Quam ob rem Dominum verum & Regem adoramus. Saturninus Proconſul dixit: Et nos electi ſumus, & mitiſſima eſt elegantia noſtra: & juramus per genium Domini noſtri Imperatoris, & pro ſalute illius intercedimus. quod & vos facere debuiſtis. Speratus dixit: Si tranquillas adhibeas mihi aures tuas, dicam myſterium, &c. *Hæc referre viſum eſt ad excitandam apud Studioſos aliorum actorum inquiſitionem.*

VARIA OPUSCULA ET MONUMENTA.

FRAGMENTUM.

Candidi Arriani ad Marium Victorinum.

Dei eſt omnis ſubſtantia. Deus igitur non eſt ſubſtantia. Per Deum enim ſubſtantia. Quomodo igitur, poſteriùs cum ſit ſubſtantia, Deum ſubſtantiam dicimus? Si enim dicimus Deum ſubſtantiam eſſe, cogit nos ratio & in iſtud, ut confiteamur ſubſtantiam priorem eſſe à Deo. Etenim verè ſubſtantia ſubjectum quiddam eſt. Quod autem ſubjectum eſt, ſimplex non eſt. Simul enim intellectus accipit aliud quid eſſe in ſubjecto, cùm ſubjectum audierit. Sed enim ſimplum Deus eſt. Inſubſtantialis ergo Deus. Si autem inſubſtantialis, nullum ergo conſubſtantiale à Deo eſt, etiamſi à Deo aut appareat, aut natum ſit. Dicunt quidam generationem eſſe à Deo, juxta nomina à motu typum nominant. Quid deinde verò ab iſtiuſmodi typo? Deus enim ſpiritus eſt: Spiritus autem naturam ſuam nunc intendit in ſe, mox ipſum reſidit. Illius modi motione repente erumpit filietas quædam: & hæc eſt generatio à Deo. Quomodo

igitur? ut effusio, an ut emissio, an ut refulgentia, an ut aliud quid horum? Quid deinde rursus? ut pars à toto, an totum? quorum quodcumque est, aut imperfectus est si partem effundit, & diminutio efficitur, Patris pars cum sit filius: aut vana generatio si totum à toto apparuit. Nulla etenim causa ab eodem ipso idipsum generari, etsi duplex generari necessitas fuit. Utrumque ergo imperfectum, & id quod est prius in conversione.

Sed enim insurgente in se Spiritu apparuit tantummodo aliud sine aliqua effulgentia. Id est manifestum. Quomodo quod secundum est? ex his est quæ non fuerunt? Factum est ergo non natum, & idcirco non quod substantiale. A Deo igitur nulla generatio. Quid autem ex istis omnibus cogitur atque colligitur, ô mi dulcis VICTORINE? Quomodo Dei filius qui est λόγος apud Deum Jesus-Christus per quem effecta sunt omnia, & sine quo nihil factum est, neque generatione à Deo, sed operatione à Deo est primum opus & principale Dei. Sed dedit ei nomen supra omnia nomina, Filium meum appellans & unigenitum. quod solum opera sua fecit. Effecit autem ex his quæ non sunt, quoniam potentia Dei quod non est adducit ut sit. Hoc autem & Jesus per quem facta sunt omnia, hoc est ex his quæ non sunt ea quæ sunt effecit.

Sed esto distat, quod Deus fecit Jesum perfectum omnimodis: Jesus autem alia non eodem modo, etsi perfecta, fecit. In quo igitur Jesus effector est eorum quæ sunt de his quæ non sunt secundum operationem? Et in Patre est ipse, & in ipso est Pater, & ambo unum sunt. In quo autem non idem potest, ut alter accipitur. Non enim aliud omnimodis perfectum operari valet: sed neque propria operatione operatur, neque propria voluntate: sed eadem vult quæ Pater & ipse. Etiam si habet voluntatem, dicit

tamen, *sed non ut ego volo, sed ut tu.* Et multa in voluntate Patris non scit, sicuti judicii diem: & iste passibilis est, ille impassibilis: & ille qui misit, iste qui missus est: & alia istiusmodi in eo quod induit carnem, in eo quod mortuus est, in eo quod resurrexit à mortuis. quæ ista Filio contigerunt, Patri autem incongruum. Operi autem ejus non incongruum. Sit opus in substantia, quæ receptrix est diversarum qualitatum, & magis contrarium*.

* l. contrariarum.

Quod autem Deus fecerit Jesum-Christum, sacra lectio dicit in Actibus Apostolorum. *Certissimè autem sciat omnis domus Israël, quoniam fecit nobis Deus Dominum Iesum-Christum, quem vos crucifixistis.* Item apud Salomonem: *Fecisti me præpositum ad omnes vias* Hoc antem significat & in Evangelio secundum Johannem, *Et quod effectum in eo est, vita fuit.* Si in ipso aliquid factum est, & ipse factus est, magis autem si ipse vita est. Nullus igitur velut insuave accipiat, Jesum opus esse Dei omnimodis perfectum Dei virtute, Deum Spiritum supra omnes Spiritus; unigenitum operatione, potentia filium, substantia factum, non de substantia. Etenim omnis & prima substantia Jesus, omnis actio, omnis λόγος, initium & finis. Eorum enim quæ facta sunt est initium, & finis omnium quæ sunt corporum aut incorporum, intellectibilium aut intellectualium, intelligentium aut intellectorum, sensibilium aut sensuum, præprincipium aut præcausa; & præstatio & effector, capacitas, plenitudo, per quem effecta sunt omnia, & sine quo nihil; salvator noster, universorum emendatio, ut servus in nostram salutem; Dominus autem in peccatorum & impiorum punitionem, gloria verò & corona justorum atque sanctorum. *Explicit.*

RESPONSIO

Marii Victorini Rhetoris urbis Romæ ad Candidum Arrianum.

Magnam tuam intellegentiam, ô generose Candide quis fascinavit? De Deo dicere super hominem audacia est. Sed quoniam funditus, est animæ nostræ νοῦς πατρικὸς; sensus paternus, & Spiritus desuper missus figurationes intelligentiarum inscriptas ex æterno in nostra anima vovet; ineffabiles res & investigabilia mysteria Dei voluntatum aut operationum quasi quædam mentis elatio animæ nostræ vult quidem videre, & etiam nunc vitalis ita corpore difficile intellegere solum, edicere autem impossibile. Dicit enim beatus Paulus. *O altitudo divitiarum & sapientia & cognoscentia Dei, quomodo ininvestigabilia sunt judicia Dei, & sine vestigiis ejus via!* Dicit etiam Esaïas: *Quis enim cognovit Domini mentem, aut quis fuit ejus consiliator?* Vides igitur beati * cognitionem de Deo. An istas scripturas vanas esse opinaris? Sed nômine Christianus, necesse habes accipere atque venerari scripturas inclamantes Dominum Jesum-Christum. Si istud tibi necessarium est; & hoc necessarium, ea quæ in ipsis de Christo dicuntur, sic quemadmodum dicuntur, credere. Dicunt enim Jesum-Christum Filium Dei esse unigenitum, ut dicit David Propheta: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Dicit & beatus Paulus: *Qui ne suo quidem filio pepercit.* Et rursus: *Benedictus Pater Domini nostri Jesu-Christi.* Deinde frequenter & ipse dicit: *Ego & Pater unum sumus.* Et, *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Et, *Ego in Patre & Pater in me.* Hæc dicens, si Deus fuit, non mentitus est. Filius ergo Dei Christus. Si mentitus est, nec

opus est Dei. Sæpe & multis milies dicuntur ista. An tibi non apparet ubique sic dici? Audi aliud de nobis. Nos dicimus esse nobis Patrem Deum, & maximè. Quæ causa, & juxta quid? quoniam Deus caritate prædestinavit nos in adoptionem per Christum. Numquid & Christum per adoptionem Filium Deus habet? NULLUS AUSUS EST DICERE: fortasse nec tu. Vide qualis blasphemia ex isto dicto nascatur. Dicimus esse nos heredes Deo Patri, & per Christum heredes per adoptionem exsistentes filii: & Christum dicimus non esse filium, per quem nobis efficitur filios esse, & coheredes fieri in Christo? Multa dixisti de Christo & vera omnia, & ut se habent, & ut omnia, quoniam potentia est Dei, & omnipotens potentia, & universus λόγος, & omnis operatio, & omnis vita, & alia plurima. Assecutus ergo est istiusmodi bona effectus ab his quæ non sunt? & beatum * est quod non est ab eo quidem sine dubio intellectus, & sacrilegus plenusque blasphemiæ: Dominum super omnia, omnia quæ sunt, omnia quoque quæ non sunt ab his quæ non sunt facere quod sit, non ab his quæ sunt. Quid enim putandum esse? Et siquidem putandum, Deum esse supra omnia, & quæ sunt, & quæ non sunt: advertamus * id quod sit, non id quod non sit Deum esse credimus. Præstat igitur quod est, & præstat per ineffabilem generationem, & præstat exsistentiam νῦν vitam, non qui sit ista, sed supra omnia. Si igitur Deus quod non est, non est, est autem quod supremum, id est quod vere ὄν. Potentia ipsius τοῦ ὄντος quæ operatione in generationem excitata ineloquibili motu genuit τὸ ὂν omnimodis perfectum à toto potentia totum τὸ ὄν. Deus igitur est totum προόν. Jesus autem ipsum hoc totum ὄν· Sed jam in exsistentia & vita & intelligentia universale omnimodis perfectum ὄν. Hic est filius, hic omnis

λόγος, hic qui apud Deum & in Deo λόγος, hic Jesus-Christus ante omnia quæ sunt, & quæ vera sunt; prima & omnis exsistentia, prima & omnis intelligentia, primum & omnimodis perfectum ὄν, ipsum ὄν primum; nomen ante omnia nomina. Ab isto etenim omnia nomina, sicuti declarabitur.

Volo autem audire, ô mi dulcissime Candide, quid esse æstimas quod non est? Si enim Deus omnium causa est: & ejus cui est esse, & cui est non esse, causa Deus est. Sed si causa non est; id quod non est. Causa enim ut ὄν est, sed cui sit futurum esse ὄν. Sed esto hoc ipso quod causa supra vere ὄν. Quod igitur? nondum ὄν, idest quod non est, hoc autem quod ad ὄν causa est, vere per * ὄν * dicitur, & juxta istam rationem causa est Deus; & eorum quæ sunt, & eorum quæ non sunt.

* fortè.
* πρὸον.

Definiendum igitur id quod non est. quod quidem intelligitur & vocatur quatuor modis juxta negationem omnino omnimodis, ut privatio sit exsistentis: juxta alterius ad aliud naturam: juxta nondum esse, quod futurum est, & potest esse: juxta quod supremum omnia sunt est esse. Quid igitur dicimus? Deum ὄν? An τὸ μὴ ὄν appellabimus? itaque omne ὄν, quoniam eorum quæ sunt Pater est, sed Pater eorum quæ sunt non est τὸ ὄν. Nondum enim sunt ea quorum Pater est, & non licet dicere, nefas est intelligere, eorum quia sunt causa ὄν appellare. Causa enim prior est ab his quorum causa est. supremum ὄν igitur Deus est, & juxta quod supremum est μὴ ὄν Deus dicitur, non per privationem universi ejus quod sit, sed ut aliud ὄν ipsum quod est μὴ ὄν juxta ea quæ futura sunt τὸ μὴ ὄν, juxta quod causa est ad generationem eorum quæ sunt τὸ ὄν. Verum est igitur dicere Deum Patrem esse, & juxta causam esse & eorum quæ sunt. Voluntate igitur Dei in generationem veniunt, & quia sunt, & quia non sunt.

Et

Et non æstimes quæ non sunt quasi per privationem eorum quæ sunt. Nihil enim istorum neque intelligitur, neque exsistit. Si enim mundus & illa superna subsistunt omnia, & sunt nullum μὴ ὂν juxta privationem, sed subintelligentia quædam est ab his quæ sunt privationem eorum subintelligere non subsistentis, ne ipsius quidem subintelligentiæ, neque sic exsistentis ut eorum quæ sunt. Quædam igitur quæ non sunt, quodammodo ut ipsa quæ sunt, quæ post generationem aut in potentia sua, aut in alio fuerunt, unde generata sunt; secundum illos modos juxta circa aliud natura, & juxta quod nondum est, esse quod futurum est & potens esse.

Primo igitur Deus, & super quæ sunt est, & super quæ non sunt. Quippe generator ipsorum & pater juxta quod causa est. Deinde secundum generationem à Deo aut secundum effectionem quæ sunt apparuerunt. Apparuerunt autem & μὴ ὄντα. Ipsorum autem quæ sunt, alia sunt vere quæ sunt, alia quæ sunt, alia quæ non verè non sunt, alia quæ non sunt. Ad illa quæ verè non sunt, non recepit esse plenitudo Dei. Juxta enim quod est esse, & aliquo modo esse plenitudo. Plenitudo est, sola emphasi exsistentiæ. In intelligentia eorum quæ verè non sunt, quæ juxta subjectionem ab his quæ non verè quidem sunt, quodam tantùm modo sunt, incipiens imaginata est circa id quod verè non est. Audi quemadmodum dico. Sunt quædam ejus quod sit natura manifesta, sicuti sunt quæ verè sunt, & omnia supremum * cælestia, ut spiritus νοῦς, anima, cognoscentia, disciplina, virtutes, λόγοι, opiniones, perfectio, exsistentia, vita, intelligentia, & adhuc superiùs exsistentialitas, vitalitas, intelligentitas, & supra ista omnia ὄν. Solum istud ipsum quod est unum, & solum ὂν in ista noster νοῦς si recte ingreditur, comprehendit ista: & ab his formatur & stat intelligentia,

VICTORINI LIBER.

jam non in confusione inquisitionis exsistens.

Sed quoniam intelligentia talis de altero est, apprehensio & definitio quædam efficitur. Alia ὄντα solum ὄντα esse: quoniam in eo quod est alterius est, & aliud intellectuale ad intellectibile. Ergo intellectibilia ea sunt, quæ verè sunt intellectualia quæ sunt tantùm. Sunt autem ista omnia animarum in natura intellectualium, nondum intellectum habentium, sed ad intelligentiam accommodata. Excitatus enim in anima νοῦς, intellectualem potentiam animæ illustrat, & illuminat, & invultuat, ac figurat: & innascitur animæ intelligentia & perfectio. Et idcirco & substantia dicitur anima, quoniam omnis substantia subjectum est: subjectum autem alteri alicubi subjacet. Subjacet autem anima τῷ νῷ & spiritui. Substantia igitur anima. Omnia ergo quæ animæ sunt solum ὄντα sunt, non quæ verè sunt. Anima igitur non causa apprehendit quæ vere sunt: quoniam si ingreditur νοῦς in animam intellectualem, apprehendit item & ὄντα, hoc est ipsa illa intellectualia. Intelligit enim anima, quoniam anima est: & sic ab his quæ sunt intelligentia efficitur ipsorum quæ sunt, hoc est eorum quæ verè sunt. At verò alia duo quæ non vere non sunt, & quæ non sunt, ab istis intelligentiam sumunt per conversionem intelligentiæ τοῦ ὄντος. Etenim non intelligit τὸ μὴ ὄν. Accipit ergo τὸ μὴ ὄν, veluti exterminatio τοῦ ὄντος est. Exterminatio autem infiguratum quiddam est: sed tamen est, non tamen sicut ὂν est. Omne enim τὸ ὂν & in exsistentia & in qualitate figuratum & vultuatum est Ergo τὸ μὴ ὂν infiguratum, est aliquid quod infiguratum est. Ergo τὸ μὴ ὂν est aliquid. Sunt igitur μὴ ὄντα. & idcirco sunt quæ non verè non sunt, & potiora sunt ad id quod est esse ea quæ non verè non sunt, quàm quæ μὴ ὄντα sunt. Propter quod efficitur τῶν ὄντων iste naturalis ordo ὄντως ὄντα, ὄντα, μὴ ὄντως μὴ ὄντα, μὴ ὄντα.

Diximus autem quæ ſunt, quæ vere ſunt, & quæque ſunt. Nunc autem dicemus quæ ſunt, quæ non verè non ſunt, & quæ ſunt quæ non ſunt.

Intelligibilis & intellectualis cum ſit Dei potentia, juxta intelligentiam apparuerunt cuncta quæ ſunt: Sed intelligentia dupliciter operatur ſua propria potentia intellectuali, & juxta imitationem intelligendi etiam ſenſu. Rurſus autem ſenſus ſimulacrum cum ſit intellecti & imitamentum intelligendi, ſi perfectè percipit operationem intelligentiæ, quæ illam fortificat in operari atque agere, efficitur ſenſus propinquus atque vicinus puræ intelligentiæ: & iſta eſt quæ cæleſtia apprehendit, & ea quæ in æthere, & ea quæ in natura & in ὕλῃ gignuntur & regignuntur, & alia hujuſmodi quorum eſt potentia in ſenſuali intelligentia, & eſt illis eſſe quodammodo eſſe, & non eſſe. Cælum etenim & omnia in eo, & univerſus mundus ex ὕλῃ conſiſtens & ſpecie in commixtione eſt. Ergo non eſt ſimplex. Hujus igitur mundi quæ partes ſunt participantes animæ intellectualis, in potentia & in natura ſunt eorum quæ vere non ſunt, utuntur enim intelligentiâ. Sed juxta ſenſum intelligentia & ſunt juxta ſenſum verſibilia & mutabilia: juxta verò intelligentiam inverſibilia & immutabilia. Quomodo autem iſtud ſenſus nihil aliud apprehendit niſi qualitates: ſubjectum autem, ideſt ſubſtantiam nec percipit nec apprehendit. Verſibiles enim qualitates ſunt, ſubſtantia autem inverſibilis. Sed cum ſit anima ſubſtantia, dicitur & ita verſibilis. Quomodo iſtud? ſic habeto.

Cùm ſuſcipit & intelligit anima quæ ſunt in mundo, ſi illa intelligit quæ ſunt animalia, & animata, in eo quod eſt habere animam ſunt quæ non vere non ſunt. Quodam enim modo ὄντα juxta quod animam habent, quodam modo μὴ ὄντα juxta quod converſibilem ὕλην habent, & qualitates verſibiles;

& sunt hæc quæ diximus μὴ ὄντος μὴ ὄντα. Cùm autem subintelligimus solam in animam ὕλην (in animum autem dico quidquid sine intellectuali anima est circumlato sensu circa qualitates) quasi apprehendit quæ μὴ ὄντα sunt. Versibiles enim qualitates & juxta hoc μὴ ὄντα. Etenim idipsum subjectum, quæ ὕλη dicitur, indeterminatum est. & ideo sine qualitate dicitur. Si autem determinatur, qualitas dicitur, non qualis ὕλη; & sunt primæ qualitates, ignis, aër, aqua, terra, ipsa secundum se sine commixtione vel alicujus unione. Si igitur ista qualitates, & ista ὕλη qualitates: igitur ὕλη. Non enim, ut accidens, accidit τῇ ὕλῃ, sed ista est qualitas. Non potest enim esse qualitas ipsa per semet, sed eo quod est, hoc ipso ὕλη est, & semper hylica cum sit, nihil aliud quàm ὕλη est. Sicuti & anima juxta quod intellectualis est, anima est: & juxta quod semper movetur, & à se movetur. Non secundùm duplicationem neque secundùm accidens ista anima est: sed quod istæ qualitates substantia est anima, sic etiam ὕλη ista qualitas ipsa substantia ὕλη. Differt autem anima ab ὕλῃ. Dicunt enim quidam quod anima ὕλη est, quod subjectum & qualitas eadem ipsa sit substantia & animæ, & ὕλη. Sed differt, ut dixi, quoniam anima intellectualis cùm sit, intelligit & semet semetipsam. At verò ὕλη omnimodis omnino intelligens cum sit, neque intelligentiam, neque sensum in sensu habet. Et idcirco anima ea est, quæ sunt cum ipsa sola pura & mixta τῇ ὕλῃ. ea quæ non verè non sunt, omnium nutrix anima, & ὕλη omnium nutrix, sed anima propria virtute omnium nutrix est & vitæ generatrix. ὕλη autem sine anima effecta & densa facta .... num manet animationem ab anima animam habens. Sunt igitur & dicuntur ista μὴ ὄντα de his quæ non sunt.

Habes igitur quatuor, quæ verè sunt, quæ sunt,

quæ non verè non ſunt, quæ non ſunt. Per converſionem autem & complexionem horum nominum adhuc duo modi ſubaudiuntur, quæ non verè ſunt, & verè quæ non ſunt: Sed enim quæ non verè ſunt ea quæ tantùm ſunt ſignificant: ſolum enim ſunt quæ non verè ſunt. At verò quæ verè non ſunt, ad id ut ſint locum non habent. Deo enim plenis omnibus nefas & impoſſibile, quia verè non ſunt, & dici, & eſſe, quæ intelligentiæ ſola, ſicuti declaravimus, non ab his quæ non ſunt, ſed ab his quæ ſunt ſecundum privationem adnaſcantur in anima, neque in ſua ſubſtantia, neque in intelligentia poſitis quæ verè non ſunt. Eamus ergo ad videndum quid ſit Deus, & in quibus eſt. Verè quæ ſunt prima & honoratiora ſunt. Numquid in iſtis Deus! Sed & his cauſa eſt, & horum dator & Pater, & non eſt dicere hæc eſſe ipſum, quibus ut eſſent dedit. Cùm ſit enim unus & ſolus & ſimulata eſſe voluit, non illud ipſum unum, ſed illud quod eſt unum eſſe, hoc voluit multa eſſe.

Fortè nunc dicis, ô Candide, meus hic ſermo eſt. Et ſecundum iſtam rationem dico ex his quæ non ſunt natum eſſe filium Dei ſecundum effectionem, non ſecundum generationem. Sed μὴ ὄντα quæ eſſe diximus, numquid omnino quæ non ſunt? Sed jam in confeſſo eſt, quod non & hoc in confeſſo eſt, quoniam quæ non ſunt juxta modos dicuntur quatuor: ex quibus duo juxta nihilum omnino, & juxta ſuper omnia. Alii verò, hoc eſt juxta ad aliud naturam, & juxta quod nondum eſt, quod eſt potentiam eſſe, non jam actionem eſſe.

Quid igitur verò Deus? Si ne unum quidem eſt, neque quæ verè ſunt, neque quæ ſunt. neque quæ non verè non ſunt, neque quæ non ſunt. Iſta enim præſtat Deus, ut cauſa iſtis omnibus. Eorum autem quæ verè non ſunt, Deum eſſe, nefas eſt ſuſpicari

VICTORINI LIBER.

necessario per prælationem & per eminentiam τῶν ὄντων. Deum dicemus supra omnem exsistentiam, supra omnem vitam, supra omnem cognoscentiam, supra omnem ὄν & ὄντως ὄντα. Quippe inintelligibile, infinitum, invisibile, sine intellectuali, insubstantiale, incognoscibile. & quod supra omnia, nihil de his quæ sunt, & quoniam supra quæ sunt nihil de his quæ sunt. μὴ ὄν ergo Deus est. Quid autem istud τὸ μὴ ὄν? super τὸ ὄν est, quod non intelligatur ut ὄν neque τὸ μὴ ὄν. Sed ut in ignoratione intelligibile, quoniam ὄν, & quoniam non ὄν, quod sua ipsius potentia τὸ ὄν in manifestationem adduxit & genuit. Est autem λόγον istud sic se habere. Quid verò Deus? qui super ὄν est, ab eo quod ipse est, sicuti ipse est produxit. An ab alio? an à nullo? ab alio? Et quo alio? nihil enim ante Deum fuit. Neque ut Deo ex altero par. A nullo igitur. Et quomodo Deo? Si enim τὸ ὄν produxit, verum est dicere quoniam à semetipso qui super τὸ ὄν est, τὸ ὄν generavit quamquam de nihilo. Quid enim supra ὄν primè est? absconditum ὄν est. Absconditi verò manifestatio generatio est. Siquidem & potentia ὄν operatione ὄν generat. Nihil enim sine causa in generatione est. Si Deus causa est, omnium causa est, & τοῦ ὄντος in generationem. quippe cum super τὸ ὄν sit, vicinius cum sit τῷ ὄντι, & ut pater ejus & genitor. Etenim gravida occultum habet quod paritura est. Non enim fœtus non est ante partum, sed in occulto est; & generatione pervenit in manifestationem ὄν operatione, quod fuit ὄν potentia. Et ut quod verum est dicam, ὄν operatione τοῦ ὄντος etenim foris operatione generat Quid autem generat? Quod fuit intus. Quid igitur fuit intus in Deo? nihil aliud quàm τὸ ὄν, verum τὸ ὄν, magis autem πρέον quod est supra generale ὄν genus quod supra ὄντως ὄντα, ὄν jam operante potentia. Hic est Jesus-Christus. Dixit enim

enim ipse : *Si interrogaverit quis te misit ? dicito*, ὁ ὤν. Solum enim illud ὂν semper ὂν, ὁ ὢν est. Filius ergo Jesus-Christus, & solum natus filius. quoniam illud πρὸ ὂν nihil aliud genuit quam ὂν ante omnia & omnimodis perfectum ὂν, quod non potest esse cum altero.

VICTORINI LIBER.

Et quoniam quod omnimodis perfectum est altero non eget : (universale enim ὂν unum est & solum ὂν, & super genus generale ὂν) unum est & solum ὂν. Quoniam verò hoc ὂν non illud est ὂν quod potentiam perfectam habet, ante omnia quæ verè sunt, & quæ sunt primum ὂν, à quo sunt omnia quæ sunt & per quæ, & in quo. Hujus gratiâ ὂν quod operatione est, imago est illius τοῦ ὄντος Quid potentius est ? secundùm nullum progressum semper in semet manens.

Quid deinde nos dicimus Jesum ? τὸ ὂν, primum ante omnia ὂν, per quem omnia quæ sunt. Hoc est enim nomen supra omne nomen. Principium enim nominum τὸ ὂν, & principium substantiarum, sicut frequenter & in multis declaravi. Rursum verò Jesum, non λόγον circa Deum esse diximus, & magis & in principio λόγον, & ipsum istum λόγον Deum esse dicimus. Clamat res ipsa per cervicem * Johannem : Æones etiam confitentur istud se sic habere.

Dictum est autem quia in principio fuit λόγος &, ut tu dicis, non est principium quod præcedit aliud principium. Sine principio enim principium, siquidem & est & dicitur principium. Qui igitur in principio fuit ex æterno est sive in Deo, sive circa Deum. Erat enim circa Deum λόγος, & in principio erat. Ergo semper fuit. Si semper fuit, necesse est enim eum ab his quæ non sunt neque factum esse. Dicit Johannes : *Deum nullus vidit aliquando. Unigenitus filius qui est in gremio Patris enarravit.* Habemus igitur ista eadem, quoniam Deus ὂν est, quoniam

λόγος est, quoniam in principio fuit, quoniam circa Deum fuit, quoniam in gremio Dei est. Ista omnia num manifeste & dilucide significant filium esse, cui attribuuntur ista ὂν & ante omnia ὂν? Si Pater Deus antequam est ὂν, esse potentia accipitur ipsius quod ὂν est. quod quidem τὸ ὂν à sua potentia in suo Patre exsiluit ipsum τὸ ὂν manifestationem accipiens, quod fuisset occultum. & ista divina & ineffabilis generatio est. Exterminandum igitur dogma est, ex his quæ non sunt esse Deum.

Videamus rursus aliud si λόγος est Jesus? Quid est λόγος? Dico quoniam patrica activa quædam potentia, & quæ in motu sit, & quæ seipsa constituat, ut sit in actu, non in potentia. Si istud sic est, quare ὁ λόγος circa Deum erat? necessario circa istud ipsum, ut per istum λόγον gignerentur omnia, & sine illo nihil. Operatur ergo Deus per λόγον, & semper operatur λόγος. Igitur activa potentia est & in motu, & quæ constituat ut sit actione quod fuit in potentia. Istum igitur dicimus, quoniam in principio fuit. In principio autem esse, non generatum esse significat. Et verè propterea Deus est λόγος, quoniam circa Deum & in principio fuit, sicuti & Deus non genitus est λόγος, cum Deus ipse λόγος sit, sed silens & requiescens λόγος, ut videas necessitatem cognoscendi: multo magis non genitum esse λόγον, quàm ipsum fieri ex his quæ non sunt. Quid deinde cognoscentia nostra? quemadmodum fertur? quomodo movetur? juxta λόγον? non sic λόγον videt. quoniam aut propter aliud est, aut alterius est juxta quod est. Ad hoc est, ut aliud esse constituat, & omnino non aliter. Pater ergo omnium & generator λόγος per quem omnia effecta sunt, & sine quo factum est nihil. Sed hujus hoc est τοῦ λόγου hujusmodi potentiam aliud constituendum & faciendi potentiam. Non sic oportet audire, sicut in omnium causando.

Ipse enim constitutivus est & ipsius τῦ λόγυ si enim prima causa non solum omnium causa, sed & sibi ipsi causa est. Deus ergo à semetipso & λόγος, & Deus est. VICTORINI LIBER.

Sed quoniam esse ipsum, quod est moveri & intelligere, hoc est agere; primum est potentia & constitutiva potentia, primum inquam est. Necessario igitur ipsum esse præcedit & moveri, & intelligere, & agere ab eo est quod est esse. Est autem secundum quod est in actu esse, hoc est filium esse. Filius ergo & Pater idem ipse, & magis istud quàm illud ipsum esse quod est Pater: quod est esse, hoc est agere & operari. Non enim aliud ibi esse, aliud operari. Simplex enim illud unum, & unum & solum semper. In Patre igitur Filius & in Filio Pater.

Quomodo igitur effectum est? quomodo Pater & Filius si simul? Neque simul ambo, sed unum & solum & simplex, si hoc oportet quærere: sufficit enim solum credere. Dicamus in quantum fas est. Primum manifestum est, quoniam λόγος neque alius neque ab altero circa Deum. Dicit enim Evangelium. *In principio erat λόγος, & λόγος erat circa Deum.* Rursus dicit: *Unigenitus Filius, qui est in gremio Patris.* Quomodo ista dicta aut accipis aut intelligis? Romani πρὸς τὸν θεὸν, *apud Deum* dicunt, quasi penitus intus, id est in Dei exsistentia. & hoc verum. In eo enim quod est esse, inest & operari. In Deo enim λόγος, & sic in Patre Filius. Causa enim est ipsum esse ad actionem. oportet enim esse primum cui inest operari: & sunt ista duo secundum virtutem Dico duo: secundùm autem intelligentiam simplicitatis unum & solum. Si igitur causa est ipsum esse ad actionem, generatur autem genere ab eo quod est esse. Esse autem Pater est: operari ergo Filius.

Quæ igitur generatio est, aut apparentia actionis?

Primum autem, si oportet istud dicere, neque emphasim temporis accipiat. Primum secundum intelligentiam dico. Primum igitur ipsum esse in semetipsum conversum & moveri & intelligere intus in requie positam beatitudinem omnimodis perfectam custodit. Est autem & ipsum beatitudinis & magnitudinis Dei, & intus, & foris & moveri, & operari. omne enim quod est omne, & intus, & foris est. Quomodo istud & intus & foris Deo exsistente & in omni, & in toto postea dicendum.

Nunc autem accipe causam intelligendi, emphasim temporis juxta prius & posterius, omnino sine tempore effectis omnibus: ex æterno enim omnia. Deus igitur omnimodis perfectus, & supra omnimodis perfectus is qui omnia creavit, & qui omnium causa est, non ipsum illud solum quod unum fuit & solum, sed & multa, & omnia quæ potentia & esse fuit, & voluit esse omnia. Alia verò omnia sine actione, quomodo possibile fuit esse? Exsilivit igitur Dei voluntate actio ipsa, aut actio ipsa voluntas fuit. Simplex enim omne ibi λόγος. Ergo qui est in Deo ipse Deus, qui est ipse & voluntas, ipse intelligentia, & actio, & vita, ex se genito motu ab eo quod est esse processit in esse suum proprium, id est in quod est agere apparuit ipsum agere, quod quidem effecit omnia. Ipsum verò natum est ab eo, quod esse in id quod est agere, habens in eo quod est agere & esse. Sicut illud esse & agere habet & esse; sic hoc agere habet & esse; ipsum autem agere hoc est esse, ut illud esse hoc est quod agere. Unum ergo & simplex hæc duo. Id si ita est, neque ex nihilo Jesus, qui ab eo quod est esse apparuit actio: cùm ipsa actio & in eo fuit quod est esse neque non ὁμοούσιον quia esse quod substantiale est, unum utrique est, & una actio. quippe cum ipsum esse & agere, ipsum & agere & esse. Hic est Filius, hic à Patre,

hic circa Deum, hic qui est in gremio Patris : hoc est intus, & hic foris. Opere enim foris in eo quod est esse; intus & in Patre, in Deo ipse Deus qui sit: actione autem qui sit Filius : & ubicumque est, & esse est & actio : & isto modo Pater est, & Filius & Deus & λόγος. VICTORINI LIBER.

Ubi igitur est intellectus nefandus & blasphemus? ubi habet locum aliud quid esse, & ab alio, & magis ex nihilo Jesum-Christum & Filium? Ubi est ipsum illud quod nihilum est? Quod verè nihil est, non incidit in Deum, neque in excogitationem Dei. Vera enim excogitatio Dei ex veris est. Porro autem quod verè non est, falsum est. Non igitur excogitat Deus quod vere non est, sed nos fallit. Quomodo Dei potentiam in isto magis credimus, si ab his quæ verè non sunt, efficiat illa quæ sunt? sed in quantum Dei potentia omnia potest, in tantum juxta quod potentia est, nihil aliud generat quàm quorum potentia est, ut sint eorum aut quæ verè non sunt omnimodis omnino nulla potentia.

Quomodo igitur nulla exsistente potentia eorum quæ non sunt, effecta est actio eorum quæ sunt? Quippe si est Dei potentia esse ex his quæ non sunt ea quæ sunt, jam secundum potentiam esse sunt ὄντα illa ipsa μὴ ὄντα. & idcirco non esse illa diximus, quæ in abscondito posita & in potentia nondum apparuerunt actione. Fuerunt enim omnia in Deo. eorum enim quæ sunt semen λόγος est. λόγος autem in Deo operatione id est virtute Deus qui est filius, apparuerunt omnia & facta sunt.

Sed dicunt quidam sacrilegi : Si circa Deum fuit λόγος & supra gremium Dei exsistens filius non intus in gremio : foris intelligitur non intus. Quid verò? Animam hominum inspiravit Deus intus ex se : Omnium autem creatorem & liberatorem & sanctificatorem ipsius illius animæ, & totius ipsius hominis

salvatorem & erectorem in Angelicam virginem non intus emisit ? Quid verò autem hominem dextra formavit, & altera pecora & quadrupedia & omnia ? & rursus ex aqua animam viventem avium & aliorum in aqua ? hoc est ab alio in aliud, & hoc est ab his quæ non sunt. Jesum verò unde dicis ? Ante omnia enim filius. num ergo ab inani & omnimodo de nullo ? Deinde corpus ejus firmavit animam, an spiritum ? Corpus non habuit antequam in mundum ingrederetur, sed animam ? Jam igitur & in eum insibilavit, neque in eum. Quomodo autem in ipsum ? Non enim habuit corpus : sed si quod insibilavit, ipsum fuit Filius. Si ita istud est, à Deo Filius, sic & Spiritus. A nihilo enim non est spiritus. Dicit enim Deus : *Omnes spiritus ego emisi insufflando.* Si ipse insufflavit : à Deo Filius & natus est Filius, non fecit illum Deus. Non igitur & circa Deum, nec super gremium Dei foris est, sed intus utrumque significat.

Testatur & David ubi Deus dicit : *Eructavit cor meum verbum bonum.* An numquid sicut Filius factus est, sic & omnia ? Dixit Deus, & factum est : antequam fuit Filius nec Verbum fuit Dei. Quid igitur dicimus ? Non necessarium est confiteri, si Verbum Dei fecit omnia, primum esse Verbum, & Dei generatione esse Verbum universale, Verbum omnimodis, perfectum Verbum. quod nos & Prophetæ, & Evangelistæ, & Apostoli & λόγον nominamus, & Filium.

Moïses sic dicit : *In principio fecit Deus cælum & terram.* Secundùm Aquilam hoc idem sic : *In capitulo fecit Deus :* & Hebræi istam intelligentiam habent. Sive *in capitulo*, sive *in principio*, in Christo fecit Deus. Principium enim & caput Christus, & hoc frequenter dicitur : *Creavit omnia in Christo.* λόγος enim Christus ut semen est omnium. Primus igitur

Chriſtus. Ante enim omnem creaturam fuit. Unde igitur Chriſtus? ſi Verbum eſt, à Deo: ſi voluntas, à Deo: ſi autem motus aut actio à Deo: & ſi ipſum agere & eſſe eſt juxta ipſum eſſe Pater eſt, Filius autem actio eſt: & quoniam ipſum eſſe actio eſt & agere eſſe eſt, id circo ὁμοούσιον & Pater & Filius. Sed quomodo ὁμοούσιον nondum exſiſtente ſubſtantia? Nomina ab his quæ poſteriùs ſunt, ab his quæ poſt Deum & inventa ſunt & aſſumta. Et quoniam non eſt invenire dignum nomen Deo; ab his quæ ſumus nominamus, Deum habentes in intellectu. Quoniam non propriè appellamus, quemadmodum dicimus, Vivit Deus, intelligit Deus, providet autem noſtris actionibus. Dicimus actiones Dei, exſiſtente illo ſupra omnia, neque exſiſtente, ſed quaſi exſiſtente, neque ὂν exſiſtente, ſed ut ὄν. Iſto modo etiam ſubſtantiam & exſiſtentiam apponimus Deo, & ejus eſſe οὐσίαν dicimus, aliter ſe habenti ad quod eſt ei eſſe.

VICTORINI LIBER.

Similiter & cum dicitur, quoniam factus eſt Chriſtus, non quod verè factus ſit: ſed cùm unus ſit, & in omnibus ſit, & omnes in ipſo; idcirco dicitur omnibus omnia factus eſt, non quod factus ſit ut eſſet, ſed quod effectus ſit ad ita eſſe. Si quidem non dicitur Filius factus eſt, ſed factus eſt nobis Dominus. Sic & Salomon dicit: *Et feciſti me ſupra vias tuas.* nam de ſpiritali generatione ſupponit ſtatim: *Ante omnes genuit me*. Dicit & Johannes: *Et quod in eo factum eſt vita eſt.* Quid deinde: Nonne Deus creaturam fecit, & in creatura primum cælum & terram? Non ergo fecit Chriſtum. Natus eſt ergo Chriſtus, non factus. Ubicumque ergo dicitur quoniam factus eſt, poſt primum ubi fuit generatio, dicitur effectus eſt. Sic & de muliere factus eſt. Et in Actibus Apoſtolorum: *Certiſſimè igitur cognoſcat domus Iſraël, quoniam iſtum Chriſtum Deus fecit, quem in crucem tuliſtis.* iſta omnia poſt generationem,

VICTORINI LIBER.

quæ una est & sancta & ineffabilis, ista omnia dicuntur, non in ejus exsistentiam, sed in actus, & in ministrationem ejus potentiæ atque virtutis. De generatione igitur manifestum quia filius est Dei, & quod ὁμόιοι substantia ejus in majestate in propria significantia intellecta secundum esse exsistente substantia. Et sic demonstratum quomodo ὁμόιος.

Habes nunc quod reliquum est, ô mi Candide,
» dicere. Si Filius Jesus, generatione Filius: si autem
» generatio motus, & motus immutatio. Immutatio-
» nem autem esse in Deo imposibile est intelligere,
» nefas dicere. Necesse est [ergo] à Deo nihil esse
» generatione gignibile. Non igitur Jesus à Deo ge-
» neratione Filius. Bono quidem ordine circumduxisti, ô amice Candide: sed quem circumduxisti? fortè me: sed magis te. Dicis enim, quoniam fecit Jesum Deus. Quod deinde, facere non est motus nihilominus quàm agere. Immutatio igitur & in faciendo, si motus in agendo. Agere autem facere est, & quod facere agere. Ambobus in motu existentibus, necessario consequitur immutatio, quod incongruum in Deo, sicut declaratum est. Confitendum igitur aut facere non esse motum, aut non omnem motum esse immutationem. Sed enim facere motus est, & Deus juxta motum fecit, cui omnino non contingit quomodocumque mutari. Relinquitur ergo non omnem motum immutationem esse. Si non omnis motus immutatio, quid eligendum magis juxta Jesum? secundum generationem illum esse, an secundum effectionem? juxta divinam intelligentiam, quod secundum generationem. Etsi enim Deus ac * dicit, facit Deus quæ facit. Sed dicere motus est præexsistente silentio. Mutatio igitur silenti dicere. Si autem per verbum fecit Deus, antè fuit Verbum quàm facere. Si antè fuit Verbum: juxta generationem, ante fuit. Generat enim νοῦς Verbum. Ge-

neratione igitur Jesus, quoniam λόγος Jesus.

Qui ignari sunt rerum, dicunt secundùm tres modos Filium esse, veritate, natura, positione. Secundùm veritatem esse Filium, hoc ipso quod est substantiæ. Et idcirco ipsum & simul & ejus debet substantia esse. Quomodo & Deus & λόγος est Pater, & Filius. Naturâ autem Filius in animalium generatione. Positione verò ut adoptione. Sunt & alii modi, ut moribus, ut ætate, ut disciplina, & ut Paulus dicit: *Ego vos genui*. Modus igitur secundùm veritatem alter modus, si antè fuit Verbum quàm facere & divinior ab omnibus. Quis autem modus ista generatione filietatis ejus, sive juxta significatos, sive juxta alios modos: (confiteor Deo, illius enim potentiâ factum est) dictum à nobis sufficienter in aliis libris, & omnis progressio, & descensus, & regressio permissu sancti Spiritus declarata est, & de triplici unitate, & de unali Trinitate. Non enim audio dogma vestrum de Spiritu-sancto blasphemiâ plenum: Quoniam iste Spiritus in significationem " est, & tantummodo qui doceat, & quoniam & ipse " factus est sicut omnia in creatura. qui quidem Spiritus-sanctus propria sua actione differre [debet] à Filio, Filius cùm ipse sit, sicuti Filius actione est differens à Patre, ipse qui sit Pater juxta id quod est esse. Et sic istorum trium unum & idem exsistentium una divinitas, & non multifida majestas, tria unum, & unum tria, & ter tria unum, & idem & unum & solum est. Sed de his tribus alia nobis oratio. Salva nunc nos Pater, concede nobis peccata nostra. Est enim peccatum de Deo dicere, quid est, & quomodo: & humana voce divina non venerari, sed enunciare velle. Sed quoniam dedisti spiritum nobis, sancte omnipotens Pater, particularem de te cognoscentiam & habemus, & dicimus omnigenis, aut ignorationem de te habentes cogoscen-

tiam de te habemus, & rursus per fidem perfectam de te cognoscentiam habemus. Te Patrem Deum, & Filium Jesum Christum Dominum nostrum & sanctum Spiritum in omni verbo semper confitentes.

ADNOTATIO.

Marius Victorinus Afer, vir consularis, scripsit libros quatuor adversus Arrianos, editos in Bibliotheca Patrum: idemque conditor est superioris opusculi, sub cujus finem prædictorum librorum meminit. Utraque lucubratio directa est Candido Arriano, ut Candidi litteræ, quæ Victorinum ad scribendum impulêre, utrobique præmissæ testantur. In Augustano sancti Udalrici codice, ex quo nos partim, partim R. P. Amandus Supprior hunc libellum descripsimus, mutila est à principio Candidi epistola. Obscurissimum reddit hunc libellum tum genius auctoris, tum mendosi quidam loci, quos ope exemplaris sanare non potuimus. Hieronymus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis Victorinum tantùm ab eruditis intelligi scribit. Hæc ejus verba sunt in capite 101. Victorinus, natione Afer, sub Constantio principe Rhetoricam docuit: & in extrema senectute Christi se tradens Fidei, scripsit adversus Arrium libros more dialectico valde obscuros, qui nisi ab eruditis non intelliguntur; & commentarios in Apostolum. *Eum tamen præclarè laudat Augustinus in lib. 8 Confessionum cap. 2. ubi* omnium liberalium doctrinarum peritissimus, Doctor tot nobilium Senatorum *appellatur:* quique etiam, ob insigne præclari magisterii, statuam in Romano foro meruerit & acceperit. *Idem edidit librum contra Manichæos ad Iustinum ejusdem sectæ discipulum: qui liber à Iacobo Sirmundo, clarissimæ memoriæ viro, inter quinque opuscula dogmatica, Parisiis vulgatus est anno* M DC XXX.

INCIPIT

INCIPIT

DILIGENTIA BEATORUM MONACHORUM ARMENII * ET HONORII de libris canonicis veteris atque novi Testamenti: sed etiam confessio fidei catholicæ quam breviter viro inlustri THEOPHILO direxerunt.

* f. Ammonii.

INter cetera & ad locum divinarum scripturarum testimoniis introducti Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, tres personas coæternas, coæquales, unius substantiæ, unum Deum pia fidei credulitate confitemur atque veneramur. Et quoniam Deum Patrem, Deum Filium, Deumque Spiritum-sanctum in scripturis divinis legimus: atque secundùm dogma catholicum & apostolicum confitemur. Absit à nobis & longè repellatur gentilis erroris impietas, ut utrium in una deitate personarum tres deos fateri videamur. Absit, absit hoc à nobis, & procul à piorum mentibus excludatur. Nos enim juxta sanctæ (ut ostendimus) scripturæ auctoritatem nominum tantummodo ac personarum distinctionem in Trinitate facimus Ceterum deitatem unaminvinsibilem, inenarrabilem, incapabilem, incomprehensibilem confitemur: quia ipsa est in Patre, ipsa est in Filio, ipsa est in Spiritu sancto una & perfecta divinitas. Non enim tres deos dicimus, qui unam divinitatem fatemur: neque obliti sumus scripturam dicentem: *Audi Israël, Dominus Deus tuus dominus unus est.* Et rursum: *Dominus Deus tuus ipse est in cælo sursum, & in terra deorsum, & non est alius nisi ipse.* Et ideo denique cum gentibus aut

FIDEI CONFESSIO.

hæreſeis numerum in deitate non facimus, neque cum Judæis myſterium Trinitatis negamus: ſed confitemur exſiſtere Patrem, exſiſtere Filium, exſiſtere Spiritum-ſanctum, in perſonarum proprietate unitatem deitatis, in Trinitate credentes atque venerantes, id eſt perſonas Patris, & Filii, & Spiritus-ſancti unum Deum eſſe confitemur. Et ideo Deus omnipotens, quia ante omnia initia, & ante omnia principia & ante omnia ſæcula, omnipotentem coæternum ſibi, ſine ullo omnino initio genuit Filium. Genuit enim, non creavit, neque fecit quoniam neque factura, neque creatura eſt: ſed coæternus, coæqualis Filius Patri & Spiritui-ſancto ab omnibus catholicis confitebitur. Qualiter autem ſecreto illo & inenarrabili conſilio ſit genitus, nullus catholicus prorſus debet hoc proloqui, neque mente vel qualibet cogitatione concipere, cum propheta apertiſſime increpans dixerit *Generationem autem ejus quis enarrabit?* Deus eſt ergo Pater, Filius Dei eſt Chriſtus, id eſt unctus, eo quod in noſtro ſæculo unctus ſit oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis. Jeſus, eo quod ſalvator eſt omnium noſtrorum credentium. Dominus ob quod majeſtatis eſt Dominus, qui etiam pro nobis crucifixus eſt. Verbum, eo quod ex perſona Patris loquitur Propheta. *Eructavit cor meum verbum bonum.* Virtus, eo quod omnia quæ ſunt in cælo, & in terra, & in mari, & in his quæ in eis ſunt, ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt. Sapientia, eo quod omnia in ſapientia facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Lux, eo quod in hoc mundo venit, ſicut & ipſe dixit: *Ego ſum lux mundi.* Veritas, eo quod in illo nihil mendacii ſit. Via, eo quod per ipſum acceſſum habemus ad Patrem. Vita, eo quod in ipſo vivificati ex mortuis in hac qua nunc ſumus carne reſurgimus. Rex, eo quod ipſe eſt Rex regum,

& dominus dominantium Sacerdos, eo quod ipse est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Brachium, eo quod sua excellentia & fortitudine nos de manu mortis liberavit. Dextera, eo quod nihil in illo sinistræ sit Retia, eo quod in mundum, tamquam in mare, veniens, majestate sua complexus est & elegit nos. Lapi, eo quod positus est in caput anguli, & continet duos parietes vetus atque novum Testamentum. Fundamentum, eo quod redemtio & salus nostra sit, sicut Apostolus ait: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est Christus-Jesus.* Aquila eo quod ad cælestem altitudinem de terrena humilitate remeavit: Leo, eo quod victor est diaboli, sicut scriptum est: *Absorpta est mors in victoriam.* Vitulus, eo quod hostia pro nobis voluntariè oblatus & immolatus est. Homo, eo quod unus in utriusque naturis manentibus, id est deitatis & humanitatis homo Christus Jesus est. Agnus, eo quod innocens pro nobis condemnatus, passus, crucifixus, ac mortuus est, & tertia die resurrexit atque abstulit peccata mundi. Gigans, eo quod gemina in eo substantia est, id est Verbi & carnis & virtute & fortitudine sua omnia transcurrit. Vermis, eo quod sine coitu & semine conceptus & de Virgine natus est. Speculum, eo quod est absque macula vel ruga, quippe imago deitatis. Janua, eo quod per ipsum ingredimur ad vitam æternam. Sponsus, eo quod virgo de Virgine natus Ecclesiam sibi immaculatam copulavit. Pastor, eo quod discernit agnos ab hædis, & utrisque in resurrectione secundum meritum reddit. Panis, eo quod ipse sit panis vivus qui de cælo descendit. Vitis, eo quod ejus sanguine potamur in remissionem peccatorum. Forma Dei, eo quod æqualis est Patri & Spiritui-sancto in eadem substantiæ divinitate. Fons, eo quod ipse est fons vitæ, qui nobis pleni-

FIDEI CONFESSIO.

FIDEI CONFESSIO.

tudinem gratiæ donavit in generationem baptismatis. Ignis, eo quod ipse est qui in columna nubis patribus nostris apparuit, & in rubo Moïsi, & nos ignivit eloquio.

Omnipotens vis trina Deus Pater optime rerum,
Quo generante natus sine semine, tempore, matre,
Ortu, fine, loco, vel membris post caro natus
Permittens cerni multo quoque nomine dictus:
Spes, Ratio, via, vita, salus, sapientia, mens, mons,
Judex, porta, gigans, Rex, gemma, propheta, sacerdos,
Messias, Sabaoth, Rabbi, Sponsus, Mediator,
Virga, columba, manus, petra, Filius, Emmanuhel, Lux,
Vinea, pastor, ovis, pax, radix, vitis, oliva,
Fons, Eros, panis, agnus, vitulus, Leo, Jesus,
Verbum, homo, rete lapis, Dominus, Deus, omnia, Christus.

ADNOTATIO.

QUi sint monachi isti, incertum. Facilè crederem, Theophilum, cui directa est præmissa Fidei Confessio, esse Patriarcham Alexandrinum, nisi viri inlustris *titulus, qui ei tribuitur, potiùs Comiti, quàm Episcopo conveniret. Si tamen id de Theophilo Patriarcha interpretari placeret, hæc Confessio tribui posset Ammonio monacho & fratribus ejus, quos* Longos Fratres *appellabant. Horum enim fidem suspectam reddere contendebat Theophilus Alexandrinus. Quamquam potiùs Latinis monachis, quàm Græcis prædicta Confessio assignanda videtur. Sed hæ conjecturæ sunt, in codice Augiensi grandi & præclaro reperitur ista Confessio cum aliis antiquorum Patrum Confessionibus, eorumque expositionibus in orationem Dominicam. Inter illas porro Confessiones exstat* Breve Fidei,

quod Faustinus Presbyter Luciferianus Theodosio Imperatori direxit post libellum supplicem à Sirmundo editum: quod Breve *eruditus Quesnelius nuper vulgavit in 2 tomo Operum sancti Leonis.*

INCIPIT

Epistola Aviti Presbyteri ad Papam Palconium.

Beatissimo dilectoque semper in Domino Papæ Palconio atque universo clero & plebi sanctæ ecclesiæ Bracharensis Avitus presbyter in Domino æternam salutem. Memores vos esse mei cupio & precor, sicut & ego in quantum valeo in sanctis locis memoriam vestri habere non cesso. Tribulationibus vestris meo dolore compatiens, & pro discidio patriæ in locis sanctis incessabiles lacrymas fundens, ut & vobis Dominus restituat libertatem, quos admonere voluit, aut illis tribuat mansuetudinem, quos prævalere permisit. Et ego quidem, beatissimi fratres, teste Domino nostro Jesu Christo frequenter volui venire ad vos, ut vobiscum vel mala tolerarem, vel bonis fruerer: sed impeditum est desiderium meum per totas jam Hispanias hoste diffuso, veritus ne & sancta loca relinquens, & ad vos forte non venissem, & ubicumque interceptus inrationabilis audaciæ pœnas luerem. Sed quoniam misericors Deus meo voto vestroque merito procurare dignatus est indulgentiæ suæ gratiam; primùm ut dilectissimus filius & compresbyter meus Orosius usque ad has partes ab Africanis Episcopis mitteretur; cujus mihi caritas & consolatio vestrum omnium præsentiam reddidit. Deinde ut diebus ipsis, in quibus jam ipse reditum ad vos incredibili desiderio parabat, beatus & san-

AVITI EP. ST.

ctus verè corona gloriæ nostræ in Christo Jesu Domino nostro primus martyr Stephanus se revelare & manifestare signis & virtutibus evidentissimè consequentibus dignaretur. Quem ego tantarum rerum ordinantis Dei occasione percepta, dignum duxi caritati vestræ præmittere, ut ipse præsens advocatus & patronus obsequentium sibi petitionibus dignetur assistere, qui cum pateretur etiam pro inimicis suis orare dignatus est. Itaque dilectissimi fratres memoriam vestri incessabiliter habens, & tam congruentem ordinantis Dei dispositionem videns, promeritus fui de Presbytero cui fuerat revelatum partem aliquam inventi corporis promereri; quam festinato expetitam, secretoque perceptam ad vos dirigere non distuli. Quam ob rem misi vobis per sanctum filium & compresbyterum meum Orosium, reliquias de corporis beati Stephani primi Martyris, hoc est pulverem ejus carnis atque nervorum. Et quod fidelius certiusque credentibus esset, ossa solida atque manifesta, suis antiquis non novis pigmentis vel odoribus pinguiora. Ut autem nulla esset dubitatio; ipsam ad vos subditam scriptis meis sancti Presbyteri, cui hæc omnia revelata sunt, epistolam conscriptionemque transmisi; quam me pro fide veritatis plenius cognoscenda, rogante & petente dictavit græco primùm ipse sermone; sed per me postea in Latinum versa est. Quæ ut vos sancti & beati fratres quàm veracier gesta sunt, tam fideliter habeatis, suscepta imploro. Certus sum enim quoniam sicut ipse beatus Martyr dignatus est nuntiare, pro salute mundi periclitantis se manifestavit: ita auxilio & præsentia tanti patroni si vos tale pignus digno studio diligatis, mihi in Domino dilectissimi, tuti ex hoc quietique vivetis. Gratia Domini nostri Jesu Christi & sancti Spiritus vobiscum.

ADNOTATIO.

CUm *Lucianus Presbyter revelationem corporis Protomartyris Stephani*, temporibus Honorii & Theodosii Augustorum *sibi factam*, *græco sermone in litteras retulisset*, *teste Gennadio*; Avitus Presbyter, homo Hispanus genere, antè relatam Luciani Presbyteri scripturam in latinum transtulit sermonem, & additâ epistolâ suâ per Orosium occidentalibus edidit, *ut scribit idem Gennadius de scriptoribus ecclesiasticis cap.* 47. *Hæc est illa epistola, quam ex veteri codice sancti Galli descripsimus.*

INCIPIT VITA

SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI.

Auctore (*ut videtur*) GENNADIO.

HIeronymus noster in opido Stridonis, quod à Gothis eversum, Dalmatiæ quondam Pannoniæque confinium fuit, Patre EUZEBIO natus est. Vestem Christi puer Romæ suscepit, ibique litteris græcis ac latinis à primævo eruditus est. In arte quidem Grammatica DONATUM habuit præceptorem, in Rhetorica autem VICTORINUM oratorem. Postquam verò omne studium mundanarum litterarum adeptus est; probatissimorum quoque monachorum habitum factumque imitatus est. Cupiditatem siquidem animæ jugi sinceritate calcans, voluptatemque corporis perenni frangens jejunio, plerosque bonorum religiosorum meliores fore suo docuit instituto.

Quodam igitur tempore, dum ex more idem

Miſerere mei Domine, miſerere mei. hæc vox inter flagella reſonabat. Tandem ad Præſidentis genua provoluti qui adſtiterant precabantur, ut veniam tribueret adoleſcentiæ, & errori locum pænitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, ſi gentilium litterarum libros aliquando legiſſem. Ego qui tanto conſtrictus articulo vellem etiam majora promittere, dejerare cœpi & nomen ejus obteſtans dicere: Domine ſi umquam habuero codices ſæculares, ſi legero; te negavi. In hæc ſacramenti verba dimiſſus revertor ad ſuperos, mirantibus cunctis, oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfuſos, ut etiam incredulis fidem facerent ex dolore. Nec verò ſopor ille inanis fuit, ut vana ſomnia quibus ſæpe deludimur. Teſte eſt tribunal ante quod jacui; judicium teſte quod timui, ita mihi numquam contingat talem incidere quæſtionem. Livientes me habuiſſe ſcapulas, plagas ſenſiſſe per ſomnium, & tanto dehinc ſtudio divina legiſſe, quanto mortalia antea non legeram.

HIERONYMI VITA.

Interea Hieronymus Romanæ eccleſiæ preſbyter, os Damaſi Sacerdotis, ſacræ bibliothecæ ſcrutator *, divinorum diſſertor voluminum, dum per triennium continuum carus acceptuſque popularibus veneratur, omniumque judicio dignus eſſe ſummo ſacerdotio decernitur, quidam ex clericorum monachorumque ordinibus pro petulantia proque ingluvie diſcurſantes ad effugandum Urbe Hieronymum, qui utrorumque eorum vitia ſcribens deprehenderat, inſidias paraverunt. Verùm enimvero, hunc ego felicem dixerim, hujus fugæ eventum corrigentis, Chriſti judicio diſpenſatum, quia pravorum hominum perſecutionibus pacatum fore exiſtimo: ſcilicet ut Romana eccleſia Petri inſtituta regimine, omniumque veteris Teſtamenti librorum edocta veritate, Chriſto Deo volente, & Hieronymi ſpeciali ſtudio deſudante,

* al. ſervator.

HIERONYMI VITA.

Hæbraicam quoque habeat veritatem; & Græcorum quorumdam levitas, quæ sibi Romanos à se omnes scripturas divinitus inspiratas accepisse plaudebat, eos habere quod non habet recognoscat.

Igitur Hieronymus Roma egressus, ad Orientem tendens, profectus est ad Gregorium Nazianzenum Constantinopolitanæ urbis Episcopum: ubi ita proficere studuit, ut sanctarum scripturarum studiis erudiretur. Supplex docibilisque discipulus adiit præceptorem, eumque Constantinopolitana urbe observabat. Hoc discipulatu Hieronymus peracto, in Syriam perrexit: & dum in possessione Evagrii Presbyteri moraretur, Malchum monachum & aliquando captivum repperit: percunctatusque eum, omnem ejus captivitatis accepit historiam, quam postea edidit, scriptam & Romanis fidelibus misit, hæc in hujus » historiæ prologo interserens. Scribere, inquit, dispo- » sui, si tamen Deus vitam dederit, & si vituperatores » mei saltem fugientem me & clausum persequi desie- » rint. Ad deserta deinde loca, ad quæ olim ad agendam inibi pænitentiam properare cupierat, ita lætus accinctusque accessit, ut volasse eum magis quàm isse * crederes. Quomodo verò per quadriennium continuum Christi potitus auxilio pænituerit, idem Hieronymus quæ sponte pertulerit, ipsius Dei adfuisse » gratiam verbis hujusmodi indicavit. Quotiens in » heremo constitutus, & illa vasta solitudine quæ » exusta solis ardoribus horridum monachis præstat » habitaculum, putavi me, inquit, Romanis interesse » deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus » eram. Horrebant sacco membra deformia, squalida » cutis situm æthiopicæ carnis * adduxerat. Cotidie la- » crymæ, cotidie gemitus: & si aliquando repugnan- » tem somnus imminens oppressisset; nuda humo vix » ossa hærentia collidebam. de cibis verò & potu taceo, » cùm etiam languentes ibi aquâ frigidâ utantur, &

* al. measse.

* al. cutis.

coctum aliquid accepisse, luxuriæ sit. Ille igitur ego « HIERONYMI VITA
qui ob metum gehennæ tali me carcere ipse damna- «
veram, scorpionum tantùm socius & ferarum, sæpe «
choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, «
& mens desideriis æstuabat: in frigido corpore, & «
ante hominem suum jam carne præmortua sola libi- «
dinum incendia pullulabant. Itaque omni auxilio «
destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacry- «
mis, crine tergebam, & repugnantem carnem heb- «
domadarum inediâ subigebam*. Non erubesco in «
felicitatis meæ, quin potius plango non esse quod «
fuerim. Memini me clamantem diem crebro junxisse «
cum nocte, nec priùs à pectoris cessasse verberibus, «
quàm à Domino rediret imperante tranquillitas. «
Ipsam quoque cellulam meam quasi cogitationum «
consciam pertimescebam: & mihi iratus & rigidus «
solus deserta penetrabam, sicubi concava vallium, «
aspera montium, rupium prærupta cernebam, ibi «
me in oratione miserrimæ carnis ergastulo locabam; «
& (ut mihi testis est Dominus) post multas lacry- «
mas, post cælo oculos inhærentes, nonnumquam vi- «
debar mihi interesse agminibus Angelorum, & læ- «
tus gaudensque cantabam: *Post te in odore unguen-* «
torum tuorum curremus. «

* al. subjiciebam.

Quadriennio itaque dedicatæ pænitentiæ exacto, ad Bethleem opidum Hieronymus remeavit, ubi prudens animal ad præsepe Domini sese obtulit permansurum. Bibliothecam suam, quam sibi summo studio ipse condiderat, clausam, omniumque librorum orationes quas pene memoriter retinebat, iterum relegens, diem jejunans ducebat ad vesperam. Plures ad eum religiosorum, quibus vitæ ejus fama comperta erat protinus confluxerunt: bonumque Doctorem parvo adhuc sub tugurio boni observavêre discipuli: nec multum post cellulam sibi ob discipulorum copiam & propter frequentiam adven-

HIERONYMI VITA.

tantium ad Bethleemiticam portam, quæ ad Occidentem conspicit, & egredientibus ad Septemtrionem videtur, parvulum habitationis locellum construxit.

Interim Hieronymus dum eximiorum eremitarum, monachorumque humilia subterraneaque peragrans habitacula contemplatur, vitasque eorum supplici voce sciscitans, scribensque veritatem exponit, multaque alia libellis suis, epistolisque suo in monasterio conficiens edisserit; beatus Damasus, Romanæ urbis ecclesiæ eloquentissimus pontifex, ut ad suam idem Romanæ urbis ecclesiam, ad scribenda mittendaque volumina assiduo opere non desisteret, hu- » jusmodi verbis exhortatus est. Dilectissimo filio Hie- » ronymo Damasus. Dormitantem te, & longo » jam tempore legentem * potius quàm scribentem, » quæstiunculis ad te missis excitare * disposui, non » quo legere non debeas, hoc enim veluti codiano » cibo alitur & pinguescit oratio, sed quod lectionis » fructus * sit iste, ut scribas. Itaque quoniam & ta- » bellario ad me remisso, nullas te jam habere epi- » stolas dixisti, exceptis his quas in eremo aliquando » dictaveras, quasque tota aviditate legi atque scripsi; » & ultro pollicitus es, furtivis noctium operibus, » aliquas si velim posse dictare: libenter accipio ab of- » ferente, quod rogare volueram etiam si negasses. Ne- » que enim * ullam puto digniorem disputationis nostræ » confabulationem fore, quàm ut de scripturis inter » nos sermocinemur, idest, ut ego interrogem, tu res- » pondeas, qua vita nihil in hac luce puto jocundius, » quo animæ pabulo * omnia mella superantur. *Quam* » *dulcia*, inquit Propheta, *gutturi meo eloquia tua!* » *super mel ori meo*. Nam cum idcirco, ut ait præci- » puus Orator, homines à bestiis differamus quod lo- » qui possumus: qua laude dignus est, qui in ea re ce- » teros superat, in qua homines bestias antecellunt?

* al. negligentem.
* al. sciscitari.
* al. finis.
* al. verè.
* al. epulo.

Accingere igitur, & mihi quæ subjecta sunt edissere, « Hieronymi
servans utrobique moderamen, ut nec proposita solu- «
tionem desiderent, nec epistolæ brevitatem. Fateor « vsta.
quippe tibi, quia libros quos mihi de fide Lactantii «
dederas, ideo non libenter lego, quia plurimæ epi- «
stolæ ejus usque ad mille versuum spatia tenduntur, «
& raro de nostro dogmate disputat: quo fit ut & «
legenti fastidium generet longitudo; & si qua brevia «
sunt, scholasticis magis sunt apta quàm nobis. De «
metris & regionum situ & disputando Philosophis dis- «
putans, quid sibi vult, quod in Genesi scriptum est. *Omnis qui occiderit Caïn, septem vindictas solvet*. Sed etsi Deus omnia fecit bona valde, quare ad Noë de mundis & immundis animalibus mandat, cùm immundum nihil bonum esse possit: & in novo Testamento post visionem quæ Petro fuerat ostensa dicenti: *Absit Domine quia commune & immundum numquam introivit in os meum*, vox de cælo respondit: *Quod Dominus Deus mundavit, tu ne commune dixeris.* Cur Deus ad Abraham loquitur dicens. Quod quarta progenie filii Israël de Ægypto essent reversuri; & postea Moyses scripsit, *Quinta autem generatione vel progenie exierunt filii Israël de terra Ægypti*, quod utique nisi exponatur videtur esse contrarium. Cur Abraham signum circumcisionis suscepit? cur Isaac justus & Deo carus, non illi cui voluit, sed cui noluit deceptus errore benedixit?

Nunc quibus ausibus quantisve laboribus solus omnium Romanorum Hieronymus Hebraicam linguam litterasque, immo Chaldæam liguam didicerit, sicut ipse perhibuit, subnectendum est. Dum «
essem, inquit, juvenis, & solitudinis me deserta val- «
larent; incentiva vitiorum ardoremque ferre non po- «
teram. quem cum crebris jejuniis frangerem, mens «
tamen cogitationibus æstuabat. Ad quem edoman- «
dum, cuidam fratri qui ex Hebræis crediderat, me «

HIERONIMI VITA.

» in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina,
» Ciceronis fluvium, gravitatemque Frontonis & le-
» nitatem Plinii, alphabetum discerem, stridentia an-
» helantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris susce-
» perim *, quid difficultatis sustinuerim, quotiens des-
» peraverim quotiesque cessaverim, & contentionem
» discendi rursum incœperim, testis est conscientia mea,
» quid passus sum, quam eorum qui mecum vixerunt
» vitam sustinui, scio & gratias ago Domino, quod de
» amaro semine litterarum, dulces fructus capio. Porro
» librum Daniel * Hebraicis quidem litteris, sed Chal-
» daico sermone conscriptum, cùm Hieronymus ver-
» teret in Latinum, hunc qui subter adnexus est habuit
» præceptorem. Memini me, inquit, ad intelligentiam
» hujus voluminis Liddeum quemdam præceptorem,
» qui apud, Hebræos peritus habebatur, non parvis
» redemisse nummis, si ejus doctrina aliquid profece-
» rim, nescio: hoc unum scio; non potuisse me nisi
» quod ante intellexeram interpretari. Quo verò La-
bore sudoreque Chaldæam linguam didicerit, idem
Hieronymus ita scribens atque adfirmans dicit.
» Ego adulescentulus post Quintiliani & Tullii lectio-
» nem ac flores rhetoricos, cùm me in linguæ hujus
» pistrinum reclusissem, & multo sudore multoque
» tempore cœpissem anhelantia stridentiaque verba re-
» sonare, & quasi per cryptam ambulans rarum
» desuper lumen aspicere, impegi novissime in Danie-
» lem, & tanto tædio affectus sum, ut desperatione
» subita omnem veterem laborem voluissem contem-
» nere. Verùm adhortante me Hebræo, & illud mihi
» sua lingua crebrius ingerente, Labor omnia vincit
» improbus, qui mihi videbar sciolus inter eos, cœpi
» rursus esse discipulus Chaldaicus, & (ut verius fa-
» tear) usque in præsentem diem magis possum ser-
» monem Chaldaicum legere & intelligere quàm so-
» nare.

* al. insumpserim.

* al. Job.

Christi itaque gratia Hieronymus fidem adeptus, literisque Græcis ac Latinis atque Hebraicis doctus, cuncta Hebræorum volumina, quæ in Canone continentur ex veteri Testamento, vera editione in linguam Latinam vertit, eaque omnia commentatus est: Danielem quoque Chaldaico sermone locutum Romano stilo descripsit. Psalterium videlicet à Sophronio postulatus Hieronymus ex Hæbræo canone latina modulatione canendum, verbum ad verbum exposuit, eumque breviter disseruit, & Enchiridionem appellavit. Duos libros Salomonis explanavit Cantica verò canticorum ex Origenis interpretatione, sicut & de Spiritu-sancto Didymi videntis librum in Latinam transtulit linguam. Matthæi nihilominus Evangelium ex Hæbræo fecit esse Romanum; quodque compendiosa potius quàm fastidiosa explanatione studiosis lectoribus interpretatus est. Sedecim quoque Prophetarum volumina seu vaticinia à nullo quandoque Romanorum vel meminisse, vel scribere inchoasse reperta disseruit, quatuor & septuaginta libris editos commentatus est. Plerasque præter ea Pauli epistolas, & Johannis revelationem disseruit. Inter has itaque numerosas operis sui paginas suis .... præfationibus prænotatas, quinque & centum triginta virorum inlustrium ecclesiasticos scriptores à passione Christi usque ad quartum decimum Theodosi Imperatoris annum, in ordinem digessit, omnesque qui de Scripturis sanctis memoriæ aliquid tradiderunt, breviter exposuit. Verùm & contra Celsum Porphyrium & Julianum Augustum, rabidos adversus Christum canes, & contra insectatores Ecclesiæ, vel eos qui putant Ecclesiam nullos philosophos & eloquentes habuisse doctores, magno sudavit ingenio: ut sciant quanti & quales viri eam fundaverint, exstruxerint, adornaverint, & desinant Fidem nostram rusticæ simplicitatis arguere, suamque potiùs imperitiam recognoscere.

HIERONIMI VITA.

HIERONIMI VITA.

Tanta denique lassitudine fatigatus est, ut etiam in strato suo jacens, funiculo trabem suspenso, supinisque manibus apprehenso erigeretur, ut scilicet officium monasterii prout poterat exhiberet, transeuntes in squalore corporis, vocisque tenuitate dies plurimi. Dehinc Hieronymus librorum abundantia fultus dictis suis sancto Spiritui dedicatis immobilem catholicæ Ecclesiæ turrem contra perfidorum jacula consummavit. Nam contra Helvidium, contraque Pelagium & adversus Jovinianum evidentissima volumina, catholicaque correptione roborata, magno scripta acumine laxavit, ad juris quoque consultos singularem sonantemque edidit librum. Plerorumque * Eremitarum Patrumque vitas insignium veracissimo eloquio texuit historiæ. De mansionibus quoque Israelitici populi scripsit librum unum. Namque de frugi & luxurioso filio eleganter exposuit Evangelii historiam, ita consolatoris dissertionibus declaravit, ut unicam fore arbitretur, Pluri-
» mis quippe, ait, qui me dicunt hoc opus inflamma-
» tum invidiæ facibus scribere, breviter respondebo,
» numquam me hæreticis pepercisse, sed omni egisse
» studio, ut hostes Ecclesiæ mei quoque hostes fierent. Pergunt itaque ad visitandum, consolandumque Hieronymum, dum in labore esset, identidem catholici seniores. Ad beatum quoque Augustinum episcopum secum quidem animo in Ecclesia catholica cooperantem, corpore autem in Africa scriben-
» tem, sit inter cetera scripsit. Nostra habuimus tem-
» pora, & cucurrimus quantum potuimus: nunc te
» currente & longa spatia transmittente, nobis debetur otium. Igitur Hieronymus, quam Christo Deo adolescens voverat, hanc perfectam eidem jam corpore senex obtulit vitam suam, castam, placibilem, unicam in eremo pænitentiam Bethleemiticam. Libris præterea suis per sex & quinquaginta

* al. Pleque.

ginta annos sine ullo otio apud Bethleemiticos, totum replevit orbem, spiritali opere irreprehensibiliter consummatis, octavo & octogesimo ætatis suæ anno in Domino requievit Bethleem eum alma tenet, iterum venturo Domino offerendum. Dormivit autem beatus Hieronymus anno imperii THEODOSII Junioris XII. Omnes autem anni vitæ ejus sic colliguntur. Ordinatus est Romæ Presbyter XXVIIII annis, tribus vixit apud Bethleem, in proposito suo annis quinquaginta & mensibus sex. Omne vitæ suæ tempus implevit annis LXXXVIII, & mensibus sex. HIERONIMI VITA.

[Dormivit in Domino pridie. Kal. Octobris.]

Explicit vita Actusque beati Hieronymi Presbyteri.

ADNOTATIONES.

Superior Hieronymi vita, quæ ab auctore antiquissimo scripta est, nobis se se obtulit primo in duobus codicibus pervetustis, uno Luxoviensi, altero sancti-Gallensi. Deinde vero eamdem in quibusdam codicibus regiis invenimus. Optandum esset, ut auctor ad singularia facta tanti Doctoris magis descenderet. Sed quod antiqua tulerunt tempora, nobis messuisse sat est. Hieronymi breve elogium retulimus in tomo 2 Analectorum ex Gennadio, quem hujusce vitæ auctorem uti & breviatorem esse existimamus.

Huic vitæ aliam subjicere visum est, quæ est sancti Aredii Abbatis Atanensis, Gregorio Episcopo Turonensi in vetustissimo codice sancti Galli, ex quo eam in nostri gratiam excepit amicus noster Hermannus Bibliothecarius. Aliam ejusdem Abbatis vitam edidimus in Sæculo I Benedictino; sed hæc amplior & probabilior est. Nullum de Aredii patre debet restare dubium, quin Jocundus fuerit appellatus. sic enim vocatur in suo ipsius testamento & in subjectis ipsius vitæ actis.

Et verò apud Gregorium Turonensem Episcopum in lib. 2 de mirac. S. Martini cap 39. ubi Rinoscindus Aredii pater *legitur, non* pater, *sed* frater *dicitur in optima nota codicibus, quos vidimus, mss.*

In Nomine Domini Nostri Jesu-Christi incipit Prologus sancti Gregorii Turonici Episcopi, de vita beati Aridii Lemodicini Abbatis.

QUotiens Sanctorum gesta narramus, & in eorum actibus & exemplis mentem figimus, vel imitatores esse desideramus, ne in hujus exsilii ærumna laqueo capti teneamur. Tantum igitur à supernâ gratiâ illustramur, quantum humiliato corde ad alta Dei contemplatione conscendere valemus. Ideoque libere non audemus cum possimus sermone vel tenui ædificationis pandere historiam plebi: præsertim cùm apostolica admonemur auctoritate de sanctorum vita seu virtutibus nonnulla commemorare, ut scriptum est, *Laudemus viros gloriosos, qui vicerunt regna mundi ut sit memoria eorum in benedictione, & nomen illorum permaneat in æternum.* & illud: *Memoria sanctorum cum laudibus.* Cùm ergo anniversario curriculo sanctorum sollemnia celebramus, aliqua ex eorum gestis ad ædificationem convenientibus Chistianis in laudibus Christi recitare debemus. Quomodo igitur omnium pæne miracula Confessorum, & multiplices Martyrum victoriæ jam monimentis litterarum habentur inditæ; nos modò juxta qualitatem ingenii, vel exiguum aptare tentavimus hunc libellum: in quo de ortu, vel vita, seu & de glorioso sancti ac beatissimi Aridii Confessoris obitu, adjuvante gratia Christi, explicare curamus: ut cujus est vita

cum Christo, memoria ejus cum gloria celebretur in mundo. Sancti scilicet Patres nostri studuerunt in sæculo nihil amare, ut legaliter ac perfectè proximos diligerent, ut in una caritate conglobati coheredes Christi efficerentur & participes. Plerique verò à primæva ætate, nonnulli in adolescentia vel in juventute, multi in senectute militantes Domino adhærere conati sunt: ut qui dudum tentamenta mundi toleraverunt, quandóque ad Christum sine macula remearent. Plus namque ædificat exemplum boni operis cum simplicitate vigoris, quàm multa prædicatio cum tumore vanæ gloriæ. Prædicator verò egregius, Doctor gentium perhibet dicens: *Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* & illud: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum.* Electi verò in prosperis mundi non elevantur, ut adprehendere valeant post triumphum coronam. Quia si consideremus, quæ & quanta nobis promittuntur in cælis, vilescunt animo, quæ cernuntur in terris.

ARIDII VITA.

Gregorii M. phrasis.

Igitur beatissimus Aridius Aquitaniæ provinciæ, in ulteriore Gallia, quæ ad plagam respicit occidentalem, parentela nobili generatus Lemodiæ* civitatis oriundus fuit, ut esset lucerna cunctis fidelibus, Domino condonante, militibus suis. Pater verò ejus, cognomento JOCUNDUS, genitrix verò beata PELAGIA vocitata est. quibus vita testatur esse religiosa, ut imitantes exemplum Zachariæ & Elisabeth, nisi quod Johannes in medio non erat, incedentes in mandatis Dei, ut essent sine querela.

* *Limoges.*

Natus ergo Aridius atque nutritus est in fide recta, denique à parentibus Christianis catholica religione imbutus, jam pueritiæ annos excedens, ævum adolescentiæ cum magna industria gerebat. Cùm autem cernerent parentes ejus, in adolescentia filium salubrem viam adeptum, studio religionis ornatum, tradunt litteris erudiendum. qui mox in tantum di-

ARIDII VITA.

vinâ gratiâ inlustratus est, ut multi mirarentur ejus eloquentiam in ejus verbis, cujus sermo dulcis ore mellifluo flagrabat cunctis. Cor senile gerens, nulli animum voluptati dedit, ne captus ærumna sæculi teneretur obnoxius.

Gregorii M. phrasis.

Interea Regi præcellentissimo THEOTHBERTO commendatur, ut eum instrueret eruditione palatinâ. Invenit ergo Aridius gratiam coram Domino, & coram Rege, & ferebatur ejus testimonium ab omnibus, in tantum, ut Cancellarius prior ante conspectum Regis adsisteret; crescebatque honor cum magno favore de die in diem. Omni ex parte probatus vernabat in aula. A quo tanta familiaritate habitus est, ut plurimis felicitas ejus ingens gigneret odium. Oderat quippe superbiam, diligebat veritatem: sed planè illum boni admirabantur. Sectabatur itaque indeficienter caritatem, mansuetudinem, & humilitatem. Diligebat enim Dominum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente sua. Erat quoque serenus conspectu, tranquillus moribus, semper opera bona factis amplius quàm verbis ostendebat, spem suam semper Christo committens, orationi frequenter incumbens, nihilque amori Christi præponens, sempérque mens ejus præcepta cælestia meditabatur.

S. Benedicti phrasis.

His ita gestis non post multum temporis, cum jam virilem ageret ætatem, cupiens se vas Domino exhibere sanctificatum, ac metuens futura tremendaque judicia, ut ne aliqua suum pectus delicta fuscarent, omnia acta adolescentiæ suæ coram conspectu viri beatissimi NICETII Episcopi confessus est. Denique commonitus interea divinitus per præfatum Nicetium Trevirorum civitatis Episcopum, sæculi pompam fugiens, mundi oblectamenta, ac regalis palatii vanas superstitiones, & indisciplinatas sociorum fabulas declinando, se sub Regulæ censura, ad con-

templandam cæleſtis patriæ palmam contulit. Sicque ſibi auſteram imponens pænitentiam, cœpit viriliter colluctationi carnis, ſpiritus fervore reſiſtere. Proponebat namque ſibi adverſus præſentes carnis ardores, futuri ſupplicii ignes. In laboribus ſcilicet, ſecundum Apoſtolum, in vigiliis, in jejuniis, in caſtitate, in ſuavitate, in patientia multa, atque in caritate non ficta. Precabatur igitur Dominum pro donis cæleſtibus, orabat Chriſtum diebus ac noctibus, adimebat ſibi ſaturitatem panis, ut poſſet cæleſtem ſibi promereri panem. Ora quidem ejus jejuniis pallebant, corpuſque ejus valde aridum marceſcebat, ſed mens ejus æternorum æſtuabat deſiderio. Semper autem præſentis vitæ terminum intuens, ac futuram Domini ſententiam, ſeu metuenda judicia formidabat, ſciens quod ſcriptum eſt: *Beatus homo qui eſt ſemper pavidus.* nec non & illud, quod à Job dictum eſt: *Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Dominum.* & illud Apoſtoli: *Cum timore & tremore veſtram ſalutem operamini.* Ante Dei namque conſpectum noctibus jacebat, manibus pectus tundens, genas lacrymis rigans, oculis ad cælum elevatis, illum ſemper reſpiciebat, quem fortaſſe vel in minimis delinquendo ſe offendiſſe timebat: ac cum lacrymis Davidica voce hæc verba enixius deprecabatur: *Tibi ſoli peccavi, miſerere mei Domine ſecundum magnam miſericordiam tuam.* Et ſemper ad illud tendens, quod Apoſtolus dixit: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſſcendit, quod præparavit Dominus diligentibus ſe.*

Hæc igitur meditando, quanto plus proficiebat tanto amplius humiliabatur, juxta quod Veritas in Evangelio dicit: *Qui ſe humiliat exaltabitur, & qui ſe exaltat, humiliabitur*, quanto plus humiliatus fuiſſet, tanto amplius proficeret; & ut etiam quanta fuit ei mæſtitia, tanta fieret venia. O profunda be-

nignitas Domini, ô simplex pænitentia! frequentiaque jejunio, misericordiam quam poscebat, à Domino impetrarat. De talibus quippe per Prophetam Dominus dicit: *Dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pavebat.* Hinc iterum scriptum est: *Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pavebit, quoniam ipse est.* & rursus: *Timor Domini expellit delictum.* Inter hæc autem Dominum pleno vigore deprecatus est, ut ejus pænitentia ante Christi conspectum esset accepta. Deinde his initiatus armis, in Christi militia se artius stringens, ad normam irradiabat Ecclesiæ.

Quadam die dum Cursum tenens purissimæ conscientiæ, veniens columba delapsa de camera, considens super ejus caput, pergebat cum eodem, comitata per plateam. quam removere à se vir Dei Aridius non poterat, donec sui Pontificis ingrederetur cellulam. Cum verò declinaret dies ad vesperam, redibat ipsa qua venerat. Mane autem facto, revertente jam clero ad ecclesiam, ipsa super caput ejus, sicut prius fecerat, descendebat. Qua per dies xxx, sicut ipse secretè locutus est, non cessante columba, hanc verecundiam vir Dei pertulit, datam supernam gratiam præsagiebat, ut apertè daretur intelligi, jam tunc divinâ largitione semel super eum Spiritum descensurum. Unde & Veritas discipulis testatur dicens: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*; quia dignum erat ut innocentiam mentis custodisset, ei visitatio Spiritus-sancti adesset.

Tum deinde audita vir beatissimus morte patris, pro matris suæ consolatione Lemovicum regressus est. Igitur beata Pelagia, mutato sæculari habitu, induitur sanctimoniali vestimento, efficitur in Dei amore religiosa, filium bene conversum Dei horta-

tur ad præmium. qui mox vir beatus eremum petiit, & in concavum saxum se retrudens, ibique diebus ac noctibus sine cessatione Domino supplicabat, & hostem invisibilem orationibus & precibus repellere jugiter contendebat, pugnans ore, non gladio; precibus, non ferro; orationibus, non telo. Cunctis horis, cunctisque momentis Dei flagitabat præsidium, ut dignus post mundi laborem posset pervenire ad bravium. Cum per aliquot dies inibi esset cum magna abstinentia, auditis his ejus genitrix, ad pedes filii provolvitur, rogavitque eum, exinde egredi, ut monasterii cellullam, ubi prosperè aspiceret, in villis amænis ædificaret. ARIDII VITA.

Tunc & locum amœnum vir Dei Aridius repperit, de eodem saxo, in quo erat reversus, fere trium millium, ibique monasterii cellulam ædificare cum magna industria cœpit, quod cœnobium nuncupatum Atano, ibique orationi intentus, & incumbens lectioni, quo vacabat, venerabilis mater ejus, laborans per agros, alimoniam corpori quærebat: quæ verò post conversionem vita acta sit.... Deinde pollebat vir beatus magis magisque in vigiliis, & jejuniis, vel in orationibus, atque in caritate. Cœpitque ejus fama divulgari, confluebantque ad eum undique viri religiosi, advenæ, vel monachi.

Multitudo etiam pauperum, sicut apes ad alvearium, ita conveniebant ad eum, in tantum, ut quanticumque pauperes confluebant ad eum, nullus vacuus ab eo recederet. Quid plura? quidquid ex possessione parentum nobilium habuit, totum in pauperibus, vel in cœnobiis, præcipuè ad beati Martini Turonensis, vel ad sancti Hilarii Pictavensis ecclesiam, seu per diversas ecclesias, vel etiam Monasterio suo omnem possessionem distribuit; auri verò argentique metalla in pauperibus dispersit, sciens Apostoli præceptum, *Habentes autem victum & vest-*

titum, *his contenti simus*, & *Qui volunt divites fieri in hoc mundo*, *incidunt in tentationem & laqueum diaboli* &, *Desideria multa inutilia & nociva*, *quæ mergunt hominem in interitum & perditionem*. Considerans quippe quod scriptum est, *Date eleemosynam*, *& omnia munda sunt vobis*. Et Veritas ait, *Centuplum accipiet*, *& vitam æternam possidebit*. Et alibi scriptum est, *Eleemosyna à morte liberat*, *& qui eam fecerit*, *non ibit in tenebras*. Hæc autem quotidiè adimplebat; semper ad eleemosynam largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in humilitate profusus, in caritate perfectus.

Numquam otio indulsit, quo non aut lectioni vacaret, aut opus Christi perficeret, aut certè manibus opus aliquod ageret, aut denique sacros codices scriberet. Maximè autem decreverat, ut in vicinas diœceses sacros codices quos ipse manibus suis scripserat, distribueret; memorans illud, quod Apostolus dixit, quia *Otiositas inimica est animæ*. Ad ista igitur omni tempore non cessabat. Cum autem jam monasterii Cellulam ædificasset, quo opus cœptum peregisset, necesse est, ut de ipsius miraculis aliquid Christo auxiliante explicare valeamus. Qualiter eleemosynis, vigiliis & orationibus se Dei servus indulserit, prædicanda miracula publicaverimus alacriter: de quibus multis brevissimè credidimus pauca narrare.

Accidit homini Dei, Arvernis iter ut ageret, eo irruente nocte, aquam non inveniret, ut ad manendum se conderet. cúmque quærerent ministri ejus huc atque illuc, & non invenissent, tum Aridius defixit in arena baculum. Quo retracto, de terræ foramine fons abundans exsilivit, ut fluenta aquæ undantis sufficerent, & in tantum postea irrigarent, ut illic pecora biberent. Sic vir iste magnus fuit in miraculis, & Moysi typum gerens, qui percutiens

petram, aquam populis in solitudine præbuit.

Dedit deinde operam, comitésque sui itineris, quos religio claros reddebat, elegit. Collecto sanè cœtu omnium, orationum suffragia postulat, ut venturo itineri solamen largitor pietatis tribuat; & sic cum eisdem Christo duce, ad locum ubi sancti Dei martyris Juliani membra sancta fuerant sepulta, accedit, agnitis, qui secum clementis judicis voluntate adessent. Cumque ad eum locum pervenissent, postulat, ut reliquias sancti Martyris votiva mente suscipere mereretur sed custos basilicæ beatissimi Martyris petenti denegavit. Moratus ibi paullulum, & quærens, nec prorsus inveniens, progressus exin accedit ad locum, ubi venerabilis Martyr à persecutoribus, transactis jam longævis temporibus decollatus fuerat, & cum plenissima devotione de eodem loco parvissima saxorum, quod vulgo sabulum dicitur, in chrismarium quod collo suo gestabat, læto animo pro sacratis sancti Martyris reliquiis condidit. Cúmque de eadem provinca remeare cœpisset, tanta horum multitudo, qui à malignis spiritibus vexabantur, ejus vestigia cum magnis clamoribus prosequebantur, ut tantorum vix scribantur tot nomina. Pervenit ergo fama beati viri ad aures Pontificis civitatis illius. Qui ilico cum suis sancti viri vestigia prosecutus, & mox ejus pedibus provolutus, cœpit ab eo petere, ut tandem ad tumulum sancti Martyris remearet, & sacras ejus reliquias deportaret. Tunc ille ait: Hoc quod mihi omnipotens Deus largitus est munus, cum eodem iturus, ipso comitante pergam. Nam Creator omnium Dominus duo virtutum miracula in eodem loco ostendere dignatus est. Cúmque vir Dei suum chrismarium aperuisset, reperit diversos pretiosos lapides de saxis, quæ de fonte abstulerat, ut mira virtus sancti Martyris per diversa terrarum loca declararetur, & viri Dei fides proba-

retur, & multis ostenderetur. Cúmque ad locum hunc, ubi vir Dei oratorium condiderat, sacrum munus cum magno gaudio condidit, ibi quoque omnipotens Deus multa signa & mirabilia declarare dignatus est.

Nec non prætermittendum est quod Christi famulo collatum est. Quadam die viator dum iter arreptum incederet, flante ventorum turbine, cum pluvia talis circa Aridium sic fremeret, ut rivis imber efflueret, & ipsum agmen ac suos ministros gutta nec una perfunderet: quo divisa tempestate, alicubi turbo se verteret, & ipsa nubila aërem fugarent, dum pavescunt viatorem. Si igitur Conditori omnium mare & venti obedierunt in fluctibus, & facta est tranquillitas magna, immo & fideli suo jussit hanc virtutem cunctis videntibus ostendendam.

Quodam tempore cum ad maturitatem segetes aristas armassent, & jam se aggravatæ meti poscerent à cultore; innormitas erupit pluviæ, ne quisquam fruges colligeret, ut in suis spicis grana latentia germinarent. Interea suggeritur ipsi à populo, facit vigilias intercessor. Sequenti igitur die Reliquiis sanctorum apprehensis, oportunè & venerabiliter coopertis de palliolo serico; Diacones in albis exeunt ad processum: plebs clamat pro nimborum incursu. quibus vir sanctus respondit. Qui jussit aquam creari, potens est hunc imbrem sedare. Tunc mox de templo progressi sunt, subitò nubes excisæ sunt, sol in claritate reducitur, serenitas cæli mundo redditur, ad opera cultor trahitur, & ad manipulos colligendos messor frugibus invitatur.

Nec illud prætereundum est in simili causa quod gestum est. Dum Nonjaco colonica sua in honore beati Juliani martyris oratorium conderet, & imber gravis irrueret; ipso verò orationem Dominicam memorante, nimbus impetum detorsit, tempestas

reppulit turbinem, pluvia abscessit, locum vel sanctum virum Aridium cadens gutta non tetigit. ARIDII VITA.

Addatur hoc in pagina, quo rerum crescunt miracula. Quadam die eodem sancto viro in oratorio orante, ACTARDUS quidam NIVARDI filius adolescens exanimatus deportatur, & ante sacrum altare in oratorio beati Juliani martyris deponitur à parentibus. Rogatur ut vivus reformaretur à Domino. Tunc vir reverentissimus pietate scilicet motus, lacrymis vim ingerens, aspiciens ad cælum, Dominum deprecatur. Dehinc appellat infantulum, sed corpus jacet exanime. Hora ferè transacta, exsuscitatur puerulus, clausos aperit oculos, & loqui posse incœpit redivivus. Sic fidelis miles tantis virtutibus pollens, & gratia divina accinctus, ut sicut Creator omnium rerum filium viduæ adolescentem resuscitavit de grabato, & reddidit matri suæ inlæsum, ita vir Dei Aridius valuit obtinere orationibus suis apud Dominum adolescentem esse vivificatum.

Quædam mulier grande vulnus habens in facie, occurrit sancto Aridio sanari exorans. Tum illâ vexillo crucis signatâ, illicò circumstante populo, tumor vulneris aperitur, & in similitudine nucis minoris velut petra de ipso progreditur: quæ sine dilatione sana domi revertitur.

Adjiciatur operi res adjecta mysteriis. Filius Dulcissimi quidam, Ingratius nomine, in grabato jacens, funeri exhibitus à patre, tantum distentus tumore, ut intra se sua lumina ablata fuissent. Tum vir Domini Aridius, oratione pro eo data, de oleo benedicto perungit oculos ejus: quos cum inliniret ex fide, mox quidquid morbi fuerat, tacto fugit ab unguine.

Dum ad profectum sancti viri atque ad altam Dei contemplationem se sublevant quantum possunt, divinitus eos [agi] credendum est. Quodam tempore

ARIDII VITA.

affectu pietatis Lemovicum civitatem veniens, audit complures nuper mortis sententia damnatos teneri in carcere vinctos. Aridius ergò memor Verbi Domini dicentis; *In carcere eram & venistis ad me, & quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis*, cogitavit si quomodo possit liberare eos. cumque ad requirendos reos appropinquasset carceri, confestim divino nutu, velut magno ferientis impulsu confractæ seræ, dissipati cardines, ostia carceris patefacta, & omnia vincula compeditorum resoluta sunt. Eadem nocte quasi solis claritas intus apparuit, & lux in tenebris emicabat, custodes pressi à somno, & ad tumulum sacratissimum S. Martialis Antistitis cuncti fugerunt de ergastulo. sicque orationibus beati viri de carcere vel de morte liberati sunt.

Profit auribus populi Dei quæ profuit lumini. Nivardi præfati filia, nomine Actefledis, lumen oculorum perdiderat, ut nullatenus videre potuisset. Quadam die deducta ad virum Dei Aridium à parentibus suis, ut inluminaretur, exoratur. cumque prosternerent se ad Sacerdotis vestigia, tunc vir sanctus signatis ejus oculis atque intra se Dominum rogans, mox incolumis reddita, quæ fuerat duce pertracta, ductrix redit ad patriam.

Exempla quoque justorum avidius instruunt sequaces, quàm sermo prædicationis multorum. Cum quadam vice properaret vir Dei Burgundiam ad Regem pietatis pro causa, invitatur sedulò à Duce ANTESTIO, ut diverteret ad ejus domum, cui semiviva filia decubabat in lectulo. quæ cum ad extremum exhalaret spiritum, ingressus vir Dei Aridius domum, data oratione pro ea, lætificata domum adipiscendo remedium puella redit de transitu. Ille etenim qui jussit filiam Archisynagogi intra cubiculum resuscitari, mortuam petenti se tribuit, ut

hæc de morte reverteretur ad vitam.

Quædam mulier nomine Bessa pro infirmitate debilitatis membris, digitis attractis, incurvatis articulis, suis gressibus imbecilla, prona precatur se sanari, devota supplex attenuata: mox Aridius cruce à sancta manu tacta crurum tendit in pagina, nervi laxantur in organa, & diutius præstolata, tandem sese membra recognoscere meruerunt. sicque orationibus sancti Viri sana facta est.

Adscribantur præconia quæ justè referuntur ad palmam. Quædam mulier propè jam morti credita, vulnus in collo gestabat: occurrit sancto viro obsecrans, ut super hoc sanctæ Crucis armaret vexillum, mori timens. Cumque super vulnus Christi signum deprimeret, repente mortui sunt vermes, femina rediit incolumis.

Dum majora miracula sanctorum conspicimus; & amplius in amore Dei enixius convertimur. Puella namque de urbe Petrocoria ad Dei hominem veniens taliter contracta, ut de suis calcaneis adhæsa sibi tangeret crura, longo jam tempore gressibus condemnata: quam vir sacratissimus non prius dimisit quam languor eam dimitteret, & pedibus incederet, quæ prius manibus ambulabat. Igitur sciscitans studiosè an haberet in Christo spem, si se crederet sanandam quandoque. Illâ autem in omnibus fidem dante, fixit genua Aridius in terra, & prolixè oravit: deinde oculos pariter & manus ad cælum tendens, Dominum Jesum-Christum fide plenissima promissionis suæ admonuit, quæ dicit: *Quidquid credentes petieritis, fiet vobis.* &, *Si habueritis fidem, non solum hæc signa facietis, sed majora horum facietis.* Cumque hæc pleno vigore ac devotione deposceret, conversus ad puellam dixit: Si fideliter credis in nomine Domini Jesu-Christi, surge & sta super pedes tuos: & mox surrexit, & solidati sunt pedes &

Aridii Vita.

membra ejus, & sana facta est ex illa hora.

Item de eadem urbe, altera ad eum venit femina simili infirmitate condemnata: cumque sancti Viri manu attrectata fuisset, directa rediit ad propria, & senior cucurrit viam quam non transcendit juvencula.

Quotiens ad alta Dei omnipotentis animum elevamus, vilescunt animo quæ in terris conspicimus, ut accepta gratia divinitùs supernam patriam penetremus, ut puta vir iste qui tantis virtutibus adornatur terreno contagio non obfuscatur. Quidam vir cognomento Addo, filius cujusdam Proculi, ad beatissimi viri venit præsentiam sic debilis, ut de vestigiis calcaneum faceret, nec potuisset separari res infeliciter glutinata, tunc quærens à sancto Aridio remedia. At ille signo crucis superimposito, qui claudus genibus venerat, directus pedibus ambulans, basium suarum reductus est vestigiis.

Adjiciantur virtutes operum quibus vera esse creduntur. Vir aliquis de territorio Betorico contractis nervis vestigio debilitatus occurrit, ad monasterium concitus venit, & ut sibi vir sanctus succurreret deprecabatur suffragia: suscepit vir Dei Aridius causam mercedis, oratione pro eo fusa cum benedictione rediit incolumis sancta manus quod tetigit.

Adquiratur pagina quod præster gratia. Leonacter quidam insania corporis ita demens effectus, ut aliud non esse crederetur quàm rabies, cujus furor horribilis nimis non ferebatur, etsi nimis vinctus manibus ac pedibus alligaretur in vinculis, & violentia oppressus adhuc catenas constringeretur, hoc superadditus dolor pœnæ collideret, & sic crudeliter fremens tandem ad sanctum Dei Aridium perductus est: nec mora aliqua, facto signo crucis fronte armatus, in momento ab hoste antiquo liberatur simul & vinculo. qui postea Clericus effectus est, & ad me-

liora opera cum cantico Christo dependit servitium. sed mira dispositione omnipotentis Dei agitur, ut quos præmia divina ad meliora non invitant, temporalia flagella erudiant.

Eodem vero tempore quo miles Christi degebat in terris, FERREOLUS Pastor, ad gubernandam plebem sibi commissam Lemovicum civitate Præsul venerandus aderat; sed quotiens ipse Pontifex febribus urgebatur, aut aliqua ægritudine in gravi dolore atterebatur, ad virum Dei Aridium dirigebat nuntios, ut pro eo plenius ad Dominum intercederet. qui celebratis pro eo vigiliis obtinebat pro Pastore; venerabilis Abba pro Antistite, & abjectus & humilis pro sublime.

Et quia crescens pagina majora tegit miracula; proferatur in medium de quodam cæco claro mysterium. Vir aliquis lumine deceptus, longo jam tempore tenebris pressus, crassa caligine nubilus, ad beati viri Cellulam pede tendente deducitur; quem vir sanctus miseratus ut vidit, ei visum orando restituit, & remeat ad regionem, claro jam lumine illustratus.

Jocundum est proferre quid gloriosum fuit memoriæ. Quidam vir nomine Vvitrimundus, cognomento Atto, tam crudeliter dolorem dentium incurrerat, ut nulla intercedente venia dolor eum imminens non relaxaret, tunc ad sanctum virum, cum beato Martino occursum devotè redderet, veniens, & interrogatus cur ejus una maxilla videretur inflatior, & ille se torqueri dolore dentium gravissimo responderet; tum vir Dei faciem turgidam palpavit tactu mollissimo, dicens; Sanaberis à Domino, obtinente Martino, famulo Dei fidelissimo. Itaque mox ut à justo inchoatus sermo compleretur, salus denti refunditur, dolor cum tumore curatur.

Quædam mulier Ricovera nomine, conjunx Turo-

nici monetarii, cum sancto Viro mediam ampullam cum oleo benedicendi causa fideliter obtulisset; tunc Aridius facto crucis signaculo, & alteram ampullam in qua de oleo beati Martini continebatur, proferens de chrismario, superjecta gutta ampullæ mediæ tanta inundatione olei virtus exsilivit, ut repletæ ampullæ alibi oleum tolleret, nec aliquid de redundanti benedictione periret. quæ utrisque benedictio æquanimiter profecit, & ille qui petenti dedit, & petens quæ meruit.

Hoc quoque paucis conceditur, ut tantis miraculis miles Christi ametur. Decreverat quippe Vir reverentissimus, ut pro lucranda cælestis patriæ palma, Turonos ad beati Antistitis festivitatem occurreret. Denique quodam tempore accidit, ut ad præfatam urbem Vir sanctus properaret. Igitur cum Pontifex civitatis illius cum Clero in ecclesia psallendi Officium nocturno tempore enixius ageret, Diaconus ejus dum in ecclesia caneret, somno gravatus est. cumque eum Episcopus cerneret dormientem, ait ad eum, Quare obdormis frater? Qui de somno evigilans ait: Videbam te Domne mi egredientem foras ecclesiam, & in obviam beati Viri Aridii properantem. Cumque Diaconus vix sermonem complesset, statim nequam spiritus in quodam homine exclamavit, se sancti Aridii præsentiam ferre non posse. Quo audito Episcopus cognovit quòd Vir Domini Aridius adveniret: moxque in obviam Abbatis Episcopus cum cereis accensis præ foribus ecclesiæ occurrit, ac cum magno gaudio & exsultatione in ecclesiam ingressi sunt, & pænè tota nocte in divinis Officiis perdurarunt. Nam multi ægri vel diversis infirmitatibus adstricti sano vigore orationibus vel intercessionibus ejus ad propria regressi sunt.

Alio rursus tempore cum ad eamdem festivitatem Turonos occurrisset, & alicujus paralytici crura blanda

blanda adhibitione contrectaret vir Dei Aridius, testabatur quod sancti Martini manum vidisset, qualiter debilia membra dirigeret, & sic paralyticus sancti dextera tangente se suis vestigiis protinus direxisset. Tanta verò curationum virtus divina gratia illi collata præmicuit, ut quisquis infirmus advenisset, pleno vigore sanatus incolumis recederet. Energumenis verò tam celeris salus est reddita, ut ingentis multitudinis non præscriberentur tot nomina.

ARIDII VITA.

Si per singula recenseantur miracula, valde incongruum non est, ut credantur tantæ virtutis alloquia. Quodam tempore vir Dei egressus de basilica, peractis nocturnis vigiliis, vidit globum luminis de cælo descendisse super ejusdem Cellulam, credensque splendorem ipsum ab homine fieri, interrogat vir Dei à suo discipulo, quis est ille qui cum facula per hortum hora tali ambularet. Interea cum ad admiraretur, protinus globus ipse qui apparuerat desuper Cella, revolvitur ad sidera; ipse verò cum metu & tremore expansis manibus divinæ potestati luminis gratiam deferebat. Scilicet interrogatur à Monacho qui hoc cum eodem videbat, quid esset hoc miraculum tantæ claritatis visio, ut taliter revelarentur beatissimi sacerdotis mysteria. Cui respondit vir sanctus: Sile, sile insipiens, cognosce quia beatissimus Matinus visitat hanc cellulam dignatione præcipua; & ad cælos remeat cum lucis fulgidæ gloria. Sed quem divina gratia protegebat, dignum erat, ut illustrante Spiritu-sancto acciperet visitationem: sed amicus Dei cavens jactantiæ vitium, præcepit discipulo ut nulli hanc visionem diceret quousque migraret ad Dominum. Sic fidelis miles regulam Magistri Mediatoris Dei tenuit, qui transfiguratus in monte discipulis præcepit, ut nemini visionem quam viderant, dicerent, donec Filius hominis à mortuis resurgeret. Perpende igitur

quanto igne amoris Dei & proximi vir iste accensus erat, qui tale revelante Spiritu divinitus meruit accipere donum. Quia Deus ignis consumens est, Jacobo attestante qui ait, *Omne datum optimum & donum perfectũ desursum est descendens à Patre luminum.*

His ita gestis vir sanctus jugiter intentus manebat divinis officiis. Non enim poterat in eo invenire humani generis inimicus, nec quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret. Erat quippe in eleemosynis largus, in oratione devotus, in vigiliis sedulus, in humilitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone pacatus, in locutione cautus, in conversatione sanctissimus, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissimus, in hospitalitate latissimus, inter odia beneficus, in prosperis etiam & adversis semper in cælum intentus. In caritate quod est vinculum perfectionis Christi perfectus, sinceritatem quidem mentis vultus serenitate monstrabat, & pietatem cordis ostendebat in lenitate sermonis. Nihil ejus risu gravius, nihil prorsus tristitia suavius, nihil quippe ejus animo clementius, nihil erga humiles blandius fuit. Si pauperem vidisset, sustentabat, si divitem ad benè agendum cohortabatur, Deum invocans testem pro ipsius nomine cuncta hæc agere, illud jugiter memorans quod Veritas in Evangelio dicit, *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Nec-non & illud: *Verumtamen date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Et alibi: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Hæc præcepta jugiter memorans enixius adimplebat, eratque pes claudorum, & oculus cæcorum, orphanorum pater, viduarum consolator. Quem autem cæcum non suum vocavit heredem, aut quem debilem non ejus sustentavit manus? Hoc jugiter comitatus incedebat exercitu, in his etiam

Christum conspiciens se amplectere gestiebat, atque his indumenta tribuens, Christi sub inopis veste se tegere membra credebat: & ob hoc cum Domino suo pecuniam dividens, substantiam suam gaudebat cum Christo sociare, ut Christus faceret eum cælestium sibi regnorum coheredem. Sciens namque scriptum quod illa bona hereditas, quæ Domino custode servatur. Ejus namque monita apud suos nihil fuerunt aliud, quàm divina magisteria, & fundamenta sacrarum scripturarum. Dignum est enim ut eum boni diligant & imitentur, noxii timeant, quem divina virtus inlustravit, ut donum à Deo perceptum cum doctrina melliflua & sancto Spiritu condita, de Christi desiderio salsa & de æterna beatitudine semper sollicita.

ARIDII VITA.

Si consideremus quæ & quanta omnipotens Deus per Sacerdotem suum operatus est, prolixior pagina stili promulgatur, solent plerumque pessimi, malè blandientes consiliis Regibus terrenis corda subvertere, juxta Salomonis vocem, *Colloquia mala corrumpunt bonos mores*. Quodam tempore accidit, ut populis tributa vel census à Regibus fuissent descripta, quæ conditio universis urbibus per Gallias constitutis summoperè est adhibita. Scilicet pro hac re vir reverentissimus, pietate motus, ad Regis præsentiam properavit, ut suggestionem daret pro civibus qui gravi censu publico fuerant edicto adscripti. Sed cum scriptum sit, *Cor Regis in manu Domini*, quicquid petiit sanctus vir à Rege devotus obtinuit.

Accidit igitur ut revertente eo de itinere, quodam vico Catuliaco veniens, eodem scilicet die, quo resurrectionis Dominicæ celebrarentur sancta mysteria, invitatus à populo cœpit sanctis vacare officiis. Celebrante autem eo divina sollemnia, puella quædam, quæ à dæmonibus graviter urgebatur, excla-

mavit se sancti viri non posse ferre præsentiam; quæ tamen nomen ipsius incognita invocabat. qui videlicet juxta morem solitum exercens opera pietatis, peractis divinis mysteriis ad orationis portum profugiens, ut ne diutiùs ab antiquo hoste puella vexaretur, intercessor adsistit. Erant enim in ea septem nequissimi spiritus, qui dum orationi incumberet, statim quinque dæmonia expulit deprecando. Residentibus adhuc duobus, præcepit vir beatissimus parentibus puellæ, ut ab ecclesia non discederet, donec quod residuum fuerat maligni adversitatis expelleretur è corpore. Igitur veniens vir sanctus ad ecclesiam, ubi eam stare præceperat, adhibitis secum Monachis suis prostratus orationi, à Domino valuit obtinere, ut duo dæmonia quæ residerant expulsa fuissent, qualiter mente sincera, sensuque firmato remearet ad propria.

Alio quoque tempore cum vir Dei pro hujuscemodi conditione quasi occulto adventu Regis expeteret præsentiam, properavit itinere. Cumque Parisii civitatis claustra fuisset ingressus, populus urbis hujus gravi febre, dissenteria & morbo pessimo laborabat, ita ut nec numerus corporum præ multitudine morientium diebus singulis, præcipuè infantium turba, æstimari potuisset. Quadam verò die dum à Pontifice civitatis illius non immerito venerabatur affectu, petiit ut eum secum paucis diebus caritatis officio retineret, ut intercessor pro populo exsisteret ad Dominum. Igitur dum petitionibus ejus vir Dei Aridius obtemperare voluisset, contigit aliquibus è suis in eodem tædio pessimo graviter incidisse, scilicet vir beatissimus confidentiæ tenore in Domino securus, solita prece pro plebe civitatis illius exorabat, quos blanda exhortatione suis scilicet sermonibus consolare non desiit, ut nullus de pietatis Dominicæ misericordia despera-

ret. qui videlicet jussit sibi oleum benedictum exhiberi, & singulorum cum crucis signaculo manu propria ora naresque perfudit, dicens ad eos. Consolamini in Domino, & vicissim vos adhortamini fratres, omnes vos incolumes restituit dextera Christi. & ad suos ita locutus dicens: Nolite quæso vos fratres mei, nolite contristari, sed potius vos viriliter confortamini, & de misericordia Domini enixiùs confidite, quia omnes vos divina potentia restituit incolumes regioni propriæ. Interea revolvens in animo suo ubi Regis sciret esse præsentiam, ut scrutatus deberet expetere. Relictis igitur fratribus in eadem civitate, cum paucis comitantibus properans tenus [locum] cognomento Brinnaco carpebat iter. Dum procul dubio viator adsisteret, sequentibus se dixit, Regem cognoscite gravi febre perurgeri, & pæne vitæ ipsius hactenus finem imminere, sed clementia Domini pro respectu pauperum nobis eum salubriter visitantibus liberabit. Hoc quoque secretius retinete; Post hos verò paucos dies proles ipsius quæ adhuc sospites esse videntur, migrant à sæculo. Per Spiritum scilicet prophetiæ cognovit vir Dei Aridius quod postea probavit eventus. Cum verò ad locum memoratum sanctus Dei famulus pervenisset, cognito Rex ejus adventu, cubiculum suum eum introduci præcepit, credens se ejus orationibus in Domino adjuvandum. Quapropter cum introgressus fuisset, reddito salutationis officio cœpit eum manibus suis palpare, qui intra se Dominum precibus postulabat, ut petitionibus suis Rex præberet assensum. qui dum commodius de anxietate suæ infirmitatis inter sacras manus beatissimi viri cœpisset habere, suæ causam conditionis exposuit: sed favente Deo, qui cuncta regit & omnia disponit suaviter, quidquid Dei Sacerdos apud Regem poposcit, facili obtentu potuit prome-

ARIDII VITA.

reri. Adjiciensque Rex ut libros ipsos, quibus inscriptus pro gravi censu populus regni ejus tenebatur afflictus, sancti etiam viri pro respectu, vel stabilitate sua, manibus ejus tradidit, ut ipsos sui auctoritate incendio concremaret. Tunc Aridius receptis libris, jussit prunas parari, quo facto, apprehensos manibus suis ipsos libros, multis etiam circumstantibus in incendio concremavit. Obtenta ergo petitionis suæ causa, post diem tertium Principi valedixit. Quodam verò die priusquam Parisius perveniret, hoc quod suis comitibus non longè ante dixerat, illic comprobavit eventus. Referente procul dubio nuntio cognovit vir Dei Regis obisse filios, quos jam ante ipse prædixerat, & cum magna funeris turba Parisius deportandos. qui dum aliquatenus ad præfatam urbem rediens pervenisset, repperit populum civitatis illius jam à dissenteriæ morbo divino auxilio liberatum. Invenit etiam quemdam de suis collegis, nomine Constantinum, gravi mortis periculo subjacentem. Nonnullos verò quos mortuos fuisse comperit orationibus suis incolumes reddidit. Tum deinde hortatur à suis, ut ille qui pessimo succubuerat tædio, in loco aliquo commendaretur tali personæ, ut cum de hac luce transiret, cespitis humi tumulo clauderetur: ita dumtaxat jam fuerat vicinæ morti propinquus. Sed vir beatissimus miseratione motus, solita pietate promtus, allevans eum supra vehiculum quod sedere consueverat, regimine ducitur alieno. qui cum videlicet jam in tertia die itineri insisteret, afflictus tædio, mortis ictu percussus, corruit exanimatus in terram: quod dum cerneret beatissimus vir, compuncto corde cum gemitu & lacrymis enixius orationi vacare cœpit. qui cum ab oratione surgeret, conversus ad corpus, dum manibus suis eum palparet, cœpit oculos suos aperire; & non post longum horarum spatium, præda

ARIDII VITA.

mortis evicta, redditur luci jam pristinæ incolumis, qui fuerat desperatus de vita, restituitur sanitate continua: qui igitur lento sermone aquam sibi poposcit expetendi, cum vagantes cuncti huc atque illuc anxiè quærerent, minimè invenirent, quia ille locus aquæ erat procul dubio sterilis: sed sanctus Dei Sacerdos paullisper se declinans, percutiensque ictu baculi terram, aqua prosiliit abundè. qui mox petenti in vasculo detulit. Sic sitis ardor deprimitur, pallor à facie fugatur, vultus in rubore mutatur, erigitur pedibus; & qui fuerat mortis occasu damnatus, sospes patriæ præsentatur. qui postea multorum annorum duxit curriculum.

Adnectendum est virtutum miraculis, quod corda audientium inlustrentur exemplo. Cum jam è vicino patriæ jungeretur vico quodam Argentomao, ibidem Artemius quidam unus de Monachis opportunè suggessit, ut alimonia fratribus parari deberet. cui ille ait: *Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis.* Et illam Psalmistæ vocem, *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.* Sed hæc à me accipe, frater carissime, cum fluminis hujus alveum pertransieris, leva oculos in partem dexteram, opportunum invenies locum, ubi possumus nos vel vehiculi nostri famis inopiam temperare. Cumque ad locum eumdem sibi præceptum venisset, repperit ibidem duos miræ magnitudinis pisces adhuc maximè vivos. quibus assatis, vir Dei Aridius ex ipsis in refectionem partem accepit, & plerique ex ipsis usque ad satietatem visi sunt comedisse. Sed ille in cujus nomine retia laxaverunt Apostoli in fluctibus, & illa trahere non valebant præ multitudine piscium, & his distribuit esurientibus cibum.

Dum iterantur virtutes sanctorum, fidelium mentes velut sitientes profunda Dei mysteriorum satiari

ARIDII VITA.

desiderant. Quodam tempore dum positus in itinere carperet viam, appropinquans cuidam vico Argentomao, concionatus est se sequentibus dicens, Tacitè transeamus, ne nobis inducatur mora itineris. Scilicet erat hic locus profanus, superstitionis antiquæ dæmonum cultibus consecratus. quo in loco populus Christianus inhabitans non potuit ferre miseriam, quia infirmitatibus variis subjacent, vel etiam ab ipsis dæmoniis assiduè agitantur. Cumque voluisset vir Dei Aridius latenter fugere à populo, & ille secrete oraret, commota est infirmantium multitudo populi, proprium nomen ipsius invocantes, quia procax dæmonum turba se à sancti viri adventu celare non poterat Igitur dum eum sequeretur populi multitudo languentium, respiciens post tergum stetit, & protinus ad orationis studium se in terram prostravit, rogans pro illis Dominum, ut juxta fidem illorum essent salvati. cumque ab oratione fuisset erectus, crucis vexillum ilico super singulos impressisset, tum hi qui languoribus variis detinebantur, vel illi qui à spiritibus immundis vexabantur, adjiciens olèum cum benedictione, Domino gratias referentes, sanitati pristinæ ab infirmitatibus vel à dæmonibus liberati sunt.

Quos elegit Deus ante constitutionem mundi, hos despicit sublimitas reproborum. Hic vir sanctus abjectus fuit inter homines, & minimus à sæculi conspectibus, sed maximus inter sanctorum agmina prælatus. Quodam tempore in itinere positus, die quadam declinante ad vesperam, nec procul à vico, cui vocabulum est Mœno, jussit ut itineri terminus poneretur, & sarcinas quæ jumenta vehebant loco congruo relaxarent cumque locum amænum, aspectuque delectabile manendi spatium vidissent, cognoscens vir beatissimus per Spiritum Pro-

phetiæ quæ essent illi post modum ventura, hortatur paterno alloquio collegas suos, quibus sciebat maximam injuriam imminere, & allocutus est dicens: Viri Fratres & filii multam credite nos hac nocte injuriam perpessuros, sed confortamini & confidite nos cælesti auxilio liberari. Nec aliqua mora, cum cælum sidereo splendore serenissimum cerneretur, subito in tonitruo commovetur terra, quasi à stabilitate sua præ sonitu gravi in tremorem convertitur, denique conturbantur nubes in aere, apparent tetro colore per sidera; & quæ fuerant candore perlucidæ, vertuntur in pluviam concitæ, crebrius micat coruscus è cælo quod fuerat obfuscatum: videlicet non longè ab ipsis erant tria idola cultu gentili dicata, cum aëra fulgoribus urgerentur, in impetu tonitrui ita eversa sunt cælitus, ut nulla exinde in crastinum fundamenta idolorum reperirent. Eodem ictu fulguris igne micante, silvam, quæ ab ipsis eminus cernebatur, ingens ignis ex parte exustam concremavit, & arbusta eruta ventorum impulsio prostravit. Sed tali timore qui cum Dei homine erant, perterriti sunt, ut nullus se posse evadere crediderit, metuentes ut plaga Dei super eos descenderet. Inde frequenter hortabatur suos orationi insistere, & tota nocte in psallendi officio perdurare. Locus enim ille ubi vir Dei Aridius ad manendum diverterat, humiliori loco aliis videbatur, quo ceteri sua tentoria fixerant. Ita enormitate aquæ cuncti sunt madefacti, ut nihil remansisset in vestibus ubi aquæ impetus non percurrisset, sed sanctus Dei Sacerdos capsulam quam cum sacris reliquiis collo suo appensam portabat, circumspiciens comites, superposito palliolo, & stratorio ubi requiescere debuerat tamquam si solis ardore attactus, ut nullum sensisset locus ille humorem.

Neque silendum est illud, quod virtuti congruit,

Accidit quodam tempore, orto inter duos Principes bello, Lemovicum populus regionis civitatis ipsius formidantes mœnia rumpere, & in desolatione redigere & destruere: quibus directis Nuntius à Rege missus, quorum ditioni populus subderetur, & jam depopulata urbs esset in obsidione. Igitur quidam ex ipsis DOMARICUS nomine, qui cum aliis ad occupandam civitatem venerat, sanctum Dei virum aggreditur, sollerti cura sciscitans eum, ut quidquid per revelationis Spiritum cognoverat, futura prædiceret. Quibus silentio ita locutus est. Quamquam sciam vos Regem metuere THEODEBERTUM, hoc scitote quod regnum ipsius nuper aufertur, sed hactenus citius interimitur. Rex autem vester multarum scilicet gentium augmenta adversus illum commovebit, super quem victoria ei donabitur: obtenta videlicet pugna victoriæ fraudulenter decipitur, sed à filiis nepotibusque suis, regnum ipsius traditur gubernandum. Ceteri verò Reges, quibus stabilitate regnum stare videtur, interveniente articulo mortis pressi in ignobilitate rapiuntur à sæculo. Sed præfatus Domaricus ad bellatores regressus est. Nam quod vir Dei Aridius prædixit, ita postea rei probavit eventus. Sed inter hæc cetera bona, sermo quoque ei sapientiæ atque scientiæ affluenter collatus erat, caritatem & humilitatem super omnia possidebat, famulos quoque non ut servos affligebat, sed benigna caritate diligebat. Quid pluribus immorer? In omni conversatione sua quasi Lucifer inter astra cæli refulgens instar magni lampadis micabat. Semper enim perfectos æmulabatur ad bonum, semperque aliorum virtutes sibi proponebat exemplum. Tardus erat ad loquendum, & velox ad audiendum, eratque eleemosynis dives, caritate longanimis, humilitate sublimis, sermone subtilis vigil ingenio,

promtus eloquio, flagrans studio; utile nempe vas in Christi domo.

Plerisque sanctorum convenit esse credendum, ut futura prophetantes per Spiritum prophetiæ aperta consideratione divinitus gesta narrentur. Ita & hic vir Dei illustrante superna gratia, per revelationem sancti Spiritus annuntiabat quæ hominibus essent ventura Quidam vir ex civibus Lemovicum civitatis, cognomento Nectarius, non inops rebus, sed locuples divitiis, unicum habens filium, intelligente beato Dei famulo subitò illi mortis imminere incursum. Quapropter vir reverentissimus nuntium direxit parentibus suis, ut anteà quàm morti puer occumberet suo præsentaretur aspectui. Tum audito genitrix nuntio prorupit in lacrymis pro sobolis internecione. Interea cum paucis sibi famulantibus B. viri obtemperat jussioni: cumque proficisceretur viam, ut prædictoris veritas probaretur, vi febrium ingenti attacta pueri membra solvuntur. Et demisso capite, clausisque oculis pæne mortuus esse videbatur. Et cum vir sanctus hujus rei exspectaret eventum, cernentes adolescentem esse exanimem, ilico erumpentes in fletum vociferantes famuli, qui cum summa festinatione venientes ad Dei hominem properant. Scilicet pietate motus suscipiens puerum exanimem, ad Reliquias sacratas B. Hilarii Antistitis credidit exponendum, qui pro eo magnis orationibus & precibus Domino commendavit, ut qui quatriduanum Lazarum reddidit vivum de sepulcro, huic quoque puero subveniret propitius. Consummata igitur oratione, qui exanimis esse cernebatur, statim restituitur matri incolumis: & quem crediderat mortuum tradere sepulturæ; cum eodem magno gaudio exultantes domum revertuntur alacres. Hæc igitur sed & alia quamplurima his similia, quæ

ARIDII VITA.

per singula prosequi longum est. plerumque vir Domini Aridii prophetiæ gratia ornatus prænuntiavit.

Multa etenim sunt quæ per beatissimum virum omnipotens Deus virtutum opera declaravit, quæ dum sæpius revolvuntur, semper accrescunt quæ miraculis intueantur. Sed hæc videlicet quæ superiùs pauca de pluribus comprehensa sunt. In terris degens ut incola, postquam cælestem adquisivit palmam, ad Christum remeans à sæculi laqueo eductus, non minimum referendum nobis reliquit exemplum, quàm vivens potuisset operari in mundo. Sed nunc longum est per singula virtutum ejus miracula verbis enarrare, præsertim cum liber jam supra modum refertus postulans finem sermonem rejiciat, & ariditas sermonis nostri attenuata, vel longo tramite pænè defessa succumbat: non quod omnia quæ de eo narranda erant explicavimus, qui nec ad centesimum quidem ejus virtutum operum attingere potest, quanta in virum beatum operum bonorum ornamenta, quæ sunt maxima & pretiosa supernæ remunerationis contulerit prærogativa. Hoc igitur restat ut ad finem termini valeamus pervenire. O vere imitabilem Virum! O quàm præferendum omnibus ejus exemplum! O semen secundum Abraham benedictum, nempe Abrahæ benedictio meruit filium, Aridius verò benedictus transfertur in cæleste regnum; Abraham tradit heredem, hic nihilominus hereditatem; postremò Abraham quod habuit pignus exhibuit, Aridius verò totum quod potuit habere in mundo, Domini scilicet arbitrio jurique commisit. Sufficiat ergo hæc dixisse. Jam verò, ut spero, etsi rustico sensu, sermonem prolixum duximus, quamquam ejus meritis digna præconia nullatenus narrare sufficeremus. Nunc verò tam ad audientium ædificationem dignum esse puto, quàm & legentium,

si quomodo ex hac vita ad Dominum migravit paucis verbis explicare curavero, adjuvante Domino nostro Jesu-Christo, qui vivit & regnat in unitate Spiritus-sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen. ARIDII VITA.

Incipit de Transitu sancti ac beatissimi Aridii Abbatis & Confessoris.

IGitur cum jam vir Domini Aridius senilem ageret ætatem, cum jam mundi adversa, cunctosque labores æquanimiter tolerasset, postquam fidelissimæ dispensationis creditæ sibi undique merita commolavit, post multiplicia misericordiæ opera, post monachorum cœnobiorumque mancipatum, post dulcia vitæ exempla, post bonorum omnium & virtutum miracula declarata; vergente jam ætate, cum autem esset annorum amplius octoginta, sciens jam dissolutionem sui corporis imminere, dixit ad suos Monachos: Scitote carissimi Fratres, quia me Dominus de laqueo hujus sæculi in proximo liberare dignabitur. Cum hæc audissent, ex eo sermone cuncti tabefacti atque in angorem conversi cœperunt mærentes dicere, Non contingat domine hoc famulis tuis videre, sed magis annis multis ad ornatum ecclesiæ beatitudinem tuam Christus hic vernare permittat. At ille cum lacrymis vel longis suspiriis dixit ad eos: Non nostra, sed potius Domini ex hoc fiat voluntas. Porrò ad hæc verba cunctis mærentibus ait: Nolite quæso fratres mei, nolite contristari, sed magis gaudete & exultate quia olim hoc tempus desiderabam, hanc remissionem percipere cupiebam. Illis itaque in angorem conversis atque suspirantibus, nihilominus & rei ambiguitate detentis, à colloquio cessatum est. Igitur nec mora aliqua, post hæc levissima febri infusa corpori tædiari cœpit. Deinde vocato quodam puero præcepit dicens: Festi-

ARIDII VITA. na fili mi, perge citò ad virum illustrem ASTIDIUM, dicesque ad eum, ut celeri cursu veniat, quia hujus cœnobii regiminis curam post dies obitus mei ipse recipiet. Et rursus ait: Quoniam si moram aliquam fecerit, faciem meam in hac vita jam non videbit. Nuntius quippe jussa complevit, sed præfatus Astidius veniendi causa tardè occurrit. Cum autem adfuisset, virum Dei jam superstitem in hoc sæculo non invenit. Itaque ut vir Dei prædixit, ita postea rei probavit eventus. Interea, ut dicere cœperam, cum vir beatus ultimam decumberet ægritudinem, nec quidem à Dei opere cessabat. Bonam hanc consumationem virtutum suarum existimans, si ad finem usque perduceret. Pernox enim in orationibus & vigiliis, membris fatiscentibus Deo spiritum & mentem servire cogebat, & nimium lætus cupitum iter exspectabat. Igitur cum jam propinquum diem sentiret, congregatis IX Kalendas Septembris discipulis suis, quos jam corpore non spiritu incipiebat relinquere, dixit ad eos: Utinam dilectissimi fratres parvitatis meæ audire sententiam [velitis.] Si verè mei amatores estis, Christi monita amate, Dei tremenda judicia jugiter formidate, quales eritis in die judicii præsentandi sollicita consideratione cavete: ego enim jam gradior viam meam, sed & ego cupio dissolvi; & si Dominus permiserit, esse in requie. His ita dictis, cum omnes flerent & ejularent, ait ad eos: Ecce hodie in manus vestras commendo salutem animarum vestrarum: mementote ergo admonitionem meam, & cogitate omnes de vobismetipsis: Hæc quæ dico assiduè agite, hæc sapite & retexite, & memoriam meam semper vobiscum retinete. Jam ultra Aridius non erit in hoc sæculo vobiscum.* Cum hæc audissent omnes qui circumstabant, ingenti gemitu & fletu levatis, consona voce omnes flebant dicentes: Cur nos Pater deseris, vel cur tam citò à nobis recedere

cupis? Scimus quidem te desiderare Christum, sed salva tibi sunt tua præmia, nostri quoque miserere quos deseris: absentiam tuam ferre non possumus, quia similem tui numquam postea habebimus. Doleat tibi Pater, ne tam cito relinquas nos orphanos. Talia quippe eis deflentibus, piissimus ille pastor faciem ubertim lacrymis rigabat: & cum esset pius, nec hos deserere, nec à Christo valebat diutius separari; Tandem ergo inter amaras lacrymas resumens verbum dixit: Nolite ex hoc contristari, & ne quæso nolite amplius fletu vexari de abscessu meo; gaudere vos magis oportet quàm mærere, quia etsi corpore absens fuero, spiritu præsens ero. Ego verò si quid agere potui, profectibus vestris militavi; & quamquam ego infelix sim, Dominus autem semper est, illi vos commendo ipsique curam vestram committo. Scio quidem quia inutilis servus non gessi quod debui, Dominus autem scit quomodo volui. Post hæc quoque verba, vergente jam die, subito procidit in pavimento, & elevatis ad cælum oculis orabat suppliciter gemens atque suspirans: Commendo tibi Domine Jesu oves quas mihi credidisti. Commendans igitur Domino cum fænore quod ab ipso acceperat talenti munere. Jam verò in extremis positus, vocatis ad se discipulis, amplexusque per singulos flens, valedicensque omnibus ait: Jam ultra non loquar ad vos, & faciem meam amplius non videbitis, ideoque valete in pace, etiam me sentite quiescere. Hi itaque qui circumstabant audientes, nullo qui verant genere temperare à fletu. Vix tamen inter amaras lacrymas, hæc verba solummodo resonabant. Dolemus quidem nostri causa, quod nos solatio abscessus tui destituis, sed tui causa, Pater optime, consolamur; quia post mundi hujus laborem ad requiem vadis æternam. Tunc ille oculis ad cælum elevatis tacitam precem fudit, deinde cum lacrymis ait:

ARIDII VITA.

Memento mei Domine, qui solus sine peccato es, Redemptor mundi, & educ me corpore mortis, & salvum me fac in tuum regnum cæleste: tu es protector meus Domine, in manibus tuis commendo spiritum meum. Suscipe ergo me secundum magnam misericordiam tuam, & non confundas me ab exspectatione mea; sed adjuva & auxiliare exitum animæ meæ. Aperi mihi Domine properanti januam regni tui, & principes tenebrarum non occurrant mihi, sed clementia tua protegat & defendat ac manus tua perducat me in locum refrigerii & consolationis, & vel in ultimo tabernaculo quod præparasti timentibus nomen sanctum tuum. Inter hæc etiam addidit dicens: Nunc dimitte servum tuum Domine secundum verbum tuum in pace. Et his dictis inter verba orationis emisit spiritum.

Cum sancta illa anima carnis sarcina fuisset abjecta, statimque cum esset hora secunda noctis, visus est globus nimia claritate resplendens super ejusdem Cellulam de cælo descendisse, & subito ad sidera desuper penetrare. Hoc igitur ordine sancta ejus anima terrenis contagiis liberata, deducentibus Angelis sanctis, ad suum auctorem revolavit læta. Vir quidem spiritum emiserat, luctus & fletus ad cælum resonabat. Compositum quidem ex more corpus, feretroque impositum, ibidem in Psalmis & Hymnis totam noctem pervigilem ducunt. Cum autem lux diei fuisset exorta, convenit populi multitudo: & jam cum & ad notitiam Pontificis urbis Lemovicinæ pervenisset, quo audito cum magno fletu celerique cursu occurrens, super corpus sancti viri diutissimè flevit, quod eum vivum minimè in sæculo invenisset: & mox cùm ad ecclesiam sancti Juliani Martyris, quam vir sanctus ædificaverat, ubi corpus sacrum jacebat, deportare voluisset, nullomodo feretrum vel paucum levare potuerunt. Decreverat autem vir Domini

Domini Aridius in ecclesia sancti Hilarii Antistitis, quam & ipse suo opere ædificaverat, corpus suum sepulturæ tradere. Tunc tristis valde FERREOLUS Pontifex effectus, indixit jejunium triduanum celebrare eum psallentio. Quod cum ita fieret, ipse cum suis indesinenter per illud triduum celebravit jejunium. Interea cum peractum est jejunium, ait: Si Domini est voluntas, aut sancti hujus, ut illic eat quo ego vel plebs hæc cupimus, sine ulla dilatione elevetur. Erat autem locus in secretiori parte. Cumque accessissent ad feretrum, ut eum levare conarentur, tanta mox celeritate levatum est, ut facile à duobus portaretur, quod antea nec à plurimis movebatur. Quod omnes qui aderant cum eodem Pontifice cernentes, cum magna exsultatione Christi gloriam magnificabant dicentes: Magna & mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens. Cumque jam deportatum fuisset corpus ad sepulcrum, omnes qui aderant nullo genere temperabant à fletu; Patrem se perdere clamabant, & inter fletus & singultus vix hæc verba promebant: Cur nos Pater deseris? & cui alumnos tuos tradis regendos? Igitur corpore ex more tradito sepulturæ, præfatus Episcopus reversus est ad propria. Comparetur itaque si placet exsequiis hujus sancti Viri, non dicam funeris, sed potius triumphi, inanis gloria sæculi: conferatur si potest etiam virorum divitum pompa huic Sacerdoti defuncto æquanda. Illos confusis plausibus turbarum honorat insania: Aridium mundi ærumna exutum Angeli cum cælestibus laudibus perferunt ad regna perpetua. Illi post sæculi pompas in tartara truduntur: hic post mundi adversa, sinu Abrahæ lætus excipitur. Illi divitiarum opibus oppressi, & defuncti præcipitantur in gehennam; Aridius verò eleemosynis sublimatus cum sanctis resurget in gloria. Illi postremum lugent in inferno damnati; Aridius lau-

ARIDII VITA.

ARIDII VITA.

reatus exsultat ecclesiæ cum cunctis à sæculo sanctis. Gratias tibi Deus noster, qui reddidisti ei magna pro parvis, & quiescere eum fecisti in gloria sempiterna, & illa Evangelica promissione, ubi ait: *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam.* hic meruit audire, *Intra in gaudium Domini tui:* & sicut de talibus per Salomonem scriptum est, *Justus de angustia liberatus est.* Et per Hieremiam scriptum est: *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus.* Hinc & David dicit: *In lege Domini voluntas ejus, & erit quasi lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Hinc etiam per Isaïam Prophetam Dominus dicit: *Ego vocavi eum & benedixi ei, & directa est via ejus.* Hinc quoque in libro Ecclesiastico dicitur: *Timenti Dominum benè erit in extremis, in die defunctionis ejus benedicetur.* Hinc & alibi scriptum est: *Bonorum laborum ejus gloriosus erit fructus, & in perpetuum corona ejus triumphat.* Hæc nos de obitu sancti Viri sufficiat narrasse, ut ne legentibus fastidium ingeram. Verum & ejus vita aerminetur, noster quoque terminetur & sermo.

Incipit de miraculis S. ARIDII *Abbatis.*

NUnc de multis miraculis quæ ad sacratissimum ipsius corpus Dominus assiduè ejus meritis operatur, vel pauca de pluribus, quæ in calce ejus obitus ibi Jesus-Christus declaravit, pro legentium oportunitate aggrediar: ideoque non valet mens humana in verbis erumpere, quantis mysteriis milites suos superna gratia illustrat. Quidam Monachorum de Viri sacratissimi cellula, nomine Baudenus, cum instrumentis chartarum, quibus Monasterii possessio firmabatur, regionem Burgundiæ adire non distulit. Qui igitur expetens venerabilem & egregium Antistitem

SYAGRIUM Eduæ civitatis Episcopum, eumque suis precibus imploravit, eo quod honore dignissimus præ omnibus in Regis Palatio habebatur, ut ejus patrocinio à diversorum æmulorum insidiis Cellula tueretur. Qui scilicet petitionibus præfati Monachi annuens, quæ petivit, vir reverentissimus non negavit: sed etiam auctoritate regali instrumenta munivit, & ad regionem remeandi tribuit libertatem. Cumque transissent dies plurimi, & obtenta petitione festinaret, opidum Lemovicæ, regionis ingressus est. Quodam die in vico quodam, nomine Ricomago *, virum magnificum NECTARIUM ibidem repperit; & quidquid petitionibus suis eventus præstiterat, omnia patefecit. Qui dum interea percunctaretur ab ipso, cœpit sermonibus suis vacillare, menteque lapsa ac furibundo vultu, statimque prorumpens in vocem, causam sui operis silere non potuit, quod adulterii vitio fuerat ludibriosè inquinatus. Qui dum frenderet dentibus, & se suis morsibus laniaret, chrismarium quod vir beatissimus Aridius gestare consueverat, & reliquias habere sanctorum, à se concitus excutiens, projecit in terram. Et dum furor ingens illius sedari nullatenus poterat, vinctus custodiæ mancipatur. Interea unus è famulis præfati viri, apprehenso chrismario quod à se projecerat, nesciens inter vestimenta reposuit. Qui dum hoc ageretur, constipatis in unum rebus onerare jumentum cœperunt. Nam cum super ipsum onus elevatum fuisset, sacro pondere constipatus, in terra corruens gressum ultra movere non potuit. Quid plura? supponitur in alio, qui scilicet suscepto pondere, pari conditione idemque similiter in terra procubuit. qui dum multis stimulis cruentatus urgeretur, nullatenus reddidit animos erigendi, quo usque daretur causa intellecti culpa facinoris patefieri. Igitur dum artius furoris impetu suæ vesaniæ agere-

ARIDII VITA.

* *superius* Ricomao.

tur, exclamavit quod chrismario quod se indignè deportasse dicebat, cum suis vestimentis esset adstrictus: & ideo vehiculum non movetur nisi hactenus tollatur, ubi positus est negligentiæ culpa. Quod videlicet scrutato marsupio ilico repererunt, & pro veneranda devotione ac religione vir sublimis Nectarius puero innocenti cum reverentia honoris superimponit; statim horarum solvuntur spatia. Præfatus namque Baudenus, cum antequam spiritu perturbaretur, utpote nec alio potest æstimari qui suo sensu non regebatur, coram omnibus extensis gressibus fugam iniit. qui dum in unius spatio horæ pænè duodecim millia suis pedibus velociter curreret, fatigato corpore, semianimis corruit in terram: cumque à custodibus adsecutus fuisset, apponitur mansioni. Exacta namque nocte diluculo consurgens, ad sacratissimum tumulum sancti Martialis cogente immundo spiritu se obtulit præsentandum; ibique ut professionem sui operis patefecit, expulso maligno spiritu medelam meruit recipere sanitatis.

Sunt multa & alia quæ post transitum sancti viri omnipotens Deus operatus est. Hujuscemodi causa populis exspectantibus, unus è familiaribus ad virum magnificum antedictum velocissimo cursu perveniens, nuntiavit conjugem suam gravi mortis periculo detineri: quem verò admonuit ut festinus adesset, si vellet eam reperire vivam. Qui interea confidens de Domini miseratione, puerum qui chrismarium sancti viri secum detulerat, jussit concitus in antea properare. Cumque domum fuisset ingressus, omnis familia in luctu & lamentatione vacabant, eo quod tam repentinæ mortis articulo subjaceret. Quæ scilicet oculis clausis indicium moriturae ostentu gutturis apparebat, ubi gravissimus exortus fuerat nodus. Quæ etiam jam vocis officio

obſerato, ac caligantibus oculis, nec virum ſuum agnoſcere poterat. At ubi chriſmarium ſancti viri collo morientis ſuſpenditur, mors ilico fugatur, ſtatim oculi ſolvuntur in lumine, ſpiritus halitus ſaluti priſtinæ reformatur. Quæ eructans fortiter, ablato gutturis nodo, quod eſu non acceperat revomuit, & reſtituitur vitæ cui mors imminebat in januis. Ipſum verò chriſmarium vocatis ſacerdotibus venerabiliter ad Monaſterium ſancti viri deportatum eſt.

Sed quis ſingillatim omnia mirabilia quæ ad ſanctum ejus ſepulcrum Dominus Jeſus-Chriſtus operatur, aſſiduè verbis valeat enarrare? Quadam die decreverat mulier ſe ſancti viri præſentia eſſe videndam, ut referret gratias. Nocturnas vigilias celebrantibus Moncahis, Babolenus quidam habens filium nnmine Babolenum, qui gravi fuerat membrorum vulnere addictus, deportatus à parentibus, ad tumulum ſancti viri exponitur: qui dum in pavimento jaceret, nocte fere media puer prorumpens in voce, ſenſit membrorum compages locis quibus fuerant diſſolutæ, adjungi: qui videlicet ſe erigens è pavimento, ſolidatis membris ſtetit ſuper pedibus ſuis: & qui fuerat manibus exhibitus ad ſepulcrum, greſſu proprio cum ipſo ſuo parente gaviſi, gratias Chriſto referentes, revertuntur ad propria.

Intuendum ſummopere eſt, quanta omnipotens Deus ſanctis ſuis in hac vita gratiæ ſuæ contulit dona, ut ad majorem gloriæ cumulum ad ſupernam patriam remunerentur poſt triumphum. Itaque quidam ex Monachis, nomine Gaudomeres, de Monaſterio Ambiacini, quod non longe ab urbe ſitum eſt. Ipſe verò à maligno ſpiritu detentus, ita ut viſu quem cerneret, morſu vellet decerpere; & in duabus vinctus catenis deducitur ligaminibus quaſi reus ad judicem. Quadam namque die ad tumulum ſaucti

viri deductus est, ibique redditus sanitati pristinæ, ab adversario hoste, à quo vexabatur, ereptus est, in servitio omnipotentis Dei plerosque convertit. nam catenæ quibus miser adstringebatur, sponte solutæ sunt, ut miraculo duplici patefaceret, quod in uno momento catenæ constipatæ confringerentur, atque à dæmonio obsessum divina gratia absolveret, ut liber Deo serviret, cui creatura omnis ingemiscit. Nam si quis exigente causa quamcumque fuerit ob culpam vinctus vel catenis adstrictus, si contigerit ut per agrum publicum, qui basilicæ ipsius proximus est, ducatur ligatus; mox ut contra eamdem ecclesiam ventum fuerit, confestim disruptis omnibus vinculis solvitur reus, nec patitur ulterius teneri adstrictus.

Mirandis rebus plus adhuc miranda succedunt. Quadam verò die duo muti venientes ad tumulum sancti viri, licet lingua rogare non valebant, sed fide. Peruncti igitur oleo, mox solvitur imperante Domino lingua mutorum, & loqui cœperunt adorantes: & qui effecti fuerant elingues, protinus sermocinantur ad plebem.

Electi quippe hoc in munere acceperunt, ut quanto magis virtutibus polleant, tanto etiam indignos se judicent, ne ad inanem gloriam rapiantur, ut dono non priventur superno. Igitur quatuor viri de diversis provinciis venientes, una cæcitate damnati, tunc prostati in Oratorio exspectabant lumen, eventu quærentes sancti viri remedium. Interea dum preces ad sacratum tumulum offerunt, unanimiter postulantes, ilicò cæcorum oculos aperit qui longo jam tempore fuerant clausi, claro lumine adepti, poscentes limina templi.

Multa quidem & alia ibidem jubente superna gratia ejus mentis operantur signa atque virtutes: inter quæ etiam & cicindelus exundante ubertim

oleo superfunditur. Ex quo etiam sancto liquore multi illic peruncti à diversis sanantur infirmitatibus, & benedicitur ibi jugiter nomen Domini Dei æterni. Sed & ad ejus nihilominus lectum, qui situs est in Monasterii sui prædio, multæ virtutes similiter declarantur. Sed & per diversa loca ubicumque sacræ ejus reliquiæ deportantur, vel quo etiam delatæ fuerint; plurima signa virtutum ejus, merita revelante gloria Christi, enixius efficiuntur. Quæ omnia ex ordine onerosum duximus verbis prosequi: & idcirco ea his paucissimis syllabis complexi sumus, quia jam cessare à collocutione festinamus. Quæ verò si per singula, ut gesta constant, nunc enodare curaverimus, & modum paucissimi voluminis excedimus, & pro ipsa forsitan prolixitate fastidium legentibus ingerimus. Quæ verò nos minus enarravimus, palam omnibus fidem præstant, conspicientibus illa multimoda vincula compeditorum, quæ ad ejus sepulcrum in argumento rerum cernuntur appensa. Ex quibus etiam nos aut certe pauca, aut penè nulla commemoravimus, per id dumtaxat quod in conspectu omnium apposita, velut nos locum, ita & omnes non ambigimus nosse. Hæc quidem quamplura infra pauco tempore constant acta. Illa scilicet quæ deinceps per prolixa spatia temporum agenda sunt, qualia vel quanta fiant, quis modo æstimatione comprehendere valet, cum numquam à Præsulis tumba hodieque restent fieri miracula. Sed quotidie ægri ad tumulum sancti viri veniunt, & ibi excubantes sani efficiuntur: cæci veniunt, & inluminantur: dæmoniaci veniunt & liberantur: perjuri veniunt, & aut moriuntur, aut etiam à diabolo vexantur: ferro vincti confugiunt, & solvuntur: claudi carrucis advecti, consolidatis gressibus ad propria incolumes revertuntur. Multæ quidem sanitates ex eo qui illic crescit, olei liquore

perficiuntur. Quanti rursus à frigoribus, vel diversis infirmitatibus detenti liberati sunt, post transitum beatissimi viri qui fuerant ab hoste captivi. nam libelli pagina singillatim non potest adnecti, ut ne infirmioribus fide fastidium præparet, & dubitantibus sermo prolixior promulgetur. Hæc igitur pauca de pluribus dixisse sufficiat, ut quasi de diversis floribus in sanctæ Ecclesiæ sinu redolentes repleta multorum corda credentes, ut carpere perfectos fructus valeant, quos mundialis delectatio non inquinat. Non potest enim & hic gaudere cum sæculo, & illic regnare cum Christo; nec duobus Dominis servire, Deo scilicet & mammanæ. Deponentes igitur opera tenebrarum induamus arma lucis, quia Creator omnium est lux vera quæ inluminat omnem hominem venientem in hunc mundum, per Dominum nostrum Jesum-Christum Filium suum, qui in Trinitate perfecta vivit & regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum, amen.

ADMONITIO

in Formulas sequentes.

Has Formulas descripsimus ex veterrimo codice Vveingartensi, in quo eas reperimus sub hoc titulo: IN CHRISTI NOMENE INCIPIUNT DICTATI. *Has tamen* FORMULAS ANDEGAVENSES *appellamus, propterea quod ex actis illius provinciæ expressa sint ab eo, qui eas in communes formulas, detractis nominibus propriis, redegit, retinendo passim nomen* Andecavis civitatis. *Item* Childeberti *Regis nomen non semel in iisdem occurrit. quod argumento est, acta illa regnante Childeberto, primo an secundo, condita fuisse. Certè ante Childebertum tertium. nam in fine Formularum tempus scripti codicis aut ejus*

exemplaris, nempe annus tertius Theoderici Regis, filii Chlodovei junioris, designatur his verbis. A principio mundi usque ad passionem Christi v milia cc xxviiii anni fuerunt. Abinde, peractis regnum Chlodoveo, Chlothario, Theodorigo, & Childerico, à mundi initio anni sunt v milia dccc lxxx, in anno tertio Theudorico Regis. *Si Christi passionem anno ejus ætatis trigesimo (ut multi veterum) statuit hic scriptor, dicendum est ex ejus sententia, Theoderici annum tertium in annum Christi* D LXXX *coïncidisse. Ut ut sit, codicem Vveingartensem, aut ejus exemplar, ante principatum Childeberti tertii conditum fuisse ex superiori clausula patet. Et quidem Vveingartensis codicis scriptura nobis visa est excedere annos nongentos. Omnes codicis nævos, quos sanare facile erat, retinuimus, doctorum virorum secuti exemplum, immo veterum instrumentorum scripturæ rationem, ut constat ex libro* 1 *&* 6 *de re diplomatica.*

Quibus legibus regeretur provincia Andegavensis, docent Formulæ sequentes, præsertim LIII & LVII. ubi Lex Romana, consuetudo pagi, & principalis seu regalis potestas memorantur. *Abstinemus à fusioribus Notis, quoniam loca, si qua sunt difficiliora, satis explicant erudita Bignonii Notæ in Marculfum.*

INCIPIUNT DICTATI

SEU

VETERES FORMULÆ ANDEGAVENSES.

(I *Formula sollemnis de dote.*)

HIc est testamentum quarto regnum domni nostri CHILDEBERTO Reges, quod fecit Missus ille CHESTANTUS. Cum juxta consuetudinem Andicavis civetate, curia puplica resederet in foro, ibique vir magnificus illi prosecutor dixit: Rogo te, vir laudabilis illi Defensor, illi Curator, illi Magister militum, vel reliquum Curia puplica, utique obticis puplicis patere jobeatis, quia habeo quid apud acta prosevere * debiam. Defensor principalis simul & omnis Curia puplica dixerunt: Patent tibi cotecis * puplici, prosequere quæ optas. Obedire illa per mandato suo pagina mihi injunxit, ut prosecutor exsistere deberit, qualiter mandatum, quam in dulcissimo jocali * meo illo fici * pro omnis causationis suas, tam in paco*, quàm & in palacio, seu in qualibet loca, accidere faciat illa porciones meas, quem ex alote parentum meorum ei legibus obvenit vel obvenire debit, aut justissimè ei est reddebetum. E contra parentis suis vel contra cujuslibet hominem accidere vel admallare seu & liticare facias inspecto illo mandato, quem in dulcissemo jocali meo illo fici, gestis municipalibus adlegare debeam. Curia verò dixerunt: Mandato, quem tibi habere dicis, accipiat vir venerabilis illi Diaconus & amanuensis. Illi prosecutor dixit: Rogo domno meis omnibus puplicis, ut sicut mandatum istum legebus cognovistis esse factum, ut dotem quem præ mani-

* prosequi.
* codices.
* jugali.
* feci.
* pago.

Diaconus amanuensis curiæ.

bus tenio, vobis præsentibus in foro puplico jobeatis recitari. Curia verò dixerunt: Dotem quem te dicis præ manibus retenire, illi Diaconus & amanuensis Andecavis civitate nobis præsentibus accipiat relegendum. quo accepto dixit.

Incipit mandatus.

DOmno mihi jocali meo illo. Rogo adque supplico dulcissima gratia vestra, ut ad vicem meam omnis causationis nostris, tam in pago quàm & in palacio, seo in qualibet loca accidere faciatis; & illas portiones nostras, quem ex alote parentum meorum mihi legibus obvenisse vel obvenire debit, aut justissimè nobis est redebitum, hæc contra parentis meus vel contra cujuslibet hominum accidere vel admallare seu adliticare faciatis. Et quicquid exinde ad vicem nostram egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognoscas rectum. Juratum mandatum Andecavis civitate Curia puplica.

Incipit cessio.

DUlcissima & cum integro amore diligenda sponsa mea, filia illius, nomen illa, ego illi. Et quia propitio Domino juxta consuetudinem unà cum voluntate parentum tuorum sponsavi, proinde cido tibi de rem paupertatis meæ, tam pro sponsalitia, quàm pro largitate tuæ, hoc est casa cum curte circumcincta, mobile & inmobile, silvas, pratus, pascuas, aquas, aquarumve decursibus, junctis & subjunctis, & in omnia superiùs nominata, tu dulcissima sponsa mea ad die filicissimo nupciarum tibi per hanc cessione dileco adque transfundo, ut in tuæ jure hoc recepere dibeas. Cido tibi bracile valente solidus tantus, toneneas tantas, lectario ad lecto ve-

FORMULÆ ANDEG.
ſtito valento ſolidus tantus, inaures aureas valente ſoledus tantus, annolus valentes ſolidus tantus. Cido tibi caballus cum ſambuca & omnia ſtratura ſua, boves tantus, vaccas cum ſequentes tantus, ovis tantus, ſolidis tantis. Hæc omnia ſubſcripta rem in tuæ jure & domenacione hoc recipere debias, vel poſteris tuis, ſi inter nus procreati fuerunt, derelinquentis, ſalvo jure ſancti illius, cujus terræ eſſe videtur. Et ſi fuerit ullo umquam tempore, qui contra hanc ceſſione iſta, quem ego in te bona voluntate conſcribere rogavi, aut ego ipſi, aut ullus de heredibus meis vel propinquis meis, aut qualibet homo vel extranea aut emiſſa perſona venire voluerit, aut agere, vel repetire præſumpſerit, ante lite ingreſſus duplet tibi tantum, & alio tantum, quantum ceſſio iſta contenet, aut eo tempore meliorata voluerit, & repetitione ſua non obteniat effectum: & hæc ceſſio iſta atque voluntas noſtra omni tempore firma permaneat.

Poſt hæc Curiæ ait: Se adhuc aliquid abis ex hac cauſa aut agere debias, dic tu in præſente. Illi proſecutor dixit: Gratias agemus magnitudine veſtræ, quod dotem ſua ſcripta quem proſequio, geſtis municipalibus ut habuit caretas veſtra allegaſſe.... feciſſe vobis ex more conſcripſe.

II *Hic eſt venditio, qui ſeipſum vendit.*

V. Marculf. lib. 2. c. 28.

DOmno mihi illo, necnon & conjux ſua illa, ego illi. Quia conjunxerunt mihi necligentias, quod res veſtras furavi, & in aliter tranſagere non poſſum, niſi ut integrum ſtatum meum in veſtrum debiam implecare ſervitium: ergo conſtat me nullo cogente imperium, ſet pleniſſima voluntate mea: & ſi de hac cauſa reprobus apparuerit, pro ipſa necligentia integrum ſtatum meum in veſtrum ſervitium obli-

gare debiam, ac cedere * à vobis pretium in quod mihi conplacuit, soledus tantus, ut quidquid ab hodierno die de memetipso facere volueritis, sicut & de reliqua mancipia vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis potestatem faciendi quod volueritis. Si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferit inter tibi & fisco soledus tantus vobis componat, & quod repetit vindecare non valeat, & hæc vinditio atque voluntas mea firma permaneat.

FORMULÆ ANDEG.

* accipere.

III *Hic est venditio de homine in esceno posito.*

DOmno mihi proprio illo, ego illi. Et quia conjunxerunt mihi culpas & meas magis necligentias pro furta quid feci, unde ego in turmentas fui, & eologias feci, & morte pericolum ex hoc incurrere debui: set habuit pietas vestra datis de ris * vestras solidus tantus. Ideo hanc epistolam venditione de integrum statum omni peculiare meo vobis emittendam curavi, ut quidquid ab hodierna die de memetipso facere volueritis, sicut & de reliqua mancipia vestra originaria, in omnibus Deo præsole habeas potestatem faciendi. Et si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego ipsi bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferat inter tibi & fisco solidus tantus vobis conponat, & quod repetit nihil valeat vindecare, & hæc vinditio perenni tempore firma permaneat.

V. Marculf. lib. 2 c. 28.

* res.

IV *Hic est vinditio de terra conducta.*

EGo enim illi. Constat me vindedisse, & ita vindedi ad venerabile fratri illa vineola plus menus juctus tantus, & resedit in terraturium sancti illius, in fundo illa illa, & accipi à vobis pretium, in quod mihi conplacuit, hoc est soledus tantus, ut de ab hodiernum die memoratus emptor quicquid de ipsa vinea facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod esse non credo) se fuerit aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis, aut quælibet obposita persona, qui contra hanc vinditionem quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumpserit, dupplit tantum & alio tantum quantum hæc vinditio ista contenit, & quod repetit vindicare non valeat, & hæc vinditio omni tempore firma permaneat. Actum Andecavis.

V *Incipit securitas de supersallicione hic est.*

DUm non est incognetum, qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit de res suas, & ipse illi male ei exinde numquam fecissit. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo umquam tempore contra ipso agere non præsumat. Quod si illi, aut aliqua persona ad vicem suam ipsa causa resultare præsumpserit, soledus tantus inter tibi & fisco conponere debiat, & quod repetit vindicare non valeat, & hæc securitas firma permaneat.

VI *Incipit item securitas.*

DUm non est incognitum, quia ante hos dies aliquos homo nomen illi, litem in via publica aput illo ei habuit, & cobebus * super eum ipsi illi ei posuit: sic taliter convenit ipsus homo ad mediantis bonis hominibus, ut hunc securitate ipsus homo de ipsus cobebus seu & de ipsa lite, quem aput mihi abuit, facere deberit. quod ita & fecit. Et (quod futurum esse non credo) si fuerit ut ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet obposita persona, qui contra hanc securitate resultare præsumpserit, soledus tantus ei conponat, & quod repetit nihil valeat vindecare, & hæc securitas ista perenni tempore firma permaneat.

*s. cobetus

VII *Incipit securitas.*

DOmno venerabile & in Christo patri illo Abbat. vel omnis congregacio nostra & domni illius, ego illi. Et quia ad peticionem meam habuit pietas vestra fecistis mihi beneficium de rem vestra, & domni illius, hoc est locello cognomenante, in pago illo, cum casis, campis, terris, mancipiis, acolabus, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, vestrum præjudicium, & domni illius tenire & possedire debuit, & spondio vobis annis singulis cinso soledus tantus, & post quoque meum discessum jure vestro & domni illius cum rem meliorata, quantumcumque in ipso loco inventum fuerit, revertatur, & accipiatur absque ullius contrarietate aut repetitione propinquorum meorum annuante Domino, ut mus * est virorum atque magnorum opidi, confirmandum.

* mos

FORMULÆ ANDEG.

VIII *Incipit concamius.*

v. Marculf. lib. 2 c. 23 & 22.

IN Dei nomen placuit atque convenit inter illus & illus, ut inter se campellus conmutare deberint, quod ita & fecerunt. Hoc est, dedit illi ad racione illo campo ferente modius tantus, & est super terreturio sancti illius, & subjungat de unus latus campus illius. Simiter in alio loco dedit illi super ipso terreturio ad racione illo campello ferente modius tantus, & subjungat de uno latere campus illius: ut quicquid exinde facere voluerit, absque præjudicium sancti illius, cujus terra esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Si fuerit unus quis qui contra pare suo agere aut resultare præsumpserit, partem quod accepit à pare suo amittit, & insuper multa legis damnum incurrit. Et hæc epistolas uni tenorum conscriptas, quem inter nus* fieri rogavimus, firmas permaneant.

* nos.

IX *Incipit vindicio, quam facit qui seipso vindit.*

DOmno fratri illo, necnon & conjux sua illa, ego illi qui conmaneo in pago illo. Constat me vindedisse, & ita vindedi vobis vernacula juris mei, nomen illo, & accipi inde precium in argento uncias tantas: ut quicquid ab hodierna die ipso vernaculo facere volueritis; habendi, tenende, donande, vindende, seu conmutandi, quomodo & de re aliqua mancipia vestra obnoxia exinde facere volueritis, liberam habeatis potestatem. Et si quis, ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vindicione, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inter tibi & fisco soledus tantus vobis conponat, & quod repetit,

repetit, nihil valeat vindicare & hæc vindicio ad que voluntas mea perenni tempore firma permaneat.

X *Incipit judicius.*

VEniens homo nomen illi ante venerabile vir illo Abbate vel reliquis viris venerabilibus adque magnificis, quorum nomina subtus tenuntur inserti, interpellabat aliquo homine nomen illo, quasi servicium ei redeberit; & illi taliter de præsente aderat, & hoc fortiter denegabat, quod servitium numquam redebebit. Interrogatum fuit ipsius illo de sua agnacione alius homines in suum servicium habebat, an non: & ipsi illi taliter locutus fuit, ut hoc non redebebat, nam ipsi illi servitium ei non redebebat, at de agnacione aut de conparato ut hoc inter se intenderent, ut dum ipsi illi alius homines de sua agnacione non redebebat. Sic visum fuit ipsius abbati vel quibus in eus aderant, ut ipsi homo apud homines XII manu sua XIII in basileca Domne illius, in noctis tantis conjurare deberet quod de annus XXX, seu amplius, servitium ei numquam redebebat: se hoc facere potebat, ipsi illi de hac causa contra ipso illo conpascere deberit: sin autem non potuerit, hoc inmendare studiat.

Sacramenti in eclesia ritus.

XI *Incipit notitia de supradicto judicio.*

NOticia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi apud homines tantus ingenuos super altare illius Andecavis civetate, pro eo quod homine nomen illo, ipso pro servitium interpellabat ad vicem genetore suo seu & genetrice sua. Juratus dixit, juxta quod judicius ex hoc loquitur per hanc loco sancto & divina omnia quod hic aguntur, de annis XXX seu amplius sub ingenuetate nomen

FORMULÆ ANDEG. resedi. nam & ipsi superius nomenatus servitium non rededi, nec redebio pro reverentia loci. id sunt quorum præsentia.

XI *Incipit judicius.*

VEniens homo, nomen illi Andecavis civetate, ante illo agente vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi jumento suo ad furtis conditionis abuissit: & ipsi illi una cum genetore suo ibidem aderat, & hoc fortiter denegabat, quod ipso jumento numquam habuisset. Sic visum fuit ipso agente qui cum ipso aderunt, ut genitor suos illi pro filio suo illo, quia & ipsi genitor apud homines tantus ipsi illi in basileca domni illius in noctis tantus pro filio suo excusare deberit, se hoc facere potebat, ipsi illi contra ipso illo compascere deberit. Sin autem non potuerit, hoc contra ipso emendare stodiat.

Incipit noticia.

NOticia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi in basileca domne illius pro judicio illo, agente juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia quod hîc aguntur, quæ hic Deo plenius offeruntur, unde me illi repotabat *, quasi jumento suo ad furtis conditionis post me habuissit, & per meum ingenium ipso jumento digere habuisset, nec ipso jumento numquam habui, nec per meum nullum ingenium ipso jumento numquam perdedit, nec aliud tibi de hac causa non redebio, nisi isto edonio Sacramento.

* reputabat.

FORMULÆ ANDEG.

* Impedimentum, excusatio.

XII *Incipit solsadia* *.

NOticia solsadii, qualiter vel quibus præsentibus illi homo placetum suum adtendit Andecavis civetate Kalendas illas, per judicio inlustri illo Comite, vel auditores suis, ac contra homines his nominibus illus & illus, vel genetrici eorum, nomen illa, unà cum abunculo eorum illo, dum dicerit, quasi aliqua femena, nomen illa, genetore eorum, nomen illo, pro maleficio eum interfecisset. Qui ipsi jam superiùs nomenati placetum eorum legebus à mane usque ad vesperum visi fuerunt custodisse. Nam ipsa femena nec ad placetum advenit, nec misso ad persona addirexit, qui sonia redebuissit. Propterea necesse fuerit prædictis hominibus, ut hanc noticiam bonorum hominum manibus roboratas proseqtuere deberent, qualiter & visi sunt fecisse.

XIII *Incipit item solsadia.*

NOticia solsadii, qualiter vel quibus præsentibus veniens homo, nomen illi, placitum suum adtendit Andecavis civetate, in basileca Domni illius, unde eum hæc contra homine; nomen illo, quem ante illo agente fuit inratione pro jumento suo, &c.

XIV *Item solsadii.*

NOticia qualiter solsadii vel quibus præsentibus veniens illi in basilica sancti illius Andecavis civitate placetum suum adtendedit contra homine nomen illo, quem ante illo agente fuit inrationes pro agente, quod hoc die illo quod fecit mensis illi dies tantus, conjurare deberit una cum hominis suis qui illi ad placitum adfuit una cum testis suis pro

legibus triduum custodivit & solsadivit; nec illi nec ad placito adfuit, nec ulla persona ad vicem suam direxit, qui ipso placito custodisset, aut sonia nunciare deberit, quos præsens placitus ipsius fuit custoditus aut solsaditus, aut hanc noticiam manibus eorum subter firmaverunt.

XV *Incipit Sacramentalis.*

BReve Sacramenti, qualiter & quos præsentibus ingressus est homo, nomen illi, Andecavis civetate, die illo, quod ficit minsis illi dies tantus, in basileca Domne illius. Juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia quæ hîc aguntur, quæ hîc Deo plenius offeruntur, unde mihi homo, nomen illi, interpellabat, eo quod caballo suo furassit, aut in taxato post me habuissit, hoc conjurare quod caballo suo, quem mihi reputabat, numquam furavi, nec consciens ad ipso furandum numquam fuisset, nec post me intaxata ipso caballo numquam habui, nec alio tibi exinde non redebio, nisi isto edonio sacramento, quem judicatum habui, & legibus transibi. Id sunt qui hunc Sacramento audierunt, manibus eorum subter firmaverunt.

XVI *Incipit noticia.*

NOticia qualiter vel quibus præsentibus illi & illi placitum eorum adtenderunt Andecavis civetate, in basileca Domne illius, pro judicio illo præposito, unde aliqua femina, nomen illa, habuit interpellatus pro illa re qui illi & germanus suos illi ad ipso placito advenerunt, & homines suos hîc præsentaverunt, ut ipso Sacramento excusare deberent. Nam ipsa illa femena ad ipso placito adfuit, & ipso Sacramento menime recipere voluit, qui illi

ex germano suo illi placitum eorum legibus custodierunt. Propterea necessarium fuit, ut ex hoc noticia accipere deberent. quod ita & fecimus.

XVII *Incipit vacuaturia.*

DUm cognitum est, quod homo nomen illi vinditione de integrum statum suum ad homine nomen illo, & cogiæ * sua illa, & ipsa vinditione meneme * invenisse non potuerunt. Proinde manus nostras firmatus vobis emittendam curavi ubi & ubi ipsa vindicio inventa fuerit, inanis permaniat, & hæc vacuaturia firma permaniat.

* conjugem
* minime.

XVIII *Incipit item vacuaturia.*

DUm cognetum est qualiter aliquos homo nomen illi, aliquo homine nomen illo, cautione inmissa habuit pro factum suum, quo ei beneficium facit argento uncias tantas, ut inter annus tantus, qualecumque ei servitium injunxerit, ei facere debiret. Et ipsi homo cautione menime invenire non potuerit. Proinde mano mea & bonorum hominum vacuaturia tibi proinde dedi, dum tu ris * meas rededisti, ubi & ubi, cautio ipsa inventa fuerit, vacua & inanis permaneat, & hæc vacuaturia firma permaniat.

* res.

XIX *Incipit vindicio.*

DOmno mihi semper illo illi. Et pro necessitatis temporum & vidi * compendium etiam sterilitas & inopia præcinxit, ut in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implecare servicium. Ergo constat me nullo cogente imperio, sed plenissima voluntate mea, & accipi à vobis pro suprascriptum statum meum, hoc

* *f.* vitæ

est in quod mihi complacuit, in auro valente soledus tantus, ut quicquid ab hodiernum diem de memetipso facere volueris, sicut & de reliqua vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis facultatem faciendi. Si quis vero aut ego ipsi, &c. ut supra.

XX. *Incipit ingenuitas à die præsente.*

Marculf. l. 2. c. 32.

IN Dei nomen ille, delectissimo nostro illo. Noverit iste pro divinitatis intuitu & animæ meæ remedium vel æterna retributione tua, eatenus à die præsente ingenuum esse præcipimus, tamquam ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, & nullius tibi heredum ac proheredum meorum nec servicium nec ullum obsequium ultra debere cognuscas, sed potiùs aso defensione sanctum illius in integra valeas residire ingenuitas. Etsi fuerit unus de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumpserit, in primitus Dei incurrat judicium, & de sanctorum loca efficiatur extraneus, & insuper multâ legis damnum incurrat auri libra una, argento pondo tantum; & quod repetit vindicare non valeat, & hæc ingenuitas perenni tempore firma permaniat.

XXI *Incipit vindicio.*

EGo enim illi constat me vindedisse & ita vindedi ad illo campello ferente modius tantus, & est super terraturio sancti illius, in villa illa, & subjungit de terra illa de uno latere campus illius taxato precio: hoc est in quod mihi complacuit valente soledus tantus, ut quidquid ab hodierna die de ipso campo agere volueris, absque præjudicium sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus

habeas poteſtatem. Etſi fuerit ego ipſi, &c. FORMULÆ ANDEG.

XXII *Incipit cautio de vinea.*

EGo enim illi. Conſtat me accepiſſe, & ita accepi per hanc cautionem ad præſtetum beneficium de homine nomen illo, hoc eſt in quod mihi complacuit, in argento ſoledus tantus; & in pignore tibi conditionis demitto tibi pro ipſo beneficium inter annus tantus vinia medio jucto* tantum qui eſt ſuper terraturium ſancti illius, in villa illa, & ſubjungit de uno latere vinia illius, ut interim res veſtras micum habuero illa blada, quem ibidem Deus dederit in tuam revoces poteſtatem. Et quod ſi adſolet ipſi annus tantus completi fuerunt, rem veſtram reddere debiam, & cautionem meam recipere facias, aut tibi aut cui cautionem iſtam dederis ad exagendum.

* jugere.

XXIII *Incipit ingenuitas.*

DIlectiſſimo noſtro illo ego ille. Noveris te pro divinitatis intuitu & animæ meæ remedium vel æterna retributione eatenus ad jucum ſervitudinis tibi abſolvemus, ut quamdiu advixeris de meum non diſcedas ſervitium, & poſt meum quoque diſceſſum cum omni peculiare quod habes aut laborare potueris ingenuam ducas vitam, tamquam ſe ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus, & nullius tibi nec ſervitium, nec nullum obſequium heredum ac proheredum meorum te quicquam redebere cognuſcas, niſi ſub defenſione ſancti baſileci domni illius præbeas obſequium non requiratur. Si quis (quod futurum eſſe non credo) ſi fuerit unus de heredibus meis vel qualibet obpoſita perſona, qui contra hanc ingenuitatem quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, in primitus Dei incurrat judicio, & ali-

minibus ecclesiarum, basilicarum vel omnium Sacerdotum excommunus accipiat illam maledictionem quem Juda Scariotis accipiat, & mea voluntate cum Christo accipiat misericordia, & quod repetit numquam valeat sua voluntas obtineat, & ingenuitas ista perenni tempore firma permaneat.

XXIV *Incipit judicius.*

EVeniens illi Andecavis civitate ante illo Præposito vel reliquis hominibus qui cum eo aderant, interpellabant aliquo homine, nomen illo, quasi animalia per sua menata eos ducere habuisset, & ipsa animalia per sua menata aliquas mortas fuerant, & ipsa pecora illi excorticasset, posteaque mortas fuerunt. Interrogatum fuit ipsi illi quid de hac causa responso daret: & ipsi illi taliter locutus fuit, quod nec sua animalia numquam menasset, nec per sua menata ipsa animalia degere numquam habuisset, nec de manus suas excorticatas numquam fuissent. Propterea visum fuit ad ipso Præposito, vel qui cum ipso aderant, ut in noctes tantas apud homines tantus ipsi illi in basileca Domni illius excusare deberit se hoc facere debebat, de hac causa ipsi illi compascere debirit: sin autem non poterit quicquid lex de tale causa edocet emendare stodiat.

XXV *Incipit vindicio qui seipsum vindit.*

v. supra cap. 2

DOmino magnifico fratri illo, necnon & conjux sua illa. Nus enim illi & coguje sua illa constat nus vindedisse & ita vindedimus à vobis estus * nostros cum omni peculiare quod habemus aut locare poteremus, manso & terra vel viniolas, quantumcumque ad die præsente possidere vidimur, in fundo illa villa in se super terra ecclesiæ Andicavis, vel

** l. status.*

ubique habire visi sumus. Unde accipimus de vobis precium quod nobis conplacuit, hoc est in auro valente soledus tantus, ut post hunc diem memorati emptores quicquid de nus ipsis vel de heredis nostris facere voluerint habeant potestatem faciendi. Si quis verò, &c. FORMULÆ ANDEG.

XXVI *Incipit securitas.*

DUm non habetur incognitum, qualiter aliqua femina, nomen illa, apud hominem sancti illius, nomen illo, litis intentione habuit de illo rapto, quod ipsa fuit, ut ipsa ad pacem concordiam voluntate ad ipsa femina facere deberent. quod ita & fecerunt. Unde convenit, ut si homo manu sua firmata exinde accipere deberet, quod ita & fecit, ut se ipsa femena post hunc diem resultare voluerit, contra homine soledus tantus conponat. Facta securitas.

XXVII *Incipit vindicio proprietatis.*

DOmino venerabile & in Christo Patri illo Abbate ego illi & conjux mea illa. Constat nus vindedisse, & ita vindedimus vobis terra proprietatis nostræ, in loco nuncupante illo, & accipi proinde pretio de vobis in quod nobis conplacuit, hoc est in argento soledus tantus, &c. & hæc vindicio perenni tempore firma permaneat stipulatione subnixa. Actum est.

XXVIII *Incipit judicius.*

VEniens illi Andecavis civitate ante illo Agente, necnon & illo, vel reliquis qui cum illo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi

FORMULÆ ANDEG.

fossado per terra sua, in loco nuncupante qui vocatur, illa villa, qui aspecit ad illa, ei fossadassit. Et taliter ipsi homo dedit responso, quod terra sua fossado fecisset. nam terra ad illo homine numquam fossadasset. Visus fuit ab ipsis magnificis, ut illi in noctis tantas apud homines tantus vicinis circa manentis de ipsa condita mano sua quarta in basileca Domni illius senioris excusare deberet, quod terra sua malo ordine numquam fossadasset. Si hoc facere potebat, quietus & securus resediat: sin autem non potuerit, contra ipso hominem satisfacere debeat.

XXIX *Incipit judicius*.

Abbas judex.

VEniens homo, nomen illi, aput femina, nomen illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius, ante venerabile vir illi Abbate, interpellaverunt hominem, nomen illo, quasi servitium qui fuerunt ipsius illi, quondam post se habuissit conmandatas, hoc est illam rem qui illi ad præsens aderat: & hoc totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi, se * habebat homines qui de præsente fuissent, ut vidissent quando ipsa rauba * ipsi illi & illi conmandasset. Taliter visum fuit ab ipso Abbate vel qui cum eo aderant, in noctis tantis daret homines tantus bene fidem habentes vicinis circa manentis, qui de præsente fuissent, & vidissent supra scripto illo quondam ipsa rauba ipsi illi conmandasset, ut hoc in basilica Domni illius conjurare deberit, ipsius illi per legem emendare studiat. sin autem non potuerit, de hac causa ipsi illi omni tempore ductus, quietus atque securus valeat resedire.

* si

* *hic* depositum *al.* furtum.

XXX *Incipit item judicius.*

VEniens illi ante illo Abbate, vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi vineas suas, quæ erant illius, quondam illi ad parciaricias * ei dedissit, ut quamdiu ipsi illi se aptificavit, ipsas vineas ad parciaricias habire debiat. Interrogatum fuit ipsius illi, si ipsas vinias apud ipsas fuerunt, an non. Taliter ipsi locutus fuit, quod illas convenentias quod ipsi illi dicebat aput ipso numquam habuit. Visum fuit ipsius Abbate, ut dum hoc denegabat, quod ipsas convenentias numquam habuit, ut apud homines tantus in basileca Domni illius excusare deberet, quod ipsas convenentias inter se numquam habuissent, se hoc facere potebat, precium quod de ipso illo acciperet, ei reddere debiat: sin autem non potuerit, contra ipso emendare stodiat.

* ad partem *seu* medietatem.

XXXI *Incipit apennis.*

DUm non est incognitum, qualiter aliquis homo, nomen illo, & conjuge sua illa, in terra eorum in loco illo, per nocte fuit à pessimis naufragium passus, & exinde perdedit & pecunia sua, & mobele suo, seu & strumenta sua quam pluremas, vindicionis, dotis composcionalis, contullitionis, pactis, commutationis, convenentias, securitatis, vacuaturias, judicius, & noticias. Unde necesse ei fuit advocare judecis seu & vicinis circa manentis seu & universa parocia illa, & ibidem invenirent & ostia sua fracta, & portis suas conquassatis, & ipso loco graviter devastata. Proinde petiit ad ipsos bonis hominibus: in eumdem prospecto accesserunt, invenirunt sicut tum esset, cujus nomina subter sunt inserta, ut hunc

V. Marculf. lib. 1 c. 33 & 34.

noticia relatione præsto ei adfirmare deberent. quod ita & fecerunt, qualiter melius possit Andecavis civetate adfirmare.

XXXII *Incipit item Appennis.*

QUicumque ad latruncolus sceleratoribus, sediciosis seu incendiariis in qua provincia vim aut damnum pertulerit, oportet hoc eidem Rectores civium seu Curiales provinciæ, in qua perpetratum fuisse perhibetur, palam ostendere, & publica denuntiatione manifestare. Igitur cùm pro utilitate ecclesiæ vel principale negotio Apostolicus vir, illi Episcopus, necnon & inluster vir illi Comes, in civetate Andecave cum reliquis venerabilibus atque magnificis reipuplicæ viris resedissit, ibique veniens homo, nomen illi; palam suggereret, ceu casa sua in loco nuncupante illo, eo quod mali homines per cæcata nocte ad casa sua in loco nuncupante illo advenissent, & ostia sua frigissent, vel res suas aurum, argentum, species, vestimentum, fabricaturas suas, vasa ærea, vel reliquas res quamplures, cum strumenta cartarum vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis conposcionalis, contulationis, pactis, conmutationis, convenentiis, securitatis, vacuaturiis, judicius & notitias, oblecationis, vel reliquas res quam plures quam longum est per singula minustire, ad furtis causis deportassent. Unde per ipsas cartas pluras terras post se dicere venditum: & in crastenum locale accessione una cum bonas extraneas personas vicinis circa manentis in ipso loco manibus eorum roboratas accessisse: & ob hoc cognita relatione ante suprascriptus senioris præsentabant ad relegendum, per quem ipsum seniores cognoverunt, quod ipsa causa taliter acta vel perpetrata fuisset. Dum taliter diligentia inquirere

videtur, ſublectum fuit ad ipſas bonas ſtraneas perſonas vicinis circa manentes, qui bene optime ex hoc comperti aderant, quid exinde cognuſcibant, veraciter enarrare deberent, ſe ipſi homo taliter præbuerunt teſtimonium, ut inſpecta illa epiſtola, quem illi præſentabat, ſua denuntiatione veraciter concordabant. Dum ſic in omnibus devolgata claruit ſi ſupraſcriptus Pontifex & ipſi Comis vel qui cum eo aderant, denuntiaverunt ipſius illi, ut quicquid per annorum ſpatia de eo tempore uſque nunc rectè & legaliter poſſederat, in antea obſolve principale negotio recto tramite teſtata lege ſervit, res ſuas ipſi aut heredis ſui tenire & poſſedire faciant. Et pro præſente & futura tempora convenit, ut hanc cartola qui vocatur Appennis, præfatorum ſeniorum vel reliquorum civium eorum manebus roboratas acciperet adfirmare deberet. quod ita & fecit: ita ut duo Appennis coæqualis ex hoc affirmatus accipiat, unum, quem ipſi apud ſe retineat; & alium quem in foro puplico ſuſpenditur. Facto Appenni.

XXXIII *Incipit noticia ad Appenno firmare.*

CUm per cæca cupiditate per loca orbana ſemper hoſtis antiquus bella conſurget, & ſolent homines perſidi & peſſimi per malus intolerabilia mala ſubire tam ab hoſtibus, quàm latrunculus, per talas & fortes, per captores & rapacis conmovere & conmutare gravis damnos ætatis. Igitur non eſt incognitum, qualiter aliquo homine, nomen illo, contegit gravis naufragius, quod in villa illa caſa ſua per nocte fuit effracta, & omnes præſidios ſuos, aurum, argentum, æramentum, veſtimentum, utenſilia, pecunia, ſeu ſtrumenta cartarum quamplurimas, vindicionis, cautionis, ceſſionis, donationis, dotis conpoſcionalis, pactis,

FORMULÆ ANDEG.

commutationes, covenientiis, securitatis, vacuaturias, judicius & notitias, seu & omnes solemnitas, per quem à longo tempore usque modo res suas domenavit, per ipso furte exinde fuit deportata. Proinde necesse fuit sæpedicto illo in crastenum maturius mane judici pupleco vicinis circa manentes ad ipso loco convocare: & ibidem venientes invenerunt sic esset factum, seris incisis ostias concapolatas, portas perforatas, conscensa seu & universa quæ supra memoravimus per ipso furto perinde esset abstracta. Dum sic cessit veraciis, ut melius possit exinde appenne in civetate regione ipse ipsius prosequere & adfirmare, petiit ad ipsius vicinus & judice, qui in ipsa cautione fuerunt, manibus propriis in hunc prospectum notitia relationis adfirmare deberent. quod ita & fecerunt.

XXXIV *Incipit (libellus) dotis.*

V. Marculf. lib. 2 c. 15.

ANnum IIII regnum domini nostri CHILDEBERTO Reges. Ego in Dei nomen illi fateor me hunc libellum dote scribere deberem, quod ita & fecerim, ad dulcessima sponsa mea, nomen illa, pro amore dulcitudinem suam emitto tibi in cartola libelli dotes casa jam dicta puella sponsa mea illa habiat, teniat, possideat, faciat quod voluerit. Et si quis verò aut ego ipsi, vel quislibet opposita persona, qui contra hoc voluntate meam facta aut libellum dote ista conscripta aut agere præsumpserit, soledus tantus coactus exsolvat. Et si quis ... non obtineat effectum.

Incipit epistola.

EGo enim illi fateor me hanc epistola facere debere, quod ita & feci, ad coguje mea illa pro-

ptet amore dulcitudinem suam & servicium circa me inpendetis, cedo tibi atque transcribo capsa de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit, ut ab hodierno die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas. Et si quis verò &c. FORMULÆ ANDEG.

XXXV *Incipit item cessio*

EGo enim illi fateor me hanc cessionem facere debere, quod ita & feci ei, ad dulcissimo nepote meo nomen illo. Cedo ei propter amorem dulcitudinem suam casa, ut ab hodierno die ipsam rem conscriptam habeas, teneas, possideas, &c.

XXXVI *Incipit epistola, quem pater & mater facit in filio.*

LIcet unicuique de rebus suis quas in præsente fæculo (habere) videtur, tam ad sancta loca seu parentum meliorare, & lex manet & consuetudo longinqua percurrit facere quod voluerit. Idcirco ego in Dei nomen illi, & cogive mea illa dulcissima, & à nobiscum integra amore diligendo filio illo. Dum in omnibus, & per omnia, & super totum nobis fideliter servire videris, multas penurias & injurias per diversa loca pro nostra necessitate suscepisti, & in utilitate Domnorum partibus Britanici seu Vvasconici hostiliter ordine ad specie mea fuisti: proinde convenit nobis ut aliquid de facultatis nostræ te emeliorare debererit. quod ita & fecerunt. Ergo transcrivimus tibi mansello nostro illo super terraturio vir inluster illo, & hoc cum domebus, ædificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, aquis aquarumque decursibus, junctis & adjecentiis, quantumcumque ibidem nos tenire visi sumus, hoc ad die præsente perpetualiter ordine tradimus ad possedendum, & hoc est habendi tenendi

V. infra cap. 57.

ſeu commutandi poſteris tuis, vel, ubi tua decreverit voluntas, derelinquendi, & ubi aliubi ex noſtra ſine epiſtolis oblegatam & infantis noſtris remutarent, tu cum ipſis æqualis lanciæ dividere facias. Et in hanc paginola intimare convenit, ſi nos ipſi aut heredis ſeu propinquis noſtris, aut militans extranea perſona qui contra hanc epiſtola aliqua querilla aut refragatione contraire voluerimus, ſoledus tantus tibi ſociante fiſco conponat, & nihil vindicet quod repetet. Et hæc voluntas noſtra cum manus noſtras roboratas omni tempore cum lege Aquiliani non dibeat eſſe inconvulſa.

XXXVII *Incipit Cautio de homine.*

DOmino magnifico fratri illi, ego illi. Conſtat me accipiſſe, & ita accepi à vobis per hanc cautionem ad priſtetum beneficium, hoc eſt in argento uncias tantas: in loco pignoris emitto vobis ſtatum meum medietatem, ut in unaquiſque ſeptem ad die ſtantis qualecumque operam mihi legitemam injunxeris, facere debiaſſemus. Cùm annos tantus compliti fuerint, res veſtras redibere debias, & cautionem meam recipere faciam. Et ſi exinde de ipſa opera, aut de ipſas res ad ipſo placito negligens tardus fuero, aut voluntate veſtra exinde non habuero; tunc me conſtat res veſtras in duplum debiam eſſe redditurus aut vobis, aut cui cautione iſta dederis ad exagenda.

XXXVIII *Incipit ſecuritas.*

EGo enim illi. Quia dum non eſt incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, & quia ante hos dies habuit interpellationem, dum dicerit, quaſi caſa ſua infregiſſet, & res ſuas exinde deportaſſit. Unde

Unde & ipsi illi habuit, ut hoc in basilica sancti illius apud homines tantus conjurare deberet. Sed metuentis bonis hominibus, eos concordiare dixerunt. Et si recognovi & in nullo modo culpabile exinde ipso non invenit, convenit ut manu sua exinde facere deberet. quod ita & fecit, ut nullo umquam tempore contra ipsis nulla calumnia, neque repeticione facere non debeas, sed sicut dixi, quietus & securus resîdias. Et si fuerit aut ego ipsi, &c.

XXXIX *Incipit cessio* [*in dotem.*]

DUlcissima & cum integro amore diligenda sponsa mea nomen illa, ego illi filius illius. Dum non habetur incognitum, sed pluris habetur cognitum, qualiter te secundum lege Romana sponsatam visus sum habere, in animis meis plenius tractavi, ut tibi aliquid de re paupertaticola mea concidere debirem. quod ita & feci, hoc est cedo tibi membro de casa cum mobile & inmobile, in fundo illa villa, super terraturium sancti illius, cum villare vel omne circumcincto suo, juxta caso illius, lecto vestito, vestimentum tantum, fabricaturas in soledus tantus, mancipia tanta, his nominebus illus & illus, boves tantus, vaccas tantas cum sequentis tantis, ovis tantus, solidis tantus, campo cum silva ferentes modius tantus; de unus latus est campus illius: vinia juctus tantus, de unus latus est vinia illius: prato juctus tantus. Hæc omnia superiùs nominata ad die felicissimo nuptiarum hoc ad die præsente habeas concessum, dum advixeris, perpetualiter ad usumfructuario ad possedendum, absque præjudicio [sancti illius] cujus terræ esse videtur. Si verò, quod fieri non credo, &c.

XL *Incipit jus liberorum.*

DUlcissimo & cum integro amore diligendo jocale meo illo, illa. Sanè in Dei nomine mente sanoque consilio meditantis casus humanæ fragilitatis corpore, ne nos contingit ultimos dies inordinatus, quod Deus avertat, de hujus sæculi lustris discederemus, debitumve naturæ compleverimus, dum in terra nus sobolus non habemus, nostrumque elegemus conspirante Deo commune consilio per cartolæ textum nostrum voluntate conscribere. Ideo ego memoratus illi, si tu mihi dulcissima conjux mea illa superstitis fueris, cùm ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris portionis de omne corpore facultatis meæ, quem in pago illo & illi ex aloto parentum meorum vel de quolibet contracto mihi legibus obvenit, si prolis interim non fuerint procreati, tibi transscribo, ut quicquid exinde in postmodum exinde volueris faciendum, id est tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, agris, acolabus, aquis aquarumque decursibus, junctis & subjunctis, mobilebus cum omne jure & soliditate eorum, integrum, sicut à me fuit possessum, possedendum tuo jure recipias, & perpetualiter possideas; & quicquid exinde elegeris, faciendi liberum potiaris arbitrium. Quia rem ipsam aliter quàm quod heredibus meis, illa quarta verò portione reservaverunt, hæc contra vos propinquorum heredibus legitimis meis reservo, ut tu conjux mea illa illas tris portionis, & ipsi heredis mei illa quarta similiter debetis percipere & possidere. Similiter ego illa in ara juxta ut superius contenitur depictum, religionis quos tenet terra mea.... ad vos voluntate mea conscriptas, & ego ad similitudinem conscribere rogavi. Ergo si tu mihi

dulcissimus jocalis meus illi superstitis fueris, cùm ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris partis de omne corpore facultatis meæ, quod in pago illo & illo ex alote parentum meorum abire videor, heridis meos in ipsis tris partis fattiden.. ut quicquid de ipsis tris partis de alote meo, se prolis inter nos non fuerint procreati, facere volueris, tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, agris cultis & incultis, pratis, accolabus, sicut à me fuit possessum, possideas, & rebus tam quod ad præsens possidere videor, ut mihi inante justum redebitum est, tu hoc integro jure percipias recipere, &c. FORMULÆ ANDEG.

XLI *Incipit securitas.*

EGo enim illi qui commaneo villa illa sancti illius. Convenit mihi bona voluntate ad securitate ad homine, nomen illo, facere debere. quod ita & fici, pro eo quod illam rem ad furtis conditionis post habuerit, & accepit exinde argento tantum. Proinde mano mea & bonorum firmata tibi exinde dedisse, ut post hunc diem de hac causa quietus & securus resídias. Et si fuerit ut ego ipse, &c.

XLII *Incipit epistola quem hominem repotavit de res suas.*

DUm cognitum est quod homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit pro res suas, & ipsi illi male ei exinde numquam male fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo unquam tempore contra ipsum agere non præsumat. Quod si illi aut aliqua persona, &c.

XLIII *Incipit securitas de rapto.*

EGo enim illi. Constat me accepi de illo integro conpositione pro eo quod apud homine, nomen illo, puella sua tradenda fuit, dedi ei ad ipso illo soledus tantus. Proinde manu sua firmata & bonorum hominum accepi, ut post hunc diem neque illi, neque nullus de heredibus suis, nulla calumnia nec repetitione habere non debias, sed, sicut dixi, de hac causa quietus residias. Et si fuerit aut ego ipsi, &c.

XLIV *Incipit notitia* [*de matrimonio servorum.*]

V. infra cap. 58.

NOtitia qualiter illi & illi. Non habitur incognitum, qualiter servus nomen illi, ancilla ad illo, nomen illa, extra voluntatem ad conjugium se conjunxerunt: sed modò nos una pacis concordia convenit, ut de agnatione qui de ipsis procreati fuerint, illi ad ancilla sua duas partes recipiat, ego & illi ad servo suo illo tertia, & quod ipsi aliquid stante conjugio convenerunt, illi servo suo de ipso peculiare duas partes recipiat: similiter & illa ad ancilla sua illa tertia. Proinde ut in postmodum nulla altercatio inter nos non debeat esse, ut manus nostra exinde per duas epistolas uno tenore conscriptas facere deberimus, quod ita & fecimus, & pro rei totius firmitate modò adfirmavimus, ut nec nos ipsi, nec ullus de heredibus vel de propinquis nostris, aut militans stranea persona, qui contra istas epistolas venire voluerit, ad dupla pecunia teneatur obnoxius, & illa petitio non obteniat effectum, & has convenentias inconcusso & inconvulso teniat firmitate.

XLV *Incipit epistola qui de heredibus alicui aut ecclesiæ delegat.*

LEx Romana & antiqua consuetudo exposcit, ut unus quis homo, dum in suum contenit arbitrium, de rebus suis propriis aliquid pro animæ suæ conpendium dare decreverit, licentiam habeat, & illud quod ad loca sanctorum, ad congregationem monachorum confertur, numquam perit, sed ad memoriam æternam & justitiam reputatur. Igitur ego enim in Dei nomen inluster vir ille, necnon & congive mea inlustra matrona illa, convenit nobis unanimiter pertractantis, ut aliquid de rebus nostris in monastirio nostro, quem communiter ædificavimus, qui est in honore sancti illius infra muro Andecavis constructus, ubi illa Abbatissa custos præesse videtur, concidere deberemus, quod ad die præsente visi sumus fecisse, hoc est locello nuncupante illo, in pago illo, rem proprietatis nostræ, quem de parente nostro venerabile viro illo Abbate propria pecunia conparavimus, vel die præsente nostra est possessio, hoc est cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, movilebus & inmovilebus, junctis & appendiciis & adjecentiis in se habentis ad se pertenentis cum superposito pro omni merito suo, ut diximus, ad prædicta basileca vel congregatio ipsius vel rectorem ipsa volumus esse translatum atque indultum: ita ut quicquid exinde ab hac die jure proprio atque firmissimo congregatio ipsius utilitatibus monasterii ipsius elegerit faciendum, liberam habeat in omnibus potestatem: quia malumus te sacrosanctæ ecclesiæ in honore sancti illius in idipsum monasterio ædificatæ, quàm reliquis heredibus nostris. Quod si fuerit aliquis de heredibus

nostris qui contra hanc epistolam cessionis, quam bona voluntate pro nostris expiandis peccatis devovimus, venire aut contrarius vel pulsator exstiterit, prius a communione Ecclesiæ catholicæ sit pulsatus, & æternæ damnationi subjectus; & insuper auri libras tantas, argento pondus x sociante fisco, cujus pulsaverit, componat: nihilo minus epistola atque definitio nostra omni tempore firma & stabilis perduret.

XLVI *Incipit notitia quem hominem in causa sua repellavit.*

NOtitia qualiter veniens illi Andecavis civitate ante venerabile vir illo Abbati, vel reliquis quam plures bonis hominibus, qui cum ipso aderant, cujus nomina vel scriptiones atque signaculum subter tenentur inserta, interpellavit aliquus homines his nominibus illus & illus, dum diceret, quasi vinia sua in loco noncupante illo, malo ordine pervasisset. quia ipse illi & illi taliter in responso [dederunt,] quod auctori habebant legitimo nomen illo majore, quia ipsa vinia ad eos dedissit. Sic ab ipsis viris illi fuit denuntiatum, ut die illo Andecavis civitate ipso illo in Autericio præsentare deberit: se hoc non faciebat, cum legis beneficio ipso illo de ipsa vinia revestire deberet. Actum.

XLVII *Incipit mandatus.*

DOmino magnifico illo illi. Rogo, preco, supplico atque injungo per hunc mandatum ad vicem meam hominem, nomen illo, quem ego beneficium ei feci, argento uncias tantas, ipsum meum ubi & ubi, eas vel meas prosequere & admallare & adcausare facias, quomodo ipso debite recipere fa-

cias: & quicquid ad vicem meam exinde facere volueris, egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognusce ratum. Mandatum Andecavis civitate, curia puplica. FORMULÆ ANDEG.

XLVIII *Incipit charta de sanguinolento *, quem de matricola suscipi.*

* recens nato, exposito.

CUm in Dei nomen nos verò fratris, qui ad matricola sancti illius residere videmur, quos nobis ibidem omnipotens Deus de conlata Christianorum pascere videtur, invenimus ibidem infantolo sanguinolento, cui adhuc vocabulum non habetur, & de cuncto populo parentes ejus invenire non potuimus. Ideo convenit nobis unanimiter consentientes, & per voluntatem marthyrario nomen illo Presbytero, ut ipso infantolo ad homine nomen illo venumdare deberemus. quod ita & fecimus, & accepimus pro ipso, sicut apud nos consuetudo est, treanto uno, cum nostro pacto, & intimare rogavimus. Si nus ipsi aut domenus vel parentis ejus, qui contra charta ita venire voluerit, in primitus Christus filius Dei vivi terribilem & metuendum, ut non sit ad gaudium, sed ad ejus detrimentum quod ei incutiat sempiternam pœnam, & quod repetit vindicare non valeat, & hæc facta nostra omni tempore firma permaneat.

XLIX *Incipit judicius de homicidio.*

VEniens illi & germanos suos illi Andecavis civitate, ante viro illuster illo Comite vel reliquis racimburdis * qui cum eo aderant, quorum nomina per subscriptionibus atque signacola subter tenentur inserta, interpellabat aliquo homine, nomen illo, dicebat quasi ante hos annus parentis

* Judicibus V Glossar. Cangian in Rachimburgii.

coram illo quomodo interfecisset. Interrogatum est sæpe dicto illo, quid ad hæc causa daret in responsis. sed hoc ad integra fortiter denegabat. Sic juxta actificantes sæpe dictis germanis visum est ad ipsis personas decrevisse judicio, ut quatrum in suum quod evenit ipso Kalendas illas, aput homines XII mano sua XIII vicinus circa manentes sibi: sin melius in ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debiat conjurare, quod ad morte sæpe dicto numquam consentisset, nec eum occessisset, nec consciens, nec consentanius ad hoc faciendum numquam fuisset. Se hoc facere potest, diebus vitæ suæ de ipsa causa securus permaneat: sin autem non potuerit, in quantum lex præstat hoc emendare stodeat.

Incipit Notitia ad supradicta judicia.

NOtitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus aderant in ipso die Kalendas Martias ingressus est homo, nomen illi, in ecclesia seniore sancti loci Andecavis civetate, secundum quod judicios suos loquitur apud homines XII mano sua XIII. Juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia sanctorum patrocinia, qui hic requiescunt, unde mihi aliquid homenis illi & germanus suos illi reputaverunt, quod parente eorum illo quondam interficisse aut interficere rogasse, ipsum non occisi nec occidere rogavi, nec consciens, nec consentaneus ad morte sua numquam fui, nec illud de hac causa non redebio nisi isto edonio sacramento, quem judicatum habui, legibus transivi. Id sunt quod de præsente fuerunt, & hunc sacramentum audierunt, & hunc notitiam manus eorum subter adfirmaverunt. Facta notitia.

L *Incipit mandatus.*

DOmino fratri illo ego illi. Negociens rogo; preco, atque ſuppleco per hunc mandatum ad vicem meam ſervo meo nomen illo, natione gentile: quem mihi confugio fecit ubi & ubi, cum ipſo invenire potueris, tam in pago, quàm in palatio, ſeu in qualibet patria invenire potueris, quicquid exinde ad vicem meam proſequere & excauſare, vel admallare eas faceas: & quicquid per hunc mandatum egeris, feceris, geſſeriſve, etenim me habiturum eſſe cognuſce ratum. Mandatum Andecavis civitate.

L I *Incipit mandatus.*

DOmino magnifico illo, ego illi. Rogo atque ſuppleco veſtra caretate per hunc mandatum, ut omnes cauſas meas in pago illo ad vicem meam proſequere vel admallare facias, tam in pago, quàm & (ſi neceſſitas fuerit) ad palacio, vel ubi locus congruus fuerit, & quicquid exinde egeris, feceris geſſeriſve, etenim me in omnibus habitaturis tibi eſſit cognuſcat ratum, quàm geſtibus oblecatus. Et ut certius credatur, mano mea ſubter firmavi, & magnorum meorum ſubterius decrevi adfirmare. Datum mandatum Andecavis civitate.

LII *Incipit Noticia.*

NOticia qualiter veniens ille Andecavis civitate, die illo, in regionis, quod ficit menſis illi dies tantus, placitum ſuum adtendedit. Ac contra aliquus homines, his nominibus illus & illus: unde ante hos dies inrationis fuerunt pro vinia ſua in loco qui dicitur illo. Unde & autore nomen illo,

FORMULÆ ANDEG.

sponderunt præsentare ipsa vinia ipsis consignasit. Sed veniens in eo placito illi de mane usque ad vesperum placitum suum legibus custodivit & solsadivit. Nam illi & illi ibidem fuerunt, & hoc quod esponderunt, menime potuerunt adimplire. Propteria necessarium ipsius illo, ut hanc noticiam manibus bonorum hominum exinde accipere deberit. quod ita & fecit, ut in postmodum quicquid lex inter eos declarat, attendere debiat.

LIII *Incipit cessio.*

QUod bonum faustum sit, Lex felicitatis adsatis adsentit, & lex Romana edocit, & consuetudo pagi consentit, & principalis potestas non prohibet, ut tam pro se intercidentem, quàm ad die filicissimo nuptiarum obtabile evenientem. Idcirco ego in Dei nomine illi nomen, ante proscribo ad sponsam meam, nomen illa, filia illius, transcribo ad ipsa per hanc epistola atque cessione, hoc est casa cum curte, vel omni circumcincto suo, hoc est mobile & inmobile, lecto vestito, campo ferente modius tantus, de uno latere est campus; vinia juctus tantus, de uno latere vinia illius; silva juctus tantus, de uno latere silva illius; prado juctus, de uno latere prata illius, & est super terraturium sancti illius, in fundo illa villa; bovis tantus, vaccas cum sequentis tantus; vestimento tanto, in turis de soledus tantus, bracilo de soledus tantus, hæc omnia rem superius nomenata quamdiu adviximus, ambo pariter hoc tenere & possedire debiamus, superius nomenata hoc tenire & possedire debias. Et se prolem nobis Deus dederit, cum omne integritate ut rem meliorata acceperit, & adfirmare deberimus: quod ita & ficimus. Post transitum verò tuum in ipsis revertantur. Et se agnatio de nobis procreata non fuerit, hæc omnia rem

ſuperius nomenata, hoc tenire & poſſedire debiant, & cui volueris derelinquas. Etſi fuerit qui contra hanc epiſtula adque ceſſione, quem ego bona voluntate nulla imperium fieri & adfirmare rogavi, venire aut litigare vel infrangere fortaſſe conaverit, inferat inter tibi & fiſco ſoledus tantus coactus componere debiat, & quod repetit vindecare non valiat.

LIV *Noticia diviſionis.*

IN Dei nom. Placuit atque convenit inter illus & illus germanus, ut inter ſe de res eorum devidere debuerunt. quod & fecerunt. Accipit illi hoc eſt caſa cum omni circumcincto illo, ſeu & mancipia vel mobile & immobile, quem in ipſa caſa eſſe videtur, vel vineas, ſilvas & prata, quantumcumque in ipſa caſa aſpicere videtur, totum & ad integrum. Et in contra accipit germanus ſuos illi alio locello illo, cum omne rem ad ſe pertinentis. Unde convenit ut manus eorum firmatas inter ſe accipere deberent, quod ita & fecerunt, ut unuſquis quod accipit habeat, teneat & poſſedeat, vel cui voluerit derelinquat. Etſi fuerit unus ex nus ipſis qui contra pare ſuo agere aut reſultare præſumpſerit, partem ſuam ad pare ſuo amittat, & inſuper ſoledus tantus componat, & quod repetit nihil valeat vindecare; & hæc pactio diviſionis omni tempore firma permaneat.

LV *Noticia ceſſionis.*

EGo enim illi. Convenit nobis ad petitionem nutrido noſtro, ut aliquo locello nomen illo, in loco qui vocatur illo, pro aſſiduo ſervicio ſuo vel benevolentia, qui circa nus abire viſus eſt, ei concidere deberemus. quod ita & fecimus, ut poſt hunc diem ipſo locello integrum habeat conceſſum, ut

quicquid de ipso facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Et pro infestantis malis hominibus, convenit multa ibidem inserere debeamus quod ita & fecimus Et si fuerit qui contra epistola ista ullus de heredibus meis, aut quislibet homo, aut extranea persona, qui contra ipsa resultare voluerit, soledus tantus ei componat, & repeticio sua non obtineat effectum, & hæc epistola omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixa.

LVI [*Formula dissolvendi matrimonii.*]

V. Marculf. lib. 2. c. 30.

DOmino non dulcissimo, sed amarissimo & exsufflantissimo jocali meo illo illa. Dum non est [incognitum,] qualiter faciente inimico & interdicente Deo, ut insimul esse non potemus; proinde convenit nobis ante bonis hominibus, ut ad invicem nos relaxare deberemus. quod ita & fecimus. Ubicumque jocalis meus mulierem [ducere] voluerit, licentiam habeat potestatem faciendi. Similiter & illa convenit, ut ubicumque ipsa femina superiùs nominata sibi marito accipere voluerit, licentiam habeat potestatem faciendi. Et si fuerit post hunc diem unus ex nus ipsis qui contra hanc epistola ista agere aut repetire præsumpserit, soledus tantus ad pare suo componat una cum judice intercidentem, & quod repetit nihil valeat vindecare, & hæc epistola firma permaneat.

LVII *Incipit cessio.*

v. supra cap. 36

LEx Romana edocet, consuetudo pariter consentit, & regalis potestas non prohibet, ut unus quis de rem suam, quem in præsente die possedit, faciat quod voluerit. Idcirco ego quidem in Dei nomen illi, qui commaneo illa villa, quia pertractavi

circa animus meus, ut omnis res meas quem in præsente sæculo habere videor, ad filio meo duas partes per hanc epistola cessione ad die præsente trado ad possedendo, tam casas, domibus, ædificiis, mancipiis, campis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquarumve decursibus, junctis & subjunctis, movelibus & inmovelibus, omni rem meam, pro assidua servitia sua vel benevolentia, ei, sicut dixi, partis duas deligo atque transfundo ad die præsente; tertia verò parte ad heredis propinquis reservans, hac tamen conditione, ut dum advixero, mihi in omnibus tam de victo, quàm & de vestito soniare * mihi debiat, & ipsa terra persolvere faciat: & quicquid de ipsis duas partes facere voluerit, habendi, tenendi, donandi, vendendi, seu commutandi absque præjudicio sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod fieri esse non credo) si fuerit ullo umquam tempore, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quilibet homo aut extranea persona, qui contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere fortasse præsumpserit, in primitus Dei incurrat judicium, & sanctorum loca efficiatur extraneus, & insuper inter tibi & agente sancti illius tantus componat; & quod repetit nullo congenio evindicare non valeat, & hæc cartola omni tempore firma permaneat.

FORMULÆ ANDEG.

* præstare.

LVIII [*Notitia de natis servorum.*]

NOs enim illi & conjux mea illa. Dum non est incognitum, qualiter aliqua femena, nomine illa, servo nostro, nomen illo, ad conjugium copulavit, & modò nos bona voluntate convenit, ut quamdiu quidem in conjugio sunt copulati, ipsa femena per nos non debuit esse declinatam in servicio. Et agnacio, se ex ipsis procreata fuerit, ad ingenue-

v. supra cap. 44

tatem capitis eorum debuit permanere ingenui. Si quoque ut se eis necessitas fuerit, ad servicio caput eorum inclinatur, non ei detur licencia, nisi ad nos vel heredis nostris propinquiores: & peculiare quod sit ante conjugio, laborare potuerit, ipsa femena tercia parte exinde habeat absque nostra repeticione, vel heredum nostrorum. Deinde in hunc epistola nobis intimare convenit, se nos ipsi, aut heredis vel propinqui nostri, seu quislibet opposita persona, quid ad traditis conveniencias ipsa femena conmodolare voluerit, aut contra epistola hæc agere contemtator fuerit, soledus tantus componat, & nihilum dicit & quod repetit, & hæc epistola omni tempore firma permaneat.

LIX [*Notitia de commodato.*]

EGo enim illi qui conmaneo illa villa. Constat me accepisse, & ita accipi de homine nomen illo ad pristetum beneficium argento uncias tantas. Sic modo convenit, ut cum multa caretate ipso argento die Kalendas illas mox venturi Septembris & circum me habere debiam, & ipso die argento vestro reddere faciam, & cautionem meam recipere faciam. Et si exinde necligens aut tardus fuerim, voluntate vestra non habueris, hic modò mihi in hunc caucione placuit inserere, ipsas revestitas in dupplum vobis sic redderurus, aut vobis, aut cui caucionem istas dederis ad ex.

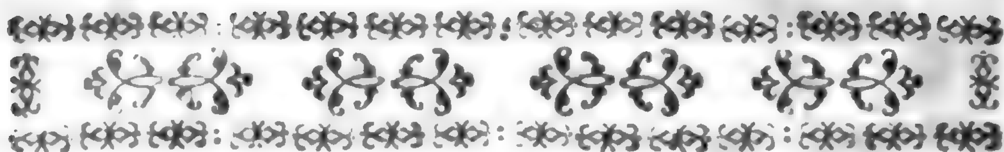
EXPLICIT.

ADMONITIO.

in ſequentes epiſtolas.

IN parvo codice, ſed pervetuſto, *Abbatiæ ſancti Emmerammi apud Ratisbonam, epiſtolæ numero quadraginta duæ exſtant ſub hoc titulo:* INCIPIUNT QUÆDAM EPISTOLÆ EX QUORUMDAM NOVORUM DOCTORUM LIBRIS EXCERPTÆ. *Nomina eorum, quibus epiſtolæ directæ erant, ſuſtulit collector: at eas eſſe Alcuini conſtat. Ex illo numero epiſtolæ ſexdecim inter Alcuini epiſtolas editæ ſunt: ceteras hîc exhibemus cum brevibus notulis, quæ homines aliquos deſignant, ad quos litteræ ſcriptæ erant. Omnes verò ex veteri codice deſcripſit rogatu noſtro religioſus & induſtrius adoleſcens Anſelmus Grabnerus, cujus in nos ſedulitatem & bona officia coram experti ſumus. Hæc tantùm præmonere viſum eſt hoc loco.*

ALCUINI EPISTOLÆ NOVÆ.

EPISTOLA I.

Episcopum ad caritatem aliasque virtutes hortatur.

VENERABILI Patri & amabili Doctori & desiderabili fratri ill. nutu Dei Pontifici sive Abbati, ego indignus servorum Christi famulus in totius caritatis jucunditate salutem. Scias verò quod in camera humilitatis, superbiæ non placet habitare: quia quod illa ædificat, hoc illa destruit. Ecce ego, quantum in me est, apertas habeo manus amplectari venientem, non respuere precantem. Hoc apud omnes servare præfinivi, ut nullum abjicerem, sed quemcumque potuissem attraherem. Utinam aliquantum temporis Christo miserante nobis oportunum esset simul habitare, ut frangeretur propheticus panis inter nos, de quo dictum est: *Frange esurienti panem tuum.* licuisset nobis assiduè una voce & una fide cantare: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* ex eo vesci qui ait: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi, si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* O quàm jocunda est caritas, & quàm dulcis præsentia illius, & quàm

quàm felix vita, ubi numquam deerit quod amatur semper! quæ nunc in absente ardet, tunc in præsente lætatur. Licet ubique Deus præsens sit, tamen aliter in imagine per speculum cernitur, aliter in præsentia per speciem videtur. de qua ista Veritas ait: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Mundetur modò cor in hac peregrinatione, ut in patria illius beatissimæ visionis frui liceat: utamur hoc mundo perituro in caritate non peritura, ut fruamur Deo in gloria permanente. O Domine fac nos diligere te, & odisse eum, de quo dixisti: *Mundus me odit.* ut per te donum Spiritus Paracleti accipiamus, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Noli nos secundum tuæ veritatis promissionem orphanos relinquere, sed mitte in nos spiritum veritatis, qui nobiscum maneat in æternum. O Rex gloriæ & Domine virtutum, bellator noster & pax nostra, qui dixisti, *Confidite ego vici mundum*, vince & in nobis servis tuis, quia sine te nihil facere possumus. Da cum fiducia servis tuis loqui verbum tuum, & loquentibus exemplis ostendere quod ore prædicent. Da velle & perficere, da ut misericordia tua præveniat nos, & misericordia tua subsequatur nos: præveniat ad incipiendum, subsequatur ad perficiendum. Quid plura habemus dicere, nisi ut fiat voluntas tua, qui vis omnes homines salvos fieri? Tua voluntas salus est nostra, gloria nostra & beatitudo nostra per quemdam mentis excessum. O frater venerande, hæc locutus sum non tam ordinatè, quàm epistolaris postulat angustia: sed tam affectivè, quàm intima cordis compunctio exegit. Tu tamen, dulcissime Pater & familiaris meus, patienter sustine cordis mei lacrymas, & tecum reconde quod mecum audisti. Quis scit, nisi ille qui omnia scit, si cras mihi liceat scribere tibi, aut posteras dulces tecum consolationes dicere vel

ALCUINI EPISTOLÆ.

audire? Hodie mihi dedit ſpatium pietas illa quæ omnia mihi contulit bona quæ habeo. quapropter tacere non debui, quia neſcio quid ventura pariat dies. Tu verò, unanimis frater, æternos dies ſemper habeto in mente, & per patientiam curre iter quod tibi Chriſtus oſtendit: quia qui ſequitur illum, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Ille tibi ſit cibus & potus, caritas & gloria. Non ſubvertat cor tuum ambitio ſæculi, adulantium officia; ſpecies vanitatis, timor potentium, minæ crudelium: ſed ædifica domum tuam ſupra firmam petram, unde te nullæ tempeſtates evellere valeant. Sed ſta intrepidus linguas detrahentium contemnens, & ora laudantium non curans; & quoſcumque poteris, gratia auxiliante ſuperna tecum in hunc ſtatum vitæ rape precibus, monitis, caſtigationibus, exemplis: ut cum multiplici laboris fructu, multiplici dignus mercede appareas in conſpectu Domini Dei tui, meque tuæ ſalutis conſocium aſſiduis ſanctitatis tuæ precibus ſubvenire memento: quatenus Salvator omnium me multis peccatorum vulneribus confoſſum larga ſuæ pietatis clementia ſalvare dignetur & conſtituere licet extremum in ſorte æternæ beatitudinis tecum, cariſſime Pater, frater & fili.

EPISTOLA II

De Fidei puritate tuenda & ſervanda.

VEnerando Doctori & vere amantiſſimo Patri ill. Epiſcopo, benevolus ſervorum Chriſti famulus in fide & caritate ſalutem. Exſpectans exſpecto lætum audire nuntium, quando aliquam opinionem è ſublimi volantem partibus in noſtris audire mereamur. Quapropter precor omnes aligeras de cæleſti ſede deſcendentes poteſtates, ut Patrem noſtrum citò

fanum cum omni prosperitate faciat venire ad nos: nos verò velut æstiva hirundo partibus palatinis properare desideramus. Prospera donante Deo nobis sunt, nisi quod infirmitas me fatigatum habet. tamen qui infirmior fortior erit juxta Apostolum: & sæpe prodest infirmitas corporalis, ut fortitudo fidei crescat in anima. Orate pro nobis, ut Spiritus-sanctus Paraclitus inspiret animas servorum suorum ad defendendam catholicæ Fidei veritatem: quia tempus est, sicut legimus prædictum esse in libris sanctis. Tu verò cum tuis semper sanam sequere doctrinam, & catholicam prædica diligenter Fidem, ut æternam mercedem cum multiplici fructu habere merearis. Vivas felix, & gaudeas in Christi amore cum tuis omnibus, Pater carissime.

EPISTOLA III

Paganos non solùm verbis, sed exemplis instruendos.

SAnctissimo Pontifici & dulcissimo Patri sanctæ Dei ecclesiæ Provisori, ille indignus, tamen bene cupiens prosperitatis vestræ in Christo Jesu æternæ gloriæ salutem. Suavissimas dilectionis vestræ accepi litteras, & lætus de agnitione prosperitatis vestræ legebam eas, exspectans quid illæ mihi nuntiarent de novellis rebus: sed nil de his inveni. tamen volente Deo visurus vos, necessitate coactus habeo dicere quod chartula reticuit. Plura tibi scriberem de prædicationis instantia & honestate morum inter [a] paganos: quia conversationis dignitas solet eos erudire in prædicatoribus, sicut verborum veritas. Sed

a Hæc epistola atque sexta scriptæ videntur ad Vvillehadum Episcopum Bremensem, qui Saxones primus Fidei rudimentis imbuit.

quia spero citò vos miserante Deo videre, meliùs hæc conloquendo putavi conferre, quàm scribendo innotescere: nec majorem ardorem habet animus, quàm mens colloquii vestri. Ideo rogemus Dei clementiam, ut concedat nobis in sua misericordia & in nostra prosperitate videre nos facie ad faciem. Gratia Domini nostri Jesu-Christi te in omni bonitate proficere faciat, reverendissime Pater.

EPISTOLA IV

Transalpinum Antistitem ad se invitat.

a DIlectissimo Patri & reverendissimo Seniori Transalpino[a] Antistiti, ille humilis paciferam in Domino salutem. Gaudeo quòd aliquam famam de vestro adventu audivi, multum cupiens vestræ beatitudinis faciem videre, & optatam audire loquelam, simulque vestram amabilem prosperitatem agnòscere. Veni, veni festinanter, si Deo placeat & sanctis ejus, ut nos videamus. Nullatenus voluissem longius ire, antequam tuæ beatitudinis faciem viderem: multum gaudeo de vestro conloquio, quia nescio quando erit, si nunc non erit. Feliciter lege, & prospere veni, Pater optime, & amice fidelissime, & in Christo carissime.

EPISTOLA V

Amico parvā mittit munuscula.

CLarissimo in Christo Patri ill. clientellus, prosperitati vestræ benè cupiens in veræ caritatis dulcedine salutem. Direxi vobis parva xenia, obsecrans ne despicias munusculi parvitatem. Hæc sunt

a An Petrus Oldradus Archiepiscopus Mediolanensis, ad quem Alcuini epistola 59. an verò Paulinus Aquileïensis Patriarcha. Confer epistolam 19 infra, & duas sequentes.

duo minuta, quæ vidua obtulit in gazophylacium Templi, quam Dominus Jesus laudavit, quia plena caritate offerebat. Vivite vos Deo placentes in omni opere bono, & pro nobis orantes. Valete in perpetuum.

EPISTOLA VI

De Ecclesiæ vexationibus à paganis & falsis fratribus: ac de eleemosyna, lectione & prædicatione.

Dilectissimo caritatis filio & venerandæ sanctitatis Patri, devotus in fide amicus salutem. Multa habuissem tecum valde necessaria conferre, si tempus & locus & faciei vestræ præsentia adesset: sive de generali sanctæ Ecclesiæ statu, sive de speciali rerum ad nos pertinentium vicissitudine. Sed hoc erit dum vult qui omnia disponit quæ sunt in cælo & in terra, qui quandoque concedat nobis mutua caritatis verba inter nos habere, & cordis æstus verbis pacificis patescere. Sed tu carissime & omnium Sacerdotum Christi corde nostro junctissime, obsecro intercessiones facere pro nobis, quatenus divina clementia & vos proficere faciat in omni bono, & nos regere dignetur ad salutis nostræ profectum. Multæ sunt hujus sæculi occupationes & diversæ varietates, & eventus miserabiles: & Ecclesia Christi multis modis impugnatur non solum à paganis, sed etiam à falsis fratribus: & ubi fons æquitatis & justitiæ ad omnes per rivulos sanctitatis profluere debuit, ibi maximè iniquitatis palustris profunditas exhalatur, sicut forte à sanctissima Sede auditurus eris, quid ibi scelerum & nimiæ atrocitatis [a] nuper gestum esse re- a

[a] Id intelligendum de atrocitate commissa in Leonem tertium, cui oculi eruti, lingua recisa, &c. ut norunt omnes. Confer Alcuini epistolas 11 & 13.

fertur. Timendum eſt non ſolum hoc impiiſſimæ pravitatis ſcelus, ſed etiam majoris mali prodigium, dum in capite talia aguntur, quid in corpore fieri poſſit, formidandum eſt. Juſtitia laborat, & iniquitas abundat, & caritas frigeſcit, & infidelitas ſerpit. Sicut venenum, & ſicut cancer membra Chriſti maculare non deſiſtit. Ideo dum tempus habeas, labora in verbo prædicationis, in virtute caritatis, in exemplo ſanctitatis, in pietatis officio, in elemoſynarum elargitione, in miſericordiæ & pietatis conſtantia: quatenus ex hujus caliginis miſeria ad perpetuæ beatitudinis lucem pervenire merearis, & me tuæ ſalutis unanimem filium, fratrem conſocium, aſſiduis precibus vel ammonitionibus tecum trahere non deſiſtas. ut pariter dicere digni efficiamur donante æternæ pietatis largitore: *Introduxit nos Rex in cellaria ſua, exſultabimus & lætabimur in te.* Excitati animi motus in te tranquilla pace componantur, ut nihil per iram fiat, ſed omnia cum conſilio: tempus redimentes, donec tranſeat ira, & tunc dicatur vel agatur quidquid provida conſilii ſapientia ſuggerat agendum eſſe. Clamores pauperum cordis audiat affectus, & larga manus miſeriam illorum refoveat. Magnum eſt, debitorem te habere Deum, quia beneficia pauperum Chriſti retributio compenſat, & quod miſer non valet remunerare, hoc omnium Dominus dignabitur recompenſare. Cogitatio aſſidua tibi ſit in Scripturis ſanctis, & lætitia convivii laus Redemptoris. Dum corpus cibo paſcitur, mens divina lectione foveatur, ne anima eſuriens inebriato corpore lugeat. Paſcatur quod æternum eſt magis, quàm quod periturum erit. Mens cæleſtia rimetur, & futuram jugiter prævideat manſionem, ut parvi temporis labore perpetua mereatur requies. Plura tibi ſcripſiſſem, niſi pauca ſcirem ſufficere ſapienti. Unum verbum in corde ſenſati melius proficit, quàm multa millia contemtoris.

Non cesses semen salutis seminare in corda multorum, ut ex salute multorum multam apud Dei pietatem merearis habere remunerationem. Vive feliciter florens, & proficiens in caritate Christi & præceptis, quæ à Deo data sunt ad æternam beatitudinem generis humani, meique memor carissime Pater, frater, fili, æternis temporibus in Christo.

EPISTOLA VII

Episcopum, qui paganis Fidem prædicabat, monet ne à recens conversis decimas exigat.

CArissimo Patri unanimoque amico, egregio Superspeculatori in Christi caritate salutem. Litteras tuæ beatitudinis accepi caritate conscriptas, consilio corroboratas, fide sigillatas, in quibus sicut hortavi, audivi, sicut speravi, agnovi: nec me spes fefellit consilii, nec societatis cooperatio retardavit. Vestrum verò iter ad probandam rei veritatem modò in præsentia dispositum est. & ideo in spe voluntatis Dei lætus hoc perage. Pauci nobis restant dies hujus vitæ: & valde desiderandum est, Deique misericordia toto corde deprecanda, ut illi in opere Dei finiantur. quia plus unusquisque nostrum de fine vitæ judicatur, quàm de initio. In peccatis nascimur, sed gratia renascimur, quæ nos in bono opere currentes comitetur, & usque ad finem firmum perseverare faciat. Tu verò, Pater sancte, amice fidelis, frater dilecte, fili carissime, cum prosperitate bona, divina tecum comitante gratia perge in opere Dei, & cum gaudio revertere ad nos, & esto prædicator veritatis, non decimarum [a] exactor: quia novella anima apostolicæ pietatis lacte nutrienda est, donec crescat,

a Exstant ejusdem argumenti duæ Alcuini ad Carolum M. epistolæ, nempe 7 & 11.

ALCUINI EPISTOLÆ. convaleſcat, & roboretur ad acceptionem ſolidi cibi. Quid imponendum eſt jugum cervicibus idiotarum, quod neque nos, neque fratres noſtri ſufferre potuerunt? Igitur in fide Chriſti ſalvari animas credentium confidimus. Vade modò, dilectiſſime frater, in benedictione Dei & conſolatione ſancti Spiritus; amicus tuus eſt tecum in corde. quem utinam cito habeas ſocium in opere Dei. Nos matriculares [a] pro te orare non ceſſamus, quatenus divina te ubique præveniat & ſubſequatur gratia, ut cum multiplici pii operis fructu revertaris ad nos. Nos ſemper ſuſpenſi erimus de reditu tuo, donec videamus quem amamus; amplecter manibus quem corde deſideramus. Ecce deficiente chartula, non caritate, pennam deponimus, hæc ſalutationis tantummodo verba ſubnectentes: Vivas Deo, feliciter vadas, & proficiens floreas in opere Dei, & te ubique euntem & redeuntem ſummi Regis dextra conſervet venerande, dilectiſſime, & dulciſſime.

EPISTOLA VIII

Ad Giſlam filiam Caroli M.

CAriſſimæ in Chriſto [b] filiæ, fidelis in caritate Pater perpetuæ proſperitatis ſalutem. Corporalis infirmitatis incommoda hoc maximè animum contriſtant paternum, quod domini mei dilectioni ſic citò, ſicut volui, præſentari non potui. Credo tamen in ejus clementiam qui alliſos ſolet erigere & infirmos curare, quòd meam adhuc impleat voluntatem in videndo faciem domini mei, veſtræque familiari-

a Alcuinus ſe ipſe matricularium, nempe eccleſiæ S. Martini, paſſim vocat, ut in titulis epiſtolarum 18 & 23. Vide infra epiſtolas 23 & 24.

b Non dubium quin Giſlæ, cujus Patrem ſe dicit Alcuinus in præfatione ad Commentarium ſuper Johannem. Confer epiſtolam 102.

tatis frui alloquio. Tu verò, filia cariſſima, honeſtis miſericordiæ operibus, vitæ ſanctitate ornare memento dignitatem tuam, ut magis probitas laudet converſionis, quàm ſpecies auri fulgentis. Si quis diligentius conſideret præcepta divina, inveniet in illis doctrinam, quæ eſt laudis in præſenti vita inter homines, & mercedis æternæ gloriæ apud Deum. Hæc tu nobiliſſima puella, diligentiſſimè diſcere & devotiſſimè implere ſatage, ut digna efficiaris à Deo amari & ab hominibus laudari. Tunc habet FLACCUS omni lætitia gaudere totiſque viribus tripudiare.

ALCUINI EPISTOLÆ.

Moribus egregiis virtutum & vita coronis
Floreat, & vigeat filia cara tibi.

EPISTOLA IX

Diſcipulum ad reſipiſcentiam hortatur.

DIlectiſſimo filio. Dulciſſime fili [a], frater, & amice, cujus nomen opto ut cæleſtis bibliotheca teneat in æternum, olim te genui, nutrivi, alui, & ad perfectum virum uſque Deo donante perduxi, artibus ſtudioſè eruditum, ſapientiæ ſole illuminatum, moribus adprimè ornatum, ita ut tuam laudem tota pæne decantet regio: & latior eſt fama nominis tui, quàm notitia faciei tuæ. Hujus ego tibi decoris devotus, Chriſtum obteſtor, adjutor exſtiti, & pro virium mearum portione, te, ſi non idoneus, tamen voluntarius, ſicut potui, & adhuc abſentem obnixè orationibus proſequar, quem quondam præſentem ſacris diſciplinis provexi. Sed per ejus te miſericordiam intentius deprecor, qui nos redemit, inluminavit & exaltavit, & ſuæ agnitionis participes effecit, ne caritati meæ, quæ me non ſinit tacere, iraſca-

a Is eſt filius ille prodigus, ad quem Alcuini epiſtolæ 103 & 114.

ris, si aliquid durius tecum loquar. Urget enim paternitatis affectus me fari quod pennigero rumore narrante didici, quia quædam agis quæ nec tuæ conveniunt dignitati, nec meæ placent dilectioni: quia nolim famam claritatis tuæ maculis fuscari nigris, ne alius tibi debitum subripiat locum, ut sit novissimus primus,& primus novissimus. Quid est, fili, quod de te audio, non uno quolibet in angulo susurrante, sed plurimis publicè cum risu narrantibus? quòd puerilibus adhuc deservies inmunditiis; & quæ numquam facere debuisses, numquam dimittere voluisses. Ubi est nobilissima eruditio tua? ubi est clarissima in Scripturis sacris industria tua? ubi morum excellentia, ubi animi fortitudo, ubi timor gehennæ, ubi spes gloriæ? qui modò illa perpetrare non horrescis, quæ aliis prohibere debuisses. Convertere obsecro intra animum tuum, & dic cum Propheta: *Quis dabit capiti meo aquam,& fontem lacrymarum oculis meis, ut plangam die ac nocte*, non Jerusalem Babylonio igne usturam, sed animam Sodomitanis flammis arsuram. Per singula momenta properat dirus exactor, quem nullus vitare potest. quid respondebis tunc æquissimo Judici tuo, si nunc non corrigis fœdissima facta tua? Obsecro te dilectissime fili, per terrorem illius judicii, quod omnes subire cogimur, tu ab ea die qua hanc perlegas paginolam intimo dolore dictatam, pura caritate conscriptam, sancta fide sigillatam, constanti animo incipies catenam hujus diabolicæ suggestionis & impiæ consentionis disrumpere, & procul à te abjicere: quatenus puras & liberas manus ad Dominum Deum tuum levare valeas, qui præsto est tibi de longinqua regione revertenti occurrere. Si tu non tardaveris surgere & dicere, *Pater peccavi in cælum & coram te, ideo non sum dignus vocari filius tuus:* & non solùm obviare, sed etiam amplectari, osculari, optimaque induere stola &

anulo ornare, & calceamentis munire, insuper & deducere dignabitur in domum deliciarum suarum, qua angelicis conjunctus cœtibus, beata æternitate & æterna beatitudine decantabis: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæculum sæculi laudabunt te.*

EPISTOLA X

Ad Episcopum paganorum prædicatorem.

EVangelico Doctori [a] in Domino salutem. Plurimæ sunt hujus sæculi tentationes & multa pericula sæculum amantibus. Unde, carissime Pater, omni custodia serva te ipsum, & labora in domo Dei, ut proficiat tibi labor tuus in salutem æternam. NIHIL enim stabile in hoc mundo fieri poterit, nisi caritas Christi & servitium illius. *Præterit* enim, Apostolo dicente, *figura hujus mundi.* ILLUD SOLUM REMANET, quod pro Dei dilectione & in præceptis illius peragimus. Erue te ipsum, quantum valeas, de periculis hujus vitæ. Sit guttur tuum tuba super domum Dei. Spiritalis belli signifer esto, & dux in acie Christi, ut amplificetur tibi regnum in terra viventium, & non habeas spem in hac terra morientium: sed ubi vita est æterna, illic fiat omnibus horis intentio tua, spes, & desiderium tuum. Dic Deo Christo: *Anima mea desideravit te in nocte, & spiritus meus in pracordiis vigilavit ad te.* Qui castra Christi custodiunt, vigilare debent, & non dormire: quia vigilantibus, & non desidiæ torpentibus, perpetui regni promittitur gloria. Sæpius tibi scripsissem, si vel

a Forsan Vvillehado Bremensi Episcopo Saxonum doctori, uti & superiores epistolæ 3 & 6, potius quàm Damœtæ seu Riculfo Moguntinensi Antistiti, etiam in Saxoniam misso, quem Alcuinus *filium* appellare solet, ex epistola 93. non, ut hunc, *Patrem.*

fama narrasset mihi, ubi te chartula mea invenire potuisset. Tamen scripta est in corde meo memoria nominis tui cum stilo caritatis, non pennâ periturâ, sed permanente suavitate, sæpius ingeminans ex intimo cordis affectu : Quando erit illa dies, ut liceat mihi dilectum amplectari meum, & dulcis amplexibus colla constringere Patris venerandi. Videsne qualis sit caritas vera, quæ nulla longinquitate terrarum dividi poterit, nulla oblivione deleri, sed magis magisque accrescit. Felix anima, quæ Deum diligit soluta ab hujus sæculi nexibus, ut proficiat in veritatis soliditate, & perveniat ad divinæ beatitudinis visionem, ubi est tranquilla lætitia, & sine ulla perturbatione vita perpetua. ad quam felicitatem, Pater sancte, me precibus tecum deducere satage, ut in Christo fruamur dulcedine caritatis perpetuæ. Saluta ex meo nomine omnes sanctæ Dei Ecclesiæ filios, qui vobiscum Deo deserviunt, & scribe nomen meum in cordibus illorum piæ petitionis affectu, quorum nomina Deus Christus in cælesti libro scribere jubeat, qui ait carissimis sui laboris sociis : *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis.* Valete omnes feliciter in Christi benedictione, dilectissimi Fratres.

EPISTOLA XI

Ad Aquilam Episcopum Saltzburgensem.

AQuilæ per alpes volanti, per campos currenti, per urbes ambulanti, humilis terrigena salutem. Ammone subjectos tuos de vitæ castitate, de morum honestate, de orationum vigilantia, de precationis instantia, & unusquisque subjectam sibi plebem bene in Dei voluntate eruditam habeat, Ecclesiamque benè directam. Unusquisque verò suum in Domino honorificet ministerium, ut non sit vituperatio in

sacerdote Christi, sed laudatio in prædicatore veritatis: hortenturque singuli ad CONFESSIONIS puritatem, ad pænitentiæ compunctionem: quia hoc SECUNDUM BAPTISMA est in Ecclesia, ut qui post primum erraverit in aliquo delicto, in hoc secundo corrigatur. Sit tibi Deus ubique adjutor, ut proficias in omni bono, & multiplici dignus mercede habearis in conspectu Domini Dei tui: tantùm orationibus adjuva fragilitatem nostram, ut dirigat nos Christus in suæ pietatis voluntate, ut faciamus quæ bene placita sunt ei. Deus Christus ad profectum suæ sanctæ Ecclesiæ bona valetudine beatitudinem tuam conservare dignetur, desiderande Pater.

EPISTOLA XII

Ad amicum quemdam Episcopum.

SAnctissimo Pontifici & dulcissimo fratri. Suavissimas dilectionis vestræ accepi litteras, & lætus de agnitione prosperitatis & reversionis vestræ legebam eas, nec majorem ardorem habet animus vester quàm meus conloquii nostri. Ideò rogemus Dei clementiam, ut concedat nobis in sua misericordia & in nostra prosperitate videre nos citò facie ad faciem. Gratia Domini nostri Jesu-Christi te in omni bonitate proficere faciat, fili carissime.

EPISTOLA XIII

Prælatum infirmus hortatur ad perseverantiam prædicationis, & ad scribendum.

CArissimo in Christo Patri ille infirmus in desiderio totius caritatis salutem. Fidei vestræ &

firmæ caritatis litteræ me invenerunt, ſed, Deo donante, melius habentem. Et te ſumma Dei gratia melius ac melius habere concedat, & opus Dei quod in manibus habes, creſcere faciat per multam latitudinem populi. Et ne tepeſcat animus tuus, nec crebra te exterreat corporis tui infirmitas. nam virtus in infirmitate perficitur. Felix locus & ora, in qua te conſtituit ſummus terrarum Rector! ſed curre currendo, ut curſum tuum compleat Deus, & fidem conſerves, & de reliquo tibi remaneat corona gloriæ. Nos verò peccatorum vincula partim ſæculi catenis, partim vinculis morborum currere abnegant: & quod in voluntate promptum eſt, in carne infirmatur. Sed fiat voluntas Domini: & qui cœpit in ſpiritu, compleat in opere. Quis ego, niſi pulvis parviſſima? tamen qui de puluere evexit Dominus, poteſt de creatura facere quæ vult: quia omnia quæ vult facit in cælo, qui laborioſas piſcatoris manus ab hamo ad cæleſtis regni tranſtulit clavem, & de perſecutore ſanctorum effecit Prædicatorem populorum. Hoc verò conſiderans, nec de fraterna deſperes ſalute, nec de propria dubites efficacia. Pauci ſunt dies laboris, ſed plurimi mercedis. Labora, labora pro me & pro te, ut tuus labor mihi proficiat, mea voluntas ſi quid poteſt te adjuvet. Trahe me poſt te precibus tuæ ſanctitatis: curremus ſimul, donec introducat nos Rex in cellam vinariam, ordinans in nobis ſuæ caritatis ſuavitatem. Et quia vox veſtræ dilectionis ad nos pervenire non poteſt, ſæpius charta, quam relationis vocant, currat. Frater qui adjuvatur à fratre, quaſi civitas firma eſt. Quam pulcri ſunt pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Ille qui cœpit caritatis bonum, ipſe perficiat in nobis, & ad fidei mercedem perducat. Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum ex hoc nunc & uſque in æternum. Vi-

vas feliciter, & floreas in opere verbo Dei. Vale Frater in æternum, memento ſemper orare pro nobis, & memor ſit ſemper Deus adjuvare te.

EPISOLA XIV

Alcuinus morti proximus amicum Epiſcopum ad limina ſancti Martini invitat, & ad contemtum terrenorum.

OPtimo [a] Præſuli evangelicoque Doctori. Occurrat chartula caritatis calamo conſcripta veſtræ reverentiæ, frater deſiderantiſſime, tuis ſuſurrans auribus, ut venias, ſi fieri poſſit, ad limina beati Patris noſtri protectoriſque veſtri, ut tuus tecum familiari conlatione ſodalis agere extrema ſalutationis verba valeat: quia feſtinat hora diviſionis inter fratres, ſeparationis inter amicos, eunti homini in domum æternitatis ſuæ, & circumeuntibus circa eum in platea plangentibus: tunc vera probabitur amicitia, dum falſa ceſſabit adulatio. Multi promittunt ſocietatem, ſed pauci cuſtodiunt. nec mirum, quia multi ſunt vocati, pauci verò electi. Sed quid ad hæc? Jungat ſe homo Deo, & habebit cuncta quæ neceſſaria ſunt. *Quærite primum regnum Dei & juſtitiam ejus, & omnia adjicientur vobis.* Dolores & tribulationes hujus vitæ quotidie admonent Deo jungi, terrena fugere, cæleſtia amare: ſed heu prô dolor! his optamus miſeriis diu intereſſe, & minùs perpetuam quærimus requiem: noſtris inhiamus cupiditatibus, minus Dei præceptis inhæremus, qui paterna pietate nos caſtigat, ut animo hæc temporalia fugiamus, & ad æterna feſtinemus, ubi vera eſt

a Fortaſſe Liudgero Mimigardefordenſi Epiſcopo, qui Alcuini diſcipulus fuerat.

beatitudo. Ut ad hanc pervenire merear Deo miserante, tua me sanctitas orationum suffragiis adjuvet. Periculum meum novi, peccata mea agnosco. ideo supplex servorum Christi deposco intercessiones, ut mei misereantur. Spes & consolatio mea omnium Redemptor Deus Christus, cui laus & gratiarum actio pro omnibus bonis, quæ mihi gratuita pietate concessit in hoc sæculo.

Vive Deo felix. mundo nam vivere mors est.
Vera quidem homini est vivere vita Deo.

EPISTOLA XV

Ad eumdem, ut videtur, & ejusdem argumenti.

DOmino merito amabili pio Præsuli & pacifico. Perpetua caritas occasionem semper inveniet salutationis ad amicum, ut gaudeat in lectione litterarum. Animus fidelis, cui non est datum lætari in præsentia oculorum: sed melior est fidelis animi aspectus in caritate omni intuitu pupillarum. Ideo animo spiritualiter Deus inspiciendus est, non oculis carnalibus, quos communes habemus cum vermiculis: cujus visio omnis est beatitudo, quæ sanctis promittitur in sempiterna gloria, à quâ tolluntur impii ne videant gloriam Dei. Ad hanc perpetuæ beatitudinis visionem nos invicem exhortemur, quia frater à fratre adjuvatus, civitas est firma. Quoddam mihi dispendium esse in absentia faciei vestræ video, multum cupiens amabilem caritatis loquelam, quam inter nos fideliter habere consuevimus. Si aliquando desiderium hoc mihi amabile Deo miserante evenire valeat, ad invicem contemplari, antequam rumpatur vitta aurea, & conteratur rota super fontem, & eat homo exterior in domum æternitatis suæ, plangentibus circa eum amicis; & spiritus

ſpiritus revertatur ad judicium illius qui dedit eum. Hujus verò judicii terrore totus contremiſco, ſæcularisque negotii depoſito onere, Deo ſoli ſervire, licet pigro corde, & in poſito gradu eligam, ne me minùs paratum dies illa per omnia inveniat. ſed Deo miſerante, vitaque comite, vulnera quæ hujus ſæculi miſeria mihi infeliciter inflixerat, ſecundum conſilia veſtræ ſanctitatis mederi adgrediar: hiſque tranſactis inter nos conſiliis (quod ſine lacrymis non dico) ultimum vale fiat inter me & te, & ego perpetualiter tuis ſanctiſſimis corroboratus conſiliis atque orationibus, ſpectans ſpectabo, quando revertatur Dominus meus à nuptiis pulſare januam, an cuſtodem domus vigilantem inveniat, hujuſque timendæ horæ momento peracto, utinam tuam beatitudinem propter neceſſarias pro peccatis meis interceſſiones ſuperſtitem relinquam. quia fides in extremis probatur, quæ pæne rara invenitur in hominibus. Omnes enim valde ea indigent: ſed pauci habere videntur. Te verò divina clementia, Pater deſiderantiſſime, multo tempore in ſervitio ſanctæ Eccleſiæ & multarum profectu animarum proficere faciat: ut cum multiplici laboris tui fructu ad æternam laudabiliter pervenire merearis beatitudinem. Iterum atque iterum dico, & cum lacrymis dico, mei memorem omnipotens Deus te cuſtodiat, & in omni bonitate florere concedat, dulciſſime & omnium dilectiſſime Præſul.

EPISTOLA XVI

Transalpini Episcopi litteras caritate plenas laudat, & ad conciliandam Ecclesiæ pacem eum hortatur.

VEnerando Patri, evangelicæ lectionis Doctori. Venerunt mihi vestræ dilectionis apices melle dulciores, auro obrizo gratiores, munusculis sigillatæ suavissimis: in quibus perpetuum sanctæ caritatis vigorem in cordis vestri arcano agnovi, quam nec Alpina frigora, nec Italici æstus subvertere potuerunt, sed inter omnes hujus sæculi diversitates & caliginosas tempestates, quasi matutinus lucifer, semper nova exoritur. de qua ipsa Veritas ait: *Mandatum novum do vobis.* Novum quia evangelicum: vetus, quia legale: in quo tota Lex pendet & Prophetæ: in quo totius gratiæ summa consistit. Novum, quia foras mittit timorem. quia quod grave fuit per timorem, leve erit per amorem, testante caritatis Fonte: *Jugum meum suave est, & onus meum leve est.* Ex hujus favo totius chartulæ tuæ resplenduit series. Credas velim, Pater dulcissime, quod non tanta suavitate fratrum vel sororum litterulas legere potui ultramarinas, quanta tuæ dilectionis transalpinas: nec tale post eos tædium fatigat cor meum, quale post tuæ faciei visionem amabilem. Sed patienter ferendum est quidquid jubet Sapientia divina, quæ omnia disponit suaviter, & in cordibus famulorum diffundit suorum, per sancti Spiritus gratiam, dulcissimæ caritatis dona, quæ inter adversa fortis, & inter prospera humilis esse congaudet: in utrisque in eo potens, qui omnia potest: secura de se, sollicita de suis. de qua plurima tuæ reverentiæ scribere supervacuum duxi, quia te totum in ea esse

multis probamentis agnosco: in qua viriliter vincere adversarios habes, & fortiter pugnare contra inimicos Ecclesiæ Christi, ut corona laudis in die Domini nostri Jesu-Christi te tuosque consequatur. Quædam apologetica verba tuis inserta legebam litteris, æstimans me irasci pro quodam fratre. quod omninò non feci, dum verissimè eum meum esse putabam, si tuus esse voluisset, cavens illud Senecæ sapientis: Elogium meum & tuum mundus destruxit. quia quod Deus conjunxit, homo non separet, nec locis dividatur quod mentibus conjungitur. Ubi una est caritas, ibi diversa non est voluntas. Quapropter obnixiùs deprecor familiarem vestræ dilectionis caritatem, ut mihi, licet indigno, assiduis sanctitatis vestræ precibus apud clementissimum Salvatorem perpetuæ sanitatis medicinam deposcere studeas, & quoscumque Deo Christo fideles invenies famulos, tuæque reverentiæ sacræ dilectionis vinculo conjunctos, me commendare curam habeas, ut nostræ parvitatis nomen in cordibus conscribas deprecor: quatenus ex plurimorum precibus sanctorum plurima mihi solvantur vincula peccatorum. Tu verò, sanctissime Pater, pacificæ ramum olivæ ore ferens in arcam Domini, alienas iniquorum dissensiones tuas fac esse mercedes, revocans eos ad sanctæ pacis concordiam, ut populus electori, & grex pastori, & filii proprio obediant patri, & pater filiis prosit in pace & mansuetudine: ut in omnibus una sit caritatis concordia, ne qua radix ultra amaritudinis ramos venenatæ dissensionis pullulare possit inter sanctissimas ecclesiasticas tuæ dignitatis personas. Sit in ore tuo tuba veritatis, ut pax & veritas ex tuis semper audiantur labiis; & quod Psalmista cecinit, non solum in te impleatur, sed etiam per te in multos proficiat, ubi ait: *Misericordia & veritas obviaverunt sibi, pax*

& justitia complexa sunt se. Hoc est opus tuum in præsenti luce, hoc est merces tua in æterna gloria. Ait enim quidam Poëta de opere carminis Evangelici :

Hoc opus hoc etenim forsan me subtrahit igni,
Tunc cum flammivoma judex descendet ab arce,

Dicam & ego :

Hoc opus hoc etenim non solum subtrahit igni,
Te jam, sed faciat cæli conscendere in arcem.

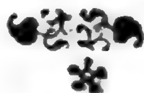
Lege feliciter, & humiliter agnosce, & veraciter perfice quæ caritas scripsit, & Christus demandavit ut fiant.

EPISTOLA XVII

Episcopi adventu se frustratum dolet, & ad spiritualia mentem convertit.

DUlcissimæ dilectionis Patri transmarinus Cygnus, in sanctæ caritatis pennis perpetuam salutem. Exspectavi, speravi quem optabam : & ecce quem exspectavi, non venit ; & quem speravi, non consideravi ; quem optabam, non accipiebam : frustrata est exspectatio, evacuata est spes. Et utinam pro spe esset præsentia ! nunc esset plenum gaudium. Sed prô dolor ! pro exspectata lætitia, tristitia inopinata subrepsit. Infelicitas mea viam vobis obstruxit veniendi, & mihi hilaritatem abstulit gaudendi. Quid facies modò mens caritate vulnerata ? estne aliquod solatium, qui tantum vulnus vel aliquod refocillare valeat ? an spem quasi falsum omninò à te repellis consolatorem ? an inter tenebras tuæ miseriæ quasi scintillam cujusdam ardentis flammæ iterum tibi illam assumis ? Ecce flammâ totum inardescit pectus : cui si spes accesserit, feliciter ardet, si veraciter illi evenerit quod optat. Bona est enim spes in absen-

tia: ſed melius eſt amor in præſentia. Nam ſpes noſtra ad cæleſtis nos trahit patriæ ſoliditatem: ſed tunc erit perfecta felicitas, cùm plena erit juſſio amoris, & videbitur Deus in gloria ſua, qui amatur nunc in pectore noſtro. Sed hujus exſilii peregrinatio patienter feratur, donec optata beatiſſimæ patriæ veniat præſentia. Patientia nobis neceſſaria eſt, ſive in exſpectatione ſperatæ beatitudinis, ſive in abſentia amicorum cariſſimorum. Habeam ſemper hodie in caritate, in ſpe verò craſtinum deſiderium, ut veniat quod hodie amatur. Ecce mens variis fluctuat cogitationibus, te conſiliatorem quaſi portum firmæ ſtabilitatis ſperans venire: ſed, ut video, longius à quiete optata fluctibus rapitur, ad quem portum perveniet ignorans. Aſſiduis tamen ſanctitatis veſtræ precibus dubitantem in cogitationum diſceptationibus amicum, ad firmum divina concedente gratia ſalutis conſilium deducere dignemini. Præſtò eſt ubique pius ſanctarum exauditor orationum, qui & fraternæ dilectionis preces exaudire, & in ſe ſperantes Spiritu conſolationis ſancto adjuvare ſolet. Ad illius dulciſſimam clementiam erigamus ſpem noſtram, ſimulque de ejus opitulatione indubitantes, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illum tota cordis intentione, tota animi affectione inceſſanter deprecemur, ut inluminet nobis oculos interiores, ne umquam in morte ignorantiæ obdormiamus.

Ecclesia in sollicitudine, sacerdotes in querelis: omnia turbata sunt. Tamen ille credo miserebitur, cujus misericordia speciosa est in tempore tribulationis: cujus te laudi & honori semper insistere multum gavisi sumus. Reficit enim spiritum nostrum quondam fidelis de religiosa vita nostra memoria, sive domo, sive in itinere. Ideo non est mihi admonere facientem, nec plena implere: sed congaudere gaudentibus, & in tuis profectibus Deum laudare. Dum poteris, operare opera Dei; & dum lucem habes, curre, donec pervenias ad bravium æternæ beatitudinis. Ego verò vernaculus sanctæ Dei Ecclesiæ vobiscum stare habeo: & QUOD SACERDOTUM UNANIMITAS CREDIT & prædicat, in hoc ego laboro, & cum meis loquor, & pro filiis sanctæ Dei Ecclesiæ aperiam os meum, si ille implebit illud qui ait: *Aperi os tuum, & implebo illud.* Desiderans docere viam Domini, & confirmare titubantes, & exhortari stantes, & erigere jacentes per eum, & in eo, qui erigit allisos, & solvit compeditos Dominus Jesus-Christus, pro quo mihi, & per quem mihi sermo est, ut eum verum Deum [a] & verum filium Dei omnibus volentibus vel nolentibus audire testemur. Noli tacere; sed clames, & non cessa. Exalta sicut tuba vocem tuam, & ostende omnibus viam salutis æternæ, & dic: Currite, hæc est via regia, hæc est strata publica quæ ducit ad palatium Dei Christi, in quo est pax, laus & gloria: ad quem pervenientes memores estote mei. a

a His verbis Felicianam hæresim notat. unde suspicari liceat, hanc epistolam Paulino Aquileiensi Patriarchæ directam fuisse: cui quàm amicus fuerit Alcuinus, testes sunt multæ ejus epistolæ, in primis epistola 113. Attamen eum *Patrem* semper, non *Filium*, ut hic, appellare solet Alcuinus. Alii judicent.

EPISTOLA XIX

Episcopum, suum olim discipulum, laudat ob defensionem Sedis apostolicæ, & ejus libellum contra hæresim Felicianam.

DOmino beatissimo, & merito perpetuæ caritatis alis amplectendo, humilis Levita in Domino salutem. Dulcissima litterarum vestrarum lectione & suavissima prosperitatis vestræ legatione lætificatus, quasi inter febrium ardores refrigerium quoddam mihi advenisset, & canicularibus decoctus flammis rore salutationis vestræ refocillatus, totus in spe roboratus, assurgebam audiens quod semper optavi, legens in litteris quod semper desideravi, apostolicæ auctoritatis salutem, & constantiam religionis sanctæ in eo, quem Confessorem a Christi nominare & venerari omnibus Christi electis æquum arbitror, cujus præsentiam super omnes alios hujus vitæ viros desiderarem, si mei corpusculi valetudo me fineret proficere. Tu verò, fili carissime, fili votorum meorum, labora pro capitis tui salute, pro summi Pastoris incolumitate, pro sanctæ Sedis auctoritate, pro catholicæ Fidei integritate, ne fraudulentis morsibus pastorum Pastor pateat. Ego verò optimæ vestræ pietatis devotionem lacrymis prosequor, orationibus assequor, litterarum suffragiis consequor. Cautus esto cui commendes consilia tua, providus in responsis, verax in judiciis, sollicitus discernere quid cui conveniat: & noli oblivisci patrem senio, filium meritis, fratrem caritate. Veniet, veniet enim dies dum ei placuerit qui omnes dispo-

a Hic locus de Leone tertio Papa indubiè explicandus est.

ſuit dies, quando licebit optatos amplexus patri & filio conjungere, & mutuis ſe ipſos exhortari conſolationibus. Propè enim eſtis vos terminis paganorum. Sit ſalus veſtra, protectio, & miſericordia Deus Dominus noſter, qui ait: *Sine me nihil poteſtis facere.* Commotio magna eſt in mundo & in mentibus multorum infidelitas, & in nomine Monachorum negligentia. Volunt dici, & non fieri, dicente Scriptura: *Vult piger, & non vult.* id eſt vult beatus eſſe, & non vult laborare unde beatus fiat. NON EST claudicandum in Dei ſervitio, ſed via regia gradiendnm, ut ad optatum aliquando litus divina auxiliante gratia pervenire poſſit. Populo quoque, ut ſæpius deprecatus ſum, prædica inſtanter verbum Dei, ne ullius anima in tuo pendeat judicio, vel à te quæratur. Oſtende illis viam ſalutis; hos ſecreta conlatione, illos publica prædicatione confirmans. Unicuique ſecundum ſuæ conditionis vel perſonæ modum hortamenta ingere, poteſtatibus & judicibus juſtitiam & miſericordiam, junioribus obedientiam, humilitatem & fidem in ſeniores, omnibus æquitatem, caritatem Dei & proximi, caſtitatem corporis, benignitatem & pietatem in eleemoſynis: quatenus cum multiplici laboris tui fructu ad æternæ beatitudinis ſedem pervenire merearis Deo miſerante, qui ait: *Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt.* Mei quoque ut habeatis memoriam ſecundum ſpem meam & fidem veſtram deprecor cum ſanctis fratribus veſtris, aſſidua interceſſione: ut propè curſu noſtri agonis completo, veniam peccatorum meorum & aliquam portionem beatitudinis inter cives cæleſtis habitationis accipere merear. Divina vos gratia comitetur ubique, domine Pater & dilectiſſime amice, & ſi tibi cauſa eveniat videndi amicum noſtrum,

saluta eum mille millies. Libellum [a] verò catholicæ Fidei perlegebam, & satis mihi placuit in eloquentia sua, & in floribus dictionum, & in fidei ratione, & in testimoniorum auctoritate: ita ut nihil his addi de quæstionibus nuper habitis inter nos & partes Felicianas opus esse arbitrabar: & felix est Ecclesia populusque Christianus, quamdiu unum talem habebit defensorem Fidei catholicæ. Quod rogasti litterarum nostrarum serie sæpius tuam appellari sanctitatem, testis est Deus cordis mei, quantum hoc desidero ut sæpius fiat secundum oportunitatem temporis & portitoris, optans ut habeas me præsentem in litteris meis, ut nihil nobis desit in caritatis communione præter oculorum præsentiam. Sed his multo major est & melior perpetua sanctæ caritatis præsentia in Christo Jesu Domino nostro.

EPISTOLA XX

Episcopo de litteris transmissis gratias agit, eumque ad officium exsequendum hortatur, amorem muneribus præferens.

DOmino merito in membris Christi amantissimo Patri, humilis Matricularius sempiternam salutem. Currenti legatione litteræ beatitudinis tuæ venerunt ad me, suavissimæ salutationis afferentes verba. quibus læto perlectis animo, nota agnovi, desiderata consideravi, lætus legebam in omnibus vestri animi sanctissimam de nobis devotionem vi-

a Alcuinus in epistola 7 ad Carolum M. tribus Doctoribus curam refutandæ hæresis Felicianæ demandari cupit, nempe Paulino Patriarchæ Aquileïensi, Richbono seu Richbodoni Trevirensi Episcopo, & Theudulfo Aurelianensi. Hunc locum de Richbodone interpretor. Paulinum filium haud scio an dicturus fuisset.

gilare. Tua verò ſanctitas vigilet ſuper gregem Chriſti, ne lupinis morſibus aliquid deſit gratiæ Chriſti, tuis ſubjectis ammonitionibus ad te reſpiciens: quia perditio cujuſlibet animæ paſtoris eſt detrimentum. Ille felix eſt, qui caſtigatione Dei catenatus eſt, & ab hujus ſæculi turbatis liberatus procellis: nec umquam tantum divitiis ſæculi circumfuſus lætabar, quantum conſideratione quieta vitæ meæ gaviſus ſum. Opto Deo miſerante, ut per tuam efficiatur dilectionem, quod per meam ſegnitiem fieri non poterit, id eſt ut amplexibus & alloquiis caritatis veſtræ liceat mihi aliquam horam perfrui. Non eſt Epiſcopus, cujus magis velim præſentiam uti ſecundum Dei miſerationem, quàm veſtram. quod ut fiat, ille efficiat qui ait: *Ubi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Periculum eſt fragili animo in hujus ſæculi permanere tempeſtate. Martha miniſtrabat Chriſto, ſed tamen circa plurima occupata Domino dicente legitur eſſe: Maria verò optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea in æternum. Mirabar in quadam chartula dilectionis veſtræ quoddam verbum, quod ibi legebam in ea, ubi poſt competentes & animo meo deſiderabiles ſenſus, dixiſti, quod propter occupationes nil mihi tranſmittere potuiſſes munuſculi. quaſi in auro vel argento caritas noſtra conſiſtat, dum tanta eſt, ut verè fateor, in animo meo, vel etiam (ut credo) in tuo, ut in comparatione ejus caritatis omnis divitiarum ſpecies vileſcat. Illa eſt vera, de qua modò ſcripſiſti, te pericula fluminum non ſubire, de quibus dicitur: *Flumina multa non obruent caritatem.* Hæc vigeat in cordibus noſtris, non vanæ auri vel argenti ſpecies, quæ non proſunt poſſidentibus, ſed magis obſiſtunt, niſi eis qui illa uti ad ſalutem animæ ſuæ in largitionibus pauperum didicerint, & opere perfecerint.

Omnipotens Deus ſanctitatem tuam ad multorum perfectionem ſalute perpetua, benedictione felici, incolumem protegere & cuſtodire dignetur, domine, Pater dilectiſſime & deſiderantiſſime, atque honore in Domino digniſſime.

EPISTOLA XXI

Archiepiſcopum à turba occupationum revocat, & ad Dei laudem & ſui memoriam hortatur.

VEnerando Patri & veræ caritatis alis amplectendo, colendo & deſiderando Archiepiſcopo, humilis Matricularius in Chriſto ſalutem. Scio integram in pectore pietatis veſtræ dilectionem non ſolùm apud me, ſed apud omnes amicos firmiter permanere, quæ probabitur in adverſis, laudabitur in proſperis. In cujus pennis ſanitas, in cujus greſſibus ſcala, quam ſomniavit Jacob Patriarcha, aſſcenſio ad eum qui ait: *In hoc cognoſcent omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem.* Ecce ſignum diſcipulatus Chriſti, & ecce cæleſtis regni janua, & ecce vitæ noſtræ fundamentum, & culmen. Sed vix ibi creditur firma eſſe, ubi indicio quolibet non apparet, ſive in ſolatio pauperum, ſive in exhortatione ad fratres qui proximi ſunt, ſive in ſcribendo ad longinquos corpore, proximos ſiquidem ſpiritu. Doleo te fratrem ex intimo cordis mærore, propter negotia ſæcularia, quæ impediunt quadam nubium concretione caritatis radios, qui ex pectoris veſtri flamma multos irradiare potuiſſent, ſi non caligine terrenarum occupationum obſcurarentur. Tamen vigilet in corde & foras temporibus oportunis fulgorem emittat, ut luceat omnibus qui in domo ſunt, qui non ſunt

cæci ad videndum, vel surdi ad audiendum. Quid est tui officium nominis? nisi apertum habere os ad omnes in veritatis testificatione, per eum qui ait: *Aperi os tuum, & ego implebo illud.* Noli negligere gratiam, quæ data est tibi, sed ut magis & magis proficias intende. Multæ sunt tribulationes justorum; quia inter multos vocatos pauci eliguntur: & quo rariores inveniuntur, eo instantius verbum Dei eos prædicare necesse est. Pæne omnes quærunt quæ sua sunt, & pauci quæ Christi esse videntur. Pastores curæ turbant sæculares, qui Deo vacare debuerunt. Vagari per terras, & milites Christi sæculo militare coguntur, & gladium verbi Dei inter oris claustra qualibet cogente necessitate recondunt: quem heu prô dolor! perpauci possident, quamvis plurimi se promittant eum habere: sed in die certaminis mercenarios se ostendunt, non milites. His consideratis diligentius, dilectissime Pater, te ipsum considera, circumspice & intende, quis sis, vel quo vadas, vel quid dicas in judicio, in præsentia illius qui te speculatorem posuit populi sui. Me verò scito sæcularibus propemodum exterius negotiis liberatum, sed malè interius multis fatigatum occupationibus atque inanissimis cogitationum turbis, quæ me prohibent puro corde clamare: Jesu fili David, miserere mei: quæ tuis sanctissimis orationibus, frater dilectissime, ut abigantur aliquantulum supplici deprecor obsecratione. Adjuva laborantem, erige jacentem, porrige manum pietatis fratri pæne in salo procellosæ cogitationis submerso. Nec æstimer hæc frustra precari: sed teste Deo dicam, quod satis indigeo de hujus tentationis molestia tuæ sanctitatis precibus sublevari. Corpus coarctare utcumque valeo, sed non cordis vagabundos gressus constringere: quia cælestia tantùm desiderare debuissem. Terreni pulveris caligine pæne oculos cordis

excæcatos habeo, nisi ille gratuito pietatis suæ munere illud illuminet, ad quem mihi sæpius cum Propheta clamandum est: *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.* Item, *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte.* Ex parte video, ubi est requies mea, ubi sitis meæ saturitas. Ubi? nisi in eo ad quem Propheta clamavit: *Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Et ad seipsum conversus in alio dicens loco, quasi hujus petitionis responsionem invenisset: *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hîc habitabo quoniam prælegi eam.* In hanc se exhortans alio versu inquit: *Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi*, pro quo benedicto munere ad laudandum seipsum excitat: *Lauda anima mea Dominum.* Et quasi ipsa respondisset, subjungens: *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu ero.* Quia semper ero, Dominum meum laudabo dicens: *Laudent eum cæli & terra, mare & omnia quæ in eis sunt.* Hos versus sic junctim posui, quia nihil mihi dulcius videtur cantandum in orationis compunctione, quàm hos ita compositos: deprecans ut meæ devotionis ammonitione eos sæpius cum magno animi gaudio decantare in consuetudine habeas pro æternæ beatitudinis memoria, meique nominis quantulacumque recordatione in hac & in omni salutiferæ petitionis prece. Divina te exaudire gratia dignetur, domine Pater desiderantissime, & nostri cordis amori dulcissime.

EPISTOLA XXII

Episcopum admonet officii, maximè prædicationis.

DUlcedinem dilectionis brevitas chartæ non explicat: sed spero fides vestræ pietatis tenet quod meæ imperitiæ littera non sufficit proferre. Utcumque enim memoria caritatis absentiæ tristitiam consolatur: & quem sibi præsentari per singula momenta oculus quærit, hunc animus absentem semper amare non desistit. Heu quàm dura est hujus mortalitatis conditio! quæ variis eventibus toties amicos disjungit, nec patitur semper videre amantem amatorem suum. ô quàm felix est æterna beatitudo, ubi semper videtur quod amatur, & numquam cernitur quod non amatur. Ad hanc nos festinare oportet, ut illam intrare mereamur. Nullus nos labor deterreat, nulla delectatio retardet: sed tanto avidius totis viribus tendamus ad illam, quanto beatius illam habere poterit qui intrat. Me tecum, dilectissime frater, obsecro continuis precibus attrahe. Tu verò aries, cui juxta Salomonem nullus resistere valet: ego morbida inter gregem evangelicæ pascuæ ovicula. Tua lingua clavis est regni cælorum. quapropter numquam à bonis sileat, numquam ab ammonitionibus cesset, Superbos & contumaces duris increpationibus castiget, humiles & quietos piis exhortationibus refoveat: talentum quod accepisti, quasi devotus negotiator superaugmentare contende. Non tardat Dominus qui dedit revenire, & rationem exigere pecuniæ suæ. Vide & intentius considera, quantas animas in periculo animæ tuæ regendas accepisti. Fac tibi lucrum ex illis, non damnum. Ad exemplum Domini Dei tui

recurre, quomodo per civitates, castella, vicos etiam & domos singulas prædicando cucurrisset, immo convivia publicanorum & peccatorum non abhorruit, quatenus ex familiaritatis communione prædicationis occasionem haberet. Ita tu ejus roboratus exemplis, ubicumque ad convivia venias, ibi prædicationis officia agere non cesses, ut pro carnalibus quæ ministrant tibi tuisque sociis, spiritalia sibi suisque conmanipularibus accipiant: memor quanta seipsum districtione pius prædicator Paulus obligavit dicens: *Væ mihi si non evangelizavero.* & iterum quàm terribilia comminatus est Dominus ipsi Ezechieli Prophetæ, dum prædicationis ei officia ingessit: *Fili hominis speculatorem posui te domui Israël.* & post pauca: *Si enim non adnuntiaveris iniquo iniquitatem suam, & ille morietur in peccatis suis, & sanguinem ejus de manu tua requiram.* & iterum per Isaïam Prophetam de tacentibus dicitur prædicatoribus: *Canes muti non valentes latrare.* Qui sunt canes muti, nisi Pastores tacentes contra diabolicas insidias per prædicationem latrare non valentes? Idcirco, dilectissime frater, te diligentius obsecro, ut omnes ad tuam pertinentes diœcesim verba vitæ audire facias, vel per te ipsum, vel per tuos adjutores Presbyteros, ut subjectorum tibi salus, tua sit gloria apud Deum. Si quis verò (quod absit) postea... sanguis ejus sit super caput suum: tu verò immunis à perditione illius inveniaris, qui prædicasti ei, licet non obedisset tibi. Raro enim aperto marte apud Christianos pugnat antiquus hostis: sed sub prætextu pietatis venena mortiferæ suggestionis occultat. Idcirco quasi pio pastori & prudenti medico convenit tibi commissum præcavere gregem, uti eum in conspectu æterni Judicis immaculatum adducere merearis, & vocem desiderabilem audire dignus efficiaris: Euge serve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui.

EPISTOLA

EPISTOLA XXIII

Episcopum hortatur ad subditos erudiendos.

DEsiderando meritoque amando illi sanctissimo Patri humilis terrigena in Domino salutem. Multa mihi dulcedo fuit ex visitatione venerandæ dilectionis vestræ. Licet laborem haberes, tamen ego pietatis tuæ consolatione reficiebar, ita ut juxta beati BENEDICTI responsionem, Pascha me in tuæ dilectionis adventu habere viderer. Sed brevi præsentiæ diu optatæ tempus plangebam, & quantum lætus fui in aspectu faciei vestræ, tantum tristis in abscessu torquebar. Sed quid ad hæc? tale est hujus sæculi gaudium, nos ad futuram lætitiam tendere admonens, quæ numquam finem habitura est. sed semel hausta dulcedo semper præsens esse non desinit, ad quam tota mentis alacritate festinandum. Qualis est illa lætitia, quæ nihil perturbationis habebit, numquam finem habebit? Hæc est in spe modò habenda. Quàm felix est illa dilectio inter fratres, quæ sine fine vivit, sine fastidio augetur! Hortare, Pater sancte, filios nostros communes huic se dignos præparare caritati: suade paternis eos obedire præceptis, verè fratres esse in Domino, & filios æterni Patris, coheredes Christi Dei. Non solum pastorali sollicitudine vobis hæc suadenda sunt, sed omnibus gregis tibi commissi ovibus ingerenda sunt in sancta caritate & castitate permanere. Mundus in maligno positus est, & multi de veritatis via & fidei præceptis se avertunt, sæculo amplius servientes quam Deo: non considerantes oculum divinæ majestatis super eos ubique vigilare, qui unicuique redditurus est secundum opera sua. Quocirca, carissime verbi Dei Prædicator, insta importunè, opportunè, quia plurimi sanæ resistunt

doctrinæ, se amantes, non sempiterna quærentes: ex quibus quantos valeas, divina opitulante gratia de flammis erue perpetuæ perditionis, & congrega in caulas Christi ovium: quatenus ex illorum salute tua multiplicetur gloria in die Domini nostri Jesu-Christi. Paternitatem vestram pietas divina regere & perficere faciat in domo Dei usque in diem perfectum, dilectissime Pater.

EPISTOLA XXIV

Archiepiscopo Fidei catholicæ & Principis curam commendat, ac S. Rodberti fratres salutat.

SAnctissimo Patri, Archipontificatus honore [a] sublimato, humilis Orator, æternæ pacis & prosperitatis salutem. Veniente dilectissimo fratre orationis gratiâ, suavissima vestræ salutationis proferens nobis verba, & optatæ prosperitatis vigorem annuntians, valde, ut fateor, lætati sumus in ejus adventu: & ut vestra demandavit dilectio, privata mente suscepimus eum dulcissimè, cujus familiaritatis alloquio usi sumus. Est enim, ut agnovi in eo, vir valde fidelis, & in sancta devotionis religione. Vestris quoque syllabis quæ attulit perspectis, invenimus eas caritatis pennâ perscriptas, cujus etiam caritatis melliflua dulcedine refecti sumus semper à vobis & in vobis, quæ nos duabus dilectionis alis ad cælum usque Deo miserante portare poterit. Et hæc est optima pars, quam elegit beata Maria ad pedes sedens Salvatoris, intenta verbum salutis audire ab eo. Proinde maneamus jugiter in caritate perfecta, cujus una pars ad Deum tendit in fide &

a Arnonem intelligendum puto, sub quo Episcopatus Saltzburgensis in Archiepiscopatum evectus est. Conjecturam capio ex sancto Rodberto Confessore, de quo infra.

vitæ honestate, altera verò proximos amplectitur in patientia & benignitate. Per hoc verò quadruvium vestra, frater carissime, intentio pacificè pergat, donec videatur Deus deorum in Sion summæ beatitudinis. In his morare præceptis, aliósque erudire studeas, ut Fidem discant Catholicam, eamque sobria operum conversatione ostendant, patientesque atque benefici esse contendant. Vestræ verò devotionis sanctitas prædicabat nostro olim amico verbum vitæ sæpius, ut sit justus in judiciis, & misericors in pauperes, quia scriptum legimus : *Misericordia & veritas custodiunt principem*[a], *& exaltant ambulantes in eis.* Recordetur semper quem velit habere in periculis defensorem, eumque diligat & opere; quantum valeat, illius impleat præcepta, nec se inconsultè tradat periculis, quomodo quidam sui antecessores fecerunt, & ideo improba morte perierunt. Sit illi Christus in corde, & præcepta ejus in ore & opere, ut vivat feliciter in hoc sæculo, & in futuro beatam obtineat gloriam. Vestros verò discipulos & capellanos meo precor officio saluta, admonens eos honestè vivere coram hominibus, ut vestra ex eorum conversatione laudetur dignitas. fratres quoque sancti RHODBERTI[b] Confessoris Christi hortare sæpius, ut in sincera caritate, & devota religione, & sanctæ humilitatis obedientia Deo feliciter deserviant, respicientes in perpetuæ beatitudinis remunerationem. Militant enim in castris ecclesiæ militia, quatenus in cælestibus cum eo sedibus sempiterna felicitate gaudeant : meique ut memores sint non solum eos opto admoneas, sed omnes regionis vestræ famulos famulasque Dei, quorum & quarum multiplicet Deus nu-

ALCUINI EPISTOLÆ.

a

b

a De Geroldo, Bajoariorum post Tassilonem Ducem Prorege, hoc dictum puto.
b S. Rudperti monachos Juvavenses intelligere videtur, ad quos Alcuini epistola LXXVIII.

merum, & nomina jubeat perscribi in cælesti bibliotheca. Divina vos gratia prosequatur omnes, & ad gloriam perpetuæ beatitudinis pervenire vos faciat, domini dilectissimi.

EPISTOLA XXV

Solatur Episcopum, à quo Regii ministri servitia exigebant.

a DOmino desiderabiliter honorabili, & honorabiliter desiderabili sancto Patri venerabili [a] Archiepiscopo, humilis Christicola in Deo Patre salutem. Acceptis vestræ caritatis muneribus omni auro amabilioribus, & apicibus omni favo dulcioribus, in quibus insertum erat de angustia mentis vestræ pro servitio sæculari adversus sanctitatis vestræ dignitatem: ita ut non liceat melioribus instare officiis, nec animarum gregis Christi lucris inservire. Vestra cogitet obsecro beatitudo, quis umquam sanctorum hoc sæculum sine tentatione transigeret? Solus, ut ait beatus Hieronymus in quadam epistola, Salomon semper in deliciis: & ideo fortè peccavit. Exhortans nos ad patientiam beatus Apostolus ait: *Job audistis, & finem Domini vidistis.* Dominus in Evangelio inquit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Recurramus ad Christum tota intentione, assiduis precibus, qui est unicum de tribulatione refugium. Sic Psalmista præcipit: *Jacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Dicamus Deo cum Propheta: *Esto mihi in Deum protectorem & in locum munitum, ut salvum me facias.* Deus est in cujus manu cor Regis, & quocunque voluerit vertet illud: qui numquam

a Ricolfo Moguntiensi, ni fallor, aut certè alteri cuipiam Archiepiscopo, qui Alcuini discipulus fuerat, ex fine hujus epistolæ.

deserit sperantes in se, qui ait vera promissione & fortissimo solatio: *Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur*, & cetera quæ in eodem loco profunde satis de spe accipiendæ petitionis effectus disputat, & exemplis confirmat. Ab initio mundi, vel etiam nascentis Ecclesiæ, semper Deo servientes tribulationibus fatigati sunt. Si legeris in divinis libris sæculi eventum, etiam hoc quod dico verum probabis, vel exteriùs famulos Dei apertam pati persecutionem, vel interius in pace Ecclesiæ clandestinis affici incommodis. Contra hæc omnia sola valet in Dei nomine patientia, ipso dicente Domino victore mundi hujus ad discipulos suos, vel magis ad eorum successores: *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.* Memores esse debemus, quid ipsa Veritas tentatoribus respondit: *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt.* Si apostolico exemplo vivamus; & pauperem agamus vitam in terris, sic illi fecerunt. Sæculi servitium justè abdicamus, nunc verò sæculi Principes habent justam (ut videtur) causam, Ecclesiam Christi servitio suo opprimere. Dum beatus Paulus Apostolus dilectum filium suum de singulis ecclesiasticæ dignitatis officiis instruit, ait inter cetera: *Admone illos*, (quos nisi Christianos?) *Principibus & potestatibus, subditos esse, dicto obedire: admone ad omne opus bonum paratos esse.* & beatus Petrus consentanea, utpote eodem spiritu, scripsit dicens: *Dominis carnalibus obedite, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* Si etiam dyscolis, quanto magis sapientissimo Principi & religione sancta devotissimo debemus prompta voluntate obedire? Nec hoc dico quod non magis optem te cum tuis discipulis Deo vitam in sancta religione quietam ducere atque optimam cum felicissima femina, quæ sedens ad pedes Domini audire verba cælestia elegerat partem, quæ numquam

auferetur : ſed vereor fortaſſis, ſi moveatur cauſa, nec veſtram beatitudinem ad deſiderata pervenire poſſe. Ideo, ſicut ſuperius dixi, ſola videtur ſalubris cauſa, Deo totum precibus in anguſto ſitu noſtri deſiderii commendare eventum, ut ſua ſancta clementia & pietate provideat nobis, quomodo pacificè ad noſtram pervenire valeamus voluntatem. Si tamen nobis noſtra quærenda eſt voluntas, eo quod ille, id eſt Dominus Jeſus, de ſe ipſo dixit : *Non veni facere voluntatem meam, ſed ejus qui miſit me.* Ideò decantare in Oratione dominica jubemur : *Fiat voluntas tua.* Nam voluntas Dei omne bonum eſt quæ ut ſemper in nobis fiat, omni mentis intentione & omni operum bonorum exſecutione poſtulandum eſt.

Hæc interim ſub feſtinatione propter occupationem diei feſti dictavimus : utique miſſus beatitudinis veſtræ ad nos die ſanctiſſima dominicæ Cænæ venerat, exigens à nobis litteras, ne vacuis reverteretur manibus. Pleniorem Deo miſerante reſponſionem ſperare habetis, ſive de conſolatione laboris veſtri, aut etiam anguſtiæ mentis, necnon & de inquiſitionibus, quas habuit ex perſona cariſſimorum nobis veſtræ caritatis diſcipulorum. Gloria & laus Deo, apud nos omnia proſpera ſunt, & apud filios noſtros quos noſti, qui una mente veſtram ſalutant beatitudinem, eamque multo valere tempore optant in Domino. Scito certiſſimè, quod tui nominis memoriam dulciſſimam habemus in orationibus apud ſanctum Martinum : & ſi quando ſpiritus Domini in compunctione viſitat cor, ſemper recurrere in mentem facit veſtri nominis recordationem. Deus qui dives eſt in miſericordia, miſereatur perpetua pietate vobis Pater, frater, fili cariſſime in æternum.

EPISTOLA XXVI

Ad quemdam amicum.

DIlectiſſimo in Chriſto filio, humilis Phæbigena perpetua proſperitate ſalutem. Solet caritas olim germanitate fideli compacta novis ſæpius litteris reformari, ut firma agnoſcatur in fide, quæ eſt dulcis in conſuetudine. Unde ego chartulam chartulæ conjungo, ut legatur in pagina, quæ eſt in cordis tabula conſcripta, non atramento perituro, ſed ſpiritu ſempiterno, qui gemitus excitat inenarrabiles pro ſoſpitate veſtra in meo corde. Veſtra vero dilectio, ut novi certiſſimè, noſtri nominis non obliviſcatur: quia crebra infirmitas cogit nos amicos admonere de ſanctarum orationum ſuffragio, ut propitietur peccatis meis pietas divina, & renovetur vita mea in melius, ſicut aquilæ juventus: nec me Judex meus & teſtis meus judicet ſecundum merita mea, ſed ſecundum ſuam magnam miſericordiam parcat confitenti ſibi ſervulo ſe eſſe peccatorem; nec derelinquat eum in diebus ſenectutis ſuæ, ſed ſolatio ſancti ſpiritus foveat eum, & miſereatur illi. Hæc eadem verba veſtra recordetur de ſe ipſa ſanctiſſima mens & acutiſſima prudentia: in qua, dum tempus habes, labora opus Dei, ut in die magno Domini noſtri mercedem laboris tui ſortiaris cum Sanctis Dei ſempiternam. Divina vos, veſtroſque filios, veſtramque familiam gratia ſempiterna protectione cuſtodiat, præveniat donis, augeat & meritis in æternum.

CAROLI M. EPISTOLA

De gratia ſeptiformis ſpiritus.

KAROLUS divina miſericordia Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum, HILTIBALDO*, MAGINHARTO*, AGINO*, GERHOHO*, HARTRICHO*, ſanctis Epiſcopis. Gratias agimus ſanctitati veſtræ, quia ad familiariter à nobis interrogata familiare nobis reſponſum dare voluiſtis: & quæ caritatis inſtinctu veſtræ dilectioni fuere propoſita, eadem dictante caritate, juxta quod vobis viſum eſt, ſunt nobis abſque retractatione ſoluta. Sed ipſius quæ à veſtra ſanctitate nobis data eſt, reſponſionis ordo videndus, & apud veſtram dilectionem intimi in ea ſenſus medulla perquirenda, ut & qualitas noſtræ interrogationis appareat, & modus veſtræ reſponſionis patentiùs eluceſcat. Sancti etenim Patres, qui, ut veteris teſtamenti ſerie legitur, ab initio Deo placentes hanc ultimam, ſed Chriſti adventu feliciſſimam ſæculi ætatem probitate morum & meritorum multiplicitate præceſſerunt ſancti Spiritus gratiam abſque ulla ambiguitate & accepiſſe, & habuiſſe credendi ſunt. Quis enim umquam placuit Deo carens ſancti Spiritus dono?

* Colonienſi
* Rotomagenſi.
* Bergomenſi.
* Eiſtetenſi
* Toloſano.

Sed, ut veſtræ reſponſionis textu continetur, eadem ſancti Spiritus dona ſingula ſingulos ſanctorum habuiſſe, & in Chriſto cuncta pleniter inhabitaſſe cognovimus. quæ ut firma veritatis ratione ſubnixa probamus: ſed nequaquam arbitramur quemlibet ſanctorum Patrum unius ſingularitate doni fuiſſe contentum, cùm hoc fieri non poſſe de ipſarum vocabulis gratiarum facillimè poſſit adverti. Sapientia enim

& intellectus adeo sibi naturalitatis nexu conjuncta sunt, ut unum sine altero nullo pacto subsistere queat. Quomodo enim sapit qui non intellegit? vel quomodo potest intellegere, quem constat non sapere? Sapientiâ sive intellectu privatus quis umquam consilium vel sibi habuisse, vel alio * dedisse repertus est? Nam luce clarius constat, consilium nonnisi sapientium esse. Fortitudinem verò si consilio careat, fortitudinem esse putandum non est, cum omnia inconsultè gesta fortiva potiùs quàm fortia soleant nominari. Scientiam in quoquam sine sapientia & intellectu consistere posse valde est incredibile. Quid enim potest scire, qui nihil valet intellegere? Jam pietas & timor Dei qua arte sibi copulata sint, qui seipsum explorat facile cognoscit: quia nemo pius est, nisi qui judicium Dei timendo, in se peccanti dimittit proximo.

CAROLI M. EPISTOLA.

* alii.

Hæc septem sancti Spiritus dona sicut in sanctis Patribus fuisse singula, sic in Christo adunata omnia non est mirum. Quid enim illi ex omnibus bonis deesse potuit, qui omnia bona simul cum Patre creavit? Numquid magnum est si hæc in Christo mansisse dicantur, in quo omnis plenitudo divinitatis inhabitare cognoscitur? Numquid magnum est, si ea quasi pro munere adscribas Domino, quæ diligenter considerans invenies in servo? Numquid his tantùm donis potest sublimari Dominus, quibus carens non est bonus servus? Absit ut his tantum gloriam ejus dicamus consummatam, cujus magnificentiam supra omne quod dicitur aut nominatur, sive in cælo, sive in terra credimus sublevatam? Neque enim sensus comprehendere, aut sermo poterit explicare, quæ & qualia, vel quanta sint quæ ejus debeant adscribi gloriæ, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat Deus sine fine. Sed ideo hæc & in Patribus singula, & in Christo simul omnia non miramur, quia in

discipulis ejus per singulos singula computari, & in Petro simul omnia possunt inveniri. Quamquam eadem in Christo longe aliter quàm in ceteris sanctis fuisse credenda sint. Nam sanctorum cuique pro varietate voluntatum quibus fragilitas humana non caret, nunc hoc, nunc illud donum accedendo vel recedendo aut adesse, aut abesse cognoscitur: Christo verò qui est Dei virtus & Dei sapientia, cuncta sancti Spiritus charismata semel veniendo accesserunt, & in eo numquam recedenda permanserunt.

Sed quid hæc de Patriarchis & Apostolis dicimus? cùm neque nunc diffidendum sit plures cotidie intra sanctæ matris Ecclesiæ sinum posse reperiri, qui vel singulis, vel pluribus sancti Spiritus donis sint ditati. Verax enim est qui in se confidentibus præsentiam suam usque ad consummationem sæculi promisit non defuturam, quo & nobiscum & in nobis semper manente, nequaquam sancto septiformis gratiæ Spiritu carebimus, qui cunctorum largitorem bonorum credendo & bene faciendo possidemus. Spiritu etenim sapientiæ regitur, qui fidem sanctæ & individuæ Trinitatis tam ad sui, quàm aliorum profectum ediscere nititur: ut per hanc & hæreticis resistere, & suos valeat confirmare. Spiritum intellectus tenet, qui divina præcepta audiens, quàm necessaria sit eorum cognitio sensu cordis percipit, & juxta beatum Jacobum, *non obliviosus auditor factus*, sed operator strenuus, ea quæ intellexit mandata, studet ut à se fiant quàm integerrime custodita. Spiritu consilii viget, qui in cunctis quæ agere disponit, an hæc Deo sint placitura precogitat: melius existimans quæ & qualiter agenda sint prius tacite considerare, quàm aliquid inconsultè inchoare, unde eum pænitentia cogat ab incœpto desistere. Fortitudinis spiritum habet, quicumque diabolo & membris ejus, hæreticis scilicet, fidei scuto ac verbi Dei gladio arma-

tus resistere studet, & contra vitia quibus suggestu diaboli hæc mortalis vita cotidie maculatur, quasi contra inimici jacula spiritu fortitudinis armatur. Nam spiritum scientiæ possidet, quisquis Dominici memor præcepti simplicitatem columbæ & prudentiam serpentis habet: quique inter consimilia dijudicans, scit reprobare malum, & eligere bonum. Sæpe enim mixta bonis mala inveniuntur, quæ nisi scientia difficulter discernuntur. Spiritum verò pietatis illi inesse dicimus, qui dominica præcepta non oblitus, in se delinquenti dimittit proximo: & non tantum in alios, sed etiam in semetipsum justam exercet pietatem. quia probus quisque cavere debet, ne dum suo debitori dimittendo malum exsistit pius, sua non tribuendo in semetipso exsistat impius. Spiritu autem timoris Domini illum dicimus adimpletum, qui judicium Dei timens, non tam delectatione regni cælestis bona facere studet, quàm timore gehennæ mala perpetrare non audet: & sic gaudet de promissione perpetuæ vitæ, ut non minùs timeat de supplicio perennis pœnæ. atque hoc spiritu compunctus devertat à malo, & faciat bonum.

Hunc sanctum septiformis gratiæ Spiritum & in Patribus & in Apostolis fuisse, & nunc in sanctæ matris Ecclesiæ filios, qui in Christo cotidie in augmentum populi sui renascuntur, divino munere credimus inspirati. In Christo verò, ut prædiximus, hæc talia non miramur, cujus immensitatem gloriæ humana mens non valet enarrare. Quæ dona qualiter in illo sint, quia nullo modo explicare valemus, restat ut nobis ea donanti laudes dicamus.

Christe salus mundi, sanctorum gloria perpes.
Sit tibi laus & honor semper in arce poli.

Item de gratia septiformis spiritus.

SPiritus sapientiæ fuit in Petro, quando relictis retibus & navi secutus est Dominum. Spiritum intellectus habuit, quando Domino interrogante, quem homines esse dicerent filium hominis? Christum filium Dei vivi esse & intellexit, & respondit. Spiritus consilii erat in illo, quando Simoni pecuniam offerenti, sancti Spiritus gratiam vendere nolens, ipsum Simonem cum pecunia sua in perditionem ire jussit. Spiritum fortitudinis habuit, quando exempto gladio auriculam Malco abstulit. Spiritum scientiæ possedit, cùm ceteris discipulis in navi dubitantibus Dominum esse cognovit. Spiritus pietatis cum illo erat, quando Dominum quousque fratri in se peccanti dimittere debuisset interrogavit. Spiritu timoris Domini plenus erat, quando viso piscium miraculo consternatus, ad Dominum dicebat: Exi à me Domine, quia homo peccator sum ego.

Item aliter.

SPiritus sapientiæ fuit in Andrea, fuit & in filiis Zebedæi, quando similiter ut Petrus relictis retibus & navi secuti sunt Dominum. Spiritus intellectus fuit in Thoma, quando palpatis vulneribus dominicis, ipsum Deum & Dominum suum & intellexit, & professus est. Spiritus consilii erat in cunctis discipulis, quando futurorum curiosi, Dominum de fine mundi consulebant. Spiritum fortitudinis omnibus discipulis adfuisse nemo negat, nisi qui eos pro Christi nomine mortem pati noluisse confirmat. Spiritus scientiæ erat in Johanne, qui tam distinctè de divinitate & humanitate Salvatoris in principio Evangelii sui disseruit, & non minùs discretè de

septem tonitruis in Apocalypsi, quæ silenda, quæque fuissent loquenda, conscripsit. Spiritus pietatis fuit in Stephano, qui in ipso mortis articulo pro persecutoribus suis exoravit. Spiritus timoris Domini fuit in omnibus Apostolis; quia non solùm bona faciebant, sed etiam propter amorem Dei mala facere non audebant.

Explicit explanatio de gratia septiformis Spiritus.

CAROLI M. EPISTOLA II. de Baptismo.

Ad ODILBERTUM *Archipiescopum Mediolanensem.*

IN nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti KAROLUS serenissimus Augustus à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, Romanum gubernans imperium, qui & per misericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum, ODILBERTO venerabili Archiepiscopo in Domino salutem. Sæpius tecum, immo & cum ceteris collegis tuis, &c. *ut in tomo 1 Analectorum.*

ODILBERTI ARCHIEPISCOPI responsio ad Carolum M.

DOmino Christianissimo & à Deo conservato KAROLO, invictissimo atque piissimo Imperatori, ODILBERTUS servus servorum Dei, sanctæ vestræ Mediolanensis ecclesiæ Archiepiscopus & orator vester, perennem in Christo Domino salu-

tem. Igitur immensæ omnipotentis Dei nostri misericordiæ sine intermissione omnibus nobis peragendæ sunt gratiæ, quæ vos in tam sublimissimam dignitatem collocavit imperii: simulque provolutis genibus omnes ejusdem Redemptoris nostri supplicamus clementiam, ut vitam vestram atque incolumitatem per multorum annorum curricula ad profectum omnium ecclesiarum Dei, sive & fidelium populorum vobis à Deo commissorum conservare dignetur. quia in vestra tranquillitate salutem nostrorum omnium adesse cognoscimus atque tenemus, qui vos sollicitudinem habentes orthodoxæ Fidei magis præ ceteris omnibus, qui ante vos Christiani Imperatores in universo mundo fuerunt devotione quique & divino zelo commoti, id est Constantinus, Theodosius Major, Martianus, & Justinianus. Hi omnes ut Christianum populum ab omni erroris macula liberarent, divinitus inspirati, quæ Domini Sacerdotes diffiniebant, illa tantum principalis auctoritas confirmabat. Quorum vos meritis & scientia præcellentes, David sanctum imitantes, qui se pro populi salute in typo nostri exhibuit Redemptoris. cujus vos strenuus cultor pro credulitate rectæ Fidei divino amore accensi de Domino nostro Jesu-Christo Dei omnipotentis filio per omnia & super omnia, qui cum sit splendor gloriæ & imago substantiæ ejus & candor lucis æternæ, propter nimiam caritatem qua dilexit nos, semetipsum exinanivit, & juxta apostolicam auctoritatem vel cetera quæ sequuntur, exhibuit sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam. cujus abluens peccati contagium, pretioso sanguine suo redemptioni nostræ tribuens sacramenta, & peractum mysterium post ascensionem suam, qua ad Patrem ascendit, apostolica traditione nos confirmat, quam fidei integritatem universis gentibus Apostoli prædicaverunt,

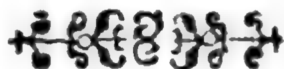
ut nullis ventorum flatibus & ictibus adversantium conquassetur Ecclesia Christi, sed in vero atque perpetuo fundamine permanendo constabilita persistat. Sic & nos confirmati Sanctorum Patrum spiritualibus instrumentis, & corroborati inviolata fide & illibata, de credulitate Patris & Filii & Spiritus-Sancti rectam fidem credimus atque tenemus.

Sed quid religioso convenit Principi, ut super omnes polleat adversos, nisi de bonis fit semper sollicitus libenter operibus? quod vestra sincera pietas summo amplectitur studio, ut neque in qualibet parte Ecclesia Dei vulnerum maculis torpeat, aut in ea sanies ignorantiæ crescendo ebulliat: sed quod magis vestris felicissimis temporibus sacerdotum Dei corda accensa ad sollicitudinem evigilando vera & recta custodia perseverent, & vos pro tanti vestri laboris certamine æterna præmia à Domino consequi valeatis. Sed ne aliquem nostrum existimemus, qui verbis eloqui atque cogitatione capere possit, ut putet se omnia mysteria cælestia liquidò comprehensa tenere. Suscipientes nos itaque epistolam à pietate vestri imperii nobis emissam, qua perlecta redolentiam sensimus nectaris suavissimi nimio fragrante odore; multimodas Deo nostro gratias referentes, qui in corda vestra inspirare dignatus est pro statu Ecclesiæ suæ: quod à clementia vestra commoniti, rationem veræ Fidei, & quæque per ordinem gerimus atque docemus, à nobis cognoscere debeatis. Itaque etsi ad id, quod dominatio vestra flagitat, pleniùs à nobis ipsis nequimus responsa proponi; oportet tamen ut quanto pauperiores nos cognoscimus esse in nostris responsis, tanto magis in scripturis sanctis convenit fieri devotiores: ut qui propriis sermonibus minores sumus in dicendo, sanctorum quoque testimoniis adcrescere valeamus, & de eruditissimorum labore,

ODILBERTI EPISTOLA.

qui nihil in ſcripturis divinis obſcurum reliquerunt vel clauſum, quod ad veram non perducerent claritatem, & Davidicam clavem acceperunt ut aperirent nobis, etiam tribuendo proficerent in ſalutem, & labor ſanctorum nos inertes ſecuriores & paratos faceret ad danda reſponſa. Hæc nos verò non per prolixitatem verborum ſcribendi compendiosè tentavimus, ſed valde ſubjecti per humilitatem veram pietati veſtræ conſtringentes breviter perſcripſimus, currentes per ſanctorum Patrum exempla ad ſignificandum digniſſimæ præſentiæ* veſtræ, quæ velut mirificis floribus ex nimio rutilat ornata fragranti odore, auri ac pretioſarum devincens gemmarum, creſcente vobiſcum pietate & ſapientia, & adeſſe ſemper tenemus: à quo veluti vivo fonte, & ad inſtar fluminis, ad ſingulorum irriganda corda dulcedine nimia profluente, mellis & butyri emanante longe lateque decurrens, telluris ariditatem perfuſione ſui implet. Unde petimus, ut dulcia nobis dona magnifici eloquii veſtri tribuatis: ſed ſicut ſolis radii mundum illuminans; ita ſcientia noſtra ſanctæ veſtræ doſtrinæ dono circumfuſa fulgeſcat quia quod nobis adipiſcendum pro noſtra inquiſitione laborioſum eſſe conſpicimus, vos verò pleniùs diſpenſatione Dei, ſancto affluente in viſceribus veſtris Spiritu, manifeſtare & aperire ſacramenta divina valetis. Dominus omnipotens prolixa per tempora gloriam imperii veſtri incolumem conſervare dignetur, amen.

*f. prudentiæ.

INCIPIT

INCIPIT LIBER DE BAPTISMO

Caput I *De Baptiſmi præcepto in Evangelio.*
Ite,inquit Jeſus diſcipulis ſuis, docete omnes gentes, &c.
II *De interpretatione Baptiſmi. Iſidorus.*
Iſidorus inquit in Etymologiarum: Baptiſmum, inquit, græce, &c.
III *De Sacramento Baptiſmi, quod ſit in verbo & aqua. Ambroſius.*
Quid enim aliud eſt, &c.
IV *De Catechuminis, & exorciſmis. Iſidorus.*
Catechumini ſunt, qui primum de gentilitate veniunt, &c.
V *De ſufflatione & exſufflatione. Cæleſtinus Papa.*
Cum ſive parvuli, ſive juvenes ad regenerationis, &c.
VI *De ſalis acceptione. Iſidorus.*
Sal autem in miniſterio catechuminis à Patribus eſt inſtitutum, &c.
VII *De Competentibus. Iſidorus.*
Poſt catechuminum enim ſecundus Competentium gradus eſt, &c.
VIII *De ſcrutinio ſancti Iſidori.*
Fiunt enim ſcrutinia ut explorentur in eadem doctrina, &c
VIX *De catecheſis vel ſymboli traditione. Johannes.*
Catecheſis græce, inſtructio, Inſtruitur enim eccleſiaſtico myſterio, &c.
X *De tactu cum ſputo. Gregorius.*
Per ſalivam itaque, quæ de capite in nos labitur, ſempiternæ contemplationis irrigatio, &c.
XI *De tactu aurium. Johannes.*
Ideo tanguntur aures eorum, quia per eas ad intellectum &c: *item Ambroſius*. Aures à ſa-

cerdote tanguntur, ut aperiantur ad sermonem, &c.

XII *De tactu naris. Johannes.*

Cum verò tanguntur nares eorum, admonentur, ut quamdiu ſpiritum naribus.&c. *Ambroſius.* Nares autem tangere eſt, ut bonum odorem accipiant, &c.

XIII *De unctione pectoris & ſcapulæ. Johannes.*

Pectus eorum oleo conſecrationis perunctum, &c.

XIV *De Abrenuntiatione. Iſidorus.*

Duæ ſunt quippe pactiones, &c.

XV *Vtrum pueri per ſe Confeſſionem faciant. Iſidorus.*

XVI *De Trina merſione. Johannes.*

Nam qui in Trinitatis nomine baptizandus accedit, &c.

XVII *De unctione Chriſmatis. Johannes.*

Sumptis dehinc veſtibus albis, &c.

XVIII *De linteolo. Johannes.*

Ad imaginem quippe ſacerdotii, &c.

XIX *De albis veſtibus, idem.*

Cuncti renati albis veſtibus, &c.

XX *De communicatione corporis Chriſti.*

Dignum omnino eſt, &c.

XXI *De impoſitione manus Pontificis. Iſidorus.*

Manus impoſitio, &c.

XXII *De pedum nuditate. Iohannes.*

Hi etiam nudis pedibus...... nihil poteſt inveniri nocivum.

ADNOTATIONES.

SUperiores epiſtolæ cum ſequenti conſtitutione à nobis deſumtæ ſunt ex bibliotheca Augienſi infra Conſtantiam. Prima eſt epiſtola Caroli M. de gratia ſpiritus ſeptiformis, *qua in epiſtola magnopere elucet optimi Principis religio, ejuſdemque ſapientia, ut qui*

nonnullos Episcopos in Fidei rebus intelligentiâ superaret.

Altera est ejusdem Imperatoris epistola de Baptismo, *qua Odilbertum Mediolanensem Episcopum aliosque Imperii sui metropolitas interrogat de doctrina & disciplina modo, quem tenerent in conferendo primo Christianæ religionis sacramento. Hæc epistola impressa est in tomo 1 Analectorum: itemque Leidradi Lugdunensis Archiepiscopi ad eam responsio in tertio tomo: sed Odilberti Mediolanensis hac de re epistola & libellus desiderabantur. Epistolam descripsimus ex codice Augiensi, libelli capita referre contenti, cùm nihil aliud contineat, quàm excerpta ex superiorum Patrum scriptis, ut lemmata capitum perlegenti manifestum est.*

SINDBERTI EPISCOPI
& Abbatis Murbacensis.

Epistola encyclica.

REverentissimæ Matrifamiliæ ill. SINDBERTUS dono Dei vocatus Episcopus atque Abba de monasterio MORBAC, in Domino æternam salutem. De cetero comperiat melliflua caritas vestra, eo quod frater vester nomine ille vel ille, de hac luce migravit (ut credimus) ad Christum. qua ex re obnixe obsecramus almitatem vestram, ut pro ipsius anima sic jubemini agere de psalmis seu Missis atque vigiliis, ceu ingens bonitas vestra consuevit. Optamus vos bene valere.

Indiculum ad Episcopum.

DOmino reverentissimo Episcopo ill. SINDBERTUS gratia Dei vocatus Episcopus atque Abba de monasterio MORBAC, una cum fratribus æternam in Christo Jesu Domino nostro salutem, &c.

PRUDENTII EPISCOPI Trecensis Epistola.

Ad quemdam Episcopum fratrem suum.

DOmino mihi in dominorum Domino desiderabiliter venerando ill. merito sacerdotali paternoque culmine insignito, PRUDENTIUS famulorum Christi humillimus, sempiternam in omnium Salvatore salutem. Quantum, mi fratrum carissime, litteræ tuæ perdesiderabilis mihi germanitatis textus meam diu insatiabiliterque collectam sitim æstumque dulcedo recreaverit, quantumque jucundissimæ oblectationis invexerit, fideliter fateor dici nequit: quippe cum tot tantisque perturbationum fluctibus pæne inrevocabiliter obrutus, ne sibilo quidem (ut dicitur) tui quicquam haurire valuerim, utrum te super: ad dominum jam redisse contingeret, cùm repente vix tandem à palatinis excubiis, quibus diu inservire coactus fueram, absolutus, latorem quàm desiderabilium mihi apicum ... vestræ Trecas, cui me divina gratia, non autem ulla meritorum meorum plenitudo præesse dignata est, offendi. Et audito, quod exstinctum metuebam, alterius mei nomine, explosis gaudio superante soporibus desperatione potiùs quàm oblivione contractis respiravi; & su-

pernæ bonitati, quæ inter adversa & prospera suos servare consuevit gratulatus, litterarum insatiabili atque multoties iterata recursione inhærens, illic meum ill. germanum unanimem, immo me alterum quæritans, tandem reperisse me plurimum gaudeo: quoniam qui ipso mihi auditu exstinctus videbatur, subitò vivens apparuit; & quem abisse autumabam, superesse non ambigo. Agens itaque auctori bonorum omnium gratias, indefesse hoc uno inexplebiliter bono afficior, quo te non tam vivere, quàm bene vivere audio, audiens gratulor, gratulans desidero, desiderans postulo; & ut ipse convivere merear, tuis quàm [piis] precibus opto ac meritis, quibus me ab omnibus propositum votumque Christianæ militiæ infatigabiliter obpugnantibus innutabiliter relevari confido. Age nunc, fratrum dulcissime, & duce omnium ordinantis, omnia serenantis gratiâ, me meæque discretioni commissos sanctissimæ instantissimæque intercessionis ope fulcire non desinas: quos plurimum vivere si xenia propriæ adinventionis vel ligatæ, vel solutæ crebro visitans, mittenda imperans, desiderantibus miseris. Bene te semperque in Domino valentem, nosque importunarum clavo supplicationum ad portum optati litoris revehentem, virtus omnipotentis brachii conservare dignetur.

Quot voces oculis, lingua, audituque, manuque
Hausisti, totidem lætificere bonis.

IN NOMINE DOMINI incipit prologus RABANI EPISCCPI ad RATLEICUM Abbatem de Martyrologio.

RABANUS ſervus Chriſti Jeſu & ſervorum ejus, viro venerabili RATLEICHO presbytero atque Abbati, in Domino ſalutem. Quia rogaſti me, frater amantiſſime, ut Martyrologium per totum annum tibi conſcriberem, atque ſanctorum feſta quæcumque potuiſſem invenire, ibidem insererem; feci quantum potui, & ſingulis diebus nomina ſanctorum, quæ ſcripta, ſive notata ab anteceſſoribus in libellis reperi, ibidem inſerui: & cujuſcumque ſancti obitum, ſive martyrium, qualiter vitam finierint, legi; breviter, prout valui, notavi. Tu autem quia plurima ſcripta antiquorum inveniſti & legiſti, per ea etiam hoc parvum opuſculum examinans, utile legentibus quo modo poſſis facias: ut quod mea imperitia atque infirmitas idoneè efficere non potuit, tua peritia atque induſtria utiliter perficiat: meque tuis ſacris orationibus omnipotenti Deo commendes, ut ipſe auctor & tributor ſalutis noſtræ me miſerum per ſuam gratiam & per ſanctorum ſuorum interceſſionem à vinculis peccatorum abſolutum æternæ beatitudinis participem efficiat.

Te Deus æternus cuncta per tempora ſervet,
Æternam & vitam det tibi in arce poli.

DUlciſſimo fratri ac reverentiſſimo Abbati GRIMOLDO RABANUS viliſſimus ſervorum Dei ſervus in Chriſto ſalutem.

Hunc ergo ex ſcriptis confeci rite libellum
Sanctorum patrum, frater amate, tibi.

Ut quorum celebras festa, tu noveris actus,
Et finem vitæ, quo hinc abiere polum.
Sicque bene ipsorum meritis precibusque juvatus,
Ad cæli regnum lætus & ipse migres.
Quo Deus æternus, hominum fortissimus auctor,
Cum sanctis temet collocet atque beet.
Vive mea vires, lassarumque anchora rerum,
Naufragio & litus tutaque terra meo.
Solus honor nobis, urbs tu fidissima semper,
Curisque afflicto tuta quies animo.
Sintque licet montes inter cum fluctibus arva,
Mens tecum est, nulla quæ cohibetur humo.
Te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen amoris,
Exoptans animo prospera cuncta tuo.
Qui mihi te notum dedit & concessit amicum,
Conservet sanum Christus ubique mihi.
Ante solum terræ, cælique volabile cyclum
Prætereant, vester quàm quoque cesset amor.
Hocque Pater monui, moneo te, iterumque monebo,
Sis memor ipse mei, sicut & ipse tui.
Ut Deus in terris quos hîc conjunxit amicos,
Gaudentes pariter jungat in arce poli.

ADNOTATIONES.

PRimam ex præmissis epistolis, quæ est Sindberti Episcopi & Abbatis Murbacensis, atque sequentis inscriptionem idcirco retulimus, quòd Bucelinus ex serie Abbatum Murbacensium, eumque secutus Carolus Cointius Sindbertum seu Simpertum expungant, uti exposuimus in tomo sexto Actorum nostrorum, ubi eum in prædicto catalogo restituimus. Quia verò his in epistolis Sindbertus Episcopus & Abbas *simul appellatur, dubitare licet, an idem sit ille Augustæ Vindelicorum Episcopus. Etsi enim tempora conveniunt, in multis tamen cœnobiis tunc erant Abba-*

tes, qui & absque titulo Episcopi, ut pluribus exemplis alibi demonstravimus. In veterrimo Necrologio S. Udalrici apud Augustam notatur III Idus Octobris Sintpertus Episcopus, *absque Abbatis aut sancti titulo. Eodem tempore alter ejusdem nominis erat Episcopus Ratisponensis, notatus in Kalendario S. Emmerammi* III *Kal Octob.*

Subsequens epistola est Prudentii Episcopi Trecensis, ad quemdam Episcopum, quem germanum unanimem, *&* fratrum dulcissimum *appellat. Prudentius alio nomine vocabatur Galindo, isque natione Hispanus erat, ex Annalibus Bertinianis. Unde expendere datur, an* Galindo Enneconis, *cujus meminit Eulogius in epistola ad Vvillesindum Pampilonensem Episcopum, Prudentii frater consanguineusve fuerit. Quamquam Galindo nomen apud Aragonenses & Navarrenses vulgare tunc erat, testante Morale.*

Post Prudentii epistolam habetur Rabani prologus in Martyrologium suum ad Ratleicum Abbatem Seleginstadiensem cum versibus ad Grimoldum Archicapellanum inferiùs laudatum, qui prologus deest in editis apud Canisium. Hunc autem prologum cum præmissis epistolis eruimus ex bibliotheca S. Galli.

FRAGMENTA EX LIBRO ERMENRICI MONACHI AUGIENSIS DE GRAMMATICA ad GRIMOLDUM Archicapellanum.

Ubi multa de viris illustribus S. Galli.

DIu ſanè mihi pertractanti, præceptorum doctiſſime, quo primo exordium adipiſcendæ dilectæ amicitiæ veſtræ caperem; inter multa animo oppoſita occurrerunt mihi duo magna luminaria: luminare majus, quo inluminamur ut diligatur Deus; & luminare minus unde proximus: ad quæ præcepta cetera omnia cohærent, veluti etiam nomini & verbo, in quibus perſonam tenemus & actum, ceteræ partes omnes invicem adpendent. Cum enim non ignoro te tam in poëmate, quàm in omni arte priorum adprime cautum, in tantum ut interdum comico cothurno, aliquando verò veſte ſeptemplici, quam ſophia ſibi ſuis manibus texuerat, indutus mirifice procedis. Præter hæc etiam gemmis omnium virtutum adornatus, humilitate præcipuus, juſtitia temperans, fortitudine ſerenus, prudentia cautus, temperantia modeſtus, zelo Dei fervidus, patientia leniſſimus, in adverſis lætiſſimus, in proſperis humillimus pares. Et non immerito his virtutum malis ceteros præcellis: quia primo ætatis floſculo inter aulicos beatorum Auguſtorum mores decentiſſimos enutritus es, tam dogma totius diſciplinæ, quàm normam recte vivendi ab eis didiciſti, qui in omni imperio cum Deo ſummi fuere.

Sed & hactenus rivo jucundiſſimo ac in omni vir-

tutum ſtemmate præfulgido ex primoribus fontibus totius Europæ emananti cohæres HLUDOUVICO ſcilicet dilectiſſimo Regi noſtro, qui licet anguſtiori limite terrarum, virtute tamen vincit Herculem centauros domitantem, & agilitate Ulyſſem. Interroga Sclavos in gyro, & non miraris epitoma meum. Habemus denique nos, ipſius alumni pauperculi, in eodem rivo majores copias Scythico Tanai formaſque ipſas Nilo præferentes. Ei gratias referimus, qui nobis tam limpidum atque ſalubrem totius boni fontem conceſſit, unde cuncta pacifica & utilia ſemper haurimus, hauſtumque ipſe omnibus ad ſe properantibus indeficiens præbet & cupit hauriri.

Sed eheu idem ipſe tam habilis fons ne latè flueret, quàm ſæpe machinamentis quorumdam tam privatorum, quàm etiam ethnicorum ſeu externorum hominum diſpendio obſtruitur; eremus prodit, ac beſtiæ loquuntur, donec reſtagnatus in ſeſe, & non ſine periculo ſui patientiſſime ſe exedebat, Deoque eum protegente armis Rempublicam defendebat: in cujus etiam laribus tu ipſe veluti fidelis ... converſatus, latuſque dexterum obſervans', noſti melius quàm incomparabilis ſit ejus pietas, virtus & ingenium, aliarum gentium legibus: quippe qui in Deo ſolo potentiam poſſidet, & copia divitiarum ejus eſt ſapientiæ decus. Quippe aliis ſophiâ, ut dictum eſt, impar, avo tantùm par te cenſore judicatus: quatenus eo ſuperſtite habeas, unde ingenium grandævo jam ſenio feſſum exacuas: & ceu KAROLUM optimum præ oculis habes, nil ſit vel quod doleas, vel pertimeſcas. Sed hæc latius alias.

Ceterum, mi cariſſime Didaſcale, ne me longius ab incœpta via egreſſum objurges, redeo demum ad id, quò omnes virtutes ſpectant, hoc eſt, ut primo diligamus Deum & Dominum noſtrum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente; qui eſt æterna

pulcritudo, æterna dulcedo, æterna ſuavitas, æterna fragrantia, æterna jucunditas, perpetuus honor, indeficiens felicitas. Dein diligamus proximos noſtros tamquam nos ipſos.

ERMENRICI LIBELLUS.

Poſtea auctor agit de anima & ratione; tum ſubdit. Hæc idcirco, de animæ ſtatu vel ſubſtantia, tam latè protuli, ut ſciant legentes, qui ſe Deum diligere profitentur, quod ita eum diligere debent veluti tu diligis, ex tota videlicet anima, id eſt cum ratione, & cum omnibus ſenſibus ſuis; fide firma, ſpe certa, caritate perfecta; credens in eum, ſperans in eum, diligens eum à quo omnia, in quo omnia, & per quem omnia ſunt bona, atque permanentia. Ob cujus amorem, licet habitu hæreas, animo tamen ſpernis præſens ſæculum, cupiens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto: terrena atque temporalia magis agens ex debito, quàm ex intentione; miſericordiæ operibus deditus, hoſpitalitate præcipuus, Dei ſervitio intentus, omne quod ad cultum, vel ad religionem divinæ pietatis pertinet, quod Græci Θεοσέβειαν vocant, ſummopere colis. Sacerdotes Chriſti diligis, vaſaque ſacrarum ædium reſtauras, monaſteria viſitas, ac viſitata paterno affectu diſponis, & æquanimiter, ſi qua ſunt in eis anomala, dirigis, atque ad ſtatum æquitatis perducis. Et propter quem vel propter quid hæc agis, niſi propter Deum quem diligis, & propter proximum, quem ita diligis ut te ipſum, ac interdum pluſquam te ipſum? Nonne cum cibum vel veſtem tibi ſubtrahis, & indigenti tribuis, indigentem proximum pluſquam te ipſum colis? Et ut tibi pernota incutiam; ecce pro invictiſſimo Rege noſtro poſt Deum, tamquam pro capite noſtro, eique cariſſima laterali coſta, atque pro tota ſimul prole inde procedente, quantis precibus incumbis, quantaſque vigilias pateris, quot itinera conficis, quantaque hinc & inde in commune vulgus expendis?

ERMENRICI LIBELLUS.

Ambulas, curris, in montibus reptans, in fluminibus natans, ſilvas pertranſis, & volitas in campis, nec eſt jam his labor diligentis animo, quia labor parit patientiam, patientia tolerantiam, tolerantia aſſiduitatem, aſſiduitas autem adducit caritatem.

Tum multa affert de dilectione proximi, deinde de quatuor virtutibus cardinalibus, & intellectualibus. Poſtmodum deſcendit ad grammaticalia, ac demum redit ad Moralia de dilectione, de anima, de redemtione; & ad laudem ipſius Grimoldi poſtmodum hæc ſubdit. Ac ne me in his laudibus hypocritam ſentias, dicam tibi abſque fuco ſimulationis, quia, prout noſti, beatiſſimo præceptore meo VVALAHFREDO pro reſponſo quodam domni Regis ad KAROLUM germanum ſuum pergente, ibique defuncto, interim quo eum inde ſperabas incolumem reverſurum, juſſiſti me de Auvavenſi monaſterio, ad monaſterium ſancti Galli commorandi, & diſcendi gratia proficiſci, ibique à fratribus honorifice receptum aliquamdiu commorari. quod & feci juxta præceptum benignitatis veſtræ. Navem conſcendi, atque illuc cum omni proſperitate, Deo gubernante, perveni, tantaſque virtutes in iiſdem fratribus conſpexi, ut vix illas, ne dicas me, ſed neque Pythagoram de Samo egreſſum putem eloqui poſſe. Alius enim alio humilior, & patientior invenitur, nec eſt zelus amarus inter eos, vel invidiæ livor: ſed ſola caritas ibi principatur, & juſtitia regnat. Et ſic caritas mater eſt virtutum, & concordia filia ejus, ac ſimplicitas earum pediſequa illic ſine dubio domicilium proprium habet. quæ etſi pro tempore aliquanto in aliis locis commorata fuerit, & particulatim ſe ibi oſtenderit; hîc tamen ſemper cum filia & miniſtra tota conſiſtit.

Nec eſt adventantium hoſpitum ullus, cui ab his tribus non occurratur. Sunt enim jugiter ſimul in-

dissolubiles, ut funiculus triplex, & inter omnes sparsæ, integræ tamen unum omnibus ministerium præbent. A cujus scilicet caritatis uberibus suxit domnus ENGILPERTUS largitatem, & ingeniosissimus HARTMODUS benignitatem: ambo tam Deo quàm hominibus dignissimi, tibi etiam domino carissimo per omnia fidelissimi, ceu aurea candelabra lucent in domo tua ante Deum. Nec nocet si unius lux paullo ferventius ardet, alterius verò lenius, & ob hoc longius: cum utrumque placeat, & botrus qui à calore solis citius, & qui sero maturescit; & equus velox, & qui pedetemptim ambulat, æque laudatur ab his, qui interdum hujus, interdum verò illius utilitate, prout res liceat, utuntur.

ERMENRICI LIBELLUS.

Longum est sanè per singulos nominatim velle discurrere, quantos, qualesque Dei famulos in omni arte & virtutum stemmate redimitos ibi viderim. Sed neque in ædificiis construendis ex omni materia, tam industrios viros, vel rarò usquam repperi, sicuti bene in nido apparet, quales volucres ibi inhabitant. Cerne basilicam & cœnobii claustrum, & non miraris quod refero. Et ne de omnibus sileam, quid est UVINIHARTUS, nisi ipse Dædalus? vel quis ISENRICUS, nisi Beseleel secundus? in cujus manu versatur semper dolabrum, excepto quando stat ad altaris sacri ministerium. Tanta humilitas in eis est, ut tam perfecti viri non dedignentur opus rusticum per se ipsos actitare, pensantes scriptum: Humilitate penetratur cælum, & caritate pervenitur ad regnum sempiternum. Quid memorem de domno AMALGERO, in consiliis provido, & universitate morum honestate præclaro? In divino autem cultu quam religiosus sit, testatur altare aureum, ante quod sedulo sedet, nec jacet orans. Taceo de domno RADGERO, viro simplicissimo, usquequo ventum fuerit ad hoc,

quo latius id valeam exponere, qualiter omnis congregatio illa per totum diem laboraverat in una columnarum illarum, quæ in basilica ipsa circumstant. Ad ultimum omnibus jam fessis, ac inde secedentibus, solus ille ab incœpto opere non recessit; sed tamen frustra sudabat, antequam in hæc verba prorupit, dicens: Sancte Galle, finde illam. mirumque in modum in his verbis simpliciter edictis rupis illius moles immensa, sua sponte inde fissa enituit, unde tota illa multitudo ante laboravit. ut aperte daretur intelligi, quod hanc findere non labor hominum, sed meritum sancti Galli potuit, quæ per invocationem nominis ejus simplicem, tam facile fissa apparuit. Et quia idem ipse frater columna spiritualis ædificii fuit, in tali miraculo optime claruit.

Longum est denique si omnia illorum fratrum bene gesta, quibus per meritum sancti Galli præeminent, velim tam brevi sermone concludere, dum omnes unum sint, & ipsi in Christo, & Christus in eis: quia nihil impossibile est capiti Deo, qui diligit membra sua: sed nec aliquid ad impetrandum difficile erit membris suis, qui sic cohærent capiti suo. Fateor omnia laudabilia vidi in eis, & præcipue caritatem ridentem, & unum vel nusquam, vel in paucis hîc nullum mussitantem; completurque in eis quod olim Deus per Prophetam suum promisit dicens: *Et veniens habitabo cum eis, & ipsi mecum, & inter illos ambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Et juxta Psalmistæ cohortationem, senes ibi cum junioribus semper laudant nomen Domini.

Quapropter, mi carissime Pater domne Grimolde, diu opitulatam mentis meæ intentionem nunc recludendam sentio. Quia tamen bona in te, & in familia tua, per Dei gratiam conspexi, ceu basium quoddam rependens caritati vestræ, cogitavi scripto commendare quæ mihi constant de vestra bonitate nota, &

dignissima. Et cur non memoriæ tradimus facta virorum cum Christo viventium, si tanto studio legimus facta hominum iniquorum mortuorum, & cum diabolo in inferno sepultorum? Quid enim Juppiter, vel Mavors, nisi homines pessimi? & quid è contra sanctus Columbanus, & sanctus Gallus nisi homines optimi fuerunt? quorum familia, tantis terrarum spatiis diremta, talis est, ut una sit; tantaque est, ut per Dei gratiam signa faciat. Sed quia de omnibus longum est commemorare, vel de vita sancti Galli, cujus tu pastor quàm optime tugurium possides, & familiam regis; liceat amoris causâ virtutum ejus quosdam floscellos decarpere, & metricis melodiis, ceu floreum diadema capiti tuo componere: ut si superius te omni virtutum decore dixi gemmatum, sine corona tantum non te videat sol stellatum. Scripsit itaque ejusdem Confessoris Christi vitam supradictus præceptor meus, vir simplicissimæ vitæ, & per omnia rectæ, domnus VVALAHFREDUS tibi notissimus, quem etiam tu ipse ut peritus cathegeta peritum sophistam enutristi, & ut plus in domo Dei luceret, lumine Dei præventum super candelabrum elevasti. Sed heu prô dolor! mors acerba, quæ nulli parcere novit, subito eum nobis tulit: nec tamen sibi animam illam vindicavit, quam Christus assumsit. Voluit verò ille poëtico cothurno gesta beatissimi Galli comere, sed morte præventus, vitam in vita finivit. Unde ego rogatus sum à quibusdam fratribus, & præcipue à devotissimo GOZPERTO, ne dicas Calvo, sed pilis cephali aure tenus nudo, omni tamen sancta benevolentia pleno, felicissimi Abbatis GOZPERTI nepote, cum quadam vi impulsus, ut quod magister devotus non impleret, ego cliens assecla compleam illud factum, asserens esse unum tam incipientis ex animo, quàm perficientis præmium. Fecissemque, fateor, in hac re votis satis, si supra-

ERMENRICI LIBELLUS.

ERMENRICI LIBELLUS.

dictus dilectus noster in hac petitione aliquam patientiam habuisset. Est enim tam ferventis studii, ut in una eademque hora, & lac velit mulgere, & caseum premere: cùm néc Roma una die sit condita, sed neque triticum eodem die metitur, quo seminatur. Ad hæc etiam de uno fonte non putavit sitibundus sitim suam posse sedari. Ad mare cucurrit, scilicet HOMERUM nescio quem novum pro hac re invocans cis Rhenum, qui in morem Flacci non currit in poëmate, sed fluit. Insuper & Alpes philosophantur virum, sub quibus jugum Sambutinum RADPERTUS Lyrico possidet sono: & si nosset antra musarum, esset talis, ut Cynthius Apollo. Cujus poësis prisco si interdum alternatur more, HARTMODUS ejus aures avellit, apta repingens proprietati. Nam & ipse scientiam philosophandi habet, ut Aristoteles calamum in mentem erigens. Et quia multa sunt miracula sancti Galli, plures decet habeat adstipulatores multiplicesque laudatores. Ac ne solus in ejus laude sileam, usque beneficia immensa in me ipso expertus sum, tam in vocis claritate, quàm etiam in luctus mei solamine, ita ut noctu ante tinnitum nolæ, hunc versum cantaret ante me.

O alumne tuos comprime luctus.

Quem etiam luctum pro manenti concordia ne propter me ibidem umquam mutaretur, in crypta ejusdem sancti Deo fudi. Quapropter licet supra nominatis poëtis sim abjectior, & ob ipsorum facetam urbanitatem satis spretus, quia nec poëtam nec amusæterum me esse profiteor: tamen vestra auctoritate jubente, quibus verba delectant, de magnis parva excerpo, &c.

Inter hæc etiam & cujusdam Scotticæ peræ jacula vereor, ceu ex latere emissa, quæ modò in partibus Ausoniæ puttoni Littonias, vel aliud quid incogniti

cibi

cibi colligit, & licet attrita fronte, apparebit, quando putto inde gustabit. Tertius timor me premit, Calvus jam dictus partibus his favens, sed tuo privilegio semper salvo. Consolatur me una res super eo: quia talis Calvus numquam erit salvus, immo erit salvus, si bene fuerit Calvus.

ERMENRICI LIBELLUS.

Hancque horripilationem forsan in ponte Cumetensi hauserat, quando de Bobionensi cœnobio reliquias sancti Columbani secum ferens rediit, & ob incuriam quamdam de navi egrediens, proram impegit, & in mare cecidit: indeque à sublevantibus emersus, putabatur à nautis ut esset Paulus. Sed quia ut quondam Jacob claudicabat, cognitus est à ducentibus, ut is esset, qui antea per se talis incedebat. Grande tamen tantum periculum, & laudandus Deus, qui eum liberavit per suum miraculum. Hæcque aliàs suo loco dicenda relinquo.

Ceterum, mi Magister & domine amabillime, in calce hujus epistolæ sanctitatem vestram obnixe deposco, ut nugas præsentis eloquii mei ita suscipiatis, veluti optime confido in paternitatem vestram.

Adjunxi autem & huic operi breve opusculum, quod de incœptione nostri cœnobii, & fratrum ibidem Deo famulantium vita conscripsi; ipsaque dicta viro per omnia doctissimo domno GOZBALDO Episcopo vel approbanda, seu refutanda commendavi. Et quia ille hæc sibi grata dijudicavit, vestro non ingrata judicio examinanda destinavi. Simul & hoc scitote, quod nec in cera vel in tabula hæc expressi: sed, sicut in præsentibus scholis dictata sunt, ita sunt vobis directa: ut si forsan coram lecta non placuerint, non sit dolor perisse, quod constat vile fuisse. In priori quidem opere Anicium Boëtium sum imitatus, in isto verò Prosperi nostri morem ex parte secutus. Tu vero, Doctor sagacissime, lynceis oculis in talibus utens, orationibus tuis me adjuva, quatenus

ERMENRICI LIBELLUS.

ad portum quietis quandoque prosperè evectum audias me inter lætissimos celeuma ex alto canentem. Sancta & inseparabilis Trinitas vos cum omni grege vestro bene valere faciat, mei memorande semper in ævo. Amen.

O felix vates Senioris nomine dignus,
Poscimus optatam det tibi Christus opem, &c.

Sane antequam de vita sancti Galli aliquid tangam, de sanctæ Trinitatis essentia vel substantia pauca dicam, &c.

Primò sane antequam de vita sancti Galli tangamus, de situ patriæ hujus & fluminibus ejus, Rheni scilicet & Danubii, dicendum summatim ratum duximus.

Nunc primum loca tangentes cum flumine Rheno,
In quibus est commoratus dignissimus Heros, &c.
Has Europa tenet prisco sub nomine gentes,
Quas Hister secum retinet divortia Rheni.
Et satis hinc dictum, clarum nunc persono flumen.
Rhenus ab Ausoniis descendens montibus altis,
In Brigantinum mare se stagnare videtur.
Antiquo ex fluvio sic dictus nomine Pontus,
Qui modo Podamicus vocitatur gurgite noto.
Et dum se extendit circum per longa viarum,
Fertilitate sui nullis manet æquiparandus
Fluminibus, præstans piscosi germinis agmen.
Hinc æquor medium secat & complectitur urbem,
Nomine quæ proprii est Regis Constantia dicta:
Quam SALOMON *nunc Antistes clarissimus ornat,*
Doctrina & pietate Dei cultuque benignus.
Exin progrediens parit Auvam cæspite claram,
Insula quæ est aliis præstantior Augia sola.
Auget enim indoctis doctam cum dogmate vitam,
Fertilis arboribus cum vitibus undique cincta.
Quo flores vernant semper, quo lilia spirant.
Quæ me nutrit ovans, & cum nutrimine sancto.

Ermenrici libellus.

Quam laudet populus . . . hinc usque Britannos
Cujus adest Folcvvinus custos, Candidus Abbas,
Tempore qui longo salvus sit carus adopto,
Et multis annis tranquilla pace fruatur.
Possideat sine fine nova, & nova gaudia vitæ, &c.
Quin potius cunctos dimittens ore Pelasgos,
Totum se versat Gallum cantare beatum,
Gallum inquam Domini, sanctum & pietate benignum.
Cujus amore quidem cupimus nos scribere quadam.
Sed tu blanda manu hæc tu ne scindas Homere.
Quin etiam magnas magnis concede Magistris:
At parvas parvis nostras da carminis odas.

EXPLICIT.

ADNOTATIO.

In bibliotheca sancti Galli libellus, cujus fragmenta mox retulimus, exstat cum hoc titulo: Orditur epistola Ermenrici Episcopi ad domnum Grimoldum Abbatem et Archicapellanum. *Codex auctoris ætate scriptus est, id est ab annis octingentis: quo tempore sancti Galli monasterio præerat Grimoldus, qui illius cœnobii regimen iniit anno* DCCC XLI, *teste Ekkehardo. Libelli titulus primaria manu exaratus est præter nomen* Episcopi, *secundaria, sed antiqua manu adscriptum. Ermenricus hic fuit monachus Augiensis, alius ab Ermenrico monacho Elevvangensi, de quo nos aliàs. Porro ex his fragmentis inter alia intelligimus, Vvalafredum Augiensem Abbatem, cujus mors in annum* DCCC XLIX *ex Hepidanno & Hermanno incidit, obiisse in legatione, quam jussu Ludovici Germaniæ Regis ad Carolum ejus fratrem, cognomento Calvum, susceperat. In prædicto codice deest libellus, quem* de inceptione *monasterii*

nominato Episcopo, ut eamdem curtem ad præfatum monasterium, ubi ego ipse ab ipsis educatus fui cunabulis, pro suæ mercedis augmento per sui præcepti firmitatem post obitum meum in proprietatem concederet. At ipse benignissimus Princeps in hoc etiam nostræ satisfaciens petitioni, per sui præcepti firmitatem eidem sancto loco confestim supradictam casam jure perpetuo confirmari decrevit. Cumque hæc & alia multa bona à piissimo percepissem Imperatore, tantæ benignitatis non immemor, cœpi pensare cum Abbate præfati monasterii & cum ceteris fratribus in Capitulo simul conjunctis, qualiter singulis annis memoria tam benigni Imperatoris perpetualiter continua perseveraret. At illi unanimiter libenti ac benigno animo suscipientes, hæc ita per omnia sibi placere, & opere adimpleri velle confessi sunt. Tunc demum inter nos disposuimus, ut singulis annis uno die à prænominata curte in commune cunctis fratribus cum omni abundantia plenum servitium pro anima Imperatoris perficeretur, & eadem die pro illius amore in refectorio plena caritate hilares atque gaudentes efficerentur: & illo ipso die omnes Presbyteri intenta mente ac benignissima voluntate Missam suam cum oblationibus decantarent: ceteri autem fratres cuncti pariter intenta mente singuli pro Imperatore XXX Psalmos adimplere studerent, & hæc commemoratio fiat in die consecrationis suæ, id est Epiphaniarum die Post obitum verò Augusti volumus atque disposuimus, ut in illo Kalendario obitus illius omni tempore, de anno in annum, in ipso anniversarii die prædictum servitium in commune fratribus fiat, ac præfatæ commemorationis orationes pro anima illius proculdubio perficiantur. Statuimus etiam in eodem conventu, ut ego & frater meus, videlicet Liutvvardus Episcopus, pro bonæ volun-

ADMONITIO
in epistolas sequentes.

IN antiquo & celebri Bajoariæ monasterio Tegernsensi reperimus inter multos alios codicem varias Abbatum Tegernsensium, aliorumque virorum illustrium epistolas continentem. Insigniores, prout temporis angustiæ siverunt, descripsimus modò exhibendas. Restitutum est ab anno CM LXXVIII *istud monasterium, cui Abbates hoc ordine exinde præfuerunt,* HARTVVICUS *ad annum* CM LXXXII. GOZPERTUS *ad annum* M I. GODEHARDUS *ad sesquiannum. Huic discedenti suffectus* EBERHARDUS, *qui Abbatiam dimisit anno* M III. PERINGERUS *ad annum* M XII. BURCHARDUS *in quatuor annos.* ELLINGERUS *pietate insignis ad annum* M LVI. *Hæc ad sequentes epistolas illustrandas: in quibus* vitæ Benedictinæ *non semel fit mentio, nempe in epistolis prima & decima. quo adjuncto, scilicet* Benedictinæ, *nullum ante id tempus auctorem usum invenio.*

EPISTOLÆ TEGERNSENSES.
I. Ottonis III Imperatoris.

De conditu monasterii Seuvensis in Bajoaria, ejusque Abbatis electione.

REX OTTO Imperator Augustus. Revelavit nostris temporibus venerandi Pontificis Lamperti pretiosa ossa quondam in consinia Parthicæ gentis devecti. quæ sancta tamen membra illa missis revelationibus inventa, in regionem Bajuvaricæ gentis

EPISTOLÆ TEGERNS.

religioso viro ill. sunt deportata. Et Comes quidam ARIBO nominatus, nobili genealogia procreatus, sed nec minùs (ut speramus) bona voluntas nobilitavit, quem Deus tali dignitate ditavit, suscepit tales reliquias in locum sui patrimonii Seuva * nuncupatum. Sed Deus qui humilia respicit, parvitatem, angustiam vel pauperiem ejusdem loci non despexit. Cœpit ineffabilibus miraculis exinde martyris sui merita ubique diffamare, multique divites sive pauperes, Dei amore ducti, tradiderunt partem prædiorum, seu dona non modica pecuniarum. Talibus successibus taliter in manu Dei feliciter secundantibus, idem Aribo, heres ejusdem loci, cœpit in mente prudenter tractare aliquod digne religiositatis inibi Dei servitio dedicare de proprio prædio, quod possederat jure hereditario. Construxit celebre cœnobium * insigni ædificio, paucisque revolutionibus annorum transcursis, congregavit in monasterio non modicum agmen probabilium virorum sub institutione Benedictinæ vitæ degentium: atque hæc milite fama ad nos usque perveniebat, referentibus regni nostri Principibus, qui eumdem locum sæpe sæpius frequentare solebant. Quocirca ..... eumdem locum in nostri mundiburdium suscepimus rogatu domni H. Ducis Bauvariorum & dilectissimi nepotis nostri, qui traditionem accepit ejusdem loci à prædicto Comite A. idcirco maxime quod sibi coagulatione consanguinitatis proximus esset, cui loco præficimus Abbatem, nomine * A. nostra imperiali auctoritate, libertatemque concessimus, &c.

* Seon

* anno 994

* Adalbertum. V. Metrop. Salisburg. to. 3 p. 349.

II EPISTOLA

OTTONIS II IMPERATORIS.

Ad DIEMONEM *Comitem.*

OTto Dei gratia Imperator augustus, DIEMONI * amico nostro salutem & gratiam. Quia Abbas de Tegrinseo sæpe se proclamando de tua injuria nos inquietavit, nobis multum displicet. Quare iterum atque iterum, quia à te sæpe neglecti sumus, tibi pro gratia nostra præcipimus, ut nihil in res aut in prædia monachorum, & singulariter de loco qui dicitur Ad-monachos, omnino te intromittas, & si amplius te ad nos de eadem re proclamaverint, procul dubio longè scias te abesse nostræ gratiæ.

* *V. infra epist.* 17.

III EPISTOLA

Ejusdem Ottonis ad Piligrinum Episcopum.

OTto Dei gratiâ Imperator augustus, PILIGRINO venerabili Pataviensis ecclesiæ Episcopo, salutem & gratiam. BRUNONEM Episcopum * vestræ mittimus & committimus dilectioni, ut quibuscumque apud vos indiguerit utensilibus, abundantissimè adjuvetur, & tam vestris hominibus, quàm & caballis, aliisque in itinere rebus necessariis, quanto propius possit, Ungrorum confinio honorificè ac cautissime perducatur. Nobis enim illuc erit delegandus, quo Rex eorumdem nostro quàm propere arbitrio sit colligandus. Vobis ergo magnopere sit studium hanc citissime fieri legationem. nam si, ut apud nos sedet, prosperabitur, vobis in hoc vestrisque omnibus admodum consuletur. Valete.

* Prussorum (ut videtur) apostolum.

Epitaphium Hartvvici Abbatis.

Hic lapis eximium corpus tegit ecce pusillus
Hartvvici monachi, qui fuit Abba loci.
Cujus & officium gessit Pastoris opimum,
Perplacitum Domino fratribus & populo.
Defecit cultus monachilis manibus istis
Annos tam plures, quod sumus immemores.
Post hac commiserans divina potentia regnans.
Treveris hunc nostris miserat auxiliis.
Hic etenim fratres docuit perdiscere mores,
Quos Benedictinam constat habere viam.
Omnibus acceptus, cui nullus amore secundus,
Corripuit monachos ut decuit placidos.
Moribus & duros facit ipse benigne benignos:
Paulus & ut monuit, omnibus omne fuit.
Heu vix pervixit quinquennia, moxque recessit:
Nos dedit orbatos, & petit ille polos.
Sexta Idus rapit hunc Augusti, atque æthre locavit:
Hanc animam petimus suscipiat Dominus.

IV EPISTOLA ENCYCLICA

Adalbleronis Episcopi Mettensis.

In gratiam cujusdam homicidæ pænitentis.

ADalbero Mettensis Ecclesiæ Antistes ordinante Christo, omnibus Coëpiscopis virtutum meritis admodum venerandis, cunctisque fidelibus in Deo summo salutem. Hominem Episcopatus nostri, nomine Arnoldum, exsulavimus suâ patriâ propter commissa homicidiorum quæ perpetravit, proprium videlicet fratrem à quibusdam internectum ulciscens. Quatuor namque viros interfecit,

filiumque fratris sui non sponte sua, sed ignaro, prô dolor! casu occidit. Ob quæ peccata diluenda committimus illum orationi pietatique cunctorum Christi fidelium, ut digna pænitentia peracta, visitando sancta loca minuendoque debita, gremio sanctæ Ecclesiæ reconciliando sociari mereatur. Valete. EPISTOLÆ TEGERNS.

V EPISTOLA

GOZBERTI ABBATIS AD UTONEM nepotem.

ABbas GOZBERTUS, humilis Dei famulus, UTONI dilecto nepoti salutem in Deo. Petimus vos per amorem Dei & sancti Quirini martyris sui, ut nobis decimam reddere præcipiatis, quam debent hospites sancti Quirini in servitium habere, & pauperes in victum, qui cotidie veniunt ad ejus monasterium. Timendum enim valde est, cùm eleemosynam Ecclesiæ Dei pauperibus Christi injustè tollitis, ut tollatur vobis à Deo quod luenter & sine peccati periculo habere potestis. quod vos Deus vitare concedat. Valete.

VI EPISTOLA

GOZBERTI ABBATIS AD COMITEM ADALP.

NObilissimo Comiti ADALP. GOZBERTUS Abbas cum monachis sibi commissis, pignus superni salutaminis in Christo. Quamquam in ultimis regionibus saxosis silvosisque locis habitemus, celebris fama pietatis vestræ, quam in nos nostramque familiolam exercuistis, sæpe sæpius relatu plurimorum ad nos usque pervenit. qui nullo alio servitio possumus aut sufficimus, nomen vestrum

in libro vitæ apud nos conſcriptum habemus, & cottidie ſupplicamus à Deo vobis remunerandum, pro cujus amore talia nobis noſtriſque facitis. In talibus, ut prædiximus, locis degentes, piſcationis magnam penuriam patimur. Quocirca petimus, ſi in manu veſtra anno præſenti piſcatura eſt proſperata, nobiſcum ſolita clementia partiri præcipiatis. Val.

VII EPISTOLA
ejuſdem.

DOmno M. boni nominis gloriâ ubique diffamato, GOZPERTUS Abbas cum ſuis confratribus ſalutem in Domino. Nullius ſervitii munus præ manibus habentes, accedimus ad vos magnas res poſtulantes: ſed tamen audacter, qui confidentiam reſumimus de conſcientia totius bonitatis in vos. In regione auſtrali, ſicut ſcitis, habitantes, more monachorum, ut decet, à carnibus abſtinentes, capturâ piſcium raro paſcimur, quia piſcoſas aquas minime habemus. Sed ſi Deus anno præſenti fœcundavit capturam huſonum vobiſcum, petimus ut jubeatis largiendo communicari, ut memoriam veſtri deinceps coram Deo in orationibus noſtris habeamus. Valete.

VIII EPISTOLA
GOZPERTI ejuſdem ad ARNOLDUM nepotem ſuum.

GOZPERTUS Abbas nominatus, quamvis indignus, Seniori ARNOLDO, neptique noſtræ conjugi veſtræ ADALHAIDÆ, ſalutem in Deo ſummo. Neceſſitate maxima compulſi amicorum noſ-

trorum fida flagitamus auxilia, quia præsenti anno minime sufficiunt nobis victuum alimonia, fructuum fertilitate agrorum sterilitate suffocata. In omnibus rebus speramus vos nobis esse compatientes visceribus pietatis. Idcirco petimus, ut in instanti periculo nobis subveniatis, & si aliquid grani dari præcipitis in nostrum victum, vel familiæ nostræ, pro pretioso dono auri vel argenti honorificè accipimus. Valete. EPISTOLÆ TEGERNS.

IX EPISTOLA

GODEHARDI ABBATIS TEGERNSENSIS

Ad suos Tegernsenses.

GODEHARDUS Abbas, quamvis indignus, VV. ceterisque fratribus, quicquid dilectis filiis in Christo. Quamquam nostræ fragilitatis legem interiùs exteriusque laborando natura cogente meritò patiamur; tamen in hoc itinere, quod jussu domini nostris Ducis aggrediebamur, adhuc nos prosperari vestris orationibus gratulamur. Nam honorificè simulque caritativè à cunctis fratribus suscepti sumus, & devotè faciunt quæcumque eis regulariter præcipimus. Insuper etiam precamur, ut fraternitati vestræque orationi deinceps consociemur, & unà mecum commendant vobis fratres nostros, quos huic misimus, ut eis omnem caritatem humanitatemqueexhibeatis, ut præcipit beatus Pater noster BENEDICTUS. Mittite nobis librum Horatii & epistolas Tullii.

X EPISTOLA

Ejusdem GODEHARDI ad THEODULUM Episcopum.

DOmno THEODULO, Pontificalium sacerdotum speculo liquidissimo, GOTAHARDUS Deo sibique monachum mentiens, prô pudor! dominicum. Scintillantis calami, æstuantis animi, vituperabilis invectionis in nos excogitatæ ulterior modus cernitur esse quàm admirandus. Si in unius tam nefariæ criminationis causa me umquam reprehenderet propria conscientia, quàm verecundo vultu quamque pænitenti animo mea sponte voluissem me sequestrare à totius christianitatis communione. Absit à me deceptrix cupiditas, ut alienis tam impiè vellem inhiare, quamquam sine vestris nullo modo vivere possem. Veneria, quin immo cupidinaria fascinatrix ita penitus fiat in me sopita, ut alterius copulæ junctam vel concupiscibili oculo invidiose inspicere præsumam. Nostræ possessiunculæ absque fuco simulationis renuntiavimus euge: sed non tantum postea profecimus ut debuimus, quia (ut veriùs scitur) neque omnes christiani christiani sunt, neque omnes viri viri sunt, nec omnes monachi monachi sunt: christiani tamen isti sunt & monachi: sed hæc conversim volumus, sed non possumus, nitimur, sed infirmamur. Qui aliqua christianitatis tinctione vel aspersione est insignitus, si catholicè excusatur tantæ perniciositatis flagitia non committere, quando qualiterve laudatur, qui tot vitiis obnoxius esse criminatur? Quod me furtive in ovile Domini dicitis irrupisse, testis est fidelis curia populique Christiani innumera agmina, quia nihil de vestræ potestatis vel alicujus alterius subjectione mihi vindicare præsumpsi, nisi quod de

potestativa manu summi Principis hodie (non fateor utrum vellem aut nollem) suscepi. Hujusmodi prohibitionem obeditionis in Regula conscriptam vitæ Benedictinæ non inveni, quamvis sæpe sæpius hinc inde detrita sit præ manibus nostris. Quod in his deliquisse me sentio ex æstu talis periculositatis, certum teneo, teste multorum conscientia, absque ullo labore me emergere posse. Valete. EPISTOLÆ TEGERNS.

XI EPISTOLA

Ejusdem GODEHARDI ad A. Abbatem Lunælacensem.

ANNO 991

ABbas G. vester in omnibus confrater devotissimus, A. Lunilacunensium Abbati, multiplicissimas in Domino salutes. In omnibus vos prosperari nostri scitote esse gaudimonii: & si aliter, in his libenter compatimur similiter. Proximo Apostolorum natalitio interfuimus sollemni Missarum officio Pontificis * CHRISTIANI, quamvis nobis summo studio renitentibus, episcopaliter tamen vocavit vos, & hoc firmiter definivit, nisi INTRA QUATUORDECIM NOCTES ad se veniatis, vos excommunicandum. Quapropter consiliamur vobis, ut cum licentia Episcopi vestri G. ad illum veniatis, & vos ipse præsentialiter audiatis, qualiter eventus hujus rei habeatur. Si aliquid nostri indigebitis ad id causam negotii, parati sumus qualitercumque vultis vobis suffragari. Valete.

* Pataviensis, *V. Metrop. Salisb. to. 1. pag. 303.*

XII EPISTOLA

FROMUNDI MONACHI TEGERNSENSIS

Ad Theodulum Episcopum.

DOmno Pontifici Theodulo Seniori nostro Frovimundus * solo vestitu monachicâ vitâ intitulatus, quicquid venerando Domino servus. Portarius monasterii sancti patris nostris Quirini constitutus, causor pietati vestræ, sanctæque Synodo vobiscum congregatæ, in hoc officio quo fungor minime me posse aliquid perficere, nisi sanctæ manus vestræ juvamine. Multum namque timeo quod plures reprehendere debeo, sed de talibus tacere nequaquam audeo. In decimatione quam Christi pauperibus pro Dei Ecclesia beatorumque animabus eleemosynaria manu dispensare debuimus, undique euge euge fraudem sentimus. Pauperiores quidem quædam subtrahunt penuriâ coacti; potentes publicè tollunt impune securi; & unusquisque quo se redimere debet, in hoc se perdere non timet. Quocirca precamur pro amore Dei ac lege totius justitiæ, ut tales providendo coërceatis pontificali auctoritate vestra, ut isti sibi non audeant vindicare quod non debent, & illi ab Archipresbyteris vestris ceterisque sacerdotibus compulsi reddant quæ debiti sunt; & cum juramento retribuant, quæ ab eis injuste, sibique periculose adhuc retenta sunt. Valete.

* *V. epist. 18 & 19.*

XIII EPISTOLA

GODEHARDI Abbatis ad quamdam Abbatissam.

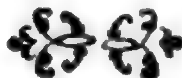
ABbas G. omnium qui præsunt ultimus, domnæ Abbatissæ T. vel A. seduli precaminis servitiique devotionem in Christo. Recordamini petimus, quod semper vos in Domino diligebamus, dilectamque Christi agnellam fieri optavimus, ac nobis in speciale nomen dilectissimæ sororis eligebamus. Ista soror nostra venit ad nos ante Natale Domini, multiplicis necessitatis suæ miseriam nobis conquesta. quam libentissime nobiscum commorari permitteremus, & in quantum sufficeremus, ministrare illi necessaria juberemus, si qualitas sexus aliquot permitteret monasterio fratrum feminas cohabitare: quia ut à sanctis viris comprobatur, stipulæ, paleæ, ignisque numquam sibi pacificantur, nisi alter alterius damno citius consummentur. Quocirca petimus, ne ad dedecus nostræ professionis vel habitus monasterialis, quo ista soror vestitur, ulterius illam vagari per diversa loca patiamini: sed pro amore Dei nostræque futuræ excusationis ante Deum, vel ancillarum vestrarum operibus eam consociari dignemini, atque necessaria, quantum eleemosynæ est vestri, ei largiri. Valete.

XIV EPISTOLA

EBERHARDI Abbatis TEGERNSENSIS ad quemdam Comitem.

EBARHARDUS famulorum Dei vilissimus servus, domno Comiti O. devotum servitium, jugemque instantiam precaminum in Christo. Quia aliunde non habemus tam firmum subfugium sicut in vobis, jugiter insistimus succlamando vos modò opportune, interdum inopportune. Jussu domni nostri Ducis, consilio monachicæ congregationis, petitioneque totius familiæ nobis subjectæ, SIGIHARDUM constituimus nobis Advocatum: & quia vos non fuistis cum Duce, aut in tali vicinitate, ut vestri licentiam petere possemus; precamur ne nobis irascamini super hoc negotio, sed cùm vestra sit gratia. Petimus etiam per clementiam vestram, jubete vestro militi Pennoni, ut famulos & ancillas sancti Quirini qui ad nos pertinent, nobis reddat. Si ille dicit nos habere aliquos de suo beneficio, reddimus sibi libenter. Vestro militi Vuolfoldo præcepistis, ut nobis redderet decimationem ad Ismanninga, quod adhuc noluit facere. Idcirco iterum iterumque precamur, ut nuntium vestrum cum isto præsenti nuntio nostro mittatis, qui hoc ei à vobis firmiter præcipiat, ut nobis decimationem reddat. Valete.

XV EPISTOLA

G. * Episcopi ad Henricum Regem.

* f. Godehardi tunc Episcopi Hildenesheimens.

SEniori nostro H. Regi victoriosissimo, G. solo nomine Pontifex vocitatus, regni vestri gubernator devotissimus. Dum crebriùs nobis conquestus est EBARHARDUS Abbas Tegernsensis monasterii, quòd nullum auxilium sibi præbuistis in ullis rebus necessariis, non possumus vos diu celare. Profitetur videlicet ordinem regularis vitæ se non posse cum fratribus sibi commissis retinere, præ magna penuria victus & vestitus: & cum non habeat eis dare quæ secundum Regulam essent reddenda, veretur ne fortè & ipse contra Deum habeatur culpabilis, vestramque majestatem, ut illam pondere istius oneris exuatis, multum precatur. Nos simul cum illo, sicut ab eo rogati sumus, petimus, ut monachis concedatis jus electionis secundum dignitatem loci & congregationis, juxta id quod præcipit vita regularis, & sicut acceperunt privilegium ab antecessoribus vestris Imperatoribus. Valete.

XVI EPISTOLA

Eberhardi Abbatis ad Henricum Regem.

H regali solio dignissimo, E. Tegerinscensis monasterii Abbas vestra gratia subrogatus, quicquid servus in regales administrationes. Cum undique inimicorum stringimur persecutionibus, nullum in his omnibus post Deum nisi ad vos suffugium speramus. Idcirco laboramus & in omnibus deficimus, quia non habemus, à quibus fideliter res ecclesiæ defensas videamus. O quam magna regalis poten-

tia ! dicit tantùm, fiat; & perpetuum est. Hæc vestra vis imperialis auctoritatis ad nos precamur usque pertingat. Est locus super litus Tegerinscensis stagni situs, quem Poppo & Piligrimus frater ejus, simulque mater illorum abstrahere injuste à domo Dei in suos usus hereditarios nituntur. Sed precamur, ut vestro imperiali jussu hoc interdicatis, ne falsis aut corruptis pecunia judicibus à domo Dei abstrahatur, priusquam in præsentia vestri dijudicetur. Valete.

XVII EPISTOLA

Peringeri Abbatis Tegernsensis ad eumdem.

SEniori suo H. exercitus Christiani ductori nobilissimo, PERINGERUS, Abbatis vocabulo minime dignus, cum congregatione sibi commissa, sedularum precum devotissima munia. Sub manu vestræ defensionis ob eleemosynam vestri hactenus valde pacificè viximus: sed qui nunc nos contra vos Deumque insectantur, diutus celare non possumus. Domnus DIEMO Comes inimicabiliter persequitur nos. Habet nobis denique nostram navim ablatam, qua debuimus fratribus nostris vectitare vina & legumina, aliaque necessaria; plura etiam retia habet nobis tulta: victimasque & granum, quod nostri debuerunt seminare in agrum. Insuper infringens domunculas servorum vi diripit ab eis omnia quæ habent: nihil eis est peculii, quod ille non jubeat perscrutari & tolli. Quid multa? nisi manus vestra extendatur super nos & res nostras, ipseque à vobis exterritus prohibeatur tali flagitio, ille solus sanctum locum corporis sancti Quirini dat exterminio. Precamur ut illi statuatis diem, quo nobis navim & retia reddat.

XVIII EPISTOLA

Fromundi monachi Tegernſenſis ad Peringerum Abbatem.

SUo ſeniori P. monachicæ religionis cultori conſtantiſſimo, F. * nullomodo talis meriti participatus. Impeditus peccatorum meorum retinaculis dignus non fui pervenire quo deſideravi. Romam, ut ſcitis, pergere cupivi, ut ibi, ſi dignus fuiſſem, gradum perciperem Preſbyterii. Quodque non merui perſtrinctus gravedine mei peccati; ſubjaceo adhuc tamen ponderi hujus cupidinis, ſimilis anhelanti, ut Deus qui omnia dabit in ſe confidenti, quando & quomodo vult, præſtet mihi effectum talis deſiderii: ut tam beatus labor ſit teſtimonium animæ meæ in die judicii, & ille cognoſcat certitudinem ſui mendacii, quiſquis ipſe fuit, qui vobis mentitus eſt, me coram Deo tale propoſitum falſa fictione ſimulare ſub fuco mendaciſſimi cordis mei. Sed eſto. Scio, Pater vererande, culmen ſacerdotalis dignitatis excelſi eſſe meriti, magiſque ſpiritualiter quàm manualiter hoc officium debere miniſtrari. Quam ob cauſam quia in me nihil tale cognovi, quamvis à multis ſæpe perſuaſus, hujus ſancti miniſterii gradum uſque modo ſuſcipere recuſavi. quia quanto quiſque altius ſcandit, tanto duriùs cadit, ſi illum cadere contigerit. Hæc omnia committo Deo veſtroque ſalubri conſilio. Huncgradum non multum renuo, nec multum deſidero: ſed vobis ceteriſque ſenioribus in hoc obedio. Et ſi talem gradum aſſumpſero, quicquid tunc in eo deliquero, puto, ſpero, credo, confido in Chriſto mihi multo indulgentius eſſe, ſi accedo timidè, non temere. Valete.

* *V. epiſt. 12 & 19.*

XIX EPISTOLA

Ellingeri monachi, dein Abbatis Tegernsensis ad Fromundum.

COmarco Froumundo mirè rosulenti splendoris in cunctis emerito, ELLINGERUS omnium hominum extimus, quicquid in Christo adoptari potest festivius. Cum igitur, ô dilecte Magister, intimo affectu cordis meditarer, ut aliqua inreprehensibilia dicta vestræ bonivolentiæ composuissem, & inscitia semel & sæpe impediret quod voluntatem delectaret; tunc demum confisus, baculoque vestri secreti consolatus, speravi, quamquam sint vituperanda, tamen non esse à vobis propalanda ..... Nuper verò comperi quod me affectu animavit inedicibili, videlicet vos fore * promotum ad ordinem Presbyterii. qua de re flexo poplite flagito, quatinus mei infimi memoria apud vos maneat, ut vestri apud me firmius invaleat..... Valete.

* esse

XX EPISTOLA

L. Episcopi ad A. Imperatricem.

A Imperatrici gloriosæ, L divino juvamine Pontificatus honore sublimatus, preces jugiter cum famulatu devotas. Pacem dignæ quietis Ecclesiæ Dei nobis commissæ cupientes, ut decet, stabililire monasterium sancti Magni. Cum fuimus ingressi, nuntius Comitis SICCONIS redeuntis de Italia occurrit nobis invisè, qui fatebatur ipsum Sicconem vix fuga revulsum fuisse de illa regione. Nam HUGO vinculo fidæ pacis undique disrupto, belligerationis iniquæ stimulos renovare volens, nullos vestræ di-

tionis viros, voluntatisque devotos suo libitu permittit inde inlæsos discedere. Hoc vobis omnimodis est trutinandum, qualiter istiusmodi discordiis sit subveniendum. Valete. EPISTOLÆ TEGERNS.

EPITAPHIUM ELLINGERI ABBATIS.

Hic Ellingeri noscuntur membra teneri,
Qui cum justitia respuerat vitia.
Moribus Abbatum sanctis decorans dominatum,
Cum pietate patris præfuerat monachis.
Pervigili cura tulit asseclis nocitura:
Lætificando probos corripuit reprobos.
Instruit exemplis cunctos plusquam documentis:
Pravis difficilis, mitibus & facilis.
Mundum despexit, dum carnis pondera vexit,
Calcans carne solum, mente petendo polum.
Jugi multarum se fonte luens lacrymarum.
Mox lætis oculis affuerat populis.
Sprevit divitias . . . utpote delutas
Lætos cujus opes præstiterant inopes.
Hujus contritam dederant jejunia vitam,
Largam muneribus oppidò pauperibus.
Numquam pro Christo tali caruere ministro,
Quod populum latuit, sed Domino patuit.
Ut dilexissent illum plusquam timuissent,
Blandus discipulis sic fuit, ac famulis.
Nullum damnavit, quem judicio superavit:
Sollers consiliis, commodus auxiliis.
Mundo, dum vixit, se pro Domino crucifixit,
Gestans arma crucis talis amore ducis.
Doctrinæ rivum producens pectore vivum,
Hoc sibi contiguos fecerat irriguos.
Fornicibus pictam qui jusserat hîc fore cryptam,
Ac sibi vicinam construit ecclesiam.
Hic memor in primis per cuncta negotia finis,

Crimina sic domuit corpore dum viguit.
Pace coronatum cœli requiescere flatum,
Lectores precibus poscite supplicibus.

EPISTOLA
GOZECHINI SCHOLASTICI,
Ad VALCHERUM itidem Scholasticum, suum olim discipulum.

Præmissâ apologiâ, quod relicto Leodiensis cathedræ magisterio, Moguntiam secesserit, mala sui temporis deplorat, ex Berengarii maximè perversa doctrina consecuta.

UNanimi suo fratri & filio VALCHERO, frater GOZECHINUS in eo quod est esse, feliciter coësse. Retractatis multiplicibus, quæ mihi sæpe ad nutum exhibuisti, benevolentiæ impendiis, multiplex à me tibi, carissime, & habetur & refertur gratia; nec solum pro dulci, jocunda ac suavi veterum recordatione, sed & pro festiva novi muneris exhibitione. Misisti enim mihi quem petebam librum, videlicet opera digitorum tuorum, in quo planè ostendis quanti me facias, quámque id quod me velle nosti, non in secundis habeas. Qui utique liber ita innovat cuncta quæ mihi antehac impendisti caritatis xenia, ac si ea secum gregatim revehens mihi sistat præsentia. Hunc ergo diu à te exspectatum ut primùm vidi, ut in manibus accepi; & articulos tuos, immo te ipsum in eo agnovi, & totus in novam tui dilectionem penitus exarsi, ac si antehac expertum non dilexissem. Seriò verò triumphat animus, quòd rudes articulos tuos aliquando ipse manu mea ad scriben-

dum direxerim, quódque male tornatos apices, ceteraque id genus quæ tenera peccat ætas, ſuper dorſum tuum cuderim, ut ſcilicet de arbuſcula noſtra putans ſuperfluam mergitum & foliorum luxuriem, poſtmodum de cremento & fructu ejus gauderem. Quis enim plantat vineam, & de fructu ejus non accipit? Ego verò ſæpenumero laboris mei dulcem meſſui fructum in his, quibus à me plantatis & rigatis Deus dedit incrementum: à nullo tamen eorum tanta mihi affluxit fertilitas, quin ſemper à te cumulatior mihi arrideat bonæ frugis ubertas.

Et ô utinam omnes utriuſque auditorii noſtri aſſeclas tales enutriſſem! utinam vel unum talem ſenectutis meæ baculum inter eos invenire poſſem! ſed heu! juxta divinum per Prophetam conqueritur oraculum, hodie eſt filios enutrire & exaltare; ipſos autem, præter admodum paucos, exaltantem ſe ſpernere. Viderint autem qui ejuſmodi ſunt, ne pro contemptu bene monentis patris, à Patre patrum priventur teſtamento æternæ hereditatis.

Tu verò, mi cariſſime, fac quod cœpiſti, augmenta in majus & melius quæ à me bona accepiſti, nec à tua umquam deſinas remunerabili erga me benignitate, pro qua ab eo qui tibi me præpoſuit, æterna doneris hereditate. Hoc verò nec novum facis, nec præter ſolitum, ſi te mihi tam exhibes benignum: ſed & cùm adhuc ſub ſcholari fleres ferula, eadem mihi ſubſerviebas benevolentia: & quod de te, ut de ceteris ſolus metus ſufficeret extorquere, tu præ ceteris, ut in tali animante conjici poterat, magis hoc exhibebas ultronea bonitate. adeo ut totus de nutu oris mei penderes, nec quidquam de verbis meis in terram cadere permitteres. Cumque te adhuc puerum ob hujuſmodi diligere cœperim, & propter alia quædam ſigna virtutis in te jam tum eminentia; factum eſt acceſſu ætatis, ut ſpem honeſ-

tiorem in dies de te captarem, considerans vim industriæ tuæ ad obscuritatem lectionum, sagacitatem, vigilantiam, acumen alacris ingenii ad fugas subtilium rerum: adeo ut cùm ceteri catacheseos nostræ auditores verba Magistri dictis vel scriptis nequiverint æquiparare; tu etiam totum magistrum in te videreris transfundere. Unde & ego cum fratre tuo & cum ceteris amicis quibuscum oportebat gloriabar, speciale quoddam mihi accrescere in areola quam plantabam aromatum, scilicet inter adultos te sapientem puerum.

Ubi verò te adultum propter bonos mores & vitæ honestatem gaudebam sedulò mecum esse, quid te gratius, quid te amabilius mihi erat? numquidnam aliquis, vel aliquid poterat intervenire, quod te apud me in secundis fecerit esse? Ac multarum quidem rerum atque hominum assiduitas satietatem afferre solet: te verò mihi domi forisque conjunctissimum consuetudo ipsa altius inserebat; ut quotidie gratior, recentiorque habereris. Et merito quidem. nam te mihi in cunctis adeò exhibebas unanimem, ut non solùm de successu meo gauderes, verùm & si quando res nostras adversa concussissent, tu multo acerbius multoque indignius atque ego, cujus intererat, tolerares. Eratque jam tum experiri quantum valeas etiam consilio, dum modò profectibus nostris gnaviter annuendo, modò incommodis viriliter obnitendo, res nostras sæpe in melius reduxisti. Si quando verò ab exterioribus mihi non vacabat negotiis feriari, tu vices absentis Magistri inter adjutorii nostri concelliones ita exsequebaris, ut quæque vel legendo, vel disputando perplexè intricata, vel in theosophicis, vel in sophisticis occurrissent; ea nodosus ipse sagaciter enodares, & de his ambigentibus ad votum satisfaceres.

Cùm hæc & hujusmodi plura ita se habeant, pos-

ſumne, oro, probitatem, induſtriam, benignitatem tuam, ceteraque id genus bonæ & circumſpectæ vitæ munia oblivione tranſmittere, teque, ne ſi velim quidem, non amare? Ego verò ut prius in te puero præclaram indolem, ita nunc totis amplector viſceribus præcanam adultæ juventutis tuæ maturitatem; nec quidquam magis mihi dolet, quàm quòd dulcedinis tuæ privatus fructu, velut in quadam deſerti ſolitudine mihi degere videor. non quia deſint frequentiſſimi comites & cariſſimi aſſeſſores: ſed eorum nullus, aut valde rarus eſt, in quo caput, immo animum tam molliter reclinem. Proinde ſi fas eſſet, & ratio pateretur, continuis pulſarem aures precibus divinæ pietatis, ſi fortè detur noſtras admitti voces intra ſacrarium exauditionis: quatenus tandem aliquando eo loci nos componat, ubi tua vel aliorum quibus concrevi, vel quos enutrivi, benignitate, qua, dum vacabat, jocundè fruitus ſum, adhuc frui liceat, ſicut priùs; & de veſtro convictu gloriari, ſicut antiquitus.

GOZECHINI EPISTOLA

Licet enim aureum regni caput, nobilis videlicet Moguntia, mellifluis ubertatis ſuæ rivis, quibus undique affluit, liberali me adſpergine perfundat, & in ſplendidiſſima ſacri Senatus ſui corona non humili loco mihi curulem ponat; præter omnes tamen (ut pace ejus dixerim) angulus ille mihi ridet, quem mater Legia * forti virtutum robore nodoſa, indigenis ſuis tam delectabilem, quàm jocundum exhibet. Ipſa enim, ut noſti, ex occidua ſui parte, non ſubditis collium clivis clementer erecta, geminoque publici montis reflexu, qui in dorſo non multum audaci, quatuor regularis vitæ geſtat greges; ipſius inquam gemino reflexu molliter ſinuata, ſicut gallina pullos ſuos, ita hæc filios ſuos ſub alas colligit, fovet, & nutrit, & ad omne quod civile ſit, & moribus conducat, informat & inſtruit: nec quidquam

Leodii deſcriptio & elogium.

* *Liege.*

GOZECHINI EPISTOLA.

patitur deesse, quod vel copiam regere, vel inopiam possit temperare. Allubescit quoque & alluit ad loci munimentum & copiæ supplementum non subitis allapsibus bicornis Mosa, fluminibus nostræ Belgiæ non immerito præferenda: quæ non solùm civibus, sed & indigenis terræ piscium copiâ fluit dapsilis, variis mercium commeatibus habilis, omnique prorsus commoditatum genere conducibilis, excepto (ut venia tua satyricè, licet sine metro ludam) quod si quando in convivium deorum cum nubigenis amnibus fratribus suis, cumque Æolo rege & ventis suis intra palatium Junonis adsciscitur, dum longis laboribus exhausta, solito uberius Æolo propinante nives vel imbres adhibens, inebriata revertitur; collectis influentium sibi fluviorum copiis, velut contracto exercitu, per regionem circumcircà lymphato cursu debacchatur, quæque sibi obvia proterit & populatur; nocturna piscatorum furta, quæ illis impune cessisse sæpe dequesta est, prohibens punit; sata, quæ avidi agricolæ, litoreis virectis audaci sulco violatis, ubi ipsa vellet meridiari, insperserant, eluit & prostrat. Nos quoque indignata litoreis aquatilis aulæ suæ atriis placito viciniùs insedisse, & calones nostros eam sæpius inquietare, domos nostras non supplex ingreditur; omnibusque expulsis, nihil deprecata, violenter hospitatur. Et quia sæpius ac familiarius inimico sibi numini supplicamus, larem familiarem discruciatis excludit *; omnesque sibi invisi numinis reliquias, etiam favillam & cinerem, eluens exstinguit: donec patientiâ nostrâ vix tandem satiata, dum ei non resistimus quia non valemus, alveum suum vix demum placata repetit; & nuda nimis relinquens vestigia, in sua se palatia recipit. Habent quoque suburbana nostra undique versum suave olentes hortos olerum, & dulce rubentes lucos arborum, scilicet vineis nostris brachiis aliis habilio-

* extendit.

ribus sibi regionibus intendens, suprema vitium putamina & paucos inspergens thyrsos, extremam imposuit manum. His & hujusmodi multis commoditatibus Legia nostra ubertim ditata, adhuc habet multo potiora, hisque longe longeque præeminentia. Denique ipsa flos Galliæ tripartitæ, & altera Athenæ nobiliter liberalium disciplinarum, floret studiis, & (quod his præstantius est) egregiè pollet observantia divinæ religionis, adeo (quod pace ecclesiarum dixerim) ut, quantum ad litterarum studia, nihil de Platonis expetas academia; quantum verò ad cultum religionis, nihil de Leonis desideres Roma.

Inde ergo undique versùm Christi bonum spargens odorem, plurimam ad se gregatim confluam allicit & recipit multitudinem: quorum nemo se adhuc ei applicuit, qui non profecerit in melius, nisi ipse sibi nimis obdormivit. Cum ergo nostrum sit tale Leogium, quicumque ei derogat, quicumque cognitum non amat, ut rusticè loquar, habeat Dei odium. Inde est, carissime, quod continuis huc votis tuo: & licet alibi degam, animo tamen ibi tecum habito.

At verò forsitan me insimulas levitatis, quasi bene vivendi, immo vacandi & gloriandi locum quæram; quod utique est animi vanitantis: acidéque redarguis, quod velut ex desiderii affectu, modò situm, amœnitatem, affluentiam & sapientiam tantopere nostri extollam Leogii, cui aliquando Moguntinam præferens gloriam, dederim libellum repudii: quodque tanta fluitem animi inconstantia, ut modo Leogii positus suspirem Moguntiam; modo Moguntiæ satur animo Leogium recurram. Adhibes quoque tibi patrocinium Flacci, ut ulcus quod tibi videris secare, tanto asperius satyrico sale valeat infricari. *Cælum* inquis, *non animum mutant qui trans mare currunt.* Item.

In culpa est animus qui se non effugit umquam.
Novi, cariſſime, te nihil ſiniſtrum contra me moliri, nec iccirco te mihi ad reſiſtendum oppoſui: ſed novi canes illos, qui clandeſtino morſu ſemper parati ſunt alienam vitam diſcutiendo rodere, ſuam verò flagitiis obvolutam in cœno vitiorum volutare. Hos mihi poſt tergum derogantes ſub perſona tua, velut in faciem reſiſtentes, mihi oppono: his ſub tuo nomine, de quo nihil ſiniſtrum ſuſpicor, reſpondere paro: ut arguta cavillantium invectione diſploſa, diſſolutum ſit quicquid umquam in me arcus livoris ſuper his jaculatus eſt, & enervatum quidquid ſerpentinus odii ſibilus amarius in me cavillatus eſt. Unum autem verbum, & pro omnibus unum, hoc eſt, cujus per omnis hujus tomi areolas ſemper meminiſſe debes, ſcilicet ut quicquid in hoc velut conflictu lautè, lepidè, amabiliter dictum ſit, applices tibi: quicquid verò durè, acidè, mordaciter inſperſum ſit, adverſæ detrahentium repures parti.

Video, frater, video quiſquis es quem ſub amici perſona mihi oppoſui, quem ſub advocati ſcena figmenti ex adverſo dicere feci, video inquam, quod ancipiti me gladio impetis, ac duplici mecum telo congrederis: in altero quidem levitatis inconſtantiam arguere paratus, in altero verò pertinaciam in vitiis confodere animatus. Attentiùs ergo videndum eſt, quia in me ſubtili criticorum lance uteris, quid ad ſingula reſponderi conveniat objectis. Ergo arguis in me levitatem vanitantis animi, qui velut hac illac fluitans vacare deſideret, & gloriolari, pro eo quod Leogium noſtrum tantopere laudaverim, meque ibidem cum neceſſariis meis libenter vivere dixerim. quod quidem injuriâ facere, nec æqui bonique ducere videris, ſed commoda noſtra obliquo invidiæ oculo limare, & cinico detractionis morſu venenare contendis. Numquidnam diverſis locis & temporibus

melioris vitæ rationem colligere, veluti variis litterarum studiis & disciplinarum experientia, liquidum scientiæ mel stipare adscribis levitati? num in melius velle proficere deputas vanitati? Numquidnam è diversis locis salubres petuntur & aquæ & herbæ, quæ suapte vi valeant quæque morbida sanare? Nonne duodecim sunt horæ diei? nonne ordinatè dispositum est quid sit agendum mane, quid antemeridianis, quid postmeridianis horis, quid vespere? Sed jam heu matutinum, in quo erat lætitia, transiit; & vesperum, in quo demorabitur fletus, advenit. Jam posuit Dominus flumina in desertum, & fontes aquarum in sitim; terram fructiferam in salsuginem, & cetera. Et quid de reliquo faciendum est in hac rerum sentina, ubi cunctis quæ à Patribus ad nos demanarunt, & studiis & disciplinis tantopere reclamant mores & tempora? num ideo, ut tu desipis, à bonis est desistendum, & nundinis insistendum, ut obliti quid deceat, quid non, Itacensis Ulyxei vitiosum fiamus remigium? nonne magis oportet quemvis, qui quidem vir fiet, ut semper deteriora vitans, id appetat unde se ipso semper melior fiat? Tam verò abest ut hæc sint animi vanitantis, ut sint etiam animi ad postes ostii sapientiæ mane vigilantis; & hoc de fratre sentire vel dicere sit invidiæ & odii malignantis.

Quod autem hostili me premens telo, dicis, quid mihi & Leogio? quod olim insolenter deserens turpi notarim elogio; cuique Moguntinam præferens gloriam, hoc ceu vilem reputaverim scoriam. Certè nimis à veritatis tramite aberrasti, vel potiùs totus veritate excidisti. Dic dum quæso tu, qui sub ovino vellere, lupino rictu latras, è duobus alteri præfertur, qui postulat, an qui postulatur? quid respondere hæsitas? num tibi laqueum tendi putas? Ergo taces? satis concedis illum præferri, quem constat ab altero

GOZECHINI EPISTOLA.

*injuriam.

postulari. Dic ergo numquid elogium* intuli Legiæ, quando eligit ut propter me rogaretur à se ditiore; exaltatâ autem Legiâ, dum vel invitatus, vel jussus à summis aurei illius sæculi viris, veni Moguntiam? numnam matri Legiæ feci repulsam? numquid eam insolenter sprevi, quam velut matrem benevolentiæ amplexibus strictam numquam deserui? Profectò non, ut cornicaris, dedi ei libellum repudii, sed decorem tripudii: non elogii notam, sed honoris coronam: quando per os meum eructavit cor ejus verbum bonum; quando contuli in thesauros hujus affluentiæ, quod accepi de thesauris illius sapientiæ. Nec umquam hodie effugies, etiam si alter fias Protheus, donec veris victus fatearis, quod nihil quidquam obsit cum ratione loci mutatio, tantùm de bono nihil mutetur proposito: quámque sapientem oportet omnes vitæ rationes pro loco & tempore metiri, nec juxta leviculum Diogenem omnia in medio haberi.

Quod autem de Flacco tuo ad vitii notam mihi inuris, sive poëticum illud, sive philosophicum sit, satis sui auctoris struit argumento, ad id quod adstruendum instituit, non tamen ut proposuit, ita est necessarium: quia qui trans mare currunt, sicut cælum, ita mutare possunt & animam. V. G. si quis idiota & insulsus Athenas pergat vel naviget, ibique doctrinæ sale inspersus, stultitiâ sapientiam commutet. Illud autem sequens, ubi de loci vel cæli mutatione tacuit, & animum redarguit; magis facit ad rationem; nihil ad bene vivendum, vel prodesse vel obesse loci, nisi certa mutationem ratione. quin potiùs valde culpandus est animus, qui se numquam effugit talem, qualis jacet in corruptela & cœno vitiorum, & per artam moralis disciplinæ semitam ad seipsum non confugit talem, qualis effici potest in schola virtutum. At verò non est modò nostri otii vel

vel operis exquisitius prosequi, quid de his argumentando elici possit: hoc interim, si placet relinquamus eis, quorum tota natio, tota ratio, garrulitate procaci concertando, sophisticis cavillationibus totum discendi vel dicendi otium operamque insumit.

GOZECHINI EPISTOLA.

Habemus autem antiquiora his quæ ad hanc rationem faciunt argumenta, quibus probetur, quid vel patria, vel locus aliquis ad bene vivendum sapienti, nihil conferat vel auferat: quin potius ipsa sibi virtus ab bonam beatamque vitam usquequaque sufficiat. Denique Teucer inhibito sibi sine fratre reditu, cùm Salamina Patrem aversaretur, & à sociis patriam suspirantibus ubinam vellet degere rogaretur; Patria, inquit, cujusque est, ubicumque bene est. Quo quid acutius ad hanc, qua de agitur, vitæ rationem dici possit non video, si bene esse suo accipiat modo. Socrates quoque rogatus cujacem se esse fateretur, mundanum se esse respondit, id est non unius alicujus loci, sed incolam & civem esse totius mundi. Hoc verbo designans, quod ubicumque esset, nihil de virtutis proposito mutans, idem esset; quódque cum omnibus qui in toto mundo ratione uterentur, communem vitæ municipatum haberet. Philosophi quoque nobilissimi, sicut in veterum monimentis legimus, Zenocrates, Crantor, & Chrysippus, Aristoteles, Carneades, & Panætius, aliique innumeri, nullum certæ habitationis locum sibi ad bene vivendum elegerunt: sed semel egressi ad investigandam toto fugientem orbe sapientiam, numquam domum reverterunt. Talis est vita perfecti consummatique sapientis, quem quocumque res cedat, non in Phalaridis tauro vel carnificina, quem à constantiæ gravitate, à propositi rigore nullus umquam deflectit locus; cui totus mundus ad bene beateque vivendum unus est locus. Sed quorsum ista? scilicet ut arguens refel-

latur, videatque locum, vel insessum, vel mutatum, sapienti nihil obesse, cujus propositum est ubivis locorum in constantia virtutis eumdem esse.

Sed quid nobis hæc peregrina? scilicet Apostoli, quos de mundo elegit qui mundum fecit, primum sub cælesti Magistro in schola veritatis vivæ vocis auditu eruditi, dein ut radii veri Solis emissi ad illuminandum, & ut sal terræ dispersi ad purgandum & condiendum, non patriam vel locum, non agrum vel domum, non quidquam quod mundi esset sibi proprium duxerunt, sed salvandis animabus primò durissimum prædicandi laborem etiam in frigore & inedia variisque periculis impenderunt: dein exemplo Magistri, qua caritate majorem nemo habet, animam suam pro fratribus posuerunt. Omnis autem beata illa posteritas quæ ex hac Patrum spirituali generatione descendit, populus scilicet acquisitionis, qui testamento sanguinis Christi in Israëliticam dignitatem adoptatus, in genus electum & regale Sacerdotium Domino eligente successit; omnes, inquam, isti eamdem vitæ viam, licet sub varia graduum & officiorum distinctione ingressi, quia in terra aliena, non quæ sua essent, sed quæ aliorum laboraverunt; quia non habentes hîc manentem civitatem, futuram inquisierunt; ideo in veram repromissionis terram filiorum Israël, ab eo qui ascendens captivam duxit captivitatem, feliciter transmigrati, facti sunt ibi cives sanctorum & domestici Dei.

Neque verò arbitreris, me aut ignorantiæ cæcitate, aut oblivionis caligine obrutum, ordinatas Christianæ militiæ phalangas præterire, aut eis petulanti vagantis licentiæ arrogantia præjudicium inferre, quæ videlicet intrantibus novæ Jerusalem, tam se ipsis, quàm infirmioribus Ecclesiæ membris armatura Dei protegendis excubare videntur, & regularis vitæ rationem, seu militaris vigiliæ stationem demigrando

mutare prohibentur. Novimus enim divinis Patrum edictis cautum esse, ne quis, nisi recta ratione, ad alia demigret, ne quis alienum clericum sollicitet: nihilo minus etiam scimus liberè permissum, si qua ecclesia in diversis graduum & officiorum functionibus minus plenos habeat, ab alia ecclesia, cui talium copia est, non negandum petens accipiat. Graduum, inquam. velut si de alia ecclesia sibi petat ordinari Episcopum aut presbyterum: officiorum, velut si sibi petat institui regularem Prælatum aut litterarum Magistrum. Scimus quoque in eisdem spiritualis vitæ gregibus alios esse, quibus contemplativæ dulcedinis felix placet otium: alios, quibus in lucrandis animabus activæ dispensationis evangelicum injungitur negotium: quorum alii circuli, alii vectes, alii vectores facti, novam testamenti arcam portant, donec eam in æterna sistant vita, in laudem & gloriam omnipotentis Dei. Hæc est illa graduum & officiorum distinctio, & bonorum operum quæ in his geruntur splendor, quem videbat propheta in ornatu Reginæ, quæ in vestitu deaurato assistens à dextris sponsi Regis, fulget circumdata varietate. Hanc eamdem distinctionem idem Propheta in ænigmate speculabatur, quando miratus admirabile nomen Domini in universa terra, pro eo quod super cælos elevata esset ejus magnificentia: miratus, inquam, Filium hominis paullo minus ab Angelis minoratum, & propter passionem mortis in consessu Patris gloria & honore coronatum, *Omnia*, inquit, *subjecisti sub pedibus ejus, oves, boves, pecora campi, volucres cæli, pisces maris.* O beatus ille qui talia videbat! beata & sanctorum Ecclesia, quam, & cui, & in qua talia prævidebat! ibi enim sub pedibus Christi discretas videbat pias volucres cæli ab his, quæ obunco avaritiæ rostro, recurvo rapacitatis ungue mitiores alites in aëre devorant: ab his quoque, quæ ad hoc

innatant aquis, ut in profunda cupiditatum demersæ, hiacem avaritiæ ingluviem rapaci miserorum piscium captura pascant. Ab his, inquam, discretæ sunt mites illæ volucres cæli, quæ picturatis bonorum operum vestitæ plumis, habentes etiam virtutum pennas & duplices caritatis alas, quasi columbæ volant ad fenestras suas. Ibi etiam sunt stellæ cæli, quas Abraham in promissione accepit. *Multiplicabo*, inquit, *semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam maris*. Hæ stellæ puritate vitæ lucidissimæ splendent in cælo, sicut ecclesiæ verbis radiantes, exemplis rutilantes.

Sed quid nobis ad volucres cæli? quid nobis ad stellas cæli? Nos enim sumus miseri pisces maris, nos sumus arena maris, nos fluctibus sæculi ut arena contundimur; nos æstibus mundanæ incertitudinis, ut vagi pisces circumferimur. Et quæ est nostri ad pias volucres cæli comparatio? quæ ad lucidas stellas collatio? certè ea quæ est nihili ad aliquid, si tamen ratio patiatur, ut hoc comparatio dici possit. O utinam in aliqua spirituali lacuna procul à tempestatibus conquiescamus! utinam sub aliquo vivæ rupis abscondito delitescamus, ubi venti fortunæ vires suas exserere, & nos ludibrium suum nequeant facere. Hanc ergo quietis lacunam & vivæ rupis latibulum nostram mihi eligerem & optarem Legiam, nisi tu tam aspero Flacci tui sale defricares levitatem meam. Eligerem, inquam, studiorum nutricem Legiam, fontem utique subtilium ingeniorum, & divinæ sapientiæ feracem locum, utpote civitatem, quam digitus Dei multiplici distinxit gratia, quæque sui similes viros dono Dei semper est editura. Sed quid dixi? quasi ipsa mea laude indigeat, & non per se satis emineat. Non enim indiget alicujus laude adumbrari, vel in commentitiam effigiem beatæ civitatis alicujus sermone picturari: quia verè viva civitas est, & beatus locus, divinæ religionis vivens

institutis & legibus. Cum ergo augustum matris & nutricis nostræ caput nive candidiùs albeat reverendis antiquæ sapientiæ cunis, cumque trito gestet in vertice splendidum diadema divinæ religionis; fulgeat quoque auro tectis insignium gestorum cycladibus, & tota sit desiderabilis undique virtutum circumamicta varietatibus: sanusne sis, si suadeas ut umbram alarum ejus non requiram? quod tantidem est ac si hortere, ut eam odio habeam. Numnam ut ejus solus potiaris, solus communibus fruare commodis & gaudiis? sed absit hoc à modestia & probitate tua; absit ut hoc umquam de te, quem tantisper norim, credat anima mea. Tam verò abest, ut à me odio habeatur, ut etiam si prohibear, vehementissimè diligatur.

Nec hoc dico, quin uber colonia, quam inhabito, paterna mihi viscera, & materna exhibeat ubera: sed aut tecum ludo, aut opto quod vellem, si ita sine honoris præjudicio fieri concedat Dei gratia: nec mihi debes ad vitium reputare, quòd apud præstantes viros, dum res ita poposcit, constat non insolitum fuisse. Namque plena est exemplorum vetustas, plena & modernæ ætatis novitas, quanti quique illustres viri certa ratione loca demutaverint; nec loca ipsa, sed quid inibi moribus eorum oberat devitarint; aut certè, ut multis ad salutem prodessent, ad alia demigrarint. Abraham quippe & filii ejus patriarchæ non tot loca mutavissent, non tot puteos aquam vivam quærentes fodissent, si in uno aliquo loco cuncta bonæ vitæ suæ congruentia reperissent. Jacob quoque, nihilo minùs Vates quàm Patriarcha, numquam in animabus septuaginta (qui mysticus numerus est) ad Ægyptiam descendisset primò ubertatem, postea servitutem, nisi canineam fugeret famem. Joseph quoque bis venditus ab invidis fratribus bene locum mutavit, qui in tempore angustiæ

multis ad vitam profuit. qui videlicet vir primo virgâ tentationis eruditus, & camino tribulationum ad purum excoctus, inde in dominum Ægypti excrevit, unde dorsum patientiæ sub oneribus & manus obedientiæ in cophino servituti subegit.

Possem innumera ejusmodi ad medium deducere, nisi castigato tibi crederem ista sufficere. His ergo Flacco tuo cum cælo & animo suo castigatius sit responsum, quàm se copia suggerit, ne de cetero alicujus propositum tam improvidè carpserit. Excute ergo de manibus cum cælo tuo Flaccum tuum, & psalterium arripe mecum. Quod si non vis, sine rivali solus ama & habe illum: satis autem inexpugnabilium luce rationum superius probatum videtur. Tamen si Flaccus tuus taceat, quia bene vivendi locus est, ubicumque sis, & si te animus non deficit, equus est etiam salubris.

At attamen licet vagando & vacando bene vivendi quærere locum, è sacrario sapientum viperas acephalorum eliminet regula rationis; tamen permagni refert videre, quibuscum diverseris. Non recordaris quid laboranti Prophetæ divinum dicat oraculum? *Fili*, inquit, *hominis, increduli & perversores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas.* Num te præterit genuina scorpionum malitia, qui non dente mordent, non lingua inficiunt, non ore venenantur, sed tantùm nocent cauda? Hos quippe scorpiones notabat Psalmista cum dicebat: *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.* Item, *Qui loquuntur pacem cum proximo*, &c. quos quantum ipse omnesque sancti viri semper exsecrati sint, subdendo aperit: *Da illis secundum opera ipsorum*, & cetera quæ sequuntur.

Ecce iterum me pervicaciter premens adjicis: Numquidnam eidem Prophetæ mandat idem oraculum, locum vel animum fugiendo mutare, ac non

potius ad corrigendos perverſores & evenenandos ſcorpiones, etiam uſque ad ſanguinem reſiſtere? Nonne idem Propheta vincula, famem, lacum cœnoſum pertulit, ceteraque id genus plura, quæ à principio ſemper piis malignantium perverſitas intulit? Utique, frater, ita eſt, & tamen non modò hominibus, ſed etiam viris ſupra vires eſt ſemper in procinctu eſſe, numquam animum ad divinæ contemplationis dulcedinem remittere: jugiter tumultuoſis aſſultibus percelli, numquam internæ dulcedinis quiete foveri. Nunc iterum antiqui illius Muſonii dicto, velut hoſtili armaris telo, dicens: Animum remittere, amittere eſt. & Chriſtiano Theologi noſtri muniris clypeo:

Numquam bella bonis, numquam diſcrimina deſunt.

Ad hæc ego: Animum, inquam, in delicias, voluptateſque reſolvere, & poſthabitis iis quæ ad ſalutem animæ operantur & protegunt, in terrena deſideria remittere, verè amittere eſt. Verùm animus à ſæcularium tumultu, quantum homini vacat, feriatus, ſi nubes curarum, ſi ventos imbreſque detrahentium linguarum, ſi tempeſtates & turbines falſorum fratrum in altum ſe attollens tranſſcendat, & à diſtricto rigore militaris diſciplinæ remiſſus, in illam placidiſſimam & lucidiſſimam divinæ contemplationis quietem ſe totum reſolvat: ita verè non amittitur, ſed potius retinetur, vel (quod potiſſimum eſt) tunc demum vivere videtur. Quod autem noſter ait Theologus, ſemper Chriſtiano eſſe pugnandum; nihil unde vel auſim vel queam diffingere: ſed tamen ſalva virtutis conſtantia liceat dicere, ſatis ſuperque eſſe laboris, ſi aforis in falſis fratribus bella & ſeditiones ceſſent, interius verò noſtri conatus vires contra antiqui hoſtis tentamenta decertent, donec his armaturâ Dei ſuperatis & expugnatis, donante Chriſto accipiamus quietem pacis perpetuæ.

GOZECHINI EPISTOLA.

Adhuc pervicaciùs agens dicis, ſemper in Chriſtianæ militiæ caſtris utrumque pugnandi genus ſudaviſſe; & Auguſtinum, Ambroſium, Athanaſium, innumeroſque notæ frontis Patres, & exteriùs contra apoſtolos & diſcipulos ſatanæ, & interiùs contra ſpiritualia nequitiæ uſque ad victoriæ coronam fortiter dimicaſſe. Aſſentior quidem, frater, his quæ tum verè, tum curioſè argumentaris. mihi tamen non ſatis rectè omnem electorum Eccleſiam in hoc pugnæ ſtadio concludere videris. Nam ſi de faſtis & chronicis, immò ſi de authenticis ſcripturarum monimentis Deo militantium colligas annales, certè tam theoreticis, quàm practicis, hoc eſt tam otioſis quàm negotioſis virtutibus, eos Deo placuiſſe invenies. Et ut pauca de his in argumentum fidei compendio perſtringam, conſidera ſub umbra Legis Joſue, Gedeon, David, & coronam Machabæorum; dein Moyſen, & Aaron, Eliam & Eliſeum, & prophetarum chorum. Ad ſummam nota quod Paulus de iiſdem antiquis Patribus dicat: *Sancti*, inquit, *per fidem vicerunt regna*, & cetera quæ ſequuntur uſque *circuierunt in melotis, & in ſolitudinibus errantes.* & tandem omnibus enumeratis concludit dicens: *Et hi omnes teſtimonio fidei probati inventi ſunt.* His & hujuſmodi, ſi diligentiam conſiderationis adhibeas, videbis certè Patriarchas quidem practicè negotiis inſtantiſſimè occupatos: Prophetas verò contemplativæ quieti ſerena mente feriatos. Quomodo enim aliter, vel iſti ſalutem gentis ſuæ forti manu propugnarent, vel illi ſerenato mentis oculo beatas viſiones viderent? Nec hæc dico, quin in utroque ordine fuerint plures utriuſque propoſiti: ſed hæc tamen adſcribitur generalis diſtinctio utrique ordini. Tranſacta autem veteris teſtamenti nocte, in cujus firmamento memorati Patres velut clariſſimæ lucebant ſtellæ, ubi illuxit dies quam fecit

Dominus, & ortus est Sol justitiæ Christus Jesus, vide Barjonam Petrum, & Vas electionis Paulum usque ad martyrii coronam in acie perstitisse: Johannem verò angelicæ virginitatis Theologum, & Lucam Evangelii conservum, quorum alter primò contra bestiam Domitianum aliosque Antichristos fortiter decertavit; dein verò sopitis earumdem bestiarum furoribus, theologiæ otio vacans, & in ipso divinitatis arcano Evangelii calamum tinguens, in pace consenuit. Lucas autem cum peripathetico Paulo aliisque Evangelii veredariis primò circumquaque desudavit: dein in theologiæ otium se conferens, & sacram incarnati Verbi historiam texens, beato fine in pace obdormivit. Vide dehinc quos memoras, Augustinos & Ambrosios, ut verè asseris utroque pugnandi modo, in acie feliciter perstitisse. E diverso autem attende Paulos & Antonios, aliosque innumeros Christi cruxifixos pæne ab exteriori turbine vixisse feriatos: atque etiam ipsa interioris pugnæ certamina adjuvante gratia Christi post tergum misisse, & jam quasi in cælestibus ei conregnare qui dicebat: *Nostra conversatio in cælis est.*

GOZECHINI EPISTOLA.

Nec solùm Theologi evangelicæ lucis irradiati claritate, verùm & priores Philosophi & heroes quamplurimi, gentilibus obvoluti tenebris, nondum exorto Sole justitiæ, & negotiosis & otiosis virtutibus, quas partim naturæ beneficio, partim liberalium disciplinarum studio assecuti sunt, vitam suam in illo suo honesto & utili sollertissimè exercuerunt; quando alii eorum vel artis militiæ stipendiis devincti, vel publicis administrationibus perfuncti, domi forisque graviter agendo, terra marique fortiter pugnando, celebre nomen sibi perpetuo (ut putabatur) propagarunt. Alii verò vel emeritis laboribus nobili otio donati, vel etiam in otium quod elegerant odio sæcularium, se conferentes, vel scri-

& solidissima mens primitivæ in Electos persecutionis manu detergit dicens. *Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur.* & , *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.* Adhibes quoque præter ea certanti scutum divinæ protectionis, quo Dominus in Propheta perduelles suos confortans dicit: *Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum ut eruam te, dicit Dominus.*

Fateor quidem, carissime, vera sunt & ea quæ de crassa satyrici Damasippi profers minerva, ubi poëticum figmentum philosophicum habet argumentum; vel ea quæ de divino producis oraculo, ubi sine nube figmenti, clara patet veritas argumenti. Vera, inquam, sunt, & omnino idonea, non tamen omnino efficacia ad persuadendum, quando animus irrevocabili tenore ab his diversum eligit propositum. Didicisti cum Tullio docente oratoris officium & finem. Officium quidem, aptè ad persuadendum dicere: finem verò, persuadere dictione. Horum ergo alterum optimè affers, dum aptè ad persuadendum dicis: alterum verò minimè, quia dum persuadere dictione minime vales, fine excidis. Nosti autem quod tanti æstimatur officium, nisi fine suo, id est effectu potiatur: quanti est satio, si numquam metatur. Proinde aptè de labore dicens, officio rectè fungeris: sed dum quietem & otium eligenti persuadere non potes, ut supra dictum est, fine excidis. Quis enim hodie otium negotio non præferat, quando, si labores in vacuum cadat; si cesses, tantidem valeat? Quis enim non temperet à labore, ubi negato etiam eo de quo convenisti denario, minimum laboranti, plurimum conferat otianti, si quidem otio bene utatur? Quis autem, nisi mente captus, tali pergat tempestate supra spinas serere, ubi mala terra tribulis genuinæ perversitatis horrens, salubrem cultoris manum, & bonum verbi semen spernit admittere?

Felix utique terra, in qua per verbum hominis ſeminatur verbum Dei, quæ cæleſtibus rigata & compluta docentium nubibus, centuplum reddit fructum ad horrea Domini Dei ſui. Extrà terra illa ferrea merito cælum habet æneum, quæ accepto ſemine non fœcundata germine, quicquid ſpinarum & zizaniorum generat, in tempore meſſis alligatis faſciculis mittitur in ignem æternum. Denique tali terræ & tali vineæ cultoribus non reſpondenti Paterfamilias merito iratus, per Prophetam minatur dicens: *Non putabitur, nec fodietur, & nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem.* ſcilicet eos quos ſecundum propoſitum prædeſtinationis prævidit damnatum iri, hoc verbo ſecernens ab his, quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filii ſui. Inde etiam, ut arbitror, Legiſlator & Prophetarum Dominus in ſuo, de quo tota Lex pendet & Prophetæ, Evangelio loquitur dicens: *Nolite ſanctum dare canibus, neque margaretas mittatis ante porcos.* quo utique verbo damnandos ſecrevit à ſalvandis, ne ſurdis prædicando in vacuum cedat pia ſollicitudo laborantis.

Jam tandem, cariſſime, fateris, ut arbitror me tali temporis articulo mihi, tibique, & piis omnibus, nec fruſtra, nec otiosè exoptaſſe otium: quippe quando nec honeſto, nec utili, vel certè (quod his antiquius eſt) ſaluti non reſpondet negotium. Unde, ut arbitror, veris victus, & quietis illecebrâ ductus in noſtram cedis coloniam, nec ultra, ſi ſapis, infenſor otii contra defenſorem inſinues querelam. Ut autem pernoveris quod nunc huic tomo maximè in cauſa eſt, mihi quidem optabile requiro otium, utpote qui longe longeque ultra legitimæ miſſionis metam emeritis milito ſtipendiis: tibi verò, licet adhuc ſucculento & viridi, & piis omnibus tantidem, quia timeo, vel certè video quod in laborando fruſtra vol-

vitis rotam nativitatis. Quare autem frustra, quia superius abunde est expressum, castigatæ disputationi idem repetere superfluum est. Nosti præterea quod Levitæ ex mandato Legis à xxv annis & supra jubentur ministrare; à quinquagesimo verò qui & Jubilæus est, & mysticis celeberrimus sacramentis, custodes vasorum fore. Maturius autem lege militarium sanctionum tyrones scribuntur ad militiam; eamdem tamen, quam & illi, legitimæ missionis habent metam. Cathedra quoque Scholaris magisterii & juxta metam militaris disciplinæ in auditorium catecheseos habet januam institutionis: sed longè maturius absolvitur exitu necessariæ missionis. cujus laboris tempus, quia nihil difficilius sub sole geritur, vel quod magis operarii sui vires exhauriat, à sapientibus præfinitum est septenne, nisi de cetero is, qui præest, auctoritate præsideat, non labore. Omnes itaque has metas, partim tu, carissime, ex toto: ego jam dudum transegimus, & adhuc gemimus sub fasce, adhuc in eodem desudamus labore; & nulla nobis adhuc arrisit gratia emeriti honoris, quæ ex æquo compenset vicem tanti laboris. Non est, præter admodum paucos, qui opus illud retractet, non est qui recogitet. Liberales enim disciplinæ mimis & histrionibus posthabentur, & pæne per tabernas mendicare videntur, pecunia illa super... philosophatur mammona, super Reges & Tetrarchas omnibus dominatur. Ad summam omnia virtutis præmia feralis possidet avaritia, & in regno pecuniæ ambitio sua taxat mercimonia. Quid de tantillis nobis credamus futurum, ubi lapides sanctuarii dispersi sunt in capite omnium platearum? Quæ verò sperari vel concupisci potest, aut dignitatum ministratio, aut spiritualium vasorum custodia, ubi non vasa misericordiæ præparata in gloriam, sed ubique videntur vasa iræ apta in interitum, à vasis

GOZECHINI EPISTOLA

Scientiæ infructuosæ.

Gozechini epistola. Auctor mala sui temporis deplorat.

craterarum usque ad omne vas musicorum?

Ex eadem itaque toxitata avaritiæ radice,& ex hoc pestifero zizaniorum semine male orta est & quotidie in pejus pullulat exitialis morum & disciplinæ jactura, adeo ut in nullo regularis officii regimine liceat uti sollemni majorum censura vel ferula: sed si tortuosis vitiorum anfractibus manum in virga directionis stimulo represseris, continuò pro majoribus quidem aut multitudo similium propugnatrix, aut pecunia defensatrix accedat: pro minoribus verò aut immatura libertas, aut allatis pedibus fuga liberatrix intercedat. Sed de majoribus silere præstiterit, veritas enim odium parit. At verò hi qui adhuc sub scholari ferula erudiendi essent, quia ignaviæ, socordiæ & deo suo ventri manus dederunt, dum instrui refugiunt ad gravitatem moralis disciplinæ, ut levis palea circumferuntur omni vento doctrinæ, & juxta eumdem Appostolum sanam doctrinam non sustinentes, sed ad sua desideria coacervantes sibi magistros, prurientes auribus, vanis & pestiferis inserviunt vocum vel quæstionum novitatibus: & qui adhuc nudum & molle lutum in rota disciplinæ artifici pollice & vehementi torno formari deberent in vasa gloriæ, ab inde in externa fugitando resilientes deformantur in vasa contumeliæ. qui etiamsi aliquid extremæ vel garrulæ cujusdam scientiæ colligant per eruditoria,quasi vagi palantesque nullo contenti discursant. quia de moribus extrema, vel nulla quæstio est, reversi ad suos, excusso ab indomita cervice timoris jugo, & disrupto disciplinæ freno, seipsos perdite vivendo, alios fermento malitiæ corrumpendo, totos rapiunt in præceps.

Quidam verò facti suæ cujusdam institutionis pseudomagistri, dum certum ignorant præsepe, nec in sua quæ non habent, se possunt recipere, hac illac per villas pagosque urbesque circumcursant, novas

Psalterii, Pauli, Apocalypsis lectiones tradunt, juventutem novorum cupidam, levitatis pedissequam, disciplinæ refugam, post se per voluptatum declivia trahunt: reverentiam disciplinæ, subjectionem obedientiæ, observantiam religionis, postremo omnia regularis vitæ munia perditissimâ morum corruptione confundunt.

Et ne fortè me putes in hujusmodi derogantis linguæ tela dirigere, & novorum, immo meliorum suggillationem invidiose texere; non omnino credas verbis meis, crede potius oculis & auribus tuis. Vide si placet quàm sanæ doctrinæ, quàm salubris disciplinæ, Theologi de Turonensi emergant academia, cui præsidet ille apostolus satanæ BERENGARIUS. Vide inquam, quàm pestilentes, immo letiferi scorpiones & reguli de cavernis erumpant totius nostri temporis Babyloniæ. qui hæresiarchæ sui musto ebrii, & veneno delibuti, de sacris sacrilegas introducunt novitates quæstionum, ad nihil utiles, nisi ad subversionem audientium: quorum sermo ut cancer serpit: quia scientia quæ inflat, non ædificat, sed subvertit.

Berengarii perversa doctrina.

Isti de rebus sacrosanctis, de cælestibus scilicet Sacramentis, quæ sancti Patres, quotiens ad ea se audebat tractatus eorum attollere, videntes ea non solum sermonem, sed etiam humanam superare rationem, & reverenter, ut oportebat, attingebant; &, ubi opus erat, habentes clavim David, subtili discretione aperiendi; & claudendi, quantum ad sobrietatem sapientibus satis esset, ea catholicè exponebant. de his, inquam, rebus & Sacramentis & novas, & peregrinas cudunt à fide intelligentias; & ipsa Sacramenta cælestia, quæ in altari consecrantur, dicentes umbram esse non veritatem (quod lingua refugit & auditus perhorrescit) obnoxia contendunt ventri & secessui juxta naturæ necessita-

tem, quæ ſcilicet naturæ Dominus in fœdere humanæ reconciliationis omnipotentiâ ſuâ Sacramentum fecit, & Chriſtianæ animæ eſcam ſpiritualem, unde in æternum vivat, dedit. Iſte eumdem Agnum paſchalem, qui eadem Sacramenta in ſeipſum ineffabiliter transformans nobis condidit & conſecravit, crudum vel coctum aqua, non aſſum igni comedunt, & quod ejus reſiduum eſt, & ſemper erit (quia nullus umquam mortalis, quantumlibet ſciens, ad incarnati Verbi arcanum plena intelligentia in hac vita penetrare potuit, aut poterit) igni non comburunt. Iſti improvidam ſimpliciorum fratrum facilitatem, & maximè curioſam diſcurſantium perfugarum levitatem novo quodam docendi lenocinio occupantes, primo ipſam Scripturarum ſuperficiem, quaſi planam ad ſepticolomnem ſapientiæ domum oſtendunt viam; & rectam, velut ad portum ſalutis, demonſtrant ſemitam: deinde ſophiſticæ diſputationis retibus captos, & carnalis ſcientiæ acumine hebetatos, per captioſos neceſſariæ argumentationis ducunt anfractus: donec extranea & à ſalute peregrina quæſtionum novitate pulcrè ad perniciem inſtructos, unà ſecum demergant in puteum interitus.

Tales ergo quia non advertunt, quod non humano aut ſæculi ſenſu in Dei rebus ſit loquendum, quodque inventum mel ad ſufficientiam, non uſque ad nauſeam ſit comedendum; dum ſua freti ſapientia nimium Majeſtatis profunda ſcrutantur, oppreſſi à gloria in errorum profunda præcipitantur: & dum impudenti carnalis ſapientiæ audacia lippientes oculos animalis hominis, qui non percipit ea quæ Dei ſunt, in verum Solem defigere nituntur, ipſius inacceſſæ lucis radiis repercuſſi, in exteriores errorum tenebras projiciuntur. Iſti de divinis Sacramentorum myſteriis, ſemper quidem reverendis, nec umquam humano ſenſu aut ratione attingendis, dum

impiis

impiis non timent contentionibus inservire, nihil sano auditu dignum merentur diffinire: & dum naturæ terminos volunt includere, & id quod totius rationalis creaturæ rationem superat, humana ratione pergunt concludere, verè in lapidem offensionis & petram scandali impingunt: quia de piis sanæ doctrinæ uberibus pro lacte, butyrum aut sanguinem exprimere contendunt. Hanc mortiferi dogmatis pestem ab Ecclesia sua Christus Jesus radicitus evellat, priusquam modicum fermentum totam massam corrumpat.

Cùm ergo hoc toxico, insuper & multiformi malitiæ & nequitiæ fermento tota undique fermentetur Ecclesia, nec usquam pæne sinceritatis & veritatis integrum servetur azyma: cumque nemo pæne sit qui contra hæc vel ad vera bonæ vitæ instituta, vel laboret ipse, vel laborantem debita mercede remuneret; & ob hoc ipsa quæ vix residua est, laborantium paucitas tædio victa, à labore temperet: quis negotio non anteponat otium? quis inutili labori & clamori ad surdos non præferat quietem & silentium? *Posui* inquit, *ori meo custodiam cum consisteret peccator adversus me; obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis.* Et quid hujusmodi humiliatis & à bono silentibus agendum sit, Jeremias docet dicens: *Sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit se super se.*

Hæc omnia sapienter despexit HERIMANNUS Remensis, DROGO Parisiensis, Spirensis HUOREMANNUS, Bavenbergensis MEINHARDUS, & præterea multi, & præstantes, & præcipuæ auctoritatis viri, qui præcisis speciebus, & abdicatis laboribus, studiis valefecerunt; & sapienti consilio usi, in Theologiæ otium concesserunt. Ego verò quid facerem? cur non idem vitæ propositum de cetero eligerem? Ego verò ac lubens. Ad hoc enim etsi generalis piorum omnium querela vel causa me non

GOZECHINI EPISTOLA.

urgeret, singularis tamen vitæ meæ decursus & rerum mearum proventus me idem eligere satis moneret. Vitæ namque decursus continuo laboris attritu effetas exhaurit, si quæ supersunt, corporis vires, & præmaturas inspergit capiti nives: unde & maturum mihi minatur exitium, nisi maturè me conferam in quietem & otium. Proventus autem rerum mearum, licet abunde expetendarum affluat copia, tamen maximè desiderabilium aporiatur inopia, eorum utique de aureo majorum sæculo priùs audita, quæ felicioribus nostræ memoriæ diebus ipse oculis meis vidi, scilicet fidem non fictam, & veritatem integram; præceptum Domini in invicem conservare, justitiæ & æquitati nihil anteponere; nihil remittere de gravitate disciplinæ & religionis, nihil admittere quod non esset publicæ utilitatis & honestatis; ceteraque id genus omnia, quæ in luteis humanæ naturæ cratibus auratis possunt mentes ædificare, & in vasis fictilibus desiderabiles thesauros reponere. Hæc sunt quæ melioribus nostræ memoriæ diebus me videre, & his interesse serio gaudebam. Nunc verò quia pæne ex toto defecerunt; non tam meam quam communem defleo miseriam.

Qualis antea rerum status.

Et ut antiquiora, & ob hoc meliora se taceam tempora, & his loquar quæ partim ipsi vidimus, partim recenter gesta fideli relatione didicimus; à diebus domini NOTGERI nostræ urbis Episcopi, eorum Pontificum qui ei contemporales in Ecclesia florebant præcipui, usque ad hæc quæ jam in miseria defluxerunt duo lustra, misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculatæ sunt. Nunc autem de terra sublata est, & justitia in cælum recessit, & repentino quodam fortunæ impetu, & monstruosa rerum perturbatione inversa & perversa sunt omnia; & ut breviter dicam, omninò prædictis contraria. adeo ut si quis inter has sæculi

tempestates eodem rationis clavo & eadem via mandatorum, quasi cælestium ductu siderum, velit seipsum & sibi credita regere; ipsâ turbinis violentiâ percussus cogatur ab incœpto resistere. quod quàm horribile, quàm monstri simile sit, nulli facilè explicabile est. Legimus enim nobile illud prioris sæculi aurum argento ceteris inferioris pretii metallis sensim & per temporum intervalla degenerasse, nec tam subito sui coloris speciem amisisse. Nunc autem, ut præmissum est, monstruosa & inaudita quadam rerum perturbatione, quasi in momento, à suo statu subversa sunt omnia: nec pæne quisquam est, qui proprii ordinis vel officii servet legitima: sed desiderabile illud nostri temporis aurum repentino quodam casu, non, ut prius, per temporum intervalla, non in argentum vel cetera quantivis pretii metalla, sed in stipulam & fœnum, aut certè in favillam & cinerem omnino redactum est. Ut enim cuncta quæ superiùs objectis tuis respondendo dequestus sum, compendioso recolligam epilogo, postquam clarissima duo Ecclesiæ luminaria, quæ nimis sero Deus accendit, & nimis maturè in abscondito faciei suæ à conturbatione hominum abscondit, HENRICUM dico secundum Imperatorem, & LIUTBOLDUM Moguntinæ sedis Protopræsulem, in quos aurei sæculi fines cum maxima sui decoris specie devenerunt: hæc, inquam, clarissima duo luminaria, postquam ab his tenebris ad veram lucem, à qua etiam huc alluxerunt orbi terræ, ut oramus & optamus, assumpta sunt; quidquid divinæ religionis, quidquid æquitatis & justitiæ, quidquid liberalium studiorum, quidquid moralis disciplinæ ubique vigebat, sicut tunc temporis Ecclesia & vario virtutum decore & multiplici liberalium litterarum propagine florebat, cum eis pariter sepulta, immo in cælum recepta sunt: ita ut nihil eorum pæne reman-

ſerit in terra præter admodum pauca, & hæc ut umbræ inanis veſtigia.

Namque in primis hi qui in populo Dei Magiſtratus & Duces locum regiminis occupant, ſine reſpectu Dei videntis, ſine metu hominis corrigentis, omnes pænè quæ ſua ſunt quærunt, non quæ communiter & aliorum: quia non eſt timor Dei ante oculos eorum. & ideo contritio & infelicitas in viis eorum. Et quomodo cognoſcent viam pacis, qui devorant, inquit, plebem meam ut cibum panis? Quia verò non eſt qui hoc requirat, non eſt qui arguat; pro ſtudiis divinarum Scripturarum invaluerunt ſtudia partium, pro gravitate & modeſtia religionis gloria & gloriatio vanæ elationis: & dum divitiis & honoribus geſtiunt alter alterum prævenire, nec timent profanis mentibus odiis & contentionibus deſervire; nec quidquam penſi habent, cùm tyrannidem potiùs quàm regimen exerceant: ad quem exitum, immò exitium talia provenire debeant? Hæc autem majeſtas & talis poteſtas, ſi quando ſedeat pro tribunali, ut ſubjectorum facta debeat examinare, & neglecta in oculo ſuo trabe de oculo alterius feſtucam eruere; avaritia comes in medio adſtans declamat querelas, exudat cauſas, fas & nefas, ſacra & profana in medio haberi deplorat: miſerationem judicum, auctoritatem legum, jura divina & humana implorat; & niſi id quod arguitur, in loculos nummati illius qui inceſſerit fuerit punitum, perturbationem conqueritur fore omnium judiciorum. Hoc autem tonitruo cunctis terrore perculſis, ipſa utrimque ſuſurranti inclinat aurem, utrique partim linguam aptat venalem, utrumque torvum retorquet oculum, utrique promittenti rapacem porrigit manum: & quem modò quod concupivit habentem accuſat, modò quod quærebat dantem excuſat: perorata verò cauſa violentiæ &

rapacitati ceterisque concurialibus suis media residens, de libro suo legit quod sit justum, & eisdem juratis legibus sibi assentientibus lege nummularia in reum profert judicium; & tamdiu vinculatus tenetur reus, donec illum absolvat mammona deus: quémque modò Labeonem lege Cæcilia suffixit cruci, modò Catonem lege monetaria donat curuli. In omni autem concione hujus potestatis hoc proponit auctoritas legum, in hoc consentit summa judiciorum, ut qui non potest solvere de immenso suo, solvat quod compar sit de dimenso suo: & si non habet unde solvatur, sine miseratione cruci figatur.

Gozechini epistola.

Inde est quòd cum in nundinis sanctum videmus Evangelium, venales in Ecclesia columbas & cathedras vendentium, nec longè ab his mensas nummulariorum, quia hodie nec gratis quidquam accipitur, nec gratis datur. cum hæc, inquam, videmus, attentiùs vacamus omnes foro quàm choro, cautiùs usuris quam Scripturis, impensius mercationi quam religioni; magis implendis capacibus marsupiis, quàm assequendis liberalibus studiis: & omnino omissis his quæ evangelica veritas, apostolica institutio, sanctorum Patrum auctoritas ecclesiasticis sanxit disciplinis, sæcularium desiderio adeo inhiamus, cumulandis divitiis tantisper occupamur, ac si tali pretio vitam æternam mercari mereamur. Quare hoc? quia tanti quantum habeas sis. *Omnis enim res*, ut ait quem nosti,

Virtus fama, decus, divina humanaque pulcris
Divitiis parent, quas qui contraxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens, etiam Rex,
Et quicquid volet.

Horatius.

Cum ergo ex ea quæ malorum omnium radix est avaritia, hæc horribilis spinarum silva emergat; facile, immò horribile est videre, hoc spinetum quem fructum ferat. Inde est quòd dum acquirendis

GOZECHINI EPISTOLA.

immorimur ſtudiis, in comparandis honoribus invicem præcurrentes, non honore invicem prævenientes; antiqua divinæ religionis immutata facie, paterna moralis diſciplinæ pæne in fabulam redacta inſtitutione, frater fratri invidemus, alter alteri mordendo derogamus: invicem accuſantes inteſtina bella movemus, acutis verborum ſpiculis fratrum corda confodimus; dolos in corde verſantes, ſimulationem in vultu, fallaciam in verbis proferimus, & omnino ad injuriam mandatis Dei omnia mandata ejus præ pecunia parvi habemus. Poſtremò omnes levitate & morum inconſtantia, quaſi arundo ventis, adeo agitamur, ut in quo pridie ſtudioſus vehemens vel certè nimius fueris, poſtridie nequidem memineris. Et quid ſuper his ſperamus futurum? certè hoc, ut facto de reſticulis flagello omnes hujuſmodi Dominus ejiciat de templo. Valde etiam timendum eſt triplex illud animadverſionis flagellum, quod per Prophetam populo peccatori Dominus intentat dicens: *Ecce ego inducam ſuper eos gladium, famem. & peſtem, & diſperdam eos in omnem ventum.* Hujus autem flagelli quoſdam quaſi ramos & prænuncios videmus ſenſim de terra oriri, quando paulatim conterit Dominus baculum panis & lætitiam vini, dum inter Chriſtianos audimus geri bella & ſeditiones, ſuper Chriſtianos paganorum crebras incurſiones. Unde datur conjici id quod reſtat, niſi correctione noſtra propitietur Deus, non diu dilatum iri.

I nunc, Frater, age contra otium & quietem, & qui ea hoc tempore concupiſcit, voca pigrum & ſocordem. Et ô utinam deſperatis laborum præmiis ea potiamur optata & ſalubri quiete, cui non labor ſuccedat, ſed gloria accedat in Senatu cæleſtis curiæ! Si quid, Frater, noſti rectius, candidus imperti: ſi non, utere mecum. Quod ſi generoſa magnanimitatis tuæ fortitudo adhuc his non acquieſcat, & eam

nihil arduum aggredi pigeat: alium quàm me tibi quære Ferentarium, quia me hoc tempore in pugna non habebis ſocium: vel quære alterum Martium, cui opus hoc committas, cui tamen bonis initiis meliores eventus, quàm illi Romano tribuas. Ego verò licet in illo quàm ferali, tam diutino vinculatus carcere, quantalibet potero effetas vires ſolabor quiete: & ſpero quod aliquando tandem exaudiar, & longa optatæ miſſionis ducens ſuſpiria, ſi non emeritus, ſaltem emiſſus, alicui tranſſcribam mea triſtia regna. Nihil verò in voto meo ponens, aut voluntati relinquens, me lutum ſuum ex toto committo Figulo meo: ipſe me fingat in rota ſæcularis ordinis, prout ſederit beneplacito ſuo: utcumque me ejus tornet potentia, nihil addam, niſi ſollemne illud obedientiæ verbum, *Fiat voluntas tua.*

GOZECHINI EPISTOLA.

Conſtat, Frater, quorſum aberravimus, quorſum à recti itineris linea curſum noſtrum deterſimus: quoniam me abduxiſti ignarum, adque verborum diverticula me traxiſti dulcedine tuæ caritatis ebrium. Vide frater, & diligenter vide, ne dum quædam Scripturarum ſidera incautè ſequimur, in cautes & ſyrtes adacti charybdeum incurramus naufragium. Vide, inquam, etiamſi minùs libito, ne dictum ſit ampliùs licito, quia flagelli plaga livorem facit, flagellum linguæ comminuit oſſa. Proinde jam nunc illuc redeat oratio, unde abiit, & ad te revertatur, unde prima ejus ſcaturigo profluxit: & quia à caritate cœpit, in caritate deſinat. Caritas verò numquam excidat, ſed hîc ſata & crementata, veram ſui plenitudinem præripiat in vita æterna. De probitate autem tua, gravitate, modeſtia, & conſtantia, deque ceteris bonæ vitæ functionibus ſatis in ſuperioribus dictum ſit: de affectione verò tua, benevolentia, ceteriſque humanitatis officiis, neque hîc, neque ibi ſatis umquam dici poterit. Hoc tantùm tibi imprecer, ut ſemper

GOZECHINI EPISTOLA.

in melius & majus proficias, donec ad eam adſpires crementi plenitudinem, in qua nullum detrimentum pertimeſcas. Porro hunc quia deſiderabilem theſaurum in fictili vaſe ſervas, non otioſum duco ſi te commonefaciam, ut diligenter adhibeas pervigilis cautelam cuſtodiæ. Hoc autem feceris, ſi cunctas tuæ civitatis portas, omnes hujus luteæ domus feneſtras, cuſtodia humilitatis ſub ſera & ſigillo habeas: ſi cunctos hujus fictilis vaſis exitus & aditus virtutum repagulis munias, ne vel exitus his qui intus ſervantur, vel aditus pateat his qui foris inſidiantur: quia ſi elationis levitate foris effluant ea quæ intus bene congeſſerat operoſa manus ſolliciti laboris; continuo ea, aut difficile, aut numquam recolligenda diſperdet & diſſipabit ventus ſuperbiæ in perditionem ſuæ vanitatis. Si verò àforis patente aditu maligni irruperint hoſtes, ea quæ plurimo cum labore intus geſſiſti violenter diripient, nihil reliqui victo præter gehennam facientes. Proinde quidquid gratiarum in te divinitus collatum eſt, quidquid divini muneris in theſauro conſcientiæ tuæ collectum eſt; nec mihi imputetur plantanti & riganti, nec tibi terræ ubertim fructificanti: ſed totum referatur ad Patrem luminum, à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum.

Poſſem quidem uberius & plenius perfectionis tuæ munus applaudere: ſed propter notam aſſentationis non patitur gravitas modeſtiæ. Librum autem quem mihi ſcripſiſti, quémque mihi ſcribendo occaſionem feciſti, in quo mihi articulos digitorum, oculos & animum, inclinium cervicis, laborem capitis, immo te totum animo meo inſinuaſti; in exterioribus meis non invenio unde poſſim ex æquo recompenſare, vel plurimæ benignitatis tuæ talionem reddere. Sed primò rogarim ab eo tibi reſtitui, à quo hæc & omnia quæ habes bona accepiſti, ut ad invicem hujus be-

nevolentiæ aureis bonorum operum litteris nomen tuum ſcribatur in libro vitæ. Dein non dormitabit noſtra erga te perpetua devotio, ſi permodeſtè ſuccinctis rebus noſtris, quantum utrique noſtrum ad honorem conducat, remunerandi ſubluceat occaſio.

Jam tandem his quæ dicenda erant, prout negotia patiebantur, explicitis, calamus ſe totum novo ſcribæ ſcalpello, non Judaico, ſed ſcholaſtico more circumcidat; & ad te recipiendum, ſalutandum, feſtivè habendum, non quantum latiùs, ſed quanto lautiùs valet, accingat: quia te quem interius in viſceribus Jeſu-Chriſti teneo complexum, aforis non dimittam, niſi lautè acceptum: ſciaſque ejus dapis te eſſe debitorem, cujus te nobis feſtivum exhibuiſti convivam & aſſeſſorem. Saluto te cum paucis, licet ſim cum multis: quia vel pauci ſunt indigenæ ejus quam ſervo coloniæ, qui norint quanta virtutum dote induſtrium ornaris animum; vel pauci ſunt boni rerum æſtimatores, qui ſanum de rebus ferant judicium. Si enim te noſcerent, & de te pro meritis æſtimarent hi qui multa bona noverunt & oderunt, profectò te amarent. Saluto te cum his cooperatoribus noſtris, qui ad bonam frugem inſtituti de academia noſtra aſſcenderunt, & in locis certè præcipuis magiſterii cathedram ſibi vindicaverunt. Saluto te cum tyrunculis noſtris, qui adhuc in ſcholari deſudant palæſtra; nobiliſſimum utique bonæ indolis florem, qui ad nutum oris noſtri fructum ſuum meditatur etiam ſub ferula: quorum etſi nomina tibi ſcripta legeres, tamen notitiâ careres, cum faciem ignorares. Quo tamen verbo me ipſe coarguo: quia ſi cujuſque notitiam ex facie metiris, nec te noſti ipſum, cùm faciem tuam numquam ipſe videris. Saluto te ſuper omnia ea genuina caritate, qua te in cunabulis diſciplinæ, elementario eruditionis lacte nutrivi, & ad ſolidum perfectioris doctrinæ cibum uſque perduxi,

GOZECHINI EPISTOLA.

ut de cetero commilito meus in acie, & concolonus in labore, communiceps mihi sis supernæ civitatis & coheres æternæ hereditatis. Salutatus ergo saluta ex meo nomine humili fratres meos, non quos caro & sanguis in unam mihi congeneravit cognationem, sed quos aqua & Spiritus in unam mecum regeneravit adoptionem: ut coheredes Christi in regno Dei Patris testamento sanguinis ejus sortem accipiamus æternæ beatitudinis. Saluta ergo patres & dominos, fratres & amicos; patres cura regiminis, dominos dignitate prælationis; fratres in Deo Patre, amicos in caritate. Saluta inquam unumquemque eorum, prout nosti mecum esse vel tecum. Salutatio mea sit ad vos omnes, ut eo adjuvante in quem credimus, pariter simus æternæ vitæ consortes. amen.

ADNOTATIO.

Superiorem epistolam ex codice ms. bibliotheca Dolensis sancti Hieronymi Collegii, quam in Germanico itinere transcursim perlustravimus, rogatu nostro describi curavit R. P. Prior è Congregatione sancti Vitoni, Ambrosius Mercerius, qui nos cum magna humanitate ibi excepit. Quis sit hujus epistola auctor Gozechinus, satis patet ex ipso epistola contextu: in qua se apud Leodium litteras docuisse, & Moguntiam tandem secessisse dicit, tadio victum rerum humanarum, variarumque turbarum, quas rerum novitas, ac præsertim perversa Berengarii doctrina, non sat cito coërcita, facessebat. Valcherus, ad quem scripta est epistola, ex Gozechini discipulo successor evasit, nescio an is, quem Adelmannus in Rythmis alphabeticis laudat, scilicet Vvalterus Burgundio, *ubi scholas multas flagranti studio expilasse, & ad fines Allobrogum, cùm ex Italia rediret, casus fuisse memoratur. Hos rythmos consule sub finem tomi primi Ana-*

lectorum. Porro hæc epistola scripta est paullo post mortem Henrici II *Imperatoris & Liutboldi Archiepiscopi, uti auctor superiùs, nempe pag. 387 indicat: ac proinde sub annum* M LX, *qui à Liutboldi obitu proximus; à morte Henrici Imperatoris secundi, aliis tertii, quartus fuit.*

Superiori epistolæ aliam, itidem contra Berengarium scriptam, subjicere visum est, eam scilicet, quam Baronius & Chappeavillus perperam sub nomine Durandi Leodicensis Episcopi, & quidem mutilam ediderunt ex ms. codice Martelli civis Rotomagensis. Idem ipse codex nunc asservatur in amplissima Bibliotheca viri eruditione & genere ornatissimi Emerici Bigotii. Eo in codice, non Durandi nomen (qui ante natam Berengarii hæresim devixit, scilicet anno M XXIV) *adscriptum legitur: sed prima dumtaxat littera D. Deoduinum seu Theoduinum significans, Vvazonis successorem ab anno* M XLVIII *ad* M LXXV. *Eodem modo ejus nomen decurtatum legitur in codice percelebris monasterii sancti Audoëni apud Rotomagum: quem codicem cum Bigotiano contulimus.*

Deoduini epistolæ propter argumenti affinitatem subjicere visum est sancti Brunonis fidei professionem, quam morti proximus edidit, damnata hæresi Berengarii, cujus discipulus fuerat, si fides est Chronico Malleacensi. Hujus professionis breve fragmentum refertur in ipsius Brunonis actis: sed eam integram nobis communicavit venerabilis ac religiosus vir Domnus Leo Vassorius, Prior Cartusiæ sancti Juliani prope Rotomagum, amicus meus. Eam denique professionem sequuntur aliæ duæ breves orationes, in quibus fides & adoratio sanctissimi Sacramenti continetur, una sancti Anselmi ex ms. Sacramentario Lirensi: altera incerti auctoris ex Carnutensi sancti Petri, quod annos sexcentos excedit.

INCIPIT

EPISTOLA D. LEODICENSIS EPISCOPI

De corpore & sanguine Domini.

* Henrico.
* Deoduinus.

GLoriosissimo & invictissimo Regi Francorum H. * D. * Leodicensis Antistes, temporalis regni gubernationem ita moderari, ut in æternum cum sanctis ab omnipotenti Deo merito debeas coronari. Fama supremos Galliæ fines prætergressa totam Germaniam pervasit, jamque omnium nostrûm replevit aures, qualiter BRUNO Andegavensis Episcopus, item BERENGARIUS Turonensis, antiquas hæreses modernis temporibus introducendo, adstruant corpus Domini, non tam corpus esse quàm umbram & figuram corporis Domini: legitima conjugia destruant, & quantum in ipsis est Baptismum parvulorum evertant. Quos ad revincendum & publicè confutandum eo zelo, eoque fervore quo erga sanctam Ecclesiam divina inspiratione plurimum semper ardetis, aïunt vos Concilium advocasse, ubi tandem illud totius nobilissimi regni vestri, heu nimis turpe opprobrium de medio auferatis, & in æternum, si fieri potest, ab ipsa omnium * memoria deleatis. O pia voluntas & vere Rege dignissima! quæ utinam effectum habere posset, ut in tanto sacrilegio convictos (quod certè facillimum est) absque ulla dilatione debita ultio consequeretur.

* hominum.

Sed desperamus id fieri posse, cùm Bruno exsistat Episcopus: Episcopum autem non oporteat damnationis subire sententiam præter apostolicam auctoritatem. Igitur omnes quicumque sumus filii sanctæ matris Ecclesiæ, in maximo dolore positi sumus. nam plurimum veremur, si illis miserrimis & perditissi-

mis viris audientia sancti Concilii (sicut ipsi de pœna securi postulant) permittatur, cum de tanta præsumptione revinctos puniri minime * concedetur, gravissima scandala in omnium Fidelium populo generari. Certè quos videbunt impunitos, & nequaquam à sui gradus honore dejectos, eosdem putabunt ab omni Concilio aut vinci non potuisse, aut justificatos esse, eruntque (ut ita dicam) novissima pejora prioribus.

* al. non liceat.

Ergo majestatem tuam omnes exoratam vellemus, ut interim illorum impiam, sacrilegam, & nefariam assertionem audire contemneretis, donec accepta Romanæ sedis auctoritate ad præsens illos post audientiam damnandi potestatem haberetis. Quamquam hujusmodi homines nequaquam oporteat audiri: neque tam est pro illis Concilium advocandum, quàm de illorum supplicio exquirendum. Tunc quippe hæretici necessariò audiendi fuerunt, quando & hæ * ipsæ, & hujusmodi quæstiones, utpote quæ nondum ad unguem discussæ fuissent, in dubium venire potuerunt: ut per congressum certaminis patesceret, utra pars staret pro defensione veritatis. quod idem nunc profectò fieri non oportet, quia creberrimis sanctorum Patrum Conciliis, tum etiam venerabilium Doctorum clarissimis sententiis ita omnia sunt eliquata, ut ne minimum quid resederit de omni fæce dubitationis.

* al. hæreses.

Sed nos ex multis epistolari brevitate cogente pauca exponemus. Et primo ponemus exempla pertinentia ad corpus & sanguinem Domini. Ait itaque beatus Leo Papa: « Sic sacræ mensæ communicare debetis, « ut nihil prorsus de veritate corporis & sanguinis « Christi ambigatis. Item sanctus Cyrillus: « Non communem, inquit, carnem accipientes, sed « verè vivificatricem, & ipsius Verbi propriam factam. Ergo si propria, quomodo umbra? si propria, quo-

DEODUINI EPISTOLA.

modo figura? Item beatus Ambrosius: Ne esset, inquit, veluti quidam horror cruoris, sed maneret tamen gratia Redemptoris, ideo similitudinem accipis, sed vere naturæ gratiam virtutemque consequeris. Item ipse in libro de Sacramentis: Quid hic, ait, quæris naturæ ordinem in Christi corpore? cùm præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine. Ante benedictionem alia species nominatur, post consecrationem corpus efficitur. Item ipse in eodem: Vinum, inquit, & aqua in calicem mittitur; sed fit sanguis consecratione verbi cælestis. Pretiosum sanguinem bibis, ut nullus horror cruoris sit, & pretium tamen operetur redemptionis. Et beatus Augustinus dicit ita: In ipsa carne ambulavit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Ergo si ipsam, non umbram, non figuram, ut Bruno & Berengarius affirmant. Et in alio loco idem ipse exponens qualiter dictum sit de David: *Ferebatur manibus suis*. Quomodo, inquit, intelligatur in ipso David, secundum litteram non invenimus, in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans corpus suum ait: *Hoc est corpus meum*. Ferebatur enim illud corpus in manibus suis. Corpus suum dicit, non, sicut Bruno & Berengarius, umbram & figuram. Item Basilius: O miraculum, ô Dei in nos benevolentiam! ait. Qui sursum sedet ad dexteram Patris, sacrificii tamen tempore, hominum manibus continetur, traditurque lambere cupientibus eum. Item Eusebius dicit: Vere unica & perfecta hostia, fide existimanda, non specie; nec exteriore censenda visu, sed interiore affectu. Hilarius quoque idipsum testatur. De veritate, inquit, carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Plura præter hæc exempla congerere possemus, nisi vitarem modum excedere.

Nunc de baptismo parvulorum ex libro Augustini de

Verbis Domini pauca ponemus, ubi ille sic ait: Parvulus ad verba aliena sanatur, quia ad factum alienum vulneratur. *Credis in Jesum-Christum?* sit interrogatio. Respondetur, *Credo*, pro non loquente, pro silente, pro flente, & flendo quodam modo ut subveniatur orante respondetur. Item ibi: Ubi, inquit, ponis parvulos baptizatos? profectò in numero credentium. Rursus ipse: Inter credentes igitur baptizatos parvulos numerabis, nec judicare ullo modo aliter audebis, si non vis apertè esse hæreticus. De legitimo autem conjugio, cùm & novi & veteris instrumenti multiplici auctoritate confirmetur, cumque non modo Christiani, verùm Judæi, immo etiam gentiles legalium nuptiarum copulis fœderentur; unum dumtaxat adversus Brunonem & Berengarium Toletani Concilii testimonium sufficere potest. Est igitur in constitutione ejusdem Concilii XVII capitulum: Si quis dixerit vel crediderit conjugia hominum quæ secundum legem divinam licet habere, exsecrabilia esse, anathema sit. Quam ob rem Brunonem & Berengarium jam anathematizatos arbitramur. Quod si ita est, verè illis audientia Concilii deneganda est, & cum vestris, cumque nostris Episcopis, & (si vobis ita videtur) cum amico vestro Imperatore, cum ipso Papa, quæ vindicta in illos statuatur, deliberandum. Est enim justum, ut quorum manus sunt contra omnes, omnium manus contra ipsos excitentur.

DEODUINI EPISTOLA.

EXPLICIT EPISTOLA D. DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

CONFESSIO S. BRUNONIS.

Fidem Magiſtri BRUNONIS, *quam communiter fratribus ſuis proteſtatus eſt, cum horam ſibi appropinquare ſenſiſſet, ut omnis carnis viam ingrederetur, ſcriptam ſervare curavimus, eo quod ſatis intime coram Deo nos illius fidei teſtes eſſe rogaret.*

CRedo firmiter in Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum, Patrem ingenitum, Filium unigenitum, Spiritum-ſanctum ex utroque procedentem, & has tres perſonas unum Deum. Credo quòd idem Dei Filius conceptus ſit de Spiritu-ſancto ex Maria Virgine. Credo quòd Virgo caſtiſſima fuerit ante partum, virgo in partu, & poſt partum virgo in æternum permanſerit. Credo quòd idem Dei Filius conceptus ſit inter homines, ut verus homo, ſine peccato. Credo quòd idem Dei Filius invidioſe à perfidis Judæis captus ſit, injurioſè tractatus, injuſtè ligatus, conſputus, flagellatus, mortuus & ſepultus. Deſcendit ad inferos, ut captivos ſuos inde liberaret, deſcendit propter redemptionem noſtram, & reſurrexit. Aſſcendit ad cælos, inde venturus eſt judicare vivos & mortuos. Credo Sacramenta, quæ catholica credit & veneratur Eccleſia: & nominatim quod conſecratur in altari, verum corpus eſſe, veram carnem, & verum ſanguinem Domini noſtri Jeſu-Chriſti, quem & nos accipimus in remiſſionem peccatorum noſtrorum, in ſpem ſalutis æternæ. Credo carnis reſurrectionem vitam æternam. amen. Confiteor & credo ſanctam atque ineffabilem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum-ſanctum, unum Deum naturalem, unius ſubſtantiæ, unius naturæ, unius

unius majeſtatis atque virtutis. Et Patrem quidem non genitum, non creatum, ſed ingenitum profitemur. Ipſe Pater à nullo originem ducit, ex quo Filius nativitatem, & Spiritus-ſanctus proceſſionem accepit. Fons ipſe igitur & origo eſt totius divinitatis: ipſe quoque Pater eſſentiâ quidem ineffabilis, ſubſtantia ſua Filium genuit ineffabiliter, nec tamen aliud quàm quod ipſe eſt. Genuit Deus Deum, Lux Lucem. Ab ipſo ergo eſt omnis paternitas in cælo & in terra. amen.

ORATIO DICENDA

Ante perceptionem corporis & ſanguinis Domini, edita ab ANSELMO *Archiepiſcopo.*

DOmine Jeſu-Chriſte, fili Dei vivi, qui ex voluntate Patris, cooperante Spiritu-ſancto, per mortem tuam mundum vivificaſti, adoro & veneror hoc ſanctum corpus tuum, & hunc ſanctum ſanguinem tuum, quod traditum, & qui effuſus eſt pro multis in remiſſionem peccatorum. Deprecor clementiam tuam, miſericors Domine, per horum virtutem, fac me unum de illis multis, & fac me hæc ſic ſentire per fidem & affectum, ut ſentiam ea per ſalutis effectum: & abſolve & libera ſervos & ancillas tuas, me, & omnes qui mihi confeſſi ſunt ſua peccata, & pro quibus promiſi vel obnoxius ſum orare, & qui ſe ſperant vel petunt meis orationibus apud te juvari, ab omni peccato & pœna peccati: & fac eccleſiam noſtram continua tua protectione & conſolatione lætari. Qui cum Deo Patre, &c.

ALIA ORATIO

Item ante Communionem contra pervasores.

IN spiritu humilitatis & in animo contrito ante sanctum altare tuum & sacratissimum corpus & sanguinem tuum, Domine Jesu-Christe, redemptor mundi, accedimus, & de peccatis nostris, pro quibus justè affligimur, culpabiles contra te nos reddimus. Ad te Domine Jesu venimus, ad te prostrati clamamus: quia viri iniqui & superbi, suisque viribus confisi, undique super nos insurgunt, terras hujus sanctuarii tui, ceterarumque sibi subjectarum ecclesiarum invadunt, deprædantur, vastant: pauperes tuos, cultores earum, in dolore, & fame, atque nuditate vivere faciunt, &c.

ADMONITIO

in libellum sequentem.

IN subjecto libello auctor, monachus utique Ratisponensis ad S. Emmerammum, suppresso nomine proprio, varias tentationes suas spiritales, variamque fortunam suam describit. Opusculum istud dividi potest in duas partes: quarum in priori varias tentationes suas, in posteriori scripta sua commemorat. In his vitam S. Nicolai, itemque S. Vvolfgangi, & S. Magni se emendasse dicit. Sed & vitam S. Bonifacii Episcopi & martyris, difficili stilo editam, *faciliori reddidit rogatu Fratrum ex Fuldensi monasterio, in quod procellâ nescio qua exagitatus secesserat: anno* M LXII. *Ex hoc unico opusculo (nam alia reperire non potuimus) conjicere licet hunc esse* OTHLONUM;

qui acta S. Bonifacii novo stilo donavit, amplificavitque. Nam & tempus rectè congruit, & Othlonus ipse non ex Fuldensi, sed ex alio grege erat. Unde miratur, se hac de re à Fuldensibus fuisse interpellatum, tot Patribus peritis tam inter vos, *ait Fuldenses ipsos alloquens*, quàm circumquaque commorantibus hucusque relictis. *Quo minùs tamen huic sententiæ nimisquam fidenter inhæream, illud occurrit, quòd monachus ille, quisquis est, Ratisponensis vitam S. Bonifacii* faciliori *tantùm stilo donaverit: Othlonus verò epistolis, actis Conciliorum, aliisque multum eam auxit, atque in duos libros Vvillibaldi unicum distinxit. Lectoris erit hac de re ferre judicium.*

Eodem tempore, quo sequentis libelli scriptor, Arnolfus ex Comite monachus ad S. Emmerammum, ex cœnobio suo in Saxoniam abire coactus est, Fratrum suorum invidiæ, nempe quòd acta S. Emmerammi depravata emendare vellet, cedendum ratus. Sed is ante conversionem, non Clericus, sed Comes, non videtur esse auctor sequentis libelli, cujus exemplum nobis flagitantibus religiosus vir Anselmus Grabnerus jam supra laudatus à se descriptum nobis humanissimè transmisit. Vetus codex hunc titulum præfert: INCIPIT LIBER DE TENTATIONE CUJUSDAM MONACHI. *Sed quia hic titulus non satis libri argumentum explicat, eum ita exhibemus, ut sequitur.*

Henr. Canis. Antiq. lect. to. 2. pag. 7

ANONYMI MONACHI RATISPONENSIS LIBELLUS

De ipsius tentationibus, varia fortuna, & scriptis.

PARS I. FUit quidam Clericus vitiis multis modis deditus, qui cùm sæpius à Domino commoneretur pro emendatione sua, conversus tandem venit ad monasticam professionem, nullis suorum amicorum scientibus. In eo autem loco quo Monachus factus est, cùm plurimos diversæ qualitatis homines invenisset, quosdam libros quidem gentiles, quosdam verò sacram Scripturam legentes; ipse cœpit illos solummodo imitari, quos videbat divinæ insistere lectioni. Quanto autem frequentior erat in hujusmodi lectione, tanto magis molestias diabolicæ tentationis sentiebat sibi inolescere: sed ille in Domino confidens, gratiæque Dei se jugiter committens, eo animo quo cœpit, in sacra lectione perseverare studuit. Cumque post multum temporis ab hac impugnatione eriperetur, cogitans qualiter per ea quæ passus erat, tam ipse, quàm alii ædificari possent; scripsit non solùm illatas tentationis molestias, sed etiam sacræ Scripturæ verba, quæ ex divina inspiratione sibi provenerant, ex quibus interea fraudi diabolicæ respondendo utebatur pro clypeo. sic quippe incipit scribere de tentationum suarum molestia.

Delusiones satanæ varias vigilans ac dormiens pertuli, quas licet universas nequeam promere, aliquas tamen memoriæ insitas, prout possum, volo referre: & reor hoc primùm de fraudibus his perhibendum, quod & ante monachalis vitæ professionem, & postea diu perpessus sum, quòd scilicet satis stolida im-

providaque etiam inesset voluntas conversionis: quia contra Scripturam quæ dicit, *Omnia fac cum consilio*, sine consilio parentum & amicorum quámque in maximo juventutis fervore positus subitò vellem adire, nimisque foret inconsultum, ut hujusmodi homo quisquam tam periculosum susciperet votum. ideoque multo melius esset, ut præstolans usque ad ætatis maturioris perfectionem, tunc tandem cùm se virtus ingesserit omnis, sponte pro desiderata tractem conversione. Hæc ergo & his similia in primis etiam quasi compatiendo & consulendo intulit illusio diabolica.

Deinde verò cùm talia ad plenum voluntatis suæ effectum Dei gratia resistente non potuisset tentator nequissimus in me obtinere; ad majoris excitatus est pugnam nequitiæ. Nam arte solita ad desperationem me pertrahere studuit, inspirans scilicet incassum, me talem velle reverti, qui tantis criminibus sum implicatus, ut non solum Principibus, sed etiam multitudini ceteræ, ipsisque simul parentibus & cognatis exosus essem. Putasne, inquit, ut tam sceleratus homo apud Deum judicem districtissimum veniam possit promereri? quandoquidem, sicut scriptum est, *Vix justus salvabitur.* Ne cupias ergo quæ non sunt cupienda, sed potiùs ad ea laboris tui studium converte, quæ amodo possis obtinere. Si enim ita, ut tu stolidissime æstimas, omnibus concessa foret hujusmodi facultas, ut scilicet ad regna cælestia tam perversus, quàm justus homo pertingere posset; nequaquam Apostolus ille excellentissimus Paulus diceret: *Non enim est omnium fides.* & iterum idem dicit: *Non omnes obediunt Evangelio.* ipseque Salvator & veracissimus Auctor hæc rudimenta suis mundoque dedit omni: *Qui potest capere capiat.* In qua procul dubio sententia innotuit, quod non omnis bona possit. Cùm ergo delusionibus torquerer tali-

ANONYM. RATISP.

bus, quis putas etiam tunc erat animus? nil aliud certè tunc prævalui nisi flere, & juxta Psalmistam fuerunt lacrymæ meæ panes die ac nocte. Fateor nimirum ex intimo corde, quod nullus, nisi per gratiam Domini solam, talia potest vincere.

Postquam autem insidiator callidissimus me ad desperationis illatæ consensum nequivit pertrahere, conatus est per alia fraudis suæ argumenta ad justitiæ divinæ blasphemiam me deflectere, non deterrendo & improperando, sed quasi condolendo & compatiendo afflictioni meæ, suggerens videlicet cordi meo hujusmodi cogitationes. O quàm miserande juvenis, cujus dolorem nullus hominum dignatur attendere! Quis autem hominum vel excogitare potest tanta te jam depressum afflictione? Unde nec illis debes imputare: quia quod nequeunt scire, in eo non possunt subvenire. Novit enim Dominus solus omnia. Ideoque illi soli constat imputandum, quidquid videtur ineptum & inordinatum. Cùm ergo sciat & possit omnia, quare non adjuvat te in tribulatione tua, qui pro ejus amore reliquisti & priùs sæculum, & jam diu inæstimabilem sustines cruciatum? Quæ rogo ista erit ratio districtionis, quæ ad se jugiter clamantes omnibus cruciat modis? Fac quod facturus eris: depone supervacuas preces & luctus, quia ille in hac severitate, in qua hactenus erat, amodo etiam perseverat. nam nimis stultum est ea precibus attentare, quæ te scias non posse impetrare. Verumtamen noli timere, quia numquam unius potentis injustitia omnes permittit perdere. Quomodo enim posset fieri, ut homo quisquam mereretur semper affligi? vel quis mortalium sine peccato valet esse ab initio usque ad finem vitæ? aut parvuli innocentia qualiter acquiri potest in senecta? sicut Christus docet: *Nisi*, inquiens, *conversi fueritis & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Numquid &

hoc te non movet, quod Ezechiel propheta comminatur dicens: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur?* Si enim omnis qui peccat morietur, profectò nullus homo salvus erit, quia nemo absque peccato inveniri potest. Nonne similiter & illam mirabilem sententiam, quam paullo post idem Propheta dicit, tua mens attendit? Ait ergo: *Si averterit se justus à justitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus erunt in oblivionem.* Hinc est quod ille Judas proditor Domini, cùm hoc unum traditionis crimen admisisset, post multimoda justitiæ opera damnatus est. Attende adhuc & alia duo maxima hujus rationis exempla, in quibus probari & definiri potest omnis nostra sententia. Legitur enim in Exodi libro, quia dixerit Dominus ad Moysen, *Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit.* rursumque in Evangelio scriptum est, quia volens quidam discipulus ejus fieri, ac dicens, *Sequar te quocumque ieris*, repulsus est ab eodem Domino dicente: *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* O indiscreta severitas! ô miseranda æquitas! quæ tantummodò voluntatis suæ arbitrium sequitur, & ad se confugientes suscipere dedignatur. Intolerabilis certè talis est disciplina, nullique merito placitura. Hujusmodi quoque delusiones diu perturbaverunt cogitationes meas, in quibus satis probari valet, quantis periculis mens mea subjaceret.

Ad easdem delusiones videtur pertinere quod subsequenter volo referre. Sæpe namque contigit, ut quia matutinis horis ad signum primum, sicut Regula sancta docet, volui exsurgere, phantasmatico aliquo signo longè ante tempus surgendi excitatus, ad Oratorium venirem festinus. Hoc etiam tamdiu credidi opus esse divinum, quousque ex tempestivi soporis impedimento coactum me sentirem

ad intempestivum. Patiebar & hoc per aliquot annos in nocturnis horis, ut licet admodum sanus in lectulo dormiens jacerem, cùm ad matutinas laudes surgere deberem, quasi compede quodam membrorum omnium constringerer debilitate: sicque ad ecclesiam nutanti & difficillimo gressu pervenirem.

Proferenda est adhuc tentatio & delusio una, quàm tanto difficilius intimare queo, quanto minus umquam aliquid hujusmodi legebam aut audiebam ab ullo. Postquam enim suprascriptis & aliis multis tentationibus (quarum quasdam minime in memoria habeo, quasdam verò, ne legentibus sim tædio, hîc proferre nolo) sum impulsus, sed per Dei gratiam à fide & spe cælestis auxilii nequaquam evulsus, tunc impugnatione tali diutius torqueri me sentiebam, per quam & de Scripturæ sacræ scientia & ipsius Dei essentia prorsus dubitare compellebar. In aliarum quidem tentationum discrimine aliquid refrigerii intervallum, aliquid spei præstabatur refugium: in istis verò per horas continuas omnis fere solatii privabar cognitione. In aliis per sacræ documenta Scripturæ aliquatenus roboratus, contra illata mortis jacula fidei speique armis decertavi: in ista autem omni dubitatione & mentis cæcitate circumseptus, si aut ulla in Scripturis sacris veritas sit ac profectus, aut si Deus omnipotens constet prorsus dubitavi. In aliis, inquam, tolerabilis aliquo modo & temperata fuit impugnationis causa: in ista autem talis erumpebat violentia, ut non solùm spirituales, sed etiam corporales mei sensus vigore solito destituerentur. Videbatur enim mihi interdum, ut quasi obvelato visu & auditu nil juxta vires solitas videre aut audire possem. Interim ego quasi cujusdam mecum colloquentis & ore etiam apposito verba meis auribus susurrando immittentis audirem dicentisque, Cur labore casso tamdiu fatigaris? ubi est illa spes

tua, quam uſque modo retinebas in Scriptura? nonne omnium mortalium ſtultiſſime, caſibus propriis poteris probare, quia & Scripturarum teſtificatio, & totius creaturæ imaginatio abſque ratione conſtat & ſine rectore? numquid experimento non cognoſcis, quia aliud librorum relatio divinorum, & aliud vita moreſque probantur eſſe hominum? Putaſne tot millia hominum errare, qui, ut ipſe quoque hactenus cernebas, nec obſervare, ſeu nec ſuſcipere curant documenta librorum? Cumque ſuper his mæſtus in corde meo tractarem ſæpius, quaſi interrogando & objiciendo. Si ita eſt, inquiens, cur tanta convenientia eſt in omnibus fere Scripturis divinitus inſpiratis, ut ratione pari & de conditore Deo, & de mandatorum ipſius obſervantia enarrent? viſum eſt hujuſmodi verba iterum quaſi reſpondendo mihi inſpirari: Ideo utique, ô inſenſate, Scriptura in qua confidis, de Dei perſona & de religione multiplici verba profert, quomodo homines illi qui Scripturæ ejuſdem auctores olim exſtiterunt, eodem modo quo etiam in tempore præſenti vivunt, ipſi tunc vixerunt. Modus autem vivendi in tempore præſenti, ſicut tu quoque ſcis, conſtat talis, ut honeſtè quidem & religiosè ſatis homines loquantur, aliter verò longè ſint actus eorum, ſicut ſcilicet expedit, & fragilitas humana permittit. Nonne ergo hæc ita eſſe quotidie potes probare? Unde putes, & auctores ſcripturarum antiquarum religioſa quidem honeſtaque dicta compoſuiſſe, ſed non ſecundum eorumdem dictorum qualitatem vixiſſe. Igitur ſecundum talem modum omnes legis divinæ libros intellige conſcriptos, ut videlicet religioſitatis & virtutis ſuperficiem quamdam exterius habeant, interius verò rationem aliam & intellectum exquirant. Sicut in plurimis, maximéque in divinis codicibus, facilè reperiuntur ſententiæ, aliam in littera, aliam in intelligentia rationem

retinentes. Hæc autem omnia ita esse uno Pauli testimonio approbo. *Littera enim*, inquit, *occidit, spiritus autem*, id est sensus, *vivificat*. Nonne satis apertè per hæc Apostoli verba doceris, quia si librorum dicta sequeris, maxima pericula patieris? Idem quoque de Dei essentia intelligendum est. Alioquin si aliqua persona aut virtus Dei omnipotentis esset, nequaquam tanta confusio atque diversitas in rebus cunctis appareret. Sed neque tibi discrimina tanta contingerent; talisque dubitatio, quam modò pateris, minimè immineret.

Cumque hujusmodi delusionibus plusquam credibile sit impugnarer, & propter inauditam ipsius impugnationis qualitatem ulli fratrum apertè indicare vererer; (nullum enim talia posse credere aut audire arbitrabar;) tunc solo prostratus, & præ amaritudine suspiria longa trahens, & vires animi colligens, emisi talem labiis & pectore vocem. O si quis es Omnipotens, & si sis undique præsens, sicut & in libris legi sæpissime multis, jam precor ostende quis sis, & quid possis, eripiens citius me à periculis imminentibus. nam sufferre magis nequeo discrimina tanta. Nulla dehinc mora: & ablata est per Dei gratiam non solum omnis illa dubitationis supradictæ nebula: sed etiam scientiæ lux tanta in corde meo emicuit, ut & numquam postmodum tales dubitationis mortiferæ tenebras sustinerem, & ea quæ minùs antea cognovi, intelligere cœpissem. cujus etiam intelligentiæ gratia in tantum per idem tempus mihi augebatur, ut non eam facilè possem occultare. Instinctu enim quodam ineffabili & fervore insolito succensus, aliquam laudis divinæ operam pro gratia collata assumere incitabar. Cumque eamdem intelligentiæ gratiam nec prorsus tacere, nec convenienti ratione possem perhibere; tractare cœpi, quia forsi-

tan dictando & ſcribendo fervor inſitus liceret proferri. Hoc itaque modo occaſionem ſcribendi ſumens, & ea quæ ſuperius de illuſione diabolica proferebam, & quæ adhuc proferre volo, de divinæ inſpirationis colloquio ſcripſi, ita incipiens.

Quoniam igitur deluſiones diabolicas peccatorum meorum cauſa exortas, atque contra me ſuſcitatas aliquantulum protuli, conſequens profecto & rationabile videtur, ut etiam divinæ inſpirationis modos, quibus mens mea ad repugnandum inſtruebatur, ſcribendo aperiam: ne fortè aliquis deluſiones eaſdem hic tantummodo ſcriptas, & non protinus cæleſtis adjutorii inſtrumenta ex lectione pari agnoſcens; aut me victoriam adeptam, quæ mea numquam eſt, mihimet deputaſſe arbitretur; ſeu etiam, quaſi mihi defuiſſet protectio divina in meis, in ſuis pariter tentationibus idem ſibi venturum vereatur. Cui ſuſpicioni nullum dans locum, fateor me contra diaboli inſidias omni modo per gratiam divinam inſtructum, ſeu deſidia laſciviáque animi torpentem nullo umquam certamine debito, aut vigiliarum, aut jejunii, ſeu cujuſcumque continentiæ pro viribus datis pugnaſſe. Nam ut prætercam collata ſcientiæ liberalis dona, quæ circumſpectionis inſtrumenta conſtant maxima; memini me frequenter, & maximè cùm primùm de ſtratu meo in matutinis exſurgerem horis, mox à quodam quaſi mecum ſurgente, mecumque ſimul gradiente, per ineffabilem modum nunc increpari, interdum leniter admoneri, crebro etiam humillimo niſu obſecrari pro emendatione morum & vitiorum, eorum quidem in primis, quæ heſterno forſitan die ignoranter committens pro nihilo duxi: deinde verò pro eorum emendatione, quæ in quocumque tempore admiſi, aut ineptè ridendo, aut incautè loquendo, ſeu etiam inutilia cogitando: poſtremo pro emendatione cujuſlibet vitii,

quod longè jam antea perpetratum vix memini.

Cumque hujuſmodi inſpiratione & inſtinctu circumventus eccleſiam intraſſem, & ad orationis ſtudium me ſuppliciter inclinaſſem aut proſtraviſſem; Deus ſcit quod non mentior; videbatur mihi quod aliquid à me depoſceret eodem ſtudio orandi, dicens: Sicuti igitur tibi gratum eſt ut à me rogata conſequaris: ita quoque mihi pretioſum conſtat, ſi tu precibus obedias meis. Nonne ergo tu quem ſæpe rogavi, ut ne hoc aut illud vitium geras, adhuc in illis perſeveras? numquid non adhuc in te reſident carnalium rerum deſideria, ſervitutis divinæ negligentia, jactantiæ & arrogantiæ, necnon veſtitus ſuperflui ſtudium, illius hominis odium, quem ſcis à te non eſſe odiendum, dicente Scriptura: *Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.* Si enim ille te fruſtra perſequens iniquus eſt, quid ad te pertinet ut eum ſimiliter perſequaris? nonne ſcis ſcriptum: *Mihi vindictam ego retribuam, dicit Dominus?* Si verò talis eſt ut eum convertere poſſis, cur hoc negligis? nonne ad hoc unicuique ingenium liberaliſque ſcientia à Deo præſtatur, ut alios ædificare moliatur? An arbitraris ut te tantummodo in alios peccantem velim tolerare, & non ſimiliter alios in te delinquentes uſque ad pænitentiam exſpectare? quin potiùs attende, quia ſicut omnium unum patientiæ, & paternitatis habeo affectum: vos autem homines hoc decet omnimodo providere, ut tanta pietatis meæ devotio vobis valeat prodeſſe. Ubi ergo nunc eſt patientia & conſtantia, necnon illa perfectio quam ſæpe Deo promiſiſti, ſi ille te eripiens à periculis imminentibus conſtitueret in habitu monaſtico? En Deus effecit quod mens tua ſæpe rogavit: tu quoque quare tuum tardas perſolvere votum? Rogaſti etiam tibi talem præſtari locum, in quo copiam haberes librorum. Ecce auditus es,

ecce libros retines diversum dogma ferentes, in quibus æternam poteris cognoscere vitam. cur rebus variis mentem per inania spargis, & minus optatum festinas sumere donum? Ad hæc etiam rogare studuisti, ut quia te ad toleranda adversa præparatum & promptum existimasti, aliquam super te permitterem venire molestiam tentationis, per quam meruisses aliquatenus expurgari à peccatis. Ecce & hoc ita exaudivi, ut non secundùm nequissimi tentatoris vota, sed potiùs juxta vires tibi concessas ab eo fatigareris: & tamen cùm ab hujusmodi compugnantia attingeris, mox velut ignarus vel inermis victus abibis? Constat ineptus homo, qui se scit subdere neutro, nec paci videlicet, nec bello. Paci quidem, quia cum nulla aderit pugna, se tamquam validum & promptum spontè offert ad pugnandum: bello autem, quia quàm primum insonuerit clangor pugnæ, mox depositis armis fugit ad solatia pacis. Quem ergo sanctorum Patrum in veteri aut in novo Testamento degentium tam gratum mihi tamque pretiosum esse umquam legisti, ut eum in tribulationis alicujus fornace noluissem probari? In quibuscumque igitur libris divinæ legis placeat hoc quod jam dixi exquirere, & invenies procul dubio mihi non in sua voluntate delicatos, sed magis in tribulatione ac persecutione probatos semper placuisse. Unde in Evangelio dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Id item Evangelica verba testantur: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Item scriptum est in Evangelio: *Ardua & angusta est via, quæ ducit ad vitam.* Hinc etiam Paulus Apostolus dicit: *Nemo coronabitur nisi qui legitimè certaverit.* Cùm ergo hæc & his similia multa in Scripturis sacris scis esse scripta, quare tu, si aliquam vitæ perennis coronam vis percipere, nil tribulationis aut

ANONYM. RATISP.

ANONYM. RATISP.

molestiæ pro criminibus saltem commissis cupis sustinere? Attende itaque diligenter ad ea quæ jam dicere volo, quoniam legisti talia crebrò. Plurimi namque sanctorum non tantum pro emendatione seu correctione peccatorum, quantum propter probationem aut perpetuæ felicitatis compensationem tormenta in hoc mundo pertulerunt, sicut sancti Job, Daniel, Esaïas, Hieremias in veteri; in novo autem Testamento omnes pæne Martyrum chori leguntur ideo magis passi, ut velut aurum in fornace probatum puriores effecti, æterna perfruerentur requie, quàm ut pro sceleribus puniti reatum persolverent illata tribulatione. Tu verò nihil horum meritò tibi vindicare potes, ut scilicet magis ad probationem quàm ad peccatorum absolutionem amodo affligaris: sed ad hoc tribulationes omnimodas tibi opus est tolerare, ne pro reatibus tuis æternas pœnas cogaris subire. Hoc quoque oportet ut jugiter recorderis, quia plurimi pro peccatis multo levioribus, quàm tua sint, justo Dei judicio aut tormentis gravibus, aut inhonesta membrorum amissione vix præsentem vitam redimere meruerunt, seu etiam (quod miserabilius est) aut gladiis, aut bestiis, aut igne, sive aquis consumpti mortem repentinam subierunt. quæ omnia licet multis criminibus sæpe meruisses, non solùm pietate divina protectus evasisti; verùm etiam ingentia dona, quæ mortalibus plurimis sunt negata, tu velut ex meritis aliquibus acquisita, ab annis puerilibus usque in præsens tempus semper tenuisti. Nonne ergo hæc tanta recordatione sunt digna? numquid ullam in Deum habes justæ querimoniæ causam? Scio utique te eo majorem pro tribulatione quacumque recenti querimoniam habere, quo minùs in tempore præcedenti adversa solitus eras ulla sustinere. Ideoque contra Domini flagella peccatis tuis abolendis nimis necessaria tanto

magis modò murmurare soles, quanto majore clementia patientiaque ille hactenus iniquitates tuas sustinuit omnes. Sed hæc est injustissima hominum recompensatio, ut cùm à pueritia usque ad senectutem omnigenis peccatorum sordibus involuti mira Dei pietate sustineantur, & postea ne æternis deputentur suppliciis, pro eorumdem peccatorum ablutione aliquatenus affligantur; nullas ei grates studeant impendere, aut pro exhibita compassione, aut pro emendatione. Noli ergo mirari, quia mihi placet omnes probari. nam nec sibi, nec aliis cogniti forent, nisi eos tentamenta aliqua certos ac probatos facerent. Quis enim miles nullum prœlii periculum expertus, prœliandi socius erit certus? ideoque multi in otio & in pace inutili nutriti, quamvis fortes se esse credant, quando venerint ad bellum, continuò fugæ quærunt præsidium. Sic etiam tu arbitratus es temet ante tentationis tempus validum ad omnia: & ecce quàm infirmus sis, ex tentatione apparet illata. Numquid adhuc nescis, quantum sit noscere quid sis. Certè si necdum tentatio aliqua fortiorem, tui tamen te fecit certiorem, quia priùs te (quod non eras) credebas validum; nunc veritatem propriæ fragilitatis expertus, agnoscis te infirmum. Hæc est namque illius agnitio infirmitatis, de qua Apostolus dicit: *Virtus in infirmitate perficitur.* Igitur Deo gratias age, quia, quamvis invitum, te fecit jam tibi notum, & propriæ fragilitatis conscium: consideraque simul, quia tanto majore devotione ac fide regimini divino debes amodò obtemperare, quanto pluribus experimentis jam probasti omnia in Deo tuta esse. Sufficere namque tibi pro fide & spe retinenda deberet, quod sæpe in Psalmista legis & audis: *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.* & iterum: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in*

omnibus operibus suis. itemque: *Custodit Dominus omnes diligentes se*, multaque his similia, & in Psalmis & in aliis codicibus inveniuntur scripta, ut in Esaïa Propheta, qui ex Domini persona dicit: *Convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terræ.* & iterum idem Propheta dicit: *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus; & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.* In Ezechiele quoque invenies similia verba scribit enim: *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertatur & vivat.* Et paulo post profert sententiam, quæ licet justis, ne de se aliquid præsumant, pavorem ingerat, injustos tamen verbis omnem humanæ clementiæ usum excedentibus consolatur dicens: *Etiamsi justo dixero, Vita vivat, & confisus in justitia sua fecerit iniquitatem; omnes justitiæ ejus oblivione tradentur. Si autem dixero impio, Morte morieris, & egerit pænitentiam à peccato suo, feceritque judicium & justitiam, vita vivet & non morietur.* In aliis etiam Prophetis invenitur scriptum, quanta Dei gratia sit super omnes qui invocant illum. Johel quoque Propheta dicit: *Convertimi ad Dominum Deum vestrum, quia benignus & misericors est, & præstabilis super malitia.* Item Amos Propheta dicit: *Quærite Dominum, & vivite.* Non minorem quoque fidei atque spei doctrinam in Jona Propheta invenies, in quo commemoratur benignitas Dei immensa circa Ninivitas delinquentes. Eadem itaque rudimenta ac solatia in omnibus sacræ Scripturæ libris reperiuntur, sicut & Apostolus Paulus testatur dicens: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum.* Item Paulus inter innumera epistolarum suarum documenta specialiter quali clementia Deus in tribulatione aut tentatione positos tueatur, profert dicens: *Fidelis Deus, qui non patietur*

tur

tur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. illud scilicet proventum vocans, quod variis tentationibus fatigati, sed ad Dominum clamantes, liberati discimus, quanta nequitia sit diaboli nos impugnantis, quantaque Dei gratia nos exinde liberantis. ANONYM. RATISP.

Sed si de omnibus documentis quæ jam ex Scripturis sanctis prolata sunt aliquid diffideres, aut quia ex Legis umbra, seu quia ex puris hominibus sunt dicta; saltem ea quæ dicta sunt à Domino Jesu-Christo, qui Deus & homo est, firmiter credere debuisses. Dicit enim Matthæo Evangelista narrante: *Non veni vocare justos, sed peccatores.* item eodem narrante: *Venite*, inquit *ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam.* Luca enim perhibente discipulos suos pro quadam ratione increpat dicens: *Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* Item per eumdem Evangelistam ait: *Majus gaudium erit in cælo super uno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta novem justis qui non indigent pænitentia.* Johanne quoque perhibente dixit discipulis suis: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium meum non venit, sed transit à morte in vitam.*

Quia igitur tibi datum est nosse legendo & meditando hujusmodi documenta, cur quæso non sufficiunt tibi pro fidei & spei salutiferæ constantia? Numquid pro munere parvo, aut sine causa datam tibi litterarum scientiam existimas? O quanti pretii pensarentur ista apud multos, quæ tu pro nihilo deputas. Proinde verò quia non solùm supra memorata scientiæ liberalis gratia, sed etiam ea quæ ex ingenio naturali ipsoque usu communis vitæ velut certissima de Deo prius sentiebas, nunc in oblivionem

& in errorem ducto tibi minimè ſuppetunt, pro retinenda inter tentationis illatæ moleſtias fideis peique conſtantia, libet illa referre Dei beneficia, quæ expertus es in pueritia: ut dum hoc quod modò, licet plurimis documentis inſtructus, utpote in ætate maturiori conſtitutus ignoras, te olim in ætate puerili ſatis noſſe probavero, aut ſic confuſus ad cor redeas, & de Dei miſericordia patientiaque nnmquam diffidas, quolibet modo afflictus videaris, qualicumque tentatione impugneris. Diabolo enim juſto Dei judicio fatigare te ad tempus permittitur: ſed ſollicitudo tua niſibus omnimodis hoc debet perpendere, ne ille deluſione ſua te valeat ſubvertere. Quis igitur ille erat, quem tu quondam, cùm nuper ad ſcholam pro litteris diſcendis traditus eſſes, & ſæpe inter coævulos ac ſcholaſticos reſidens ne verberibus ullis caſtigareris timuiſſes, unicè pro diſcendi facilitate invocaſti, & exaudivit te? quem quæſo tunc credideras tam pium, ut te parvulum à virgularum plagis defenderet, tamque potentem, ut capacitatem ſenſus, necnon ampliorem ſcientiæ facultatem concedere tibi poſſet? Nonne Deum ſolum creatorem & proviſorem univerſorum? numquid non tuis tunc ſatisfactum precibus, quamvis tu necdum ad proferendas orationes ſinceras exſiſteres gnarus? Certè temetipſo conſentiente, niſi fortè oblivionis aut mæroris causâ impediaris, teſtor, quia non ſolum præmonſtratas à Doctore, ſed etiam nondum reſeratas lectiones & cantica tam capaci celerique effectu didiceras, ut non parvum miraculum ceteris ſimul diſcentibus exhiberes. Quoniam igitur adhuc parvulus, & in ſcholis poſitus, tantam Dei gratiam potentiamque expertus es, cur etiam modò, cùm viriles annos retinere videaris, cùm per dona ſcientiæ plura, necnon per experimenta multâ pietatis divinæ notitiâ potiaris, diſſimilia de Deo credis? O qualis vir,

qui aliquantulum proficiens in puerili, ad nihilum tendit fungens ætate virili! cùm congruentior ordo humani profectus sit de puerili in virilem animum proficere, de magnis ad majora conſcendere, ſicut & Apoſtolus dicit: *Cum eſſem parvulus, cogitabam ut parvulus, ſapiebam ut parvulus: quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli.* Attende ergo quanta pietatis divinæ experimenta teneas, & à fidei ſpeique conſtantia deficere noli: ſed recordare jugiter quia ſcriptum eſt: *Juſtus ex fide vivit.* &, *Omnia poſſibilia ſunt credenti.* Sed & illud quod beatus Petrus Apoſtolus admonet dicens: *Sobrii eſtote & vigilate, quia adverſarius veſter diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, cui reſiſtite fortes in fide.* Quare autem adhuc dubitas de ineffabili Dei clementia, & de præcavenda diabolicæ fraudis aſtutia? Hoſtis namque tanti inſidias nullatenus vales evadere, niſi firmiter credas, quia nihil impoſſibile eſt apud Deum, & quoniam ſalvat omnes ſperantes in eum.

Huic verò fidei licet tenaciſſima diaboli invidia te impediat inhærere, ſuggerens videlicet cordi tuo obtinendæ remiſſionis aut ſalutis difficultatem, necnon judicii divini auſteritatem; tu tamen ſupradicta ſacræ Scripturæ documenta ac pietatis divinæ experimenta ſub tenaci memoria repone; & procul dubio ab omni diabolica liberaberis deluſione. Diabolus enim nullo modo magis convincitur & confunditur, quàm cum ei à Fidelibus Scriptura ſacra objicitur, quod etiam ex Jeſu-Chriſti teſtimonio manifeſtiſſimè comprobatur. nam quamvis ſibimet maxima verborum ſcientia ineſſet, tentatori tamen cum nullis aliis, niſi quæ ex ſacra pagina protulit, reſpondere voluit dicens: *Scriptum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum.*

Inter hæc verò ſcire te convenit, quoniam pro

ANONYM. RATISP.

causis variis tentationes diaboli perferre proderit. Primò ut illius inæstimabilis malitia & versutia detegatur: deinde ut uniuscujusque hominis tentati fragilitas & constantia agnoscatur, ac per hoc fragilis quidem & lapsus cum conversus fuerit, aliis in tentatione & fragilitate quacumque adhuc positis condolere compatique sciat, sicut de beato Petro legitur, quia idcirco in peccatum fragilitate propria urgente cecidit, ut aliis peccantibus misereri didicisset. Constans autem, & perfectus ideo in tentatione probatur, ut adhuc stantibus in exemplum, & cadentibus in venerationem assumatur, sicut & beati Job perfectio atque constantia cunctis est imitanda necnon veneranda. Ille enim ita pro Domino, & propriæ carnis ulcera gravissima, & filiorum invisam mortem, universæque substantiæ perditionem sustinuit, uxoris quoque convicia, necnon amicorum opprobria invectionesque plurimas contempsit, ut in nullo Deum offenderet, sicut de eo Scriptura commemorat dicens: *In omnibus his non peccavit labiis suis, neque stultum aliquid contra Deum locutus est.* Nonne ergo utilis exstitit tanta beati Job tentatio, in qua & ipsius constantia, & diversa satanæ reserata est malitia? Eadem utilitatis causa, eadem pietatis cura semper fuit, & semper erit Deo super omnes quos tentari permittit, quamvis vos homines, efficiente diaboli invidia, infidelitate & desperatione obcæcati, inutilia & impia de Deo arbitremini.

Relinque igitur varium opinionis errorem, & ad susceptam monasticæ religionis fide moribusque congruis temet præpara professionem. Arbitraris namque interdum eamdem professionem te frustra assecutum esse, pro eo scilicet quia hanc & sine consilio omnium affinium parentumque tuorum, & absque consideratione fragilis ac lubricæ ætatis immaturæque ad tantum studium aggressus fueris. Sed quàm facile

dubitationem talem evadere valeas, oportet ut attendas. Et primo quidem de consilio, dehinc de ceteris aliqua promere cupio. Consilium namque in bono & in malo potest fieri: sed cùm fit in bono, hoc est propter utilitatem animæ seu corporis, omnimodo amplectendum est: ubi verò in malo, hoc est propter carnalia solummodo vota implenda, aut commoda hujus vitæ noxia acquirenda, non solùm fugiendum, sed etiam detestandum est. Unde Psalmista utriusque qualitatem insinuans postquam dixit, *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia Principum*, statim subjunxit dicens: *Consilium autem Domini manet in æternum.* Item de bono in Parabolis Salomonis Sapientia fatur: *Ego habito in consilio.* rursum in eodem Salomonis libro de consilii boni qualitate dicitur: *Audi consilium & suscipe disciplinam.* Cùm enim præmittitur, *Audi consilium*, ac mox subjungitur, *& suscipe disciplinam*; patet profectò, quia hoc est verum rectumque consilium, suscipere disciplinam. Sed ut vulgari etiam more de consilii qualitate disputemus, numquid tu semper amicorum aut parentum consilia quæsisti, quando aliqua flagitia perpetrare voluisti? Veritusne ergo es tunc ideo Deum offendere, quia talia sine consilio solebas facere? Ecce vides quàm superfluum sit te ex hoc arbitrari Deum offendisse, quòd sine consilio amicorum utilitatem tractares animæ: quandoquidem pro explenda carnis nugacitate nullum consilium requirens, minùs offendere putasti. Quod autem propterea animo sæpius nutanti incedis, quia in fervore juvenili immaturaque adhuc ætate positus, tam difficilem monasticæ vitæ religionem, quasi inconsiderata laboris tanti difficultate assumpsisti; scias procul dubio nihil aliud esse nisi causam illusionis diabolicæ: quia sicut expedit omnibus ad me conversis,

ANONYM. RATISP.

& ut tu quoque rogasti, diabolus justè permittitur te tentando fatigare, siquidem tam in juvenili, quàm in provectiore ætate debere & posse ad viam meliorem converti, testantur & exempla multorum & librorum scripta sacrorum. Dicit enim Ecclesiastes: *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ.* Item in libro Jesu filii Sirach legitur: *Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem.* In eodem quoque libro scriptum invenitur: *Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo invenies ea in senectute tua?* Hinc & Propheta dicit: *Puer aut Propheta centum annorum maledictus erit.*

Ad hæc etiam rogo, cui validior & præstantior ætas magis congruit servire? Deo, an diabolo? numquid priusquam vires defecerint corporis, nullus homo viam debet arripere perfectionis? Est & alia causa super molestia passionum tuarum tractanda, quam decet ut mente perpendas intima. Nam quanto majoribus beneficiis ditatus, & longiori patientia hactenus à me es supportatus, tanto difficiliorem conversionis viam sustinere debes. Scio namque in juventute difficillimam esse cujuslibet conversionem. Sed & te convenit scire, quàm difficile, quàm laboriosum mihi quodammodo erat per illorum scandala, qui per te depravati sunt: quòd tu plurimis in utroque homine laureatus beneficiis, pæne omne tempus præteritum consumpsisti in flagitiis. Finitis igitur flagitiis, finitis igitur solutionibus, quas pro rebus quibusdam, in quibus dubitando laborabas, protuli; numquid adhuc, ô amator dubitationis totius, aliquid certum & definitum probatione ulla accepisti? An ignoras quoniam documenta tanta, quacumque ratione aut meditatione concepta, nequaquam adeptus es frustra? Ideoque in eorumdem documentorum cognitione stabilem mentis retine intentionem; & per hoc præpara animum tuum ad

tentationem. Nam quanto majore inspirationis divinæ gratia jam præmonitus instructusque es, tanto validiorem tentationis molestiam patieris. Iterum atque iterum eadem repetens admoneo, ne fortè inter eos deputeris, qui, ut scriptum est, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. ANONYM. RATISP.

Mirari itaque noli, si quid passurus es novi: verumtamen præscio quanta infirmitate & ambiguitate inter novas tentationis molestias dissolvaris, arbitratus scilicet me ipsum Deum omnipotentem non esse, & hæc omnia quæ de me percepisti apud te quasi somnia videri. Recede ergo, miser, ab hac dementia: quia, sicut sæpissime tibi patefactum est, delusione circumvallaris diabolica. Attende, ô captive, ne tu sis ille de quo dicit Psalmista, *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* Diabolus quippe satis agnoscens universos confugientes ad me veniam promereri posse, omnigenis delusionibus retrahit eos ab ipsius aditu veniæ, hoc est à fide, immittens videlicet fraude solita hujusmodi cogitationes, ut aut indignum mihi videatur sceleratos quosque justificare; seu austeritatem tantam mihi inesse, quam nullus homo peccator, etiam si pro pænitentia semper castigetur, valeat minorare: sive ut de justorum retributione perpetua & de impiorum perenni dubitent pœna, aut etiam judicia blasphemare audeant mea: seu ut Scripturæ sacræ dicta intentione subvertant sinistra: ad extremum verò ut, sicut tu quoque modò delusus privaris, de certissima substantiæ meæ priventur agnitione.

Sed quia insipientiam animi tui huc usque præ mortalibus multis sustinui admonendo & instruendo; cur etiam talia permittam contingere aliquatenus te volo instruere. Numquid ignoras, Angelos & Archangelos omnesque cælicolas, qui longè sublimiores natura constant humana, in eo voluntatis suæ

arbitrio relictos, ut sive mecum, sive cum principe diabolo vellent, permanerent? Sic quoque oportuit eos probari, ut & quid in me, & quid in se essent, posset denudari. Unde cùm quidam probati sine me nihil esse, alii verò in se aliquid esse & posse crederent: hi qui in me suum tantummodò esse decernebant, electione & felicitate perpetua videbantur digni; illi autem qui se viribus propriis commendabant, ut patefieret quid sine me possent, irremediabili judicio sunt puniti, sicut in epistola beati Petri Apostoli legitur: *Deus*, inquit, *Angelis peccantibus non pepercit.* & in epistola Judæ: *Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in judicium diei magni, æternis vinculis reservabit.* Nota quoque & illud, quia si iidem Angeli in exordio creationis suæ ita probati non essent, licet naturâ præclarissimâ potirentur, per se tamen aliquid posse existimantes, tanto nequius quandoque superbiendo caderent, quanto jam diutius se viribus propriis stetisse crederent: & in hujusmodi dilatione non tantùm angelicæ, sed etiam humanæ damna evenirent naturæ. quia cum districtio divina Angelis superbientibus in initio minimè resisteret, humana profectò superbia impunitatis tantæ causa magis ac magis Deum contemnens, graviori demum supplicio prosternenda caderet. Quam ob rem quid aut angelica, aut humana natura per se possit, mox in utriusque initio apparere oportuit, ut eorum casus non tam sibi ceterisque videretur detrimentum, quàm doctrinæ exemplum: & eo fortiùs postmodum starent, mihique tenacius inhærerent, quo majori experimento per semet nihil posse didicissent. Ceterum hi Angeli, qui arbitrii libertate data probati, à consortio subjectionis meæ sponte discesserunt, ideo veniæ remedium non meruerunt, quoniam extrinsecus nulla rerum necessitate, nulla

intrinſecus naturæ ſuæ ad hoc coacti ſunt imbecillitate: ſed vitio tantummodo ſuperbiæ ex ipſa libertatis claritatiſque ſuæ excellentia inflati, potentiæ meæ præſumebant reſiſtere. Homo autem primus licet ſapientia multiplici & conditione ſpirituali ita eſſet adornatus, ut diceretur ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus: quia tamen compoſitus erat ex carne lutea, & diaboli præventus ſeductione atque aſtutia, præcepti mei tranſgreſſione veniam meruit, ea tamen ratione, ut ejectus de paradiſo voluptatis, operaretur terram de qua ſumptus eſſet; in ſudore veſceretur pane. quod ſcilicet & juxta litteram de corporali, ut ea quæ in hoc exſilio corpori eſſent neceſſaria, cura excoleret varia; & de ſpirituali pane, id eſt Chriſto, poteſt intelligi: ut cui priùs facillimo liberi arbitrii niſu inhærere, & in quo omnia habere poſſet; ad eum poſtmodum lapſus cum ſudore maximo pænitentiæ rediret: atque ejuſdem arbitrii ingeniique vires, quas ante tranſgreſſionem abſque ſenſus torpore ad cuncta bonitatis jura retinuerat, poſtea carnis fragilitate præpediente cum labore gravi obtineret. Cùm ergo hac ratiocinatione agnoſcas, non ſolum eumdem primum hominem ſingulari conditionis humanæ primatu ſapientiaque laureatum, ſed etiam omnes cælicolas, quorum excellentiæ creatura nulla comparatur, abſque probatione congrua non poſſe mihi firmiter inhærere, necnon ſui meique differentiam, pervidere: quem deinceps hominum ceterorum à primi hominis prudentia inſita aliquid diſtantium, arbitraris eſſe tam perfectum, ut ſine tentatione meæ magnificentiæ ſuæque fragilitatis certum capere poſſit experimentum?

Quod ſi tentationis inſolitæ moleſtias ſuper te irruiſſe cauſaris; attende quoque quia tu pæne inſolito more gratiam meam huc uſque magis quàm alii plures adeptus ſis. Nonne tibi inſolitum videtur,

à pueritia uſque in præſens omnimodis te ſceleribus implicatum, non ſolùm pœnas condignas evaſiſſe, ſed etiam quaſi vice verſa hæc quæ multis denegata ſunt Religioſis, & (quod non abſque admiratione magna penſari valet) cum labore magno exquirentibus, ea niſu facillimo dona pietatis meæ ingentia percepiſſe? Recordare quæſo quid tu abſque labore ſolito beneficiorum, & quid ceteri plures mei electi experirentur anguſtiarum, priuſquam pacem & requiem ullam, non dico futuræ, ſed præſentis vitæ obtinerent, quamvis nonnulli inter beneficia ſibimet collata afflictiones varias perferrent. Et ut hæc apertiùs tuo innoteſcant animo, quoſdam qui hujuſmodi vitam ducebant, tam in veteri quàm in novo Teſtamento per nomina recitare cupio. Sciſne quantos labores & tribulationes Jacob Patriarcha pertulerit, priuſquam ullam benedictionis perceptæ à patre ſuo Iſaac gratiam promereri potuerit? nam ut Geneſis liber teſtatur, oderat ſemper Eſau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater: ideoque matre ſuadente idem Jacob propter fratris metum profectus eſt in exſilium, ubi avunculo ſuo XIV annos ſerviens, ignobilis perſonæ ſortitus eſt negotium: poſtea verò cum rediret ad patriam, in tantum adhuc fratris expavit iram, ut pro reconciliatione nuntios præmittens, non ſolùm jam fratrem, ſed & dominum appellaret dicens: *Sic loquimini domino meo Eſau: Hæc dicit frater tuus: Mitto nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conſpectu tuo.* Cùm autem advenientem fratrem procul vidiſſet, præ timore in terram cadens, ſepties adoravit donec appropinquaret. Videſne ergo quantas afflictiones ille tantus vir ſuſtinuerit, antequam gaudia aliqua benedictionis promiſſæ guſtaverit? At ſi guſtavit, magnus timor hæc ſuperavit. Eadem quoque de filio ſuo Joſeph proferri poſſunt, quem cùm per ſomnia

patefacta fratres sui magnum quemdam sibique præponendum arbitrarentur, mox obliti totius fraternitatis, contra eum omnimodâ succensi sunt invidiâ, adeo ut vix ab illius interfectione sese cohibentes venumdarent eum Ismaëlitis : à quibus translatus in Ægyptum, tantam ibi contritionem pressuramque sustinuit, ut sicut de eo Psalmista commemorat, ferrum pertransiret animam ejus, donec veniret verbum ejus, id est antequam perciperet prædestinatam & revelatam potestatem, quam non solum super omni Ægypto, sed etiam super cunctis fratribus suis, ad se pro inopia confugientibus, possessurus erat. Similia etiam invenire vales de præcipuo viro Moïse, & de famulo meo David, & de sancto Daniele : qui omnes, licet disparibus modis, ante & post susceptam dignitatem tribulationes periculaque maxima pertulerunt.

Tales etiam viri multi inveniuntur in veteri, sed multo plures in Testamento novo, qui tanto majora passi sunt discrimina, quanto non jam præsentia ulla, sed tantummodo futura & æterna desiderabant præmia. Illi namque qui ante legem aut sub lege religiosè vixerunt, licet justi sanctique essent, magis tamen ab aliis quàm à semetipsis illatas tribulationes sustinuerunt : isti autem quibus exortus est verus justitiæ Sol, id est Christus, qui dixit, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me*; & iterum, *Qui amat animam suam, perdet eam*; hujusmodi rudimentis incitati semetipsos offerebant tortoribus : & si tortor alius defuisset, sese cum vitiis & concupiscentiis semper crucifigebant. Ideoque non facilè terrenam sortiti sunt dignitatem, sed jugiter intendebant ad spiritualem : ut videlicet ipsi semet contra diabolicas tentationes fortiter munirent, aliosque exemplis suis erudirent. Verumtamen priusquam passionum pro-

ANONYM. RATISP.

priarum victoria & pace fruerentur, aut aliquibus regendis præponerentur, plurima pertulerunt pericula, multa transierunt tempora. Quidam etiam in spirituali dignitate jam constituti, præter afflictiones spontaneas, ægritudinis aut persecutionis variæ flagella ob humilitatis custodiam à me transmissa, usque ad finem vitæ præsentis sunt passi. Quamvis ergo hujusmodi viros innumerabiles, ut supradictum est, in Testamento novo possis invenire; aliquos tamen exempli gratia nominare volo, ut cùm hos in testimonium sumpsero, facilius agnoscas qualitatem ceterorum. In primis itaque Apostolos Domini Jesu-Christi attende, quid laboraverint, quid pertulerint, antequam aliquem laboris sui fructum, antequam sublimitatis percipiendæ gradum, non dico in futura, sed in præsenti tantum vita, ubi Ecclesiæ universæ præferendi erant, possederint. Dicit enim, ut evangelica verba testantur, ipse primus Apostolorum Simon Petrus ad Jesum: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Quid autem in his verbis, ubi beatus Petrus se suosque Coapostolos omnia reliquisse dicit, intelligendum putas, nisi (quod maximæ difficultatis est) parentes, propinquos, dulcia matrimonii jura, filios, prædia, domos, postremo voluntatem propriam, omniaque carnis desideria? Quam ob rem licet Apostoli relictis omnibus suis Dominum Jesum comitarentur jugiter & mente fideli, manifestum est tamen eosdem pro rerum suarum dimissione, necnon pro humanæ fragilitatis occasione diutius à diabolo tentari & fatigari, maximè cùm & ipse Dominus tentationes ejus voluerit pati. Unde ad eosdem Apostolos dicit: *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.* Præterea tribulatione premebantur maxima, cùm ipsum Dominum, in quo omnem spem suam ponebant, comprehendi ab hominibus pessimis, & flagellari, morteque tur-

pissima condemnari videbant. Huic autem tribulationi successit & altera, quia scilicet propter inusitatam sibique invisam tanti Magistri passionem, licet argumentis multis patefactam, vix ejus credebant resurrectionem. Inter hæc quoque nihilo minus persecutione ac metu Judæorum afficiebantur. Tantis igitur tribulationibus Apostoli sunt afflicti nec non probati, priusquam in illo, quo ponendi erant, totius Ecclesiæ fundamento collocarentur, priusquam ullum laboris sui fructum aut potestatem in animabus lucrandis meruissent adipisci.

Sed his generaliter de Apostolis omnibus prolatis, nunc libet de aliquo illorum, ceterorumque Patrum specialiter, exempli gratia mentionem facere, quid uniuscujusque eorum tribulationis & angustiæ ante aut post perceptam spiritualis gratiæ sublimitatem pertulerit: ut cùm tam præcipuos Patres innumeris tribulationibus afflictos agnoveris, insolitam magis gratiam, quam molestiam ullius tentationis hactenus esse tibi collatam probare possis. Attende ergo ad sanctum Paulum, & considera quot perpessus fuerit genera persecutionum. Nam sicut in libro Actuum Apostolorum & in ipsius epistolis valet agnosci, postquam Christo Jesu vocante ad conversionem venit, numquam fere sine adversantium persequentiumque periculis exstitit. Ejus quoque collegam in persecutionum dumtaxat numerositate ATHANASIUM Alexandrinæ Ecclesiæ Præsulem accipe, qui, sicut in historia Ecclesiastica legitur, mox post susceptam Præsulatus dignitatem, pro catholicæ Fidei defensione laborans, immensis hæreticorum persequentium insidiis pæne usque ad vitæ suæ finem afficiebatur. Sic quippe de eo sacra scriptura refert: Hujus, inquit, tanti in Ecclesia pro Fidei integritate agones fuerunt, ut etiam de hoc dictum esse videatur, quod scriptum est: *Ego enim ostendam ei, quanta oporteat eum pati*

pro nomine meo. In hujus namque persecutionem universus conjuravit orbis, & commoti sunt Principes terræ, gentes, regna, exercitus convenerunt adversus eum. Ille autem divinum illud conferebat eloquium dicens: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum; si exsurgat prælium, in hoc ego sperabo.*

Isti igitur duo viri in exemplum humanæ persecutionis sufficiant tibi, ut non solùm nihil insolitum, nihil inauditum te aliquando ab homine quoquam pertulisse arbitreris, sed nec particulam minimam earum persecutionum, quas alii pertulerunt, te passum esse noveris. Tu enim pro eo quod aliquantulum adversitatis & persecutionis priùs in sæculo constitutus pertulisti, & nunc in monasterio positus parvissimis tentationum stimulis, quibus etiam Christianus omnis probandus erit, fatigaris; majoribus quàm alii persecutionum tentationumque periculis afflictum te frequenter arbitraris: sed hæc longe aliter quàm tibi videantur invenies, si veritatem consideres. Nam quod in persecutionibus violentia humana illatis nil simile aliis pluribus pertuleris, jam satis demonstratum est exemplis. Deinde verò oportet considerare, quantum aliis in afflictione carnis & in omni contemptu vitæ hujus sponte laborantibus succumbas. Attende itaque in duos venerandos Patres & spiritualis vitæ Doctores, sanctum videlicet ANTONIUM ac beatum BENEDICTUM, quorum tanto faciliùs potes recordari, quanto magis ex lectione assidua tibi sunt noti. Illorum ergo vitam legens citò potes cognoscere, quantam uterque pertulerit afflictionem pro Dei amore, quàm devotè, in primis cum adhuc juvenilis essent ætatis, mundana reliquerunt omnia: quantas deinde diaboli sustinuerint insidias & tentamenta. Unus namque eorum, id est beatus Antonius, à quo etiam omnis fere exorta est eremitarum

& cœnobitarum institutio, tanta conversationis sanctitate pollere cœpit, ut ex hoc antiquus hostis, invidiæ facibus omnimodis accensus, non solùm spiritualibus & invisibilibus eum impugnaret insidiis, verùm etiam corporalibus atque apertis afficeret plagis. Sed & alter nihilo minùs Dei gratia repletus, maxima sanctitatis suæ monimenta tam scriptis quàm moribus reliquit. Quid multa? quidquid afflictionis, quidquid constat laboris in vigiliis & in jejuniis, aut in solitudinis horrore, & in pretiosi vestimenti abjectione, seu in desideriorum carnalium devincenda passione; aut in omnigenis invidiæ diabolicæ dolis superandis, eosdem invenies diu tolerasse, antequam ad arcem perfectionis, qua plurimis præferendi erant, pervenirent.

Hæc igitur quæso diligenter adverte, & tantas Patrum prænominatorum afflictiones ad tuas, quas tu interdum insolitas arbitraris, confer tribulationes: & tunc procul dubio cognosces, quia parvi sunt quos modò aut umquam pertulisti dolores, quantumvis iidem Patres nullatenus, sicut tu, pro criminum capitalium pænitentia mererentur affligi. Præterea tibi in ætate primæva multo majora, quàm illis, humani solatii adjumenta; multoque plura, quàm illis, impensa sunt à me exterioris hominis solatia: quibus jure incitatus, fide atque devotione magna properare debuisses ad obtinendam interioris hominis puritatem, quæ non nisi per magnam carnis acquiritur afflictionem. Si enim illi beneficiis parvis adjuti ita sunt inflammati, ut labores maximos pro consequenda vitæ spiritalis puritate sustinerent: cur tibi, qui parvus adhuc dona adeptus es ingentia, videtur grave tribulationem saltem aliquam pro puritate eadem tolerare? Dic rogo quis tibi videris, ut nec pro subsidiis præsentibus, nec pro futura & perenni mercede molestiam ullam perferre velis?

Quid ergo olim, cùm in ſchola poſitus eſſes, pro capacitate magna diſcendi laboraſti? Quod deinde in ſæculari vita poſitus habuiſti ſtudium, ut ejus inanem noxiumque evaderes luxum? Quid etiam nunc cùm ad Monaſterium venires, jejunando, vigilando, orando, ſeu in qualicùmque diſciplina regulari inſiſtendo plus aliis laboras, ut & pro præteritis criminibus conſequaris veniam, & de futuris habeas cautelam? Denique qui præterita rite emendare, & futura mala cupit devitare, neceſſe eſt ut in vigiliis, jejuniis, & orationibus, necnon in aliis bonis operibus carnem ſtudeat edomare. Sed tamen quantum converſionis novitas & laboris tui permittit exiguitas, curam aſſiduam tibi ineſſe pro his omnibus aſſequendis non denego. unde & ego eadem pietatis meæ beneficia, quæ hactenus tibimet exhibui, amodo non auferam à te: tu tantùm viriliter age,& confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.

Adhuc reſtat afflictio & tentatio una, id eſt paſſio concupiſcentiæ carnalis diuturna, in qua quia te ſpecialiter vexatum eſſe credis, ideoque in hac aſſumenda ſunt aliquorum Patrum exempla ut in ceteris. Sed hoc in primis penſandum eſt, quia is qui numquam, & qui ſæpius carnis corruptionem expertus eſt, nulla poſſunt colluctatione coæquari. Quamvis enim uterque impugnatione gravi affligatur, is tamen qui hujuſmodi vitio fragilitate humana devictus ſæpe ſuccubuit, tanto longiora & graviora paſſionum carnalium certamina ſuſtinebit, quanto frequentius eiſdem paſſionibus conſentiens ſemet ſubjecit. Hac igitur re conſiderata, aliquos jam utriuſque qualitatis homines ex Scriptura ſacra probatos ad exemplum aſſume, ut perſpecta aliorum tentatione atque labore, facilius impugnationis & laboris tui quantitatem agnoſcas. Et primum quidem illi qui pro caſtitatis intimæ perſeverantia; deinde verò hi qui pro

pro corruptionis luxuriosæque vitæ pænitentia agenda certaverunt, proponantur. Sicut ergo Dialogorum liber narrat, sanctus EQUITIUS cum in juventutis suæ tempore nimio carnalium desideriorum certamine fuisset fatigatus, ipsis suæ tentationis angustiis ad orationis studium sollertior est factus. Cumque hac in re ab omnipotente Deo remedium continuis precibus quæreret, nocte quadam assistente Angelo eunuchizari se vidit. Ecce quantum sanctus iste laboravit, qui quanto magis impugnabatur, tanto studiosius oravit ne vinceretur. In Collationibus quoque Patrum de quodam Abbate eximio, qui dictus est SERENUS, legitur, quia cum pro interna corporis & animæ castitate nocturnis diurnisque precibus, jejuniis etiam ac vigiliis infatigabiliter insisteret; adveniens ad eum in visione nocturna Angelus Domini, ejusque velut aperiens uterum, quamdam ignitam carnis strumam de ejus visceribus avellens atque projiciens, suisque omnia, ut fuerant, locis intestina restituens, Ecce, inquit, incentiva carnis « tuæ abscissa, & obtinuisse te noveris hodierna die « perpetuam corporis puritatem, quam fideliter po- « poscisti. Ecce vides quantos sit passus & iste labores. « Quapropter ut nemo excusationem aut diffidentiam habeat, ea quæ fideliter poscit impetrare non posse; quod uterque constanter petiit, assequi meruit.

Et ut hujusmodi exempla non solum in fortiori, sed etiam in sexu habeas infirmiori, in vita Patrum narratur, quoniam Abbatissa quædam sancta, nomine SARA, XIII annis fortiter à fornicationis dæmone sit impugnata, & numquam rogaverit ut discederet ab ea hujusmodi pugna, sed hoc solum dixerit: Da mihi fortitudinem Deus. Ecce fides qua- « lis, & quantus amor pietatis: ecce quid uterque sexus laboraverit pro virtute castitatis. de quorum omnium puritatis constantia sicut procul es effectus,

ita etiam eorum laborem & impugnationem numquam fueras expertus.

Quam ob rem quia perfectorum & in castitate perseverantium omnimodo discrepas meritis atque labore, videamus si aut eorum, quorum impudicitiæ & irreligiositati minus discrepare vidêris, tribulationi & impugnationi, quam pro pænitentia agenda pertulerunt, aliquatenus assimileris. Legitur quippe in supradicta vita Patrum, quia fuerit quidam vir vitam turpissimam super omnes vicinos suos ducens, ita ut opinatissimus in flagitiis haberetur. Hic aliquando Dei miseratione compunctus ad pænitentiam convertitur, & intra sepulcrum quoddam se concludens, priorum scelerum pollutiones lacrymarum fontibus diluebat. Cumque in his posito hebdomada transisset, nocte veniunt ad eum dæmones in sepulcro clamantes & dicentes: » Quid est quod agis, ô impurissime & flagitiosissime? » Postquam omni spurcitiâ satiatus es, » nunc à nobis castus & religiosus effugere cupis? » nolis, velis, amodo unus ex nobis eris. Hæc & hujusmodi plura exprobrantibus eis ille jacebat immobilis, ne auditum quidem suum convertens ad eos: nec ullo penitus sermone respondens. Cumque illi sæpius eadem repeterent, nec ille omnino moveretur; tunc in furorem commoti dæmones, verberibus eum afflixerunt, multisque cruciatum suppliciis semivivum reliquerunt. Ille tamen tot cruciatibus nec moveri potuit à loco, in quo orationis causa jacuerat. Sequenti verò nocte dæmones iterum venientes, gravioribus eum verberibus cruciabant: sed nec tunc quidem moveri valuit à loco, melius esse dicens mortem subire, quàm ultrò dæmonibus obedire. Nihilominus tertia nocte multitudo dæmonum convenit: & absque ulla miseratione in eum irruentes, omnibus pœnis, cruciatibusque afficiunt. Cumque jam corpus defecisset in suppli-

ciis, extremus tamen ſpiritus obſiſtebat imperio dæmonum. quod ubi viderunt, exclamantes voce magna, Viciſti, inquiunt, viciſti. Quid ergo tibi in hujuſmodi impugnatione videtur? Numquid quia te ſupra multos occultis & manifeſtis tribulationibus oppreſſum eſſe ſæpius æſtimabas, tale aliquid umquam paſſus eras? Quin immo longè minoribus ſubjacebas tentationibus.

Sed licet exemplo ſatis hoc ſis victus ab uno, pro eo tamen quod in occultis & ſpiritalibus tentationibus maximè te vexatum arbitraris, aliud in quo ſpiritalis tantum impugnatio declaratur, proferre libet exemplum. Legitur namque de Maria Ægyptiaca, quoniam inter cetera quæ Zoſimo Abbati de vitæ converſioniſque ſuæ qualitate referebat, dixit: Crede mihi, Abba, ſeptemdecim annis feris & irrationabilibus luctabar deſideriis. Et poſt pauca: Cogitationes autem quæ ad fornicationem iterum compellebant me, quomodo tibi enarrare poſſum? Ignis interim infelix corpus meum nimius ſuccendebat & me per omnia exurebat, & ad deſiderium commixtionis trahebat. Dum ergo talis aſſcenderet cogitatio, proſternebam me in terram, & lacrymis eam infundens, ipſam mihi veraciter adſtare ſperabam quæ me fidejuſſerat, id eſt ſanctiſſimam Dei Genitricem: & ſic per ſeptemdecim annos periculis multis, ut dixi, luctabar. Ecce vides quantum non ſolùm virilis, ſed etiam femineus ſexus laboraverit & pro integritatis conſtantia, & pro corruptionis pænitentia. Numquid ergo ſeptemdecim annis jam laboraſti pugnans contra cogitationes deſideriorum carnalium? Quid autem tot annos dico, qui nec uno paſſus es tanta anno integro? Nondum igitur laboris viam cœpiſti, & tamen velut ex labore nimio jam fatigatus defeciſti. Sed & ſi quas tentationis & adverſitatis moleſtias perferres, numquid propterea

Ee ij

patientiæ & ſpei ſolatia deponere debes? Nonne & ex ſupra commemoratis ſanctorum Patrum exemplis, & ex aliis Scripturæ ſacræ ſententiis agnoſcere potes, utile eſſe ac neceſſarium perferre tentationes? Petrus namque Apoſtolus dicit: *Cariſſimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis ſit, quaſi aliquid novi vobis contingat: ſed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete.* Jacobus etiam Apoſtolus docet dicens: *Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, ſcientes quod probatio fidei veſtræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet, ut ſitis perfecti & integri, in nullo deficientes.* Item Apoſtolus idem dicit: *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.* Hinc & Paulus Apoſtolus ait: *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit.* Hujuſmodi ergo documenta & in novo, & in veteri Teſtamento inveniuntur multa: quibus ſi jugiter intendis, non ſolùm tentationes quaſlibet advenientes facilius devincis, ſed & majoris intelligentiæ dona conſequeris. *Vir enim*, ut ſcriptum eſt, *in multis expertus cogitabit multa; & qui multa didicit, narrabit intellectum.* Cujus videlicet rei indicium in temetipſo probare vales: quia niſi variâ tentationum moleſtiâ & curâ exercitatus eſſes, nequaquam tanta Scripturarum documenta aut teſtimonia tractare ſtuduiſſes. Plura quippe priùs incognita jam indagationi tuæ ſunt reſerata.

Illud quoque ſummopere notandum tibi eſt, quia ſi abſque tentatione & tribulatione aliqua diutius remaneres, graviùs periculoſiuſque de beneficiorum meorum largitate ſuperbiendo caderes, quàm cum ſceleribus omnimodis quondam deditus eſſes. Quanto

enim excellentioribus quisque dotatur donis, tanto magis pulsatur vitio elationis. Unde & ille præstantissimus Angelorum non sustinens dignitatis suæ donum, eo graviùs superbiendo cecidit, quo sublimior ceteris exstitit. Saül quoque, ut liber Regum narrat, cùm ante perceptam regni dignitatem humilis mihique esset acceptus, postea verò ex eadem dignitate superbiens à me est repulsus. Ipse etiam David, licet Regum eximius & pietati meæ placitus esset, prius tamen quàm ad regni elevaretur fastigia, majori se constrinxit religionis cura. Nam antea bona pro malis, postea verò mala reddidit pro bonis: ideoque iniquitatis suæ non immemor, in centesimo primo psalmo gemebundus ad me ait: *Quia elevans allisisti me.* ac si apertè diceret: Quanto sublimiore me dignitate elevasti, tanto majoribus peccatis me implicari permisisti. Præterea quantæ ruinæ is, qui præ ceteris elevatur, pateat, liber Paralipomenon indicat. De Joäs namque Rege Juda refert, quia post mortem Joïadæ Sacerdotis, qui eum ad regnum provexit, in tantam elationem venerit, ut relicto cultu Dei à suis se permiserit adorari. pro quo superbiæ flagitio quod Regi eidem evenerit, Scriptura subjungit dicens: *Cumque volutus esset annus, ascendit contra eum Rex Syriæ, venitque in Judam & Jerusalem, & interfecit cunctos principes populi, & universam prædam miserunt Regi Damascum. In Joas quoque ignominiosa exercuerunt judicia, & abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis.* Ex quibus omnibus sentiri valet, quia nemo aut virtutis, aut dignitatis alicujus excellentiâ sublimatus, mortiferæ superbiæ ruinam absque magna contritione evadet. Sed & beatus Paulus hoc attestatur, qui patefactis quibusdam virtutibus sibi concessis subjungit dicens: *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ*

ANONYM. RATISP.

angelus satanæ ut me colaphizet. Si enim tantus vir stimulis ideo premebatur carnalibus, ne pro concessis extolleretur virtutibus; putasne tibi opus est aliqua adversitate fatigari, ne de perceptis beneficiis præsumas gloriari?

Quam ob rem perpende quæso tentationis tuæ causam & ordinem, exordium & finem: ut agnoscere possis, cur postremò amariori quàm primitus & illâ, quam tu insolitam vocasti tentationem, vexatus fueris. In primis namque ideo levioribus solitisque permissus es fatigari tentationibus, ut quasi per gradus quosdam ad altiora paulatim ascenderes, & disceres congredi quandoque cum gravioribus. Sed cùm in tam levi & temperata impugnatione aliquantulum proficiens, ea quæ in te gratia mea operabatur, magis ac magis viribus meritisque tuis attribueres; in talem te tandem permisi tentationem incurrere, cujus impugnationis magnitudine depressus, agnosceres cui instantem defectum, & cui præteritum omnemque laboris tui profectum debuisses imputare: ac per hoc tanto certior de gratiæ meæ beneficiis exsisteres, quanto minùs de meritis tuis præsumeres.

PARS II.

HOc ideo Clericus supradictus ideo scripsit, ut his qui in conversionis initio sacram Scripturam legere cupiunt, ostenderet, qualiter immensam diabolicæ fraudis astutiam, qua omnes eamdem Scripturam legentes impugnare solet, agnoscere & præcavere, qualiterque etiam divinæ inspirationis gratiam agnoscere & invocare debeant. Scripsit & idem Clericus multa alia, quædam quidem dictando, quædam autem alio modo, quæ scilicet utraque subsequenter pandere volo: sed dictata priùs, post hæc quoque cetera pandam. Sic ergo incipit scribere de librorum dictamine. Quia igitur alternis uti delecta-

bile est, non solùm ob depellendam tædii molæstiam, sed etiam ob recreandas animæ & corporis vires studui quondam dicta diversæ qualitatis scribere, sed nunc reserare libet quæ scripserim. Tres namque libellos diverso tempore diversoque stilo edidi in primis, quos volui in unum volumen, quasi ad unam convescentium mensam colligere, instar videlicet trium pulmentorum, quæ nobis sanctus Pater BENEDICTUS cænantibus largiri jubet in Regula: ut qui ex uno nequiverit refici, ex alio reficiatur. Confido itaque in Domino, quia omni spirituali cibo delectatus in aliquo illorum inveniat, per quod spiritualiter refici valeat. Sed hæc de omnibus generaliter sint dicta. Nunc verò reserare cupio, quæ causa fuerit singulos scribere, ut lector aliquatenus exinde instructus noverit, me nequaquam frustrà in talibus desudasse.

ANONYM. RATISP. Scripta auctoris.

Primum ergo libellum metricè prolatum, cui imposui titulum DE SPIRITALI DOCTRINA, scribere hujusmodi erat causa. Cùm enim quondam ex infirmitate maxima convalescens, ad monasticæ professionis vitam venissem, tunc in brevi, plusquam credibile sit, factus sum sospes: ex qua sospitate veritus ne aliquod damnum spirituale mihi oriretur, prece Dominum intima rogavi, ne me in tanta sospitate positum otio inutili torpescere, sed aliqua tentatione, quam mihi congruere sciret, pulsari permitteret. Post hanc orationem non multum temporis fluxit: & ecce variæ tentationum molestiæ accedentes in tantum me circumdederunt, ut & incautè me orasse, & magis ad interitum quàm ad proventum exauditum esse aliquando vererer. Sed sæpius retractans illud apostolicum, *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum ut possitis sustinere*; laboravi, non quantum debui, sed quantum fragili-

tate mea permittente, ipſoque Domino adjuvante potui, ne in conſpectu adverſariorum meorum corruerem. Ideoque in tanta moleſtia tentationis, quæ eo magis imminebat, quo major ſoſpitas corporalis inerat, omnimodo tractare cœpi, quali ſtudio, qualique labore corpus ſpiritui ſubjicerem. Nam ea quæ communiter cum ceteris fratribus in cœnobio agere docebar, ſed & illa quæ ſpeciali devotione ſcribendo, aut legendo, ſeu etiam jejunando ſponte ſubii, non ſatis affligere corpus videbantur. Cumque diu tractarem, quo potiſſimùm ſtudio memet in tantis periculis conſtitutum aptiſſimè jugiterque conſtringerem; occurrit animo ut in dictamine me occuparem aliquo: quod & ſæpe expertus ſum mentem laſcivam cujuſlibet ſcholaſtice inſtructi in nullo poſſe magis conſtringi, quàm ſtudio dictandi.

NOTA.

Hujuſmodi igitur occaſione accepta, libellum primum ſcribere cœpi metrico ſcilicet ſtilo, quo maximè in ſæculari vita poſitus me exercebam: ponens in eo varias ſpiritualis doctrinæ ſententias, quibus me ſolummodo contra tentationes imminentes inſtruens roboravi: aut pravitatis meæ quantitatem, quam cum ceteris Clericis communiter in mundo exercebam, pertinaciamque quam ſpecialiter præ multis ibidem retinebam, magis attenderem, atque litteris expoſitam majori pœnitentia diluendam agnoſcerem. Inſerui in eodem etiam libello ſermonem quemdam lamentabili ſtilo editum, priùs quidem diſputans de diverſa clericorum negligentia, necnon avaritia: deinde narrans de miſerabili improbitatis meæ vindicta, tam ſpiritualiter, quam corporaliter patrata. Ignorabam enim tunc, ſi quo loco proferenda forent hujuſmodi dicta, quæ licet in modo ſint poſita, poſt cetera tamen, cùm me aliquid perſpicaciori intuitu agnoſcere cœpiſſem, à me conſtant edità: quia metricis prolatus eſt verbis, quæ

pueris & intrantibus ad discendas litteras à multis primitus exhiberi solent. In primis quoque ponere decrevi, ut ex hoc quilibet ad veritatis viam conversus sumat quasi prandium conversioni suæ congruum, sicque leviori cibo refectus ad lautiores dapes sacræ doctrinæ capiendas aptior accedat. Librum verò visionum, licet post duos scripserim, in ordine tamen secundum ideo posui, ut illa doctrina quæ in priori libello variis prolata est sententiis, in hoc quoque variis corroboraretur exemplis; eaque tenacius præmissa animo inhæreant verba, quæ majori testimonio tam pietatis, quàm severitatis divinæ in subsequentibus commendantur, in morem videlicet lautioris cibi, qui primò aquâ purâ coctus, deinde aliqua aceti vel etiam piperis adjectione accuratiùs præparatur. Sola enim lenitatis verba in docendo prolata, quasi quidam cibi in sola aqua excocti possunt intelligi: sed cum dehinc aliqua severitatis exempla admiscentur, velut amaro aceti seu piperis additamento condita fercula, ut suaviora efficiantur, non incongruè intelliguntur. Apparet igitur, quia sicut cibus tam amaris, quàm suavibus condimentis coctus avidius sumitur; ita & doctrina blandimentis quidem inchoata, sed deinde alicujus severitatis commixta exemplis studiosiùs auditur. Unde & Apostolus Doctorem quemlibet instruens ait: *Argue, obsecra, increpa*, id est blandimenta terroribus admisce.

His igitur prælibatis de secundi ordine libelli, jam verò subjungere volo, ubi & qua occasione scriptum fuerit. Cum ergo monasterium nostrum in urbe Ratisbona constitutum varia Episcoporum persecutione destrui viderem, ibique per triginta annos meliora sperans subsisterem; occulto Dei judicio longè aliter quàm sperarem evenit. Qualiter autem destructio tanta evenerit, quia nec breviter proferri valet, nec

ineptias tantas hîc exponere libet, aliis proferenda relinquo: hoc solummodo enarrans, quia cùm exteriora & interiora monasterii nostri commoda penitus destrui sensissem, & contra hæc nil prævaluissem; quin immo à fratribus quibusdam juvenibus, quibus displicebam, apud Episcopum accusatus, varias mihi minas ab illo, illiusque familiaribus agi sæpius audissem; tunc petita ab Abbate licentiâ, ad monasterium Fuldense, quasi citò reversurus, perrexi. Verumtamen non dubito, quin tantam destructionem nemo in nos agere posset, nisi justo Dei judicio peccatisque nostris exigentibus permissus: quod scilicet exinde palam datur intelligi, quia in ipso discessionis meæ anno, qui erat ab Incarnatione Domini M L X I I, miserando semperque lugendo igne combustum est cœnobium nostrum.

1062 Anno Fuldam venit auctor.

In Fuldensi igitur monasterio positus, & optatæ tranquillitatis atque caritatis dono ibidem potitus, frequenter tractavi, qualiter pro ejusdem tranquillitatis gratia Deo, à quo mihi data est, grates referrem. Magnum quippe mihi tunc videbatur, in eodem monasterio pacifico incessu posse deambulare. Quapropter animum ad deferendas Deo gratias omnimodo convertens, & si qua dictandi materia aptè occurreret diutiùs exquirens, reperi tandem quamdam dictandi occasionem, visiones videlicet, quas & ego quondam vidi, & ab aliis per loca diversa profectus audivi. Has namque ad multorum notitiam deferre ideo utile esse arbitrabar, quia credo ad omnes homines pertinere, quoties quilibet visitatur à Deo, aut per castigationem, aut per consolationem, sicut & ipse in Evangelio dicit: *Quod uni dico, omnibus dico.* Incitabar etiam ex hoc ad scribendum, quia cum olim libellos duos ediderim, tertium pro sanctæ Trinitatis ho-

nore, si ipsa Trinitas dignaretur inspirare, sæpius optavi addere. Tali itaque causa incitatus, librum visionum, de quojam locutus sum, scribere studui.

Tertium verò libellum, quem ante annos xv; ut reor scripsi, cur in extremo ordine posuerim primo dicendum, deinde qua causa scriptus fuerit subnectendum. Quia enim multorum accuratis epulis cænantium mos est, ut in prima & secunda vice viliora quæque fercula (quæ non ideo viliora dicimus, quasi sint vilia, sed quod sint optimis inferiora;) in extrema verò lautiora, & aliqua arte præcipua cocta sibi apponere jubeant, cupientes in hoc non tam suæ gulæ, quàm aliorum, qui fortè invitati sunt ad convivium, delectationi & honori deservire: ego econtra simile aliquid inoliter volui in extremo aliqua lautioris sententiæ verbula ante faciem legentium, quasi ad mensam convescentium ponere, quæ quilibet lector avidus, licet indigno stilo edita, generosæ tamen materiæ dignitatem retinentia, pro dapibus lautis potuisset gustare. Nam quæ sententia lautior & suavior valet esse quàm de gratia Dei, & cur credenda dicendaque sit gratia; judicia quoque quàm vera, justaque & necessaria sint: sed & quantam bene agendi facultatem à Deo concessam habeamus, nisibus totis inquirere, atque pluribus testimoniis approbare? Hæc quippe tria per trium quæstionum solutiones in illo libro, quem in tertio locavi ordine, stilo quo potui per dialogum protuli, numero scilicet & ordine tali desiderans sanctam Trinitatem venerari. Sed & in hoc eamdem Trinitatem venerari studebam, quia in tertia quæstione, quam velut fercula quædam præcipua ritu sagaci contexta, & allata in extremo ad lectionis cænam considentibus apposui; de ipsa sancta Trinitate &

ANONYM. RATISP.

Unitate, juxta intelligentiæ meæ vires, brevi & aperta probataque (ut ſpero) variis exemplis & argumentis ratione deſſerui. Spero etiam me in eodem libello omnibus, tam in ſæculari, quàm ſpirituali vita poſitis, aliqua ædificationis verba protuliſſe, per quæ quilibet eſurientes & ſitientes juſtitiam refici poſſunt. Hæc quidem de libri extremi ordine ſint dicta, cui titulum impoſui DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS, id eſt de divinæ pietatis agnitione, judiciorumque divinorum diverſitate, necnon de varia bene agendi facultate. Deinde verò ſubjungimus qua cauſa fuerit ſcriptus.

Quidam namque monachus de Augienſi cœnobio, nobiliſſima Alemannorum ſtirpe ortus[1], nomine HEINRICUS, cùm ab Jeruſalem reverteretur, apud nos aliquamdiu hoſpitatus eſt. Hic ergo quia in ſacra Scriptura ſatis ſtudioſus fuit, me frequenter quaſi Doctorem adiit, ſuppliciter rogans pro quibuſdam ſacræ Scripturæ ſententiis, ut eas ſibi exponerem. Ego autem humilitatem atque importunitatem petitionis ejus attendens, prout potui, ad quæque rogata reſpondi. Cumque hæc collatio ſæpius inter nos habita ſibi placeret, poſtremo illud depoſcere cœpit, ut eamdem collationem litteris exciperem: quod licet diu tam pro deſidia, quàm pro ignorantia differrem, aggreſſus ſum tandem, ſcribens quidem per dialogum, ſed ſine titulo auctoris & abſque perſonarum notarum litteris, ne facile pateret cujus opus eſſet. Inter hæc verò ille ad monaſterium ſuum vocatus proficiſcitur, & poſt non multum tempus ad nos iterum revertitur. Tunc videns quæ ſcribere cœpi, qualiterque ea adumbravi; unicè petiit, ut & cauſam ſcribendi illuſtrarem prologo, & utriuſque perſonæ, mei videlicet ac ſui, memoriam patefacerem in dialogo. quod mox, ut poteram, ſcribens implere ſtudebam. Hæc igitur

causa dialogum me scribere fecit : quam idcirco reseravi, ne videar frustra scriptis alia addere scripta; utque cognita caritate qua impellebar ad scribendum, quilibet in quorum manus iste liber venerit, eadem caritate incitentur ad legendum. Hæc sint dicta de supradictis tribus libris, quos in unum componere volui. Nunc etiam libet pandere qua causa studuerim alios libellos scribere.

Cùm igitur persecutionem quam in monasterio nostro (ut supradictum est) passus eram, fugiens ad Fuldense monasterium venirem, ibique per annos quatuor cum tranquillitate magna commoratus viderer; dictandi scribendique studium frequentare postulabar à quibusdam ejusdem monasterii fratribus, ut sancti BONIFACII vitam, difficili stilo editam, aliquid facilius ederem. quam petitionem, licet diu denegarem, postremo tamen compulsus importunis precibus, ut potui, quod petitus eram implevi. Causa ergo tali librum sancti Bonifacii promptus scripsi: alium quoque libellum quem appellavi MANUALEM, pro ammonitione clericorum & laïcorum scriptum ibidem positus edidi. Item libellum Proverbiorum in eodem monasterio positus scribere cœpi. Cum autem assiduis epistolis per monasterii nostri fratres quosdam revocatus ad patriam nollem cito reverti propter illorum fratrum, inter quos tunc commorabar, petitionem, (omnimodis enim precibus ut illos non desererem efflagitabant) vix tandem ab illis remeandi licentiam obtinui.

Verumtamen ad monasterium nostrum priùs pervenire nolui, quàm indiciis aliquibus explorarem, qualiter omnia agerentur ibidem. Qua de re ad monasterium *Amerbach* dictum perrexi, cupiens illic exspectare, quousque certus fierem de monasterii nostri qualitate. Cumque ab ejusdem monasterii Abbate susceptus omni humanitate & pietate reti-

ANONYM. RATISB.

neret, & de sacræ Scripturæ quæstionibus multis inter nos sermo assiduus ageretur, placuissetque ei sæpissime responsio mea, accidit ut juxta paschalia festa dixisset ad me: Credite mihi quod si vobis præcipere aliquid possem, absque dubio præciperem, ut in hac sollemnitate proxima sermonem faceretis ad populum. Cui ego respondi dicens: Cur talia dicitis ad me, qui nihil hujus rei scio, qui numquam consuevi populum alloqui in publico? Illo verò eadem repetente, cœpi mox cogitare intra me dicens: Quid facerem, si aliquis, cujus jussa transgredi non præsumerem, talia mihi præciperet? Unde hujusmodi opus assumendum est mihi sponte, priusquam ab aliquo compellar potente: ut sic probem quid facturus essem. Continuóque stilo accepto scribere cœpi in modum sermonis, sumens exordium de Psalmistæ dictis: *Dominus de cælo prospicit super filios hominum.* quæ nimirum dicta, quantum potui, similitudinum argumentis roboravi, credens per hæc aliquos ædificari. cui videlicet operi titulum imposui, QUOMODO LEGENDUM SIT IN REBUS VISIBILIBUS. Cùm autem in eodem loco unum pæne annum manerem, venerunt nuntii ex monasterio nostro missi, cum quibus exinde ad patriam reversus sum.

His igitur dictis, dicam quoque qua de causa ceteros scripserim libellos. Ex petitione namque fratrum nostrorum, vitam sancti NICOLAI, necnon sancti VVOLFGANGI emendans, sicut in utriusque vitæ prologo intimatur, scripsi, antequam proficiscerer ad monasterium Fuldense. Sed & vitam sancti ALTONIS, unà cùm quibusdam carminibus ad eumdem sanctum pertinentibus. Postquam verò redii, vitam sancti MAGNI scripsi, compulsus fratrum duorum precibus intimis & assiduis, VVILHELMI scilicet ex congregatione nostra, & alterius qui ad nos dis-

cendi causa ex monasterio sancti Magni venit, ADALHAM dictus, quique nunc in sanctæ Afræ cœnobio Abbas est constitutus.

Post hæc autem cùm viderem simul & audirem undique Christianæ religionis destructionem, Rectorum & Principum negligentiam in subditos, tam in spirituali, quàm sæculari vita positos, doleremque jugiter pro talibus; cogitare cœpi, ut quia nullus dignaretur me audire communi sermone loquentem, pro miseriaque tanta condolentem; vel scribendo aliqua sacræ Scripturæ verba proferrem, unde aliquos ædificare possem. Hac igitur causa scripsi librum mei quoque operis novissimum, cui titulum imposui DE CURSU SPIRITUALI. In quo videlicet libro quantum per sacræ Scripturæ, maximéque per Psalterii & Evangelii campum currere potui, scribendo protuli. Inter hæc & sermones quosdam, necnon epistolas pro communi utilitate scripsi: quas si quis fortè legere voluerit, apud nos invenire poterit. Scripsi etiam ante plures annos libum DE CONFESSIONE ACTUUM MEORUM, ut si qua infirmitas vel subitanea mors me in extremis impediret à debita Confessione, saltem per scripta patefacerem, quis ex memetipso, quis ex Dei gratia essem.

Adhuc proferre libet duarum Orationum verba. Attendens enim sæpius, quia plurimos exemplis pravis seduxi, talia Orationis verba scribere studui, in quibus unusquisque satis doceri potest, quomodo pro se & pro aliis orare debeat: quæ scilicet Orationes cum à quibusdam jam habeantur, in hoc opusculo describere nolui. Hæ autem Orationes, aliaque superiùs de dictandi dono prolata, tanto magis pietati divinæ constant referenda, quanto ampliùs notum est me vitiis plurimis quondam deditum nihil horum meruisse. Ideo autem hæc protuli, ut juxta

ANONYM. RATISP.

hoc quod ipse Dominus in Evangelio cuidam dæmoniaco à se liberato præcepit dicens, *Vade in domum tuam, & narra quanta fecerit tibi Deus*; ego quoque narrarem, quanta mihi beneficia Deus exhibuerit.

Unde adhuc libet enarrare, quanta scientia quantaque facultas scribendi mihi data fuerit à Domino in primæva ætate. Cùm igitur parvus scholari disciplinæ traditus fuissem, litterasque celeriter didicissem; cœpi etiam longè ante solitum tempus discendi, sine jussu Magistri, artem discere scribendi. Furtivo enim & insolito modo, necnon sine docente nisus sum eamdem artem scribendi apprehendere. Qua de re contigit, ut pennam ad scribendum inrecto usu retinere consuescerem, nec postea ab ullo docente super hoc corrigi valerem. Nimius namque usus prohibuit me emendare. Quod cùm viderent plures, dixerunt omnes numquam me bene scripturum. Sed aliter evenit ex gratia Dei, sicut plurimis notum est. Nam cùm in pueritia, ipsoque tempore, quo tabula mihi data est cum aliis pueris, ad discendam scripturam viderer aliquid scribere nosse, miraculum non parvum præbui videntibus: deinde verò non post longum tempus tam bene scribere cœpi, tantumque affectum ad hoc habui, ut & in loco illo quo talia didici, d est in cœnobio *Tegernsee* dicto, multos libros scripsissem; & in Franciam translatus adhuc puer, ibique in tantum multa scribendo laborassem, ut inde rediens pæne visu privatus fuissem. Hæc ergo ideo proferre decrevi, ut aliquos incitarem ad similem affectum laborandi: gratiamque Dei quæ tanta mihi beneficia præbuit, aliis narrans, eos ad magnificandam eamdem gratiam Dei mecum traham. Et ut hoc amplius faciam, proferre libet quantum laboraverim scribendo postea, cùm reversus fuissem de Francia: ibi quippe fueram quando obiit Cæsar HEINRICUS, & factus est Rex CONRADUS.

NOTA.

Postquam

Postquam igitur in sancti Emmerammi cœnobium ad conversionem veni, mox quorumdam prece pulsatus, tanto iterum scribendi studio occupabar, ut raro, nisi in festivis diebus, aut in aliis horis incompetentibus, ab hoc opere cessarem. Interea successit & alius labor. Nam pro eo quod sæpius legere, aut scribere, aut dictare videbar, scholasticorum cura mihi commissa est: ex quibus nimirum omnibus ita per gratiam Dei constringebar, ut sæpe corpus quieti necessariæ non permitterer tradere. Cumque dictandi studium inesset, ad hoc sæpissimè non habui tempus, nisi in festivis diebus, aut noctibus, constrictus videlicet & puerorum cura ad docendum, & illorum petitione, quibus scribere cœpi, ad scribendum. Ergo præter libellos à me dictatos, quos tam sponte quàm petitus pro aliorum ædificatione dandos scripsi; uno minùs xx libros Missales scripsi, decem quidem Abbatibus aut Fratribus in monasterio nostro positis: quatuor autem Fratribus Fuldensibus, & quinque in aliis locis commorantibus; tres quoque libros Evangeliorum, & duos cum Epistolis & Evangeliis, qui Lectionarii vocantur. Ad hæc etiam scripsi quatuor matutinales libros. Postea senectus & infirmitas varia me prohibuit, maximéque inquietudo diuturna, quæ mihi ex variis curis & mærore pro monasterii nostri destructione exorto per tempora inolevit multa. Ei autem qui omne bonum præstat, & solus cuncta gubernat, quíque mihi indigno concessit plurima dona, sit laus æterna, sit honor per sæcula cuncta.

Libet etiam proferre, quantum reminisci valeo, quot libros quibusdam cœnobiis aut amicis tradiderim. Et primo quidem fratres Fuldenses nominare volo, quia pro eo quod apud eos maximè laboravi, scribens libros multos, quos monasterio nostro tradebam; ideo apud nos quoque scripsi libros, quos ipsi

non habebant. Tradidi namque eis, ſicut memini, VII libellos, Herveldenſibus autem duos libros. Cumque ex partibus illis remeaſſem, & ad *Amarbach* veniſſem, tradidi ejuſdem loci Abbati unum librum. Poſtea verò cum fratre noſtro VVILHELMO profectus, dedi ei quatuor libros, inter quos erat Miſſalis liber ſatis pretioſus: Abbati de *Laureſheim* unum librum, Abbati de *Eberſperg* unum librum, amicis quibuſdam in Boëmia poſitis quatuor libros, amico cuidam in Patavia poſito unum librum, ad monaſterium *Tegernſee* duos libros, ad Pryelenſe cœnobium prope nos poſitum volumen unum, in quo tres libri erant. Sed & filio ſororis meæ ibidem poſito unum librum, variaſque epiſtolas dedi. Ad Superius * quoque monaſterium tres libros, ad Inferius * monaſterium unum librum dedi. Præterea multis aliis dedi aut miſi aliquando ſermones aut proverbia, ſeu aliqua ædificationis ſcripta. Talia autem laboris mei indicia hîc ideo protuli, ut aliquos monachos otioſitati deditos converterem, & ad aliquod opus monaſticæ vitæ congruum incitarem. Si enim tam magna nequeunt, faciliora agere poſſunt.

* *Obermunſter.*
* *Nidernmunſter.*

MONITUM.

ETſi narratio ſequens de tranſlatione corporis S. P. Benedicti in Galliam, ſuperiora præcedere debebat pro ratione temporis; eam tamen in hunc locum conſulto rejecimus, ut cum aliis rebus, quæ ad res noſtras, ideſt Benedictinas pertinent, ſimul conjungeretur.

BREVIS NARRATIO

De translatione corporis S. P. BENEDICTI *in Galliam.*

IN Christi nomine. Fuit in Francia per pii Patris prudentiam Presbyter doctus. Hic erat iter facturus ad Italiam, volens investigare, ubi sepulta jacerent ossa inculta ab hominibus sancti BENEDICTI patris. Tandem pervenit in desertum, quod distat à Roma LXX aut LXXX milibus: ubi olim constructâ Cellâ, concordia caritatis inhabitantium firma fuit beati Benedicti. Et tamen adhuc Presbyter cum sociis suis sollicitus erat de incertitudine locorum. Qui dum nec vestigium invenire poterat, aut cimiterium corporum; tandem à subulco mercede conducto intellexit, & perfectè invenit locum monasterii: sepulcrum tamen omnino agnoscere non potuit, donec cum suis sociis consecravit jejunium per biduum ac triduum. Et postea coquo eorum per somnium revelatum est: & res ipsa illis innotuit. Ipse verò mane demonstrans, qui in honore ultimo esse videtur, ut tunc appareret quod Paulus ait: *Despecta mundi elegit Deus*, & alta ab hominibus dispicit: & sicut ipse Dominus prædixit: *Quicumque voluerit inter vos major esse, erit vester minister.* & iterum: *Qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.* Et tunc diligentiùs perscrutantes loca, invenerunt lapidem marmoreum perforandum. Destructo verò lapide, invenerunt ossa sancti BENEDICTI Abbatis, & in eodem monumento ossa beatæ SCHOLASTICÆ sororis ejus subter jacere, marmore tamen interposito: quia, ut credimus, omnipotens & mi-

ſericors Deus maluit eos in ſepultura conjungere, quos ante per amorem germanitatis & caritatis Chriſti ſociavit.

Congregatis verò oſſibus & lavatis, poſuerunt ſuper ſindonem mundiſſimum, ſeorſum tamen utriuſque, ut ſecum portarent ad regionem, Romanis ignorantibus : quia ſi agnoviſſent, utique non ſinerent abſque conflicto aut bello à ſe perduci tam ſanctas reliquias, quas Deus declaravit, ut homines intellegere potuiſſent tantam mercedem religionis & ſanctitatis eorum. quod in miraculo apparuit quod ibi effectum eſt. Quia poſtmodum ſindones obtegentes oſſa eorum inventi ſunt de ſanguine eorum erubere, velut de vivis corporibus emanaſſet cruor. Ut per hoc oſtenderet Jeſus-Chriſtus, quòd ſecum veraciter viverent in futurum, quorum oſſa hîc miraculis coruſcant. Et tunc erant caballo ſuperpoſita, & per longa itineris ſpatia ſic leviter portavit, quaſi nihil oneris ſentiret. Quando verò in via ſilvatica & anguſtica itinera ambularet, nec arborum offendicula, nec difficultas viarum obſtaculum eis vel impedimentum eſſet itineris; ut perfectè portitores agnoſcerent ob merita hoc eſſe ſancti Benedicti, atque beatæ Scholaſticæ ſororis ejus, ut proſperitas itineris eorum tam ſecura eſſet, donec perducti eſſent in Franciam, ad monaſterium cui Floriacus nomen eſt : ubi nunc ſepulti ſunt in pace, & in noviſſimo reſurrecturi in gloriam, illic præſtantes beneficia petentibus Patrem per Jeſum-Chriſtum Filium Dei, qui vivit & regnat in unitate Spiritus-ſancti per omnia ſæcula ſæculorum, amen.

ADNOTATIO.

Superior narratio (quæ in Ratisponensi codice S. Emmerammi , ante annos nongentos scripto , Regulæ S. Benedicti præmittitur) auctorem æqualem ejus temporis , quo translatio facta est , habere videtur. Germanum hunc esse existimo , non modò quòd in Germania repertus est codex , sed etiam quòd nomina Mummoli Abbatis & Aigulfi monachi translationis auctorum , utpote alienigena , ignoravit , & quòd S. Scholasticæ corpus Floriaci remansisse opinatus est.

Hæc translatio in plerisque Germaniæ & Alamanniæ Kalendariis pervetustis consignatur. In Murensi annorum sexcentorum : v Idus Julii celebritas sancti Benedicti Abbatis , *præter aliam ejus memoriam in Martio. In Einsidlensi æque antiquo eodem die :* Translatio sancti Benedicti. *In Salemensi antiquiori :* Prid. Non. Decembris Benedicti Abbatis. *Hac ipsa die primitus factam fuisse translationem testatur Kalendarium Gellonensis Sacramentarii , nostris Gellonensibus concessi regnante Carolo M. ubi hæc verba :* Prid. Non. Decemb. Monasterio Floriacensi à partibus Romæ adventus corporis sancti Benedicti Abbatis. *Cum ergo in eodem Gellonensi Kalendario notatur* XII Kal. April. S. Benedicti Abbatis ; *&* v Idus Julii depositio Benedicti Abbatis : *prior ex his duobus locis de obitu interpretandus est , posterior de translatione , quando corpus sancti Benedicti , quod Floriacum* prid. Nonas Decembris *ex hoc Kalendario advectum fuerat , repositumque pro tempore in oratorio S. Petri ; postmodum anno sequenti in majori basilica S. Mariæ depositum est* v Id. Julii *Hoc enim sensu non rarò* depositionis *vocabulum apud veteres sumitur , ut alibi ostendimus.*

Ceterum una Pauli Diaconi monachi Casinensis auc-

TRANSL. S BENED. *toritas huic in Gallias translationi adstruendæ sufficere potest : cùm in lib. 6 de gestis Langobardorum cap. 2 asserit , Francos* de Cenomannicorum vel Aurelianensium partibus *Casinum* , ubi tunc vasta solitudo exsistebat , *simul convenisse* , ejusdemque venerabilis Patris pariterque ejus germanæ venerandæ Scholasticæ ossa abstulisse , & in suam patriam asportasse : ubi duo monasteria , *alterum* in S. Benedicti , *alterum in* S. Scholasticæ honorem constructa sunt. *Addit tamen in Casinensium consolationem* , os illud venerabile , & oculos semper cælestia contuentes , cetera quoque membra , quamvis in cinerem defluxa , remansisse. *Itaque ex hoc Pauli testimonio cineres sancti Benedicti penes suos Casinenses , ossa apud Francos tunc temporis asservabantur. Nec valet reponere , ossa Casinum relata esse per Carlomannum. Siquidem scribebat Paulus mortuo Carlomanno , id est regnante Carolo Magno ejus nepote.*

INCIPIT

ORDO OFFICII IN DOMO * S. BENEDICTI ante Pascha.

* le Dome.

IN primis in Dominica quæ est ante Palma , id est quindecim dies ante Pascha , non cantant responsorium parvulum cum *gloria* , & secunda feria iconias velant

Item in Dominica quæ est in olivæ benedictionem, cantant Tertiam in S. Petro residentes. Omnes legunt lectionem secundum consuetudinem. Post lectionem verò sequitur Introitus & lectio Apostoli , & gradalis ad ipsam diem pertinentes , & Evangelium de ramis palmarum : & benedicunt olivas , & incipiunt antiphonam , *Hosanna filio David.* Post hæc

Ecce quam bonum, & intrant in S. Benedictum, & dicta oratione incipiunt aliam antiphonam, *Turba multa*. Sequitur Letania, & cum ipsa intrant ad Missam majorem. Ad ipsam legunt lectionem de Apostolo, gradalem & tractum, Evangelium, passionem Domini secundum Matthæum. Completâ Missa, vadunt cum psallentio in refecturio.

RITUS ECCLES.

Item post Palma tantùm tres noctes faciunt nocturnum. Quarta autem feria, id est in vigilia Cænæ Domini, hora nona èxpleta intrant ad Missam: legunt lectiones duas, & cantant graduales duos, unumquemque cum quinque versiculis. Sequitur Passio Domini secundum Lucam. Post Completorium verò ad ipsas vigilias signum non tangunt usque ad Missam in sabbato sancto; nec lectores benedictionem petunt, nec in fine consueta dicunt. Similiter ad mensas agatur.

Congregati omnes in Oratorio versum non dicant, nec vocatorium *, nec Presbyter compleat; nec orationem dicant, nisi tantum simpliciter incipiant antiphonam. Novem psalmi dividantur in tres vices, tres, tres, tres, cum novem responsoriis majoribus, & novem lectionibus de Lamentatione Jeremiæ, & Tractatu de passione Domini. Ita agatur usque in sabbato sancto.

*Invitatorium.

Item in Cæna Domini agatur Missa ad Vesperum. Ita intrantes in refecturio, accipiant singulas biberes & panem, & quicquid eis appositum fuerit. Exeuntes verò lavat Abbas pedes omnibus, & post Mandatum cænant.

Et in nocte de Cæna Domini, quod est Parasceve, incipientes Matutinum, per singulas antiphonas exstinguunt candelas singulas. Item in sexta feria ad Tertiam legunt Passionem Domini secundum Matthæum, ad Sextam secundum Marcum: hora verò nona legunt lectionem de Osee Propheta; sequitur

RITUS ECCLES.

gradalis cum quinque versiculis, *Domine audivi.* Deinde lectio de Exodo & tractus, *Qui habitat in adjutorio.* Post hæc Passio Domini secundum Johannem sequatur. Deinde Sacerdos fundat orationes XII cum totidem letaniis. Hæc omnia expleta, adorant sanctam Crucem. Acta vespera vadant ad reficiendum.

Sabbato verò post horam nonam, pulsato signo intrent in Oratorio. Dicta oratione incipiunt Lectiones XII cum IX orationibus totidemque gradalibus, & sequuntur benedictiones, & benedictio cerei & aquæ. Exeuntes verò cum letania procedunt ad S. Petrum. Finita ibidem ipsa letania, dicta oratione procedunt inde ad S. Benedictum cum alia letania: & illa ibidem finita, similiter dicta oratione incipient aliam, & cum ipsa procedunt ad Missam majorem. Post Missam, peractâ vesperâ vadunt cum psallentio in refectorio.

Item Dominico die vadunt cum antiphona & aqua sancta per singulas mansiones. Finita omnia & completa, procedunt in refectorium cum psallentio. Secundâ feriâ eunt cum Cruce & patrocinia *, & aqua sancta per singulos labores: redeuntes agunt Missam in sancto Petro.

* *id est* reliquiis.

Tertiâ verò feriâ procedens juso *, jungentes se invicem, & salutantes se mutuo ad S. Petrum in civitate: incipientes letaniam, intrant in ecclesiam, legunt lectionem Actus Apostolorum, gradalem, *alleluia*; sequitur Evangelium. Dicta oratione incipientes antiphonam procedunt in cellam ad sancto Salvatore. Peracta autem Missarum sollemnia, incipientes antiphonam eunt in refectorio. His ita omnibus expletis, secunda & tertia feria faciunt octo lectiones; reliquis diebus usque in octaba sexta & usque in Pentecosten omni nocte tres lectiones; & ad matutinum * *Dominus regnavit*, & *Jubilate Deo*.

* *id est* deorsum *seu* inferius.

* Laudes.

In his festivitatibus fiunt XII lectiones, & dicitur *Dominus regnavit*, Pascha, Ascensio Domini, Pentecosten, S. Johannis Baptistæ, S Petri, S. Laurentii, S. Mariæ, S. Martini, Nativitas Domini, Epiphania Domini, Octabas Domini, Octabas Epiphaniæ, Purificatio S. Mariæ, Nativitas S. Faustini & Jovitæ, & depositio S. Benedicti Abbatis, & S. Gregorii Papæ, & S. Germani Episcopi. In his autem festivitatibus in vigilia non est processio, nec jejunium ad vesperum, videlicet octaba Domini, octaba Epiphaniæ, & Purificatione sanctæ Mariæ. In reliquis autem sanctorum festivitatibus VIII lectiones. RITUS ECCLES.

ADNOTATIO.

PRæmissus Ordo habetur in codice bibliotheca S. Udalrici apud Augustam Vindelicorum, scripto ab annis fere nongentis. Hunc conjicimus esse Ordinem antiquum ecclesiæ Frisingensis, quæ etiam S. Benedicto sacrata erat, monachis à sancto Corbiniano Episcopo primitus commissa, ut alibi ostendimus. Illud observatione dignum, quod Passio Domini triplex in Parasceve legenda præscribitur.

In eo codice præmittitur alia manu vetus Kalendarium seu breve Martyrologium; deinde Regula sancti Benedicti, in cujus fine legitur, Facienti hæc vita erit æterna. *Tum sequuntur versus,* Qui leni jugo, &c. *Deinde ordo legendi libros sacros in ecclesia Romana: postea Ordo, quem mox edidimus, cum hymnis ecclesiasticis. Item breve scriptum* de ponderibus *absque auctoris nomine, ubi hæc verba:* Unciæ XII libram efficiunt... Libra una & semis heminam facit: duæ heminæ sextarium reddunt. XXIV sextaria modium faciunt, quindecim modia gomor, duo gomor corum.

Huic Ordini, propter argumenti affinitatem, subji-

cimus ex pervetusto codice S. Galli antiquas Consuetudines in monasteriis nostris olim servatas. Deinde verò epistolam seu rescriptum Casinensium ad litteras monachorum Teutonicorum de ritibus Cluniacensibus: quam epistolam in operculo cujusdam codicis publicæ bibliothecæ Basileensis invenimus.

ANTIQUÆ CONSUETUDINES

Monasteriorum Ordinis S. Benedicti.

PAtres cœnobiorum studiosè sanctam Regulam observare cum summa cura decertant, ut fratribus suis necessaria alimentorum & indumentorum secundum statuta sanctæ Regulæ præbeant: ut omnem eis mundanæ curæ occasionem tollant, & peculiatis alicujus atque murmurationis mortiferum virus excludant, suæque professioni idoneos reddant. Nam eleemosynarum largitionem, seu quamlibet oblationem, sive possessionum suarum reditus maxime in hoc expendunt, ut fratribus suis necessaria, non superflua præbeant, quatenus ab eis liberiùs sancti propositi observationem requirere valeant: curasque & sollicitudines rerum terrenarum postponunt, & secundum præcepta Regulæ lucrandis animabus studiosè invigilant.

I In Oratorio summum silentium, summam psallendi reverentiam, temperamentum elevatiùs canendi, & ordinatissimum modum in choro standi; in omnibus agendis temperatam modulationem, ablata in omnibus festinatione confusa, ac celerrimum ad omnia signa conventum.

II In sacrario magnum silentium, & nitidissimam administrationem, & vestimentorum sacerdotalium honestam & ordinatam valde distributionem, & signorum valde distinctum sonum.

III In hospitali hospitum Monachorum honestissimam susceptionem, segregata domo susceptionis aliorum hospitum. RITUS BENEDICT.

IV In refectorio summum silentium, & ordinatissimam atque mundissimam cibi & potus amministrationem, atque secundum Regulam æqualem in omnibus pro necessitate distributionem, in omnibus providentes, ne modum Regulæ usquam excedant.

V In claustris hora lectionis summum silentium, & summum studium lectionis ab omnibus haberi: semper tamen in illorum habitationibus silentium & humilitas studiose observatur.

VI In dormitorio ordinatissimam lectorum positionem, & æquam ac similem stramentorum divisionem: ubi nihil pictum vel variatum atque lineum vidimus, sed neque in dormitorio hospitum.

VII Omnigenam jurationem inter eos nec audiri, nec præsumi à quoquam: & nocturnum silentium semper ab eis custodiri, sive intus, sive foris sint, quousque in Capitulo versum dicant.

Ordinem Regularem apud eos qui in arce Regulari pollent, istum meminimus.

I IN primis ut à vespertinis usque in Capitulum, quod fit post Primam, summum silentium teneatur: & post matutinas horas non redeatur ad lectulos, nisi quando plenarium officium celebratur, vel contingat ante horam surrexisse, excepto infirmis vel præ lassitudine non valentibus, quorum imbecillitas à Priore consideranda est.

II Post lectionem autem Capituli exeundum est ad opus quod præcipitur à Priore cum summa cautela in Psalmorum modulatione vel spiritualium rerum conlocutionibus, ne verba otiosa subripiant, ut juxta regularem auctoritatem usque ad interrogationem non

loquantur. Ista interrogatio à sapientibus consideranda est, ut paucis comprehendant.

III Post opus, & Tertiam, & Missam, pleniter conveniatur ad lectionem in locum deputatum ab omnibus, excepto his qui in variis officiis deputantur: sed de his qui possunt occurrant, quorum conscientia sibi testis est, utrum possint, custodito summo silentio in intentione lectionis, nisi jubeat Prior alicui doctiori, minus doctis fratribus vel doctrina indigentibus lectionem tradere, de cujus moribus securus sit.

IV His ita compositis, frater qui signis horarum præest, accedat ad coquinam ad videndum, si jam parata sunt quæ parantur fratrum usui necessaria. His paratis moveat signum prolixiùs, dum fratres omnes in ecclesiam concurrere possint. His in unum positis signum secundum pulset brevius. Finito officio, stet Abbas vel secundus ab illo, si ipse non adest cum fratribus; & senior Decanus accedat propere ad signum refectorii pulsandum. quo audito, Abbas præcedat, sic sequantur reliqui fratres honestissimè, ut nullius vox vel mussitatio ibi audiatur.

V Post cibum autem citiùs redeunt ad stratus suos, maxime juvenes vel negligentes, quorum mores notantur. Si qui sunt de quibus bene præsumitur & volunt, liceat illis aliquantulum, sed tamen breviter, vacare orationi in ecclesia. In claustro autem vel prohibito loco nullus inveniatur, ne fortè (quod absit) aliquis fabulis vacet vel otio. Sed nec hoc prædicti Patres saltim concedunt.

VI Item signo Nonæ priore pulsato prolixiùs, sustineatur à secundo eo modo, sicut superius; & cetera omnia quæ superiùs diximus de hora Sexta, compleantur. Sunt qui versum volunt dicere post potum Nonæ, sicut priùs in Capitulo, ad solvendum

ſilentium, quod cautè cuſtodiunt uſque ad illam horam. Sed videat Abbas, utrum hoc obſervare voluerit. Poſt Nonam autem, ſicut jam præfati ſumus, in opere cuſtodiantur omnia.

VII Vidimus etiam de adoleſcentioribus fratribus maximam curam haberi, & ad hanc curam deputatos duos, quorum probatiſſima vita habebatur in monaſterio; nec declinari adoleſcentes ab eorum adſpectu, ſive in die, ſive in nocte, umquam auſos fore.

VIII Circatores etiam duos, qui omnibus horis, dum fratres vigilabant, circuibant monaſterium, ne quis frater deeſſet proprio loco: ſi autem defuiſſet, ſtatim in tabulis notabatur, & in conventu fratrum adſpectui Abbatis præſentabatur, & juxta propriam temeritatem regulari diſciplina corripiebatur. Sed & multa alia, quæ brevitas hujus ſchedulæ coercet, & ore conloquentis edocentur melius, ab his Patribus cuſtodiri.

IX De modis autem pænitentiæ cautiſſimè decernunt, quos modos eſſe ſeptem dicunt regulares. Primus, ammonitio ſemel & iterum atque tertio. Secundus, correptio publica coram omnibus, abſque excommunicatione. Tertius, excommunicatio pro levioribus culpis. Quartus, excommunicatio pro gravioribus culpis. Quintus, verberum vindicta vel corporis caſtigatio. Sextus, oratio communis ab omnibus. Septimus, expulſio de monaſterio, ſi rite recordor. Inveniuntur tamen & alii modi pænitentiæ in regulari diſciplina: ſed hi excellentiores.

X Vidimus etiam & aliud obſervabile. Si quis ad perfectionem taciturnitatis venire deſideret, quod nullus fratrum in quolibet loco loqui aliquid præſumebat, præter duo ad hæc deputata. In eccleſia nullus præter officium divinum & verba orationis: ſi aliquid cuilibet loqui neceſſitas erat, tacto veſti-

mento Abbatis vel cujuslibet fratris annuit ad illa loca : expositisque paucissimis verbis vel rationabilibus, statim abscesserunt, timentes ne propter necessaria verba, in nociva & inutilia inciderent.

XI Prædicti circatores hoc observabant ; si aliquem ridentem vel aliquid susurrantem conspexerant, statim tabulis notabatur, & benignissimè corripiebatur tempore oportuno.

XII Inter se namque tanta caritate ardebant, ut si cuilibet contigisset propter communem utilitatem longiùs abesse, quod tanta dilectione desiderabatur ab omnibus, ut nulla mater amplius unicùm filium desiderare potuisset, usque dum rediret. Reddito propriis, statim super collum ejus in osculum ruebant fraterno affectu, implentes illud quod Dominus dicit in Evangelio : *Tunc vere discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad invicem.*

SCRIPTUM FRATRUM DE MONTE Casino ad Fratres ejusdem Ordinis, scilicet S. Benedicti, in Alemanniam & Franciam, &c.

De ritibus Casinensium, & Cluniacensium.

PRofessionis monasticæ Patribus & Fratribus Teutoniensibus, suorum juxta consuetudinem priorum hactenus innitentibus Patris nostri Benedicti institutis, Casinenses in incœpto fine tenus perseverare, ut salvari mereantur communi cum Patre. De quibus nobis paternitas vestra scripsit, scilicet ut aliquid vobis de nostræ conversationis ac institutionis consuetudine rescriberemus, dominum nostrum Abbatem consulere operæ pretium duximus : cujus præcepto & fratrum consilio ista remandamus. Magistram in omnibus Regulam sequimur, beati BENE-

DICTI Patris nostri præcepta servamus : neque pro aliqua aliena novaque consuetudine volumus à tantæ veritatis tramite deviare, illud Apostoli Pauli attendentes : *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci.* & quod item in alio loco : *Si quis evangelizaverit vobis præter quod evangelizavimus, anathema sit.* Et item : *Suam volentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Quis igitur monachus novitatis inventor, sanctæque Regulæ Patris nostri transgressor, recte in monasterio vivere videtur? cùm tantæ sanctitatis vir, cujus doctrinâ tota redolet Ecclesia, beatus scilicet Papa Gregorius, ejus miracula scribens, de eo diceret : Scripsit autem & monachorum Regulam discretione præcipuam, sermone luculentam. Laudamus equidem si aliquid in monasterio tolerabile additur : sic tamen ut institutio Regulæ non amittatur. Scilicet sicut apud nos & ubique terrarum, quarum ad nos fama pervenit, multæ variæque consuetudines, cum Regula non discordantes, ex utraque parte maris recipiuntur. Aliam enim Teutonici monachi, aliam Italici, aliam Franci, aliam alii ex ista parte maris habent complurimi. Similiter ex illa parte, aliam jam Constantinopolitani, aliam Antiocheni, aliam Alexandrini, aliam illi & illi : omnes tamen bonæ sunt & utiles. Unde non parum miramur, cur aliqui per insolentiam superbiæ fastu inflati, temerariè per unam, etsi bonam, aliam non minùs bonam, vel forsitan meliorem destruere videantur.

De quibus tamen præ ceteris specialius nobis scripsistis, de tonsura scilicet & habitu Cluniacensium, breviter respondere possumus, quia nec nobis placent, nec cuiquam, qui regulariter vivere voluerit, jure placenda sunt. Videntur enim omnino contra Regulam. Si verò de nostra tonsura & habitu quæritis, nos in utroque vobis concordare sciatis. Nos-

trum igitur vobis, si placet, quod Apostolus in commune dat, tam vobis quàm nobis, & nos dabimus consilium: *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci.* Consuetudines vestras & institutiones, tantùm ne Regulæ dissentiant, pro nulla alia mutare studeatis. Quia ad montem fortitudinis quæstiones vestras retulistis, quia de ipso fonte haurire desiderastis, quia tabulis testamenti leges vestras firmari voluistis, quia caritati vestræ quidquam negare non possumus; hæc vobis de communi scribere studuimus. Et re vera etiamsi, ut paternitas vestra mandavit, consuetudines nostras & institutiones scribere possemus de integro, mensis spatio nihil remaneret, etsi omnia seriatim comprehendere vellemus. Quasdam autem partes, quæ vobis utiliores videntur, quasi quosdam flores decerpendo colligere non minor ferè difficultas esset, cùm partium electio nisi toto diligentius perfecto fieri non possit. Verumtamen si in vestro perseverare volueritis desiderio, nostrum qualecumque vobis non displiceat consilium. Plerique nostræ consuetudinis, nostræque conversationis cupidi, de suis quem cognoscunt ingenii, unum huc transmittunt, quo non solum auditu, verùm etiam ipso visu pro quibus mittitur perspiciat; eoque modo, quasi unus ex nobis, hîc quidam per integrum annum, quidam etiam diutius manent, tandem omnibus perspectis ad sua certus cum gaudio redit. Hoc idem non ab re nobis videtur, si vobis placeat, consilium: sic tamen ut honori vestro consulentes, hujus loci, cùm nostri, tum etiam hujus rei causa commodo & honori provideatis. In Christo valeatis, vigeatis, sine fine vivatis.

PROLOGUS

PROLOGUS

in librum Consuetudinum Hirsaugiensium,

Auctore VVILLELMO *Abbate*.

POstquam ego Frater VVILHELMUS Dei ordinatione & Fratrum Hirsaugiensium electione ejusdem loci Provisor sum constitutus, indidi eis in primis, quas à puero didiceram in monasterio sancti Emmerammi regularis vitæ consuetudines. Sed quia multa in eis erant, quæ paulatim succedente desidiâ à monastico rigore, & ab illius partæ conversationis nobilitate videbantur degenerasse; statui apud me, ut ubicumque aliquid informandis fratrum moribus, proficuum visu vel auditu, vel certè lectione sacrorum librorum perciperem, totum hoc quasi vivos lapides ad spiritualis structuræ fabricam conferrem. Quod propositum meum dum ei, qui replet in bonis desiderium fidelium suorum, sedulis precibus commendarem; Deo omnia mirabiliter ac misericorditer disponente, venerabilis vir ac bonorum omnium memoriâ dignus BERNARDUS Abbas Massiliensis, apostolicæ sedis legatione functus ad nos devenit, integrúmque ferè annum difficultate conficiendi itineris quod volebat inhibitus, nobiscum exegit. qui ubi sollicitè Fratrum conversationem, & monasterii nostri statum pervidit; quodam die inter cetera spiritualis vitæ colloquia sic me compellavit. « Ut video, Frater carissime, locus iste admodum aptus « est conversationi monasticæ, & ipsi Fratres justè ac « sanctè vivendi ardentissimo videntur flagrare studio. « Sed nosse velim quos potissimum vestræ institutionis « magistros habeatis, & à quo præcipuè monasterio

VVILLELMI EPISTOLA.

» derivatas consuetudines observetis. Nostri, inquam, » est studii quoslibet religiosos hujus vitæ viros pro » posse nostro imitari : sed si nos in aliquo deviantes » dignamini ad viam reducere, procul dubio quocumque nos sapientis consilii manu ducitis, promptissimè subsequemur. Ad hæc ille : Vestra, inquit, conversatio, quantum nostri ingenioli acumine perspici » potest, & Deo acceptabilis, & omnium sanè sapientium admiratio videtur. Sed si adhuc gloriosior esset, » & apostolicis, ut ita dicam, signis & virtutibus illustrata claresceret; his tamen, qui sincerè monasticam » sectantur perfectionem, non adeò grata, acceptáque » erit, nisi aliis regulariter institutis monasteriis in » habitu & tonsura, ceteris consuetudinibus assimilata » fuerit. Sed inter omnia Cisalpinæ Galliæ monasteria, » si nostram requiritis sententiam, Cluniacense cœnobium potissimùm vobis suadeo eligendum : ubi & » perfectissimorum monachorum auctoritate, & temporis antiquitate monastica eo roboris & gloriæ excrevit religio, ut si qua adhuc sanctitatis vestigia » in aliis videntur monasteriis, non dubium sit ex » hoc, quasi ex vivo quodam & inexhausto fonte, » singulos emanasse rivulos. Dum his & hujusmodi monitis vir prædictus, ut dici solet, stimulos currentibus addidisset, peractâ legatione pro qua venerat, rediit; & in redeundo Cluniacum transiens, ipsi Patri monasterii nos intimè commendavit, & ad pristinum (si quid hujusmodi ab eo peteremus), satis benevolum reddidit.

Circa idem tempus UDALRICUS senior quidam Cluniacensis, nutu Dei, pro causâ monasterii in Alemaniam missus, aliquamdiu nobiscum mansit : & quia nobis olim erat familiarissimus, longâque jam experientiâ in Cluniacensibus disciplinis exercitatus, rogavimus eum, ut suas nobis consuetudines transscriberet. Annuit, spopondit, & ut promiserat,

duos de prædictis consuetudinibus libellos nobis conscripsit. Postea considerantes in eisdem libellis multa deesse ad plenariam earumdem consuetudinum scientiam capessendam, primò duos ex nostris fratribus, atque iterum alios duos, tertiò nihilo minus duos Cluniacum direximus: qui tam diligenti examinatione omnia illius Ordinis secreta rimati sunt, ut ipsi eorum Magistri, in quorum audientia scriptas consuetudines recitabant, affirmarent, numquam aliquos illius spiritualis scholæ discipulos, vel pleniùs, vel veraciùs suæ institutionis artem comprehendisse. Illis tandem redeuntibus, & tam fructuosi operis manipulos cum gaudio reportantibus, accepimus per eos mandatum à domino HUGONE venerabili Cluniacensium Abbate, ut suâ freti auctoritate, coadunato seniorum nostrorum consilio, prout ipsa dictaret ratio, secundum morem patriæ, loci situm, & aëris temperiem, de eisdem consuetudinibus, si quid esset superfluum, demeremus; si quid mutandum, mutaremus; si quid addendum, adderemus. quod sagaci studio communi insistentes, & pauca quidem mutantes, multo autem pauciora recidentes, totas illas consuetudines in duos libros distinctis per sua capitula sententiis digessimus. Hac autem intentione & hac mercedis compensatione tam sumptuosum opus elaboravimus, ut & vos Fratres carissimi, reverendi Patres ac domini, & quibuscumque inest amor & studium secundum vos institui, hæc observando vitam æternam promereri valeatis: dúmque vos nostro labore ad bene vivendum adjuvari gaudetis; nos quoque ad semper cum Christo beatè vivendum, vestris orationibus adjuvetis.

VVILLELMI EPISTOLA.

Hilari ergo animo, & obviis (ut dicitur) manibus suscipite parvula quidem, sed multo labore exsudata Patris nostri xenia, & ad perpetuam paulò

VVILLELMI EPISTOLA.

post morituri senis memoriam, amplectimini; servate & observate, atque in intimis reponite sensibus: ut quàm sincero amore viventem dilexeritis, in horum observatione innotescat omnibus per succedentia tempora futuris. Hinc etiam operi proposito manum applicantes, congruum arbitramur à Noviciorum susceptione, eorúmque institutione omnium quæ dicenda sunt exordium facere.

ADNOTATIO.

VVillelmi Abbatis libros duos de ritibus monasterii sui reperimus in quibusdam Germaniæ monasteriis, ut in Vveingartensi, unde superiorem Prologum depromsimus. Liber primus constat capitibus LXIV, *secundus* LXXII. *Parum differunt à Cluniacensibus ritus Hirsaugienses, in quibus eadem verba eademque sententiæ passim leguntur. Quia verò Vvillelmus in superiori Prologo mentionem facit de illis,* quas in monasterio sancti Emmerammi didicerat regularis vitæ consuetudines, *hîc eas subjicere, prout in codice Einsidlensi à nobis repertæ sunt, prima lectione visum erat. Sed ne hujusce libri moles nimium cresceret, has in aliud tempus reservandas duximus.*

DIPLOMA LUDOVICI PII

Pro cœnobio Campidonensi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi HLUDOVVICUS divinâ ordinante providentiâ Imperator Augustus. Si erga loca divinis cultibus mancipata, propter amorem Dei eique in eisdem locis famulantes, beneficia oportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco notum esse

volumus cunctis Fidelibus nostris, præsentibus scilicet & futuris; quia concessimus monasterio, quod dicitur Campidona, quod est constructum in honore sanctæ Mariæ semper Virginis, & sanctorum Gordiani & Epimachi martyrum, quos bonæ memoriæ HILDEGARDA mater nostra ad eumdem locum, pro divinis eis officiis adhibendis collocavit, ubi & nunc venerabilis Abbas TATTO præest, ut quandocumque divina vocatione prædictus Abbas vel successores ejus de hâc luce migraverint, pro divinæ auctoritatis gratia & amore præfatæ Hildegardæ matris nostræ, monachi ibidem Deo militantes licentiam habeant, quamdiu inter se tales invenire potuerint, qui ipsam congregationem secundum Regulam sancti BENEDICTI regere valeant, per hanc nostram auctoritatem & consensum eligendi Abbates: quatenus ipsos monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge proleque nostra, atque stabilitate totius imperii nostri, proque memoria beata genitoris nostri, matrisque nostræ Hildegardæ, Domini immensam clementiam exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem ut pleniorem in Domino obtineat vigorem, & à fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris veriùs credatur & diligentiùs conservetur, eam manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.

DIPLOMATA.

Signum HLUDOVVICI serenissimi Imperatoris.

HIRMINMARIS Notarius advicem HUGONIS recognovi, & subscripsi. Data Kal. Septemb. anno Christo propitio XXVI imperii domni Hludovvici piissimi Augusti, Indictione II. Actum Cabalauno civitate palatio regio in Dei nomine feliciter, amen.

ALIUD EJUSDEM.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi. HLUDOVVICUS divina REPROPITIANTE clementia Imperator Augustus. Si locis Deo dicatis propter amorem Dei & reverentiam inibi sibi famulantium, quippiam beneficii de rebus transitoriis ad necessitates eorum sublevandas conferimus, id nobis procul dubio ad æterna præmia consequenda profuturum minimè dubitamus. Idcirco noverit industria omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet & futurorum, quia ad deprecationem dilectissimi fratris nostri DROGONIS venerabilis Archiepiscopi, sacrique palatii nostri summi Capellani, quamdam cellulam, appellatam Aldrici-cella, quæ domino ac genitori nostro CAROLO præstantissimo Imperatori tradita est, quæ in Ducatu Alamanniæ sita est in pago Albigoi, ad quoddam monasterium, quod dicitur Campidona, ubi præsenti tempore venerabilis TATTO Abba præest, ob emolumentum animæ nostræ, & æternæ retributionis fructum subdere, & de nostro jure in sui & potestatem prædicti monasterii sollemni donatione nobis transferre placuit. Pro hoc itaque nostro favore atque licentia dedit jam dictus venerabilis Abba Tatto ex ratione monasterii sui RATULFO Presbytero, atque Capellano nostro, qui jam pridem eamdem cellulam nostra largitione tenuit, ad habendum in beneficium diebus vitæ suæ, in pago Keltenstein, in loco, qui dicitur Hruodoldishova, sex obas vestitas sub integritate earum; & in alio loco in pago Augustgoi, quamdam cellulam nuncupatam Herilescella cum omnibus ad se pertinentibus, eo videlicet modo, ut præfatas res monasterii diebus tantùm vitæ

ſuæ habeat, & poſt obitum ſuum revertantur ad prænominatum monaſterium perpetualiter poſſidendæ. Unde verò ob firmitatis ſtudium hoc præceptum venerabili monaſterio Campidonæ pro utriſque rebus confirmandis fieri juſſimus, per quod decernimus atque jubemus, ut abhinc in futurum, modo ſuperius taxato, in jure & dominatione ejus conſiſtant: ita ut quiquid utilitatis Rectores prædicti monaſterii de utriſque rebus facere, ordinare, diſponere decreverint, libero in omnibus perfruantur arbitrio. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas per futura tempora inviolabilem & inconvulſam obtineat firmitatem, manu propriâ noſtrâ ſubter eam firmavimus, & impreſſione anuli noſtri juſſimus ſigillare.

Signum HLUDOVVICI ſereniſſimi Imperatoris.

HIRMINMARIS Notarius ad vicem HUGONIS recognovi & ſubſcripſi.

Data XIV Kal. Maïas, anno Chriſto propitio XXVI Imperii domni Hludovvici piiſſimi Auguſti, Indictione ſecunda. Actum Bodoma regio palatio in Dei nomine feliciter, amen.

DIPLOMA OTTONIS II

Pro eodem monaſterio Campidonenſi.

IN nomine ſanctæ & Individuæ Trinitatis. OTTO divina favente clementiâ Imperator Auguſtus. Oportet igitur nos qui divino munere à ceteris mortalibus ſumus prælati, ejus in omnibus parere præceptis, & loca ſibi dicata per petitiones fidelium noſtrorum noſtro relevare juvamine, atque imperiali tueri munimine: quoniam id nobis & ad temporalem vitam proſperè tranſigendam, & æternam feliciter obtinendam profuturum liquidò credimus.

Quapropter comperiat omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet & futurorum sollertia, qualiter fidelis noster RUODOLFUS Abbas Campidonensis cœnobii adiit celsitudinem nostram, innotescens nobis, quod antecessores nostri HLUDOVICUS videlicet Imperator filius Caroli Magni Imperatoris, necnon & HLUDOVICUS Rex, sed & CAROLUS Imperator, ARNOLFUS etiam Imperator, & HLUDOVICUS filius ejus Rex, CUONRADUS Rex, & HEINRICUS Rex, & beatæ memoriæ genitor noster OTTO Imperator Augustus, fratribus in monasterio quod dicitur Campidona, quod est constructum in honore sanctæ Dei Genetricis Mariæ, & ibidem requiescunt pretiosa corpora sanctorum martyrum Gordiani & Epimachi, Deo famulantibus licentiam tribuissent ex illis ipsis eligendi Abbatem, quamdiu ibi talem invenire potuissent, qui ipsam sanctam congregationem secundum Regulam sancti BENEDICTI digne regere valeat. Itaque nos morem præscriptorum antecessorum nostrorum sequentes, propter petitionem GISILHARII Magdeburgensis venerabilis Archiepiscopi, imperiali auctoritate concessimus in prædicto loco sancto, ob amorem Domini nostri Jesu-Christi, nostræque mercedis augmento, ac pro conjugis, carissimæque prolis nostræ salute, habere potestatem illis eligendi Abbatem, si dignum Domino auxiliante inter illos invenire potuerint, & nulli alio Abbas subjectus sit nisi Imperatoribus & Regibus. Et illam atque omnem concessionem quamcumque antecessores nostri eidem monasterio contulerunt, in immunitate, donatione, seu cujuscumque securitatis additamento, sicut meliùs & pleniùs illorum temporibus habuerunt, ut ita & deinceps habeant per hoc auctoritatis nostræ præceptum plenius in Dei nomine confirmatum. Hanc itaque nostram imperialem auctoritatem,

ut inconcussam & inviolabilem obtineat firmitatem, manu propriâ nostrâ subter confirmavimus, & anuli nostri impressione sigillari jussimus.

DIPLOMATA.

Signum domni OTTONIS invictissimi Imperatoris Augusti.

HILTIBOLDUS Episcopus & Cancellarius vice VVILLIGISI Archicapellani notavi.

Data IIII Idus Junii anno dominicæ Incarnationis DCCCC. LXXXIII, Indict. XI, anno verò regni secundi Ottonis XXII, imperii autem XV. Actum Veronæ feliciter, amen.

ALIUD OTTONIS III

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, OTTO Divinâ favente clementiâ Rex. Oportet igitur nos quo divino munere præ ceteris mortalibus sumus prælati, ejus in omnibus parere præceptis, & loca sibi dicata per petitiones fidelium nostrorum, nostro relevare juvamine, atque regali tueri munimine: quoniam id nobis & ad temporalem vitam prospere transigendam, & æternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet & futurorum sollertia, qualiter fidelis noster RUDOLFUS Abba Campidonensis cœnobii adiit celsitudinem nostram, innotescens nobis, quod antecessores nostri HLUDOVVICUS videlicet Imperator, filius Caroli Magni Imperatoris, necnon & HLUDOVVICUS Rex, sed & CAROLUS Imperator, ARNOLFUS etiam Imperator, & HLUDOVVICUS filius ejus Rex, CUONRADUS Rex, & HEINRICUS Rex, & beatæ memoriæ avus noster OTTO Imperator Augustus, & ejus æquivocus genitor noster Imperator Augustus, fratribus in monasterio quod dicitur Campidona, quod est constructum in honore sanctæ

Dei genitricis Mariæ, & ibidem requiescunt prætiosa corpora sanctorum martyrum Gordiani & Epimachi, Deo famulantibus licentiam tribuissent, ex illis ipsis eligendi Abbatem, quamdiu ibi talem invenire potuissent, qui ipsam sanctam congregationem secundum Regulam S. BENEDICTI dignè regere valeat. Itaque nos morem præscriptorum antecessorum nostrorum sequentes, propter petitionem fidelium nostrorum HILDEBALDI Vvormatiensis ecclesiæ venerabilis Episcopi, & LUTTOLFI Augustensis cleri honorandi Pontificis, ac cari nepotis & æquivoci nostri OTTONIS Ducis, regali auctoritate concessimus in prædicto sancto loco, ob amorem Domini nostri Jesu-Christi, nostræque mercedis augmento, nostra parentumque nostrum salute, habere potestatem illis eligendi Abbatem, si dignum Domino auxiliante inter illos invenire potuerint, & nulli alio Abbas subjectus sit, nisi Regibus & Imperatoribus. Et illam atque omnem concessionem, quamcumque antecessores nostri eidem monasterio contulerunt, in immunitate, donatione, seu cujuscumque securitatis additamento, sicut meliùs & pleniùs illorum temporibus habuerunt, ut ita & deinceps habeant, per hoc nostræ auctoritatis præceptum pleniùs in Dei nomine confirmatum. Hanc itaque nostram regalem auctoritatem, ut inconcussam & inviolabilem obtineat firmitatem, manu propriâ nostrâ subter confirmavimus, & anuli nostri impressione sigillari jussimus.

Signum domni OTTONIS gloriosissimi Regis.

HILTIBALDUS Episcopus & Cancellarius vice VVILLIGISI Archiepiscopi recognovi.

Data II. Kal. Maii, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXCIII. Indict. VI. anno autem tertii Ottonis regnantis X. Actum Vvormatiæ feliciter, amen.

ITEM ALIUD HEINRICI IV

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, HEINRICUS divinâ favente clementiâ Rex. Sicut prædeceſſores noſtri, ſive Reges, ſive Imperatores, in hoc maximè ſunt laudandi, quod loca divinis cultibus & officiis dedita, ſub pia intentione ac ſacra religione inſtituerunt: ſic & nos non abſque laude, neque à divina remuneratione vacuos eſſe credimus, ſi nos eiſdem eccleſiaſticam quietudinem, & primitivam libertatem ſub diligenti ſollicitudine obſervamus, necnon cauta & laudabili confirmatione concedimus. Summum enim bonum eſt in Regibus juſtitiam colere, & ſua cuique jura ſervare, & in ſubjectos non ſinere, quod poteſtatis eſt fieri, ſed ut æquum eſt pro utilitate & honeſtate eccleſiarum, & nova concedere, & vetera confirmare. Unde notum eſſe volumus omnibus Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quàm præſentibus, qualiter nos ob interventum fidelium noſtrorum SIGEFRIDI ſcilicet Moguntini Archiepiſcopi, & ANNONIS Colonienſis Archiepiſcopi, ceterorumque Epiſcoporum, Ducum, & Comitum, ſimulque ob fidele ſervitium OTENI Abbatis, Campidonenſi Abbatiæ priſtinam libertatem, & ad ſola regalia reſpectionem, regali noſtro jure ac poteſtate concedimus, & confirmamus, ea videlicet ratione, ut nullus deinceps Epiſcopus, Dux, Marchio, Comes, neque aliqua parva ſive magna poteſtas aut perſona, prædictam Abbatiam à noſtro jure, ſcilicet à regalibus, abalienare præſumat. Et ut hæc conceſſio & confirmatio ſtabilis, & inconvulſa omni permaneat ævo, hanc chartam inde conſcribi, manuque propria corroborantes, ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.

DCC XCVIII Arn Archiepiſcopus factus eſt.

DCCC II Cadaloc, & Gotehrammus, ſeu exteri multi intefecti fuerunt ad caſtellum Guntionis.

DCCC III Carolus ad Salzburc monaſterium fuit.

DCCC IIII Alhvvinus obiit.

DCCC V Leo Papa ad Cariſiaco noſter Domnus habuit. Cabuanus venit ad dominum Carolum, & Abraham Cagonus baptizatus ſuper Fiſkaha,

DCCC XIII Dominus Carolus Imperator Hludovvico filio ſuo coronam imperii impoſuit.

DCCC XVII Paſchalis Papa factus eſt, & Baturicus Epiſcopus.

DCCC XVIII Pernhardus Rex carmalum levavit.

DCCC XVIIII Pernhardus interiit. Hiltibaldus Epiſcopus obiit, & Odolfus Comes. Liudvvit carmalum levavit.

DCCC XX Hoſtis magna contra Hliudvvicum.

ANNALES VVEINGARTENSES.

DCCC XI Haito Epiſcopus ſuper mare tranſivit.

DCCC XIII Egino Conſtantienſis Epiſcopus ob.

DCCC XVI Cozpertus Abba efficitur.

DCCC XXII Haitoni Erlobaldus ſucceſſit.

DCCC XXIII VVettinus obiit.

DCCC XXX Initium baſilicæ ſancti Galli.

DCCC XXXIII Francorum dedecus.

DCCC XXXV Dedicatio baſilicæ ſancti Galli.

DCCC XXXVI Haito Epiſcopus obiit.

DCCC XXXVIII Puato Diaconus lapſus eſt in Judaiſmum.

DCCC XLIII Judith obiit.

DCCC XLVII Tatto & Erlobaldus ob.

DCCC XLVIIII Vvalahfredus obiit.

DCCC LVI Leo Papa, Lotharius Imperator, Trua-

ANNALES. go * & Rabanus obierunt.

* Drogo

DCCC LVII Serenissimi Hludovici Regis filia Hiltigart ob.

DCCC LVIII Folcvvinus Abba obiit.

DCCC LX Hiems magna, & mortalitas animalium.

DCCC LXI Fames validissima.

DCCC LXIII Gens Hunorum Christianitatis nomen aggressa est.

DCCC LXIIII Eberht, Liutolf, Erchanger, Liutfrid, Ruadolf, Purghart, & alii quam plurimi istius regni Principes obierunt.

DCCC LXVI Caroli sereni Regis soror Irmingart ob.

DCCC LXX Rastizius Dux à Ludovvico Rege, & Soltanus ab Imperatore captus est.

DCCC LXXI Salomon Episcopus obiit. Hludovvicus & Karolus cum patre pacificati, data Rætia Karolo.

DCCC LXXII Grimaldus Abba ob.

DCCC LXXIIII Altfridus, Ratoldus, Ermenricus [a] Episcopi, Pernoldus Comes obierunt.

DCCC LXXVI Hludovvicus Rex, Hemmaque Regina, & Karlmannus filius Karoli obierunt.

DCCC LXXVII Berta filia Regis Hludovvici ob.

ANNALES EINSIDLENSES, ad cyclos paschales.

ANno DCCCC LVII Eberhardus Pater obiit.

DCCCC LVIIII Gregorius Abba effectus est. Rambertus monachus efficitur.

DCCCC LXXXV Ruodman Abba obiit. Vvitegovvo Augiæ Abba præficitur.

a Forsan is est Ermenricus Episcopus, cujus libelli fragmenta superiùs retulimus.

DCCCC LXXXVI Cellæ beati Meginradi basilica aucta est. ANNALES.

DCCCC LXXXVII Etich Augustæ civitatis Episcopus obiit: Tuto Episcopus successit. Hilteradus & Albericus monachi obierunt. Regilo Comes obiit.

DCCCC LXXXVIII item Regilo filius ejus Comes obiit.

DCCCC XC Landoldus Comes obiit. Manegoldus Comes obiit. Erchanbaldus Episcopus obiit. Bernharius monachus obiit.

DCCCC XCI nascitur Berchtoldus Herimanni filius, qui in beati Cella Meginradi baptizatus, & [ab] Abbate Gregorio fonte susceptus [est.]

DCCCC XCIII Hadevig Dux obiit.

DCCCC XCIIII Henricus Dux Bavariorum obiit: filius ejus Henricus succedit. Vvolfkangus Episcopus obiit.

ALII ANNALES EINSIDLENSES.

DCCCC LXXII Vvolfgangus monachus ad Ungaros missus est. qui secundo anno Radesponensis Episcopus ordinatus est.

DCCCC LXXX Gamenolfus Episcopus (Const.) obiit. & Gebehardus à fratribus electus ordinatus est.

DCCCC XC Adalbertus Renaugiæ Abba miserabiliter occisus est. Hug. Vvrziburg. Episcopus obiit.

DCCC XCIIII Volfgangus Radesponensis ecclesiæ Episcopus obiit: cui Gevehardus successit.

DCCCC XCV Gevehardus* Constantiensis Episcopus obiit: cui Lantbertus monachus successit.

DCCCC XCVI Gregorius divæ memoriæ Abba obiit. Manegoldus Presbyter obiit.

$\bar{I}$ I Hugo potentissimus Marchio obiit.

$\bar{I}$ VII Episcopium in Pabenberg constructum est, & Eberhardus primus Episcopus ibi ordinatus est.

$\bar{I}$ VIIII Mogontiensis ecclesia cremata est.

ANNALES. Ī xi Vuillegisus Archiepiscopus obiit. Erchenbaldus Fuldensis Abbas successit.

Ī xii Ecclesia in Episcopio Pabenberg primum consecrata est. Ernist filius Liupaldi Marchionis Dux constituitur.

Ī xiiii Heinricus Rex Romæ Imperator effectus est.

Ī xv Ernist Dux sagitta occisus est, & filius ejus parvulus successit.

Ī xvii Heinricus Imp. in Burgundiam usque Rhodanum fluvium super Rudolfum Regem avunculum suum in dolo. qui postea sine effectu rediens, Turegum venit, & sedit illic v hebdomadas.

Ī xviii Lantpertus Constantiensis Episcopus obiit. *rec. manu.* Heinricus Vvrziburgensis Episcopus ob.

Ī xxiiii Prun Episcopus à fratre suo Heinrico Imp. in exilium missus est.

Ī xxv Heinricus Imp. obiit.

Dies intrantes & exeuntes.

Mense Januario intrante dies duo, & exeunte dies septem

Mense Februario intrante dies novem, & exeunte dies quinque.

Martio intrante dies tres, & exeunte dies octo.

Mense Aprili intrante dies decem, & exeunte dies octo.

Maïo intrante dies sex, & exeunte dies octo.

Junio intrante dies novem, & exeunte dies decem.

Julio intrante dies quatuor, & exeunte dies decem.

Augusto intrante dies sex, & exeunte dies duodecim.

Septembri intrante dies tres, & exeunte dies septem.

Octobri intrante dies novem, & exeunte dies undecim.

Novembri intrante dies octo, & exeunte dies duo.

Decembri intrante dies duodecim, & exeunte dies tredecim.

ADNOTATIO.

Hoc scriptum de diebus mensis intrantis & exeuntis exstat in codice S. Emmerammi apud Ratisponam, ex quo colligendum videtur, si non ubique, saltem quibusdam in locis menses non fuisse divisos in duas tantum partes, ita ut primi decem dies mensi intranti, mensi verò exeunti reliqui dies assignarentur: sed dies solum aliquot pauciores mensi tum intranti, tum exeunti fuisse assignatos. Vide quæ de mense intrante & exeunte scitè observavit summæ eruditionis Carolus Cangius in suo Glossario.

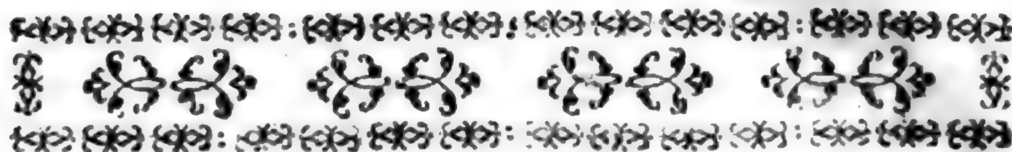
ADMONITIO
in sequentes Inscriptiones.

In bibliotheca Einsidlensi exstat unus in multis membraneus codex optimæ notæ, ante annos octingentos scriptus: in quo primùm reperiuntur Notæ seu abbreviationes Julio Cæsari adscriptæ, cum earum interpretatione: deinde collectio Inscriptionum Romanarum numero LXXX. *cui collectioni subjecta est Descriptio regionum Urbis, ac recensio veterum ædificiorum & basilicarum, quæ tempore illo, quo hæc descriptio facta est, in Urbe stabant. Notæ prædictæ fermè conveniunt cum eis, quas exhibent Valerius Probus, Petrus Diaconus, & Petrus Apianus unà cum collega suo Bartholomæo Amantio. Ideoque eas denuo recudere non visum est pretium operæ. Inscriptiones verò partim, maximè priores, apud Gruterum, Amantium, & Masochium, & in Roma Subterranea inveniuntur: Descriptio regionum Urbis nusquam. Proinde animus erat, omissis iis Inscriptionibus, quæ jam apud*

alios vulgatæ sunt, ineditas dumtaxat hoc loco exhibere cum subjecta descriptione. Verùm postea aliter visum est, nempe ut integram collectionem ederemus, in margine assignando auctorum loca, ubi jam editas videre licet. Id autem à nobis factum est ob duas omnino causas. Una quòd hæc Inscriptionum Romanarum collectio omnibus vulgatis antiquior sit, & fortasse prima omnium, quæ umquam factæ fuerint: cùm nulla (quam quidem sciamus) prodierit ante EPIGRAMMATA ANTIQUÆ URBIS, *à Jacobo Masochio in lucem prolata Romæ anno* MDXXI. *Ideoque antiquæ nostræ collectioni religionem habendam duximus, ut non dimidiata, sed integra publicaretur. Altera causa est, quòd nonnulli tituli, qui editis desunt, in hac collectione supplentur, uti & verba quædam & lacunæ. Sic quæ in nostra collectione integra est septima, apud Gruterum mutila reperitur, sicut &* 47. *Quamquam fateri decet, quasdam etiam apud Gruterum, quàm hîc, esse integriores. At titulos aliquos supplet hæc collectio in Inscriptionibus* 12, 23, 25, & 71. *ubi aliquanti momenti erant. Inscriptio omnium postrema tempore est vigesima sexta, quæ est Honorii Papæ* I. *mortui anno* DC XXXVIII.

Descriptio porro veteris Romæ, etsi brevis, non parum conferet illustrandæ antiquitati: tametsi in hoc argumento jam multi desudarunt auctores, quorum catalogum accuratum exhibet Floravantes Martinellus in Roma sacra, vulgata anno M DC LIII. *Hæc præmonuisse satis, ne (quod ait Spartianus)* enormior sit prologus quàm fabula.

ANTIQUA COLLECTIO VETERUM INSCRIPTIONUM ROMANARUM.

---

1 *In ponte Tiburtino* *.

Grut. 161. 1.

IMPERANTE domino piissimo ac triumphali semper JUSTINIANO piissimo Augusto, ann. XXXVIII *, NARSES vir gloriosissimus ex præposito sacri palatii Consul * atque Patricius, post victoriam Parthicam *, ipsis eorum Regibus celeritate mirabili, conflictu publico superatis atque prostratis, libertate urbis Romæ ac totius Italiæ restituta, pontem viæ Salariæ usque ad aquam, à nefandissimo TOTILA tyranno destructum, purgato fluminis alveo, in meliorem statum, quàm quondam fuerat, renovavit.

* *al.* Salario.

* *al.* XXXVIIII

* *al.* ex-Consul.

* *al.* Gothicam.

2 *In ipso ponte in Occidente.*

Gr. 161. 2.

Quàm bene curvati directa est semita pontis,
Atque interruptum continuatur iter!
Calcamus rapidas subjecti gurgitis undas,
Et libet irata cernere murmur aquæ.

Ite igitur faciles per gaudia vestra, Quirites,
Et Narsim resonans plausus ubique canat:
Qui potuit rigidas Gothorum subdere mentes,
Hic docuit durum flumina ferre jugum.

3 *In ponte sancti Petri.*

Imp. Cæsar, divi Trajani Parthici filius, divi Nervæ nepos, TRAJANUS HADRIANUS Augustus, Pontif. maxim. Tribuniciæ potest. XVIIII. Cōs. III. P. P. fecit.

GR. 262. 6.

4 *In Adrianio.*

Imperatori Cæsari, divi Marci Antonini Pii, Germanici, Sarmatici filio, divi Pii nepoti, divi Hadriani pronepoti, divi Trajani Parthici abnepoti, divi Nervæ Adnepoti, LUCIO ÆLIO AURELIO COMMODO Augusto, Sarmatico, Germanico, Maximo, Britannico, Pontifici maximo, tribuniciæ potestat. XVIII. Imperat. VIII. Consuli VII. Patri Patriæ.

GR. 253. 2.

5 *In alio loco plenius scripsi.*

Imp. Cæsari L. AURELIO VERO Aug. Armeniac. Medic. Parthic. Pontific. M. Tribunic. pot. VIIII. Imp. V. Coss. III. P.P.
L. ÆLIO divi Hadriani filio Coss. II.

6 *In arcu S. Petri.*

Quod duce te mundus surrexit in astra triumphans,
Hanc CONSTANTINUS *victor tibi condidit aulam.*

7 *In arcu intus Romæ.*

INSCRIPT. ROMANÆ. GR 287 1. *seu mutila.*

IMPPP. clementiſſimis, feliciſſimis, toto orbe victoribus, D. D. D. N. N. N. ARCADIO, HONORIO, THEODOSIO Auggg. ad perenne indicium triumpho, quo Getarum nationem in omne ævum dom̃. extr. arcum ſimulacris eorum tropæiſque decora S. P. Q. R. totius operis ſplendore.

8 *Intus Romæ.*

GR. 181. 10.

FL. Philippus V. C. præfectus urbi Nymphium, ſordium ſqualore fœdatum, & marmorum nuditate deforme, ad cultum priſtinum revocavit.

9 *In forma Virginis.*

Apian. 195.

TI. CLAUDIUS, Druſi fil. Cæſar Auguſtus, Germanicus, Pontifex max. Trib. poteſt. [v.] Imp. xi. P. P. Cõs. deſig. IIII. arcus ductus aquæ virginis diſturbatos per C. Cæſarem, à fundamentis novos fecit, ac reſtituit.

10 *In abſida * S. Petri.*

GR. 1163. 7. * *al.* in throno.

Juſtitiæ ſedes, fidei domus, aula pudoris,
Hæc eſt quam cernis, pietas quam poſſidet omnis:
Quæ patris & filii virtutibus inclyta gaudet,
Auctoremque ſuum genitoris laudibus æquat.

INSCRIPT. ROMANÆ.

11 *In ambone S. Petri.*

Scandite cantantes Domino, Dominumque legentes,
Ex alto populis verba superna sonent.

Ex altera parte.

PELAGIUS juñ. Episc. Dei famulus fecit, curante Juliano P. P. SCD.

GR. 1080. 6.

12 *In theatro.*

* V. Grut. 449. 7.

PETRONIUS* Maximus V. C. præfectus urbi curavit.

GR. 247. 4.

13 *In columna Trajani.*

Senatus populusque Romanus Imp. Cæsari, divi Nervæ F. Dacico, Pontif. Maximo. Trib. Pot. XVII. Imp. VI. Cõs. VI. P. P. ad declarandum quantæ altitudinis mons & locus tantis operibus sit egestus.

GR. 10. 6.

14 *Item ibidem.*

S. P. Q. R. Imp. Cæsari, divi Trajani Parthici filio, divi Nervæ nepoti, TRAJANO ADRIANO Aug. Pont. Max. Trib. Pot. II. Cõs. II. qui primus omnium Principum, & solus, remittendo sestercium novies millies centena milia . N . debitum fiscis, non præsentes tantùm cives suos, sed & posteros eorum præstitit hac liberalitate securos. JULIA Aug. mater Augg. & castrorum

matronis restituit. SABINA Aug. matronis. INSCRIPT. ROMANÆ.

15 *In arcu proximo ponti S. Petri.* GR. 172. I.

Imperatores Cæsares D. D. D. N. N. N. GRATIANUS, VALENTINIANUS, & THEODOSIUS Pii, felices, semper Auggg. arcum ad concludendum opus omne porticuum maximarum, æterni nominis sui pecunia propria fieri ornarique jusserunt.

16 *In thermis Diocletiani.* Mes. ch. 14.

D.D.N.N. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS invicti Seniores augusti, patres Imperatorum & Cæsarum, & D. D. N. N. CONSTANTIUS & MAXIMIANUS invict. Augg. & SEVERUS & MAXIMINUS nobilissimi Cæsares, thermas felicis Diocletiani Aug. fratris sui nomini consecrarunt, coemptis ædificiis pro tantio peris magnitudine, omni cultu perfectas Romanis suis dedicaverunt.

17 *In porta Prænestina.* MAS. I. b

TI. CLAUDIUS Drusi, & Cæsar Augustus, Germanicus, Pontif. Max. Tribunicia potestate XI. Cōs. V. Imperator. XXVII. Pater patriæ, aquas Claudias ex fontibus, qui vocabantur Ceruleus & Curtius, à miliario XLV. item Anienam novam à miliario LXII. suâ impensâ in urbem perducendas curavit.

INSCRIPT. ROMANÆ. MAS. I. b

18 *Item in ipsa porta.*

Imp. Cæsar VESPASIANUS Aug.Pont. Max. Trib.Pot. II. Imp. VI. Cōs. III. desig. IIII. P.P. aquas Curtiam & Ceruleam perductas à divo Claudio, & postea intermissas dilatasque per annos VIIII. suâ impensâ urbi restituit.

MAS. I. b

19 *Item in ipsa.*

Imp. Cæsar divi Vespasian. Aug. Pont. Max. Tribunic. pot. X̄. imp. XVII. Pater patriæ, Censor, Cos. VIII. aquas Curtiam & Ceruleam perductas à divo Claudio, & postea à divo Vespasiano patre suo urbi restitutas, cum à capite aquarum solo vetustate dilapsæ essent, novâ formâ reducendas suâ impensâ curavit.

GR. 180. 10

20

VALENS & GRATIANUS pii, felices, ac triumphatores semper Augg. porticus areasque macello * Liviæ ad ornatum urbis suæ addi, dedicarique jusserunt.

21

C. DILLIO. A. f. ser. Voculæ Trib. milit. Leg. Ī. IIII. viro curando. R. Q. provinc. Ponti & Bithyniæ, Trib. Pl. Pr. Leg. in Germania, Leg. XXII. primigeniæ Helviæ. T. F. PROCULA uxor fecit.

INSCRIPT. ROMANÆ. MAS. 2. b

22 *In ponte superiore trans Tiberim.*

Domini nostri Imperatores Cæsares Fl. VALENTINIANUS pius, felix, maximus, victor ac triumphator semper Aug. Pont. Maximus Germanic. max. Alamann. max. Franc. max. Gothic. max. Trib. pot. VII. Imp. VI. Cõs. II. P. P. P. Et FL. VALENS pius, felix, max. victor, ac triumf. semper Aug. Pont. max. Germanic. max. Alamann. max. Franc. max. Gothic. max. Trib. pot. VII. Imp. VI. Cos. II. P. P. P. Et FL. GRATIANUS pius, felix, max. victor ac Y Germanic. Y triumf. semper Aug. Pont. max. Alamann. max. Franc. max. Gothic. max. Trib. pot. III. Imp. II. Conf. I. P. P. P. Pontem felicis nominis Gratiani in usum Senatus & populi Romani constitui, dedicarique jusserunt.

23 *Prope pontem balineum Iuliorum Akariorum, in absida scãe Anastasiae.* GR. 1164. 6

Antistes Damasus pictura ornarat honore
Tecta, quibus nunc dant pulchra metalla decus.
Divite testatur pretiosior aula nitore,
Quos rerum effectus possit habere fides.
Papa HILARI *meritis olim devota Severi,*
Necnon Cassia mens dedit ista Deo.

24 *In foro Palatini.*

Forum populo Romano domini & Prin-

INSCRIPT. ROMANÆ.

cipes nostri VALENTINIANUS, VALENS, & [GRATIANUS] curante Flavio Eupraxi V. C.

GR: 1174. 10. sed sine titulo.

25 *In ecclesia scãe Savina.*

Culmen apostolicum cum CÆLESTINUS *haberet,*
Primus & in toto fulgeret Episcopus orbe,
Hac quæ miraris fundavit presbyter urbis
Illyrica de gente PETRUS, *vir nomine tanto*
Dignus, ab exortu Christi nutritus in aula,
Pauperibus locuples, sibi pauper: qui bona vitæ
Præsentis fugiens, metuit sperare futuram.

26 *In absida scĩ Pancratii.*

Ob insigne meritum & singulare beati Pancratii martyris beneficium, basilicam vetustate confectam extra corpus Martyris neglecti antiquitatis * exstructam HONORIUS Episcopus Dei famulus, abrasa vetustatis mole, ruinaque minante, à fundamentis noviter plebi Dei construxit, & corpus Martyris, quod ex obliquo aulæ jacebat, altari insignibus ornato metallis, loco proprio collocavit.

* f. antiquitus.

GR. 228. 6.

27 *In obelisco Baticano.*

Divo Cæsari, divi Julii Augusti Cæsari Aug. sacrum.

GR 152. 6.

28 *In via Appia.*

Senatus populusque Romanus clivum

Martis pecuniâ publicâ in planitiem redigendum curavit. INSCRIPT. ROMANÆ.

29 In arcu, in circo maximo. GR.244.6.

Senatus populusque Romanus Imp. TITO Cęsari, divi Vespasiani F. Vespasiano Augusto, Pontif. max. Trib. post x. imp. XVII. Cos. VIII. P. P. Principi suo, quod præceptis patris consiliisque & auspiciis gentem Judæorum domuit, & urbem Hierosolymam omnibus ante se Ducibus, Regibus, gentibus aut frustra petitam, aut omnino intemptatam delevit.

30 In Septizonio. GR.191.5.

Imp. Cæs. divi M. Antonini Germ. Sarm. fil. divi Commodi frater, divi Antonini pii nepos, divi Hadriani pronepos, divi Trajani Parth. abnep. divi Nervæ adnep.

31 In monumento.

In Fr. p. XXII. in ag. p. XXVI. M. Camurius p. f. Rom. Soranus. Hoc monumentum heredem non sequitur. Sed [si] hoc monumento ullius candidati nomen inscripsero, ne valeam.

32 Ad sanctum Sebastianum.

O quàm cito parvulis serenitas nutrimentorum ad cruciatum vitam perducere cogitasti.

INSCRIPT. ROMANÆ. GR. 100. 6

33 *In basi Constantini.*

Dn. CONSTANTINO maximo, pio, felici ac triumphatori semper augusto, ob amplificatam toto orbe rem publicam factis consultisque S. P. Q. R. dedicante ANICIO PAULINO juniore C. V. Cons. Ord. Præf. Urbi.

MAS. 4. b

34 *In arcu Severi.*

Imp. Cæs. LUCIO SEPTIMIO M. fil. SEVERO PIO PERTINACI Aug. Patri patriæ, Parthico, Arabiço, & Parthico, Adiabenico, Pontif. Max. Tribunic. potest XI. Imp. XI. Cons. III. Procons. & Imp. Cæs. M. AURELIO L. fil. ANTONINO Aug. pio, felici, Tribunic. potest. VI. Cons. Procons. P. P. optimis fortissimisque Principibus ob rem publicam restitutam, imperiumque populi Romani propagatum insignibus virtutibus eorum domi forisque S. P. Q. R.

35 *In Capitolio.*

Senatus populusque Romanus incendio consumptum restituit Divo VESPASIANO Augusto.

S. P. Q. R. Impp. Cæss. SEVERUS & ANTONINUS pii, felic. Aug. restituerunt.

* *abhinc* GR. 100. 6.

S. P. Q. R. ædem * concordiæ vetustate conlapsam in meliorem faciem opere & cultu splendidiore restituerunt.

INSCRIPT. ROMANÆ.

36 *In arcu Constantini.* MAS. 4.

Imp. Cæs. Fl. CONSTANTINO Maximo P. F. Augusto S. P. Q. R. quod instinctu divinitatis mentis magnitudine cum exercitu suo, tam de tyranno, quàm de omni ejus factione uno temp. justis rempublicam ultus est armis, arcum triumphis insignem dicavit, liberatori urbis, fundatori quietis.

37 *Ad* VII *Lucernas.* MAS. 5.

Senatus populusque Romanus divo TITO, divi Vespasiani f. Vespasiano Augusto.

38 *In Capitolio.* GR. 260. 4

S. P. Q. R. Imp. Cæs. divi Antonini fil. divi Veri Parth. max. fratr. divi Hadriani nep. divi Trajani Parth. pronep. divi Nervæ abnep. M. AURELIO ANTONINO Aug. Germ. Sarm. Pontif. max. tribunic. pot. XX. Imp. VIII. Cos. III. P. P. quod omnes omnium ante se maximorum Imperatorum glorias supergressus, bellicosissimis gentibus deletis aut subactis.

39 *Ibidem.* GR 246. I

Libertati ab Imp. Nerva Cæsare Aug. anno ab urbe condita DCCC XXX. XXXII. XXXIV. oct. restitu. S. P. Q. R.

INSCRIPT. ROMANÆ.

Gr.387.3. mendosè.

40 *Ibidem.*

CEMONIUM RUFIUM ALBINUM V.C. Conſ. Filoſophum, Rufi Voluſiani bis ordinarii Conſ. filium, Senatus ex conſulto ſuo, quod ejus liberis poſt Cæſariana tempora, ideſt poſt annos CCC LXXX & I. auctoritatem decreverit Fl. Magnus Januarius, vc. cur. ſtatuarum.

Gr.101.1.

41 *Ibidem.*

Pietati auguſtæ ex s. c. quod factum eſt D. Haterio Agrippa. c. Sulpicio Galba Coſ. TI. CLAUDIUS Cæſar Aug. Germanicus, Pontif. max. trib. pot. III. Coſ. Imp. III. P. P. dedicavit.

Gr.387.3.

42 *Ibidem.*

Locus adſignatus ab NIGRO & COSCONIANO cur. operum publicorum.

Gr.237.8.

43 *Ibid.*

TI. CLAUDIUS, Druſi f. Cæſar Aug. Germanicus, Pontif. max. trib. poteſt. V. Coſ. III. deſignatus IIII. Imp. x. P. P. ex S. C. CAIUS Calpetanus Statius, Sextus Metrobius, M. Perpenna Lurco, T. Satrius Decianus, curatores tabulariorum publicorum fac. cur.

44 *Ad Tiberim.* INSCRIPT. ROMANÆ. GR. 178. 6.

Impp. DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS Augg. perpurgatis fontium rivis, & itineribus eorum ad perennem usum refectis, Tiberino patri aquarum omnium, & repertoribus admirabilium fabricarum, priscis viris honori dederunt, curante aquas L. Ælio Dionysio C V.

45 *In monum. in via Salaria.*

Cn. Domitius primigenius & Afrania Burri lib. cenis *, conjuges vivi fecerunt sibi, & libertis libertabusque suis, posterisque eorum in fronte. p. XXXV. H. M. H. N. S. * *f.* senes.

46 *Item.* GR. 199. 6.

Imp. Cæsar M. AURELIUS ANTONINUS Aug. Germanicus, Sarmatic. hos lapides constitui jussit propter controversias, quæ inter mercatores & mancipes ortæ erant, uti finem demonstrarent, vectigali foriculari & ansarii promercalium secundum veterem legem semel dumtaxat exigundo.

47 *In Ianiculo ante Æcclesiam Iohannis & Pauli.* GR. 1114. 6. *mendose.*

Claudius Julius Eclesius DYNAMIUS. vc. & inl. urbis Præf. p. amore patriæ conpulsi, ne quid diligentiæ deesse videatur

ſtudio noſtro adici vovimus, ut omnium molendinariorum fraudes amputentur, quas ſubinde venerabili populo atque univerſitati fieri ſuggerentibus nobis agnovimus. Et ideo ſtateras fieri præcepimus, quas in Janiculo conſtitui noſtra præcepit auctoritas. Unde hoc programmate univerſitatem noſſe decernimus, frumenta cum ad hæc loca conterenda detulerint, conſueta fraudibus licentia poſſit amoveri. Primo penſare non differant. Deinde poſtquam fregerint, propter fidem integræ obſervationis, adhibitis iiſdem ponderibus agnoſcant, nihil ſibi abſtuliſſe licentiam fraudatorum. Accipere autem ſecundum conſtitutum brevem molendinarios tam in Janiculo, quàm per diverſa præcipimus per modium unum nummos III. ita quod ſi quis eorum inlicita præſumptione farinam crediderit poſtulandam, deprehenſus & multæ ſubjaceat, & fuſtiario ſupplicio ſe noverit eſſe ſubdendum *. Illud autem humanitas noſtra propter corporatorum levamen adicit, ut ſi qui voluntate propria non conpulſus, ſed donandi animo farinam offerre voluerit, habeat qui accipit liberam facultatem.

* *ab hinc des.* G R.

GR. 1170. 6.

48 *In Æcclesia sancti Pauli.*

THEODOSIUS *cœpit, perfecit* HONORIUS *aulam Doctoris mundi sacrátam corpore Pauli.*

49 *In absida ad Fontem.*

Hæc domus est fidei, mentes ubi summa potestas
Liberat, & sancto purgatas fonte tuetur.

50 *In Theatro Pompei.*

D. D. N. N. ARCADIUS & HONORIUS perpetui Augg. theatrum Pompei exteriore ambitu, magna etiam interiori virtute convulsum, subductis & excitatis invice. . .

51 *In bibliotheca sancti Gregorii, quæ est in monasterio Clivi-Tauri, ubi ipse Dialogos scripsit.*

Sanctorum veneranda cohors sedet ordine...
Divinæ legis mystica dicta docens.
Hos inter residens Agapetus jure sacerdos,
Codicibus pulchrum condidit arte locum.
Gratia par cunctis, sanctus labor omnibus unus:
Dissona verba quidem, sed tamen una fides.

In fronte pedes XXV. In agro pedes XXXIII. Item in Tabernæ, in fronte pedes XI. In agro pedes XXXI.

52 *Ante portam Flamineam in via.*

Imp. Cæsar M. AURELIUS ANTONINUS Aug. Germanicus, Sarmat. Et M. AURELIUS SEVERUS ALEXANDER pius, felix, Aug. hos lapides constitui jusserunt, maxime propter controversias, quæ inter mercatores & mancipes ortæ erant, uti finem

demonſtrarent vectigali foriculiarii & anſarii promercalium ſecundum veterem legem ſemel duntaxat exigundo.

53 *In ipſa via Flaminea.*

P. ÆLIUS, Mari Rogati filius, Gutta Calpurnianus, equis his vici in factione Veneta germinatorem Af. LXXXXII. Silvanor. Af. CV. nitid. gil. Af. LII. Saxonen. Af. LX. & vici præmia M̄ L. I. XL. I. XXXXXVII.

54 *Item ibidem in ipſo monumento.*

Ex numero palmarum ſupra ſcriptarum ∞C XXVII vici in factione Albata CII. remiſſus. II. X̄X̄XI. X̄LI. à Pompa IV. equorum anagonum. I. ſingularum LXXXIII. binarum VII. ternarum. II. In factione Ruſſata vici LXXII. X. Remiſſus ſemel XX̄X̄I. quaternarum I. ſingularum XLII. binarum XXXII. ternarum III. quaternarum ſemel. In factione Veneta vici LXXXIII. X̄X̄X̄. XVII. Sejuge I. XL. IX. LI. à Pompa XXXV. Trigas XV̄. II. Trigas XXVI. Equorum anagonum I. Sacro quinquennalis certaminis I. remiſſus ſemel ſingularum CCC. XXXIV. binarum CLXXXI. V. ternarum LXV. In factione Praſina vici CCCLXI. V. X̄X̄X. I. X̄LII. Pedibus ad quadrigam LXI. à Pompa VI. ſingularum CXVI. binarum

CLXXXIV. ternarum XLIV. Hoc monumentum vivus feci. INSCRIPT. ROMANÆ.

55 *Item in ipso monumento.*

P. Ælius, Mari Rogati filius, Gutta Calpurnianus, mille palmas complevi in factione Prasina, equis his dando B. Af. XI. X. Oceano. N. CCIX. victore R. CCCC XXI. X. vindice B. CLVII. & vici præmia majora XL. postea III. XXXIII.

56 *In Adrianio, in parte australi.* GR. 262. 6.

Imperatori Cæsari, divi Marci Antonini Pii Germanici filio, divi Pii nepoti, divi Hadriani pronepoti, divi Trajani Parthici abnepoti, divi Nervæ adnepoti, LUCIO ÆLIO AURELIO COMMODO Augusto, Sarmatico, Germanico maximo, Brittanico, Pontifici maximo, Tribuniciæ potest. XVIII, Imperat. VIII. Consul. VII. Patri patriæ.

57 *Item in eodem.*

Imperatori Cæsari L. AURELIO VERO Augusto, Armeniaco, Medico, Parthic. Pontific. Tribunic. potest. IX. Imp. V. Cons. III. P. P.

58 *Item ibi.* GR. 253. 1.

L. ÆLIO Cæsari, divi Hadriani Aug. filio, Cons. II.

INSCRIPT. ROMANÆ. GR. 257. 4.

59 *Item in ipſo in altera parte.*

Imperatori Cæſari TITO ÆLIO HADRIANO ANTONINO Aug. Pio, Pontif. max. Tribunic. pot. XXIIII. Imp. II. Conſ. IIII. P. P.

60 *Item.*

Divæ FAUSTINÆ Auguſtæ Imp. Cæſaris T. Ælii Hadriani Antonini Aug. Pii Pontif. maximi Trib. pot. IIII. Conſ. III. P. P.

61 *Item.*

M. AURELIUS FULVUS ANTONINUS, filius Imperatoris Cæſaris T. Ælii Hadriani Antonini Aug. Pii, P. P.

62 *Item.*

M. GALERIUS AURELIUS ANTONINUS, filius Imperatoris Cæſaris Titi Ælii Hadriani Antonini Aug. Pii, P. P.

63 *Item.*

AURELIA FADILLA, filia Imp. Cæſaris Titi Ælii Hadriani Antonini Auguſti Pii, P. P.

64 *Item.*

T. AURELIUS ANTONINUS, M. Aurelii Cæſaris filius, Imp. Antonini Auguſti Pii, P. P. nepos.

65 *Item.*

T. ÆLIUS AURELIUS, M. Aurelii Cæsaris & Faustinæ Aug. filius, Imp. Antonini Augusti Pii nepos.

66 *Item.*

DOMITIA FAUSTINA, M. Aurelii Cæsaris filia, Imp. Antonini Augusti Pii P. P. neptis.

67 *In via Pincia, in sepulcro Proti martyris.* GR. 1172. 9.

Extremo tumulus latuit sub aggere montis.
Hunc Damasus monstrat, servat quod membra piorum.
Te Protum retinet melior sibi regia cæli:
Sanguine purpureo sequeris Hiacynte probatus.
Germani fratres, animis ingentibus ambo:
Hic victor meruit palmam, prior ille coronam.

68 *In sepulcro Hiacynti.*

Sepulcrum sancti martyris Hyacinti LEOPARDUS Presbyter ornavit. Depos. III. Id Sep.

69 *In via Pincia.*

Pamphilus, Basilissa, Protus, Hiacynthus, Hermes, ubi Dominus cæcum illuminavit. Arcus, murus. Inter Aurelia & Portuensis sanctus Processus, & Martinianus, & Pancratius, Abdo & Sennes.

70 *In via Appia.*

Soter, Xystus, Urbanus, Marcellianus & Marcus, Januarius, & ecclesia, ubi decollatus est Xystus, Sebastianus.

Gr. 1171. *sine titulo.*

71 *In sepulcro Nerei & Achillei, in via Appia.*

Militiæ nomen dederant, sævumque gerebant
Officium, pariter spectantes jussa tyranni.
Præceptis pulsante metu servire parati,
Mira fides rerum! subito posuere furorem.
Conversi fugiunt, ducis impia castra relinquunt,
...... clypeos, faleras, telaque cruenta.
Confessi gaudent Christi portare triumphos.
Credite per DAMASUM *possit quid gloria Christi.*

72 *In porta S. Petri usque ad S. Paulum.*

* in sinistra.
* *an* posticum.
* in dextera.

In S. * sci Laurentii & Theatrum Pompeii, & per porticum * usque ad scm̃ Angelum & templum Jovis. In d. * Theatrum: iterum per porticum usque ad elephantum. Inde per Scholam Græcorum: ibi in sinistra ecclesia Græcorum. Ibi est aqua subtus montem Aventinum, currens scala usque in montem Aventinum, & balneum Mercurii. Inde ad portam Ostensis. Inde per posticum usque ad ecclesiam Mennæ: & de Mennæ usque ad sanctum Paulum Apostolum: inde ad sanctum Felicem, & Adauctum, & Emeritam. Deinde ad sanctam Petronellam, & Nereum, & Achilleum. Inde ad sanctum

Marcum & Marcellianum. Inde ad sanctum Soterum:inde ad S. Sixtum: ibi & S. Favianus, & Antheros, & Militiades. Inde ad S. Cornelium. Inde ad S. Sebastianum. Inde revertentes per viam Appiam ad ecclesiam, ubi S. Syxtus cum suis diaconibus decollatus est. Inde ad portam Appiam. Ibi Forma Jopia, quæ venit de Marsia, & currit usque ad ripam. Inde ad cochleam fractam. Inde ad Arcum recordationis. In S. Thermæ Antoninianæ. In d. Xystus. In s. Nereus & Achilleus. Inde per porticum usque ad Formam. Inde ad VII. vias. Ibi sancta Lucia & Septizonium. In S. circus maximus. In dex. Palatinus. Et sic per porticum maximum usque ad Anastasiam, & inde semper. INSCRIPT. ROMANÆ.

73 *In via Ostensi.*

ΑΡΧΙΕΡΕΙ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ. ΑΙΓΥΠΤΟΥ. ΠΑΣΗΣ
ΛΕΥΚΙΩΙ. ΙΟΥΛΙΩΙ. ΟΥΗΣΤΙΝΙΩΙ
ΚΑΙ. ΕΠΙΣΤΑΤΗΙ. ΤΟΥ. ΜΟΥΣΕΙΟΥ
ΚΑΙ. ΕΠΙ. ΤΩΝ
ΕΝ. ΡΩΜΗΙ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΡΩΜΑΙΚΩΝ
ΤΕ. ΚΑΙ. ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ. ΚΑΙ
ΕΠΙ. ΤΗΣ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΑΔΡΙΑΝΟΥ. ΕΠΙΣΤΟΛΕΙ. ΤΟΥ
ΑΥΤΟΥ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ.

INSCRIPT. ROMANÆ. GR. 1171. 18.

74 *In sepulcro sci Felicis.*

O semel atque iterum cum vero nomine FELIX,
Qui intemerata fide, contempto principe mundi,
Confessus Christum, cælestia regna petisti.
O verè pretiosa fides, cognoscite fratres,
Qua ad cælum victor pariter penetravit Adauctus.
Presbyter his VERUS, DAMASO *rectore jubente,*
Composuit tumulum, sanctorum limina adornans.

75 *In basilica sci Sebastiani.*

Hîc habitare prius sanctos cognoscere debes,
Nomina quisque Petri pariter Paulique requiris.
Discipulos Oriens misit, quod sponte fatemur:
Sanguinis ob meritum Christum qui per astra secuti
Ætherios petiere sinus, regnaque piorum.
Roma suos potius meruit defendere cives.
Hæc DAMASUS *vestras referat, nova Sidera, laudes.*

76 *In porta Papia.*

NERONI JULIO D. F. GERMANICO, Ti. Cæsari Germanici Augusti nepoti, Julio II. F. Augusti F. Aug. pronepot. Divi Pron. Cæsari Augusti nepot. Divi nepot. Pont. Cæsari Pontifici Divi Pron. Cæsari Cos. ter. Imp. ter. Augurique tribuniciæ potestatis VIII.

77 *Item ibi.*

*l. LIVIÆ

IMP. Cæsari, LIVIA * I. Divi F. Augusto Drusi F. Pontific. maximo, uxori Cæsaris

Aug. Cos. III. Imp. III. tribuniciæ pot. VIII. Patri patriæ Aug. xv. Vir. S. F. VII. vir Epulon. Cos. XIII. Imp, XVII. tribunic. potest. XXX.

78 *Item ibi.*

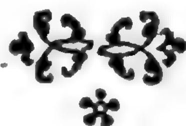
Cæsari I. Cæsari Druso Julio Ti. Claudio, Augusti F. Augusti F. Germanici F. Drusi Germanici F. Divi nepot. Divi nepot. Aug. pronepot. Neroni Germanico Pontif. Cos. Auguri, Cos. design. Germanico Imperatori, principi juventutis.

79 *In foro Papiæ.*

Sex. Sextilius Sex. F. Papiria Fuscus, Flamen Romæ, & divi Claudii IIII. viri D. Pontifex, Augur, Salius grat. D. D. præfect. fabri. DED.

80 *In icona sci Petri.*

ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΛΟΓΟΝ ΘΕΝCΕΧΡΥCΩ
ΤΗΝ ΘΕΟΤΑ ΥΠΤΟΝ ΠΕΡΑΝΕΝΗ
ΒΕΒΗΚΩ COY ΚΛΟΝΥΜ.

DESCRIPTIO REGIONUM URBIS.

A porta sci̅ Petri usque ad...

* In dextera.

IN D. * Circus Flamineus.
Rotunda.
Thermæ Commodianæ.
Forum Trajani & columna ejus.
Tiberis. ARCUS.
S. Hadriani.
Sci̅ Cyriaci. FORUM.
Sca̅ Agatha. Ibi imagines Pauli & sanctæ Mariæ. SUB.
Thermæ Constantini.
Sci̅ Vitalis in vico longo, ubi caval. opt.
Sca̅e Euphemiæ in vico Patricii.

In porta sci̅ Petri usque ad Por. in sinistra. Per Ar.

Sci̅ Apollinaris.
Sci̅ Laurentii in Lucina.
Obolifcum. FORMA VIRGI.
Sci̅ Silvestri. Ibi balneum.
Sci̅ Felicis in Pineis.

Sca̅m Luciam in Orthea.

* In sinistra.

IN S. * Sci̅ Laurentii in Damaso.
Theatrum Pompei. Cypressus.
Sci̅ Laurentii. Capitolium.
Sci̅ Sergii, ubi umbilicum Romæ.

[ARCUS] SEVERI.
Cavallus Constantini.
ROMANUM.
URA. * * Subura]
Pudentiana in vico Patricii.
Laurentii in Formonso, ubi ille assatus est.
Iterum per Suburam. Thermæ Trajani ad vincula.

Viam Salariam.

CUM. * IN D. Circus flamineus. Ibi scã Agnes. * Arcum;
Thermæ Alexandrianæ, & Sc. Eustachii.
Rotunda, & thermæ Commodianæ.
IN S. Columna Antonini.
Scã Susanna, & aqua de Forma Lateranense.
Thermæ Sallustianæ, & pyramidem.

A porta Numentana usq. For.

IN S. Thermæ Diocletianæ.
Scĩ Cyriaci. Scĩ Vitalis.
Scãe Agathæ in Diaconia.
Monasterium scãe Agathæ.
Thermæ Constantini.
In via Numentana foris murum, in sinistra, scãe Agnes;
In dextra scĩ Nicomedis.

A porta Flaminea usque

Pariturium.
Scĩ Silvestri, & sic per porticum usque columnam. AR.

ROMANA DESCRIP.

Forma Virginis fracta.
Scī Marcelli. Iterum per porticum uſque ad Apoſtolos.
In via Flaminea foris murum,
In dextera, ſcī Valentini.
In ſiniſtra Tiberis.

A porta Tiburtina uſque forum Romanum.

In D. Thermæ Salluſtianæ.
Scā Suſanna, & Cavalli marmorei.
Scī Marcelli.
Ad Apoſtolos.
Forum Trajani.
Scī Hadriani.

Via Lateranenſe.

Scī Laurentii in Lucina.
Tonini * Oboliſcum.
Columna Antonini.
Via Lateranenſe.
Thermæ Alexandrianæ.
Scī Euſtadii *, & Rotunda.
Thermæ Commodianæ.
Minervium, & ad ſanctum Marcum.

* Antonini.

* *al.* Euſtachii.

Subura.

Scī Iſidori.
Scī Euſebii, Via ſubtus mon.
Sc̄s Vitus.
Scǣ Mariæ in præſepio.
Iterum S. Viti.

Scãe Eufemiæ. ROMANA DESCRIP.

Item alia via Tiburtina.

Forma Claudiana. Per Ar. * * Arcum.
Scãe Bivianæ. Nympheum.
In via Tiburtina foris murum, in finift.

A porta Aurelia usque ad Por.

Fons fcĩ Petri, ubi eft carcer ejus.
Scĩ Johannis & Pauli.
Sci Georgii, fcĩ Sergii. Per pontem,
Capitolium, Umbilicum. Per Ar.
Scĩ Hadriani. Equus Con.
Sci Cyriaci, & thermæ Conftantini. Forum Ro.
Forma Claudiana.
Item Thermæ Diocletiani.
Scãe Agathæ.
Scĩ Vitalis.
Scãe Pudentianæ.
Scĩ Laurentii in Formonfo, ubi affatus eft.
Monafterium fcãe Agathæ.

Usque ad fcũm Vitum.

Cum. * fcãe Agathæ. * Arcum.
Scĩ Eufebii.
In finiftra fcĩ Hippolyti, in dextera fc̃i Laurentii.

Viam Præneftinam.

Molinæ, Mica aurea, fcãe Mariæ.

ROMANA DESCRIP.

Scī Chryſogoni, & ſcāe Cæciliæ.
Palatinus. ad ſcum̄ Theodorum.
Scā Maria antiqua.
Scī Coſmæ & Damiani.
Palatium Trajani.
Monaſterium ſcāe Agathæ. SUBURA.
Scī Laurentii in Formonſo, ſci Vitalis.
Scā Pudentiana, & ſcā Eufemia.
Palatium Pilati, ſcā Maria major.
Scs Vitus. Nympheum.
Scā Biviana.
Forma Claudiana.
In via Præneſtina, foris murum, Forma Claudiana.

A porta ſcī Petri uſque. Per Arc.

Circus Flamineus, ibi ſcā Agnes.
Thermæ Alexandrinæ.
Scī Euſtachii, Rotunda.
Thermæ Commodianæ.
Minerviam. Ibi ſcā Maria.
Ad ſcm̄ Marcum.
Forum Trajani, & columna ejus.
Tiberis. R. * PER AR.
Scī Hadriani, Forum Romanum.
RA. * Scā Lucia in Ortheo.
Sci Silveſtri, & ſcī Martini.
Palatium juxta Hieruſalem.
Hieruſalem.
Amphitheatrum.
Forma Lateranenſe, monaſterium Honorii.

* Redeundo per arcum.

* Subura.

Porta Prænestina. ROMANA DESCRIP.

Scã Helena, ſcs Marcellinus, & Petrus.

Porta Aſinaria.

CUM. * — * Arcum.

Scĩ Laurentii in Damaſo.

Theatrum Pompei.

Cypreſſus.

Scĩ Laurentii in Minerva.

Capitolium.

Scĩ Sergii. Ibi umbilicum Romæ.

Scĩ Georgii.

CUM * SEVERI. — * Arcum.

Scã Maria antiqua.

Scĩ Coſmæ & Damiani.

Palatius Neronis, Aecleſia ſci Petri ad Vincula.

Arcus Titi & Veſpaſiani.

Palatium Trajani, Amphitheatrum.

Ad ſcm̃ Clementem.

Monaſterium Honorii. Forma Claudiana.

Patriarchium Lateranenſe.

De ſeptem viis uſque porta Aſinaria.

In ſiniſtra, Johannis & Pauli.

Forma Lateranenſe.

Ad ſcm̃ Eraſmum.

Scã Maria Dominica.

In via Latina, intus in civitate.

In ſiniſtra,

Oratorium ſanctæ Mariæ.

ROMANA INSCRIP.

Scī Gordiani.

De porta Appia uſque ſancto.

Cochlea fracta. Thermæ Antoninianæ.
Arcus recordationis.

Inde per porticum uſque

Ad ſanctum Theodorum.
Palatinus.
Teſtamentum. Arcus Conſtantini.
Meta ſudante.
Caput Affricæ.
Quatuor Coronati.
Scī Johannis in Lateranis.

Porta Metrovia.

In dextera Clivus-Tauri.
Ad ſcm̄ Stephanum in Celio monte.
Item alia via de porta Metrovia in dextera,
Ad ſcm̄ Syxtum. In ſiniſtra aecleſia ſcī Johannis.
Extra civitatem, in dextera, ſcī Januarii.
Oratorium ſcī Syxti.
Scā Eugenia. Ad ſcm̄ Theodorum.

* Schola.

*La * Graca in via Appia.*

Forma Jobia, ſcī Nerei & Achillei.
Scī Xyſti.

Ad Formam per VII vias.

In ſiniſtra, Circus maximus.

Mons

Mons Aventinus, Septizonium.

Et ſic per porticum * uſque ad. . . .

Item in eadem via extra civitatem ad ſcm̃ Januarium, ubi Syſtus martyrizatus eſt.

Scã Eugenia.

Ad ſcm̃ Theodorum.

ROMANA DESCRIP.

* an poſticum.

In via Portenſi extra civitatem.

In via Aurelia extra civitatem, in dextera ſcĩ. . .

In via Salaria extra civitatem, in dextera ſcĩ. . .

In via Pinciana extra civitatem, in dextera ſcãe. . .

Proti & Hiacynti. Scĩ Hermetis.

In dextera.

Sancta Lucia.

Palatinus.

Scam̃ Anaſtaſiam.

Scã Petronella. Nerei & Achillei.

Marci & Marcelliani. Ad ſcm̃ Soterum.

Scĩ Cornelii, Xyſti, Faviani, Antheros & Militiadis.

Ad ſcm̃ Sebaſtianum.

Item in dextera.

Abdo & Sennes.

Pancratii, Proceſſi & Martiniani.

Saturnini, ſcãe Felicitatis cum VII filiis.

Basilissæ, sci Pamphili.
Scī Johannis caput.

A porta sci Petri cum ipsa porta usque portam Flamineam, turres XVI. propugnacula DCC. LXXXII. posternas III. necessariæ IIII. fenestræ majores forinsecus CVII. minores LXVI.

A porta Flaminea cum ipsa porta usque ad portam Pincianam clausam, turres XXVIIII. propugnacula DC XLIIII. necess. III. fenest. majores forins. LXXV. minores CXVII.

A porta Pinciana clausa cum ipsa porta usque ad portam Salariam, turres XXII. propugnacula CC XLVI. necess. XVII. fenest. major. forinf. CC. minores CLX.

A porta Salaria cum ipsa porta usque Numentanam turres X. propugnacula CXC VIIII, necess. II. fenest. major. forinf. LXXI. minores. LXV.

A porta Numentana cum ipsa porta usque Tiburtinam, turres LVII. propugnacula DCCC VI. nec. II. fenest. major. forinsecus CC XIIII. min. CC.

A porta Tiburtina cum ipsa porta usque ad Prænestinam, turres XVIIII. propugnacula cum porta Prænestina CCCII. necess. I. fen. major forinf. LXXX. minor. CVIII.

A porta Prænestina usque Asinariam, turres XXVI. propugnacula DIIII. nec. VI. fenest. major. forinf. CLXXX. minor. CL.

A porta Asinaria usque Metroviam, turres XX. propugnacula CCCXLII. nec. IIII. fenest. major. forinsſ. CXXX. minor. CLXXX.

A porta Metrovia usque Latinam, turres XX. propugnacula CCXCIIII. nec. XVII. fenest. major forins. C. minor. CLXXXIII.

A porta Latina usque ad Appiam, turres. XII. propugnacula CLXXIIII. necess. VI. fen. major. forins. LXXX. minor. LXXXV.

A porta Appia usque ad Ostensem, turres XLVIIII. propugnacula DC XV. nec. XXIIII. fen. major. forins. CCCXXX. minor. CCL XXXIIII.

A porta Ostense usque ad Tiberim, turres XXXV. propugnacula DCC XXXIII. nec. XVII. fenest. major. forins. CXXXVIII. minor. CC XI.

A flumine Tiberi usque ad portam Portensem, turres IIII. propugnacula LVIIII. fenest. major. forins. X. minor. XV.

A porta Portensi usque Aureliam turres XXVIIII. propugnacula CCCC. necess. II. fen. major. forins. CXXXVII. min. CLXIII.

A porta Aurelia usque Tiberim, turres XXIIII. propugnacula CCC XXVII. necess. XI. fen. major. forins. CLX. min. CXXXI.

A flumine Tiberi usque ad portam sancti Petri, turres VIIII. propugnacula CCCC LXXXVIIII. fen. major. forins. XXI. & minor. VII. posternæ. II.

Porta sci Petri in Hadrianio.

Sunt turres VI. propugnacula CLXIIII. fenest. major. forinſ. XIIII. min. XVIIII.

Sunt ſimul turres CCC LXXXIII. Propugnacula VII. XX. Poſternæ. VI. neceſſariæ. CVI. fen. major. forinſ. II. LXVI.

ADNOTATIONES.

P*Auca hîc obſervabimus in quaſdam inſcriptiones, ceteras antiquariorum ſtudio ac diligentia illuſtrandas relicturi.*

3 IN PONTE S. PETRI. *Pons iſte vocabatur Ælius, teſte Dione ſeu Xiphilino in fine lib.* 15, *ubi Hadrianus ſepultus dicitur* πρὸς αὐτῷ τῷ ποταμῷ πρὸς τῇ γεφύρᾳ Αἰλίᾳ, juxta flumen ad pontem Ælium, ubi monumentum fecerat, propterea quod Auguſti mauſoleum plenum erat. *Ælius Spartianus idipſum clariùs in Hadriano :* Fecit & ſui nominis pontem & ſepulcrum juxta Tiberim..... cùm titulos in operibus non amaret. *Hodie* Ponte di ſanto Angelo.

51 UBI IPSE DIALOGOS SCRIPSIT. *In agmen & hoc venit argumentum, ad aſſerendos Gregorio M. libros Dialogorum, qui invictis jam aliunde teſtimoniis ipſi aſſerti ſunt.*

53 IN FACTIONE VENETA. *Similes inſcriptiones habentur apud Gruterum pag.* CCC XXXVII *& ſeqq. Lege Capitolinum in vita Veri.*

60 FAUSTINÆ AUGUSTÆ, *ſenioris, quæ Annia Galeria Fauſtina vocabatur. Ex ea* mares duos, duas feminas *Antoninus Pius ſuſcepit, teſte Capitolino. Eorum nomina ex ſequentibus inſcriptionibus diſcimus.*

61 M. AUREL. FULVIUS ANTONINUS. *Hic è filiis Antonini Pii primus, cujus nomen partim ignorabatur; & quod ei tribuebatur* T. Aurelii Fulvii Antonini *nomen, ex levibus dumtaxat conjecturis auctoritatem habebat. Vide Tristanum tomo* 1, *pag.* 615.

62 M. GALERIUS AUREL. ANTONINUS. *Tristanus rectè ex quodam numismate ibidem observat, huic Antonino, Antonini Pii alteri filio,* Galerii *prænomen fuisse: at* Marci *primum nomen in numismate græco, quo usus est, obliteratum erat, quod ex nostra inscriptione supplendum est, uti &* Aurelii. *Hinc eorum opinio refellitur, qui alteri Antonini Pii filio* T. Aurelio Antonino *nomen fuisse nullo auctore asserunt. Galerii nomen ex matre eum tulisse Tristanus existimat. Petrus Bellorius Romanus in Dissertatione de nummo Commodi & Annii Veri, duo ex Patino numismata græca laudat, unum, in quo* M. Galerius Antoninus Imperatoris Antonini F. *alterum, in quo idem* Annius Galerius Antoninus *inscribitur.*

63 AURELIA FADILLA. *Et hujus nomen ignotum erat, estque ea ipsa indubiè Antonini Pii natu major filia, quæ Sillano Lamiæ nupta, ut scribit Capitolinus, tum decessit,* cùm ad Consulatum Pater proficisceretur. *Altera enim Antonini filia, nomine Annia Faustina, M. Aurelio uxor tradita est.*

64 M. AUREL. ANTONIN. *Duos ex Faustina filios suscepisse M. Aurelium ex Capitolino & Lampridio constat, nempe L. Ælium Aurelium Commodum, & Antoninum Geminum. Hîc aliorum duorum occurrit mentio. ac proinde M. Aurelio quatuor filios fuisse dicendum est. Certè quod M. Aurelius in hac & sequenti inscriptione tantùm* Cæsar*; & quod Antoninus* Pius, *non* Divus, *appellatur, conjicere licet, hos ante Antoninum Pium fato fuisse functos. Nec quemquam movere debet, quòd Faustina M. Aurelii uxor hic* Augusta *vocetur. siquidem Imperatorum filiæ* Au-

gustarum *nomine donabantur, teste Capitolino in vita Antonini Pii. Si hæc ita se habent, consequens videtur, Domitiam Faustinam, cujus num.* 66 *legitur inscriptio, aliam fuisse ab illis tribus M. Aurelii filiabus, quas Commodus moriens superstites reliquit; aliam quoque à Lucilla, quam idem Commodus occidit. Fuerint igitur quinque, ut minimùm, M. Aurelii ex Faustina filiæ.*

73 IN VIA OSTENSI. *Ita constanter in codice Einsidlensi* Ostensis *legitur, non* Ostiensis, *ut num.*72, *& in Descriptione Urbis. Præclara verò est in primis hæc inscriptio, ex qua discimus, Lucium Julium Vestinium, Alexandriæ & totius Ægypti Sacerdotem, necnon Musei Alexandrini præfectum, custodem Romæ Bibliothecarum, cùm Latinorum, tum Græcorum librorum, atque institutioni Hadriani præpositum ab ipso Imperatore, scilicet Trajano, si bene capio sensum horum verborum,* ἐπὶ τῆς παιδείας Ἀδριανοῦ ἐπιστολεῖ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος. *Nisi quis velit his verbis significari, Vestinium Hadriano Imperatori à Studiis & epistolis fuisse. Certè Hadrianus ipse apud Alexandriam* in Musio *multas quæstiones professoribus proposuit, & propositas ipse dissolvit, ex Spartiano. Idem* Bibliothecam Vulpiam *eo in loco, ubi postea Diocletianus thermas excitavit, statuisse traditur à Capitolino. Apud Gruterum pag.* DLXXXIV. *num.* 7 *legitur* C. Julius C. L. Phronymus in Bibliotheca Græca. *Nescio an Vestinius successor datus sit Suetonio Tranquillo, de quo hæc Spartianus:* Septicio Claro præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque aliis, qui apud Sabinam uxorem familiarius se tunc egerant, successores dedit. *Heliodorus magister epistolarum Hadriani fuit, teste Dione.*

80 IN ICONA S. PETRI. *Græca hujus Inscriptionis sensum planè difficilem reddunt mendosi quibus-*

dam in locis characteres. Consultis amicis, hæc tandem restitutio probabilior & genuina visa est.

ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΛΟΓΟΝ ΘΕΑCΘΕ ΧΡΥCΩ
ΤΗΝ ΘΕΟΓΛΥΠΤΟΝ ΠΕΤΡΑΝ ΕΝ Η
ΒΕΒΗΚΩC ΟΥ ΚΛΟΝΟΥΜΑΙ.

Ad verbum: DEUM VERBUM INTUEMINI, AURO DIVINITUS SCULPTAM PETRAM, IN QUA STABILITUS NON CONCUTIOR.

Aurea quippe vel inaurata basi imposita erat illa S. Petri statua, haud dubiè elegantissima. Nulla verò epigraphe huic aptior inscribi poterat, quàm ista: Ne me intuemini, sed Deum Verbum, *id est* divinitus sculptam in auro Petram, in qua firmiter collocatus, jam ampliùs non vacillo, ut olim, cum pedibus meis incederem. *Qua in epigraphe auctoris ingenium commendat sententiæ gravitas & acumen lectoribus inopinatum; qui S. Petri statuam contemplaturi, oculos ad basim reflectere, ac sistere admonentur. In vocabulo* ΠΕΤΡΑΝ *forsan connexæ, aut potiùs unitæ erant litteræ* E *&* T, *ut unicam litteram facere viderentur. Hanc restitutionem referre debemus acceptam V. C. Vlrico Obrechto, Advocato generali & civi Argentoratensi, magnæ eruditionis & humanitatis viro, qui conjicit, hanc statuam fuisse positam illo puriori ævo, cùm adhuc inter Christianos, veluti sollemni proverbio, symbolum hoc frequentaretur, à Suida relatum:*

Πέτρῳ καθεσθεὶς, ἐλπίδας χρηστὰς ἔχε.

Id est Petræ *seu Christo* insidens, spem bonam habeto.

HIERUSALEM *pag.* 510. *Id est basilica quam vocant in Jerusalem. Eam olim dictam fuisse* in Susurio *intelligimus ex Capitulari Evangeliorum, scripto ab annis septingentis in codice membraneo bibliothecæ*

nostræ Uticensis, in quo hæc verba. Feria VI, *scilicet majoris hebdomadæ*, in Suxurio, quod est in basilica Hierusalem.

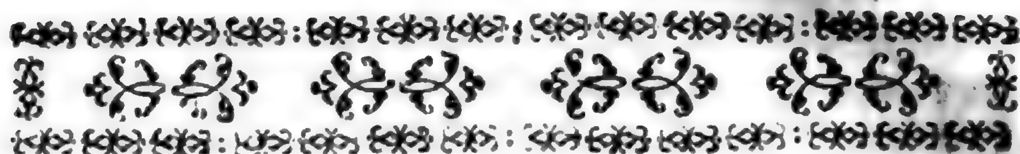
THERMÆ ANTONINIANÆ *pag.* 512. *Sic etiam in Inscriptione* 72, *non* Antoninæ. *Earum auctor Antoninus Caracalla*, ὅπε εἰς τόδε Ἀντωνινιανὸν καλεῖται, *apud Eutropium.*

BASILICÆ S. PAMPHILI *pag.* 514. *Ignota hæc basilica omnibus auctoribus, qui de Roma antiqua scripserunt, Boissardo, Marliano, etiam Martinello, qui de Romæ basilicis obsoletis speciatim tractavit. Pamphilus martyr Romæ in Martyrologio notatur ad* 21 *Septembris. S. Basilissæ etiam basilica, quæ itidem in Inscriptione* 69 *numeratur, ignota est.*

S. JOHANNIS CAPUT *pag.* 514. *Si de capite sancti Johannis Baptistæ intelligatur hic locus, multum faveret Romanis, qui caput sancti Johannis Baptistæ ostendunt etiam nunc in basilica S. Silvestri, quæ dicitur* ad caput, *ut ex Martino Polono refert Baronius in Martyrologio ad diem* 31 *Decembris, ob reconditum in ea caput Præcursoris Domini: vel* ad campum Martium, *ut vetera loquuntur monumenta. Confer tamen* caput Affricæ *supra pag.* 512.

TURRES XVI *pag.* 514. *& seqq. Hæc Romæ descriptio Urbis muros repræsentat in eo statu, quo post Belisarii instaurationem fuerunt, atque etiam nunc ferme perseverant.*

ANALECTA POETICA.

EPITAPHIUM

Beati Bedani Presbyteri.

HOc Christi famuli BEDANI membra sepulcro,
Cum sanctis surrectura, clauduntur honeste:
Cujus nunc æterna capit jam præmia lætus
Spiritus, angelicis cælo portatus in ulnis.
Qui nova cum priscis, ceu dives, munera promens,
Electus fuerat Doctor, dignusque Sacerdos:
Corpore dissolvi cupiens, & vivere Christo:
Et cælestia contemplans, terrena nec ambit.
Hujus enim titulo breve non queo scribere plura.
Cujus ad exemplum mores Brittania rimans,
Grandisona merito veneratus laude resultat.
Sexagies decimus jam tunc & novies nonus
Annus ab adventu Christi de Virgine nati
Fluxerat, & trina triplex Indictio vivit,
Nonaque Febrarii ter triplicaverat horas,
Cùm gaudens anima ad Christi perducitur aulam,
Corporis & felix adfatim lumina claudit.
Ast inacie victor bellator Regem adorat,
Ecclesiæque decus vivit per sæcla beatus.
Discipulus cecinit cujus hos LUTINGUS amoris
Versus; & miserum me sancte tuere Magister.

ADNOTATIO.

H*Oc epitaphium est Bedæ Senioris, monachi Lindisfarnensis, cujus meminit Venerabilis Beda in libro de vita S. Cuthberti cap.* 37. Annuit ille, & quosdam nostrûm secum retinuit, in quibus erat major BEDA Presbyter, qui ministerio ejus familiariter semper adesse consueverat. *Ex hoc autem epitaphio, quod crassâ minervâ* LUTINGUS *ejus discipulus cecinit, discimus annum & diem Bedæ Senioris obitus, scilicet* annum DC LXXXI, *quo anno vigebat* Indictio nona, *& quidem* nona Februarii. *Huic epitaphio subjicitur hymnus de eodem in hunc modum.*

Ardens amoris mentio
Utcumque paucos carmine
Versus bonæ memoriæ
Cogit Magistri scribere, &c.
Ores pro Beda sedulo,
Deum precando cùm roges.

In fine hymni legitur : VI. Id. Maii natalis sancti Bedæ Presbyteri, *qui dies forsan translationis est.*

ALCUINI VERSUS

De AQUILA *Episcopo Saltzburgensi.*

PEr montes, campos AQUILAM mea chartula quære,
Pontificem magni nominis & meriti.
Inventum ut Valeat milleno carmine canta,
ALBINI officio dic vale perpetuum.
Dic, Memor esto tui semper, Pater alme, magistri
In precibus sacris per loca sancta Patrum.
Dic quoque, dic supplex, dic [quæso] sancte Sacerdos:
Justitiam sequere semper in ore tuo.

Non tibi blanditiæ ſæcli, non vana voluptas,
Non timor aut terror cordis in antra cadat.
Plena ſalutiferi ſed jam fiducia verbi
Poſſideat plenum pectus amore Dei.
Judicium promat juſtum tua lingua, Sacerdos,
Ut Chriſto placeat quicquid in ore ſonat.
Spiritus è cælo veniens tua pectora, Præſul,
Lætificet, habitet, ſanctificet, repleat.
Plus æterna Dei Chriſti eſt metuenda poteſtas,
Quàm terrena quidem, quæ velut umbra volat.
Omnipotens Judex, juſtis qui præmia præſtat,
Det tibi verba piæ pacis in ore tuo.
Tempora ſunt nimium variis nunc plena periclis,
Quæ quondam ſancti præcinuêre Patres.
Ætates hominum, mores mutantur & actus:
Utque momenta quidem, vita cito fugiet.
Nec redit ipſa dies, menſis, nox hora vel annus,
Sed fugiens fugiet, fontis ut unda fluens.
Triſtia ſe lætis immiſcent tempora noſtris,
Utque vices faciunt noxque dieſque ſuas.
Gaudia jam veniunt, veniunt & triſtia ſtatim.
Non eſt qui fuerat, tranſiet omnis homo.
O Pater, idcirco facias, dum tempus habebis,
Mente, manu, lingua, quæque Deo placeant.
Ore ſonet Chriſti laudes, & vera loquatur,
Et totum redolet pectus amore Dei.
Totius atque bonis inſtent jam corporis actus:
Membra ſimul placitis nocte dieque Deo.
Ut totus placeas magno tu judice Chriſto,
Ut te conſervet ſemper ubique Deus.
Poſco memento tui, Præſul præclare, magiſtri
In precibus lacrymis per loca ſancta ſacris.
Ut veniam mitis præſtet cui Chriſtus ab arce,
Quæ geſſit ſcelerum vita nefanda precor.
Tu ſine fine vale paſtor, patriarcha, ſacerdos,
Sit tibi Chriſtus amor, lux, via, vita, ſalus.

ALCUINI VERSUS.

Item alii versus de gallo.

Dicta vocatur avis proprio cognomine gallus,
Nuntiat hæc lucem, terrarum decutit umbras.
Tempora discernit, lumbis succingitur, hujus
Subditus imperio gallinarum regitur grex.
Hunc laudans Deus intellectum dicit habere,
Quippe sub obscuro dirimat qui tempora peplo.
Prô dolor! hunc longè properantem sæpta viarum
Artarant quondam, dum tentat pabula rostro,
Ergo cibos solus dum quærens competa lustrat,
Heu. jactans audaxque nimis, multumque superbus,
Insidiante lupo excipitur: quo pondere pressus,
Protinus hanc evadendi sibi repperit artem.
Sæpe meas tua fama, lupe præfortis, ad aures
Venit, & ignoto monuit rumore quod altum
Vox tibi magna sonum claris concentibus edat.
Nec tantum doleo inviso quod devoror ore,
Quantum quod fraudor, liceat ne dicere de te,
Credere quod licuit. Cujus fera credula vocis,
Oblatæque lupus laudis tumefactus amore,
Infernale aperit guttur, faucesque voraces
Pandit, & immensæ reserat penetrale cavernæ.
Sed celer eripitur lucis prænuntius ales,
Ac saltu volat, & ramo citus arboris hæret.
Mox igitur subita jam libertate potitus,
Excelsusque sedens his cantus vocibus edit.
Decipitur merito frustra quicumque superbit,
Et capitur falsis cariturus laudibus escis,
Ante cibum voces dum spargere tentat inanes.
Respicit hæc illos, qui cum sint fabula nacti
Jure salutis opus, privantur fraudibus atris,
Attendendo cavis falsas rumoribus auras

INCERTI POETÆ VERSUS

De ordine comprovincialium Pontificum.

I *Episcopi Saltzburgenses.*

DIcta Juvavo fuit quondam metropolis ista,
Quam primo fundans HRODBERTUS rexerat almus.
Post hunc VITALIS Antistes rexit eamdem.
Ipsius inde FLOBARGISUS, qui est fultus honoris.
Quartus JOHANNES fuerat, sedemque regendo.
Advena VIRGILIUS statuens quam plurima quintus.
Multo plura gerens ARNO super omnia sextus.
Septimus hinc successit ADALRAM pastor opimus.
Tempore namque suo statuens quam plurima pulchrè.
Octavus veniens LIUPHRAMMUS Præsul ovilis,
Officium Domini renovans formosius æque.

Archiepiscopi Saltzburgenses.

HIc locus, ut fertur, dudum Juvavo vocatus,
Magnus honore fuit, ut modò signa probant,
Tempore quo gentem HRODBERTUS Episcopus istam
Rexerat, & struxit sedis ovile sacrum hic:
In qua Pontifices multos post rite sedentes
ARN successit ovans rector ovile regens.
Quem CAROLUS Princeps regni superauxit honore
Archisacerdotis, dignior ut fieret.
Quem LEO Papa sui veste vestivit honoris,
Et privilegia dans mox solidavit eum.
Ut regionis apex ac summus Episcopus esset,
Urbsque hæc metropolis tempus in omne foret.
Huic successit ADALRAMMUS Antestis amatus,
Quem Papa EUGENIUS compsit honore pio.

Post hunc successit LIUPHRAMMUS rite Sacerdos,
Functus apostolici munere GREGORII.
Nam velut Archisacerdotes in sede manentes,
Legitime functi numine apostolico,
Plurima diversis struxerunt stemmata rebus,
Ut vice quisque sua optime prævaluit:
Sic reliquos successores in sede futuros
Talia vota simul semper habere decet.
Cunctis præteritis patribus simul atque futuris
Donet in arce poli gaudia magna Deus:
Et veniam scelerum subjectis præstet eorum,
Et gaudere simul in requie jugiter.

II *Episcopi Ratisponenses.*

HIc Reginensis sedis vocitatur ab urbe,
Quam rexit primò VVICTERPUS Episcopus ille.
Post alius CAUVIPALDUS qui nomine dictus.
Tertius SIGIRICUS erat sacratus ad aulam.
Post hunc jam fuerat SINDBERTUS in ordine quartus.
Quintus ADALVVINUS fuerat, sedemque regendo.
Post hunc BATURICUS tenuit pius optime sedem.
ERCHANFREDUS ovans sequitur hinc pastor opimus.

III *Episcopi Frisingenses.*

FRigisiensis enim sedis hæc aula vocata est,
CORBINIANUS ovans quam primus rexerat almus.
Inde Dei famulus ERMPERHTUS nomine sedit.
Tertius hinc JOSEPH, præclarus nempe magister.
ARPEO quartus erat, facundo famine fretus.
Quintus apostolicam tenuit pius ATTO cathedram.
Post hunc HITTO pater sedem jam rexerat almus.
Exhinc successit ERCHANPERHT pastor amatus.
Ecce pius sedem præsens nunc ANNO gubernat.

IV Patavienses Episcopi.

PAttaviensi ergo sedi est hæc aula dicata,
Quam tenuit primo VIVOLUS jam ipse Sacerdos.
Nomine post illum Antistes mox rite BEATUS.
Tertius est etenim SIDONIUS auctus honore.
ANTHELMUS quartus meritis & dogmate magnus.
Hinc VVISURICUS ovans sedis conscendit honorem.
Nuper VVALDRICUS felix vir in ordine sextus.
Nunc sedet ANTISTES magnus ill. * sedis honorem. * Urolfus.

V Episcopi Sabionenses.

HÆc sedis vallis Noricanæ dicta Sebana,
INGENUINUS habens primo quam rexerat almus.
MASTULO secundus seditque regendo cathedram.
Post illum pastor servavit ovile JOHANNES.
Præsul ALIMUS erat meritis qui & dogmate quartus.
Quintus honore sedet ill.* fultus eodem. * Heinricus.

Epitaphium Virgilii Episcopi Saltzburgensis.

HIc pater & Pastor, humilis doctusque Sacerdos,
Corpore VIRGILIUS pausat, quem Hibernica tellus
Disponente Deo partes direxit in istas,
Quique regebat ovans præsentis culmina sedis
Ferme quaterdenos caris cum fratribus annos:
A quibus ille & amatus erat, piè quos & amavit.
Interim & erexit pulcro molimine multa
Templa, loco quædam nunc quæ cernuntur in isto.
Insuper & miseris largus simul omnibus aptus.
Pro quo, quisque legis versus, orare memento.

EPISCOP. CATALOG.

Epitaphium Arnonis Archiepiscopi Saltzburgensis.

QUisque velis cryptam subsistens nosse viator,
Scito quod ipse mihi vivus hanc ARNO peregi,
Qui fueram rector præsentis regmine sedis,
Ac opibus multis, multoque potitus honore:
Nunc hic omissis cunctis mea membra quiescunt.
Te rogo, nunc Dominum precibus pulsare memento,
Ut mihi det veniam scelerum quæcumque patravi:
Quatenus æternam merear habitare quietem.

Epitaphium Adalrammi Archiepiscopi Saltzburgensis.

SUm * quod es ipse fui, tu nunc perpende viator,
Communem & mecum commiserefce vicem.
Nunc vivis, spiras, & agis fortasse quod optas,
Atque tuis mundus usibus ipse patet.
Ad votum famulantur opes, elementaque cedunt,
Ac rerum servit machina trina tibi.
Usus & his ego, dum præsens mihi vita maneret,
Omnia & hæc habui subpeditante Deo.
At cum fallacem vultum fortuna recepit,
Me mea tunc modò jam non habuisse liquet.
Ammisi sed non mea nunc, quæ sunt mea mecum,
Sentio: pro simili conditione geme.
Flecte etiam precibus pro me jamjamque Tonantem,
Atque animæ veniam quæso precare meæ.
Dicor ADALRAMMUS, fueram qui rector ovilis
Præsentis Domini istius ecclesiæ.
Corpus Adalrammi, quo præsule floruit urbs hæc,
Hac sub mole jacet, tu rape Christe animam.

* l. Tu.

Aliud

Aliud ejusdem.

SI quis non valeas præsens cum voce referre,
Qualia jam fuerant Pontificis merita:
Solve tamen gemitus more conpunctus amici,
Quod cito migravit tantus amore Pater,
Nomine ADALRAMMUS, sedem qui rexerat istam,
Cujus in hac aula membra sepulta jacent.
Strenuus ipse ministerio super omnia sacro,
Ut decuit, fuerat per tria lustra vigens.
Creditur hinc animam gaudere per alta polorum,
Quo Dominus meritis præmia retribuit.
Pro qua qui recitas versus, dic pectore puro:
Da Domine clemens huic animæ requiem
Ut cum vivificet salpinx hanc ultima carne,
Integrum facias gaudia bina frui.

Epitaphium Liuphrammi Archiepiscopi Saltzburgensis.

PAlma Sacerdotum, rerum doctrina bonarum,
Ecclesiæ princeps, sidus in orbe micans,
O LIUPHRAMME pater inopum, tutor miserorum,
Omnia tu peragis, jusserat ut Dominus.
Te pastore lupus vacuum detraxerat alvum,
Latrandi sciolos nutrieras catulos.
Et quia cuncta placent Christo tua gesta sereno,
Ventilat en sordes, ut suus esse queas.
Castigat sobolem, recipit quam Rector in aulam,
Pulveris ut maculas discutiat pedibus.
Corpus inane cadit, melior pars inde resurgit:
Nunc æterna vigent, & moritura ruunt.
Spiritus exhilarat, vitiorum pugna recedit.
Nam virtus animæ perficietur ita.
Gaudia sic etiam rutilant, peccata peribunt.

EPISCOP. CATALOG.

Tristia despicias, prospera fata videns.
O quàm dulce fiet regnum, quod constat in ævum!
Quod sine peste manet & bona cuncta tenet!
In quo nobilium turmæ lætantur avorum,
Et cupiunt patriam nos retinere suam.
Ac simul & sanctæ matres castæque sorores,
Optantes placidam nos remeare viam.
Insuper Omnipotens, cunctæ bonitatis origo,
Nos properare jubet, & pietate juvat.
Qui te perpetuo sanum perducat ad illum,
Ut laudes Christi nomen in arce poli.

De Ariete Episcopo.

NObilis hanc ARIES cognomine dictus avito,
Dignanter chartam perlegat ore sacro.
Jure Pater tali vocitaris nomine sancte,
Caularum Domini qui bene pascis oves.
Dux Aries gregis ad vitam, cui nemo resistit,
Factus apostolico Pastor honore cluis.
Hinc Ælim locus & bisseno fonte redundat,
Et palmis septem frugifer est decies.
Quapropter Pastor, Præsul, Pater atque Sacerdos,
In prece quam fundes, sis memor oro mei.
Advena sim licet, exilis, vilissimus, excors;
Sublestus vestris sum tamen obsequiis.
Inde precor, si quid possum, mandare memento,
Quod prompto faciam pectore servitii.
Certius ut credar, precor indulgere velitis
Usus in nostros ut salis exiguum.
Sal si quidem terram debet condire fidelem:
Fiat ut à vobis id quoque quæso mihi.
Corporeum sal significet rem quam peto justam,
Quod præstare, Pater, supplico care velis.
Tu sal namque potens salis impertire saporem,
Escæ ne nostræ sint nimis insipidæ.

Quæ dignanter agens in sæcula fine sine ullo,
Perpetua Antestis obsecro pace vale.

HL. REX.

INmensas grates volumus tibi dicere, Baldo,
Quod tua magna fides sic inconcussa moratur,
Nobiscum dictis firmasti ut tempore prisco.
Namque animum nostrum pia lætificant tua scripta,
Quæ nobis sæpe mittis, hortaris & optime nobis,
Et bonitate tua pandis in amore benigno,
Quæ tua sic nobis mittit sollertia magna.
Nunc verò nuper misisti talia scripta,
Non potuit totum noster quod noscere sensus,
Est quia per totum contextum in ænigmate firme.
Conscius ipse tuis quid opus addiscere verbis?
Hoc tamen oramus ut nobis pandas apertè.

ADNOTATIONES.

EX præmissis versibus, quos sæculo IX *scriptos fuisse constat, corrigendi sunt vulgati indices Episcoporum metropolis Saltzburgensis.*

Et primo quidem ex classe Saltzburgensium Episcoporum expungendi sunt Ansalogus, Savolus, *&* Ezius, *qui post Vitalem apud Hundium recensentur. Deinde post Virgilium Bertricus quoque removendus.*

Secundo multum discriminis est item in catalogo vulgato Episcoporum Ratisponensium, quorum duplex est classis. Una Episcoporum, qui quasi extra ordinem eam ecclesiam rexerunt, octo numero, nempe S. Lupus, Ratharius, S. Rudpertus, S Emmerammus, S. Erhardus, Albertus, Veliph olægus, Vioterbus, & S. Vvinifridus *seu Bonifacius. Altera classis est Episcoporum post hos ordina-*

riorum, quorum primus S. GARIBALDUS *nominatur*, *hîc* Cauvibaldus *seu* Gauvibaldus *appellatus*.

Nulla est in Frisingensibus, nisi penes nominum lectionem, diversitas: at in Pataviensibus magna est. Nam ante Vivolum seu Vivilonem, qui hîc primus habetur, numerantur apud Hundium duodecim Episcopi, & post Vivilum BEATUS *desideratur.*

In ordine Sabionensium Antistitum, vulgo Seben, *quorum sedes postea Brixinum migravit, ante Ingenuinum ponitur* S. CASSIANUS; *& post Ingenuinum undecim alii ante Mastulonem, qui in his versibus secundus est.*

Quis sit Aries Episcopus, fictum an verum nomen; quisve locus Ælim, *ubi ejus sedes, nobis incompertum. Alienigenam se dicit poëta; & forsan Anglus erat. Atqui* Aries *Anglicâ linguâ* Aramme *vocatur. An is Adalrammus Archiepiscopus Saltzburgensis? fateor me hærere, maximè cùm vocabulum* Ælim *nescio quo pacto Saltzburgo tribui possit.*

Eadem ferme difficultas de Baldone Episcopo, ad quem sequentes versus. Is videretur esse Bardo Moguntinus sæculo XI *Antistes, nisi codicis obstaret antiquitas; itemque Hludovici Regis nomen versibus inscriptum, quod de Ludovico Germaniæ Rege interpretor. Atque ob hanc rationem non possunt hi versus convenire Vualdoni Episcopo Basileensi, qui ante Carolum M. vivere desiit. Sed hæc non sunt tanti, ut iis diutius immoremur.*

EPITAPHIUM

LANTFRIDI PRIMI ABBATIS Benedictoburani.

EN LANTFRID dominus primis natalibus ortus,
Debita ſolvit humo quæ ſibi debet homo.
Ætatis flore ſponſi currens in odore,
Pluribus exemplum præbuit ipſe bonum.
Fratres germanos VVULDRAM, GONDRAMQUE vocatos,
Aula Pippini traxit ad arma Dei.
Plures hac arte trahit ad conſortia vitæ,
Ad bona ceu ſpeculum quiſque tenebat eum.
Inſons exſul erat: rex CAROLUS hunc revocabat.
Regum ſumme Deus, ſolve ſit unde reus.

Aliud ejuſdem.

ABbas Lantfridus, virtute Dei redimitus,
Judicis adventum ſuſtinet hîc ſuperum.
Iſtud cœnobium qui juſſerat hoc fore primum,
Prudens conſilio, ſtrenuus obſequio.
Fervens cottidie Chriſti properavit amore
Cœnobium variis hoc decorare modis.
Qui dum vivebat, monachos in honore regebat.
Qui legis hæc oro funde preces Domino.

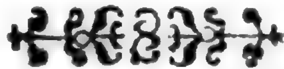
De tribus primis ejuſdem loci Abbatibus.

EN tres Abbates, meritis & germine fratres,
Muro defuncti ſunt modò ſuppoſiti.
Hi dum vixerunt, hoc cœnobium ſtatuerunt,
Multos theſauros cui dederant & agros.

Ex his LANTFRIDUS cluit Abbatis vice primus,
  Qui vir perprudens hic bona plura studens.
Jam sextas Julias mensis dum continet Idus,
  Exutus carne, debita solvit Adæ.
Frater VVALTRAMMUS cui successit venerandus,
  Huc qui contulerat quidque boni poterat.
Idibus at Februi quivis de carcere mundi
  Emigrans, animam reddidit ille piam.
Tunc ELILANT fratrum suscepit municipatum,
  Germanos gestis æquiparando bonis.
In nonis-decimis Septembris & ipse Kalendis
  Mortuus est membris, victitat ast meritis.
Duxerat en vitam CUNDHRAM Pater iste sacratam,
  Qui BENEDICTE tui sollicitusque gregis,
Augebatque locum cum fundo largiter istum,
  Et sua tradendo fœnore pro supero.
In nonis-decimis Februi & ipse Kalendis
  Ad Dominum rediit, qui dedit esse sibi.

ADNOTATIO.

HOs versus raptim descripsimus ex codice monasterii Barensis seu Benedictoburani in Bajoaria ad Alpes Tirolenses: qui codex homilias, per annum in ecclesia legi solitas, continet cum pravia epistola Caroli M. quam in tomo primo Analectorum retulimus.

VETERIS POETÆ

CARMEN APOLOGETICUM, INTERLOCUTORIBUS GAUFRIDO ET APRILE,

Adverſus obtrectatores Curiæ Romanæ.

PAſtor apoſtolicus de cardine Solis ad undas
 Æquoris occidui quem timet omne ſolum :
Imperio cujus tepido famulantur ab axe
 Uſque ſub arctoas terra remota plagas :
Ille mihi dixit : Tu qui nuper cecinisti
 Eccleſiæ lacrimas, ſcribe, reſume ſtilum.
Cude novos verſus, fac carmina, conde libellos.
 Nam gravis in vitio pectora torpor alit.
Verſibus eloquere, quis ſit ſtatus Urbis avitæ :
 Detur materiæ Curia noſtra tuæ.
Aggrediar dixi. quis enim quod propria vibret,
 Non faceret prompta, ſollicitaque manu ?
Te duce, ſancte Pater, tentabunt noſtra profundum
 Vela, pericloſas nec patiemur aquas.
Sed genus hoc verbi ponetur in ore duorum,
 Et ſic propoſitos ire videbo pedes.
Adſpirent igitur ſuſceptis verſibus illi,
 Quorum præter opem ſpirat in Orbe nihil.
Dii mihi difficiles audenti ferre labores,
 Tangere ſperatos ſæpe dedere ſinus.
Multotiens metri dum me vallaret abyſſus,
 Proſpera fluctivagæ vela dedere rati.
Vos etiam domini, quorum patientia nota eſt,
 Non bene limato parcite quæſo ſtilo.

Plurimus impugnat Romam detractor, & ipsa
Curia multorum morsibus alma patet.
At quicquam si metra queunt, ubi sermo laborat,
Carmine concludam, lingua dolosa, tibi.
Et Papæ defensor ero, metroque perenni
Non mea cessabit musa juvare Patrem.
Non igitur nobis labor hic opponitur, immo
Defendunt sacrum carmina nostra Patrem.
Et quis non defensus erit, quem carmina magnis
Æqualem superis tollere laude volunt?
Hæc sunt tela, quibus non est obsistere, tela
Carminis attingunt interiora viri.
Hoc genus armorum clypeo dominatur Achyllis,
Ajacem superat, Hectoris arma præit.
Hoc semel infixum sedet inmedicabile telum:
Investigatrix non removebit acus.
Non minus absentem metrorum vulnerat arcus,
Quàm si pro signo stet feriendus homo.
Sic feriunt vivos armati spicula vatis,
Duret ut æternum post sua busta dolor.
Non igitur breve vulnus habet percussus ab arcu
Carminis, hic nervus cuique timendus erit.
E contra non est major medicina poësi,
Sanat & offenso fit theriaca viro.

NUper apostolica GAUFRIDUS sede relicta
In patriam rediit. cuncta peracta tenet.
Obviat APRILIS, Hispana gente profectus,
Obviat, inque vicem verba salutis agunt.
Iste locum nondum Romanæ viderat urbis:
Alter erat tota cognitus urbe diu.
Postulat Aprilis, ut se de gente locique
Moribus expediat: postulat, ille favet.
G. Quid Romæ facturus es? & quid quæris in urbe?
Cur te sub longo climate mundus habet?
A. Ille refert: Studui lustris ter quinque, nec ulla

Reſpondet meritis philoſophia meis.
Papa meos ſolus poterit relevare labores,
Et removere ſitim fonte perennis aquæ.
Hunc peto, ſi forſan noſtri miſerebitur, & ſi
Paupertatis hiems tanta movebit eum.
Ampla tenent alii ſtipendia divitis agri:
Hic tribus, hic ſenis, dives at ille decem.
Sed mihi ſufficeret præbendula pauperis horti,
Quinque talenta valens, quinque, parumve magis.
Credo quod urbis apex, ſanctiſſimus ille virorum,
Si me cognoſcat, non neget iſta mihi.
Ditat eos qui pauca ſciunt vir ſanctus, & à me
Forſitan excutiet pulveris iſtud onus.
Sed precor incipias, quis ſit ſtatus urbis, amice,
Et ſi ſint illic tempora dura refer.
Fama ſonat quod res nummis priùs empta duobus,
Patre duplum faciat adveniente ſacro.
G. Fers aliquid Gaufridus ait? Fero, ſubdidit alter,
A. Sit licet exiguum, non tamen ære vaco.
Rumor enim loquitur quod Curia ſacra requirat
Munus, & abſque illo litus aretur ibi.
Neſcio ſi ſic eſt: tu cùm ſis cognitus Urbi,
Hærentem dubie non dubitare ſinas.
G. Frater amice, tibi res hæc narrata ſiniſtrè eſt:
Falleris, & ſic non erudiendus eras.
Peccat Romanæ quiſquis ſic derogat urbi.
Sed linguas hominum quis domuiſſe poteſt?
Ventus in excelſos ſua dat ſpiramina montes,
Et livor claris novit obeſſe viris.
Aurea ſunt illic, Aprilis, ſæcula, Roma
Urbs ſacra, vena boni, mellea dona fluit.
Nulla queri poteris, poſtquam perveneris illuc:
Omnibus hæc urbs eſt delicioſa bonis.
Non placeat ſuperis Papa preſente beato,
Deterius ſolito quod ſit in urbe forum.
Non aliter pœnas lueret vir talia temtans,

Festucæ, vel si res minor esse potest.
Hospes in hospitio cujus decesseris illic,
Dividet in requiem cuncta relicta tuam.
Sic etenim cautum est, sic urbis provida virtus
Constituit, lex est inveterata loco.
A. Lætus eo. sed dic, est an procurator in urbe,
Consequar optatas quo mediante preces?
G. Deseret infantem mater priùs, herba pelorum,
Piscis aquas, virides garrula rana lacus,
Sponsa virum juvenem, tener infans ubera matris:
Quàm procurator non sit in urbe sacra.
A. Est ne fides aliqua procuratoribus illis?
Qui se credit eis num bene tutus erit?
Audivi quod dant adversis partibus arma:
Et sic occultè munus utrinque petunt.
Spem faciunt illi quod vincere debeat in re
Proposita, & litis ferre trophæa suæ.
Mox redeunt, & idem promittunt illius hosti,
Et sic exhaurit tertia bursa duas.
Nescio, non credo, sed talia verba frequenter
Audio, nec pennas res habet ista breves.
Præterea didici, quod lites, probra, tumultus
Exagitant illos, sed male credo, viros.
Dissimulanda tamen sunt talia, dummodo litem
Contestando suam verbera nulla trahant.
G. Frigida mendacem confundat passio linguam,
Quæ ferit innocuos & sine labe viros.
Hoc genus est hominum, fallacia nulla reperta
In quibus esse solet, & nota nulla mali.
Fraus, dolus, impietas à mentibus exulat horum,
Longiùs exagitant pectoris omne nefas.
Simplicibus contenta modis hæc turba virorum
Ignorat penitus jurgia, verba, minas.
Quando sedent illic, ubi marte negotia pugnant
Quæque suo, cessant murmura, lingua silet.
Nemo loqui præsumit ibi, nisi quicquid honestum,

A. Qualiter iſtud erit cum non ego ſolus in urbe
Ante ſacros oculos expediendus eam?
Nonne velut pontus terrarum colligit undas,
Sic univerſos urbs trahit illa viros?
Numquid non veniunt à cardine ſolis ad urbem,
Quique ſub occidui climatis orbe latent?
Nonne petunt Urbem gentes aquilone moratæ?
Et qui ſub tepido longius axe jacent?
An non ut piſces veniunt redeuntque ſub undis,
Sic varios homines Roma videre ſolet?
G. Sic equidem, Gaufridus ait, ſed curia ſacra eſt
Officiatorum plena juvante manu.
Ut multæ cernuntur apes in vallibus Æthnæ,
Sic ope multorum curia fulta viget.
Sunt ibi qui norunt formare negotia quævis,
Et ſunt qui formas abbreviare ſciunt.
Scriptorum numeri non clara mente recordor,
Sed mihi cum quadam nube venire ſolet.
Nec facile eſt omnes numero deprehendere certo,
Sed poſſunt decies, ut reor, eſſe decem.
Iſtorum labor eſt chartas groſſare notatas,
Et groſſas cameris reſtituiſſe ſuis.
Sunt ibi qui referunt ſacri Paſtoris ad aures
Ardua vota hominum ſollicitaſque preces.
Quis ſtupor eſt igitur aut admiratio mentis,
Si potes abſolvi tempore ab urbe brevi?
Crede mihi ſi mille viris comitatus ad urbem
Ibis, adhuc plures urbs habet iſta viros:
Omnibus una quibus mens eſt atque una voluntas.
Contrahat ingentem ne quis in Urbe moram.
Protinus expediunt quicquid ſit ad expediendum,
Et mora ſollicitos non tenet ulla viros.
Feſtinant, urgentque die noctuque labores,
Incœptum donec perficiatur opus.
Res quandoque datur tribus expedienda diebus,
Quam tamen inſtanter expedit hora brevis.

Ille oculus tuus est: & ne qua parte vacillet
Res tua, subtili lumine lustrat opus.
Illius officium est ut sal dimittat in ollam,
Ad mensam veniat ne cibus absque sale.
Ille piper dapibus & condimenta ministrat,
In quorum gustu lingua stupere potest.
Ille mihi quidam faber esse videtur, & ipsos
Fabrorum ritus officiumque sequi.
Si producta nimis sit littera, ponit in ignem
Ingenii, & crebro verbere curtat opus.
Si brevis est, & eget ut sit producta, favillas
Excitat, & rursus massa sub igne calet.
Malleus eductam tandem sic corripit illam,
Longius ut crescat, amplificetque viam.
Littera limata non est tua cassidis instar:
Quæ facit ut radiet, lima fidelis adest.
A. Chartula quid faciam si cassa remittitur ad me?
Dic lacerum digito quis reparabit opus?
G. Nonne patrum pater est totius Pastor ovilis,
Et superat cunctos compatiendo patres?
Ipse suas ita pascit oves, & providet illis,
Ut de pastura nulla queratur ovis.
Facta Dei ratione vigent fulcita perenni:
Pastor & à simili singula rite facit.
Grandia dat magnis, & parvis parva, secundum
Quod pollet meritis iste vel ille suis.
Doctus es, & magno didicisti multa labore.
Cur cassarentur ergo petita tibi?
Spem teneas igitur, animi fiducia tecum
Firma sit, & nulla parte timere velis.
Illud apostolicum (quid miri?) munus habebis,
In patriam gaudens unde redire potes.
Ecce ego qui nondum tanto sum dignus honore,
Quo contentus eo, munus ab Urbe fero.
Ad duo Papa videt: ad se qui maximus exstat,
Et simul ad meritum suscipientis opem.

Et quid perdit in hoc, si dat res ecclesiarum,
Quas emit moriens in cruce verus homo?
Certè sicut aquas in se mare colligit omnes,
Atque iterum certo tempore reddit eas:
Sic res Ecclesiæ Pater omnes possidet almæ
Sanctus, & acceptas rite refundit opes.
A. Si contradictum fuerit mihi forsitan illic,
Absolvi per quem littera capta potest?
G. Contradicatur, certus sedet arbiter illic,
Officio cujus discutietur opus.
Si res est simplex, & non præjudicat ulli,
Expediet cursus absque labore suos.
Si verò talis fuerit qua forte gravari
Inde potest aliquis, altera forma subit.
Tunc sub dissimili ponetur judice causa,
Nec poteris veteri ad tua vota frui.
Sic etenim servat sua curia jura cuique,
Ne quisquam vere possit ab Urbe queri.
Cum fuerit concors conventio facta repente,
Mittitur ad bullam charta refecta sacram.
Auditor litis qui prœlia temperat, & qui
Oppositas partes fœdere sæpe ligat:
Ille, non inficiar, superat genus omne metalli:
Duritia par est nullus in orbe viro.
Non faciet pro fratre magis vir ferreus ille,
Quàm si mittat ei barbara terra virum.
Justitiæ libram sic omnibus arbiter iste
Exhibet, ut neutro claudicet illa pede.
Obice perpetuo clausas sub vecte perenni
Inferni portas quis reserare potest?
Nullus: & à simili constantia pectora judex
Hic immutato robore semper habet.
A. Dic, reverende comes, Vicecancellarius Urbis
Quo studio longum tempus abire videt?
G. Ille secunda manus Papæ est, mediaque diei
Pondus & æstatis parte levare solet.

Surgit

Surgit ad auroram, graditurque ad prœlia primus,
Pugnaque ſub tali judice prima ſedet.
Inde jubente viro, quæ littera marte triumphans
Vicerit, ad bullam poſt ſua bella datur.
Hujus & hoc opus eſt, & regula certa, legendas
Ut ferat ante Patrem, cùm vacat hora, ſacrum.
Plus aliis candoris habens, ſicut ultima fornax
Fervet, & ad purum quodque reducit opus.
Non rogus impoſitum ſic ſic examinat aurum,
Non medicinales ſic roſa colat aquas.
A. Dic precor ut poſſim voto breviore potiri,
Lectorem precio conciliare licet?
Turis honore Jovem placari ſæpe videmus,
Mitior eſt frugum mater ad exta ſuis:
Bachus ab incœpta pro capro deſinit ira,
Cum videt in templo viſcera fuſa ſuo.
Omnia muneribus placantur numina ſumptis,
Et divina manus quærit honoris opus.
Præterea video quod ſi non jungitur axis,
Tardius incœptum continuatur iter.
Cera ligat tabulas, & eas confœderat apte,
Et cerata navis tutius intrat aquas.
G. Iſte modus non eſt, Aprilis, in Urbe: ſed illic
Muneris illiciti quiſque recuſat opes.
Hoc quod habent gratis de cæli munere puro,
Non dant pro rebus quæ nivis inſtar eunt.
Præterea ſic ditat eos clementia Papæ,
Ne cuiquam ſit opus ut male quærat opes.
Gutta quid exigua confert brevis addita ponto?
Quid juvat accenſos flamma minuta rogos?
Sic nihil eſt quodcumque poteſt vir pauper in illos
Fundere, non brevis eſt apta crumena viris.
Papa ſatis largitur eis, poſtponite curas
Vos, quibus hæc ſacra eſt urbs adeunda viri.
Nullus in urbe ſolet contingere munera Lector,
De quibus ante Deum pectora læſa gerat.

Diſce quid acciderit famoſa nuper in urbe,
Diſce, nec in vanum verba notanda cadant.
Gratia Lectoris quemdam promovit in illis,
Pro quibus ad ſacros venerat uſque pedes.
Ille velut ſimplex, & qui non noverat Urbem,
Quid faciam dixit, clamne redire decet?
Eſt ne boni ſpecies, & quo laudetur honeſtas,
Ut nihil accipiat qui mihi multa dedit?
Hic mihi pro tanto ſervivit, & omnia dudum
Quæ volui finem juſſit habere ſuum.
Non igitur male gratus ero, qui grandia pro me
Fecit, & ad portum carbaſa noſtra tulit:
Quamvis ille nihil hac pro mercede requirat,
Non tamen idcirco munera nulla feret.
Excitat in prædam, cogitque ſitire cruorem
A ſue depenſo portio jacta canes.
Dixerat, & caute rediit Lectoris ad ædem,
Impoſuitque viri quinque talenta thoro.
Ære dato, greſſum tacite dimovit: at hoſpes
In cameram rediens condita dona videt.
Unde venis, inquit, inimica pecunia, quæ te
Impoſuit lecto dextra nefanda meo?
Quid facis in noſtris penetralibus, ô maledicti
Æris imago, mihi morte peroſa magis?
Hercle tot horrendos mallem reperiſſe colubros,
Et quæcumque homini monſtra nocere ſolent.
Ille meo, quicumque fuit, detraxit honori,
Qui poſuit laqueos in mea damna ſuos.
Ite ait, & ſubito hunc inveſtigate profanum,
Qui ſtuduit famæ prodigus eſſe meæ.
Verùm ſi lateat, quoniam latitare latronum
Eſt proprium, quod vox nominis ipſa ſonat,
Continuo nummos inter ſpargatis egenos:
Neſciat hoſpitium gutta minuta meum.
Hoc factum Papæ ſanctas pervenit ad aures,
Cenſuit & dignum laude favore virum.

A. Audio quod cassat quam plura negotia Lector,
Quorum nulla fuit mentio facta Patri.
Quæ si lecta forent aliquo mediante favore,
Forsitan optatam Papa tulisset opem.
Pinguia dum veniunt & macra negotia mixtim,
Hæc læta facie suscipit, illa gravi.
Quod videt insipidum, communem mittit in ollam:
Quod sapit & pingue est, decoquit olla minor.
Hæc tantum dominis ... servatur amicis,
Sed de communi quilibet haurit homo.
Olla minor factis detur, comes optime, nostris:
Exhorret stomachus vas generale meus.
Quid tibi, si sic est, sacra de Sede videtur?
An res est quæ sit laude notanda gravi?
G. Dum sic distinguit oblata negotia Lector,
Non furit, & non est vir ratione carens.
Omnia longinqui cognovit temporis usu,
Quæ Pater admittit, quæque negare solet.
Ne sacras igitur teneat sermonibus aures,
Et det inutilibus tempora multa sonis:
Cassat eas quas Papa preces transire vetaret,
Quam citò prodiret primus ab ore sonus.
Quæ verò retinent formam cursumque probati
Tramitis, hæc numquam supprimit, immo legit.
Cumque laboravit commissa negotia Papæ,
Mente legens pura, præmia nulla petit.
Non terrena cupit, sed quæ sine tempore durant
Munera: res alias pulveris instar habet.
A. Si sermo, Gaufride tuus, non deviat à re,
Romulea nullus regnat in urbe Simon.
G. Ista vetus miseri comes est insania vulgi,
Hæc stolidos semper crede referre viros.
Nullus in urbe Simon, sed nec simonia moratur:
Nec speciem, nec habet urbs benedicta genus.
Res individuas etiam non ponimus illic:
Nullus enim precio spirituale petit.

Eloquio testante sacro Samaria vidit
Sola viri fraudem, pertimuitque nefas.
Sed multis, ut fama refert, terræque, marisque
Distat ab urbe sacra millibus ille locus.
Ex quibus arguitur, & sic concluditur amens
Ille qui in dominica non fuit urbe Simon.
Roma virum factumque viri non noverat umquã,
Re nisi quod gesta rumor in urbe fuit.
Mercator tanti sceleris mercede recepta,
In puncto stygias raptus adivit aquas.
Vox Petri percussit eum: Tua perdite, inquit,
Munera sint tecum perniciemque trahant.
Quod petis, argento nec fulvo quæritur auro,
Non Deus hoc fragili munere dives eget.
Hujus ad exemplum noster se Papa retorquet,
Et comitatur in hoc curia tota Patrem.
Quid valet hic? Simonis ignotum nomen in urbe est.
Barbara nulla magis nomina Roma putat.
Si tamen est aliquid Simonis de corpore restans,
Nolo petas ubi sit: nam didicisse nocet.
A. Istud habes, Gaufride, meum quod fortiùs urit
Pectus, & interior scire laborat homo.
Nulla meam potius mentem doctrina juvabit,
Quàm mihi si pateat qua sit in urbe Simon.
G. Hæc tua supponit, vir simplex, quomodo flamen,
Urbis enim Simonen mœnia nulla tenent.
Relligiosus erat, & spiritualia quærens,
Regales illi displicuere domus.
Sed mihi plura loqui de re non expedit ista,
Ne super astra ferar labra tulisse loquens.
Non adeo sum stultus adhuc, ut claustra, Priores,
Abbates, monachos, in mea fata vocem.
Placatos habuisse bonos non gloria parva est,
Qui prodesse simul & nocuisse sciunt.
Sufficiat novisse tibi, nec plura require,

Qui Simon exemplo ducit ad ima ſuo.
Non mihi ſuſpectus Ciſtercius Ordo vel albus :
Non nigri, aut illi, qui crucis arma gerunt.
Excludo muliebre genus, velamina quarum
Horrent perverſi facta nefanda viri.
Pontificumne putas quod myſtica cornua tangam ?
Abſit, & inſanus talia credat homo.
Jam non Præpoſitos, jam non involvo Decanos;
Pectora me quiſquis judice pura tenet.
Alter in urbe fuit magica perfectus in arte,
Roma ſed hunc Simonem dixerat eſſe magum:
Æthereas qui dum ſignum facturus ad arces
Iret, & in cælum penna levaret eum;
Ad partes rediit ſanctis orantibus imas
Et male præſumptum continuavit iter.
Namque cadens ſolidæ colliſit corpora terræ,
Et ſtat in indicium petra perenne rei.
A. Melleus iſte mihi ſermo, Gaufride, videtur
Melleus, & nivei pocula lactis habens.
In cauſam fortaſſe traham, ſi me trahat alter,
Aut gravor, aut aliquem forte gravare volo,
Quis poterit Gaufride meam defendere cauſam?
Quem mihi tutorem curia ſacra dabit?
G. Troja viris numquam caruit, qui bella moverent
Hoſtibus, & quorum laude ſuperba foret.
India nec fortes qui cervos vincere poſſent,
Atque feras alias, tygribus orba fuit.
Sic neque Romulea domus eſt doctoribus expers:
Fons utriuſque ſacer juris in urbe viget.
Legibus armata eſt & canone Roma frequenter:
Eccleſias alias rivus ab urbe rigat.
Ars alibi ſpeculata viget: ſed practica Romam
Novit, & ex rerum fonte reſultat honor.
Parthus retrogradis privabitur ante ſagittis,
Quàm deſint linguæ ſpicula, Roma, tibi.
Auditore dato vel judice, longius ite

Me monitore preces & manus ære gravis.
Judicii librâ non munere flectitur illic.
Conſtantes animos præmia nulla movent.
Illa vetus ſoli Romæ menſura remanſit,
Quæ cumulat modium, cuique refertque ſuum.
Et quæcumque alibi juris ſcintilla relucet,
Hîc, ni decipior, ſtillat in Urbe rigor.
Illic juſtitia dextra lævaque relicta,
Aſpicit in mediis ſcandala nulla viis.
Si tua cauſa bona eſt, dabitur ſententia pro te:
Si minus, orbis eam juſtificare nequit.
Quod nuper eſt factum, res eſt formidine plena.
Res eſt quæ reliquos juſtificare poteſt.
Cauſidicus fuerat quidam corruptus in Urbe,
Injuſtæque rei ferre ſpopondit opem.
Quid factum eſt? dum nocte daret ſua membra ſopori,
Digna ſuper ſontem judicis ira ruit.
Dæmon adeſt, oculoque virum condemnat in uno,
Dicens nequitiæ ſint ea ſigna tuæ.
Si magis in cauſa fueris deprehenſus iniqua,
Latro ferox, reliquo lumine cæcus eris.
Proviſum eſt, & ſic erebi ſtatuere potentes:
Sic placuit ſtygiis qui dominantur aquis.
Ille ſequente die factum manifeſtat, & omnis
Concuſſa eſt ſubito Roma ſtupore gravi.
Pæne viri nomen lapſum fuit ore loquentis:
Sed ſatis erepto lumine notus erit.
Prætereo, Aprilis, factum memorabile quoddam,
Quod Romæ nuper accidit, iſtud erat.
Ecce Caſtranum Comitem ſubmovit ad urbem
Cujuſdam viduæ longa querela bonæ.
Cauſa ſuper patris dotem tangentibus orta eſt,
Atque aliis rebus, utpote rure, domo.
Ille Comes multos pro ſe conduxit utrimque:
Traditus, ut poſcunt jura, libellus erat.

Obtinuit pauper in cauſa femina tandem:
Confuſuſque abiit lite cadente Comes.
Unde patet quod Roma libram ſic dirigit æque,
Ut paſſus faciant dives inopſque pares.
A. Perge per incœptum, comes ô fidiſſime, callem.
Et dubiæ menti luminis affer opem.
Sit benedicta dies, ſit felix hora diei,
Quæ me felicem te recitante facit.
Hoſpes & hoſpitium quæ nos junxere, per ævum
Durent, & ſtabili ſint cumulata bono.
Ardeo plus & plus, magis & magis æſtuo Romam
Conſpicere, & pedibus oſcula ferre ſacris.
Jam mihi ab urbe procul quædam redolentia ſurgit:
Jam locus ille mihi ſpirat à Roma novum.
Diſto, ſed adſtantem tua me ſolatia reddunt:
Et mihi jam videor urbe potente frui.
Dic age quid faciunt quibus eſt à cardine nomen,
Poſt Papam quibus eſt immediatus honor?
G. Expediunt cauſas, magnique negotia mundi:
Extinguunt lites, fœdera rupta ligant.
Iſti participes onerum, Papæque laborum,
Suſtentant humeris grandia facta ſuis.
Ecce aliquis, ſi Papa jubet, petit æquoris undas,
Atque ad inhumanos non timet ire viros.
Hic partes Siculas, hic ' · Germania gaudens
Viſitat, hic flavos *, I.. tre jubente, viros.
Sed cur enumerem totius climata mundi,
Diverſoſque ſitus & loca ab Urbe procul?
Omnibus una ſedet Patri parere voluntas,
Et facere ut Chriſti multiplicetur honor.
Hi ſunt, quis dubitat? qui portant fœderis arcam,
Nec ſuperimpoſitum præcipitatur opus.
Hæc ſunt, ni fallor, animalia viſa Johanni,
Aſpectus quorum jaſpidis inſtar erat.
Iſtæ igitur ſtatuæ, totus quibus incubat orbis:
Hæ ſunt, quas curvant pondera nulla, baſes.

* *id eſt* Anglos.

Nec ratione vacat, quod habent à cardine nomen.
Deservire solent nomina rebus in his.
Porta suos postes sine cardine claudere nescit:
Nec bene præter eos Pastor ovile regit.
Cardo tenet portam, nec quid valet illa remoto
Cardine: sic Papa nil valet absque viris.
Isti sunt flores, quos matris protulit hortus
Ecclesiæ quorum germine vernat ager.
Crescit in hoc horto florum genus omne: sed istos
Præcipuos flores nulla pruina premit.
Munere perpetui gaudent juvenescere veris,
Et semper rutilis præradiare comis.
Si dicam quod sint violæ, non mentiar ex hoc.
Nam cælo similis vita colorat eos.
Fortè rosas dixisse placet? mirabile non est.
Vulnera nam Christi pectore semper habent.
Lilia candoris nivei dixisse licebit;
Nam carnis stimulo ponere frena solent.
A. Unde viros potero quando me Roma videbit
Noscere, Gaufride, quæ mihi signa dabis?
G. Vestibus incedunt communibus: attamen illud
Quod caput insignit, ut rosa verna rubet.
In vultu macies, in corpore languor, in ipso
Gestu nescio quid spirituale sedet.
A. Et quid habent, vel cur facies jejuna videtur?
Squalorem quare carceris ora tenent?
Numquid deficiunt quæ sunt ad corporis usum?
An rebus, quibus est vita juvanda, carent?
G. Non sic, Aprilis, non sic, comes optime, verùm
Præparat egregias larga coquina dapes.
Quando vocat tempus Patres ad prandia sacros,
Et stat diversis mensa repleta bonis:
Quid credis? comedant ne putas, Aprilis amice,
Omnia quæ dives fercula mensa gerit?
Non ita: sed Roma pactum diversa reformat:
Mos est angelico vivere more viris.

Decipiunt carnem, nolentes carnibus uti ;
Decipit & Bachum mater aquosa senem.
Asperiore cibo contenti, pinguia mandant
Cæcis, debilibus, pauperibusque dari.
Si tamen interdum digitos carnalibus escis,
Et placeat timidas apposuisse manus :
Protinus absistunt, & primo gustus in ore
Desipit, & carni displicet ipsa caro.
Sacra meam quater hanc viderunt limina frontem,
Et sum rimatus urbis operta sacræ.
Unde tibi cum sim toti notissimus Urbi,
De rerum serie vera referre scio.
A causis si quando Patres & litibus aures
Expediunt, studii protinus arma petunt.
Hinc ubi librorum pertransiit hora, pererrant
In terra positi pectore claustra poli.
Cælestes speculantur opes, mundoque labanti
Succurrunt humili sedulitate precum.
O quotiens meritis istorum justa Tonantis
Dextera placata est, continuitque minas !
Vindicis assumptam jejunia longa securim
Impediunt, & nox longa soporis egens.
Et quàm sæpe putas curvato poplite Regem
Orant, ut miseris parcat ab arce reis ?
A. Continuo, venerande comes, sermone perora
Æquoreas nondum phæbus adibit aquas.
Magna dies nostris sacer est narratibus, & me
Leniret cantu fistula nulla magis.
Quid facit Antistes, Pastor sacer orbis & urbis ?
Quid facit & studium quod solet esse viro ?
Estne adeo sanctus, ut prædicat orbis eumdem ?
Si sic est, merito mundus adorat eum.
G. Ista meas vires, Aprilis, quomodo vexat !
Res est ingeniis altior ista meis.
Num quid sit Papa facile est evolvere verbis ?
Exiguum pectus quomodo magna premit ?

Papa brevis vox est, sed virtus nominis hujus
Perlustrat quicquid arcus uterque tenet.
Hic est Elias magni de vertice montis,
Cælesti timidos qui ferit igne viros.
Hic Samson typicus, quo percutiente Philistim,
Sternit millenos faux asinina viros.
Liberat Ecclesiæ deprehensis vulpibus agrum.
Nec jam schismaticus vexat ovile lupus.
Non dubitat forti Pater obvius ire leoni,
Maxillisque graves inseruisse manus.
Iste David noster, cujus virtute Golias
Corruit, in funda vulnera mortis habens.
Herculis exemplo mundi ne corruat axis
Hic cavet, atque humeris grande retentat onus.
Præ cunctis aliis sacræ desudat in agro
Ecclesiæ, & cunctos Papa labore præit.
Ejicit arentes herbas, circumfovet illas
Quæ proferre boni germen odoris habent.
Ecclesiæ muris hortum complectitur altis,
Et spatiantur oves absque pavore lupi.
Pro grege multotiens animam sanctissimus iste
Exposuit Pastor, nulla pericla timens.
Ista procul toto dat lumen in orbe lucerna,
Lucet, & à cæli lampade lumen habet.
Non est ista latens modio candela sub arto:
Sed nitet in media præradiatque domo.
Hoc mundi commune jubar, sidus generale,
Omnibus in media nube revelat iter.
Nec tenebris noctis, nec solis aduritur igne:
Fulget in adversis casibus, inque bonis.
Non ventus, non aura potest exstinguere lumen
Istud, & æterno munere flamma calet.
Nocte Pater media, quando sopor occupat omnes,
Fessaque membra tenet fortiùs alma quies:
Surgit ad arma precum, toto quoque corde Tonanti
Supplicat, ut miseras intueatur oves:

Non videat quæ sint mundi delicta fluentis,
Non qua sit homo conditione miser:
Sed magis ad fontem veniæ, quo semper abundat,
Aspexisse velit, & tumulare nefas.
Cumque thorum lacrimis sic humectavit obortis,
Sollicitoque Dei corde rogavit opem:
Lux subit, & sacrum poscunt altaria numen,
Officiumque Pater audit, adestque tremens.
Egreditur posthac in consistoria, causas
Audit, & longis tractibus orbis adest.
Res sit in exemplo, quemdam te finge leonem
Cernere, & in mediis finge sedere feris.
Ut veniunt abeuntque feræ, regemque precantur,
Uultibus ut pavidis & reverentur eum:
Sic Papam venerantur oves, sic poplite flexo
Ante pedes almos procidit omnis homo.
Inde potest aliquis, quicumque sit, ore soluto
In serie verbi dicere quicquid habet.
Et quod multotiens mirabar, maximus ille
Quemlibet alloquitur, verba recepta notans.
Sæpe aliquem tenuit causa longissimus annus,
Nec potuit finis litibus esse suis:
Protinus ut facta est sincera relatio Papæ,
Explicat impliciti Papa laboris onus.
Non longè suspendit opus, non hæsitat in re,
Non quærunt tardas pectora clara moras;
Sic sit, ait, vel non. Sic res diffibulat omnes;
Sic longas causas terminat ore brevi.
Et quamquam superet Papæ prudentia Fratres: *
Unus ut ex illis est tamen inter eos.
Nil proprio facit arbitrio, licet omnia possit:
Consilium prudens sæpe minoris habet.
Sufficiat quamvis inmenso providus orbi,
Vult tamen externo dogmate Papa regi.
Atque ita dum residet, mundumque gubernat ab alto,

* Cardinales.

Et numerus Fratrum cingit utrimque virum.
Sæpe preces, aliquis timidè quas exhibet illi,
Accipit, & pauper exhilaratus abit.
Sic mihi dum pavidis acceſſi greſſibus illum,
Quam non ſperabam, gratia facta fuit.
Ille tamen qui me promovit, & ante tribunal
Duxerat, adjecit: Flecte, poëta, genu.
GAÏETANUS erat, qui cardinis inſtar habendo
Creſcit, & in poſtis ædificatur opus.
Cujus, ſi ille ſinit noſtræ ſua carmina muſæ,
Tempus in omne ſuum fama celebris erit.
Immo prius obitum faciam, ne vivere ceſſet,
Carmine perpetuo buſta novabo viri.
A. Jam ſtilus à cœpto declinat themate, jamque
Carpere diverſum velle videris iter.
Propoſitâ diſcurre viâ, Gaufride fidelis,
Et ſine felle comes diſſere facta Patris.
G. Cumque fatigatum vario luctamine tandem.
Perdita reſtaurans ſubmovet hora Patrem,
Quamvis lauta ſacræ ponantur fercula menſæ,
Contentus tamen eſt aſperiore cibo.
Si mare tranſmittat piſces, ſi ſilva ferinam,
Si veniant quas vir arte fefellit aves:
Pauca Pater timido temptat guſtare palato.
Cetera mittit eis, nulla coquina quibus.
Non mora longa placet, ſubitò ſacra menſa levatur:
Redduntur grates qui dedit illa Deo.
O quot in orbe ſcio, quorum prolixior eſca eſt,
Major in appoſitis quos tenet hora cibis!
Qui quando comedunt hoc quo veſcuntur adorant,
Et clauſo inclinant lumine ſæpe mero.
Prandia non ſatiant alios geminata, ſed almo
Cottidie ſatis eſt unica menſa Patri.
Inde Pater ſolium cum commenſalibus altum
Intrat, & in medium quæſtio pulcra datur.

Hic aliquis quærit? non dedignatur in ipsis
  Grammaticæ dubiis opposuisse viis:
Cur ita transpositos tres verba gerundia casus
  Declinare solent, curque supina duos.
Cur numerus talis accessit partibus istis,
  Et casus plures non habuêre rogat.
An sint in genere verborum, nominibusve
  Grammaticus certis associanda putet.
Alter adest quærens universalia quare
  Septem sint numero, si trahat inde duo.
Sint incorporeis ea subsistentia rebus,
  An mentis ratio separet illa procul.
Subjectumque tribus cum sermo sit artibus idem,
  Qualiter à reliquis differat una trium?
Alter ab eloquio sic incipit ore diserto,
  Ponit & in medios hoc breve thema viros.
Artis Rhetoricæ cùm sit persuasio finis,
  Quis color ad finem junctior esse solet?
An quo sermo nitet, vel quo sententia fulget,
  An magis irradiet mixtus uterque color?
Objicit hic aliquis contra te musica, sicque
  Arguit, & verum te . . . . trahit.
Cælestis cùm sit ut quidam musica dicunt,
  Cum sese feriunt corpora magna poli:
Quæ ratio est quod non talis vox pervenit ad nos,
  Cum tamen ex tonitru concutiatur humus?
Quærit arithmeticus, cur septenarius inter
  Res numeri solus mystica sacra ferat.
Divinum trahat unde suum, de partibus ipsis,
  An magis à specie quæ datur ecce rei.
Cur non est æque sacer octonarius, aut plus,
  Augmentum monadis cum superaddat ei.
Quærit iter radio qui scit describere terram,
  Mensuram cujus portio nulla latet.
Si terræ & magno quo claudimur undique cælo,
  Ex æquo centrum participatur idem.

Linea si major fuerit conjuncta minori,
Afficere hanc illi qua potès arte parem?
Quæritur hic etiam quæ constellatio regnat,
Cùm generatur homo prospera nulla videns.
Quis sit & ascendens tunc cum post bella potimur
Laudibus, & cingit laurea summa caput.
Quove sub aspectu connubia talia fiunt,
Nulla quibus flamma est, sed glacialis amor.
Disputat inde aliquis qui physica corpora novit,
Physicus & socium comparis artis habet.
Cum sint humores in corpore quatuor omni
Organico, sumptus quos alit atque cibus:
Quæritur an pariter omnes generentur, an unus
Per prius & reliqua posteriore loco?
Rursus adest aliquis qui novit carminis artem,
Quæ de natura constat & arte pedum.
Cur tantum pedibus senis vel quinque laborat
Metricus, & plures nescit habere pedes.
In pedibus mediis cur est cæsura, nec istud
Primus & extremus commoditatis habent?
Instat adhuc alius præcinctus dogmate legum,
Aut juris doctor Justiniane tui.
Femina si qua suo quæsivit cornua sponso,
An sit legitimo jure fuganda thoro.
Tytius hunc fundum possedit pluribus annis,
Nec meminit quod ei quæstio mota foret:
Si juvat hunc quæro præscriptio temporis ampli,
Semper an actori justa querela patet.
Hic naturalis ad naturalia sese
Torquet, & in turbam tale volutat onus.
Cum nihil ex nihilo, sed sit res omnis ab ente,
An sit ab æterno primula massa rei.
Præterea cum sit generatio continuorum,
Si mundus durat tempus in omne rogat.
Iste minora petit, cur tempora noctis opacæ
Plus madeant pluviis, quàm radiosa dies.

Quærit item, quare brumali tempore ſemper
　Plus ſolito pluviæ multiplicentur aquæ.
Et quæ ſit ratio, quod ab uno fonte recedunt
　Tot ſpecies, pluviæ, grando, pruina, nives?
Diſputat hic etiam, cũ biblia tota fatetur
　Imperium, & vires ſcripta profunda ſuas,
Cur temtavit Abram ſcrutatio pectoris alti,
　Aſpectum cujus nulla latere queunt.
Quærit item proprio ſi Chriſtus ſanguine mundum
　In cruce ſanavit, quid ſacra limpha lavat?
Vel ſic: Qui verbo potuit ſuccurrere mundo,
　In cruce propter quid vulnera dira tulit?
Aut ita: Dum tenuit crucifixi membra ſepulcrum
　Condita, ubi interea ſpiritus ejus erat?
Rurſus ait, ſi mundus erat redimendus ab arce,
　Cur Deus extremo tempore factus homo eſt?
Omnibus his vigiles præbet ſacer arbiter aures:
　Quodque aliis durum eſt, hoc leve Papa gerit.
Talibus ecce viris ſolium papale refulget,
　Et tales gemmas ardua tigna gerunt.
A. Eloquio ſuperas magnum recitator Ulyxem:
　Mira refers, ſintque hæc omnia vera precor.
O mihi ſi tali menſa reſidere liceret!
　Diceret & Princeps, Sit mea menſa tibi.
Non loquor hoc, quod deficiat mihi potus & eſca:
　Sed vellem ſtudiis junctior eſſe bonis.
Spicula fortè meis facerem prodire pharetris:
　Dura mihi fieret quomodo facta levis.
Nunc reſponderem, nunc rurſus ad arma venirem,
　Opponens doctis abſque pavore viris.
G. Inveniet quodcumque ſitit qui venerit illuc.
　Omnibus armata eſt artibus illa domus.
Eſt illic aliquis, qui ſi conbuſta jaceret,
　Inventor fieret, philoſophia, novæ.
Erigeret meliore modo novus editor illam,
　Vinceret & veteres artis honore viros.

A. Incœptam percurre viam: jam terminus instat.
Jam tibi plura movens non onerosus ero.
Estne locus cum Patre loqui, pedibusque sacratis
Concedi speras oscula ferre mihi?
Audivi quod sæpe viros intrare volentes
A foribus removent verbera juncta minis.
Quodque sacros postes prædura repagula firment,
Sitque per angustum transitus ille locum.
Quis mihi consilium vel opem parabit amicus,
Ut sine fuste queat porta patere mihi?
Expediensne putas, si cautè munera mecum
Illis qui servant ostia sacra feram?
Munere nonne dato vaccas Jove natus abegit?
Vivit adhuc idem Bachus ubique senex.
G. Omnia temporibus distinguit curia certis,
Et poscunt horas quæque gerenda suas.
Quisquis mane Patri, postquam sacra Missa peracta est,
Venerit, admittet pervia porta virum.
Dummodo compositis veniat sub moribus, & sit
Vir placidi vultus, suspicione carens.
Non ibi percussum vidi sua vulnera flentem,
Non male distractas diriguisse comas.
Nec puto quod sit opus, ut quemquam munere flectas.
Omnia qui sacris postibus adstat habet.
Sic etenim ditavit eos pia dextera Papæ,
Muneris ut species nulla perurat eos.
Cumque fores ingressus eris, formidine pulsa,
Securo poteris comminus ore frui.
Disce tamen pedibus in primis oscula ferre
Sacris, & post hoc surge loquenda loquens.
Papa tuis placidas præbebit vocibus aures,
Et tibi de solita se pietate dabit.
Esto tamen brevis, & succinctis utere verbis.
Multa vident paucis pectora magna notis.

Nemo

Nemo diu teneat dominos ſermonibus, audit
Sola libens varios ruſtica turba ſonos.
A. Fortè loqui potero mihi quod placet : attamen arvis
Non bene fertilibus ſemina mando ſerens.
Sic vellem ſermone frui, ne ventus & aura
Deferrent voces & mea vota ſimul.
G. Hic tibi noſtra manus cuinam ſecreta licebit
Cernere corda procul, non dabit artis opem.
Solus habet ſecreta Deus cognoſcere mentis :
Talibus in factis quis tuus augur erit ?
Hac in re dubiis expones carbaſa ventis :
Et tua vult illic gratia ſorte regi.
Res tamen eſt conſtans, aliquis de ſanguine Papæ
Si tecum fuerit, dicta petita feres.
Si potes, efficias Papæ venturus ad aures,
Proferat illius ut tua verba Nepos.
Papa facit quod ſæpe volunt : verumtamen illi
Juſta petunt, non rem quæ rationis eget.
A. Dic, Gaufride, precor, dic vir clariſſime, quales
Hi ſint quos Papæ ſanguinis unit amor.
Suntne viri, quorum bona converſatio, ſuntne
Tales virtutum forma, lucerna boni ?
Numquid in afflictos pietatis viſcera ponunt,
Oppreſſoſque juvant Principis ante thronum ?
G. Sic equidem, quoniam genus hoc de ſemine tali
Pullulat, unde lues creſcerę nulla ſolet.
Non homines vidi, quorum perfectio major,
Omnibus inſpectis nec reor orbis habet.
Sic dotes natura ſuas exhauſit in illis,
Quod jam pæne alios non habet unde juvet.
Semper habent vultus, quaſi deſuper angelus omen
Eventuſque bonos ſignificare volens.
Hos facile eſt noviſſe tibi : procera ſtatura,
Et formæ candor indice prodit eos.
Quilibet illorum de vita & moribus altis

Jure ſacer fieret urbis & orbis apex.
Sunt faciles, ut rem faciant pro paupere magnam,
Et tantum cæli munus ab arce volunt.
Nemo redit vacuus vel inexauditus ab illis:
Conſpicua cunctos de bonitate juvant.
Quid moror? ipſorum complexio clara coartat,
Ne quid agant præter nobilitatis opus.
Hos adeas ſupplex, & te tua vota ſequentur:
Et me fata trahant, ſi tibi falſa loquar.
A. Quid ſi pæniteo, ſi me mea culpa remordet,
Quis mihi conſilium ſpirituale dabit?
Quis poterit mihi me, tamquam baptiſmatis unda
Laverit, ad primos reſtituiſſe gradus?
G. Alma viros poſuit diſcretio Patris in urbe,
Qui purgant monitis ſordida vaſa ſacris.
Explanatur ibi, quod magni pagina Vatis
Ore ſacro longos dixerat ante dies.
Coccinei fuerint ſi crimina veſtra coloris,
Induet his niveum forma novella decus.
Si quaſi vermiculus fuerint rubefacta, recentes
Et vultus alios candida lana dabit.
Multotiens illic duriſſima pectora primum,
Tandem ſunt monitis mollia facta piis.
Sæpe dedit lacrimas vir deſperatus amaras,
Et ſenſit quam non ferre putabat opem.
A. Dic, facunde comes, de quo ſit bulla metallo?
Non eſt viſa oculis prô dolor illa meis.
Credo quod ex fulvo, nec mirum, ſplendeat auro:
Conveniens tanto eſt aurea bulla Patri.
Aurea ſi non eſt, argento clara refulget:
Ære figurari non leviore poteſt.
G. Te tua vir ſimplex, Aprilis, opinio fallit.
Res eſt à tali credulitate procul.
Non auro, non argento ſacra bulla refulget:
Inſignit chartas plumbea forma ſacras.
Vix aliquis baculo Romanam deſerit urbem

Tutus, & ad proprios pervenit usque lares.
Et quibus insidiis Roma redeuntibus auro?
Undique nocte die semita clausa foret.
Vix plumbum retinent, retinerent qualiter aurum?
Cautius abstinuit talibus ergo Pater.
A. Quod magis affecto, cœpto sermone perora:
Quales sunt, quibus est credita bulla viri?
Suntne quibus pietas & qui sine munere bullam
Illuc mendico dent veniente viro?
G. Accipe quæsiti quæ sit responsio verbi.
Omnia scire volens, singula rite feres.
Venerit ad bullam perfectè pauper & exsul:
Promeruisse potest forte salutis opem.
Alter ab excelso si sit transmissus Olympo,
Ni priùs enumeret munera, litus arat.
Bulla reclamatur, si non in tempore certo,
Dentibus horrendis dilaceratur opus.
Et ni legales sint & sine crimine nummi,
Littera de bulla nulla sequetur eos.
Hanc ego fornacem certo quia lumine vidi,
Semper in intuitu mentis habebo meæ.
Ponitur incudi pars quædam parvula plumbi,
Et redit argenti tempore forma brevi.
Malleus impositæ vix dat tria verbera massæ,
Et subito plumbum se novat ære novo.
A. Forsitan alchimia est, nam talia multa videmus,
Cùm melior species surgit ab ære rudi.
G. Non ita, sed virtus, papalibus insita verbis,
Naturæ speciem sic variare solet.
Virtus verborum Papæ sic imperat æri,
Ut faciat quicquid verba sacrata jubent.
Sæpius audisti quod vis sermonibus apta est,
Et quod naturam callida verba trahunt.
A. Non video quod plura mihi quærenda supersunt;
Jamque patent oculis mœnia sacra meis.
Si juvat ergo preces in cælum fundere quicquam,

Dii referant monitis præmia digna tuis.
Hic patriam repetit, hic ſacram tendit in urbem:
Hunc loca nota vident, hunc peregrina domus.

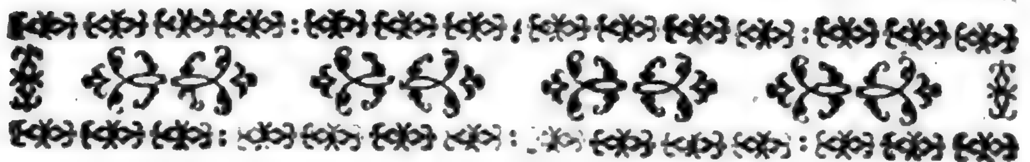
ADNOTATIO.

Carmen mox editum nobis ſuppeditavit codex Einſidlenſis, in quo nullum exſtat Auctoris nomen. An fuerit Gaufridus ille, interlocutorum princeps, incertum. Quamquam ex narrationis ſerie id parum veri ſimile videtur. Quiſquis fuerit Poëta noſter, medio ſæculo XIII vixit, ut colligitur ex iis quæ dicit de Cardinale Gajetano. quod vel de Johanne Gajetano Urſino, poſtea Pontifice ſub nomine Nicolai III, vel de Jacobo Cajetano Anagnino, qui paullo poſt floruit, intelligendum eſt. Certè vixit poſt Concilium Lugdunenſe anni MCCXLV, quo in Concilio Cardinalibus conceſſum eſt rubri pilei inſigne, cujus mentionem facit Poëta verſu 618. Mirum verò eſt illis temporibus exſtitiſſe tam felicis ac facilis venæ poëtam. qui præter hoc carmen, etiam aliud de Eccleſiæ calamitatibus ſcripſit. Memorantur inter illius temporis Poëtas Alexander de Villa-Dei, Minorita Dolenſis Aremoricus, Doctrinalis metrici auctor; itemque Conradus de Mure, condito Fabularii carmine haud ignotus, idemque Præcentor eccleſiæ Tigurinæ, unde parum diſtat monaſterium Einſidlenſe, ubi hoc carmen invenimus. An Conradus Poëtæ noſtri venam aſſequatur, viderint, qui ejus Fabularium legerunt. Huc facit, quod ad oram codicis mſ. littera C ſemel ad verſum 17 ſola, deinde ſemper cum G. & A. interlocutoribus apponitur. quæ littera Conradum, an Carmen aut quidvis aliud ſignificet, lectorum eſto judicium. Saltem id viſum eſt hoc loco adnotare ad qualemcumque conjecturam.

Omnibus hactenus præmiſſis, quia nondum volu-

men istud modum excessit, Appendicem sequentem adjicimus, in qua primo loco occurrit PASSIO S. MAXIMILIANI MARTYRIS, *ex codice Sarensi nuper Oxonii vulgata post Lactantii librum de morte persecutorum, à V. C. Stephano Baluzio primum editum: quam Passionem hic recudere visum est ad superiora Martyrum acta illustranda. Deinde sequetur ex codice Einsidlensi libellus paræneticus Pirminii Abbatis, & alia, de quibus quædam seorsim adnotabimus.*

APPENDIX.

PASSIO SANCTI MAXIMILIANI.

Anno 295. * al. Tebeste, in Africa. * f. inducto. a * inscribatur. b c

TUSCO & ANULINO Consulibus, IV Id. Martii, Teveste * in foro induto * FABIO VICTORE unà cum MAXIMILIANO; & admisso POMPEIANO Advocato, idem dixit: Fabius Victor Temonarius [a] est constitutus cum VALERIANO QUINTIANO præposito Cæsariensi; cum bono timone Maximiliano filio Victoris. Quoniam probabilis est, rogo ut intumetur *. DION [b] Proconsul dixit: Quis vocaris? Maximilianus respondit: Quid autem vis scire nomen meum? mihi non licet militare, quia Christianus sum. Dion Proconsul dixit: Intumetur. Cumque intumatus fuisset, ex Officio recitatum est: Habet pedes [c] quinque, uncias decem. Dion dixit: Ad officium signetur. Cumque resisteret Maximilianus, respondit: Non possum militare.

a Qui nimirum præfectus erat præstationi tironum, quos *temones* appellabant. Unde infra *cum bono timone Maximiliano*, pro quo ms. codex, *timore*.

b Ille, ut videtur, Cassius Dio, qui ante quadriennium cum C. Junio Tiberiano Consul fuerat, & post annum præfectus Urbi.

c Nempe Romani metiri solebant tirones, quos militiæ adscribebant, *ita ut senos pedes, vel certè quinos & denas uncias habentes inter alares equites, vel in primis legionum cohortibus probarentur*, teste Vegetio in lib. 1 cap. 5.

Dion dixit: Milita ne pereas. Maximilianus respondit: Non milito; caput mihi præcide; non milito sæculo, sed milito Deo meo. Dion Proconsul dixit: Quis tibi persuasit? Maximilianus respondit: Animus meus, & is qui me vocavit. Dion ad Victorem patrem ejus dixit: Consiliare filium tuum. Victor respondit: Ipse scit consilium suum, quid illi expediat. Dion ad Maximilianum dixit: Milita, & accipe signaculum [a]. Respondit: Non accipio signaculum: jam habeo signum Christi mei. Dion Proconsul dixit: Statim te ad Christum tuum mitto. Respondit: Vellem modò facias, hoc & mea laus est. Dion ad Officium dixit: Signetur. Cumque reluctaret, respondit: Non accipio signaculum sæculi; & si signaveris, rumpo illud, quia nihil valeo *. Ego Christianus sum, non licet mihi plumbum collo portare, post signum salutare Domini mei Jesu-Christi filii Dei vivi, quem tu ignoras, qui passus est pro salute nostra, quem Deus tradidit pro peccatis nostris. Huic omnes Christiani servimus; hunc sequimur vitæ principem, salutis auctorem. Dion dixit: Milita & accipe signaculum, ne miser malè pereas. Maximilianus respondit: Non pereo, nomen meum jam ad Dominum meum est, non possum militare. Dion dixit: Attende in juventutem tuam, & milita, hoc enim decet juveni. Maximilianus respondit; Militia mea ad Dominum meum est; non possum sæculo * militare, jam Christianus sum. Dixit Dion Proconsul: In sacro comitato * dominorum nostrorum Diocletiani & Maximiani, Constantii & Maximi, milites Christiani sunt & militant. Maximilianus respondit: Ipsi sciunt quod ipsis expediat. ego tamen Christianus sum, & non possum mala facere. Dion

ACTA S. MAXIMILIANI.

a

* *f.* valet.

* *ita supra.*

* comitatu.

a. Puncta & στίγματα in manibus, inscriptio nominis Imperatoris, præterea monile plumbeum, de quo infra, hæ tesseræ erant militis adscripti.

ACTA S. MAXIMILIANI.

dixit : Milita, ne contemptâ militiâ, incipias malè interire. Maximilianus respondit : Ego non pereo ; & si de sæculo exiero, vivit anima mea cum Christo Domino meo. Dion dixit : Sterne * nomen ejus : Cumque stratum fuisset, Dion dixit : Quia indevoto animo militiam recusasti, congruentem accipies sententiam, ceterorum exemplum. Et decretum ex tabella recitavit : Maximilianum eo quod indevoto animo sacramentum [a] militiæ recusaverit, gladio animadverti placuit. Maximilianus respondit : Deo gratias. Annorum [b] fuit in sæculo XXI, & mensium trium, dierum & XVII. Et cùm duceretur ad locum, sic ait : Fratres dilectissimi, quantacumque potestis virtute, avida cupiditate properate, ut Dominum vobis videre contingat, & talem etiam vobis coronam tribuat. Et hilari vultu ad patrem suum sic ait : Da huic spiculatori vestem meam novam, quam mihi ad militiam præparaveras. Sic cum centenarius numero * te suscipiam, ut simul cum Domino gloriemur. Et ita mox passus est : & Pompeiana matrona corpus ejus de judice meruit, & imposito in dormitorio suo produxit ad Carthaginem, & sub monticulo juxta Cyprianum martyrem secus platum * condidit : & ita post tertium-decimum diem eadem matrona discessit, & illic posita est. Pater autem ejus Victor egressus est domui suæ cum gaudio magno, gratias agens Deo, quòd tale munus Domino præmisit, ipse modum * securus.

* id est dele.

* f. fueris.

* f. platanum.

* f. modò.

a. Nempe quod veteranorum filii militare cogerentur. Hæc carptim ex Notis editionis Oxoniensis. Nulla in his actis mentio de causa Christianæ religionis. Quamquam Maximilianus putabat, se salva fide non posse militare : Maximiliani hujus nomen non invenio in Martyrologiis.

b. *Ab anno decimo nono* ad militiam eligebantur, ex Vegetio in lib. 1 cap. 4.

INCIPIT

LIBELLUS ABBATIS PIRMINII, De ſingulis libris Canonicis Scarapſus.

FRatres cariſſimi Spiritus-ſanctus per Prophetas, Sacerdotes & Levitas & omnes Doctores Eccleſiæ catholicæ admonet dicens: *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & adnuntia populo meo peccata eorum.* Et iterum: *Si non adnuntiaveris iniquo iniquitatem ſuam, ipſe in peccatis ſuis morietur, ſanguinem ejus de manu tua requiram.* Et Dominus in Evangelio ait: *Euntes in mundo univerſo, prædicate Evangelium.* Et vos Fratres qui ad eccleſiam convenitis, Dominus per Prophetam dicit: *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Et iterum, *Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* & Dominus in Evangelio: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam,* dicit Dominus. Petimus ergo cariſſimi, caritatem veſtram, ut quæ pro ſalute veſtra dicuntur, attentius audiatis. Longus quidem pro divinis ſcripturis ordo degeritur, ſed velut aliquantulum in memoria teneatis, pauca vobis de pluribus commendamus.

Cùm feciſſet Dominus in principio cælum & terram, & in illa cæleſti habitatione fecit ſpiritales creaturas, id eſt Angelos: è quibus unus qui primus omnium Archangelus fuerat factus, videns ſe in tanta gloria præfulgentem, non dedit honorem Deo creatori ſuo, ſed ſimilem ſe illi dixit; & pro hac ſuperbia cum aliis pluribus angelis qui illi conſenſerunt, de illa cæleſti ſede in aëre iſto, qui eſt ſub cælo, dejectus eſt, & perdita luce gloriæ ſuæ factus eſt diabolus. Similiter & illi angeli qui conſentientes

PIRMINII LIBELLUS.

illi fuerunt, cum ipso de cælo projecti sunt, perdito splendore gloriæ suæ facti sunt dæmones. Reliqui autem qui subditi fuerunt Deo, in sua claritatis gloria in conspecto Domini perseverarunt, & ipsi dicuntur Angeli sancti.

Post istam ruinam angelorum, formavit Deus hominem de limo terræ, ut si præceptum Domini servasset, in loco illo cælesti sine morte succederet, unde angeli illi refugi ceciderunt: si autem præterisset Dei præceptum, morte morietur. Videns autem diabulus quia propterea factus fuerat homo, ut in loco illius unde ipse cecidit, in regno Dei succederet; invidiâ ductus, suasit hominem ut mandata Dei transiret. Præceperat autem Deus homini, dicens: *De omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientia boni & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Ex quo ligno contra præceptum Dei tulit homo de fructibus illius suadente diabulo, & comedit: pro qua offensa jactatus est homo de paradiso in exsilio mundi istius, ubi multos labores & dolores pateretur.

Fuit autem primus homo dictus Adam, & mulier ejus dicta est Eva, quod creavit: ex istis duobus omne genus hominum propagatum est. qui obliti creatorem suum Deum multa scelera facientes irritaverunt Deum, ad iracundiam provocantes eum. Pro qua re immisit Deus diluvium, & perdidit omnes, excepto uno justo nomine Noë cum suis tribus filiis, & uxores eorum pro reparando humano genere reservavit. A primo ergo homine Adam usque ad diluvium transierunt anni duo millia CCXLII. Post diluvium, iterum recuperatum est genus humanum per filios Noë: & cum cœpisset multitudo succrescens mundum implere, oblivi scentes iterum homines creatorem mundi Deum, cœperunt colere creaturas, & multa alia mala opera facere, quæ dinumerare longum est.

PIRMINII LIBELLUS.

Cùm vidisset Deus tantam malitiam hominum, dedit per famulum suum Moïsen legem in duas tabulas lapideas digito Dei scriptas. In prima tabula: *Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est. Non adsumes nomen Dei tui in vano. Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex dies operabiris, & facies omnia opera tua; septimus autem dies, sabbatum est Domini Dei tui, non facies omne opus in eo.* In secunda tabula: *Honora patrem tuum & matrem tuam. Non mœchaberis. Non occides. Non furtum facies. Non falsum testimonium dices. Non concupisces uxorem proximi tui.* Et iterum, *Non concupisces rem proximi tui.* Etiam lege accepta, homines in ipsa prævaricati, & postmodum ad idola & culturas dæmonum reversi, in multis criminibus & peccatis detenti erraverunt.

Iterum cum vidisset Deus tantam stultitiam & duritiam humanam, quia hominem quem creavit non vult perdere, misit Prophetas suos monens eos per Spiritum-sanctum, ut de culturis idolorum vel prævaricatione legis ad cultum divinum vel præcepta Dei reverterentur. Sed nec ipsa lex, quæ per Moïsen data fuit, nec ipsi Prophetæ eos de originalibus peccatis, quæ de Adam traxerant, liberare potuerunt; quia omnis anima peccatorum & justorum exeuntes de corpore, ad infernum descendebant propter ipsa originalia peccata, quæ de Adam traxerant, pro eo quod in paradiso primus homo transgressus est mandatum Dei.

Sed quando vidit Deus quod totus mundus periret, misertus est humano generi: misit Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Descendere dignatus est Filius Dei de sino Patris, hoc est Verbum in utero sanctæ Mariæ semper Virginis. In tanta humilitate venit, ut per humilitatem vinceret diabulum mortis auctorem, & liberaret humanum genus per crucem suæ

PIRMINII LIBELLUS.

passionis. Qui cum Patre fulgebat in cælo, in terra pannis involutus in præsepio jacebat. Ille Ægypto fugatus, in corpore circumcisus: ille à Johanne quasi treginta annorum in Jordane fluvio baptizatus, & prædicavit in Judæis & gentibus omnia mala opera vel diabolica derelinquere, & pænitentiam agere, & baptismum accipere, vel præcepta sua, quod sunt quatuor Evangelia & reliqua sacra Scriptura, custodire. Et elegit duodecim Discipulos suos, ut quicquid in universo mundo prædicarent, omnes crederent in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti & baptizarent in remissione omnium peccatorum. Et isti sunt Apostoli: Petrus, Andreas, Jacobus, Johannes, Philippus, Thomas, Bartholomæus, Matthæus, Simon Zelotes, Judas Jacobi, Jacobus Alphæi; & sic illis Dominus docuit orare. *Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Panem nosterum super substantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ne inducas nos in temptationem: sed libera nos à malo.* Et ipse Christus Filius Dei de aqua vinum fecit, & de quinque panibus & duobus piscibus quinque milia populi satiavit, & super mare pedibus ambulavit, & leprosos mundavit, & dæmonia ejecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui, & paralyticos sanavit, & cæcos inluminavit, & omnem infirmitatem & languorem in populo sanavit. Et ipse Dominus jejunavit XL diebus & XL noctibus, & postea esuriit; & accedens diabulus dixit ei: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Respondens Christus dixit ei: *Non in pane solo vivit homo, sed in omne verbo Dei.* Et dixit ei diabulus: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum.* Dicit illi Jesus: *Non temptabis Dominum Deum tuum.* Et ostendit illi diabulus omnia regna mundi & gloriam eorum, & dixit illi: *Hæc*

omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Tunc dixit ei : *Vade retro satanas ; scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Tunc reliquit eum diabulus : & ecce accesserunt Angeli, & ministrabant ei. Hic ostenditur quod unus diabulus temptavit Adam & Christum, & de eadem causa temptavit eos. Adam temptavit in gula cum dixit : *Cur præcepit vobis Deus ne comederetis de hoc ligno ?* Vanam gloriam suggessit, quando dixit : *Eritis sicut dii.* Cupiditatem suggessit, quando dixit : *Scientes bonum & malum.* & sic temptat omnem, si potest, hominem vincere, in gula cadit, in fornicatione, in luxoria, in inmundicia, in impudicitia : & si in his non cadit homo, suggerit illi vanam gloriam, unde nascitur jactantia, elatio, superbia ; & si in his non peccat homo, suggerit cupiditatem ; inde nascuntur inimicitiæ, contentiones, iræ, discordia, furta, homicidia, zeli. Et propterea corripiamus arma Christi, & vincamus inimicum, sicut noster Magister docuit Christus, & illum vicit.

PIRMINII LIBELLUS.

Post hæc cum duodecim discipulis suis venit ad cænam quinta feria, quæ vocatur Jovis, & Cæna Domini, & uno ex ipsis duodecim discipulis suis, qui vocabatur Judas Schariothis, inmisit diabulus per invidiam cordi sicut Judæorum, ut Christum Filium Dei ipsis Judæis consentientibus, pro triginta argenteis in ipsa nocte traderet ad crucifigendum. Et ille voluntariè, non invitus, pro nostra salute venit ad passionem : ille pro nobis obpropria sustinuit, ille inrisiones, ille sputa, ille alapas, ille flagella, ille spineam coronam : ut feria, quæ dicitur dies Veneris, in crastino de Cæna, hora sexta à Judæis suspensus in cruce ; & in ipsa die tenebræ factæ sunt super universam terram à septima hora usque ad horam nonam : & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora

sanctorum qui dormierant resurrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis. Ipse Dominus pro nobis in cruce clavis confixus, acero potatus, lancea perforatus, & in ipsa hora nona emisit spiritum; & emanavit de latere ejus sanguis & aqua. Quid per sanguinem, nisi redemptio? Quid per aquam, nisi Baptismi Sacramentum significatur?

Deinde corpus Christi jacuit in sepulcro; & dum illud sacrum corpus in sepulcro jaceret, anima Christi descendit ad infernum. Inde eripuit Adam primum hominem, & omnes Patriarchas & Prophetas & justos, qui propter originalia peccata ibidem detinebantur. unde Dominus dicit: *Ero mors tua, ô mors; ero morsus tuus, ô inferne.* quia Dominus noster Jesus-Christus morsus inferni fuit, quia parte abstulit, parte reliquit illos: justos abstulit, illos peccatores reliquit. Quia illa divinitas Dei, quæ impassibilis est, hoc est Verbum, cum Patre erat in cælo, & cum corpore in sepulcro; & cum anima Christi in inferno: quia sola humanitas sine divinitate mundum redimere non poterat. Deinde alligavit diabulum, & exspoliavit infernum. Tertia die, quod omnes Christiani celebrant Pascha, die dominico resurrexit de sepulcro, & post resurrectionem apparuit hominibus, & per quadraginta dies usque ad ascensionem ad cælos, cum Apostolis inter homines in isto mundo ambulavit, & ostendit eis plagam lanceæ in latus, & fixuras glaborum in manus suas; & loquens eis multa de regno Dei, elevavit manus suas super eos, & benedixit illos, & dixit illis: *Euntes in mundo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.* Et præcepit eis ab Jerusolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris; & dixit eis: *Accipietis virtutem superve-*

nientis Spiritus-ſancti in vos, & eritis mihi teſtes. Et cùm hæc dixiſſet, videntibus illis elevatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cælum euntem illum; ecce duo viri adſteterunt juxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt: *Viri Galilæi, quid ſtatis adſpicientes in cælum? Hic Jeſus qui adſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum.* Et hoc actum eſt quinta feria, quæ vocatur dies Jovis, quod eſt Aſcenſio Domini.

PIRMINII LIBELLUS.

Tunc ipſi Diſcipuli Domini reverſi ſunt Jeroſolyma, & erant perſeverantes unianimiter in oratione uſque ad decimum diem, quod eſt Pentecuſten, & dicitur quinquageſimus dies dominicus; & in ipſa die, hora tertia, factum eſt repente de cælo ſonus, tamquam advenientis ſpiritus vehementis, & implevit totam domum, ubi erant ſedentes Apoſtoli. Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tamquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes Spiritu-ſancto, & cœperunt loqui aliis [a] linguis, prout Spiritus-ſanctus dabat eloqui illis; & compoſuerunt Symbolum. Petrus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem Creatorem cæli & terræ.* Johannes: *Et in Jeſum Chriſtum Filium ejus unicum Dominum noſtrum.* Jacobus dixit: *Qui conceptus eſt de Spiritu-ſancto, natus ex Maria virgine.* Andreas ait: *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus*, Philippus dixit: *Deſcendit ad inferna.* Thomas ait: *Tertia die ſurrexit à mortuis.* Bartholomæus ait: *Aſcendit ad cælos, ſedit ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Matthæus ait; *Inde venturus judicare vivos & mortuos.* Jacobus Alphæi dixit: *Credo in Spiritum-ſanctum.* Simon Zelotes ait: *Sanctam Eccleſiam Catholicam.* Judas Jacobi dixit: *Sanctorum communionem, remiſ-*

a. Ita in græco ἑτέραις, cùm hodie in Vulgata legatur *variis*, Actuum cap. 2 v. 4.

sionem peccatorum. Item Thomas ait : *Carnis resurrectionem, vitam æternam.*

Deinde, sicut eis antea Christus prædixerat, dispersi sunt in universum mundum ad prædicandum omnes gentes, & baptizandum eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus-sancti. Et ipsi Apostoli benedixerunt Episcopos, Diacones, Presbyteros, & reliquos gradus Ecclesiæ catholicæ ordinaverunt, qui post discessum Apostolorum, sicut ipsi supra scripti, ordine apostolico in populo catholico vigilanter & prudenter usque in finem mundi per successionem Episcoporum agere debeant. Et nunc tempore boni per Dei gratiam ad salvationem justorum constituuntur, & mali non secundum constitutionem apostolicam, sed per cupiditatem, sicut Simon Magus; vel per alias multas malas adinventiones eorum ad ruinam populi instituuntur : qui plus volunt præesse, quàm prodesse in ecclesiis Dei. Sed considerare oportet quod scriptum est : *Quæ dicunt vobis bona, facite*; &, quod absit, *si illi mala faciunt, facere nolite.* Et alibi scriptum est : Qui proficere studet, non consideret quid male alii faciunt, sed quid boni ille facere debeat. Nam illi boni, qui ecclesiis catholicis præsunt, quæ verbis recta prædicant, & operibus complent, duplicia bona populis ostendunt, adimplentes illud evangelicum præceptum : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui est in cælis.*

Ergo carissimi, ut Spiritus-sanctus per Prophetam dicit, *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis, & omnibus idolis vestris universis mundabo vos, & dabo vobis cor novum, & spiritum meum ponam in medio vestri.* & in Evangelio, *Nemo intrat in regnum Dei, nisi qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu-sancto*, hoc est, nisi qui crediderit & baptizatus fuerit. Edeo Fratres ad memoriam

memoriam vestram reducimus, quale pactum in ipso baptisterio cum Deo fecimus, V. G. cum interrogati singuli nomen nostrum à Sacerdote fuimus, quomodo diceremur; respondisti autem tu, si jam poteras respondere, aut certè qui pro te fidem fecit qui te de fonte suscepit, & dixit, *Johannes dicitur?* aut aliud nomen. Et interrogavit Sacerdos: *Johannes, abrenuncias diabolo & omnibus operibus ejus, & omnibus pompis ejus?* respondisti: *Abrenuntio*, hoc est, despicio & derelinquo omnia opera mala & diabolica. Post ista abrenuntiationem diabolo & omnibus operibus ejus, interrogatus es à Sacerdote: *Credis in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ?* Et respondisti: *Credo*. Et iterum: *Credis & in Jesum-Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu-sancto, natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit ad inferna, tertia die surrexit à mortuis, ascendit ad cælos, sedit ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus judicare vivos & mortuos?* Et respondisti, *Credo*. Et tertio interrogavit Sacerdos, *Credis & in Spiritum-sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam?* Respondisti aut tu, aut Patrinus pro te, *Credo*. Ecce pactio qualis & promissio vel confessio vestra apud Dominum tenetur, & credens baptizatus es in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti in remissione omnium peccatorum, & unctus es à Sacerdote chrisma salutis in vitam æternam, & induit corpus tuum veste candida, & Christus animam tuam induit gratiam cælestem, & adsignatus est tibi sanctus Angelus ad custodiendum te, & acceptum nomen Christianum in Ecclesia catholica annumeratus factus es membrum Christi, ut ait Apostolus: *Vos estis Christi corpus, & membra de*

PIRMINII LIBELLUS.

PIRMINII LIBELLUS.

membro ejus. à Christo enim Christiani numerati sunt. Non se autem glorietur Christianum, qui nomen habet, & facta non habet. Christianus ille est, qui Christum in omnibus imitatur & sequitur, ut ait Apostolus: *Qui se dicit in Christum credere, debet ambulare sicut & ille ambulavit*; &, *Qui se dicit credere in Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est.* Et ipse Dominus in Evangelio ait: *Si diligitis me, mandata mea servate.* Oportet ergo nos, Fratres, qui baptizati sumus, & mandata Dei percepimus, custodire sicut Spiritus-sanctus per Scripturam sacram admonet facere, hoc est, divertere à malo, & facere bonum. Quid est divertere à malo, nisi diabulum cum omnibus operibus ipsius derelinquere? Mala ergo sunt octo principalia vitia, quæ demergunt homines in interitum & perditionem: cupiditas, gula, fornicatio, ira, tristitia, accidia, vana gloria, superbia: ex quibus octo vitiis plurima alia mala vitia & peccata oriuntur, quæ dinumerare longum est: tamen propitio Christo inantea aliquid breviter vobis inde habemus dicere.

Ideo, carissimi, rogamus caritatem vestram, ut intenta aure cordis vestri audiatis quid vobis de hæc vitia superscripta Dominus per semetipsum, vel per sanctam Scripturam prohibet, ut numquam ea faciatis; & qui fecerit, quomodo debet emendare. De cupiditate autem dicit: Non concupiscere rem proximi tui. & per Salomonem: *Nihil est scelestius quàm amare pecuniam.* & per Apostolum: *Radix omnium malorum est cupiditas.* De gula verò dixit: *Cavete autem gulam, per quam primus homo Adam de paradiso ejectus est.* quia scriptum est, *Nolite seduci in satietatem ventris.* & per Prophetam: *Hac fuit iniquitas Sodomorum superbia, & saturitas, panis, & abundantia.* & Apostolus: *Carnis curam ne feceritis in desideriis.* & Dominus in Evangelio: *Væ qui saturati*

estis, quoniam esurietis. Nemo fornicationem faciat, quia in lege Dominus ait : *Qui dormierit cum masculo coitu femineo, aut qui operatus est nefas, morte moriatur.* & Apostolus ait : *Fornicatores & adulatores* * *Deus judicabit.* Omnis enim inmunda pollutio fornicatio dicitur. Et iterum Apostolus ait : *Neque fornicarii, neque masculorum concubitores, neque molles regnum Dei possidebunt.* Nullus in corde suo iracundiam contra proximum suum teneat, quia Dominus in Evangelio ait : *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio.* & Apostolus : *Ira viri Dei justitiam non operatur.* &, *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Nolite tristari pro rebus transitoriis, quia scriptum est : *Tristitia saculi mortem operatur.* Nemo otiositatem faciat, quia scriptum est : *Anima autem nihil operantis esuriit.* & iterum : *Otiositas inimica est anima.* Et Apostolus ait : *Qui non vult operari, nec manducet.* Vanam gloriam contemnite. Quodcumque ornandi causa, vel laudis ab hominibus fecerimus, vana gloria nuncupatur. unde scriptum est : *Quoniam Deus dissipat ossa eorum qui hominibus placent.* & Apostolus ait : *Nolite fieri inanis gloria cupidi.* & item Apostolus : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* & Dominus in Evangelio ait : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab hominibus, alioquin mercedem non habetis apud Patrem vestrum qui in calis est.* Superbiam fugite, quia *inmundus est ante Deum omnis qui exaltat cor suum.* Et iterum : *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam.* & iterum : *Qui se exaltat, humiliabitur.* Nullus homicidium faciat, quia scriptum est : *Quicumque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis ipsius.* & Dominus ait : *Non occides : qui autem occiderit, reus erit judicio.* Et Apostolus ait : *Omnis homicida non habet partem in vitam aeternam.* Nemo adulterium committat, quia

PIRMINII LIBELLUS.

* *l.* adulteros.

PIRMINII LIBELLUS.

in lege Dominus ait : *Non concupisces uxorem proximi tui.* & Apostolus dixit : *Neque adulteri regnum Dei possidebunt.* & Dominus ait : *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Legitimum conjugium nullus separare præsumat, nisi ex amborum consensu propter amorem Christi, qui ait : *Qui reliquerit uxorem,* & reliqua, *centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* & propter fornicationem, quia Pharisæi temptantes Dominum Jesum-Christum interrogaverunt eum, *Si licet homini dimittere uxorem suam ex quacumque causa; respondens Jesus ait : Non legistis quia qui fecit ab initio hominem, masculum & feminam fecit eos? & dixit : Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una; itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Dicunt illi, Quid ergo Moyses mandavit dare illi libellum repudii, & dimittere de domo sua? Ait illis : Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis uxores vestras dimittere; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur; & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Unde Apostolus dicit : *Præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere.* & iterum : *Adligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem.* & alibi scriptum est : *Qui adulteram tenet, stultus & impius est.* Ubicumque igitur est fornicatio, aut fornicationis suspicio, liberè uxor dimittatur. Quod ergo sterilis est, si deformis, si ætate vetula, si fœtida, si temulenta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si fatua, si gulosa, si vaga, si jurcadrix *, si maledica; tenenda erit istius modi velis nolis, & qualiscumque accepta habenda : cùm esses liber, sponte te subjecisti. Nemo

* jurgatrix.

inceſtis conjunctionibus ſe coinquinet, quia Dominus in libro Levitico, quando legem ad populum dedit, ait: *Ego Dominus: Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedat. Turpitudinem patris tui & matris tuæ, & uxoris patris tui, non diſcuperies; turpitudinem ſororis tuæ, & filiæ filii tui, vel nepotis, & filiam filiæ uxoris patris tui, & ſororem patris tui, & ſororem matris tuæ & patris tui non revelabis; nec accedas ad uxorem ejus qui tibi adfinitate conjungitur. Turpitudinem uxoris filii, & uxoris fratris tui, & uxoris tuæ, & filiæ ejus non revelabis: filiam filii ejus, & filiæ ejus, non ſumes ut reveles ignominiam ejus, quia caro illius ſunt, & talis co tus inceſtus eſt.* Et iterum ipſe Dominus: *Qui dormierit cum noverca ſua & cum nore* * *ſua, uterque moriatur. Et qui ſupra uxorem filiam duxerit matrem ejus, vivus ardebit cum eis: & qui coierit cum uxore patrui, vel avunculi ſui, morientur.* Et alibi ſcriptum eſt, uſque ad ſextum generis gradum conſanguinitas conſtituta eſt: ut ſicut ſex ætatibus mundi generatio & hominis ſtatus finitur; ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur. Ad mulierem menſtruatam nullus accedat, quia Dominus ait: *Ad mulierem quæ patitur menſtruum, ne acceſſeris.* & iterum ibi: *Mulier quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur. Omnis qui tetigerit eam, immundus erit.* Et iterum ibi: *Si coierit cum ea vir tempore ſanguinis menſtrualis, immundus erit* & per Ezechiel Prophetam Dominus ait: *Ad mulierem menſtruatam non accedes.* Nullus avarus ſit, quia Apoſtolus ait: *Agite nunc divites, plorate ululantes in miſeriis, quia advenient vobis. Divitiæ veſtræ putrefactæ ſunt & veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt: aurum & argentum veſtrum æruginavit, & ærugo ipſa vobis in teſtimonium erit, & manducabit carnes veſtras ſicut ignis.* Et iterum Apoſtolus ait: *Neque avari regnum Dei*

* nuru.

possidebunt. & Dominus in Evangelio : *Qui habet duas tonicas, det non habenti, similiter & escam.*

Usuras nullus præsumat accipere, quia Dominus ait : *Non fenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.* & iterum : *Si attenuatus fuerit frater tuus, non accipias usuras ab eo, nec amplius quàm dedisti.* & Dominus in Evangelio : *Qui petit à te, da ei, & volenti mutuare à te, ne avertaris.* Nemo mensuras duplices nec stateras injustas habeat, quia Dominus ait : *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus ; nec erit in domo tua major & minor pondus : habebis justum & verum, modius æqualis & justus erit tibi.* Et Dominus in Evangelio ait : *Quid enim proficit homini, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat?* & iterum ipse Dominus : *Prout vultis ut faciant vobis homines bona, & vos facite illis.* Similiter hominem captivare non præsumitis, quia Dominus in lege ait : *Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, & convictus fuerit noxæ, morte moriatur.* & iterum : *Non facies calumniam proximo tuo, neque opprimes eum.* & *Quod tibi non vis, alii ne feceris.* Furtum nemo faciat, quia Dominus in lege ait : *Non furtum facies.* & Apostolus ait : *Neque fures regnum Dei possidebunt.* & Dominus : *Non concupiscere rem proximi tui.* Per fortia autem, per malo ingenio nullus aliquid alteri tollat, quia Dominus per Prophetam ait : *Per vim nihil rapueris.* & in Evangelio Dominus* : *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.* & Apostolus : *Neque rapaces regnum Dei possidebunt.*

* *immo* Johannes Baptista.

Nullus injustè judicet causam proximi sui, neque pro amore parentum & amicorum, vel alicujus amore ; nec propter munera vel odium, nemo fraudet judicium suum, quia in Deuteronomio Dominus ait : *Non pervertes judicium.* & per Prophetam ipse Dominus

PIRMINII LIBELLUS.

ait: *Væ qui justificatis impium pro muneribus, & justitiam justi aufertis ab eo.* Et Dominus in Evangelio: *In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini; & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Nolite injustè injuriam facere alicui, nec malum pro malo reddere, quia Dominus per Prophetam ait: *Hominem non contristaveris.* & Apostolus: *Nolite malum pro malo alicui reddere.* & in Evangelio Dominus: *Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui vos oderunt; benedicite maledicentibus vobis, orate pro calumniantibus vos.* & *Qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram.* &, *ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue.* &, *Qui aufert quæ tua sunt, non repetas.* Nolite injuste opprimere peregrinum, nec viduam, nec orphanum, neque pauperem, quia in Exodo Dominus ait: *Advenam non contristaveris; viduæ & pupillo non nocebis.* & iterum: *Non negabis mercedem indigentis.* & in Propheta ait: *A pauperis injuria averte manum tuam.*

Nemo perjuret, quia Dominus ait: *Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua.* & Apostolus: *Nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque alio quocumque juramento.* Et in Salomone: *Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non discedet de domo illius peccatum.* & Dominus in Evangelio: *Non jurare omnino, neque per cælum, neque per terram, neque per caput tuum. Sit autem sermo tuus; Est, est, Non, non. quod autem his abundantius est, à malo est.* Falsum testimonium nemo præsumat dicere, nec consentire, quia scriptum est: *Falsus testis non erit impunitus.* & alibi: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Qui dicit testimonium falsum, particeps est eorum qui crucifixerunt Christum. Non blasphemetis, quia Dominus ad Moïsen ait: *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte*

moriatur. & Dominus in Evangelio ait : *Qui blasphemaverit in Spiritum-sanctum, non remittitur ei neque hic, neque in futuro.* & Apostolus : *Omnis amaritudo, ira, indignatio, & blasphemia auferatur à vobis.* Cum omni malitia omne mendacium non dicatis. *Omne quod mendacium est, peccatum est. Os quod mentitur occidit animam.* & iterum : *Perdes eos qui loquuntur mendacium.* Fugite inhonesta verba. *Vanus sermo cito polluit mentem.* & in Evangelio Dominus ait : *Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona ; malus homo de malo profert mala.* Multiloquium non amate, quia in Propheta scriptum est : *Vir linguosus non dirigetur super terram.* & iterum : *Mors & vita in manibus linguæ.* & in Evangelio : *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines inter se, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis tuis condemnaberis.*

Nemo sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est ; *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus praoccupat. Risum deputavi errorem, & gaudia dixi : Frustra decipitur.* & iterum : *Stultus in risu exaltat vocem suam.* Et in Evangelio : *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.*

Nullus detrahat proximum suum. Detractio grave peccatum est, unde scriptum est : *Qui detrahit, eradicabitur de terra viventium* & Apostolus ait : *Nolite detrahere de alterutro, fratres.* Quando alteri detrahis, te ipsum discute. Numquam alium detrahit, qui se ipsum benè perspexerit. unde Dominus in Evangelio ; *Quid autem vides festucam in oculo fatris tui, & trabem in oculo tuo non vides ?* Nemo maledicat, quia in Levitico Dominus ait ; *Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur.* & Apostolus : *Nolite maledicere.* & iterum ipse ; *Neque maledici regnum Dei possidebunt.* Invidiam contra proximum suum nullus habeat, quia scriptum est : *Invidiâ*

diabuli mors introibit in orbem terrarum. Et quia per invidiam crucifixus est Christus; & ideo qui invidiam habet proximo suo, crucifigit Christum. Nemo hominem odio habeat, sed vitia & peccata. Odium enim à regno Dei hominem excludit. unde Apostolus ait: *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scias quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem.* & Dominus in Evangelio: *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra.* Nolite lites & scandala concitare; fugite autem omnes inimicitias, contentiones, æmulationes, rixas, dissensiones, sectas, & reliqua his similia, ut ait Apostolus: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.*

PIRMINII LIBELLUS.

Nolite manducare morticinium, neque sanguinem, neque animalia, vel apes *, quas bestiæ, vel canes, vel accipiter consummaverunt, si mortua inveniuntur, quia in Levitico Dominus ait: *Sanguinem universæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est.* Et; *Quicumque comederit illud, interibit anima ejus.* & iterum: *Morticinium & captum à bestia non comedent.* Et quatuor capitula Actus Apostolorum præceperunt abstinere à fornicatione, & suffocato, & sanguine, & idolatria. Nullus se inebriet, quia ait Apostolus: *Nec ebriosi regnum Dei possidebunt.* & alibi: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* & Dominus in Evangelio: *Videte ne graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis sæcularibus.* Nullus alium cogat, aut importunè roget aliquem plus bibere quàm oportet quia Dominus per Prophetam ait: *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperum, ut vinum æstuatis.* & iterum: *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendum ebrietatem.* Et per Joël prophetam

* *l.* aves.

PIRMINII LIBELLUS.

Dominus ait: *Expergiscimini ebrii, & flete, & ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine.* Non solum vino inebriantur homines, sed etiam ex ceteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Unde & Nazaræis præceptum est vinum & siceram omnino non bibere: utraque enim ebrios faciunt, & luxuriam carnis æqualiter gignunt.

Nulla mulier potionis aborsum accipiat, ne filius aut conceptus aut renatus occidat: & nullas diabolicas potiones mulieres debent accipere, per quas jam non possint concipere. Mulier quæ hoc fecerit, quantoscumque parere poterit, tantorum homicidiorum se ream cognoscat esse.

Noli adorare idola, non ad petras, neque ad arbores; non ad angulos, neque ad fontes, ad trivios nolite adorare, nec vota reddere. Præcantatores & sortilegos, karagios, aruspices, divinos, ariolos, magos, maleficos, sternutus & auguria per aviculas, vel alia ingenia mala & diabolica nolite facere nec credere. Nam vulcanalia & Kalendas observare, laurus obperire, pedem observare, effundere super truncum frugem, & vinum, & panem in fontem mittere; mulieres in tela sua Minervam nominare; & Veneres aut alium diem in nuptiis observare; & quo die in via exeatur attendere, omnia ista quid aliud nisi cultura diaboli est? Karachares herbas succino nolite vobis vel vestris appendere. Tempestarias nolite credere, nec aliquid pro hoc eis dare. Qui impurias, quæ dicunt homines super tectus mittere, ut aliqua futura possint eis denuntiare quod eis bona aut mala adveniant; nolite eis credere, quia soli Deo est futura præscire. Cervulos & vehiculas in Quadragesima vel aliud tempus nolite ambulare. Viri vestes femineas, feminæ vestes viriles in ipsis Kalendis vel in alia lusa quam plurima nolite vestire. Membra ex ligno facta in trivios & ab arboribus

vel alio nolite facere, neque mittere: quia nullam sanitatem vobis possunt præstare. Luna quando obscuratur, nolite clamores emittere. Nolite carminum diabolicum credere, nec super se mittere non præsumat. Nullus Christianorum neque ad ecclesiam, neque in domibus, neque in trivios, nec in nullo loco ballationes, cantationes, saltationes, jocus & lusa diabolica facere non præsumat. Mimaritias, & verba turpia & amaturia vel luxoriosa, ex ore suo non proferat. Omnia phylactiria diabolica & cuncta supradicta nolite ea credere, nec adorate, neque vota illis reddere, nec nullum honorem impendere, quia in Exodo Dominus ait: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec horum quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis ea, neque coles.* & iterum: *Qui immolaverit diis, occidetur, præter Domino soli.* & in Levitico Dominus: *Non auguriabimini, nec observabitis somnia.* & iterum in Deuteronomio: *Ne inveniatur qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria; nec sit maleficus, nec incantator, nec pithones consulat, neque divinos exquirat à mortuis veritatem: omnia hæc abominabitur Dominus.* & iterum Dominus: *Non induetur vestem virilem mulier, nec vir utetur veste feminea. Abominabilis enim apud Deum est qui hæc facit.* & iterum: *Maledictus homo qui facit sculptile.* & Propheta: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Non vos seducant prophetæ vestri qui sunt in medio vestri, & divini vestri.* Et ne attendatis ad somnia vestra quæ somniatis, quia falsum ipsi prophetant vobis: sed Deum trinum & unum adorate & honorificate.

PIRMINII LIBELLUS.

Et ad sanctam Ecclesiam oblationes, & ceriolos, & oleum, & incensum, & primitias & decimas, & elimosynas, & omnia bona vestra reddite: & tenete sollemnitates præclaras & dies Dominicos, & festa

ſanctorum Martyrum & Confeſſorum. Venite ad vigilandum & adorandum Deum, & Miſſas audiendum, & ſacrificium, ſecundum quod dicit ſacra Scriptura, accipiendum. Et nullus in ipſa eccleſia, vel ubi lectio divina recitatur, verboſare præſumat, ſed lectiones ſacras libenter audite, quia per Moïſen Dominus ait: *Audi Iſraël, & tace* Diem Dominicum nolite contemnere, ſed cum reverentia colite. Opus ſervile, id eſt agrum, pratum, vineam, vel ſi quæ gravia ſunt in eo, non faciatis; nec cauſas, nec calumnias inter vos nolite dicere die Dominico, præter tantùm quod ad neceſſitatem reficiendi corpuſculi pro excoquendo pertinet cibo: quia ipſe dies Dominicus primus creatus eſt, & in ipſo tenebræ remotæ ſunt, & lux apparuit, & in eo formata ſunt elementa mundi, & creati ſunt Angeli. In eo die de terra Ægypti, velut è tenebris peccatorum, quaſi per fontem baptiſmi, per mare Rubrum populus fuit liberatus. In eo die cæleſtis cibus, id eſt manna, hominibus primo data eſt. De ipſo mandavit Moïſes ad populum: *Obſervabitis diem primum & noviſſimum.* Et de ipſo dicit Propheta: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* In ipſo quoque à mortuis reſurrexit Chriſtus: in ipſo die de cælis ſuper Apoſtolos ſanctus deſcendit Spiritus. qui ideo Dominicus appellatur, ut in eo à terrenis operibus vel à mundi inlecebris abſtinentes, tantùm divinis cultibus ſerviamus. Ideo rogamus vos, ut dum tanta & talia ſacra teſtimonia de ipſo die proferuntur, ut ipſo die, ſicut decet Chriſtianis, juxta quod ſcriptum eſt, cum magno honore & diligentia, in amore Chriſti, pro retributione æternæ vitæ cuſtodiatis.

Decimas ex omnibus fructibus ſuis nemo teneat, quia in Exodo Dominus ait: *Decimas tuas & primitias tuas non tardabis offerre.* & in Levitico: *Omnes*

decimæ terræ, sive de fructibus, sive de bonis arborum, Domini sunt: boves, & oves, & capreæ, quæ sub pastoris virga transierunt; quidquid decimum venerit sanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum, nec malum, nec altero commutabit. Si quis mutaverit, & quod mutatum est sanctificabitur Domino, & non redimetur. & in Exodo: *Primitias frugum terræ tuæ deferes in domo Domini tui.* Quod voverit Domino, nullus tardet reddere, quia in Numero Dominus ait: *Cùm voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illum Dominus Deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. si verò nolueris polliceri, absque peccato eris. Observabis & facies sicut promisisti Domino Deo tuo propria voluntate & ore quod locutus es.*

Nemo cùm capitalia crimina admiserit, antequam Confessionem suam donet, & veram pænitentiam agat per consilium Sacerdotis secundum ordinem ecclesiasticum, Corpus & Sanguinem Domini communicare non præsumat, quia in Levitico Dominus ait: *Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filii Israël Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino: quia ego sum Dominus.* & Apostolus ait: *Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis. Probet autem se ipsum homo; & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus. Ideo inter vos multi infirmi & imbeciles, & dormiunt multi.* Nullus Christianus à corpore & sanguine Christi se abstrahere vel prolongare patiatur, quia Dominus in Evangelio ait: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* & iterum: *Qui manducat*

PIRMINII LIBELLUS.

meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. & iterum: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ideo admoneo vos, ut quicumque Christianus post baptismum criminalem culpam fecit, puram Confessionem ad Sacerdotem donet, & veram pænitentiam agat: & post actam pænitentiam, tempore quo ei Sacerdos constituerit, oblationem suam ad Sacerdotem offerat, & corpus & sanguinem Christi communicare faciat.

Igitur, carissimi, consideremus quod scriptum est: Contraria contrariis sanantur. & quod Dominus per Prophetam ait: *Quiescite agere perversè, & discite benefacere.* & iterum: *Declina à malo, & fac bonum.* & Apostolus: *Exspoliate vos veterem hominem, & induite novum.* & rursum: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* & iterum: *Apprehendite loricam justitiæ, & galeam salutis, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei.* & illud: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Deponamus itaque opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis, sicut in die honestè ambulemus.* Ecce quomodo nos pius Dominus ammonet, ut de malo ad bona nos convertamus. Obsecro itaque vos, Fratres, ut quicumque talia quæ supra memoravimus, & his similia contra præceptum Domini fecit, de misericordia numquam desperet, quia per Prophetam Dominus ait: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.*

Sed unusquisque cum fide recta ad Sacerdotem, sicut jam supra dictum est Confessionem puram indonet & veram pænitentiam agat; & quod malè fecit perfectè defleat, & per justis laboribus, elimosynis, & bonis operibus se emendet: & caveat ut amplius non peccet, quia scriptum est: *Lavamini, mundi estote.* &, *Qui abscondit scelera sua non dirigetur.* &, *Qui confessus fuerit, & reliquerit ea, veniam merebitur.*

& illud : *Cùm conversus ingemueris , tunc salvus, eris.* & in Evangelio : *Pœnitentiam agite , adpropinquavit vobis regnum cælorum.* & Apostolus : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Et ideo carissimi, dum Dominus per tanta testimonia & præcepta sua supra scripta nos admonet , ut cessemus ab omni opere malo , & convertamur ad omne opus bonum ; quare tam tardi sumus ad convertendum vel emendandum , dum Domini auxilio in nostra sint potestate remedia , quia pius Dominus indulgentiam nobis in præsenti tempore , & in futuro gloriam æternam promittit? Pensemus ergo, fratres, illud quod Dominus per Prophetam ait : *Nolite tardare converti ad Dominum , & ne differatis de die in diem : nescitis quid adferat superventurus dies , à mane usque ad vesperum mutabitur tempus.* & alibi : *Hodie si vocem ejus audieritis , nolite obdurare corda vestra.* Et Dominus in Evangelio : *Videte ne fiat fuga vestra in hieme vel sabbato.* & iterum : *Vigilate & orate , quia nescitis diem neque horam.* Et Apostolus : *Quæ est enim vita vestra ? vapor est ad modicum parens ,* deinceps exterminabitur.

Igitur dum dies transeunt , finis noster adpropinquabit ; admonemus & supplicamus, carissimi fratres, ut qui fuit cupidus vel avarus, & alicui mala ordine dolebat , & sua injustè retinebat , sit in elimosynis largus , quia Dominus in Evangelio ait : *Ne solliciti sitis de crastino.* & idem ipse Dominus : *Stulte , hac nocte animam tuam repetunt à te , quæ autem parasti cujus erunt ?* & Apostolus dixit : *Habentes alimenta , & quibus tegamur , his contenti sumus.* & alibi : *Qui habuerit substantiam mundi , & viderit fratrem suum necesse habere , & clauserit viscera sua ab eo , quomodo caritas Dei manet in eo ?* Et iterum Dominus in Evangelio : *Quod superest date elimosynam, & erunt omnia munda vobis.* Et iterum Dominus : *Ven-*

dite quæ possidetis, & date elimosynam, & facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis. Qui fuit ebriosus & gulosus, sit subrius vel abstinens, parcus & vilis in cibo & potu, ut scriptum est: Caro nos læta traxit ad culpam, adflicta reducat ad veniam Multari melius est parum cotidie, quàm rarum satis sumere. Et Apostolus jejunus frequenter, & Christus jejunavit, qui peccatum non fecit; & ipse dixit: *Beati qui esuriunt & sitiunt.* & iterum: *Beati qui esuritis, quoniam saturabimini.* Qui fuit fornicator vel luxuriosus & adulter, sit purus & castus vel continens, quia ait Apostolus: *Corpora vestra membra sunt Christi.* & rursus: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem.* & iterum: *Glorificate ergo Deum in corpore vestro.* & iterum ipse: *Fratres vos estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Qui fuit iracundus sit patiens, ut Dominus dixit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* & rursum: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* & Apostolus: *Patientes estote ad omnes.*

Qui fuit tristis pro temporalibus damnis, vel sæcularibus curis, sit hilaris, gaudens pro æternis bonis & repromissionibus, quia in Evangelio Dominus ait: *Cùm vos oderint homines & cum separaverint vos, & exprobaverint, & ejecerint nomen vestrum tamquam malum propter filium hominis, gaudete in illa die & exsultate. ecce enim merces vestra multa est in cælis.* & iterum: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum quod constitutum est vobis ab origine mundi:* ubi lumen indeficiens, ubi gaudium sempiternum. & Apostolus: *Gaudete in Domino semper.* & iterum ipse: *Et in omnibus semper gaudete.* Qui fuit accidiosus, quod est otiositas, sit propriis manibus operans,

rans, aut quocumque artificio bonum laborans, unde & ipse habeat, & aliis pro æterna gloria tribuat, ut scriptum est: *Honora dominum Deum tuum de tuis justis laboribus, & liba illi de justitiæ fructibus.* & Propheta: *Labore* [a] *manuum tuarum manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* & Apostolus ait: *Necessitatibus meis & eorum qui mecum fuerunt hæ manus servierunt.* & Dominus ait: *Beatius est magis dare quam accipere.*

Qui pro vana gloria vel pro laude hominum aliquid faciebat, incipiat pro æterna retributione & cælesti gloria in bonis operibus soli Deo placere, ut Apostolus ait: *Omnia quæcumque facitis ad gloriam Dei facite.* & iterum: *Nemo glorietur in hominibus.* & rursum: *Quid enim habes quod non accepisti? quid gloriaris, quasi non acceperis?* & Dominus dicit: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, ut sit elimosyna tua in abscondito, & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi in palam.* Et alibi scriptum est: « Nihil pro temporale opinione sed « omnia propter Deum; non propter famam sed propter vitam æternam », ut ait Apostolus: *Absit mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu-Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Qui fuit superbus, sit humilis, ut scriptum est: « Humilitas ruinam numquam incurrit, numquam ruinam passa est. Despectus esto apud temetipsum « Qui sibi displicet, Deo placet. Quantum es despectior ante oculos humanos tantum eris pretiosior ante oculos Dei. Cognosce quia Dominus humilis venit, quia se in forma servi humiliavit. quare ait Apostolus: *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* & reliqua: *Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non*

a Græce legatur τοὺς πόνους καρπῶν σου id est *labores fructuum tuorum*, in Vulgata, *labores manuum tuarum.*

PIRMINII LIBELLUS.

rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus .... ut homo. Humiliavit se ipsum, factus obediens Patri usque ad mortem, & reliqua. & ipse Dominus dicit: *Qui se humiliat exaltabitur.* Et alibi: Quantum humilior fueris, tan-
» tum te sequetur gloriæ altitudo. Et item ipse Do-
» minus: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Qui fuit latro, sit idoneus: qui fuit somnolentus, sit vigilis: qui fuit bilinguis, sit boniloquus: qui fuit detractor, aut invidiosus, sit purus, & benignus: qui fuit in verbis ociosis, & in malis operibus intentus; sit in eloquiis bonis, & sanctis operibus perseverans. Qui aliquando in causis injustis se implicabat, & ad ecclesiam tarde veniebat; modò frequentius ad eam recurrat, & orationibus sacris se occupet. Qui fuit incredulus, sit fidelis, ut scriptum est: *Reputatum est ei ad justitiam.* & alibi: *Fides tua te salvum fecit, vade in pace; jam amplius noli peccare.* Sed contra singula vitia vel peccata, quæ hic longum est enumerare, contrariis virtutibus & bonis operibus Deo auxiliante est pugnandum: quia priùs oportet derelinquere malum, deinde facere bonum.

EPILOGUS

Et ut hæc quæ supra commemoravimus, cordibus & sensibus vestris firmiter inhæreant, breviter ad memoriam vestram reducimus. Credimus enim, ut quicumque fideliter audierit, & crediderit, & in bonis operibus compleverit, per Dei potentiam & misericordiam salvus esse potest, sicut jam supra dictum est. Fratres, credite in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ; credite & in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu-sancto, &c. Videte, Fratres, sicut Dominus noster Jesu Christus xxx annorum passus, tertia die resurrexit à mortuis: ita & nos omnis popu-

lus in quacumque ætate mortuus fuerit, aut parvulus, aut senex, aut in utero matris vivificatus mortuus fuerit, in XXX annorum ætate resurgemus omnes ad judicium, & peccatores & justi veniemus: justi verò, & qui fuerunt peccatores qui veram pænitentiam egerunt, & in bonis operibus perseveraverunt, ut in carne percipiant regnum Dei: quia justum judicium Dei est, ut illa anima & caro, quæ in præsenti vita veram pænitentiam egit, & propter Christum cruciatum sustinuit, & in bonis operibus perseveravit; ipsa caro & anima cum Christo & cum omnibus sanctis in paradiso lætetur cum Angelis sanctis, sicut Dominus dicit in Evangelio: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, quod constitutum est vobis ab origine mundi, quia esurivi, & dedistis mihi manducare*, & reliqua alia opera bona. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Dei. Ad peccatores autem dicet: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus: quia esurivi, & non dedistis mihi manducare*, & reliqua bona quæ non fecerunt. Quia & hoc justum judicium Dei est, ut illa caro & anima, quæ hic in præsente vita peccavit, & pænitentiam veram non egit, & in malis operibus perseveravit; ipsa caro & anima in inferno cruciabitur, quia Dominus in Evangelio ait: *Zizania colligite fasciculis ad comburendum* Zizania homines peccatores sunt: de hominibus peccatoribus incendere habet infernus: *Alligate fasciculis ad comburendum*, hoc est homicidæ cum homicidis, adulteri cum adulteris, rapaces cum rapacibus: ut quicumque huic similes fuerunt in culpa, ibidem similes erunt in tormentis. Quantum majora peccata commiserint homines, tantum ferventiùs fervet in illos ignis æternus. Credite ergo, carissimi, Patrem & Filium & Spiritumsanctum, unum Deum in Trinitate. Diligite eum ex

toto corde & ex tota mente, & diligite proximos vestros, sicut vosmetipsos. Nullus ex vobis homicidium faciat, non adulterium, non fornicationem & libidinem; immunditiam & impudicitiam fugite. Furtum non facietis, non concupiscetis rem proximi vestri, falsum testimonium [a] non dicetis, iram non perficietis, iracundiam usque ad noctem non reservetis, sed ante solis occasum in pacem redite. Dolum & malitiam in cordibus vestris non teneatis, falsam pacem inter vos non faciatis, non mentiatis in invicem. Nolite jurare, nec perjurare; malum pro malo non reddite; injustè & injuriam vel malo ordine nulli homini faciatis: sed si aliquis vobis injuriam fecerit, propter Deum patienter sustinete. Inimicos vestros diligite, & pro ipsis orate. Non maledicetis, & si quis vos maledixerit non remaledicetis, sed ampliùs benedicite; & persecutionem propter justitiam sustinete. Nullum hominem odio habeatis, sed vitia & peccata. Non sitis superbi, ebriosi, non concupiscentiæ gulam sectantes: non sitis somnolenti, non pigri, non otiositatem vacantes. Nolite detrahere invicem, nolite esse murmuriosi, multum loqui & verba varia non ametis; multum risum nolite diligere, sed peccata & negligentias vestras cum lacrymis & gemitu . . . die noctuque in oratione Dei misericordiam deprecate, ut mala vestra præterita & præsentia vobis indulgeat, & ut inantea non peccetis custodire jubeat. Idolatria, veneficia, inimicitias, contentiones, æmulationes, rixas, animositates, provocationes, hæreses, invidiam, zelum, comessationes, nolite talia facere, quia Apostolus contestatur ut hoc non faciatis. Omnia quæ Deus per Scripturam sanctam jussit ut non faceret homo, nullus Christianus præsumat hoc

a Hæc & sequentia desumta sunt ex Regula sancti Benedicti, cap. 4 de instrumentis bonorum operum.

PIRMINII LIBELLUS.

facere: & quicumque contra præceptum Dei fecit, cito per puram Confessionem & veram pænitentiam cum operibus bonis & elimosynis justis se emendet, antequam mors illum subito rapiat. Omnia quæ per sacram Scripturam Deus præcepit facere, in omnibus custodite. Diligite amicos in amore Dei, & inimicos vestros diligite propter Deum. Ubicumque fueritis, ut ait Apostolus, orate sine intermissione, & in omnibus Deo gratias agite. Ad ecclesiam cum devoto animo & fide recta sæpiùs convenite: præcipuè omnibus diebus Dominicis, & cunctas festivitates præclaras, tam ad vespertinis vigiliis & matutinis, quàm ad Missas celebrandas vos frequentate. Et ibi nullas causas ad judicandum audeat proferre, & negutia non faciat, & fabulas otiosas ex ore suo non proferat. Ballationes & saltationes, vel cantica turpia & luxoriosa, velut sagittam diabolicam fugite, nec ad ipsas ecclesias nec in domibus vestris, nec in plateis, nec in ullo alio loco facere non præsumatis: quia hoc de paganorum consuetudine remansit. Omnia phylacteria diabolica, præcantatores, sortilegos, karagios, aruspices, divinos, ariolos, magos, maleficos, auguriosos, tempestarios, & cuncta alia mala cum supradicta ingenia diabolica nolite credere, nec adorare, nec vota illis reddere, nec nullum honorem impendere: sed ad sanctam ecclesiam convenite, & in ipsa ecclesia cum silentio orantes & psallentes in cordibus vestris, verbumDei & sacram Scripturam diligenter attendite ut scriptum Dei: in lege Dei meditate die ac nocte. Vota vestra bona Deo ad ecclesias reddite.

Primitias omnium frugum vestrarum ad benedicendum [illegible] Sacerdotes adferte, & sic postea inde manducate. Decimas ex omnibus fructibus, & pecoribus vestris annis singulis ex ecclesiis reddite: de novem partibus quæ vobis remanserint, elimo-

synas facite ; ex ipsis peccata vestra redimite, ut scriptum est : *Elimosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata.* Qui est dives, & multum habet, multum donet, ut scriptum est : » Cui plus creditur, plus » ab eo exigitur. Et Apostolus : *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus*, hoc est victum & vestitum rationale, quantum necesse est, non quantum mala cupiditas quærit. Quod superest, in elimosynam necesse est propter vitam æternam donare. Et qui est pauperior, juxta quod potest, parvum donat : quia & vidua paupera pro duos nummos plusquam divites à Domino conlaudata est : & de calice aquæ frigidæ mercedem non perdere Dominus promisit. Et qui res non habet, unde elimosynam faciat ; habeat bonam voluntatem : ipsa bona voluntas pro facto reputabitur.

Quando ad ecclesiam convenitis, pauperibus secundum vires vestras aut argentum, aut aliud aliquid porrigite. Incensum, cereolos, & oleum in luminaribus ecclesiæ, juxta quod prævaletis, ibidem date : quia Dominus ait, *Non apparebitis in conspectu meo vacui* Oblationes, quæ in altario consecrantur offerte ; & inde post pœnitentiam actam & reconciliationem secundum consilium Sacerdotis communicate. Et ante plures dies etiam à proprias uxores vestras abstinete, ut sic cum mundo corde sanctum Sacrificium accipere possitis. Sacerdotibus vestris honorem impendite, & eis secundum Deum obedite, ut Dominus ait : *Qui vos audit, me audit.*

Filius & filia honoret patrem suum & matrem suam : similiter & omnes Christiani vos invicem honorate, ut scriptum est : *Honorem invicem prævenientes.* Esurientibus date manducare, sitientibus bibere. Hospites, præcipuè pauperes & peregrinos, colligite in domibus vestris : humanitatem illis impendite, pedes illorum lavate. Nudos vestite, in

tribulatione ſubvenite, indolentes conſolate, infirmos viſitate, mortuos ſepelite, in carcere requirite, & de bonis veſtris eis miniſtrate. Viduas & & orphanos in tribulationes eorum adjuvate; pauperes & omnes oppreſſos à pravis hominibus, vel de iniqua judicia, & quantum poteſtis, adjutorium præſtate. Judicium rectum ſemper & juſtitiam conſervate; miſericordiam in omnibus facite. Pacem cum omnibus, & ipſi in vobis habete; & eos qui diſcordes ſunt, ad concordiam revocate.

Symbolum & orationem Dominicam & ipſi tenete, & filios vel filias veſtras docete, ut & ipſi teneant. Filios quos ex fonte ſuſcipiſtis in Baptiſmo, ſcitote vos fidejuſſores pro eis apud Deum exſtitiſſe: & ideo eos docete ſemper, & corripite, & illos omnes ſubditos veſtros, ut ſobriè, & caſtè, & juſtè vivant ſæpiùs admonete atque corrigite ſtatim. Ex corde & ore proferte veritatem, caſtitatem & continentiam tenete; ſubrietatem & parcitatem de potu & cibo habetote; jejunium amate; ſeniores honorate: juniores veſtros in Chriſti amore ſpiritualiter diligite, & patientes eſtote ad omnes. Benefacite his qui vos oderunt. Caritas & gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, ſpes, fides, modeſtia, manſuetudo, continentia, caſtitas, dilectio ſit in vobis: & hoc in bonis cogitationibus & eloquiis & ſacris operibus conſervate. Humilitatem tenete, omnia cuſtodite, totam ſpem veſtram in Domino ponite; bonum aliquid in vos cum videritis, ad Dei gloriam reputate, qui vobis hoc dedit, non ad veſtram laudem. Et malum in vos cum videritis, veſtræ culpæ & negligentiis veſtris hoc ſciatis à vobis factum. Timete diem judicii; expaveſcite gehennam; deſiderate vitam æternam; cogitationes & verba ſeu opera veſtra diu noctuque ſemper in bonum cuſtodite. Tranſitum veſtrum de hoc mundo, qui ſit m-

per adpropinquat omni die sperate. Præcepta Dei factis quotidie adimplete, & de Dei misericordia numquam desperetis; & quod sibi quis fieri non vult, alii ne faciat: & prout vultis ut faciant vobis homines bona, & vos facite illis similiter. Caritatem autem, quæ est dilectio Dei & proximi, in omnibus conservate.

Nemo se circumveniat, fratres, quia omnis homo qui post baptismum mortalia crimina committit, homicidium & adulterium, fornicationem, furtum, falsum testimonium, perjurium, ebrietatem, vel his similia mortalia crimina perpetratus fuerit, si pænitentiam non egerit, & elimosynas justas non fecerit & in bonis operibus non perseveraverit, numquam intrabit in regno Dei, nec possidebit gloriam æternam; sed cum diabulo descendet in inferno, quia Apostolus dicit: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt* Proinde scriptum est. Nequaquam Deus delinquentibus parcit, quoniam peccatorem aut flagello temporale ad purgationem ferit, aut æterno judicio puniendum relinquit, aut ipse in se homo quod male commisit, puniendo purgat. Ita proinde est quod Deus delinquenti non parcet. Et alibi scriptum est: Nulla peccata inulta dimittit Deus, hoc est sine vindicta: quia certè aut nos hic vindicabimus peccata nostra per pænitentiam; aut vindicat illa Deus per severitatem judicii. Et illud certissimè credite, quod omnis homo, quamvis peccator, quamvis criminosus fuisset, quanta mala perpetrasset; si veram pænitentiam egerit, & elimosynas justas fecerit, & in bona devotione cum operibus justis mors illum invenerit; numquam descendit infernum, sed ab Angelis elevatur in cælum, & gloriam possidebit æternam. unde Dominus dixit: *Non judicabitur homo bis in idipsum.* & Apostolus dicit: *Si nos judicaremus, utique à Domino non rejudicaremur*, hoc

est ut ille qui hic in præsentem vitam seipsum per pænitentiam judicat, ad judicium iterum non rejudicabitur, qui hic in præsente vita terminabit. Unde scriptum est: Quod si nos perfectè pænitentiam agimus, non solum nostras culpas Deus di- „ mittit, sed post culpas præmia promittit. „

Ideo, Fratres, festinemus jam emendare vitam nostram, ut quidquid male contra Dei præceptum fecimus, defleamus & emendemus, & ulterius non peccemus; & conservemus nos in bona voluntate & cogitatione recta cum verbis & operibus sanctis, auxiliante & gubernante Domino nostro Jesu-Christo, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, amen.

ADNOTATIO.

Superior libellus, in modum parænetici sermonis contextus, exstat in veterrimo codice Einsidlensi, ex quo eum religiosus vir Placidus Redingus, rogatu nostro describi curavit. Pirminius Abbas ejus auctor in fronte libelli scribitur. Hunc non dubito esse celebrem illum monasteriorum conditorem Pirminium Abbatem, qui & ipse Episcopus seu Chorepiscopus fuit. Hinc ratio condendi has paræneses, quæ etsi rudi stilo scriptæ, disciplinam tamen illius temporis nobis repræsentant, præsertim usum ac necessitatem Confessionis ac pænitentiæ ante sacram Comunionem. Cetera diligens lector facilè observabit. Pirminii Acta retulimus ad annum DCC LVIII. *ad quem pervenisse videtur, atque inter sanctos relatus.*

EPISTOLA PASTORALIS
VULFADI Archiepiſcopi Bituricenſis,
Ad parochos & parochianos ſuos.

CIRC. ANN. 870.

VULFADUS, etſi indignus atque peccator, gratia tamen Dei ſanctæ matris Biturigenſis eccleſiæ Epiſcopus, omnibus conſacerdotibus & comminiſtris, necnon univerſis eccleſiæ mihi commiſſæ filiis, in Domino ſalutem. Sollicit ſemper, dilectiſſimi fratres, de ſalute veſtra & de pretio animarum veſtrarum, qui in eccleſia Paſtores vocamini, & gregem Domini reficere & providere debetis; rogamus vos & obſecramus, ut in his quæ ad miniſterium veſtrum pertinent, jugiter meditantes, lucrum animarum vobis commiſſarum omni intentione quæratis, & cuſtodias ſuper populum Domini omni tempore habere ſtudeatis. Officium ergo miniſterii noſtri eſt, ut utilia vobis & neceſſaria ſuadeamus, & proficua, ſi poſſimus, oſtendamus. Itaque, dilectiſſimi, providere debetis, ut quod nominamini, eſſe contendatis. Sacerdotes vocamini: ſancti & mundi eſſe, & ſacerdotium ſanctum digne tenere & frequentare ſtudete: quoniam de Sacerdotibus Dominus dicit: *Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter.* Paſtores appellamini: oves conſignatas ſollicite regere & providere contendite. Speculatores nuncupamini: ut in altiori virtutum gradu, ſanctitate & intellectu voſmetipſos erigere, ut carnalibus deſideriis ſuperatis, contra mundanos impetus & nequitias ſpiritales viriliter poſſitis pugnare. Fidem quoque rectam (quod eſt fundamentum omnium virtutum) corde firmiter tenete, & ore

prædicate, & lectioni, prout potestis, ardentius insistite, ac meditari in Scripturis sacris & divinis præceptis contendite. Orationi & psalmodiæ vigilanter incumbite: quoniam hæc sunt arma, quibus diabolus vincitur,& minister Christi in fide & bonis operibus solidatur. Prædicationis officium plebibus vobis commissis congruenter impendite, & bene agentes ad meliora verbo & exemplo invitate. Pravos quoque & impios fortiter redarguite & repugnate, & sæculares pugnas, minas, atque terrores nullatenus formidate, & potius Deo quàm hominibus placere contendite; & quod aliis prædicatis, in vobis primo ostendite. Religionem & sanctitatem, castitatem atque munditiam præ omnibus habere corde & corpore studete: ut idoneos Christi ministros vos ipsos ostendere, ut exemplo sanctitatis & religionis ad servitutem Christi alios possitis instruere: sicque munditia, & nitor sanctæ conversationis, atque omnes in commune virtutes in vobis resplendeant, ut si minor sit in vobis doctrina quàm deceat, munda & sancta conversatio subjectos vestros ad bene agendum informet; & quod verbo & prædicatione non valetis, exemplo totius bonitatis doceatis: quoniam cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. Caritatem fraternam amate, & hospitalitatem diligite, & per sæcularia negotia turpiter nolite discurrere, ne videatur in vobis ministerium sacrum vilescere. Inreprehensibiles vos in omni conversatione & actu exhibete, ne nomen Christi in vobis possit blasphemari. Quæcumque iniqua vel inhonesta, aut certe periculosa in gregibus Christi vobis commissis, in potentibus & nobilioribus, & in minoribus & pauperibus, in masculis sive in feminis conspicere & intelligere potestis, sine favore aut aliqua personarum acceptione ostendere eis contendite:& unicuique pec-

VULFADI] EPISTOLA.

cata & iniquitates suas absque tarditate & negligentia, vel certe verecundia annuntiate, & de omnibus sceleribus suis consilium congruum eis præbete, & scientiam Domini nobis omnibus comminantem, per omnia formidate: *Si non annuntiaveris*, inquit, *iniquo iniquitatem suam, animam ejus de manu tua requiram.* & item: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem, &c.* Pænitentibus etiam, qui vagabundi per sæcularia negotia discurrunt, quasi nihil mali gesserint, peccata sua ostendite; & ut in uno loco morantes dignos pænitentiæ fructus faciant commonete, annuntiantes eis verissime, quod pænitentiam & militiam sæcularem pariter non possunt agere.

O vos quoque laïcalis ordinis viri, monere desidero; & annuntiare vobis ea quæ ad salutem vestram pertinent cupio: quoniam periculum animarum vestrarum valde formido, & pro vobis omnibus rationem Deo redditurum me esse cognosco. Sunt namque vitia & peccata, per quæ diabolus mortales seducit; & ad hoc assidue laborat, ut eos secum ad infernum detrudat, & morte perpetua damnet: id est cupiditas, superbia, homicidium, adulterium, sacrilegium, fornicatio, rapina, perjurium, falsum testimonium, invasiones rerum ecclesiasticarum, dehonorationes Sacerdotum; juramenta illicita, maledictiones pessimæ, conspirationes iniquæ, detractiones, susurrationes, discordiæ, invidiæ, odia, ebrietates, inhonesta lucra, judicia injusta, mensuræ inæquales, amicitiæ per sacramentum promissæ & violatæ, res ecclesiasticæ ab ecclesiis subtractæ, & in proprias redactæ; pecuniæ & nonæ ab ecclesiis, quibus debitæ sunt, subtractæ, & multa alia, quæ Dominus & Redemptor noster prohibet, & diabolus hostis & inimicus noster suadet. Hæc verò vitia & peccata in tantum sunt gravia, ut cùm instigante diabolo perpetrantur,

homines à Deo ſeparent, & hereditatem cæleſtem ac vitam perpetuam auferant, & facientibus inferni flammas & cruciatus adquirant. Et ideo, dilectiſſimi filii, obſecro ut recurrat unuſquiſque ad conſcientiam ſuam, & diligenter requirat qualis ſit, vel quæ in pueritia, in adoleſcentia, in juventute, in omni ætate ſua geſſit: & ſi quis ſe homicidam, adulterum, ſacrilegum, fornicatorem, perjurum aut falſum teſtem viderit, ad Deum & matrem Eccleſiam confugium faciat, & Confeſſionem puram de omnibus iniquitatibus ſuis Sacerdotibus donet; & pænitentiam ſuſcipiat, & veriſſime eam adimpleat: & quod iniquè geſſit, eleemoſynis, jejuniis, orationibus, abſtinentia, & ceteris bonis operibus delere & redimere ſatagat: quoniam niſi hic, dum tempus & locum habet, emendare ſtuduerit, regnum Dei, teſtante Apoſtolo, habere non poterit. *Nolite itaque*, ait Apoſtolus, *errare: Neque homicidæ, neque adulteri, neque ſacrilegi, neque perjuri, neque rapaces, neque maſculorum concubitores, neque ebrioſi, neque maledici regnum Dei poſſidebunt.*

Monemus & eos quorum diſſenſione & diſcordiâ hæc regio vaſtata, & multis miſeriis afflicta, & pæne adnullata eſt, ut peccatum & iniquitatem ſuam recognoſcant, & quæ impie & crudeliter egerunt, ad mentem ſemper reducant, & ſint eis omni tempore in lamentum & ſingultum & velamen oculorum ſuorum, & pænitere ea ſtudioſiſſime contendant, ac redimere ſe eleemoſynis, jejuniis, orationibus, & aliis operibus Deo acceptis ſatagant. Similiter & eos qui res eccleſiaſticas quondam invaſerunt, aut modò ſine voluntate eorum, quibus debitæ ſunt, retinent, ut reſipiſcant & pænitentiam pro ſacrilegio agant; & Deo, & eccleſiis, quas læſerunt, ſatisfacere ſtudeant. Eos quoque monemus, qui leviter plurima ſacramenta jurant, & no-

VULFADI EPISTOLA

men Dei atque ſanctorum ejus in vanum aſſumunt, vel ſine reverentia maledicunt, ut ſe ab hoc peccato abſtineant, & quod nimis odibile ſit agnoſcant, dicente Scriptura: *Vir multum jurans replebitur iniquitate, & non recedet de domo ejus lepra.* &, ſicut ſupra dictum eſt, *maledici regnum Dei non poſſidebunt.* Monemus etiam judices, ut juſte judicent, & recta judicia terminent, & timorem Dei ſemper ante oculos habeant: ſcientes quod & ipſi Deum judicem habebunt, & ipſi à Deo pro omnibus judiciis ſuis, dictis, & factis judicandi ſunt. Ipſe enim præcepit: *Nec accipias perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Non declines ad dexteram, ſive ad ſiniſtram: juſtè judica proximo tuo.* Caveat etiam unuſquiſque, ut falſum teſtimonium nullatenus proferat, quia ſcriptum eſt: *Teſtis falſus non erit impunitus.* Audivimus quoque duplices menſuras apud vos eſſe, & majoribus ad emendum, minoribus ad vendendum... quod rogamus ut corrigatis, & juſtam atque æquam menſuram omnes in commune habeatis ſecundùm præceptum Domini dicentis: *Sit tibi æquus modius, juſtuſque ſextarius.* Ab uſuris etiam vos abſtinete, ſcienteſque hoc non leve peccatum eſſe, cum dicitur in Lege: *Ad uſuram non fœnerabis.* Negotiationes verò quæ in mercimoniis fiunt, ſine ſacramentis & perjuriis ſatagantur; & unuſquiſque caveat, ne fratrem ſuum aliqua fraude ibi decipiat. Ipſas verò amicitias nolite per ſacramenta, ſicut nunc uſque aliquos feciſſe audivimus, firmare: quoniam illud ſacramentum numquam ſine peccato poterit eſſe. Nullum quoque ſacramentum quiſque alicui juret, niſi Seniori ſuo debitam fidelitatem ſecundùm conſuetudinem promiſerit, aut legalia & legitima ſacramenta juraverit.

Sacerdotibus veſtris, ſicut Dei miniſtris, debitum

honorem impendite; & si fortè illos in aliquo læsistis, satisfacere studete: si verò & ipsi aliter quàm decet egerint, nolite eis detrahere; sed aut per vos ipsos, si potestis, illos corrigite; aut magistris eorum, vel certè Episcopo vestro ea quæ de ipsis veraciter scitis humiliter nuntiate. Ecclesiam Dei, in quâ Baptismum accepistis, Confessiones vestras donatis, pænitentiam suscipitis, prædicationem auditis, & alia percipitis unde salvi esse potestis, diligenter honorate; & ad ecclesiam sæpissime cum oblationibus vestris concurrite, ibique pro vobis orari rogate. Munera quoque pro ecclesiis dandis nullatenus exigere, & manere vel morari ibi cum uxoribus vestris nolite.

VULFADI EPISTOLA.

Conspirationes & conjurationes contra Regem aut Principes, aut certè contra vos ipsos monemus ut nullo modo agatis: quoniam & hoc grave delictum, & divinis atque humanis legibus valde prohibitum est. Detractiones itaque & susurrationes inutiles à vobis repellite, & nolite ulteriùs eas ullo modo agere: quoniam, sicut scriptum est, *Qui detrahit, semetipsum & audientes occidit*. Odium in corde nullo modo retinete: quoniam, sicut in epistola sua Johannes Apostolus ait: *Omnis qui fratrem suum odit, homicida est*. Invidiam & discordiam procul à vobis repellite: quoniam discordantium & invidorum oblationes & munera Deo non sunt accepta: nec aliter oblationes nostræ in ecclesiis recipi debent, nisi prius à cordibus hoc verissimè ejeceritis.

De eleemosynis quas ægrotantes vel morientes proximis, vel amicis commendant, rogamus vos ut fideliter ipsi qui ea suscipiunt distribuant; sicut ipsi volunt ut & alii pro se faciant: & agnoscant se, si bene egerunt, remunerationem à Christo percepturos: si aliter, rationem Deo proinde reddituros. Divinum judicium terribiliter eos condemnat, qui aliorum eleemosynas fraudant. Ita enim in Canoni-

VULFADI EPISTOLA.

bus legitur : Fraudatores eleemosynarum fratrum anatematizantur. Si qui vestrum cognoscant parentes suos de rebus ecclesiasticis abstraxisse, aut per vim vel malum ingenium eos vel hereditates pauperum, vel munus parentum abstulisse, & suis rebus junxisse; misereantur obsecro animabus eorum, & restituant ecclesiæ quod injuste abstraxerunt, & reddant heredibus quæ illis injuste abstulerunt : scientes verissimè, quod quamdiu ipsæ res à se, aut à quibuscumque aliis retentæ fuerint, illi qui hæc fecerunt hereditatem in regno Dei habere non potuerunt.

Monemus etiam potentes, ut familias suas proprias, vel certe ecclesias sibi commissas, secundum timorem Dei bene regere & gubernare studeant: scientes quod & ipsi, quamvis potestate minores sint, fratres eorum sint, ut & ab aliis eos defendant, & ut misericorditer eos videant, neque in mensuris, neque injustis redditibus sub aliqua occasione opprimant. Vos quoque pauperes minùs potentes monemus, ut dominis vestris subjecti sitis, & fideliter eis serviatis, & quod debetis sine fraude in veritate eis reddatis : scientes quod & ipsi super vos à Deo ordinati sunt, & vos illis subjecti esse debetis. Monemus etiam eos qui res ecclesiasticas beneficiario jure possident, ut nonas & decimas ecclesiis reddant, ex quibus ipsæ res esse videntur, & amplius ea nullo modo retineant, ne fortè sacrilegium incurrant.

Viri uxoribus ad tempus debitum reddant, & nullatenus se aliis pollutionibus maculent. Uxores similiter viros suos diligant, eisque in omnibus placere studeant, ne (quod absit) ad alia facinora impellant. Et utrique caveant, ne per commixtionem corporalem immundi & illoti ecclesias ingrediantur. Monemus quoque de incestis, ut nullus se cum proxima sua, vel cum proxima uxoris suæ se commisceat: quoniam turpissimum & à Deo prohibitum est. Illud etiam

etiam adtentissime caveat, ne pudicitiam filiæ suæ, aut neptis, aut propinquæ, maxime uxoris suæ, pro gratia alicujus mortalis hominis ad violandum tradat, aut consentiat, ut castitas earum aliquo modo aut ingenio, nisi legitimo conjugio, corrumpatur. VULFADI EPISTOLA.

In tribus etiam festivitatibus anni, Nativitate Domini, Pascha, Pentecoste unusquisque mundus ad ecclesiam veniens communicet, exceptis his qui in publica pænitentia sunt: quoniam nisi his tribus sollemnitatibus communicaverit, non inter Christianos habitare debet. Videat ergo unusquisque, ut digne & munde & devote Communionem Christi percipiat: etenim qui corpus Domini & sanguinem indignè sumit, judicium sibi manducat & bibit. Consulimus itaque precamurque feminas nobiliores, & alias quascumque, ut filios suos proprio lacte nutriant, & nullatenus ancillis aliis ad educandum tradant.

Curate ergo, dilectissimi filii, ut hoc quod pro salute vestra scribimus, adtente & diligenter animo comprehendatis, & de omnibus his sollicite caveatis; & in quibuscumque vos deliquisse cognoscatis, emendare tota intentione satagatis, ne in æternum (quod absit) infeliciter pereatis. Mementote ubi sunt patres vestri, ubi sunt Reges vestri, vestri Principes, vestræ potestates, & omnes qui sæculum amaverunt: & scitote, quoniam vos omnes citissimè morituri estis, & post hanc vitam nihil boni habituri, nisi bonis operibus promerueritis. Mortem precor, dilectissimi, ante oculos semper habete, & quid post mortem facturi sitis cogitate, & ne mortem timeatis providete: quoniam nulli bono mors nocere potest. Christum redemptorem vestrum totis viribus diligite, & proximos vestros sicut vosmetipsos amate, & Ecclesiam Dei honorate, & dictis ac prædicationibus sanctorum virorum obedite, & ad

paradiſi gaudium & ſocietatem ſanctorum venire feſtinate : ad quorum ſocietatem divina Trinitas & indiviſa unitas vos perducere, & gratuita miſeratione protegere, conſolari, & benedicere dignetur Deus noſter, qui vivit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum, amen.

INCIPIT

LIBER CUJUSDAM REQUIRENTIS & reſpondentis,

SEU

AUXILII LIBELLUS.

Super cauſa & negotio Formoſi Papæ.

PEtis à me reſponderi tibi ſuper Formoſiana calamitate, utpote ignarus veritatis. Quod reſpondeam non invenio : totum enim reſponſum eſt. Verborum enim copia fruſtra perſtrepere vitium eſt, præſertim cùm epiſtola brevi verbo clauſa reſponderit dicens : *Si quis aliud evangelizaverit, etiam Angelus de cælo veniens, præter id quod eſt, anathema ſit.* Jam enim pudet fatuitatis. Quid igitur prodeſt tot membranas occupare, & de exemplaribus plenariis cotidie capitularia in tomis transferre : cùm deſit auditorium, inſuper alto ſopita aſpis jaceat ſomno gravique litargico adeo preſſa, ut nullo queat excitari ſono ? Illis itaque hoc agere competit, quibus eſt commiſſum magiſterii remigium : illi debent audire, quatinus uſque ad ſanguinem reſiſtant. Ego autem vilis & ſtupida ovis, debeo audire dicentem : *In patientia tua poſſidebis animam tuam.* & iterum : *Cultus juſtitiæ ſilentium.* Paulus igitur cùm eſſet vas

electionis, magister Ecclesiæ, non ab homine, sed ab ipso Deo in Apostolatu electus, non se æstimavit competentem volanti Mago imperare, sed dixit: Tuum est Petre imperare, meum autem orare. Sic nimirum, sic orare nostrum est, ut dormiens Jesus in navicula exsurgat, & judicet causam suam. Ceterum victus tuo favore, neminem carpens, neminemque reprehendens, nullum certum tangens, distribuam tibi, te præsule teque judice, sub rhetorico fasmate actionales causarum voces, quarum intentione & repulsione quis sibi varietatis palmam adquirat, possis vigilanter discernere. Verùm primum antequam in auditorium ingressus fiat, præ foribus paulisper vis artis aperienda est, ut locorum status finesque constitutionum facilius inspectorentur, & hoc breviter. Re enim vera omnis orator brevitate gaudet. Unde sit brevitas in verbis, paucitas in sententiis, absolutio in singulis.

Dicantur igitur principales status tres esse: an sit, quid sit, quale sit. Et an sit, ad quæstionem ut quæritur, Formosus: & quæstio est de illo. Quid sit verò, pertinet ad causam: ut quid fecit, unde quæstio est. Quale autem, ad conjecturam respicit. Inde ad controversiam quatuor constitutionum: ubi jam nunc dicendum quid inter hæc distet. Quæstio est conjectura; conjectura autem, ambigua interpretatio: utrum sit aliquid, vel non, vel fieri potest: ut an Formosus sacrare post excommunicationem valuisset. Causa verò est, an justè fecerit. nasciturque ex quæstione causa, ex causa constitutio: unde sit quæstio ut videatur causa. Porro quæstionum aut finitum, est aut infinitum. Finitum: an jure factum sit; oriturque de certo factum: demonstratque personam quæ dicitur hypothesis. Omnis igitur res argumentando confirmatur. Omnis scilicet res quæ ex hypothesi consistit, causa dicitur, cujus causæ ista est diffinitio: Lis cum

Auxilii libellus

certa persona. Et hæc omnis res ex septem locis argumenta contrahit. Horum duo, quis, & quid, omnia continent. Hypothesin itaque litem continet. Litium autem duæ sunt voces, insimulantis & repulsantis: quæ fiunt per ippophoram, & antipophoram. Sed de hoc satis. Iccirco itaque ista prædiximus: quatinus prænoscatur liquidiùs, quo argumento vocis alter alterum jaculetur. Quocirca statuatur jam nunc certa persona Formosi in medio, & causidicis*: si sicut ex adverso civilibus alternantibus vocibus, per demonstrativum tertium genus causarum experiatur veritas, vel falsitas. Huc itaque Dialectica minime succurrit neutri: quia lis & controversia est, certaque monstratur persona, ubi impossibile est ut quilibet non succumbat. Age ergo suadeat insensor: & dissuadeat actor. Ecce stat Formosus præsto.

* *l.* causidicus.

Dicit Insimulator: Hic Formosus Episcopus fuit excommunicatus. Actor: Fuit quidem: sed absolutus.

Insimulator: Minime. Actor: Absolutus.

Insimulator: Non quidem possibile fuit. Actor: Si possibile fuit justè ligari, possibile est & justè absolvi.

Ins. Non igitur absolutus fuit: quia scripto & juramento firmaverat. Actor: Licet malefacta benefactis delere. Iste tamen priùs excommunicatus, postea est absolutus

Ins. Quo pacto scis eum absolutum? Actor: Eo scilicet quo tu excommunicatum. Auditur enim tam verum, quàm falsum nuntium. Ecce enim præsto sunt Episcopi, quorum præsentia absolutus est.

Ins. Excommunicatus, non absolutus fuit inquam. Actor: Unde fuit excommunicatus? Et quia *ex* præpositio sequestrationem significat. communicare vero polissemum est: ambiguum sonat

unde excommunicatum asseras, præsertim cùm sex modi sint divisionis. Unus autem generis in species, totum in partibus, vocem in propriis significationibus, subjectum in accidentiis, accidentia in subjecto; accidentia in accidentiis. Hac voce sermonis ambiguum & amphibologicum illustra. Unde quia vitium in loquendo fecisti, supple quod minus dixisti.

INS. Dico, inquit, istum Formosum excommunicatum, idest extra communionem Episcoporum ordinis repulsum. ACTOR: Majus est à collegio Christianorum excludere quàm ab officio Episcoporum cessare. Et tamen ab eo quod majus est ad pristinam venitur veniam. Si enim quod gravius est & multo majus, reformari potest: id quod minus est, multò facilius recuperari potuit. Et quia potuit, procul dubio fuit. Absolutus igitur fuit. Ecce numerositas veritatis testium, quæ dicit se vidisse, interfuisse, & veraciter ita exstitisse. Sed pertinacia, etiamsi voluerit cælum & terram dicere non esse, poterit. Unde est illud: quia insipiens in corde suo Deum non esse dicit. Mendacii igitur destruitur hîc moles à suis tribus speciebus. Incredibile est itaque ut sapientia totius mundi, Roma, excommunicatum quemlibet sibi caput fecisset. Impossibile etiam erat, ut à quolibet vili homullulo tam vivida virtus senatuum invadi potuisset. Unde percontrarium est, ut nisi absolutus & omnium placidus, æqua cunctorum voluntate ascendi potuisset.

INS. Absolutus, inquam, fuit? ACTOR: Absolutus.

INS. Dicis utique justè? ACTOR: Juste, an injuste, absolutum probo.

INS. Ergone absolutus, ut habuisset facultatem sua dimissa, suaque perdere, scandere ad primatum, quod ne fieret scripto juramentoque perpetuaverat? itane hoc licitum? ACTOR: Non equidem.

Auxilii libellus.

Ins. Qui ergo absolutus? Actor: Ascendit.

Ins. Dicis justè? Actor: Non.

Ins. Quare? Actor: Quia æternum firmaverat.

Ins. Etsi illicitè, insuper & hoc firmasse æternum asseris, quare ergo subiit? Actor: Ob utilitatem videlicet. Et quidem fecit; quia profuit, fecit: & hoc jure.

Ins. Superius concessisti factum illicitè, & nunc adstruis jure? Illicitè enim & jure, primus modus contrariorum: non habet medium. Si quippe illicitum fuit: jure non potuit. Quod si jure factum fuit: illicitum non exstitit. Unde contrarium sonat quod adstruis. Actor: Majus est plures pessumdare, quam unum salvare. Quidquid igitur fit, in duobus fit: factis & dictis. Factum stat: dictum perambulat. Omnis itaque conjectura modos possidet tres: à causa, à persona, à facto. In hac igitur causa, hujus personæ voluntas est intuenda: ut amore liberandi patriæ excesserit dictum. Hic enim cùm esset celebrior ea tempestate suis contribulibus nobilitate, morigeralitate, graviorique omni probitate, & vidisset gentem suam patriamque humiliari ac dejectum pati: elegit zelo ductus potius mori, quam funditus rempublicam everti, & turpiter videre maculari. Et quia cunctorum hortatu egit; illicitum erat dimittere, multo magis ut patriæ se opponendo non occurreret, quàm illicitum sacramentum, sese occulens, servando, simul ipse cum patria & tota gente periret. Felix certe culpa, quâ cuncta redimitur patria. Qui igitur pereunti subvenire potest, & opem non supponit: idem procul dubio auctor necis exsistit.

Ins. Illicitum quippe lex dicit, jurare & pejerare. Actor: Lex itaque è contra præcipit patriam defendere, & eum qui opem non tulerit punire. Legum

enim contrarietas plurima est. In eodem enim vetat, in quo imperat. Quæ talia utilitas reipublicæ sequestrat. Verumtamen major est lex quæ vetat, quàm ea quæ imperat: quia cum vetat, reprimit ea quæ injuste aut incaute vel insperate imperat. Si itaque is qui patriam perdidit, pœnam meretur: multo magis is qui defendit, maximis præmiis & præconiis dignus habetur. Si igitur filius Ecclesiæ fuerat; eam discerpere & labefieri videns, pro viribus sese obniti debuerat. Alioquin tempore hostili omne jus, omneque illicitum cavere quid est aliud, nisi patriam perdere & necem inferre? Silent quidem leges inter arma.

AUXILII LIBELLUS.

INS. Illicitum enim jurare & non observare fuerat. ACTOR: Illicitum lex dicit, ut peregrinus murum civitatis ascendat. quod si fecerit, puniatur. Iterum lex dicit: Qui hostem ad murum conantem viderit, & non se opposuerit, puniatur. Quidam vidit, ascendit, profligavit, rejecit. Obmallatur*? Similiter lex erat in templo Vestæ marem non ingredi: ingressus puniretur. Econtra lex: Qui viderit matri inferre vim, & opem non tulerit, puniatur. Quidam procul means, vidensque matrem vapulantem, ingressus opem tulit. Obmallatur? Quocirca omnes leges, omniaque jura, verba, promissionum sacramenta, ad commodum reipublicæ referri oportet. Ea enim virtute ac sapientia majores nostri fuerunt. Ergo in hoc quoque judicio desine litteras legis & illicita perpendere. Considera quid magis utile fuerit, unum hominem jusjurandum servare, & caput mundi ruere: an unum verbis excedere, & gentem & patriam salvam reddere. Quod si omnes leges ad commodum reipublicæ referri oportet: levius est malum, quàm pessimum. Bonum igitur malum, quod pellit pessimum. Amplectendum enim est malum singulare, quo pellitur generale. Siquidem mirum est spectaculum;

* *Glossema interlineare*, morti datur.

AUXILII LIBELLUS.

licitumque dicendum non illicitum, immo laudabile & venerabile, ubi malum finitum simplex superat duplex infinitum. Moderandum enim erat tempus. Omnis enim virtus utilis est. Moderatio autem virtus est. Moderatio igitur utilis est. Unde moderandum erat tempus secundùm negotium. Porro si de lege contendis, satis sit dictum lege legem frangere, reipublicæ honestate & utilitate. Postremo id quod dictum est in eodem, & licitè, & jure, divisio accidentium in accidentiis dirimit: quia ex eo quod illi illicitum, reipublicæ exstitit licitum & jure.

INS. Convenio certe te, quia illicite esse supra concessisti, quia æternùm firmaverat, quod ex parte utilitatis reipublicæ partim purgasti, videlicet utrique legi imperanti & vetanti obtemperandum, satisfaciendo mihi. Si primum factum illicitum quantum ad eum pertinet, concessisti ex parte: quid de factorum factis adstruis? ACTOR: Factum esse in ascensione sedis ex parte licitum, ex parte dico illicitum. siquidem ex interiori & exteriori esse, unus est homo. Facta verò ejus absit ut opinentur irrita.

INS. Cur igitur factum, & non facta? si illud, quare non ista? & si non ista, quare illud? ACTOR: Quia aliud est factum, & aliud facti factum. Et rursus aliud factum sequens factum. E tribus enim generibus factorum solum primum est in causa. Non itaque quæstio est de factis duobus posteris: sed de facto factorum.

INS. Non inquam facta sequentia rata, si primum non fuit ratum, sed irritum. ACTOR: Non ita nempe. Esto licet quod ascendit prævaricabile: non tamen quæ post fecit, id non prævaricabile.

INS. Quæ bona fecit non prævaricabile? ACTOR: Id profectò quod prædicavit, & sacravit.

INS. Non inquam potuit sacrare. ACTOR: Ergo nec prædicare.

INS. Potuit : sed in sua tantum redditus sede. ACTOR : Si in sua concedis posse : necesse est ut & in aliena concedas posse ; licet, ut disputatum est, ex parte injustè. Unde primum factum dicat ex parte irritum, non tamen secundum : quia quod posse est, procul dubio pro libitu possibile est. Id enim quod dicitur posse, si est posse, sicut in licitis, ita & in illicitis dicitur posse. At si negas in illicito Spiritumsanctum posse invitare : consequens est ut neges in illicito coitu animam Deo posse mittere. Illicitum dico, qui qualibet occasione ad tempus sacratus est ; sequestratus ab altari, & in ipso fervore sequestrationis fungitur officio. Nam etsi actus aliquamdiu separatur à specie, non tamen posse. Potestas enim nulla ratione à specie disjungitur. Risibile namque, quod est posse, vivere & dormire, & cetera quæ sunt speciei cohærentia, non quidem semper sunt in actu, cum sint in potestate. Si enim non perdit baptizatus baptismum, etiam eliminatus ab Ecclesia : quo pacto perdit sacratus, licet excommunicatus, Sacramentum suæ impositionis posse, nisi ad tempus obtemperando priori, ut paulo post absolutus iterum fungatur officio, sicut & baptizatus ecclesiæ ingressum ? Est igitur posse : sed non in actu. AUXILII LIBELLUS.

INS. Non ego quod dicis consentio. ACTOR : Dic ergo quare ejus facta damnes, cùm ejus facta ut primum factum obligatum scripto & juramento non sint ?

INS. Ideo scilicet, quia quod non habuit, dare non potuit. ACTOR : Plane potuit quia habuit. Ideo habuit, quia ab Episcopis manuum impositionem accepit. Accepit autem & habuit, deditque quia potuit.

INS. Quod inquam non habuit, dare non potuit. ACTOR : Dicis de potestate non habuit, an de actu, aut de utroque ?

AUXILII LIBELLUS.

INS. De utroque. Neutrum sine altero stat. Si enim perdidit officium, officium non habet. quod si non habet, jam dare minime potest. Perdidit quidem officium, ubi amisit potestatem & actum. ACTOR: Horreo valde cæcam tui simultatem, qui omissa veritate stabilire niteris falsitatem. Naturale igitur est, ut per nota efficiantur notiora ignota. siquidem argumentum duas habet species, inclusam & expositam. Baptizatio autem in virtute Spiritus-sancti fit, & datur remissio, & hoc semel. Rursus ordinatio sacrorum in virtute Spiritus-sancti ejusdem fit, & hoc semel. Qui si acciderit noxa ut excommunicetur: numquid nam dicendum ut excommunicetur ne sit Christianus, qui donum per Spiritus-sancti gratiam acceperat? Quod si unum donum per eumdem Spiritum-sanctum datum nullatenus potest evacuari, quomodo dicis aliud simile donum posse pelli? Annue suspicaturus, quòd non sit unus sanctus cooperans omnia Spiritus, cùm prorsus unus sit Dominus, una fides, unum baptisma, unum sacerdotium. Quod si baptismum non auferri potest, procul dubio nec sacerdotium. Ab actu quidem per divinitatem segregari potest: ut tamen sacerdos in perpetuitate non sit, sicut baptizatus, minime potest. & sicut unum initium est, ita & possessio, similisque finis. Unde apparet, quia sicut baptizatus rebaptizari non potest: sic sacratus nullo modo resacrari potest. quod qui hoc contradicit, in hæresim Donatistarum ruit. Quod itaque per unum Spiritum-sanctum fit, unum est, & non diversum. Alioquin si in baptismo confertur Spiritus, & non in sacerdotio; jam non est unum, sed potiùs diversum. Non enim accidentia sunt quæ accidant & recedant, baptismum & sacerdotium, per excommunicationem, ut puta quodlibet accidens: veluti sapientia quæ recedit à subjecta mente, aut dum desipit, aut dum obliviscitur. Nec

quidem perduntur per ſegregationem poteſtatis, nec ullo modo nævum infectionis in ſe perpetiuntur, nec mutari ut ſanctum non ſint; nec etiam ita evelluntur, ut ſive ad malum, ſive ad bonum, ſecundum illud acceptum Ordinis ordinati non judicentur. Quocirca neceſſe eſt ut concedas, ſacerdotium ab accepto inſeparabile, ſicut baptiſmum. Aut ſi non, aliud eſſe donum baptiſmi, aliudque ſacerdotii. quod dictu impium eſt. AUXILII LIBELLUS.

INS. Dicit enim Innocentius, quia quod non habuit, dare non potuit. ACTOR: Dixit: ſed non de catholico iſto Formoſo. Sed licet de quolibet dixiſſet Innocentius, ſi etiam de aliquibus nonnullis dixit hæreticis; econtra priora dixere Leo & Anaſtaſius. In humanis enim legibus pluritas vincit. ſiquidem in ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum. Minus eſt enim unum exceſſiſſe, quam plures. Neque igitur in dando exemplo, nec unum, nec unus ſufficit. neque ita quis ab hæretico baptizatus, ab ullo catholico rebaptizatur. Vide quia neque etiam hæreticus jus Pontificis perdit: ſed neque ſacrationis. Etſi de hæreticis hoc conceditur, quare non de Formoſo, viro catholico & orthodoxo conceditur? Is eſt profecto ille, qui in omni vita ſua tantæ gravitatis forma exſtitit, ut vinum non biberet, carnis guſtum neſciret; femineæ copulæ expers, octogenarius virgineum ſuum corpus hominem exuens terræ commendaret. Iſtæ etiam gentes Vulgarorum, vitam ſanctitatis prædicatione confirmans, ut verus Apoſtolicus ad fidem adduxit. Et cum tanta probitate prædicatus toto mundo ut alter lucifer illuxiſſet, vim paſſus in ſepulcro, buſta diruta, oſſa fracta, uti quoddam memphiticum, ejectus eſt extra publicum: cui tanto viro examinato ut aurum, nil juvare potuere ſcholæ clamantes: O parcite ſepulto! eſt nullum cum mortuis certamen. ſed fuit in eo licitum, quod Formoſi elogium.

Auxilii Libellus.

libitum. Neque enim ipsis Apostolis datum est de mortuis præjudicare.

Ins. Quid igitur? datur quod non habetur? Actor: Etenim datur.

Ins. Quidam itaque presbyter, utputa heri baptizavit, & ipse criminosus, qui dum baptizavit, peccatum originale dimisit? Actor: Denique id approbo condescendendo tibi, quasi tuis assertionibus favens, tuæque parti adstans, non quidem ex ea parte veritatis qua sum defensor. Unde replica quæ dixisti.

Ins. Non inquam dico presbyter dimittit: quia nemo nisi Deus dimittit. Actor: Concedo quia ita est: sed tamen Deus non dimittit, teste Ecclesia quæ dicit, nisi presbyter baptizaverit. Accedente quidem homine ad hominem, Deo ad mentem, ex duobus tertius remissionem recipit: tingente scilicet presbytero efficitur remissio: & quod non habet ex suo, porrigit ex officio. Ecce qualiter dat id quod non habet.

Ins. Nemo inquam dimittit peccata, nisi solus Deus. Actor: Verum est, assentio: sed inspice Deum à Deo factum, videlicet ab essentiali accidentalem, quem factum honoravit eum sic, ut daret ei potestatem filios etiam Dei fieri, daretque potestatem dimittere & retinere, solvere & ligare.

Ins. Sed non Formoso. Actor: Si perfecto odio odisses, mitiùs egisses. Unde antiquatum odium felle amaritudinis parvo stillicidio verborum dulcorari non potest. Nam si per impositionem manuum Episcoporum dari Spiritum-sanctum incredibile est, qua ratione vita animæ à Patribus tradita est? Non rectè dicitur de uno credendum jure non posse, cum de omnibus dicatur æqualiter posse. Aut enim omnibus æqualiter erit posse, aut æqualiter omnibus non posse. Etenim credibile est per impositionem

manuum Episcoporum accipere Spiritum-sanctum. Quia verò Formosus, ut alii Apostolici, etiam & ab ipsis Episcopis manus impositionem accepit: & ipsius potestatis utique expers non fuit. Accepit autem. Igitur & dare potuit. Nam si non habuit, aut similem impositionem non accepit; aut si similis fuit, quia mutari non potuit: simili modo ut alii qui acceperunt, id quod acceperat simili conditione dare & potuit. Si illud fuit, & istud: quod si istud non fuit, omni modo nec illud. Fuit autem illud: ergo & istud. Si itaque adstipularis quemlibet jure sacramento non posse uti, alterum jure sacrare; fateris indubitanter Sacramentum alteratum exsistere. Unde requiro abs te, utrum jure in Sacramento alteratum sit dicere. Alteratum Sacramentum inquam appello, quidquid divinitus per ministrorum celebratur manus, utputa baptismum, impositio manuum, & cetera cælestia.

AUXILII LIBELLUS.

INS. Nec spero. ACTOR: Quare?

INS. Quia non est diversum. Cum enim diversum tribus fiat modis, materiâ, opere, utroque: quia Sacramentum neutrum est, alteratum non est. ACTOR: Gratum est quod asseris. Et quidem in hoc veritati obediens, pro me contra te dicis. Nam si Sacramentum neque aliud est, neque alteratum, quoniam nec genus, nec species distans à specie, nec accidens in eodem est; & nec quantitatem nec qualitatem habet, & nec augeri, nec minui, nec mutari potest, & ideo non esse diversum fateris, sed potius esse idem in eodem unum: qua ratione ergo dicis non potuisse Formosum ea uti accepta potestate, sicut & ceteri cum ceteris, cùm confitearis Sacramentum & Formosum suis in speciebus, etsi sint altera, non tamen alia, præsertim cùm omne aliud alterum, non tamen omne alterum aliud sit? Paulus enim à Petro, etsi alter est, non tamen aliud est. Non quidem homo homine, equus equo, majus hodie est, nec cras erit.

Sic nimirum, sic, etsi Sacramentum ob efficientem alteratum potest dici, non tamen neque alteratum in eodem: quoniam Sacramentum Sacramento nec majus est hodie in eodem subjecto, nec erit cras.

Ins. Fateor me in hoc veritati cedere: verum quia invasor fuit, Apostolicus esse non potuit. Actor: Dictum est mendacio tria asscribi, incredibile, impossibile, & contrarium. Si igitur concessero invasorem fuisse, videbor turpitudinem reipublicæ inferre: cum etiam contrarium videatur incredibile & impossibile esse, ut ab uno tantillo homuncione tanta sublimitas, tanta majestas, caput mundi subici, & invadi quivisset. Quod si ita fuisse defendis, proculdubio prudentiorem, sapientiorem, utilioremque cunctis ostendis: ac per hoc dignum eum singularem ascendere ad culmen patescis, dum unus contra omnes potuit, quod omnes contra unum nequiverunt. At si concessero illum fuisse invasorem, probabo illius sceleris plures exstitisse consortes. Quod si tu inquam dixeris Episcopum illicitum esse scandere ad Papatum: pavendum est ne irritum dicas Marinum, & ejus factum. Quocirca scito & animadverte, quia vincere quidem bonum est, supervincere autem nimis est invidiosum.

Præterea consequens est jam, ratioque exposcit, quatinus per anacephaleosin dictorum finis recensendo claudatur. Propositum enim est, excommunicatum Formosum Episcopum fuisse: sed probatum est, absolutum. Dictum est, licet absolutum, ad aliam sedem nullatenus posse migrare. Concessum est primum factum: etsi illud irritum, sequentia tamen esse facta nullo modo irrita posse. Innocentius econtra objectus est: Anastasius Leo & Gregorius ex adverso clamantes, etiam hæreticorum ordinationem sanciunt irritam nullatenus esse. Subjectum est, non potuisse dare quod non acceperat: probatum è contra est: quia

ſicut baptiſmus etiam delinquentibus non auferturː ſic donum ſancti Spiritus quod ſemel datur per manuum impoſitionem, nec auferri poteſt etiam delinquentibus à poteſtate: & licet actu, ſed non poteſtate. Age ergo, vide qualiter abſolutus, inſuper per impoſitionem manuum Epiſcoporum habuiſſe poſſe ſacrare, dare, & totum pontificale munus peragere. Extremum convenio vos unum, quod me vehementiſſime movet: quia nullis ſuorum ordinatis, nec ordinatorum ordinatis ullo modo parcitis. Quare ab eis baptizatis indulgetis? Et ſi illud non poteſtis, quomodo iſtud poteſtis, cùm unum ſit Sacramentum, unumque ſancti-Spiritus donum. Sed de hoc ſatis.

Convertere jam nunc tandem anima mea: fuge abſcondere in tuæ mentis armario. Etſi pauca ſunt bona quæ dixiſti; ſi qua in quibus erraſti, precare doceri, depoſce indulgeri. Tandem intra in cubiculum: fugienſque freneticorum gaudium, plange tuum mortuum: dicque & tuis, immo cunctis: Tu autem Domine miſerere noſtri.

Syllogiſmus ab antecedentibus.

Si omnibus Epiſcopis una ineſt poteſtas: eſt & uno. Eſt autem omnibus una poteſtas. Igitur & uno.

Syllogiſmus à conſequentibus.

Si non ineſt in omnibus Epiſcopis una poteſtas: nec uno. Eſt autem in omnibus una poteſtas. Igitur & uno.

Syllogiſmus à repugnantibus.

Non eſt omnibus una poteſtas: & non eſt uno. Eſt autem omnibus una poteſtas. Igitur & uno.

Syllogismus à disjunctibus.

Aut inest ordinationi Episcoporum unitas, aut diversitas. Est autem unitas. Igitur non est diversitas.

Quintus modus.

Aut inest ordinationi Episcoporum unitas, aut diversitas. Non inest unitas. Igitur inest diversitas.

ADNOTATIO.

Celebris fuit quondam controversia de causa Formosi Papæ, quæ duobus maximè capitibus constabat. Primum est, an canonica esset ejus promotio in sedem Romanam: alterum, an ordinationes ab eo tum factæ validæ essent habendæ. Consequens pendebat ex priori, cujus dubitatio ex triplici ratione petebatur, nempe quòd Formosus, antea Portuensis Episcopus, ab Johanne Papa VIII exauctoratus, & ad laicam communionem redactus fuisset: deinde quod profugus jurasset numquam se Romam rediturum: tertio quod à sede Portuensi in Romanam esset translatus. quæ translatio ecclesiasticis regulis, Romanisque moribus contraria erat.

Non defuêre tamen, qui Formosi patrocinium tunc susceperunt, quos inter Auxilius quidam Francus, (fictum an verum nomen) sed in Italia degens, & à Formoso ordinatus, duos in ejus defensionem libros scripsit. Prior capita quadraginta, posterior triginta dúo complectitur, cum epistola prævia ad Leonem Nolanum Episcopum, cujus rogatu istud opus susceperat. Hanc epistolam cum indice triginta Capitulorum prioris libri illustrissimus Cardinalis Baronius in Appendice tomi XII *inseruit: utrumque librum integrum edidit Johannes*

Johannes Morinus in parte 2 de sacris Ordinationibus à pag. 348. FORMOSI LIBELLUS.

Posterior liber exstat in ms. codice Fiscamnensi, cui loco prioris à Morino editi præmittitur Dialogus hîc editus, quem ejusdem Auxilii esse non dubito. Descriptum ex eo codice Dialogum ad me transmisit noster Julianus Bellasius, eumque in publicum proferre visum est, si quid conferat ad obscurissimi temporis controversiam illustrandam.

Auxilio in laudes Formosi Papæ consentit Frodoardus, cùm in historia sua, tum in libro metrico de Romanis Pontificibus, cujus libri magna pars typis vulgata est in parte 2 Sæculi tertii Benedictini, ubi de Formoso hæc inter alia leguntur.

Præsul hic egregius Formosus laudibus altis
Evehitur: castus, parcus sibi, largus egenis:
Bulgaricæ genti fidei qui semina sparsit.
Delubra destruxit, populum cælestibus armis
Instruxit, tolerans discrimina plurima, promtus.
Exemplum tribuens, ut sint adversa ferenda,
Et bene viventi metuenda incommoda nulla.

At Formosum non ita culpæ expertem fuisse contendit Morinus, quin Stephanus VI *probabilem in eum mortuum sæviendi causam habuerit. De hoc alii judicent.*

Animus erat hîc subjicere nonnullas epistolas Bernonis Abbatis Augiensis, qui alio nomine hactenus ignorato QUODVULTDEUS *appellatur; Gerhohi Canonici regularis ad Innocentium II contra Clericos sæculares; tum Frovvini Abbatis de Monte Angelorum apud Helvetos Præfationem ad libros* de laude liberi arbitrii, adversus quorumdam errores & novitates: *quibus in libris quæcumque ad Gratiam pertinent, solidè pertractat: simulque ejusdem Prologum ad librum de Oratione Dominica. Sed ab his aliisque temperamus in præsens, ne hujus voluminis moles nimiùm crescat; addituri solummodo quod sequitur.*

VARIÆ OBSERVATIONES.

Ex mss. codicibus Germanicis.

I.

IN Pænitentiali Rabani apud Stevartium edito, occurrit quoddam glossema & quidam hiatus in cap. 33. quod utrumque clarissimus Baluzius ex conjectura sanare curavit. Id verò perficere juvat ope duorum veterum codicum, quorum unus est monasterii S. Galli, scriptus ab annis circiter sexcentis: alter est eruditissimi Antonii Fauri Doctoris Sorbonici, qui nobis eum pro sua humanitate communicavit. In utroque inscribitur EPISTOLA HRABANI ARCHIEPISCOPI AD HERIBALDUM ALCEDRONENSIS ECCLESIÆ EPISCOPUM, *uti hunc titulum Baluzius restituerat. Sic autem contextum capitis 33 exhibet codex sancti Galli.*

Quod autem interrogasti, utrum ΑΥΘΟΥΡΑΚΥΗ postquam consumitur, & in secessum emittitur more aliorum ciborum, iterum redeat in naturam pristinam quam habuerat, antequam in altari consecraretur: superflua est hujusmodi quæstio, cùm ipse Salvator dixerit in Evangelio: Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. CAKPAMHNΘY ergo siroproc & siniugnas ind. ex rebus visibilibus & corporalibus conficitur: sed invisibilem tam corporis quàm animæ efficit sanctificationem. Quæ est enim ratio, ut hoc quod stomacho digeritur, & in secessum emittitur, iterum in statum pristinum redeat, cùm nullus hoc umquam fieri asseruerit? Nam quidam nuper de ipso Sacramento corporis & sanguinis Domini non rite sentientes dixerunt, hoc ipsum esse corpus & sanguinem Domini quod de Maria Virgine natum est,

& in quo ipſe Dominus paſſus eſt in cruce, & reſurrexit de ſepulcro. Cui errori, quantum potuimus, ad Eigilum Abbatem ſcribentes, de eroproc opſi quod verè credendum ſit aperuimus.

En integer locus ex codice Gallenſi: niſi quod duo vocabula ex alio addidimus, ex quibus ſenſus planior efficitur: unum ad hæc verba, Sacramentum ergo, *cùm in Gallenſi legatur*, Sacramentum eſt. *alterum ad iſta*, dixerunt hoc ipſum eſſe, *ubi τὸ* eſſe, *quod in Gallenſi ſubintelligendum eſt, rectius exhibet codex poſterior Antonii Fauri. In utroque porro deeſt gloſſema illud, quod in editis ante Baluzianam correctionem poſt hæc verba*, & in ſeceſſum emittitur, *legebatur in hunc modum:* Iſta ſententia contraria eſt ſententiis Clementis Papæ, & aliorum multorum ſanctorum Patrum, qui dicunt, corpus Domini non cum ceteris communibus cibis per aqualiculos in ſeceſſum mitti. *quod merum eſſe gloſſema rectè vir ſagaciſſimus advertit.*

In codice ſancti Galli quædam occurrunt barbara vocabula quæ cùm in aliis forſan codicibus occurriſſent, variæ interpretationi locum dederunt, qualis in poſteriori codice habetur. Ideo verò ſancti-Gallenſi potiùs uſus ſum, ut hujus loci explicatio poſſit eſſe documento ad ſimiles explicandos. Hæſimus, fateor, aliquamdiu in evolvendis illis tricis, ut OEdipo hic opus eſſe crederemus. Sed tandem vera lux nobis Deo dante effulſit, animadvertentibus, pleraque illa inverſo modo legi debere, præter ſecundum vocabulum quod litteris græcis recto ordine ſcriptum eſt. Sic itaque lectio inſtituenda. AYΘCYPAKYH, *inverte litteras, & invenies*, Eucharistia, *ut in editis: pro quo codex poſterior repoſuit*, Corpus Chriſti & Sanguis, *non ita rectè, cum* Euchariſtia *etiam ſymbola importet, ex mente auctoris. Secundo* CAKPAMHNTY, *id eſt* Sacramentum. *Quod ſequitur*, ſiroproc & ſiniugnas iñd. *lege*

inverso modo singula, & ex his ista lectio consurget, corpus & sanguinis Domini. *In fine*, de eroproc opsi, *secundum eumdem modum ita reddi debet*, de corpore ipso, *& sic omnia plana erunt. Fortasse simili exemplari usus est Stevartius, qui vocabulum* iñd. *putavit idem esse atque* id est, *quod sensum aliquo modo interturbabat. His ita restitutis, non erit necesse quidquam addere ad illa verba*, & resurrexit de sepulcro, *cùm satis ista, quæ vir doctus supplenda existimaverat, subintelligantur, nempe* idem esse quod sumitur in altari. *quæ verba ab utroque codice absunt, nec verò sunt modò ad rectum sensum necessaria.*

Neque dissimulare licet, in codice posteriori quadam paullo aliter legi quam in codice S. Galli, hoc nempe modo: Quæ est enim ratio, ut hòc quod stomacho digeritur, & in secessum ut stercus emittitur, &c. *Verum duo pænultima verba, quæ tum in codice sancti Galli, tum in editis desunt, adjecta fuisse vix dubito.*

Affine est quod legimus in codice Salemensi, ante annos septingentos exarato: in quo vulgatus Bertrami de Eucharistia liber, quem nonnulli Johanni Scotto tribuendum voluerunt, hanc inscriptionem præfert: Incipit liber Ratramni de perceptione corporis & sanguinis Domini ad Karulum Magnum, *id est Calvum, qui nonnumquam* Magnus *dictus est, ut alias demonstravi. Tum liber incipit:* Jubes gloriose Princeps, ut quid de sanguinis & corporis Christi mysterio sentiam, vestræ magnificentiæ significem, &c. *Et in fine:* Explicit liber primus Ratramni de corpore & sanguine. Domini. Incipit secundus de Prædestinatione ad eumdem. Domino glorioso, &c. *Confer Sæculi 4 Benedictini Præfationem primam.*

II.

In eodem, ni fallor, sancti Galli codice, in quo Pænitentialis Rabani reperitur, exstant fragmenta quæ-

dam aliorum Pœnitentialium, nempe Vinniani, & Cummeani Abbatis Scotti, eo modo quo sequuntur. Observ. ex MSS.

Pœnitentialis Vinniani. Si quis in corde suo per cogitationem peccaverit, & confestim pœnituerit, percutiet pectus suum, & petat à Deo veniam & satisfactionem ut sanus sit. Si autem frequenter cogitaverit, & dubitet facere, aut victor, aut tunc victus fuerit, petat à Deo veniam per orationem & jejunium diebus & noctibus, donec evanescat maligna cogitatio, & sanus sit. Si quis cogitaverit, & voluerit facere, sed facultas prohibuerit eum unum peccatum, sed non eodem pœnitentia: v. g Si fornicationem voluerit aut homicidium, quia effectus non explevit voluntatem, jam peccavit in corde suo, sed celeriter pœnitere potest,... adjuvari pœnitentia ejus. Ipsa est dimidium unum. Per mensuram (lege mensem...) & annum totum abstineat se à vino & à carnibus.

Cummeani Abbatis in Scotia orti. De remediis vulnerum secundum priorum Patrum diffinitionem dicturi, sacris tibi eloquiis, mi fidelissime Frater, antea medicamina compendii ratione intimemus. Prima itaque est remissio, quâ baptizamur in aqua... Secunda remissio caritatis... Tertia eleemosynarum fructus... Quarta profusio lacrymarum... Quinta criminum confessio... Sexta afflictio cordis & corporis... Septima emendatio morum... Octava intercessio sanctorum... Nona bona misericordiæ, & fidei meritum... Decima conversio & salus aliorum... Undecima indulgentia & remissio nostra... Duodecima passio martyrii. *Is est Cummeneus Albus; qui septimo sæculo floruit, scripsitque vitam sancti Columbæ Abbatis Hiiensis.*

III.

In tomo primo Analectorum edita est Disquisitio de

Bedæ commentario in Paulum ex scriptis Augustini: quem commentarium alium à vulgato inter opera Bedæ, atque ineditum esse contendimus: vulgatum autem Floro Diacono Lugdunensi tribuendum. Nunc verò celare non debeo, quid in sancti Galli Bibliotheca super hac re invenerimus. In tribus voluminibus tota continetur expositio Bedæ adscripta, sed sub nomine FLORI PRESBYTERI. *Codices scripti sunt ab annis octingentis, ut probat ipsa forma litterarum Carolina. Et quidem apud Ratpertum monachum de casibus monasterii S. Galli, cap.* 10 *inter libros, quos Harmotus Abbas (is Grimaldo successit anno* DCCCLXXII) *describi curavit, recensentur.* Collectanea Flori Presbyteri de voluminibus sancti Augustini in epistolam Pauli ad Romanos. *Idem titulus legitur in alio codice, in quo habetur expositio in priorem ad Corinthios. Hic* Presbyteri *titulus fortasse Trithemium movit, ut Florum hunc distingueret à Floro Diacono Lugdunensi. Quamquam non dubito, Florum horum commentariorum auctorem haud alium esse à Lugdunensi, qui similes in Paulum expositiones ex duodecim aliis Patribus contexuit, excepto Augustino, quem quia ejus doctrinam mirificè colebat, ab hac sedulitate indubiè non exclusit. Florus notatur inferius in indice societatum monasterii Augiensis.*

IV.

De auctore sermonis, qui quotannis in festo Sanctorum omnium legitur, non est constans veterum librorum inscriptio. In vulgatis Bedæ tribuitur in codice Fuliensium Parisiensium scripto ab annis quingentis Rabano: at in sancti-Gallensi, qui annos sexcentos superat, ita inscribitur: In festivitate omnium sanctorum sermo VVALFRIDI Abbatis, *nempe Augiensis, cognomento Strabi seu Strabonis. Rabanus hujus sermonis fragmenta quædam refert in lib.* 3 *de*

modo Pœnitentiæ ad Bonosum capp. 12 & 13.

V.

In duobus magnis voluminibus bibliothecæ Augiensis ab annis octingentis descripta sunt Homiliæ à Paulo Diacono digestæ jussu Caroli M. ad quem hi versus initio præmissi sunt.

Summo apici regum Regi, dominoque potenti
Dat famulus supplex verba legenda suus.
Ampla mihi vestro est humili devotio servo
Præceptis parere tuis, celeberrime regum:
Quem Deus omnicreans Rector miseratus ab alto
Christicolum populis defensoremque patremque,
Sit licet effectus modicis pro viribus impar,
Ingens ardenti tamen est sub corde voluntas.
En justus Patris BENEDICTI mira patrantis,
Auxilio meritisque piis vestrique fidelis
Abbatis dominique mei, etsi jussa nequivi
Explere ut dignum est: tamen ô pietatis amator,
Excipe gratanter, decus & mirabile mundi,
Qualemcumque tui famuli, Rex magne, laborem.
Quodque sacro nuper mandasti famine condi;
Nunc opus acceptans, rutilo comitare favore,
In quo si quid labis erit vitiique nocentis,
Illud vestra sagax nimium sapientia purget,
Utque legi per sacra queat domicilia Christi
Nullius titubante fide, si sensibus altis,
Enixe ut cupio, vestris utcumque placebit,
Firmum oro capiat vestra sanctione vigorem.

CAROLUS Dei fretus auxilio, Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum, religiosis lectoribus nostræ ditioni subjectis. Cùm nos divina semper domi forisque clementia, *&c. ut in editis Spiræ apud Petrum Drach anno* 1482, *& apud Mathæum Cholinum anno* 1557, *& in tomo* 1 *Analectorum. In editione Cholini præfigitur hic titulus:* PAULUS DIACONUS.

OBSERV. EX MSS.

Utere felix Carole Princeps
Munere Christi Atque togate
Pluribus annis Arbiter orbis
Luxque decusque Dardanidæque
Magne tuorum, Gloria gentis.

Post superiorem epistolam in codice Augiensi legitur hic titulus:

IN NOMINE OMNIPOTENTIS DEI INCIPIUNT Omeliæ sive tractatus beatorum Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Leonis, Maximi, Gregorii, & aliorum venerabilium Patrum, legendi per totius anni circulum, tam in singulis Dominicis diebus, quamque & in reliquis divinis festivitatibus, id est Nativitate Domini, necnon Epiphania, seu Pascha, Ascensione quoque Domini sive Pentecoste, vel etiam festis Apostolorum, Virginum, martyrumque seu Confessorum, jejuniorumque diversorum: quorum omnium ordine suo adnotatio inferius continetur.

Hebdomada V *ante Natale Domini.*

Lectio sancti Evangelii secundum Johannem. In illo tempore cum sublevasset oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, &c. Omelia beati Augustini de eadem lectione Miracula quæ fecit Dominus noster J. C. sunt quidem divina opera, &c.

Hebdomada IV *ante Natale Domini.*

Lectio sancti Evangelii secundum Matthæum. Cum adpropinquasset Jesus Jerosolymis, & venisset Bethphage, &c. Omelia beati Johannis Episcopi. Puto res ipsa exigit, &c. *ut in editis.*

Hebdomada III *ante Natale Domini.*

Lectio sancti Evangeli secundum Matthæum. Erunt signa in sole, &c. Omelia beati Gregorii Papæ.

Hebdomada II *ante Natale Domini.*

Lectio sancti Evangelii secundum Johannem: Cum

audisset Johannes in vinculis opera Christi, &c. Omelia beati Gregorii.

Hebdomada I ante Natale Domini.

Lectio sancti Evangelii secundum Johannem. Miserunt Judæi ad Jerosolymis, &c. Omelia sancti Gregorii.

Homiliarium istud postea emendavit Alcuinus, ut in ejus Elogio fusiùs exposui. Sed hoc in præmisso Pauli Homiliario notandum, quod multæ homiliæ in vetustis illis codicibus desunt, quæ subinde ab aliis adjectæ sunt, puta Herici, & quorumdam aliorum. Deinde dies Dominicas Adventus non à prima, ut modò, sed à quinta vel quarta ante Natale Domini numerari. quod apud veteres in more positum fuit. Tertio alia Evangelia quàm quæ nunc in duabus primis assignari. De alio Homiliario veterrimo agemus in libro de Liturgia Gallicana.

VI.

Codex quidam sancti Vdalrici apud Augustam Vindelicorum continet expositionem in epistolas Pauli sub hoc titulo & initio. Incipit expositio Benedicti in epistolas Pauli. Dicta apostolica lecturi, montem cælestis desideriis conscendere satagamus, &c. *Nihil continet notatu dignum. Codex est annorum circiter septingentorum. An is Benedictus Anianensis?*

VII.

Apud Augienses nostros occurrit Vvalafredi Abbatis expositio in psalmos LXXVI, *incipiens à primo in hunc modum:* Omnis scriptura divinitus inspirata veteris ac novi Testamenti ad imitationem mediatoris Dei & hominum hominis Jesu-Christi, &c. *Tomus alter amissus videtur.*

Prognosticon futuri sæculi, *auctore Juliano Toletano, hos versus præmittit in veteri codice sancti Galli.*

Utere feliciter, SPASSANDE Papa,
Jugiter per sæcula longa.

Initio cujusdam codicis ejusdem monasterii de Computo, hæc leguntur. Hoc etenim volumen condidi, antequam indignus VVINITARIUS Abba forem, meis ex propriis sumptibus egi pro tui Christe redemptor amore, &c.

VIII.

In alio codice S. Galli, qui ad annos nongentos accedit, post Regulam sancti Benedicti, nempe post hæc verba, Deo protegente pervenies, amen, *hæc leguntur.* Equidem sanctus Pater Benedictus qualitate... Ordinis pænitentiæ modos instituit: sed unde de quibusdam causis intimavit dicens: Si quis hoc aut illud perpetraverit, disciplinæ regulari subjaceat. Ipsius quippe disciplinæ mensuram in arbitrio Abbatis judicandam permisit: quia dum qualitatis morum vel personarum innumerabilis est diversitas, potuerat eis fieri in arbitrium onerosa prolixitas. Etenim ipse per humilitatem spiritus præcedentium Patrum disciplinæ auctoritatem recepit: quia, ut fertur, omnium sanctorum Spiritu plenus fuit. Igitur de ejusdem emendatione disciplinæ quorumdam verbis hîc instituta subter inserta nectuntur.

Post præmissa avulsus est quaternio: & in sequente quæ leguntur: Hæc est via, qua tendebat dilectus Domini sanctus Benedictus Pater multorum monachorum, cùm in cælum ascendisset. Istam viam nobis ostendit, & exemplum præbuit. Felices sunt qui sequuntur eam. Explicit Regula sancti Benedicti Abbatis. *Initio Regulæ præmittuntur versus vulgati*, Qui leni jugo, &c. magistri latens opus, &c. *Adscripta est ubique versio Theotisca.*

In codice sancti Vdalrici apud Augustam Vindelicorum, scripto anno 1510, *post Regulam sancti Colum-*

-ant, & duos sermones ejusdem editos, item post Regulam sanctorum Pauli & Stephani, & Monita Porcarii Abbatis, Proverbia Evagrii atque Regulam Abbatis Pinusii, sequitur REGULA COENOBIALIS PATRUM DE HIBERNIA *cum sequenti admonitione, quæ ad superiora illustranda conducere poterit.* INCIPIT PRÆFATIO REGULÆ COENOBIALIS PATRUM DE HIBERNIA. Equidem sanctus Pater BENEDICTUS in hac Regulæ qualitate ordinis pænitentiæ modos instituit: sed unde de quibusdam causis, *&c. ut supra. Subsequuntur capita* Regulæ cœnobialis, *id est Pænitentialis Columbani, numero* XV. INCIPIT REGULA cœnobialis Fratrum Hiberniensium. CAPUT I de Confessione ante mensam sive lectorem, &c. Statutum est, Fratres carissimi à sanctis Patribus &c. *In fine.* Explicit Regula cœnobialis Fratrum de Hibernia anno 1510 in Augia majori, proxima Bernhardi Abbatis. *Ex his apparet, præfatiunculam illam, quæ in codice sancti Galli perantiquo legitur, Pænitentiali Columbani fuisse præmissam: ac proinde Pænitentiale ipsum per modum supplementi Regulæ sancti Benedicti aliquando subjunctum ad definiendos variarum pænitentiarum modos in iis maximè cœnobiis, quæ à sancto Columbano ejusve discipulis instituta fuerant. Quod si hanc Præfatiunculam Columbanus ipse (quod quidem probari posse vellem) suo Pænitentiali apposuisset, non dubium, quin Regulam sancti Benedicti aliquando sectatus fuisset, ejusque saltem Pænitentiale ab initio fuerit appendix Regulæ Benedictinæ. At si ejus discipuli eam Præfatiunculam Regulæ sancti Benedicti tunc primùm apposuerint, quando hanc Regulam cum sua coadunarunt; manet semper eadem Regulæ & Pænitentialis Columbani à Regula nostra distinctio primaria: quæ tamen non diu duravit, Columbani discipulis in unam cum nostris societatem*

adjunctis. Hæc Regularum unio ex sequentibus item probatur.

IX.

In codice Augiensi, ab annis fere octingentis scripto, continentur complures Patrum Regulæ, quarum prima est Regula sancti Benedicti. Deinde sequitur Regula Columbani XIV *capitulis, quorum ultimum est* de mortificatione. *Tertia est Regula sancti Augustini:* Hæc sunt quæ præcipimus observari, &c. *Quarta sanctorum Pauli & Johannis. Postea subsequuntur decreta Synodi Aquisgranensis anno* DCCC XVII *pro monachis celebrati. Tum* Capitula Notitiarum, de his in quibus præceptum Regulæ & constitutiones novellorum Conciliorum acutiùs nos considerare, & promptiùs exercere jussio imperialis ammonet. *Quæ Capitula edita sunt in Appendice Baluziana ad Capitularia, & in Appendice nostra ad primam partem Sæculi quarti, ubi* Capitula Novitiarum *legitur. Postmodum in codice Augiensi habentur* item Capitula, qualiter observationes sacræ in nonnullis habentur, quas bonæ memoriæ BENEDICTUS secundus in cœnobiis suis alumnis habere instituit. Ut Patres cœnobiorum, &c. *ut superiùs edita sunt. Post hæc,* Excerptus diversarum modus pænitentiarum, à Benedicto nuper Abbate distinctus de Regula sancti Benedicti Abbatis. Plurimi nequaquam pleniter intelligentes, &c. *quæ in quibusdam codicibus perperam Gregorio M. in aliis sancto Bernardo Abbati Claravallensi tribuuntur. Idem libellus sub nomine Benedicti Abbatis habetur in veterrimo codice sancti Galli. Postea in Augiensi sequitur* Epistola cum XII capitulis quorumdam Fratrum ad Auvam, *id est Augiam,* directis, *quæ in utraque prædicta Appendice edita sunt. Postremo post prosaicam Vvettini visionem sequitur breve Martyrologium*

& Necrologium. quod argumento est, hæc omnia quondam apud Augiam in Capitulo legi solita fuisse. OBSERV. EX MSS.

Idem probatur ex alio codice sancti Galli, in quo post Confraternitates (ut vocant) monasteriorum & indicem Abbatum sancti Galli ab Otmaro Abbate primo, habetur Regula sancti Benedicti. Deinde prædicta Regula sancti Augustini. Tum Regula Pauli & Stephani. Quarto Regula monachorum sancti Columbani Abbatis, *ut supra. Quinto epistola sancti Columbani Abbatis:* O tu vita quantos decepisti, &c. *Sexto* Regula cœnobialis Patrum *quindecim articulis*, Statutum est Fratres carissimi, à sanctis Patribus, &c. *quod est Pænitentiale Columbani. Sexto Regula Serapionis, Macarii, Pafnutii, & alterius Macarii. Septimo Annales breves sine auctoris titulo, qui Hepidanno in editis tribuuntur. Postremo sequitur Martyrologium breve cum Necrologio.*

X.

Pauli Diaconi epistola sub nomine Theodemari Casinensis Abbatis scripta ad Carolum M. impugnata est à Carolo Cointio in Annalibus, quasi supposititia; sed à nobis vindicata in Præfatione prima ad Saculum 4. Hæc autem non solùm refertur à Leone Marsicano in lib. 1 Historiæ Casinensis, sed & reperitur in membranis Gallensibus ante annos octingentos exaratis sub hoc titulo & exordio. EPISTOLA AD REGEM KAROLUM de monasterio sancti Benedicti directa, & à PAULO dictata. Propagatori ac defensori Christianæ religionis domno CAROLO... Theodemar exiguus, &c.

XI.

Expositio in Regulam S. Benedicti, quæ in veterrimo codice nostro S. Benigni Divionensi HILDEMARO *monacho tribuitur, etiam habetur in duobus volumini-*

bus bibliotheca Augiensis. Primus est absque nomine auctoris, & desinit in capite XI. *Secundus incipit ab expositione capitis* XIV, *& desinit in capite* LXI. *In verso primo folio vacuo hac verba leguntur* : Incipit expositio Basilii Abbatis super Regulam S. Benedicti Abbatis primitus. *Scriptura forma accedit ad annos octingentos. At in pluribus mss. Gallicanis expositio hac Hildemaro tribuitur, favetque epistola ipsius Hildemari ad Ursum Episcopum Beneventanum, qua in expositione capitis 38 Regula integra refertur.*

XII.

In optima nota exemplari bibliotheca sancti Galli, scripto ab annis fere octingentis, in quo Vita beati Germani Parisiensis Episcopi auctore Fortunato continetur, primaria manu descripta legitur Germani tum Abbatis retrusio in carcerem, facta per Episcopum Æduensem : quam à vetustioribus codicibus nostris abesse notavi ad eamdem Vitam in Saculo I *Benedictino. Id retractare visum est hoc loco, ne quid temere huic vita detractum videatur.*

In veteri codice Einsidlensi, numero 59, exstat inter alias Vita S. Medardi Episcopi Noviomagensis sub hoc titulo & initio : VITA S. MEDARDI, COMPOSITA A SANCTO FORTUNATO. *Incipit,* Beatissimi Medardi Antistitis vitam, quæ per universum orbem &c. *Desinit*, qui speciale sollemnitatis hodie mundo præstitit ornamentum in Christo Jesu Domino nostro, cui est honor &c. *ut in Spicilegii tom.* 7. *ubi suo auctori primùm asserta est.*

XIII.

Apud Cistercienses Salemenses habetur inter alias Vita S. Thrutberti, sub hoc exordio Cum merita sanctorum recoluntur, &c. *in cujus fine auctoris nomen designatur his versibus.*

Has ERCHANBALDUS, Thrutberti martyris almi
Præsul, post cineres renovando struxerat ædes;
Tactus amore Dei, venerandos scribere sancti
Actus non piguit: sed & id pro posse peregit.
Exaltare Patrem, consolarique colentes,
Hunc præferre loco, per quem locus iste sacratur.
Invitans populos, monachorum cultus amator,
Quos zelo, vi, virtuti simul arte peregit.
Sub pede Thrutberti eia memento mei.
Spernere, mi monachi, talem nolite patronum.
O quicumque legis, liber est correctior iste.
Idem correxit, carmina qui posuit.

OBSERV. EX MSS.

Quatuor priores versus ex recentiori scriptura edidit Henschenius in tomo 3 Aprilis, ubi S. Trudperti acta vulgavit, illustravitque, testatus optare se, ut Erchanbaldi, quem Erganbaldum *scribit, lucubrationem recuperare sibi liceret. Exstat vero non solum in Salemensi monasterio, sed in aliis quoque Sueviæ bibliothecis, at sine nomine auctoris. Non constat quo tempore vixerit Erchanbaldus, qui Abbas fuit S. Trudperti monasterii, in Brisgoïa siti ad fluviolum Munagam, unde aliquando inditum cœnobio nomen, diœcesis Constantiensis, hactenus Ordinis sancti Benedicti, vulgo S.* Hubrecht.

XIV.

Vita S. Leodegarii Episcopi Æduensis exstat in codice sancti Galli ante annos octingentos metricè scripta duobus libris, quorum alter vitam, alter miracula complectitur. Prologus ita incipit;

Carmina plura nitent studio florente peracta.

In alio codice Salemensi habetur Vita sanctæ Burgundofaræ per Jonam, Columbani & Eustasii actis subjuncta, desinitque in capite XIII. *tum continenter subjicitur Vita Bertolfi Abbatis Bobiensis, uti & in codice S. Galli. At in codice Tegernsensi Burgundofara*

elogium desinit in capite XII, *ut in Compendiensi. Unde apparet, caput* XIV, *in quo* III. Non. Aprilis *obiisse dicitur, adjecticium esse. quod in ejus epitaphio & in sincero Usuardi Martyrologio* VII Id. Decemb. *evenisse legitur. Attamen in prædicto codice Tegernsensi ita ejus Vita inscribitur :* Vita sanctæ Burgundofaræ Virginis, quod est III Nonas Aprilis.

XV.

Ibidem in alio codice Vita S. Galli metricè, auctore (ut creditur) Vvalafrido Strabo ita incipit.

Promissi memor ecce mei, GOTZBERTE, quod olim
Devovi, ad præsens solvere, care, volo.

Nihil continet singulare. Jodocus Mezlerus, ineunte hoc sæculo ad S. Gallum Decanus, Vvalafrido hoc carmen abjudicat ob stili (ut putat) dissimilitudinem. Attamen Ermenricus superius pag 335 eam Vvalafrido tribuere videtur his verbis. Voluit verò ille poëtico cothurno gesta beatissimi Galli comere : sed morte præventus, vitam in vita finivit.

Eadem vita prosa oratione composita est duobus libris à Vvetino monacho, sub hoc Prologo metrico.

Cum mundus per inania vertatur volitando.

INCIPIT LIBER I. Fuit vir nobilitate pollens, &c.

XVI.

In uno ex Kalendariis monasterii Einsidlensis notatur XIV Kal. Octob. sancta RIHKART Monialis. *Hæc mihi videtur esse Richarda, Caroli Crassi Imperatoris quondam uxor, quæ in Andlavense Alsatiæ monasterium se recepit. Quis vero* GAINNACHUS Abbas, *cujus mentio in duobus ejusdem loci Kalendariis fit* V Idus Octob. *fateor me ignorare.*

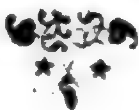
In alio

In alio ejuſdem loci Kalendario memorantur Sancti ſequentes.

II Id. Martii Romæ Innocentii Epiſcopi.
XV Kal. Maii Mappalici martyris.
XIII Kal. Maii Leonis IX Papæ.
VI Kal. Junii Bedæ Preſbyteri.
II Kal. Septemb. Optati Epiſcopi.
IX Kal. Novemb. Columbani Abbatis.
XI Kal. Decemb. Columbani Confeſſoris.
VIIII Kal. Decemb. Columbani Abbatis.

Habemus hîc Columbanos tres: quorum primus forſan fuerit Columbinus Abbas Lutrenſis, de quo in actis ſancti Deicoli: ſecundus & tertius neſcio an diverſi. nam Columbanus Luxovienſis in ſinceris Martyrologiis Uſuardi & Adonis laudatur IX Kal. *uti & in alio Kalendario Einſidlenſi. at in Vvandalberti & Benedictino, quibus acta ejus ſuffragantur,* XI Kal. Decemb. *Forſan hîc aliqua notatur S. Columbani tranſlatio.*

In Kalendario Salemenſi ſcripto ante annos 700. VII Kal. Junii depoſitio Auguſtini Confeſſoris, Bedæ Preſbyteri. *Ex quo apparet, ambos eodem die obiiſſe; ſed feſtum ſancti Bedæ in ſequentem diem, ut ſuus cuique dies ſingularis tribueretur, remiſſum fuiſſe.*

NOMINA MONASTERIORUM,

CUM QUIBUS SOCIETATEM HABUIT ſæculo IX Augienſe.

INſula, monaſterium S. Galli, Favarias, Deſertina, Tuberis, Leonis, Nonantula, Altaha inferius, Manſee, *Salzburc*, Matachſeo, Metama, Chaminc-ſeo, *Haſareod*, Fiuthvvanga, Fulta, Magnus-locus, Chambituna, *Morbach*, *Vvizzanburc*, *Etinhein*, Offinvvillare, *Kenginbach*, Suenzaha, Chlingo, S.Nazarii, S.Gregorii, Haſala, *Saraburc*, *Eburesheim*, Novumvvilare, Gamundias, Prumia, Colticas, Flaviniaco, Senonicas, Mediano, Gorzia, Bux-brunno, Rarbacis, Crux-ſancta, Gemedico, S. Germani, item S. Germani, S. Michaëlis, S. Dionyſii, S. Drudonis, S. Medardi, Mons-viridis, Mauri, S. Vedaſti, *Hornbach*, S. Antimi, Duelli, &c.

S. Antimi Boſo Abba, &c.

Prumienſis Ingramnus Abbas. Heberhartus Abba. Hiltericus Abba. Stephanus Abba.

Johannes Græcus Placentinæ civitatis Epiſcopus. Duelli domnus Abba Vvaldfredus. *(ſepultus in arce in opinione ſanctitatis.)*

Ex cœnobio Farenſi (*in Helvetia, ubi nunc Confeſſarius ex Einſidla*) Rodhildis Abbatiſſa & Monacha.

Nomina ſororum de Turego, Hiltigart Abbatiſſa. Joſeph Epiſcopus & Abba.

Ex cœnobio Favarienſi, Audomar Abbas, Vverdo Abbas, Creſpio Abba.

Ex monaſterio quod dicitur Deſertinas, Urſicini Epiſcopi.

Ex monaſterio quod vocatur Tuberis, Domni Abbas, Vigilius Abbas.

Ex monasterio Leonis, domnus Abbas Magus.

De monasterio Nonantula Petrus Abbas, Atto, Corvulus, Felix, Benedictus, Aripertus.

De monasterio Altaha Urolfus Abba, Otkarius Abba.

Ex monasterio Manhinsio Hunrih Abba.

Ex monasterio Matachseo Johannes Abbas, Notingus Episcopus.

Ex monasterio Metama Utto Abbas.

Ex monasterio Chamincseo Liutfridus Abbas.

Ex monasterio Fiutvvanga Gozbertus Abbas.

Ex monasterio Fulta Baugolf Abbas.

Ex monasterio quod vocatur Magnuslocus*, Bertegillus monachus, Garimundus, &c. * apud Arvernos.

Ex monasterio Chambituna* Theohun, Anulo. * *al.* Campidona.

Ex monasterio Morbacensi Sigimiar Abba.

Ex monasterio *Vveissemburc* Justulfus Episcopus, Gerhoh Abbas, Bernarius Episcopus & Abbas.

Ex monasterio *Etinheim* Uto Episcopus vel Abba.

Ex monasterio Offimvvillare domnus Abbas Beretrik, Vvenibertus Abba, Madalbertus Abba, Petrus Abba.

Ex monasterio *Keginbach* Germund-Abba.

Ex monasterio Svvarzaha Job Abbas, Agoaldus Abbas, Lupus Abbas, Dato Episcopus, Bruningus Abbas, Albrichus Abbas, Ebroïnus Abbas, Vvalto Abbas.

Ex monasterio quod Clingo vocatur, sive *Plidinfeld*, Fleido Episcopus & Abba.

Ex monasterio Luxovio Dedanus Abba.

Ex monasterio S. Nazarii, quod *Laureshaim* vocatur, Adalunch Abbas.

Ex monasterio S. Gregorii* Raspuino Abba, Peretolt Abba. * in Alsatia.

Ex monasterio Hasala Victor Abbas.

Ex monasterio *Saraburc* Hildimundus Abba.

Ex monasterio *Eburesheim* Theotbaldus Abbas.

Ex monasterio Novovillari Ratramnus Abba.

Ex monasterio Flaviniacensi Sarulfus, Stagnarius, &c.

Ex monasterio *Mosabac* Grimoldus Abba, Henricus Rex, Mathildis Regina, Otto Rex.

Ex monasterio Senonicas * Boniceolo Abba. ** Senones.*

Ex monasterio Mediano * Sundarberto Abba. ** Moyen-moutier.*

Ex Gorzia Optarius Abba.

Ex monasterio Bucsbrunno Rabigaudus Abbas.

Ex monasterio Rasbacis * Godobertus Abba. ** Resbay.*

Ex monasterio quod Crux-sancta * nominatur, Vulframno Episcopus. * nunc S. Faronis Meldis.

Ex monasterio Gemedico * Druntegangus Abbas. ** Iumieges.*

Ex monasterio S. Germani Lantfridus Abbas.

Ex monasterio item S. Germani Burgoaldus Abba, Irmino Abbas.

Ex monasterio S. Michaëlis seu Montis-Viridis Gundricho Abbas, Diludlacd Episcopus.

Ex monasterio S. Bibiani Bonetus Diaconus.

Ex monasterio quod Mauri-monasterium vocatur, Hartricus Episcopus.

Ex monasterio Schina Kerhelmus Abbas, Adalram Abbas, Hetti Abbas.

Ex monasterio *Hornbac* Amalhart Abba, Vvirundus Abba.

In monasterio Karoffensi Guntbaldus Abbas.

Ex Cella S. Dionysii, ubi confessor Christi Hilarus quiescit humatus, Hilduinus Abba, Adroldus Abba, Chludovvicus Abba.

Canonici S. Stephani Protomartyris, Agobardus Archiepiscopus, Florus, Rodradus Abba. Canonicorum S. Justi, Agenius Episcopus. Canonicorum S. Georgii, Motuinus Abba. Canonicorum S. Pauli, Audinus Chorepiscopus.

Ex monasterio S. Martini Insulæ-barbaræ Bartholomæus Abba.

Ex monasterio S. Ragneberti, Stephanus Abba.

Ex monasterio S. Petri * Puellaris Deidona Abbatissa. * Lugduni.

Ex monasterio quod vocatur Nova, Austreberga, &c.

Ex monasterio Uttimburra Milo Abba.

Ex monasterio sancti Faustini Brixiæ Georgius, Aistulfus, &c.

Ex monasterio Crux-sancti Audoëni Purchartus Abba.

Ex monasterio *Eleenvvang* Adalram.

Ex monasterio quod vocatur Leones, Badulfus Abba.

Ex monasterio Corbeia domnus Abba Vvala, Rigramnus. *Leguntur duo Ratberti, nullus Ratramnus.*

Ex monasterio Melundis * Epelenus Abba. * *Molome.*

Ex monasterio Fontisbesiu * Seraphin Abba. * *Besc.*

Nomina fratrum de *Frisingingun* Ercambertus Episcopus. Herolf Chorepiscopus, Atto Episcopus. Sigiharth Chorepiscopus.

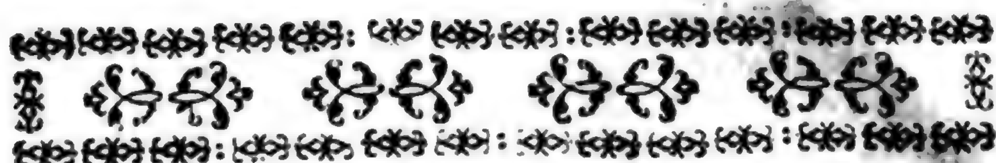
Nomina Canonicorum ex Divione castro, Agenus præpositus, &c.

Ex sanctis Geminis * nomina Canonicorum, Oltolgerio præpositus. * apud Lingones.

Nomina ancillarum Dei de cœnobio S. Stephani.

Ex Necrologio Augiensi.

VI Kal. Januarii Vvaltho Abbas.
XIII Kal. Februarii Ludovicus Rex.
XII Kal Liuthard Abba.
VI Kal. Adalhelmus Episcopus, *is scilicet, de quo in acrosticho Vvettini, Saculi 4 parte 1 pag* 281
V Kal. Karolus Imperator.
II Kal. Hemma Regina.
III Non. Februarii Adilbertus Abbas nostræ Con-

INDEX.

A

B

C

F

G

H

I

M

MONASTERIA.

O

P

Q

R

T

V

Z

ERRATA.

P*Ag.* 88. *lin.* 18. codiano *l.* cotidiano. *pag.* 192. *ad marg. l.* plerasque. *Ibid. lin.* 29. sit. *l.* sic. *pag.* 226. *lin.* 21. aerminetur. *l.* terminetur. *pag.* 230. *lin. penult.* mentis. *l.* meritis. *pag.* 232. *lin.* 13. *l.* mammonæ. *pag.* 309. *lin.* 19. sic. *l.* sicut. *post* fecerunt & *pone tantùm virgulam lin. seq. post* abdicamus *pone duo puncta. pag.* 324. *lin* 20. *dele duo puncta. pag.* 329. *lin.* 24 malis *l.* alis. *pag.* 347. *l n.* 18. luenter *l.* licenter. *pag.* 325. *lin.* 29 suo *l.* otio. *pag.* 386. *lin.* 25. & *lin. l.* de. *pag.* 533. *l.* Vvaldram. *pag.* 558. *in Nota a*, *post* in Martyrologiis, *adde*, nisi si is est Maximilianus martyr, de quo in Martyrologio Adonis IV Idus Martii, absque designatione loci. *pag.* 568. *loco cifra* 468 *pone* 568. & *lin.* 28. *l.* potes. *pag.* 556. *lin.* 18. *post* tandem *dele punctum. Ibid. lin.* 31. *l.* lumina *pag. in Nota marginis l.* legitur. *pag.* 530. *lin.* 21. *post* fidelis *adde* Iola.

SUMMA PRIVILEGII.

CHristianissimi Francorum Regis LUDOVICI XIV privilegio anno M DC LXXXIV die 17. Julii concesso, & in Bibliopolarum codicem relato cautum est, ut Domnus JOHANNES MABILLON, è Congregatione S. Mauri, librum cui titulus est, *Veterum Analectorum tomus* IV, in quacumque voluerit forma, & per quem maluerit Typographum, neve alius citra ejus consensum edat infra vicennium, uti Diploma ipsum uberius explicat.

Idem Domnus JOHANNES MABILLON *facultatem dedit Vidua* EDMUNDI MARTIN *&* JOHANNI BOUDOT *Bibliopolis typis mandandi hunc tomum quartum Veterum Analectorum.*

